

Bodleian Libraries

UNIVERSITY OF OXFORD

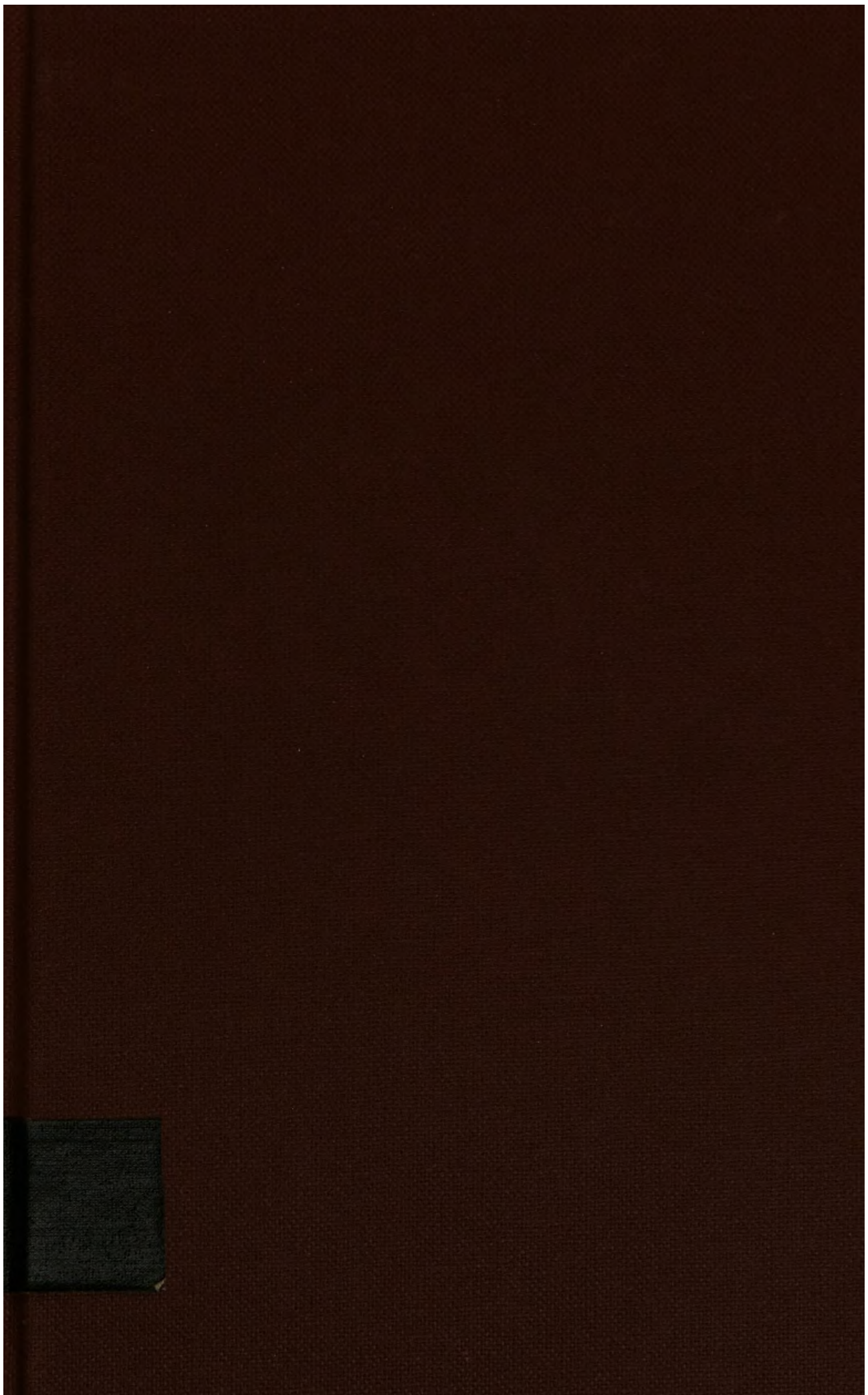
This book is part of the collection held by the Bodleian Libraries and scanned by Google, Inc. for the Google Books Library Project.

For more information see:

<http://www.bodleian.ox.ac.uk/dbooks>

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 2.0 UK: England & Wales (CC BY-NC-SA 2.0) licence.

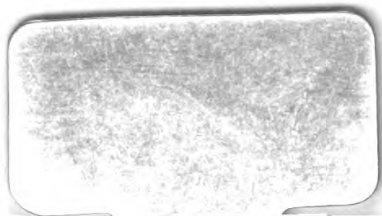

OXFORD UNIVERSITY

ST. GILES', OXFORD OX1 3NA

Gen. Ser. VI. /H/46

SCRIPTORES
RERUM GERMANICARUM

IN USUM SCHOLARUM

EX

MONUMENTIS GERMANIAE HISTORICIS

RECUSI.

OTTONIS ET RAHEWINI
GESTA FRIDERICI I. IMP.

HANNOVERAE
IMPENSIS BIBLIOPOLII HAHNIANI

1884.

OTTONIS ET RAHEWINI
GESTA
FRIDERICI I. IMPERATORIS.

EDITIO ALTERA.

RECENSUIT G. WAITZ.

Gr. S. XIV/H/46

HANNOVERAE
IMPENSIS BIBLIOPOLII HAHNIANI,
1884.

W. T. GERRANS,
ORCHESTER COLLEGE,
OXFORD.

HANNOVERAE, TYPIS CULEMANNORUM.

Novam Gestorum Friderici primi imperatoris ab Ottone episcopo et Rahewino praeposito Frisingensibus conscriptorum editionem paraturus, quae locum illius obtineret quam ante viginti fere annos b. m. Rogerus Wilmans in Scriptorum tomo XX. publici iuris fecit et quae a. 1867. in hac collectione separatim impressa est, ea repetere fas habui quae de huius libri, ut ita dicam, natalibus, auctoritate et fide ille exposuit, ex iis vero quae alteri Ottonis operi, chronico universali, de auctoris vita et studiis praemisit pauca tantum excerpanda duxi¹.

Sed primo loco ex monachi Claustroneoburgensis annalibus locum exscribere iuvat, quo post Rahewinum accuratius de vita viri celeberrimi et de litteris optime meriti retulit (SS. IX, p. 610), de Liupoldi marchionis Austriae filiis agens:

Quintus Otto, qui liberalibus studiis appositus, ut in scriptis suis iam claret et diu in posterum clarebit, in egregium profecit clericum. Quem, cum adhuc scholaris esset, mortuo Ottone primo Niwenburgensis ecclesiae preposito, pater suus fecit eidem ecclesiae prepositum, substituens ei vicarium Opoldum nomine. Deinde, ex propria camera et ex redditibus ecclesiae cui preerat datis ei stipendiis, studii causa misit eum Parisius. Unde dum post aliquos annos rediret, ecclesiam suam, videlicet Niwenburgensem, veneratus, attulit ei reliquias; quas festiva populi et cleri processione marchio pater eius suscipiens, venerabiliter super aram sanctae Mariae, ut curatissime servarentur, deportari fecit. Ut autem eidem ecclesiae perpetuo manerent, nomen reliquiarum ut dicitur prodere noluit. Paucis vero diebus domi demoratus, denuo ad scholas rediit. Ibi proposito tempore studii transacto, dum ad propria redire properat, in cenobio Morimundensi, ubi pernoctaverat, se monachum fecit cum aliis quindecim qui secum venerant electissimis clericis. Qui etiam, ut ab uno illorum audivi Friderico nomine, qui et ipse in abbatem Pomkartenperge et deinde in Hungaria ad episcopum electus fuerat, omnes in diversas dignitates promoti

1) Quae addenda censui uncis sunt inclusa. G. W.

sunt. Quo audito, marchio pater eius, cum iam videret locum filii vacare et ecclesiam Niwenburgensem preter se provisorum non habere, sicut vir providus et Deo devotus mittens invitavit in domum suam venerabiles viros, Eberhardum archiepiscopum Salzburgensem, Regimarum episcopum Pataviensem, Romanum Gurcensem, et alias quam plures religiosas personas. Horum ordinatissimum ad Dei voluntatem consilium secutus, canonicos saeculares, qui sibi videbantur divina negligenter et nimis remisse agere, decentissime avertit, et regularibus beati Augustini viam regiam et optimam formam vitae tenentibus anno incarnationis Domini 1133. eundem locum perpetuo tenendum potentiva manu tradidit; prepositum eis preponens ex eorundem venerabilium virorum consilio prepositum Chymensem Hartmannum nomine, virum sanctissimae vitae, virum Deo et hominibus acceptum; sed peccatis nostris exigentibus, post aliquos annos a nobis ablatum, in Brixensem episcopum assumptum. Hic est ille Hartmannus, primus in hac domo regularis vitae prepositus, hic est ille, qui consuetudinem nostram religioni omnino congruam scripsit et scriptam nobis legendam et imitandam reliquit. Habet autem hoc initium: *Sub testimonio Christi et ecclesiae* etc. Igitur ipse dominus Otto de Morimundensi cenobio ad episcopatum Frisiensem evocatus est. Ibi qualis eius vita fuerit, et quomodo eius gratia studium floruerit, et quae et quanta scripserit, vel etiam quomodo ecclesia illa per eum profecerit, Rachwynus, notarius eius, plenius omnia scripsit. Ad extremum autem cum iter more solito ad Cisterciense capitulum ageret et ad cenobium suum Morimundense visendi causa divertisset, gravi infirmitate pressus, in habitu monachili, quem numquam in episcopatu deposuerat, omnibus fratribus coram positus et eiulatu maximo perstreptentibus, felicissime in Domino obiit, et ibi sepultus quievit.

Hoc potissimum testimonio nisus Wilmans ita scripsit:

'De anno natali primordiisque Ottonis pauca tantum nota sunt. Natus est ex foecundissimo illo matrimonio quod Liupoldus Sanctus Austriae marchio cum Agnete, Heinrici IV. filia iamque Friderici ducis Sueviae vidua, a. 1106. contraxit¹, atque inter sex inde procreatos filios quintum obtinuit locum. Ex genuinis fontibus nec annus nec dies natalis probari licet, et id solum statuendum, ipsum nullo modo ante a. 1111. procreatum esse. Quibus argumentis si addis, quod ex quinque sororibus, quae ad nubilem aetatem provectae sunt, vel etiam de septem

1) *Gesta I, 10; Ann. Mellicenses h. a. (SS. IX, p. 503).*

*germanis tempore infantiae de medio sublatis forsitan unum alterumve natu maiorem habuerit, libenter Ottonis annum natalem ad a. 1114. vel 1115. produces*¹.

*Neque tamen ultra. Iam enim a. 1128. una cum fratribus Adalberto, Liupoldo et Ernestone chartae subscripsit qua pater redditus quosdam coenobio S. Nicolai Pataviensi restituit*². *Neque tamen iam ordines recepit, quod sine ullo dubio notandum curasset pater. Hoc in charta factum est die 15. Mart. a. 1134. data*³.

*Hoc ergo tempore non solum clericali ordini addictus et praepositus ecclesiae Claustroneoburgensis factus*⁴, *sed etiam inter coenobii Morimundensis monachos receptus est. Nam auctor ille Claustroneoburgensis tradit*⁵, *a. 1133. ecclesiam Claustroneoburgensem, expulsis canonicis saecularibus, a Liupoldo marchione regularibus S. Augustini datam esse, quod factum evenerit paulo post professionem ab Ottone in monasterio Morimundensi factam. Quae igitur idem scriptor de duplici nostri itinere Parisios instituto ipsiusque studiis hoc loco absolutis mandavit litteris, haec inter annos 1128. et 1133. contigisse, facile mecum statues.*

*Ottonem Morimundi abbatem electum esse, ex Rahewino*⁶ *accipimus. Sed quas res abbas gesserit et quamdiu monasterio praefuerit, apud nullum coevum scriptorem reperitur. Charta a Liupoldo, Ottonis patre, San-Crucensi monasterio a. 1136. data ita de nostro loquitur*⁷: *Inde est, quod ego Liupoldus D. g. marchio Austriae, Ottone dilecto filio meo, qui se apud Morimundum ordini subiecit Cisterciensi, adhortante, fratres a predicto Morimundensi cenobio evocarim etc. Certe si tunc temporis monasterio Morimundensi abbas praefuisset Otto et monachos illos in Austriam direxisset, id adnotandum non neglexisset pater.*

1) *Morientem a. 1158. Rahewinus IV, 14. iuvenem aetate vocat.* 2) *Mon. B. IV, p. 311. Quam chartam V. Cl. Meiller (Reg. p. 19) a. 1128. tribuit, quod non omnino constat, cum alteri tantum huius anni documento adscripta sit, et ipsa nullam temporis prae se ferat notam. [Immo, cum prior restitutio a. 1128. cum uno filio Adalberto facta, 'secundo confirmata' sit praesentibus quatuor filiis eius, hoc multo tempore post factum esse videtur].* 3) *Qua Liupoldus, 'rogante filio suo Ottone in sancte conversationis habitu iam constituto', episcopatu Bambergensi quosdam ministeriales tradidit; Hormayr, 'Taschenb.' 1843, p. 367. [Meiller, Reg. p. 20, ex quo a. 1133. a Wilmans scriptum correxi].* 4) *In nullo documento quoad sciam memoratur, econtra Opolus [quem eius vicarium dicunt Annales] saepissime; Fischer, Cod. tradd. Claustron. nr. 20. 23. 25. 32. 117. 206. 224. 249, nusquam vicarius, plerumque canonicus appellatus.* 5) *l. l. p. 613: Hoc anno canonici saeculares a loco Niwenburgensi aversi sunt, et regulares beati Augustini substituti.* 6) *II, 11.* 7) *Meiller l. l. p. 22.*

VIII OTTONIS ET RAHEWINI GESTA FRIDERICI I. IMP.

Quae cum ita sint¹, non crediderim, Ottonem ante medium a. 1136. abbatem electum esse, neque iis omnino contradixerim quae Albricus a. 1146. tradidit²: Huc usque pertingit narratio episcopi Ottonis, qui fuit vir nobilis et monachus Morimundi, et una die electus in abbatem eiusdem loci, sequenti die factus est in Bavaria episcopus Frisingensis.

Quando episcopus Frisingensis electus sit, non minus magnis obvolvitur tenebris. Non possumus, ut Meichelbeckii sententiam³: 'Quo sane anni illius (1138) mense ac die in Bawariam Otto venerit, edisserere hactenus non possumus', non solum confirmemus, sed annum ipsum 1138. in dubium vocemus⁴.

Quae episcopus gesserit, a Rahewino laudibus effertur⁵. Quae vero ad ecclesiam Frisingensem reparandam fecerit, nobis nota non sunt. Id tantum scimus, quod Novam-Cellam S. Petri monasterium ordinis Praemonstratensis prope Frisingam de novo fundaverit⁶, coenobia vero Scheftlariense⁷, quod post Ungarorum incursum dirutum iacebat, et Schledorfense⁸ restauraverit.

Si rationem respicis quae ipsi cum principibus vicinis tam saecularibus quam ecclesiasticis intercesserit, praeter controversiam inter ipsum et archiepiscopum Salzburgensem Conradum exortam, sed paulo post sopitam⁹, lites imprimis notemus oportet, quae inter nostrum et gentem Wittels-

1) *Documenta Gall. chr. IV*, p. 814. edita, Walterum etiam a. 1136. inter vivos et Morimundi praesidem fuisse, probant. 2) [*SS. XXIII*, p. 838]. 3) *Hist. Fris. I*, 1, p. 316. 4) Qui Ottoni in Morimundo successit Rainaldus non ante a. 1139. memoratur; *Gall. chr. IV*, p. 816. [*Bernhardi*, 'Jahrb. Conrad III.' Vol. I, p. 70 sqq. ex chartis ab Ottone datis eum inter 6. Nov. et 9. Dec. a. 1138. ordinatum esse, eruere conatus est]. 5) *IV*, 14. 6) Cf. Arnpeckh, *G. epp. Fris. ed. Deutinger* p. 40, quibuscum convenit quae apographo suo Conradi sacristae in folio agglutinata subiunxit [*SS. XXIV*, p. 322 n.]. 7) *Catal. praep. Scheftlar. [SS. XIX*, p. 347. — *W. Meyer*, 'SB. d. Münch. Akad.' 1873, p. 64, n. ex cod. olim Scheftlariensi (*Mon. 17151*) epitaphium Ottonis (*G. IV*, 14) ita mutatum auctumque edidit, ut pro ultimis duobus versibus hi legantur:

Eius opem sensit locus hic, dum religionis
Formula mosque novus per eum viget hic melioris.
Ergo confisi de te, martir Dionisi,
Exigui fratres alboque sub ordine patres,
Quos hic plantavit, gemino quos pane cibavit,
Ad te clamamus, tibi corda manusque levamus,
Ut noster pater et servus tuus iste fidelis
Ima supernis, tristia laetis, terrea caelis
Mutet, et assit ei via, dux, spes, res requiei].

8) *Meichelbeck I*, 1, p. 323. 9) *Wiedemann*, 'Otto von Freysingen' (1849) p. 27.

*bachicam factae sunt*¹. *Tegernseensibus libertatem auferre nisus est*².

Partem quam in rebus publicis habuit regnante Conrado III. non magni momenti fuisse patet, neque arctioris amoris vinculo uterini fratres coniuncti esse videntur. Nam mea saltem sententia diverse de ratione sentiebant, qua salus Germaniae reperiri paxque patriae confirmari posset; in primis bellum Welficae parti ad interuersionem usque illatum Ottonis suffragia non tulit.

*Anno 1145. exeunte Italiam petiuit atque Eugenium III. die 18. Novembris inuisit*³, *ex quo itinere sequenti anno mediò reversus est. Mense Februario a. 1147. Ratisponae cruce signatus*⁴, *exeunte mense Maio cum Conradi exercitu Danubium descendit, omniumque miseriarum particeps factus, circa mensem Octobrem Nicomediam venit. Controversia deinde inter Conradum et principes de itinere quo Asiam minorem peragrarent orta, Otto cum 14000 hominum Nicaeae a fratris exercitu discessit atque in maris litore progredi conatus est. Neque meliorem quam frater sortem consecutus est; totus enim exercitus a Graecis proditus, Turcarum gladiis deletus est. Episcopus ipse cum paucis comitibus navem conscendit, circa mediam quadragessimam (17. Martii a. 1148) mare transgressus*⁵ *in portu quodam Syriae applicuit. Unde Hierosolymam profectus, urbem sacram dominica pulmarum (4. April.) intrasse videtur*⁶. *Deinde paschate ibidem celebrato, ad urbem Acconensem se contulit, ubi eum circa diem 24. Iunii commoratum esse, tradunt rerum scriptores*⁷.

Sed inde ab hoc tempore vita eius per duos annos sequentes maximis obvolvitur tenebris. Utrum enim iam a. 1148. in Bawariam redierit, an Conradum in itinere Constantinopolitano die 8. Septembris 1148. ex Acconensi portu suscepto comitatus, ibi ad mensem Februarium a. 1149. cum rege remanserit, nullo modo enucleari potest.

1) Cf. 'Archiv' XI, p. 68—76. 2) V. quae passionis S. Quirini auctor Tegernseensis litteris tradidit ['Arch. f. Oest. Gesch. - Quellen' (1849) II, p. 342 sqq.]: Otto doctissimus idem agebat, qui cesari Friderico quadringentas argenti libras pro loco sibi subiciendo fertur pollicitus. Sed princeps honorem loci apud regnum, regni honorem in loco minuendum negabat. Cf. epistolas Conradi abbatis, Pez Thes. VI, 1, p. 369. 372, iam ante a. 1147. datas. 3) Chron. VII, 23. 4) Gesta I, 42. 5) Cf. Jaffé, 'Conrad III.' p. 130. 137. 138. [Quae hac de re ex Chron. Reicherspergensi Wilmans attulit, Gerhohi esse, iam constat; v. SS. XIX, p. 461; quem tomum a. 1861. editum neque ab ipso neque ab illis qui tunc temporis folia impressa perlegerunt esse adhibitum, non possum quin mirer. De Ottonis expeditione cf. iam Bernhardi p. 628. 651 sqq.]. 6) Jaffé l. l. p. 289. 7) Idem p. 140.

Deinde ineunte a. 1150. in lucem publicam reversus, iterum magnam nobis iniicit dubitationem, utrum in Gallia an in Germania moratus sit. Inter Wibaldinas enim exstat epistola post d. 20. April. 1150. conscripta¹: in capite quadragesime abbas Clarevallensis misit domno regi (Conrado III) litteras per episcopum Frisingensem, in quibus collaudabat dominum illum Siciliae (Rogerium) etc. Otto vero in libris tam infesto erga Rogerium Siciliae regem se praebeuit animo, ut tyrannum eum constanter nominare soleret², neque S. Bernhardum ea veneratione prosecutus est, qua plurimi homines erga ipsum imbuti erant³. Res igitur miranda, quod Otto his conatibus intercessorem se gessit, quae aliter explicari nequit, nisi quod ipsum hoc tempore ab Conrado dissensisse statuamus⁴.

Circa finem a. 1150. in patriam redux⁵, in gratiam regis rediisse videtur, quippe qui eundem sequenti anno Rhenum per navigia descendente comitatus sit.

Tandem cum nepos Fridericus I. rerum fastigio potitus esset, Otto etiam maiores adeptus est dignitates. Petenti imperatori chronicon transmisit atque vitam et res gestas eius conscribere iussus est. In publicis etiam negotiis Ottonis consilio saepius usus est Fridericus⁶, praesertim cum a. 1157. in conventu Vesontino controversia inter imperium et sacerdotium exarsisset; quin etiam in litteris ad Hadrianum IV. papam missis ipsius chronicon imperator in partes vocavit⁷.

Quem locum hoc tempore Otto obtinuerit, Rahewinus optime indicat⁸. Quamvis paene 44 vel 45 annis natus esset, tamen, iam dudum, ut Rahewinus dicit, languore ac debilitate corporis invalidus erat. Itaque factum est, ut Fridericus I, quem in Italiam iturum Augustae die 14. Iunii a. 1158. invisit⁹, ab hac expeditione libenter ipsum excusaret.

Denique, ut Cisterciense capitulum visitaret — nam monachi vestem etiam episcopus non abiecerat — Morimundense adiit monasterium, ibique die 22. Septembris eius-

1) *Ed. Jaffé, Bibl. I, nr. 252, p. 376.* 2) *Chron. II, 19. VII, 23. 24.*
 3) *In omnibus 400 quae supersunt sancti Bernhardi epistolis Otto, quoad sciam, ne uno quidem verbo tangitur, quamvis ambo ex quatuor Cisterciensis monasterii filiabus duas abbatias, scilicet Morimundensem et Clarevallensem, rexerint.* 4) [*Quod negavit Grotefend, 'Der Werth der Gesta Friderici imper.' p. 9].* 5) *Die 16. Sept. 1150. erat Ratisbonae; v. Dalheim, Conc. Salisb. p. 73, die vero 13. Dec. Salisburgi, Lang, Reg. I, p. 196. — [Octavianum cardinalem in legatione, qua in Germania a. 1150. vel 1151. fungebatur, comitatus est, ut Gerhohus Reicherspergensis in expositione psalmi 65 (Pez V, p. 1284) et 113 (ib. p. 2041) retulit].* 6) *Gesta III, 22.* 7) *Cf. 'Arch.' X, p. 162.*
 8) *Gesta IV, 14.* 9) *Gesta III, 22. et charta ib. laudata.*

dem anni obiit atque in ecclesia ipsa iuxta maius altare sepultus est. Quod sepulchrum modestissimum Martene adhuc vidit¹.

Epitaphium a Rahewino compositum et Ottonis tumulo² inscriptum exstat in Gestis Friderici (IV, 14)³.

Primum quod Otto edidit opus fuit

A. *Chronicon*⁴. Scribendi initium fecit paulo ante medium a. 1143, quippe quo tempore se prologum secundi libri exarasse profiteatur⁵. Per tres sequentes, etiam in itinere Italico⁶, quod exeunte a. 1145. suscepit, scribere perrexit⁷, atque ante diem 11. Septembris a. 1146⁸, vel saltem ante diem 9. Aprilis a. 1147, quo Conradus archiepiscopus Salzburgensis obiit⁹, chronico finem imposuit. Quae prima editio petente Isingrimo monacho¹⁰, ni fallor, Weihestephanensi conscripta atque ipsi dicata est. Secunda vero editio in lucem prodiit, cum nepoti Friderico I. imperatori postulanti chronicon per abbatem Weihestephanensem Rapotonem et notarium suum Rahewinum transmitteret¹¹.

B. *Gesta Friderici imperatoris*.

C. Tertium denique opus Otto edidisse dicitur, Austriacam scilicet historiam, quam, ut Urstisius scribit¹², olim Wolffgangum Lazium habuisse ferunt. Otto

1) 'Voy. litter.' I, p. 141. 2) [seu cenotaphio add. rec. C; quare fortasse non Morimundi, sed Frisingae hoc factum esse, putaris]. 3) Alterum Pertz ex cod. Monacensi Lat. 19411 (Tegerns. 1411) c. a. 1200. exarato transscripsit [idem est quod Rahewinus l. l. addit, procul dubio ab ipso, non a Tegernseensi quodam confectum]. 4) [Ipse librum inscripsit de duabus civitatibus. De cuius indole Wilmans in praefatione uberius egit; nuper vero Büdinger, longiore commentatione de libro VIII. edita ('SB. der Wiener Akad.', XCVIII, p. 325 sqq.), Ottonis consilium et rerum humanarum et divinarum contemplandarum rationem exposuit]. 5) Cf. Chron. VII, 26. et Jaffé, 'Conrad' p. 59. 60 n. 8. 6) Chron. VII, 32. 33. 7) Pacem inter Ludovicum VII. regem Franciae et Theobaldum comitem Blesensem a. 1144. paulo post d. 9. Martii istam nuper factam esse dicit, VII, 21. 8) Chron. VII, 34: Ecce enim inter nostrum et Ungarorum regem . . . valida expectatur commotio. Hoc bellum pugna apud fluvium Litahe d. 11. Sept. 1147. commissa finem cepit; cf. Gesta I, 33; Jaffé, 'Conrad' p. 85, n. 51. 9) De quo ita loquitur Chron. VII, 13: qui hactenus in ecclesia Dei florere fructuoso labore noscitur. De die obitu Conradi v. Jaffé, l. l. p. 260. 10) Prol. Chron.: necessarium ratus sum ad petitionem tuam, frater karissime Isingrime, historiam texere. 11) [A. 1157, ut Jungfer, 'Untersuchung der Nachrichten über Friedrichs I. Griech. und Norm. Politik' p. 45, probavit; cf. Giesebrecht, 'KG.' V, p. 105]. 12) [Germ. hist. p. 4. Eam a Barnaba de Montalbo aliisque laudari, dicit Fabricius, Bibl. med. aevi ed. Mansi III, p. 178].

XII OTTONIS ET RAHEWINI GESTA FRIDERICI I. IMP.

se huiusmodi opus composuisse, non obscure ipse innuere videtur¹.

D. Teste Aenea Sylvio² Otto 'in dialectica quoque ac philosophia opuscula nonnulla edidit'. Cum Otto eo a Rahewino magnis extollatur laudibus³, quod 'philosophicorum et Aristotelicorum librorum subtilitatem in topicis, analeticis atque elencis fere primus nostris finibus apportaverit' atque integra interpretatione Aristotelici organi primus inter omnes saeculi XII. eruditos viros usus sit, ipsum talia opera a Chronico et Gestis diversa, quae in bibliothecis fortasse latent, scripsisse, mihi persuasum est.

Videmus Ottonem, quamvis Staufensibus imperatoribus arcissimis familiae vinculis obstrictum, tamen medium, ut ita dicam, inter illam et Welficam obtinuisse locum⁴.

Eodem fere modo Otto se gessit in utraque controversia quae tunc temporis philosophiam et theologiam, rempublicam et ecclesiam vexabat.

In diiudicandis rebus humanis plerumque sine ira et studio procedit, invectiva tamen oratione in Wittelsbachicam gentem excepta⁵. Neque cognatio ullam vim in ipsum scribentem habuit, cum de fratribus⁶ et de patre⁷ eo modo agat, ut ex eius verbis minime deprehendere possis, eos necessitudine ipsi coniunctos fuisse⁸. Suam propriam personam plerumque silentio praeterit, ita ut ea quae in secunda crucesignatorum expeditione gesserit ex aliis auctoribus haurienda sint. Nobilem et principem historiam eum scripsisse, interdum ex superbia concludis, qua de urbium Italicarum civibus loquitur⁹. Interdum etiam provinciae in qua natus erat amor ita veritati offecit, ut de Saxonibus

1) *Gesta I*, 10. Hoc uno loco excepto, nusquam de matrimonio parentum suorum a. 1106. contracto loquitur. [Equidem illa ad *Chron. VII*, 9. referri posse censeo]. 2) *Hist. Frid. III*, ap. Schilter, *SS. R. G.* p. 10. 3) *IV*, 14. 4) In transactione de ducatu Bavariae habita de se ipso dicit *Gesta II*, 42: nos qui mediatorum ibi vice fungebamur. Neque tamen hoc silentio praeterire velim, quod in *Chron. VII*, 23. 24. de Heinrico Superbo valde acerbis iudicium fert quam in *Gestis I*, 20. decem annis post scriptis. 5) Inimicitias acerbissimas Ottoni nostro cum advocato ecclesiae Frisingensis comite palatino Ottone intercessisse, constat ex *Chron. VI*, 20, quo in ipsum saevissime invehitur gentemque omnem Wittelsbachicam anathemati, ut ita dicam, aeterno subiicit. Quae secundae chronici editioni a. 1156. in lucem emissae inseruit. Et quidem nostris temporibus non defuerunt viri docti Bavari, qui ipsum locum spurium esse contenderent (v. Lang, in Aufsess 'Anz.' 1832, p. 75; cf. Wiedemann p. 79). Attamen nihil sincerius ipso. 6) *Chron. II*, prol. *VII*, 23. 25. 26. 7) *Chron. VII*, 21; *Gesta I*, 10. 8) [De sententia a V. D. Schmitz proposita, ab Ottone marchionum Austriacorum originem Babenbergensem esse fictam, cf. A. Huber, *Mittheilungen II*, p. 374 sqq.]. 9) *Gesta II*, 13.

*non ea qua par esset integritate loqueretur*¹. *Ex more saeculi prodigiis et miraculis fidem non denegat, at non ultra modum indulget*². *Sermone utitur satis culto, interdum vero scholasticis vocabulis repleto; raro vero locutiones barbarae apud ipsum occurrunt*³.

De Gestis vero Friderici Wilmans uberius ita disseruit: 'Cum Otto chronicon imperatori Friderico I. per abbatem Rapotonem et notarium Rahewinum transmitteret, etiam res gestas eiusdem se litteris commendaturum pollicitus est, si caesareorum notariorum commentarii secum communicationem rerum inde ab a. 1152. usque ad mensem Septembrem a. 1156. gestarum patruo transmisit.

*Tunc Otto huic libro componendo operam navavit, ac praelibatis in volumine priore rebus a Friderici avo, patre patruoque gestis*⁵, *in altero ipsius vitam inde ab eo die quo rex electus erat conscribere aggressus est. Quod opus tamen ei ad id tantum tempus, quo caesarei commentarii desinunt, producere concessum erat. Ottonem autem etiam ultra progredi voluisse, ex verbis patet, quibus liber secundus finitur*⁶. *At in ipso conscribendo libro praematura eum mors rapuit (die 22. Septembris 1158).*

*Quod opus si cum chronico confers, valde diversam esse utriusque indolem, non negabis. Chronicon, cuius primam editionem a. 1146. propter turbulentissimam rei publicae illo temporis spatio conditionem in amaritudine animi absolverat, ubique lugubrem rerum humanarum imaginem repraesentat. At in Gestis conscribendis, ut ipsius verbis*⁷ *utar, non tragediam, sed iocundam scribere hystoriam sibi proposuit*⁸. *Quod quidem felicissima rerum publica-*

1) *Gesta I, 4. Quibuscum ea conferenda sunt quae Otto in epistola Wibaldo abbati Corbeiensi c. a. 1152. transmissa de Saxonibus refert (ep. Wib. 387, ed. Jaffé, p. 520). Vide etiam Chron. VI, 5. et 34.*

2) *Cf. quos B. Huber, 'Otto von Freising' (1847) p. 125. hac de re collegit locos. 3) Cf. Huber p. 193; Wiedemann p. 138.*

4) *[Itaque, si vestrae placuerit maiestati, gestorum vestrorum nobilissimam in posteriorum memoriam stylo commendare seriem, per notarios vestrae celsitudinis digestis capitulis mihi que transmissis, Deo dante vitaque comite, ea laeta laeto animo prosequi non pigritabor . . . De expeditione, quam contra Mediolanensium superbiam ordinastis ob honorem imperii vestraeque personae exaltationem libenter audivi praeceptumque vestrum super hac re humilitati meae destinatum reverenter suscepi. Haec post April. a. 1157. scripta esse, monet Jungfer l. l. p. 43. Attamen non video, cur Fridericus rerum conspectum non ultra Sept. a. 1156. produxerit].*

5) *Cf. prooemium Gestorum et Gesta I, 70. 6) II, 56. 7) I, 47. 8) Quam ob rem etiam secundae cruce signatorum expeditionis finem infaustum alto silentio praeterit atque ex illa unum tantum casum narrationi inserit, ex quo pateat (II, 47), quantum Friderico fortuna etiam in rebus adversis obsecuta sit.*

rum mutatione a. 1156. facta illustratur. Conrado III. enim regnante, dissidia inter ipsum et Heinricum Leonem totamque Welficam gentem exorta Germanicum etiam imperium sciderant eiusque vires ac potentiam debilitaverant. Hanc controversiam Fridericus in conventu Ratisponae die 8. Septembris a. 1156.¹ habito hoc modo diremit, quod patruum Heinricum, Ottonis Frisingensis fratrem, adduxit, ut ducatum Bavariae sibi resignaret; quem statim Heinrico Leoni reddidit, marchia Austriaca ducatus nomine insignita patruo Heinrico concessa. Praeponebat, teste Ottone II, 47, hoc princeps omnibus eventuum suorum successibus, si tam magnos sibi affines imperii sui principes sine sanguinis effusione in concordiam revocare posset. Neque minus Otto ipse, qui in hac gravissima re mediatoris vice functus (II, 42) privilegio Heinrico duci Austriae die 17. Septembris a. 1156. a Friderico concesso testis subscripsit, imperatorem summis laudibus extulit, qui cuique quod suum est conservando pacem amabilem mundo reddiderit²; tantam enim ex illa die toti Transalpino imperio pacis iocunditatem arrisisse, ut non solum imperator et augustus, sed et pater patriae Fridericus iure diceretur³. Quam ob rem, cum post tempus flendi tempus ridendi adveniret⁴, hoc tempore scribentes beatos iudicat, qui res gestas victoriosissimi principis, cui obscenum nondum vultum fortuna verterit⁵, posteris traderent. Ob eius enim virtutem in tantum excrevisse Romani imperii auctoritatem, ut non solum gentes sub eius principatu viventes, sed et barbarae nationes et Graeci ipsi silendo iussibus eius obtemperarent⁶. Eo etiam usque apud ipsum Friderici bonae fortunae excessit admiratio, ut interdum partes potius adulatoris quam veridici historici agere videatur, cum in prooemio secundi libri dicat, timere se, ne crebrescentibus victoriis stilus materiae succubiturus sit.

At ipse etiam Otto ultimo vitae anno rerum mutationem praesagivit et fortasse existimavit fieri posse, ut spes eum falleret, in quam in prooemio Gestorum adductus erat, fore ut bono Friderici principio melior finis apponatur. Iam ea quae annis 1157. et 1158. exorta fuit controversia⁷

1) Vide diploma Friderici I. die 17. Sept. 1156. datum, ap. Wattenbach, 'Die Oesterr. Freiheitsbriefe' p. 34. 2) Cf. epistola dedicatoria chronici. 3) Gesta II, 56. 4) Prooemium Gestorum. 5) Prooemium Gestorum. Simile aliquid occurrit I, 47: fortuna quae ei ab adolescentia . . . usque ad presentem diem numquam ad plenum nubilosum vultum ostendit. 6) Vide prooemium Gestorum, ubi etiam Iohannis Saresberiensis epistolam 145 (Giles I, p. 222) consulas. 7) Gesta III, 22.

inter pontificem Romanum et imperatorem fiduciam labefactare debebat, quam ex negotio Wichmanni archiepiscopi Magdeburgensis electi et ab Anastasio IV. tandem, renitente quidem curia Romana, a. 1154. confirmato ceperat, fore ut deinceps auctoritas principis etiam in disponendis ecclesiasticis rebus plurimum cresceret¹. At regnante Hadriano IV, Anastasii successore, longe aliter se res habuit. In cardinalium enim collegio, duce Rolando post papa Alexandro III, pars imperatori adversa praevaluit atque in turbulentissimo illo conventu mense Octobri a. 1157. Vesontione habito eiusdem indignationem movit². Quae quidem controversia interveniente Ottone in comitiis Augustanis die 14. Iunii a. 1158. sopita est. Quae vero eo tempore Ottonis animus exinde praesagiverit mala, ex verbis elicere possumus quibus Rahewinus de hoc conventu agens utitur, quod scilicet³ Otto singularem de controversia inter regnum et sacerdotium habebat dolorem. Haec quidem mala ipse non vidit et ante Hadriani IV. mortem (die 1. Septembris a. 1159), ex qua Friderici fortuna dilabi coepit, diem obiit supremum.

Historia sui temporis, quam talis tantusque vir in summo rerum positus, nepos Heinrici IV, frater uterinus Conradi III, patruus Friderici I, duabus vicibus in gravissimis quidem imperii negotiis⁴ mediatoris munere felicissime functus, composuit, quanti momenti sit, non opus est pluribus demonstrare. Dolendum siquidem est, quod res annis 1152. 1153. et usque ad mensem Octobrem a. 1154. gestas obiter tantum perstrinxerit (II, 1—11). At narratio duorum annorum sequentium tanto maioris est pretii. Ubique veri studiosissimum talemque se praebuit, qui rerum causas cognoscere potuerit. Non raro enim ut testis oculatus loquitur⁵; alibi aperte profitetur se sciscitatum esse de rebus a se relatis⁶; neque etiam rumores silet qui ex Italia in Germaniam pervenerant⁷. Ad has perscrutationes etiam ea referri possunt, quae de principiis, quae axiomatum vice in curia imperiali observabantur⁸, adnotat, neque id

1) *Gesta* II, 10. 2) III, 8 sq. 3) III, 22. 4) In conventu quidem Ratisponensi die 8. Septembris a. 1156. inter Heinricum Leonem et Heinricum Austriae postea ducem, in comitiis vero Augustanis die 14. Iunii a. 1158. inter papam Hadrianum IV. et imperatorem Fridericum I. pacem restauravit. 5) I, 68. II, 3; cf. II, 42. et III, 22. At ubi non interfuit, hoc notare non obliviscitur; II, 41. 6) II, 8: ex cardinalium — viva voce percepimus; 34: tradunt; 10: a proprio ipsorum (Romanorum) ore audierant; 45. et 48: sicut cognovimus; 55: ut recolo. 7) II, 49: sed et ad nos usque rumor pervenit. 8) II, 5: est enim consuetudo curiae; 6: tradit enim curia; 48: est enim lex curiae.

praetereundum esse videtur, quod de vetere quadam consuetudine apud Francos et Suevos obtinente retulit¹. Quod autem operi eius authenticum, ut ita dicam, pretium tribuit, plurimae sunt summorum virorum epistolae, quas noster narrationi ad verbum inserere non praetermisit², inter quas quidem Eugenii III. litterae³ etiam ad Ottonem ipsum directae sunt. Narrationem autem rerum gestarum imperii Germanici finibus non inclusit, sed etiam de exteris nationibus quae scitu digna erant⁴ propterea referenda esse aestimavit, quia, ut in prooemio dicit: omnium regnorum vel gentium ad Romanae rei publicae statum tamquam ad fontem recurrat narratio.

Tanti operis si quid pretium et auctoritatem minuere potest, sine dubio id ei crimini dandum est, quod narrationi vividiorem colorem orationibus insertis tribuere voluit. Inter quas Terdonensium (II, 26) et Romanorum et Friderici imperatoris (II, 29) prolixiores sunt, quam ut eas ita habitas esse credere possemus. At forsitan Terdonensium et Romanorum orationes ideo inseruit, quia lectori specimen loquacitatis Italicorum praebere voluit⁵. Gravius vitium forsitan in verbosis illis excursibus philosophicis et theologicis⁶ deprehendes, quos ad explicandas res gestas narrationi immiscuit. At Otto, theologicis et philosophicis sui temporis disciplinis inprimis eruditus, hac in re ingenio nimis indulisit, et hoc ipse sensisse videtur, quippe quod in praefatione Gestorum singulari modo excuset⁷.

Exceptis veteribus auctoribus, prout Platone, Aristotele, Cicerone, libros scriptos non in partes vocavit, sed ad chronicon iam antea editum saepius recurrit⁸. Quae vero in priore libro de avo, patre patruoque Friderici ac de ipso litteris mandat, haec mihi ex vetere relatione apud gentem Staufensem tradita hausta esse videntur.

1) II, 46. 2) I, 25. 29. 36. 43. 50. 66. 3) II, 8. *Similes in Rahewini Continuatione saepius inveniuntur.* 4) *De Hungaria I, 31; de Sicilia I, 34; de Italia II, 13.* 5) II, 30: *At rex . . . cursum verborum . . . more Italico longa continuatione periodorumque circuitibus sermonem producturus interrupit.* 6) I, 5. 54. 55. 65. 7) *Nec si a plana hystorica dictione, ad evagandum opportunitate nacta, ad altiora velut phylosophica acumina attollatur oratio, preter rem eiusmodi estimabuntur, dum et id ipsum Romani imperii prerogativae non sit extraneum, rebus simplicioribus altiora interponere.* 8) I, 10: *quod alias a nobis plenius dictum est; 11: quia in priore dicta sunt hystoria; 12: ut alibi a nobis profusius dictum est; 21: in priore hystoria dictum; 31: ut in prioribus cronicis dictum est; 32: quod alibi latius a nobis dictum est; 61: quod in priori nostra ex Tripartita sumptum hystoria plenius dictum est; II, 7: ut alibi dictum est.*

*Duos priores libros Ottoni soli debemus. At etiam librum III. et eam quarti libri partem, quae ad ipsius mortem usque pertingit, etiamsi non ab Ottone ipso compositae sint, tamen eiusdem adnotationibus inniti, fidem faciunt et auctoris et continuatoris verba*¹.

Quis vero fuerit hic, nunc paucis dicendum est. Editiones quidem omnes ipsum Radevicum appellant, et hoc nomen inde in omnes qui litterarum historiam tractant libros receptum est. At iniuria, ut mihi quidem videtur. Otto enim, cum a. 1156. imperatori chronicon per abbatem Rapotonem et capellanum Raguewinum transmitteret, hunc in praefatione chronici verbis additis commendat: qui hanc historiam ex ore nostro subnotavit; iisdem fere verbis utitur continuator de se ipse loquens IV, 14: ego autem qui huius operis principium eius ex ore adnotavi, ita ut nullus dubio locus relinquatur, quin capellanus, quem in loco chronici laudato optimi et fere coaevi codices Raguewinum vocant², et continuator unus idemque sit. Quae sententia nunc per annales Claustro-neoburgenses egregie confirmatur, qui nostrum nomine paulo immutato Rachwynum appellant; econtra Vitus Arnpeckh in libro, quem de gestis episcoporum Frisingensium³ saeculo XV. exeunte composuit, priorem formam exhibet: Raguewinus canonicus Frisingensis abbreviator et notarius suus. Attamen praeter has etiam alias eiusdem nominis formas in usu fuisse, ex pluribus operis quod hic edimus locis evincitur⁴. Inter omnes vero codices C1 solus est, quo nomen hucusque receptum innititur. Et quidem uno tantum loco plenior nominis forma apud ipsum occurrit, scilicet in initio operis, ubi haec in capite epistolae Friderici imperatoris inveniuntur: Cronica Ottonis Frisingensis episcopi eiusque abbreviatoris Radewici. Quod meram esse corruptelam ex voce Radewini ortam, nostri-que auctoris verum nomen vel Raguewinus vel Rachwinus vel Radewinus fuisse, hasque formas tantum secundum librorum dialectum variatas esse, mea saltem sententia constare videtur.

1) Vide quae collegi 'Archiv' X, p. 146. [Cf. quae hac de re infra monui].
 2) Weihenstephanensis vero et eius sequaces: Regewinum. 3) ed. Deutinger 1852. p. 41. 4) In fine enim prologi in librum I. haec in codice B1 inveniuntur: Explicit prologus. Incipit chronica Ottonis Frisingensis episcopi et eius abbreviatoris Rahewini, quae verba similiter B2 et B3 praebent, hoc excepto, quod nomen in B2 Rahebint, in B3 vero Rahewinit sonat. Et codex etiam B1 in scribendo hoc nomine sibi minime constitit. Nam in fine libri II. hic solus addit: Huc usque Otto episcopus. Deinceps Radewinus. Hanc formam tunc in libri III. praefatione codices B1. 3. B* receperunt, quam B2 suo more littera w commutata in b exhibet Radebinus, caeteri vero codices tantum littera initiali R indicant.

XVIII OTTONIS ET RAHEWINI GESTA FRIDERICI I. IMP.

[*Ipsum diverso modo nomen scripsisse, aperte docet carmen de Theophilo, quod recte ipsi tribuit W. Meyer, qui cum docta introductione id primus edidit*¹. *Nam his finitur versibus*²:

Me quoque, crimina pessima plurima quem male fedant,
 Fac, genitrix pia, ne cruciamina flammea ledant,
 Et dum Tartarei deseuiet ira camini,
 Tu miseri miserere tui vatis RADEWINI.

*Alterum vero eiusdem carmen in codice olim Tegernseensi (Monac. 19488) inscriptum est: Prologus RAHEW. ad H. pp (praepositum), ex quo V. Cl. Wattenbach excerpta edidit*³. *Quibus consideratis, formam Rahewini praeferendam duxi, quae etiam Rahwinus vel Rachwinus*⁴ *contrahitur].*

*Rahewinum ab ineunte aetate*⁵, *saltem inde ab a. 1144. in obsequio Ottonis Frisingensis episcopi conversatum atque ipsi usque ad mortem eius coniunctum fuisse, sat multis evincitur documentis*⁶. *Charta enim Ottonis data Moseburch die 9. Decembris a. 1144. scripta est per manum Reguini cartularii*⁷; *in altera a. 1147. vocatur Rachewinus capellanus et notarius*⁸; *tertia data est a. 1154. per manum Rachumini*⁹ (*legendum Rachuwini*) *notarii. Privilegii Gerhoho Reicherspergensis praeposito a. 1155. concessi duplex exstat textus, in quorum uno*¹⁰ *datur per manum Radwini, in altero*¹¹ *vero per manum Raheuuini. Similiter charta quam Otto episcopus a. 1158. circa diem 14. Iunii*¹² *Alberto praeposito S. Mariae Frisingensis dedit scripta est in libro Conradi sacristae*¹³ *per manum Rahuvini notarii, cuius*

1) [*'SB. der Münchener Akad.'* 1873, p. 49 sqq.]. 2) [*L. l. p. 116*].
 3) [*Ibid. p. 687 sqq. — De praepositi nomine cf. Riezler loco n. 4. laudato*]. 4) [*Hanc praetulit Riezler, 'Forschungen z. D. G.' XVIII, p. 539. Qui recte, nisi fallor, sententiam a Wilmans propositam, etiam Rōdewinum in chartis Claustroneoburgensibus nominatum eundem esse ac Rahewinum, reiecit; quare haec omittenda duxi*]. 5) *Cf. IV, 14: Nemo me accuset, si amantissimi domini et nutritoris mei flebilem interitum prolixiore narratione prosequar.* 6) [*Si etiam versus in cod. Tegernseensi cum carmine supra laudato coniuncti a Wattenbachio nostro recte Rahewino tribuuntur, sub onere curiae, ut ille censet Frisingensis, gemebat, quae eum impediēbat, quominus arti poeticae vires navaret, ita querelam concludens:*

Fac, ut qua teneor rumpas orando catenam,
 Et meliora meam dabo ludere metra Camenam].

7) *Meichelbeck I, 1, p. 318.* 8) *Mon. B. VI, p. 168.* 9) *Ita scribunt Mon. B. II, p. 447; ap. Meichelb. I, 2, p. 555. invenitur in eodem documento: Rathunii.* 10) *Mon. B. III, p. 426.* 11) *Chron. Reichersp. ed. Gewoldus 5. a.* 12) *Vide adnotationes nostras ad III, 22. IV, 14.* 13) *In apographo Guelferb. [A 2], qui infra descriptus est.*

nominis loco legitur apud Meichelbeckium¹: Rachwini. Praeterea duae adhuc Ottonis chartae notis chronologicis non insignitae eundem inter testes referunt, in quarum una² post a. 1155. data nominatur Rawinus capellanus, in altera³ vero post mensem Septembrem a. 1156. conscripta testes nominantur: Rahwinus et Volmarus Frisingensis ecclesiae canonici.

Et haec quidem sunt documenta ante mortem Ottonis in lucem edita. Post quem casum diu quidem ex actis publicis disparuit, quod inde facile intelligitur, quod, mortuo episcopo Ottone, Rahewinus etiam officio se notarii abdicasse videtur. Attamen eum multis etiam annis post vixisse, nullus dubito. In epistola enim dedicatoria libro tertio praemissa, qualem editiones hucusque exhibebant, nominabat se auctor: Radevicus sanctae Frisingensis ecclesiae professione canonicus, ordine diaconus, quem locum codices [recensionis B] ita exhibent: Radewinus sanctae Frisingensis ecclesiae professione canonicus, ordine diaconus, dignitate prepositus. Cuius autem ecclesiae praepositus fuerit, haud incertum. Exstant enim in Monumentis Boicis⁴ duo Scheftlarensia diplomata annorum 1168. et 1170, quibus testis subscripsit Rawinus Sancti Viti praepositus, id est ecclesiae collegiatae sancto Vito in urbe Frisingensi dicatae. Diem autem supremum ante a. 1177. obiisse videtur, cum ex ipso anno documentum habeamus, in quo eiusdem successor Konrat Sancti Viti praepositus laudatur⁵.

Hic ergo continuo post mortem Ottonis eiusdem opus, tam auctoris quam et imperatoris voluntatem secutus⁶, continuandum suscepit eique, ut ipse fatetur⁷, ineunte a. 1160. finem imposuit, narratione usque ad concilii Papiensis exitum qui mense Februarii eiusdem anni evenit perducta. Historiam Friderici I. ab Ottone inchoatam duobus libris additis absolvit, quippe quod numerum euangeliorum minime excedere deberet⁸.

Rahewini opus, si diligentius perquiris, duabus potissimum rebus aliis antecellere, libenter mecum statues. In primis eius authentica, ut ita dicam, indoles praedicanda est. In prologo enim libri tertii ad sacri palatii cancellarium Udalricum et notarium Heinricum directo profitetur,

1) I, 1, p. 340. 2) Mon. B. I, p. 365. 3) 'Arch. für Kunde Oesterr. Geschichtsquellen' IX, p. 262. 4) VIII, p. 516. 517. 5) Mon. B. X, p. 44. — Rahewinus IV, 14. Frisingam patriam meam vocat. 6) V. praefationem in l. III: eius (Ottonis) iussu pariterque serenissimi et divi imperatoris Friderici nutu, et epilogum l. IV: nos tamen obedientiae fructus consolabitur, qua precipienti paruimus. 7) IV, 86: Haec a glorioso principe acta sunt usque ad presentem annum, qui ab inc. D. millesimus centesimus sexagesimus — numeratur. [Recte hunc annum defendit Jordan in diss. infra laudata p. 14 sqq.]. 8) IV, 85.

librum suum illis viris, rerum publicarum experientissimis et secretarum consciis, apud quos exacta fides historiae reperiatur, potissimum deberi, quorum ope ac studio tantum opus suscipere potuerit, quosque propterea tam praeceptores et testes¹ quam et arbitros et correctores elegerit². Ex hoc igitur fonte magnus numerus actorum publicorum, litterarum summorum pontificum, imperatorum et episcoporum, quae hic inveniuntur, sine dubio derivandus est, neque caetera huius temporis gravissima monumenta, veluti fidelitatis sacramentum ab Italis Friderico I. praestitum (III, 20), leges in castris imperatoris observandae (III, 28), leges de feudis (IV, 10) et acta concilii Papiensis (IV, 76. 77. 79. 80), ad Rahewinum aliunde provenerunt. Attamen simul crediderim, ipsi etiam ad scrinia Eberhardi archiepiscopi Salzburgensis et Eberhardi episcopi Bambergensis aditum patuisse, ad quos plurimae ex litteris operi insertis directae sunt³. Nonnullas etiam Albertus Frisingensis episcopus cum Rahewino communicasse videtur⁴.

Quae cum ita sint, librum hunc forsitan quis in panegyrica scripta reiiciendum esse putet. At iniuria certissime. Nam etsi non desunt loci, quibus Ottonis exemplum secutus et Rahewinus in Fridericum I. adulatoris munus subiisse videatur⁵, admodum pauci sunt. Econtra notatu sine dubio dignum est, quod auctor de imperatore, quem in epilogo operis alloquitur⁶, iudicium valde sincerum ab episcopo Bambergensi prolatum ingenue transscripserit⁷. At quod maximi momenti esse videtur, in prologo ipso id se egisse profitetur, ut in his quae audierit neque quorumlibet relatorum rumusculis fidem accommodaret neque in his quae per se cognoverit gratia principis seu favore suae gentis falsum quippiam adderet. Hanc animi integritatem ubique servavit et in rebus quidem gravissimis se nullius partis studio addictum praebuit. Quapropter cum ad infaustum illud schisma, quod post mortem Hadriani IV. inter ecclesiam et imperium obortum Europam agitabat, narratio pervenerit, minime quidem partem imperii unice fovendam suscepit, sed potius alta voce proclamavit⁸, utramque personam, sacerdotalem scilicet et regalem, se aequè venerari neque praesumere de una alterave temere iudicare. Hoc

1) Praef. l. III. 2) Epilog. l. IV. 3) De Salzburgensi vide IV, 83. Cf. praeterea IV, 22. 34. 36. 81. et 82. 4) Vide IV, 51. 79. 5) Prol. in l. III. in fin.: ut qui res eius (Friderici) legerit, non unius, sed multorum facta regum seu imperatorum arbitretur. 6) Hos . . . augustorum optime. 7) IV, 22: Qualis sit (imperator) vos scitis. Diligentes se diligit, alii alienum se facit; quia nondum perfecte didicit etiam inimicos diligere. 8) III, 16.

consilio ductus non uno loco lectorem admonuit¹, ut non suis verbis vel assertionibus nimis confidat, sed, ipsarum partium propriis scriptis a se operi insertis fretus, libere eligat, utri parti suum velit accommodare favorem; si enim alterutrius partis res vel attolleret vel extenuaret, se a proposito decidisse et historiam a se conscriptam domestici favoris morbo infecisse sibi videri².

Praeter ea quae cancellarius et notarius caesarei iam memorati suppeditaverant, Rahewinus etiam ex aliis idoneis testibus verum investigavit. Sic III, 12. ad Heinrichi Trecentis episcopi testimonium diserte provocat³, neque rumores omnino silentio praeterit qui in aulis principum et episcoporum vel etiam apud populum circumferebantur⁴. Interdum etiam ut testis oculatus rerum a se litteris mandatarum loquitur⁵.

His quae exposuimus subsidiis praeditus opus in lucem edidit, quod historiae aequalis conscribendae artem etiam medio aevo summo cum fructu excultam esse docet. In quo ubique vestigia deprehendes quibus pateat, Rahewinum scriptoribus Romanis antiquis diligentissimam operam navasse⁶. Quos nonnumquam etiam nimis imitatus est. Non magnopere certe incusandus est, quod Fridericum I. saepissime 'divum' augustum vel 'divum' imperatorem appellat⁷, vel quod viros militia illustres 'heroum' titulo insignit⁸. Sed si in describenda conflagrata urbe Frisingensi IV, 16: pilosos quos satyros vocant in domibus plerumque visos, phantasmata et monstra in scenam producit urbis interitum praenuntiantia, id certe risum movet. Scriptores classici ita ab eo in succum et sanguinem conversi fuisse videntur, ut non uno loco eorum verba exscripserit⁹. Ad quam antiquorum¹⁰ imitationem etiam orationes nimis proluxae¹¹ referendae sunt, quas aequae atque Otto narrationi inseruit.

1) III, 8. 16. 2) IV, 59; cf. 75. 3) Cf. III, 21: Idque veraciter asserere potero. 4) III, 33: dictum tamen memini a quibusdam; IV, 43: nos tamen audivimus; 45: non multo post a quodam divino monitore litteras imperatori allatas accepimus. 5) III, 7: papilionem — perspeximus; IV, 3. de conventu Roncaliensi agens dicit: a nobis visi sunt ut meminimus, quae verba evincunt Rahewinum ipsi interfuisse. 6) Cf. III, 15. 7) III, 48. 51. IV, 86. 8) III, 40, quocum conferenda sunt III, 19. IV, 3. 9) Verba IV, 46. de moribus Heinrichi Leonis ex Sallustii Iugurtha c. 6; IV, 86. de moribus Friderici I. ex Sidonii Apollinaris ep. I, 2, quem tamen auctorem hic expresse laudat, deprompta sunt. [Accuratius hac de re egerunt Prutz et Jordan; v. infra. Poetas laudat Vergilium, Horatium, Ovidium, Lucanum. Flori epitomen exscripsit (III, Prol. c. 1). Praeter Boethium fortasse Senecam (III, 1) legit]. 10) Praeterea etiam ius Romanum nosse videtur, cf. III, 29 [etiam III, 12. IV, 5. 35]. De historicis mediæ aevi unum quod sciam Liudprandum disertis verbis laudat, III, 37. 42. 11) III, 29. 46. IV, 4. 5. 25. 26. 35. 57. 71.

Quae tamen maculae pretium operis nullo modo minuerere possunt, quod pro cognoscendis rebus hoc tempore gestis gravissimum est et nulli alii secundum'.

Fieri non potuit, quin de libro tanti ponderis post hanc Wilmansii editionem alii atque alii egerint, modo ipsi astipulantes, modo quae proposuerat impugnantes vel certe supplentes. Ex quibus, omissis iis quae de fide et auctoritate Ottonis dicta sunt¹, breviter recenseam necesse est quae ad alteram Gestorum partem a Rahewino additam spectant.

Wilmans maiorem librorum III. et IV. partem revera non a Rahewino scriptam, sed Ottoni tribuendam esse contenderat, ita ut ille nonnisi singulas res addiderit et inde a IV, 10. post Ottonis mortem continuationem adiecerit²; supra tamen rem paullo aliter vertit, dicens ea, etiamsi non ab Ottone composita, tamen eius annotationibus niti. In hanc fere sententiam ivit Wattenbach³. Sed recte, nisi fallor, eam impugnarunt Dittmar (a. 1864)⁴ et Grotfend⁵ (1870), hic tamen ita, ut fortasse ad opus longius deducendum quaedam ab Ottone esse collecta vel annotata concedat. Eandem fere sententiam proposuit Prutz⁶, verba epistolae a Rahewino praemissae: si tam clari ac magni viri . . . tam preclarae materiae ceptum opus et memoriale pariter cum illo in interitum atque oblivionem passus fuisset venire, ita interpretatus, ut, praeter duos Gestorum libros etiam brevem rerum post gestarum conspectum, qualem post Rahewini librum in codicibus nonnullis legimus, usque ad a. 1158. ab Ottone esse relictum et hoc loco 'memoriale' dictum, statuatur. Sed ne hoc quidem ei persuasit qui postea accuratius de Rahewino eiusque opere egit; et recte quidem Jordan⁷ monuisse videtur, verba illa non satis esse perspicua⁸ neque quidquam certi de notis ab Ottone collectis

1) Cf. H. Grotfend, 'Der Werth der Gesta Friderici imperatoris des B. Otto von Freising für die Geschichte des Reichs unter Friedrich I.' (Hann. 1870; diss. Götting.); Giesebrecht, 'KG.' IV, p. 398, qui de primo libro ita iudicat: 'Jeder, der ein ernstes Studium diesem Buche zuwendet, muss zu dem Resultate kommen, dass es reich an Flüchtighkeitsfehlern, nichts weniger als ein Muster historischer Composition und überdies in einer ganz bestimmten Tendenz abgefasst ist'. Cf. V, p. 106. de libro II. 2) 'Arch.' X, p. 146. 3) 'GQ.' ed. 2. p. 354. 4) 'Quaeritur, utrum Otto Fris. duos an plures libros de gestis Friderici I. composuerit', in dissert. Regiomontana: De fontibus nonnullis historiae Friderici I. p. 21 sqq. 5) L. l. p. 15 sqq. Cum eo facit Wattenbach ed. 4. II, p. 213. 6) 'Radewins Fortsetzung der Gesta Friderici' (1873) p. 19. 7) 'Ragewins Gesta Friderici' (1881) p. 22 sqq. 8) Quid 'memoriale' hoc loco significet, sane non constat; equidem de libro Ottonis memoriam servante et propagante cogitarim; cf. locos ap.

ex Rahewini libris erui posse. Uterque vero, ab Ulrico cancellario et Heinrico notario, quibus opus dedicavit, Rahewinum non pauca quae memoriae traderet accepisse, statuerunt. Sed neque his plane assentire possum. Nam verba: Et vestrae quidem prudentiae potissimum labor iste debebatur, apud quos exacta fides hystoriae reperitur, certe ad Ottonis libros sunt referenda, ita ut epistola a Friderico Ottoni transmissa, procul dubio in scriniis imperatoris scripta, intelligatur. Ab illo aperte distinguit 'laborem' a se 'exactum', quem ipsis approbandum vel corrigendum transmittit. Cum vero addat: nisi vestra fretus ope ac studio, sub hoc fasce succumberem, frustra per me conatus tanti imperatoris gesta adtingere, eum ab illis in rebus enarrandis adiutum esse, non negarim.

Ceterum subsidia quae Rahewino ad manus fuere tam Prutz quam Jordan diligentius exposuerunt. Ille praeterea luculenter docuit, quam multa, non solum verba et locutiones, sed personarum et rerum descriptiones ab auctoribus antiquis mutuatus sit, praesertim Sallustium imitatus et Rufini translatione Iosephi de bello Iudaico ita usus, ut integras sententias, immo nonnumquam ipsas res exscriberet. Neque tamen ideo fidei eius valde derogandum puto; sed a Wattenbach¹ et Jordan² recte monitum, more mediæ aevi scriptoribus consueto Rahewinum nimis quidem aliena sibi vindicasse, sed ita ut similia facta similibus traderet verbis. Saepe etiam apertis verbis: ut quidam dicit, ut dicitur, aliorum pennis orationem esse ornatam indicat; modo poetarum versus vel adagia narrationi immiscet; etiam iuris Romani fontes nonnumquam adiit; praesertim vero orationibus effingendis et exornandis indulget. Multo magis de historia meritis est, quod Ottonis exemplum secutus quam plures epistolas et alia documenta libro inseruerit. Hoc partim cum secundis curis auctor opus tractaret factum esse, Jordan recte intellexit³; id quod nunc e diversis quae exstant libri recensionibus ostendi potest.

Tres enim distinguendae sunt, litteris A B C indicatae⁴, eaeque non solum in Rahewini libris 3. et 4, sed

Ducange ed. Henschel V, p. 354. collectos. Quae vero sequuntur: si . . . cum illo in interitum atque oblivionem passus fuisset venire, de Gestorum libris intelligenda esse, non est quod dubitemus, cum antea scripsisset: presentis operis pagina — quae ab auctore suo . . . venusti sermonis inchoata principio . . . velut abortiva et quasi de domini sui funere rapta. Sane opus nondum absolutum facile perituum videri poterat. 1) II, p. 216. 2) p. 48 sqq. 3) p. 73 sqq. 4) Cf. 'Ueber die verschiedenen Recensionen von Ottos und Rahewins Gesta Friderici', 'SB. d. Berl. Akad.' 1884, p. 331 sqq.

etiam in prioribus duobus ab Ottone conscriptis perspicuae, sive Rahewinus¹ sive alter quidam hos aliquoties mutandos sibi sumpserit.

Recensio A a ceteris eo differt, quod singula vocabula vel etiam maiores sententias modo addit modo omittit, in Rahewini libris longiores locos non habet, epistolarum et actorum publicorum nonnisi initia praebet, nonnumquam alio ordine res disponit, pro nominibus personarum saepissime litteram initialem vel incertam illam indicationem N. ponit. Quae omnia primum libri conspectum arguunt, quem auctor litteris plenius a librario inserendis, nominibus, si ea comperta habuerit, accuratius indicandis absolvere voluerit². Et quamvis non omnia verba quibus A recensione B et C superat certo certius Ottoni vel Rahewino tribuerim, pleraque tamen iam primo aspectu se commendant, nonnulla ita sunt instituta, ut desiderari vix possint et nonnisi incuria scribae postea excidisse videantur (cf. praesertim II, 46. III, 40). Ubi res aliter sunt dispositae, quae A praebet quin genuina sint, dubitari vix potest³; quae desunt eo quod rerum ordinem turbant additamenta esse, probatur (cf. III, 20). Duobus locis II, 1. et IV, 14. annorum numeri rectius quam in B et C indicantur, quos praefereudos duxi, quamvis Rahewinus temporum rationes parum curasse videatur⁴.

B et C ubi ab A differunt plerumque inter se conveniunt, ita ut ex eodem exemplari secundis curis a Rahewino, ut opinor, percensito⁵, sed a librario quodam negligentius descripto⁶, fluxisse videantur. Ubi modo B modo

1) Hunc fortasse primis libris quaedam addidisse, iam Wattenbach II, p. 216. suspicatus est. 2) Ut aliter sentiam, minime eo moveor, quod codices qui soli hanc servarunt recensionem in Ottonis chronico, quod praemittunt, interpolationem praebent illam Wittelsbachicam, de qua egit Wilmans, SS. XX, p. 109 sq. 3) Unum afferam locum, cuius in commentatione illa mentionem non feci. Recte A II, 16. in fine habet quae in B et C c. 20. addita sunt: Ante vero quam abinde castra moverentur etc. Nam legem hanc Roncaliae datam esse, non Astae, verisimillimum est. Et verba c. 21: Fuit non longe ab eo loco civitas Terdona, aptius dicta sunt, si prope ad ea accedunt quae de Asta diruta narrantur. 4) Perperam II, 1. annus ab Urbe condita 1800. pro 1900 (vel accuratius 1904) indicatur; III, 13. A et B falsum numerum 1163 (MCLXIII) pro 1158 (MCLVIII) praebent. 5) Ut aliter statuamus et hanc libri formam Rahewino prorsus abiudicemus, locus IV, 43. suadere posset, quo B et C addunt: Talis de illo tunc opinio fuerat. Nos tamen audivimus, eundem vere furiosum fuisse et innocenter vitam perdidisse, cum qui haec scripsit suam rei notitiam Rahewini narrationi opponere videatur. Sed etiam ipsum haec postea addere potuisse, vix est negandum. 6) V. quae Comm. p. 326. collegi, praesertim locos III, 40. IV, 33.

C ad A accedunt, genuinam lectionem servasse; ubi inter se consentiunt, eam libri formam praebere censendi sunt quam editor in lucem edere voluit. Nonnumquam etiam communes errores ostendunt, praesertim in epistolis aliunde sumptis (I, 43. III, 9; cf. quae attuli Comm. p. 342).

B posterioris temporis aperta vestigia ostendit. Rahewinus in praefatione dicitur 'dignitate praepositus'; quam dignitatem a. 1158. nondum adeptus erat, qua insignitus non ante a. 1168. et 1170. invenitur¹. Rahewinum haec postea inseruisse, facile putes. Sunt vero quae dubitationem moveant, num haec recensio ipsi debeatur. Duobus certe locis falsa sunt intrusa; IV, 14. episcopus Wirziburgensis, cuius nomen A praeteriit, dictus est Heinricus, qui tunc nondum hanc assecutus erat dignitatem; III, 15a. Fridericus pascha apud Quitilinburch celebrasse dicitur; quod revera apud ecclesiam sancti Swiberti factum est, ita ut qui illa scripsit de ecclesia sancti Wiberti Quidelinburgensi cogitaverit. Alia menda culpae librarii tribuenda sunt; nonnulla vero recte emendata vel ita mutata, ut plerumque non tam sensum quam sermonem diversum prae oculis habeamus². Nomina propria ex more Teutonicis illius temporis usitato scripta sunt, cum Otto et Rahewinus formas Latinas vel etiam ex ingenio constitutas (Suevus pro Sueno, Noricum pro Norinberch, fortasse Hubaldus pro Wibaldus) praetulisse videantur. Capitulum indices qui in A et C initio positi omnes Gestorum libros comprehendunt singulis praemissi sunt. Ab illis B etiam eo recedit, quod tabula ad explanandam boni naturam I, 65. addita desideratur. Econtra brevis rerum conspectus annis 1160—1170. gestarum nonnisi in codicibus huius recensionis legitur, de quo Wilmans ita scripsit:

'Quae continuatio res inter annos 1160. et 1169. vel 1170. gestas amplectitur et multa praebet, quae mihi suadere videantur, ipsam ex Rahewini calamo fluxisse. Frisingae enim aperte conscripta est, ut testantur nonnullae notitiae de Alberto huius urbis episcopo insertae³, quas nullus alius nisi Frisingensis canonicus et qui inter intimos episcopi amicos admissus erat, tam accurate tradere poterat. Huc accedit, quod annus 1169, quo appendix terminatur, optime

1) Prutz, *Radewin* p. 8. 2) Excipias tamen III, 10: fida nimis interpretatione pro fida satis interpretatione; IV, 75: sive curia post concilium additum. 3) Solus Albertus Frisingensis tunc (in conventu Wirziburgensi a. 1165) iurare noluit . . . Eodem anno Albertus Frisingensis diu renitens coactus iuravit obedire Paschali pro conscientia, quamdiu imperium partes eius foveret et quamdiu regalia habere vellet . . . Gwido, qui et Paschalis, moritur (a. 1168, Sept. 20.) . . . Albertus Frisingensis iam quasi liber et liberatus a scismate per mortem Gwidonis . . .

tempori quadrat usque ad quod Rahewinum inter vivos fuisse supra ostendimus. Non parum momenti huic opinioni vox quaedam addit, quam continuator in eodem peculiari sensu atque Rahewinus usurpat. Hic enim 'Latinorum' vel 'Conlatinorum' nomine III, 44. IV, 5. 7. 37. Italos appellat, quod eadem significatione etiam in appendice occurrit¹. Neque hoc admirationem movere debet, quod anni plerumque falsi rebus gestis adnotati sunt, cum Rahewinus etiam in opere ipso non uno tantum loco contra temporis rationem peccaverit².

C primam libri formam vel eam, qualem a Rahewino primo editam putamus, etiam magis et plerumque melius emendavit quam B. I, 66. integram praebet epistolam, cuius initium tantum A et B receperunt; dictiones ab aliis sumptas saepius indicat (III, 19. 30. 45), nomina supplet vel rectius scribit, nonnulla addit quae vel narrationem illustrent (I, 31: quod et Bresbure; II, 21: qui Tanera vulgo dicitur), vel etiam impugnent (III, 39: Alii asserunt, hoc negotium clara die consummatum³), alia consulto omittit (I, 1. de Clemente antipapa: vel potius demens; IV, 68: ut stratoris officium), sermonem singulis locis mutat. Haec fere omnia Rahewini manum arguere videntur⁴ (heroas pro viros; ut ait quidam, IV, 14. 26. 71; ut alias de quibusdam dicitur, coll. IV, 46: ut de quodam dicitur), neque video, cur hanc ultimam libri recensioem alteri cuidam tribuamus. Certe Guntherus, qui Ottonis et Rahewini libros carmini 'Ligurinus' dicto fundamentum posuit, eam est secutus⁵.

Quae cum ita sint, eam editionis fundamentum esse debere, erunt qui statuunt. Attamen aliam viam ingredi malui eam potissimum ob causam, ut primam libri formam ab Ottone et Rahewino conceptam, hucusque vero prorsus fere neglectam, lectoribus proponere possem. Ideo quaecumque A solus praebet uncis inclusa recepi, quae omittit

1) A. 1160: cum iam Latinis qui secum erant fugientibus victus videretur. 2) [Cf. supra p. XXIV; ubi monendum erat, veros annos bis in recensione A, semel in C legi]. 3) Cf. similem locum in B et C, supra p. XXIV, n. 5. 4) Notandum tamen, quod unicus qui exstat huius recensioem codex formam Radewicus praetulit; in praefatione eius nomen sola littera R indicatur. 5) II, 419:

Taneramque rapacem

Transgressi;

VII, 486: Quemque domi famosa ducem Ravenna potentem
Miserat occubuit miseranda clade Iohannes;

ibid. 658: Hic inter multos stolidissimus occidit ille
Status.

Haec II, 21. III, 33. 40. nonnisi in C leguntur. Cum hoc scribit VII, 471. Ekebertus (III, 33); et alia eiusmodi.

asteriscis notavi. Quae in una tantum recensione B vel C leguntur tamquam additamenta dubiae originis *[], quae in B desiderantur † † inclusi, recensione C vero additamenta vel lectiones graviores infra in notis * exhibui, ubi etiam de eis retuli quae A vel B et codex B* peculiariter habent. Ubi in singulis verbis scribendis vel eorum ordine disponendo recensione inter se differunt, eam praeferendam duxi lectionem in qua duae consentiunt, paucis tantum locis alia recepta quae secundis curis Rahewini deberi et commendari videbatur. Quare contextus hic iam non raro tam ab illo recedit quem ex codice recensione C priores editiones praeberunt quam a Wilmansii lectione ex codicibus recensione B plerumque petita.

Minime vero qui exstant libri manuscripti parvi sunt auctoritatis, cum recensio B caeteras et numero et aetate codicum valde superet.

A 1. Codex bibliothecae universitatis Giessensis nr. 176, inter Senkenbergianos nr. 42, idem procul dubio qui antea Ulmae fuit in bibliotheca Kraftiana¹, quam Senkenbergii tempore (c. a. 1739) publice venditam esse, mihi scripsit V. Cl. Veesenmeyer, bibliothecarius Ulmensis. In fine f. 235. notatur: Anno Domini etc. LXX. (i. e. 1470) per Erasmus Sayn de Frisinga. *Gesta Friderici* f. 132—233. praecedit *Ottonis chronicon interpolatum*².

A 1^a. Codex bibliothecae principis Thurn et Taxis Ratisponensis nr. 182, olim monasterii Neresheim, saec. XVI. inc. ex A 1 descriptus, ut tam appendices eadem quam lectiones ubique cum eis quas corrector postea huic intulit convenientes probant.

A 2. Codex *Guelpherbytanus*, Helmstadiensis nr. 205, saec. XV. exaratus, olim Viti Arnpeckh, qui praeter *Ottonis chronicon* et *Gesta etiam Conradi Gesta episcoporum Frisingensium* aliaque continet (SS. XX, p. 111. XXIV, p. 315).

Sunt quae suadere possint, ut etiam A 2 ex A 1 descriptum putemus³; alia vero ita ab hoc recedunt, ut potius de communi fonte cogitemus oporteat. Hic non paucis mendis erat depravatus, quae recensere longum fuit; sed antiquum et genuinum exemplar Frisingae asservatum, quamvis depravatum, ita ad nos felici fortuna pervenisse sane est quod gaudeamus. A 1 in universum praestat, nonnumquam modo a rubricatore modo ab altero quodam, non semper vero feliciter, emendatus; A 2 in IV. libro postea ex codice recensione B aliquoties mutatus.

1) Schelhorn, *Amoenit. liter.* III, p. 36.

2) Cf. supra p. XXIV, n. 2.

3) Cf. *Comm.* p. 334.

*Ad hanc recensioem prope accedit codex Seitensstetensis I, XIII¹, chart. saec. XV, de quo Wattenbach ante multos annos pauca notavit, nunc demum hac editione iam impressa, cum liber diutius alii cuidam commodatus esset, V. Cl. G. Friess, coenobii bibliothecarius, quae ab eo petivi retulit. Desunt quae A omittit IV, 4. de archiepiscopo Anselmo; IV, 17. n. *. At IV, 14. ubi de Ottonis sororibus agitur cum B facit, in libri fine ordinem recensioem B et C habet. Titulus deest; index quatuor librorum primo praemittitur. Ab omnibus recedit, ubi post I, 18. ita pergit: Videns predictus Hainricus dux se hoc modo prevalere non posse ad solum vertitur iuxta illud: 'Dolus an virtus quis in hoste requirat'. Igitur Alemanniam ingressus etc. (c. 20). Codex qui accuratius examinatur valde dignus est, quamvis magna lacuna sit foedatus inde a II, 40: Oportebat enim — III, 21: adversus Wilhelmum Siculum (p. 153, l. 27), quae iam ab ipso scriba quatuor foliis vacuis relictis indicatur. Saepius littera b pro w ponitur (e. gr. Belfonis).*

B 1. Codex Guelferbytanus, Helmstadiensis nr. 206, olim pariter atque A 2 in bibliotheca Flacii, antea monasterii Siticensis in Karinthia, saec. XII. ex. a duobus fortasse scribis satis eleganter exaratus, nunc folio uno (I, 5) et integro quaternione XVI (IV, 62—66) destitutus. Scribendi errores qui abundant plerumque manu coeva recte emendati sunt. In fine legitur brevis annorum 1160—1170. narratio, de qua supra (p. XXV) dictum est.

B 1. Codex Vaticanus nr. 8095, olim familiae Piccolominae², chart. saec. XV. fol.*

B 2. Codex Vindobonensis nr. 403 (hist. prof. 233), membr., saec. XV.³ eleganter scriptus, litteris in initio librorum et capitum positis auro et variegatis coloribus pictis ornatus, fine destitutus. More Salzburgensibus consueto in nominibus propriis semper fere b pro w scribitur (Bichmannus, Birciburg, Gbitto etc.).

1) *Idem est qui Hermannum Alahensem, Annales S. Udalrici et Aerae continet, a Ph. Jaffé, SS. XVIII, p. 428, I, 16. dictus. 'Arch.' VI, p. 194. vero I, 15. et 16. distinguuntur.* 2) *Ita inscriptus: Questo libro e di Misser Giacomo et di Miser Andrea Piccolomini, lu quale hanno prestato alo rev^{mo} cardinale loro quisto di V. di Ottobre 1464,*

et he quinterni quattordici et carte 141, et henne facto ricord al libro memoriale di decto misser Giacomo; quam inscriptionem cardinalis Piccolominaeus numero 1464. mutato in 1474. post correxit verbis additis: Reso per me F. cār. di Siena a die 27. Novembr. 1476. Cf. 'Arch.' XII, p. 261; Dudik, Iter p. 272. 3) *'Arch.' X, p. 467. Perperam qui eum ante multos annos contulit F. Goldhahn a. 1160. scriptum dixit; de a. 1460. cogitavit Pertz.*

B 3. *Codex Vorowiensis*¹, membr. saec. XII. ex., cuius altera pars, f. 136'—183, ita est inscripta: Gesta Friderici imperatoris, quae Wolfcangus scripsit iubente Bernhardo preposito (qui praefuit annis 1185—1202). Qui ea sancte Mariae, sancto Thomae et Vorowensi ecclesiae abstulerit, anathema sit. *Ultimi tres quaterniones (inde a IV, 10 fn.)*² *perditi sunt. Emendationes manui Bernhardi praepositi debere dicuntur.*

B 4. *Codex Vindobonensis* nr. 3777 (Salisburg. 36 B; Schwandtn. V, 124), chart. saec. XV, fortasse in Italia scriptus, ex exemplari fine destituto (inde a IV, 74) sumptus, plerumque cum B 1 conveniens.

B 5. *Codex capituli cathedralis Lucensis* nr. 588, chart. saec. XV, plerumque cum huius recensiois libris convenit, sed nonnumquam verba arbitrarie mutavit³. Neque appendix hic exstat.

B*. *Codex Monacensis* nr. 19411 (Tegernseensis 1411; olim E 33), membr. saec. XII⁴, excerpta praebet ex Gestis, inverso ordine posita, et nonnumquam verbis additis inter se coniuncta, aliquoties etiam mutata. Quae quominus collectanea habeamus ad historiam scribendam parata, eo impedimur, quod tam ex Ottonis quam ex Rahewini libris necnon et appendice sumta sunt et ubique prope ad recensionem B accedunt, nonnumquam vestigiis codicem B 1 sequuntur. Nihilominus eius lectionem et quantum fieri potuit etiam capitum ordinem annotavi⁵. Auctor quisquis fuit praesertim epistolas et quae de iure publico vel consuetudinibus regni tradita sunt respexit.

C 1. *Codex Parisiensis* nr. 18408 (Bouhier 138), olim teste inscriptione saec. XV. Sancti Augustini in Marpah

1) 'Arch.' X, p. 626; cf. Diemer, 'Deutsche Gedichte des XI. und XII. Jahrh.' Praef. p. I. 41; qui etiam scripturae specimen dedit. 2) Nescio quo errore inductus Wilmans scripsit: 'inde a fine cap. 7. libri III'. 3) Ut pauca ex eis quae notavi afferam: capitula ut in B singulis libris praemittuntur; in rubra epistolae Friderici legitur (p. 1, n. c) Othonem, n. h cum B facit; p. 2, n. a recte indignati, n. h cum B Galla; p. 3, n. m deest nostrae cum B; p. 10. Rahewint (cf. B 2: Rahebint); p. 38, n. f recte Belgica; p. 43, n. a sagittias; ib. n. f, ubi ceteri codices prevalerent vel prevalent legunt: possunt. 4) Minus recte, eum Friderico vivo scriptum esse, ex loco I, 34. addito: Fridericus, qui in presentiarum est imperator, Wilmans statuit; verba sunt Ottonis I, 14. 5) Qui ut melius perspiciatur hic est notandus: Friderici epistola; I, 4. 5; 25; 51. epistolae; 53—60; 48—51. init.; 53. init.; 29; 34. 42. 46. 36. 43. 44; 65. 66. init.; II, 8. epist.; 50; Rahewini praef.; III, 7. epist.; 8—10; 16—18; 22. 23; IV, 18—22; 33—36; 49. 50. 52; 60—66; 74—82. et fragm. 84. 83; I, 3; IV, 86; Appendicis particulae; II, 46. fn.; IV, 7; II, 15; II, 6; IV, 14. epitaphium Ottonis.

Basiliensis dyoceseos, membr., saec. XII. in quaternionibus 17, uno inde a IV, 69. perduto, diligenter exaratus, eoque magni faciendus quod unicus est huius recensiois qui aetatem tulit. Nam

C2. Cuspiniani est editio, a. 1515. Argentorati in lucem emissa, quae tam arcta necessitudine cum C1 est coniuncta, ut ex hoc ipso codice illam esse petitam, statuerim, nisi editor apertis verbis librum Scotorum Vienneusium a se esse expressum sit professus. Hic etiam Ottonis chronicon continebat, paparum et imperatorum catalogis additis usque ad Leonem X. et Karolum V. perductis, ideoque saec. XVI. tribuendus esse videtur¹, tunc temporis, nisi valde fallor, ex C1 descriptus.

Codex Oppaviensis saec. XV, quantum ex eis quae publici iuris facta sunt² elicere possumus, maiores tantum Gestorum partes continet. Inscriptus est: Cronica Ottonis episcopi Frisingensis; constat 3 libris; index capitum non ultra III, 49. progreditur³.

Codex Admontensis nr. 164' (16), saec. XII, Ottonis chronico⁴ subiicit Friderici epistolam, Gestorum lib. I. capita 24. 28. 29. 32—35. 37. 38. 40—46, ex recensione B sumpta, sed plerumque in epitomen redacta. Alter eiusdem monasterii nr. 165. praebet epitaphium Ottonis (IV, 14), notis musicis instructum.

Codex olim Peutingeri, post Zapfi⁵, saec. XV. scriptus, nunc latet. Etiam Ottonis chronicon continuit. Idem de Dunensi a Vischio viso⁶ dicendum est⁷.

Quae de expeditione Romana Otto retulit in usum Maximiliani imperatoris in linguam Germanicam sunt translata. Codices exstant in archivio publico Vindobonensi ('Unt. Ob. Inn. Oesterreich.' 173. 172. 109)⁸. Recentiore tempore

1) Cf. Wilmans, SS. XX, p. 107. Idem, chronici codicem nunc Ienensem olim in monasterio Marbacensi fuisse, coniecit, ibid. p. 105; cf. XVII, p. 143; sed Hegel, 'Städtechron.' Strassburg I, p. 51. eum potius Strasburgo vindicat; certe Cuspiniani editio ab eo recedit. 2) F. Ens ap. Chmel, 'Geschichtsforscher' II, p. 23. 3) De reconciliatione eorum et quanta utrinque leticia. Index libri I, capite 1. omisso, ita incipit: Imperator Italiam ingressus Gregorium Urbem fugavit. Et quomodo Rudbertus Guiscardus — occupavit. 4) De quo v. SS. XX, p. 103. 5) 'Merkwürdigkeiten der Zapfschen Bibliothek' I (1788), p. 5. 6) Bibl. Cisterc. Colon. 1656. p. 255; cf. Wilmans, SS. XX, p. 113. 7) Inter Gestorum codices non numeraverim Vindobonensem nr. 1180 (Rec. 3167A; Schwandtn. V, 106), membr. saec. XIII, qui chronicon continet, partim ex illis (inde ab I, 46) haustum. Minus etiam Vindobonensem nr. 629 (Ius can. 133) et Vorowiensem nr. 111, quibus epistolae leguntur, ab Ottone et Rahewino receptae, sed aliunde sumptae. 8) 'Arch.' X, p. 587; Böhm, 'Handschriften des k. Haus-, Hof- und Staatsarchivs' p. 61. 24.

Fr. Schiller Gestorum versionem collectioni narrationum historicarum ('Memoiren' I, 3) inseruit; aliam duorum priorum librorum H. Kohl in 'Geschichtschreiber der Deutschen Vorzeit' dedit¹ (1883).

Editiones hae sunt:

Iohannis Cuspiniani, supra C 2 recensita; Petri Pithoei, Basileae 1569. fol., qui maxima libri parte iam impressa a M. Flacio codices A 2 et B 1 nactus, in postremis pagellis nonnulla emendavit, alia in appendice (post p. 346) cum lectoribus communicavit.

Chr. Urstisii in Germaniae historicorum illustrium t. I. Francof. 1585 (repet. 1670) fol.

B. Tissieri in Bibliothecae Cisterciensis t. VIII (1669) p. 115 sqq.

Muratorii, Scriptores rerum Italicarum (1725) t. VI, p. 635, qui lectiones codicis B 2 notavit².

R. Wilmansii, Mon. Germ. SS. XX (a. 1864. finita, a. 1868. publici iuris facta, et eodem anno separatim edita).

Codices A 1. 2. B 1 ipse excussi necnon A 1^a et B 5 inspexi; B 2 V. D. Goldhahn, B 3 et B socius coniunctissimus W. Wattenbach, C 1 b. m. L. Bethmann diligenter cum Urstisii editione contulerunt; de nonnullis huius locis A. Molinier, de B 4 L. de Heinemann retulerunt. Integram lectionis varietatem ex B 1. 3 et C 1 enotavi; in verbis scribendis praesertim B 1, collato C 1, secutus sum, qui non semper sibi constant; quo factum est, ut, quamvis formas plerumque usurpatas proponere voluerim, non tamen ubique eadem, praesertim in litteris e et ae, c et t positis, occurrant.*

Ottonis et Rahewini narrationes explanare vel ad alias narrationes emendare non meum duxi; nonnullas Wilmansii annotationes retinui (littera W. indicatas), paucas addidi. Potissimum aliorum scriptorum locos quos attulerunt vel imitati sunt indicare studui. Cui rei socii K. Francke et L. de Heinemann, qui me in hac editione adiuverunt, sollertem operam navaverunt; nonnulla amicus Dümmler et VV. DD. Manitius et L. Riess suppeditarunt; quaedam H. Kohl primus indicavit.

1) Multa utila adnotavit, sed nimis audacter nonnumquam contextum emendavit. 2) Excerpta inter Rerum Gallicarum et Francicarum SS. t. XI. et XIII. recepta sunt.

Dabam Kal. Septembris 1884.

G. Waitz.

INCIPIT^a EPISTOLA FRIDERICI IMPERATORIS
AUGUSTI AD^b OTTONEM^c FRISINGENSEM
EPISCOPUM.

SS. XX,
p. 347.

FRIDERICUS^d Dei gratia Romanorum imperator et^e semper augustus dilecto patruo suo Ottoni Frisingensi episcopo gratiam suam et omne bonum.

Cronica, quae tua sapientia digessit vel desuetudine inumbrata in luculentam erexit consonantiam, a dilectione tua nobis transmissa^f cum ingenti gaudio suscepimus, et post bellicos sudores interdum in his delectari et per magnifica gesta imperatorum ad^g virtutes informari preoptamus. Ea vero quae ab ingressu regni a nobis gesta sunt, ad petitionem tuam breviter compilata noticiae tuae libenter commendaremus, nisi quod ad similitudinem priorum gestorum, quae ab excellentissimis viris edita sunt, magis dici possunt umbra quam facta. Tamen, quia^h tuum preclarum ingenium humilia extollere et de parva materia multa scribere novit, plus confisi tuis laudibus quam nostris meritis, tantillum hoc, quod in Romano orbe per quinquennium fecimus, paucis perstringere curamusⁱ.

Post primam unctionem Aquisgrani et acceptam coronam Teutonici regni generalem curiam Merseburch^k in pentecosten celebravimus; ubi rex Danorum Petrus ad curiam nostram vocatus venit, et hominio ac fidelitate nobis^l facta, coronam regni de manu nostra suscepit^m. Deinde Cicensem episcopum Wichmannumⁿ ad archiepiscopatum Magdeburgensem^o transtulimus; et quamquam multae lites et controversiae inter nos et Romanam aecclesiam inde fuissent, ad ultimum tamen quod a nobis laudabiliter factum fuit, auctoritas apostolica confirmavit. Post haec expeditionem Romam^{p. 348.} movimus, et in valida manu Longobardiam^p intravimus. Haec quia propter longam absentiam imperatorum ad insolentiam declinaverat et suis confisa viribus aliquantum re-

a) Incipiunt B3; Epistola Frederici imperatoris ceteris omissis A2; rubra deest A1.
b) deest B3. c) Attonem B3. d) Fredericus B2 (semper fere). C1. e) deest A.
f) promissa tr., (deleto post pr. A2) A; nobis promissa et transmissa C2. g) ad v. des. A (post suppl. A2). h) Tuum tamen quia B. i) Gesta Frederici imperatoris rubro add. A2. k) Merseburch C1. l) f. n. B. m) hucusque B*. n) Wichmannum A. C2. o) Maddeb. A. p) Lombardiam C, semper.

bellare coeperat, nos animo indignati^a omnia fere castella eorum furore debito et iusto non militum, sed servientium destruximus. Mediolanenses versuti et superbi verba sine fide nobis dederunt, et ut nostra concessione super Cumas et Laudam dominium habere mererentur, multam pecuniam nobis promiserunt; sed cum nec prece nec precio flectere nos possent, et cum ad terram eorum venissemus, a terra copiosa^b sua declinantes, tres dies in solitudine nos duxerunt, quousque tandem contra voluntatem eorum prope iuxta Mediolanum ad miliare Teutonicum^c castra metati essemus; ibique dum ab eis mercatum quereremus, et ipsi nobis eum negarent, nobilissimum castrum eorum, Rosatum videlicet, quod quingentos milites armatos habebat, capi et incendio destrui fecimus; ibi milites nostri usque ad portam Mediolanensium iverunt^d et multos vulneraverunt^e et multos ceperunt. Hinc inde ortis inimicitiiis inter nos et illos, fluvium Ticinum versus Novariam transeuntes, pontes duos, quos ipsi armaverant et incastellaverant, violenter occupavimus. Quos post transitum totius exercitus nostri destruximus. Inde tria castra eorum fortissima^f, Mumma^g videlicet, Gaila^h et Trica, destruximus, et natali Domini cum maxima iocunditate celebratoⁱ, per Vercellas et Taurinum euntes, Padum transivimus; inde Cheram^k, maximam et munitissimam villam, destruximus^l, civitatem Astam incendio vastavimus. Deinde Terdonam, civitatem munitissimam natura et arte, obsedimus; et post tres dies burgo capto, ipsam arcem cepissemus, nisi nox et maxima tempestas nos cohibuisset. Tandem post multos assultus, multas cedes et miserabilem stragem illorum et non modicum dampnum nostrorum arcem per dedicationem occupavimus et quendam principem Grecorum, qui a marchione Malaspina captus erat, liberavimus. Destructa Terdona, Papienses, ut gloriosum post victoriam triumphum nobis facerent, ad civitatem nos invitaverunt; ibi in corona et maxima laetitia et ingenti servitio civitatis tres dies deduximus. Deinde directo tramite per Longobardiam, Romaniam, Tusciam euntes, Sutrium usque pervenimus. Ibi domnus papa cum tota aeclesia Romana gaudenter nobis occurrit et consecrationem nobis paterne obtulit suaque gravamina, quae a Romano populo passus erat, nobis conquestus est. Sic nos cottidie simul euntes et simul hospitantes dulciaque miscentes^m colloquia, Romam usque pervenimus. Romani nuncios suos ad nos miserunt, et maximam

1154.
Dec. 25.

a) indignari *B*. b) s. c. *A*. c) Tewartun. *A*. d) ivere *A*. e) vulnerarunt *A*.
f) fortissime *B* 1. 3. g) Numma *A* 1; Numam *A* 2; minima *B* 2; mūina *C* 1; Minimam *C* 2. h) Gaila *B*; Gađa et Tricam *C* 1; Gailardam et Treecam *C* 2. i) celebrata *B* 1. 3. k) Chairam *C* 2. l) et *add. C*. m) coll. misc. *C* 1.

pecuniam pro fidelitate eorum ac servitio, tria quoque a^a nobis iuramenta exquisierunt. Inde, cum domno papa et cardinalibus consilio inito, quia imperium emere nolimus et sacramenta vulgo prestare non debuimus, ut omnes dolos et machinamenta eorum declinarem, Octaviano cardinale conducente, maxima pars militiae nostrae nocte per portam parvulam iuxta Sanctum Petrum intravit, et sic monasterium Sancti Petri preoccupavit^b. Mane facto, domnus papa cum tota aecclesia ad basilicam sancti Petri nos precessit et ad gradus cum maxima processione nos suscepit, et missa celebrata ad altare apostolorum^c Petri et Pauli in honore sanctae Mariae^d virginis, quia sabbatum erat, benedictionem coronae Romani imperii largiter super caput nostrum effudit. Quo rite peracto^e, dum omnes nimio labore et estu confecti ad tentoria rediremus et cibum caperemus, Romani de ponte Tyberino prosiluerunt et in monasterio Sancti Petri, duobus servis nostris occisis et cardinalibus spoliatis, papam capere intendebant. Nos vero de foris strepitum audientes, armati per muros irruimus, et tota die cum Romanis conflictum habentes^f, eorum pene mille occidimus et in Tyberi submersimus et^g captivos deduximus, donec nox nos^h et illos diremit. Mane facto, quia victualia nobis defecerant, assumpto papa et cardinalibus, cum triumpho victoriae laeti recessimusⁱ, et omnibus castris et munitionibus quae circa Urbem erant in potestatem nostram deditis, usque Albam venimus et per aliquot dies ibi cum papa morati sumus. Inde ivimus Spoleum, et quia rebellis erat et comitem Gwidonem Werram et caeteros nuncios nostros in captivitate tenebant, assaultum ad civitatem fecimus. Mirabile et inscrutabile iudicium Dei. A tertia usque ad nonam munitissimam civitatem, quae pene centum tures habebat, vi cepimus, igne videlicet et gladio, et infinitis spoliis acceptis, pluribus igne consumptis, funditus eam destruximus. Inde euntes versus Anconam, Palio-logum nobilissimum principem Grecorum et Maroducam^k, p. 349. socium eius, cum caeteris nunciis Constantinopolitani obvios habuimus. Qui ut in Apuliam iremus et hostem utriusque imperii Wilhelmum^l potentia virtutis nostrae^m conterere vellemus, infinitam pecuniamⁿ nobis dare sponderunt. Quia vero militia nostra propter multos labores et bella nimis attrita fuit, placuit magis principibus redire, quam in Apuliam descendere. Sicque nobis redeuntibus et Grecis cum superbia multitudinis suae et copiosa pecunia in Apuliam

a) i. a n. A. b) occupavit A. c) sanctorum A; sanctorum ap. C2.
d) v. M. A. e) facto et p. C. f) habuimus et e. A. g) deest B. h) et nos B1.
i) discessimus C. k) Maroducam A. l) Gwilh. A; Willeh. B; Guill. C1; Guillh. C2. m) deest B; n. v. A. n) n. p. B1.

euntibus^a, Paliologus post adeptum Barum et munitioem destructam obiit, et Wilhelmus^b, congregato exercitu, repente in Grecos irruit, et paucis captis et^c caeteris occisis, omnem pecuniam asportavit^d. Nos vero cum maxima victoria a Deo nobis prestita, qualem cum mille octingentis militibus conquistam prius numquam audivimus, Veronam usque pervenimus. Qualiter illi in precipitio cuiusdam montis nobis^e insidias posuerint, et qualiter a nobis occisi et duodecim suspensi sint, tu audisti. Scis etiam in ordine, quam inter fratrem tuum ducem Austriae et ducem Baioariae^f concordiam fecerimus, et quam gloriose Fridericum in Coloniensi archiepiscopatu sublimaverimus. Haec pauca paucis comprehensa illustri ingenio tuo dilatanda et multiplicanda porrigimus.

INCIPIUNT § CAPITULA IN LIBRUM I.

1. Qua occasione Hiltiprandus^h ab imperatore abiectus et Gwibertusⁱ in loco^k eius subrogatus^l sit.

2. Quod imperator Italiam^m ingressus Gregoriumⁿ Urbe fugavit.

3. Quomodo Robertus^o Gwiscardus^p cum Nortmannis^q Campaniam et Apuliam occupavit.

4. De rebellionem Saxonum.

5. Excursus phylosophicus vel potius theologicus.

6. De Saxonibus bello^r gravi superatis et^s quod Guelfo dux Noricorum et Rudolfus^t dux Suevorum rebellare coeperunt.

7. Quod idem Rudolfus instinctu Gregorii a^u Saxonibus rex creatur et paulo post in prelio occiditur.

8. De comite Friderico, quod gener imperatoris factus ducatum Sueviae^v obtinuit^w.

9. Quod post genitos sibi filios Fridericum et Conradum^x diem obiit.

10. De uxore eius Agnete, quod Leopaldo marchioni nupserit, et quod defuncto imperatore filius eius Henricus potenter regnum [eius^y] obtinuit.

11. Quomodo aput Barrum^z comitem Reinaldum^a cepit et abduxit.

12. Quod in nuptiis aput Maguntiam^b regnum scissum est, et de gestis Friderici ducis.

a) *deest C1.* b) *ita h. l. A. C2; Willelmus C1.* c) *deest A. C2.* d) *absp. B1. (b e corr.)* e) *i. n. A.* f) *Bauarie A, post etiam Bauuar. et Bauwar.; Bawariae B1. 3, saepius, sed alibi Baioar.* g) *Secuntur rubrice et capitula sequentis cronice per ordinem A1; in A2 index post Ottonis praefationem legitur, sed hic notatur: ibi ponitur tabula. Codd. A et C indicem 4 librorum praemittunt.* h) *Hyltibr. A; Hiltibr. C2.* i) *Guib. C2.* k) *locum C2.* l) *surrog. A.* m) *Yt. A, semper fere.* n) *Grecorum B2.* o) *Rud(d)b. A; Rōb. B1; Rūb. B3.* p) *Gwischardus A; Guisthardus C2.* q) *Norm. A, mox corr. Nortm. B1; Romanis C2.* r) *g. b. A.* s) *et q. G. des. B.* t) *Rōud. B3.* u) *deest A; a S. des. C2.* v) *Swev. A1. B1. 3.* w) *obtinerit C2.* x) *Cōnr. B1; Chōnr. B3; semper fere.* y) *deest B. C.* z) *Barum C2.* a) *Reginaldum B.* b) *Maganciam A1; Mogontiam B; et ita mox.*

13. Quomodo Maguntiam obsedit, et quomodo de ipsis et [de^a] suo archiepiscopo triumphavit.

14. Qualiter idem dux castrum Lindburch^b ab obsidione liberavit, et de eius coniugio.

15. Ubi imperator^c Henricus mortuus et ubi^d sepultus est^e.

16. Quod^f Albertus^g Maguntinus^h astu regalia ab imperatrice obtinuit.

17. Lotharius dux Saxonum eligiturⁱ, qui mox heredes Henrici persequitur, et Noricum castrum ab ipso obsidione cingitur.

18. Fridericus et Conradus, fugato Lothario, oppidum muniunt.

19. Quomodo idem duces Henricum Noricorum ducem ex Alemannia fugaverunt.

20. Quomodo Fridericus insidias eiusdem ducis evasit.

21. De expeditione Lotharii in Boemiam.

22. Qui principes ibi^k occubuerunt^l, et de secundis nuptiis Friderici.

23. Quod mortuo Lothario Conradus rex creatur, et quis Alberto Maguntino in^m sede successerit.

24. Qualiter soror Gerdrudisⁿ reginae sociata est Manuel Grecorum imperatori.

25. Exemplar litterarum tunc temporis^o hinc inde *p. 350.* missarum.

26. De Friderico iuniore, et de his quae gessit apud Wolfradeshusen^p.

27. Quomodo etiam^q Bertholfum^r ducem bello superavit.

28. Quomodo instinctu Arnaldi^s Romani adversus suum pontificem concitantur et senatoriam dignitatem instaurare moliantur.

29. Epistola Romanorum ad regem.

30. De diversis preliis per expeditionem Hierosolimitanam sopitis.

31. Qualiter castrum regis Ungariae Bosan vel Presburch^t captum et requisitum sit, et de Boricio^u.

32. De situ Ungariae et more gentis.

33. De pugna habita inter regem Ungariae et ducem Henricum.

34. De pugna Rogerii^v Siculi contra Grecos.

a) *deest B. C.* b) *Lintburch A; Liudburch B 1; Liüdburch B 3; Lympurg C 2.*
 c) *H. i. C 2.* d) *deest C 2.* e) *deest B.* f) *et quod C 2, qui haec cum praecedente iunxit cap.*
 g) *Adalbertus A.* h) *Mogant. A 1; Mogunt. B 1.*
 i) *in imperatorem el. C 2.* k) *ibidem B 1.* l) *occubuerint C 2.* m) *in s. des. A.*
 n) *Gertrudis C 2.* o) *imperatoris B 1.* p) *Wolfrathehusen A; Wolfrateshusen C 2.*
 q) *deest B.* r) *Berchtoldum A; Berht. B 3; Bertolf. C 2.*
 s) *Arnoldi A. C 2.* t) *Bosan quod et Presburg C 2.* u) *Poricio B 3.* v) *Ruggerii A; Quomodo Rogerius triremes in Graeciam destinat, captis atque expugnatis quibusdam civitatibus ac arcibus, captivos abducens C 2.*

35. Quomodo auctoritate sedis apostolicae transmarina expeditio persuasa sit^a.
36. Epistola papae Eugenii super hac re.
37. Quomodo predicatione Bernhardi Clarevallensis abbatis rex Francie cum suis principibus cruces acceperunt.
38. Quomodo ad predicationem cuiusdam Rodolfi^b orientalis Francia ex magna parte eandem miliciam professa est, et de persecutione contra Iudeos.
39. Dehortatio Clarevallensis abbatis ab^c hac re.
40. Quomodo idem abbas regi Conrado et multis principibus crucem accipere persuasit.
41. De obitu senioris Friderici ducis.
42. Quod multi de principibus et^d innumerabilis multitudo apud Ratisponam cruces^e acceperunt, et quod Saxones contra alios paganos expeditionem professi sunt.
43. Epistola Clarevallensis abbatis super hac re.
44. Quod huius rei occasione subito pax incredibilis facta est.
45. Quomodo Conradus rex filium suum Heinricum socium regni legit et coronari fecit, et de filio ducis Heinrici.
46. Quod rex Conradus in transmarinam expeditionem procinctum movit, subsequente eum rege Francorum cum suis.
47. Brevis narratio de eventu huius expeditionis.
48. De Gileberto^f Pictaviensi episcopo, quomodo a suis clericis super doctrina sua pulsatus est.
49. Quomodo abbas Clarevallensis contra eum inductus est, et^g de Petro Abailardo^h.
50. Itemⁱ de eodem. Epistolae pro eius condempnatione hinc^k inde.
51. De appollogetico eiusdem Petri, et super quibus capitulis pulsabatur, et de^l obitu eius.
52. De studio Gileberti^m, et de quibus impeteretur capitulis.
53. Quibus testibus convinci putabatur posse.
54. Subtilis eiusdemⁿ responsio.
55. Theologicus excursus.
56. Qualiter causa episcopi usque ad generale concilium delata^o est, et de heretico Pereum^p.
57. De condempnatione eiusdem^q, et de gestis concilii.

a) est *B*. b) Rudolfi *A. B 2*; Rōdolfi *B 1. 3*. c) de *A*. d) *deest B*.
e) crucem *A*. f) Gilberto *A*; Gisilb. *B 1. 3*; Giselb. *B 2*; Giliberto *C 2*.
g) *novum numerat cap. (50) solus A 1*. h) Abaiolardo *B*. i) *It. de e. des. C 2*.
k) ad summum pontificem et eiusdem pontificis responsiva *C 2*. l) *deest B*; e.
o. *A*. m) Gisilberti *B*; Giliberti *C 2*. n) eius *A*. o) delatum *B 1. 2*;
dilatatum *C 1*; dilata *C 2*. p) proprium nomen *superscripsit alia manus in C 1*.
q) *Eum add. C 2, et post concilii: et quod nuntii Henrici iunioris Romanorum regis ad predictum concilium venerint; De c. concilii et de eiusdem gestis A*.

58. Quomodo episcopus Gilebertus^a post concilium discussus est, et responsio eiusdem.

59. Quod^b Gallicani episcopi convenientes fidem^c suam in scripto digesserunt.

60. Quod cardinales Romanae aeccliesiae de hoc indignati sunt, et oratio eorum contra papam Eugenium.

61. Quomodo^d tandem haec contentio tota finem habuerit, et quomodo episcopus^e Gilebertus evaserit.

62. De exercitu nostro et rege Francorum, ubi in transmarinis applicuerit et quando Hierosolimam venerit.

63. De^f rege Conrado et de prefato rege Ludewico^g, qualiter^h et ubi se invicem viderint.

64. De reditu regis Conradi, et quod Fridericum ducem^{p. 351.} ante se remisit.

65. Excursus ad excusandum eventum illius expeditionis.

66. Quomodo et quibus epistolis idem rex a papa Eugenio exceptus sit.

67. De obitu Heinrici iuniorisⁱ regis et Hartliebi Traiectensis episcopi et Arnaldi Coloniensis episcopi^k.

68. Conradus ad inferiores partes Reni^l proficiscitur.

69. Quomodo^m post auditam causam Traiectensium in Baioariam ingressus est.

70. Quomodoⁿ terminatis omnibus diem obiit et ubi sepultus [est^o].

EXPLICIUNT CAPITULA.

INCIPIT^p PROEMIUM SEQUENTIS OPERIS.

Omnium qui ante nos res gestas scripserunt haec, ut arbitror, fuit intentio, virorum fortium clara facinora ob movendos hominum ad virtutem animos extollere, ignavorum vero obscura facta vel silentio subprimere vel, si ad lucem trahantur, ad terrendas eorundem mortalium mentes promendo ponere. Unde hoc tempore scribentes quodammodo iudico beatos, dum post turbulentiam preteritorum non solum pacis inaudita reluxit serenitas, sed et^q quod^r ob victoriosissimi principis virtutes tanta Romani imperii pollet auctoritas, ut et sub eius principatu gens vivens humiliter silendo conquiescat, et barbarus quique vel^s Grecus, extra terminos ipsius positus, auctoritatis eius pondere pressus, contremiscat. Fateor, dum ante aliquot^t annos priorem hystoriam terminassem, spiritusque peregrini Dei ad sumenda^u contra gentes

a) Gwilbertus A, et ita post; Giselbertus h. l. B 1. 2. b) Quomodo A; et qualiter C 2, hoc cap. cum praecedente iungens. c) s. f. d. scriptis A. d) et q. C 2, hoc cum praecedente iungens. e) deest B; Gilib. ep. C 2. f) et de C 2, hoc cum praecedente iungens. g) Ludovico A 2; Lodovico C 2. h) et q. B 1. i) r i. A. k) deest A. B 3. l) ita h. l. A. B 1. m) et q. C 2. n) et ibi omnibus bene compositis Babenbergae diem obiit C 2. o) deest B; et u. s. e. des. C 2. p) Prologus in sequentem cronicam A; Prol. sequentis libri C 1; Prol. s. operis C 2. q) etiam A. r) deest A 2. C. s) et A. t) deest A. u) assumenda A.

quae Orientem inhabitant arma totam pene Hesperiam afflasset, pro pacis iocunditate, quae orbi momentanee tunc arriserat, stilum vertere cogitaram, iamque scribere coeperam, sed, quo instinctu nescio, tamquam animo futura presagiente finemque inspiciente, coeptum proieci opus. Sic tamquam a nolente seu nesciente presenti tempore implendi^a propositi negotium reservatum fuisse estimo, dum firma quies — si tamen caducis^b rebus aliqua fides adhibenda est — sub strennuissimo principe in Romano orbe expectatur. Quod autem dixi illo in tempore spiritu peregrini Dei occidentales populos afflatos, nemo sic intelligat, acsi quisquam a nobis peregrinus Deus putetur, sed ab illo scripto¹, quod illis in diebus in multis Galliae locis lectitabatur, nos hoc dictum mutuasse^c sciat, quod tale fuit: *Tibi dico^d L pastor corporum primo elemento materiae silvae tuae^e, quem inspiravit spiritus diei peregrini Dei.* In cuius scripturae tenore quodam^f verborum involucro de expugnatione Regiae urbis necnon et^g antiquae Babylonis^h et ad instar Cyri regis Persarum vel Herculis totius Orientis triumphus prefato Ludewicoⁱ Francorum regi promittebatur. Unde talia ibidem dicta reperta sunt: *Cum perveneris ad costam tetragoni sedentis aeterni et ad costam tetragonorum stantium aeternorum et ad multiplicationem beati numeri per actualem primum cubum, surge ad eam quam promisit angelus matris tuae visitare et non visitavit, et pertinges de ea usque ad penultimum, primum cuius cum ascendit^k promissor, deficit promissio propter optimam^l mercem, et figantur vexilla tua rosea usque ad extremos labores Herculis, et aperietur tibi porta civitatis B^m.* Nam erexit te sponsus arthemonem, barcha cuius pene cecidit, in capite cuiusⁿ triangulare velum, ut sequatur te qui precessit te. *Tuum ergo L vertetur in C^o, qui dispersit aquas^p fluminis, donec pertransierent^q illud qui student in procuratione^r filiorum.* Quod scriptum tantae auctoritatis a probatissimis et religiosissimis Galliarum personis tunc putabatur^s, ut a quibusdam in Sibyllinis^t libris repertum, ab^u aliis cuidam Armenio divinitus^v revelatum affirmaretur^w. Sed quisquis fuit^x ille propheta

p. 352.

a) n. pr. i. B; pr. i. n. C. b) r. c. B. c) mutasse B 1. 3. d) deest A.
e) sue quam A. f) sub q. B. g) deest C. h) Babil. A. i) Lodewico C1.
k) ascenderit C. l) mercedem optimam A. m) R. A. n) eius A. o) F. A.
p) aquam A. q) pertransierent B 1. r) procreatione emend. G. ex Corb.
s) reput. A. t) Syb. B 1. 3. u) et ab C. v) deest A. w) affirmatur B.
x) ille f. B 1.

1) *Eandem formam praebet fragm. cod. Monacensis 5254; breviorum cod. Mon. 9516. et Ann. Corbeienses, SS. III, p. 14, qui addunt: Hee litterae dicuntur divinitus missae Loudhwico regi Francorum; v. Giesebrecht, 'KG.' IV, p. 505.*

seu trotannus¹ qui hoc promulgavit, videat, si in futura^a adhuc aliqua expeditione implendum expectetur, aut tamquam iam non impletum conculcandum Gallicanae levitati, quod fidem aliquam habere potuit, imputetur; hoc tantum sciens, quod^b non sine rationis proportione spiritus ille omnes pene occidentales in peregrinationem mittens, spiritus peregrini Dei tam a nobis quam ab illo vocatus est. Sicut enim iuxta quorundam in logica notorum positionem^c, cum non formarum, sed subsistentium proprium sit predicari seu declarari, genera tamen et species predicamento transumpto ad causam predicari dicuntur; vel, ut communiori utar exemplo, sicut albedo clara, mors pallida, eo quod claritatis altera, palloris altera causa, sic^d appellatur^e, utque^f dicitur: *Eurus fundit aquas*, sic et causam dicti considerantes, spiritum peregrini Dei dicimus, qui, ut tot et tanti propter Deum peregrinandi habitum assumerent^g, causa fuit. Cum igitur, rebus in melius mutatis, post tempus flendi tempus ridendi, post tempus belli tempus pacis modo advenerit, indignum ratus sum, augustorum clarissime Friderice, caeterorum regum seu imperatorum gestis enumeratis, tua silentio^h subprimere, immo, ut verius dicam, dignissimum putavi, priorum virtutibus tuas sicut auro gemmam superponere. Inter omnes enim Romanorum principes tibi pene soli hoc reservatum est privilegium, ut, quamvis a prima adolescentia bellicis desudasseⁱ cognoscaris officiis, obscenum tibi nondum vultum fortuna verterit. Sic etiam temperans in prosperis, fortis in adversis, iustus in iudiciis, prudens et acutus in causis esse cognosceris, ut non solum ex convictu haec tecum coaluisse, sed tamquam divinitus inspirata et a Deo tibi^k ob universale totius orbis emolumentum concessa fuisse videantur. Hanc ergo tuae nobilitati offero hystoriam, ab omnium bonorum datore Deo postulans et petens, ut tuo bono principio melior finis apponatur. Sed antequam tuorum gestorum seriem attingam, de avo, patre patruoque tuo quedam summatim prelibare cogitavi, ut sic quasi quodam filo narrationis descendens, per clara clariora, quae de tua persona dicenda fuerint, appareant. Si qua vero ex aliis regnis aecclesiasticae secularisve personae gesta incidenter interserta fuerint, ab huius negotii materia aliena non putabuntur, dum omnium regnorum vel gentium ad Romanae rei publicae statum tamquam ad fontem recurrat

a) futuro C.

b) qui sine A.

c) ponere A.

d) sit B 1.

e) apell. C 1.

f) et ut A.

g) assumunt B 1.

h) tuas si sil. B 3.

i) sudasse A.

k) deest A.

1) *Idem ac trutanus, quod vocabulum poetas vagantes et auctores narrationum fictarum designasse videtur. W.*

narratio. Nec^a, si a plana hystorica dictione ad evagandum oportunitate nacta ad altiora velut phylosophica acumina attollatur oratio, preter rem eiusmodi estimabuntur, dum et id^b ipsum Romani imperii prerogativae non sit extraneum, rebus simplicioribus altiora interponere. Nam et Lucanus, Virgilius caeterique Urbis scriptores non solum res gestas, sed etiam fabulosas, sive more pastorum vel colonum^c summissius, vel principum dominorumque orbis altius narrando, stilum tamen frequenter ad intima quedam phylosophiae secreta attingenda sustulerunt. Sic enim non solum hi, quibus rerum gestarum audiendi seriem inest voluptas, sed et illi, quos rationum amplius delectat subtilitatis sublimitas, ad eiusmodi legenda seu cognoscenda trahuntur. Ac propositae hystoriae Deo auctore tale sumatur exordium.

EXPLICIT PROLOGUS.

INCIPIT^d CHRONICA OTTONIS FRISINGENSIS^e EPISCOPI ET EIUS ADBREVIATORIS RAHEWINI^f.

[Liber I. ^g]

1.^h Cum sub imperatore Heinrico, qui inter reges quartus, inter imperatores tercius huius nominis invenitur, imperium gravissime scissum fuissetⁱ, parteque maxima obtimatum principi suo rebellante, tota pene regni latitudo ferro, flamma fedaretur, Gregorius septimus^k, qui tunc urbis Romae pontificatum tenebat, eundem imperatorem tamquam a suis destitutum, anathematis gladio feriendum decrevit. Cuius rei novitatem eo vehementius indignatione motum suscepit imperium, quo^l numquam ante haec tempora huiusmodi
 p. 353. sententiam in principem Romanorum promulgatam cognoverat. Eapropter pluribus ex Italia, Gallia, Germania aput Baioariae civitatem Brixinoram^m, in ipso Pyreneo haut procul a
 1080. valle Tridentina sitam, coadunatis episcopis, princeps curiam magnam celebravit; ubi omnibus advenientibus iniurias sibi a Romana aecclesia irrogatasⁿ affectuose conqueritur, quod videlicet, ipso inconsulto, qui tamquam rex et patricius primus in electione suae urbis episcopi esse deberet, Romani

a) Et A. b) *deest B*; ad A. c) *ita codd. omnes; fort. calonum?* d) *in A 2. C ante Friderici epistolam, in A 1. post indicem similis inscriptio invenitur: Cronica Ottonis Frisingensis episcopi eiusque adbreviatoris (abbr. A) Ragewini (Ramewini, superscr. de A 1; Radewici C 1).* e) *Frisig. B 1.* f) *ita B 1; Rahebint B 2; PAHEWINI IXXX B 3.* g) *Liber I. incipiens a 4to Heinrico imperatore et finiens in morte Conradi regis secundi A 2; L. primus incipit habens initium ab imperatore Heinrico III. et f. in obitu C. r. II. C 1; Liber I. des. A 1. B. C 2.* h) *rubras ex indice praemittunt A. C 2.* i) *esset A.* k) *deest B 1.* l) *quod B 1.* m) *Brixionam B 1.* n) *illatas A.*

sibi pontificem prefecissent, cum a patre suo imperatore 1080. plures ibidem quasi sine electione intronizati fuerint. Hac querimonia omnium animi eo facilius contra Romanam aecclesiam inclinari poterant, quo et laici secularis honoris consideratione accensi, et episcopi consilio clericorum suorum, quibus recenter conubia ab eodem^a pontifice inhibita fuerant, inflammati, voluntati principis accedebant. Cunctis igitur acclamantibus, prefata electio ab eis cassanda iudicatur, Gwibertusque Ravennatensium archiepiscopus, Clemens *[vel* potius demens]*^{*} vocatus, assensu principis Urbis episcopus creatur, Gregoriusque septimus ab ipsis pseudomonachus vel nicromanticus appellatus exsufflatur. Unde communi consilio prenominato pontifici scriptum conviciis et detractionibus plenum dirigere presumpserunt, inter caetera dicentes¹: *Sicut actenus solebas dicere, quod nullus nostrum esset episcopus, ita scias, quod nulli nostrum deinceps eris apostolicus.*

2. Post haec^b princeps militem copiosum colligens, Italia^{1084.} ingreditur, ad Urbemque^c usque progressus, Romani populi favore, pulso^d Gregorio, Gwibertum^e ibidem ponens, [et^f] imperatoris et augusti ab eo nomen sortitur. Venerabilis autem sacerdos persecutionem fugiens, ad tutiora montana Tusciae in terram comitissae Mahtildis^g, quae imperatoris consanguinea fuit, se contulit, ibique per aliquot dies manens, sententiam^h anathematis renovans, epistolis, quae multis in locis habentur, principes regni adversusⁱ imperatorem suum concitavit. Deinde Campaniam seu^k Apuliam ingrediens, in municipio Nortmannorum^l, qui nuper Roberto^m Gwiscardoⁿ duce provincias illas, indigenis necatis vel eiectis seu servituti subactis, irruperant, se recepit ibique diem mortis expectavit. 1085.

3°. Robertus iste ex mediocri stirpe in Nortmannia, ex eorum militum ordine quos vavassores vulgo ibi dicere solent, in plaga quam Constantiam indigenae dicunt editus, cum Rogerio^p fratre, tam patri famis tempore morem, ut aiunt, gerens, quam ob locorum sterilitatis molestiam a natali solo progressus, multo tempore multas per^q provincias oportuniorem^r ad inhabitandum terram querens oberravit. Unde

* Haec desunt C.

a) a summo p. A. b) hoc A. B 2. c) que deest A. d) propulso A.
e) Gwibertus B 3. f) deest B. C. g) Mathildis A; Matheldis C 1. h) sententiamque A.
i) adversum B. k) sive A. l) Norm. A. B 2. 3, *semper*.
m) Rōberto B 1; Rudberto B 2; Rōdberto B 3, *et ita post.* n) Gisc. B 1. 3.
o) *exstat in B*, hac praemissa rubra: De Rōberto Gwiscardo et Rogerio Siculo et Willelmo Siculo.* p) Rugerio h. l. B 1. q) deest A. C 2. r) oportunitatem B.

1) *Verba laudata non ex actis synodi Brixinensis die 25. Iunii a. 1080. habitae, sed ex epistola episcoporum in synodo Wormatiae a. 1076. congregatorum, LL. II, p. 46, desumpta sunt. W.*

et ab oberrandi circuitu patria lingua Giscardus^a tamquam oberrator vel girator appellatus est. Cum ergo non paucis, ut dictum est, diebus multarum regionum girator existeret, a citeriori Italia, quae modo Apulia seu Calabria dicitur, tandem excipitur. Quam dum a Longobardis possessam inertis plebis inhabitatione tamquam industriae defensionis vacuum inveniret, remissis in Galliam nunciis, expositaque locorum ydoneitate ac gentis inertia, ad expugnationem earum provinciarum consocios^b invitavit. Et ne multis detinear, virtute, dolo, arte ignavi populi victor existens, Campaniae, Apuliae, Calabriae, Siciliae ad ultimum possessor inventus est*. Reliquit autem Rogerio fratri ex parte sui comitatum Siciliae^c tenendum, ipse vero ducatum Apuliae cum Calabria sibi retinuit. Huius filius, qui multa postmodum tam in Grecia quam in caeteris Orientis partibus fortia et gloriosa gessit opera, Boimundus fuit. Fratris vero sui Rogerii Rogerius, qui postmodum regium nomen usurpavit, natus erat huius qui inpresentiarum est Gwilhelmi^d pater. Sed haec actenus.

1074. 4. Circa idem tempus Saxonum gens inquietissima more suo principi rebellans, castrum quoddam Harzeburch^e dictum, ob eiusdem gentis obpugnationem ab imperatore in ingressu provinciae in loco munitissimo fundatum, cum aecclesia pariter, in qua congregatio canonicorum fuit, funditus delevit. Occasio tamen huius rebellionis non tantum ex predictae gentis instabilitate, sed ex principis lascivia ortum sumpserat^f.
- p. 354. Dum enim predictus princeps in iuvenili adhuc positus aetate, toto regno silente dominiumque suum humiliter portante, prefatam terram ingressus fuisset, iuveniliter dixisse fertur, se mirari, nullum per totum imperii ambitum inveniri, in quo vires suas exercere posset, idque non virtuti, sed ignaviae deputabat. Quod dictum non secundum naturam generis sui percusso aere mox transiit, sed tam efficaciter in mentibus plurium radicem figens germinavit, ut tota in brevi provincia illa adversus ipsum commota et in unum corpus coadunata innumeris populis et gentibus letifera pocula ministraverit. Discant^g ergo principes orbis in summo positi, omnium^h summumⁱ Creatorem suum pre mente habendo, moderantiam servare, ut iuxta Ciceronem¹, quanto maiores

*) Andrea et Alberto comitibus aliisque terrae illius principibus expulsis *addit B**.

a) *ita h. l. A*; Gwiscardus *B 1*; Gwisch. *B 3*; Guisc. *C*. b) et socios *B*.
 c) *Syc. B 1*. d) Willehelmi *B*; Gwillihelmi *B**; Guillelmi *C 1*; Guilhelmi *C 2*;
 et similiter post. e) Harzeburch *C 1*. f) fuerat *A*. g) *sequentia habet B**. In *A*
h. l. praemittitur rubra: Excursus phil. etc. h) s. o. *B*. i) *deest A, ubi suum Cr.*

1) *De Off. I, 26, 40.*

sunt, tanto se gerant summissius. Optime enim a physicis fallaciam complexionum considerantibus dictum cognoscitur: *Melius est ad summum quam in summo*. Cum enim homo natus ad laborem, brevi vivens tempore, natura tamquam ex multis composita ad dissolutionem tendente, numquam in eodem statu manere valeat, si in summo fuerit, mox eum declinare oportebit^a. Cuius rei causa paulisper philosophari liceat; etenim

*Felix qui potuit rerum cognoscere causas*¹.

5^b. Quicquid [autem^c] est aut^d genuinum est aut nativum. Sicut autem genuinum non potest esse non^e simplex et, ut ita dixerim, non singulare, non solitarium, ita nativum non potest esse non compositum, non conforme, non concretum. Primo ergo videamus, quid genuinum, quid nativum appelletur^f, ut exhinc horum sensus verborum facilius appareat. Genuinum dicitur tamquam generans et non^g genitum, id est carens generatione; nativum velut natum aut genitum, descendens a genuino. Unde Plato²: *Est igitur, ut mihi videtur, in primis dividendum, quid sit quod semper est, carens generatione, quid item quod gignitur, nec est semper*. Et Boetius³:

Qui tempus ab evo Ire iubes.

Generationem vero large accipimus^h pro ingressu in quamlibet proprietatem vel, ut manifestius loquar, pro quolibet ingressu de non esse ad esse. Unde Aristoteles⁴: *Ex oppositis fiunt generationes*. In omni enim nativo negatio prior est affirmatione. Genuinum est igitur carens generatione, carens principio, quale aput nos unum tantum invenitur, eternitas videlicet, soli Divinitati accommoda. Non enim tria aput nos, quae Plato posuit, inveniuntur principia, sed unum tantum, Deus Pater, ex quo omnia, Deus Filius, per quem omnia, Deus Spiritus sanctus, in quo omnia. Et hi tres, sicut necⁱ tres dii, ita nec tria principia nec tria aeterna, sed unum principium et unum aeternum. Sola ergo Divinitas principio carens simplex esse necessariis probatur rationibus. Quidquid enim componitur, ab alio componi necessarium est. Nulla enim res, sicut se non gignit, ita nec se componit. Quod autem ab alio componitur, ab alio esse

a) oportebat B 1. b) A. h. l. rubram ponit: Excursus de divina generatione et natura. c) deest B. C. d) deest C. e) nisi A. f) appellatur A. g) deest A 2; post add. A 1. h) accepimus C 1. i) non A.

1) *Virg. Georg. II, 490.* 2) *Timaeus c. 12, ex interpretatione Chalcidii, Hippolyti Op. ed. Fabricius, Hamb. 1718, II, p. 235.* 3) *De consol. philos. III, 9, 2 (ed. Peiper).* 4) *De interpr. II, 4, ex translatione Boethii, Opera Basil. 1570, p. 284.*

necesse^a est. Divinitas vero ab alio non est. Ab alio ergo^b componi nequit. Simplex igitur est. Unde Boetius in tertio libro de consolatione¹: *Quod si natura quidem inest, sed ratione diversum, cum de rerum principe loquamur Deo, fingat qui potest, quis haec diversa coniunxerit.* Haec eadem divina essentia, eo quod nec actu nec natura conformem habeat, singularis esse probatur. Quod ex intuitu naturalium facilius consideratur^c. Cum enim ad contemplanda celsa Divinitatis attollimur, eo quod intellectus noster in quo sedeat non habet, tamquam de re incerta palpantes melius negando quam affirmando, id est quid^d non sit quam quid^d sit, conspiciamus. In nativis igitur omnem naturam seu formam, quae integrum esse subsistentis^e sit, vel actu et natura vel natura saltem conformem habere necesse est. Verbi gratia. Humanitas Socratis actu et natura conformis est humanitati Platonis, dum secundum omnes partes et omnimodum effectum, quod quidam formam substantiae et substantiam formae vocant, tam in isto quam in illo inveniatur. Unde quamvis Socrates et Plato ratione partiendi^f in numerum veniant^g, ut duo dicantur homines, tamen ratione assimilandi unus possunt^h dici homo. Substantialis namque similitudo non solum subiecta conformia, sed^b et eadem et unum dici facit, iuxta illud: *Participationeⁱ speciei plures homines unus*, et secundum quod soliti sumus dicere: 'Idem vinum bibitur hic quod Romae'. Partes autem hic voco eas formas, quae ad componendam speciem aut in capite ponuntur, ut generales, aut aggregantur, ut differentiales, aut eas comitantur, ut accidentales. Omnis quippe diffinitio^k alterius est, et alteri p. 355. convenit; nam formae est, et subsistenti convenit. Iam ex his, ut arbitror, patet quod dixi, humanitatem Socratis secundum omnes partes et omnimodum effectum humanitati Platonis conformem esse, ac secundum hoc Socratem et Platonem eundem et unum in^b universali dici solere. Si enim altera rationalis^l, altera esset mortalis, nec tota esset in isto, nec tota in illo, sed aliam partem ista, aliam partem^b caperet^m illa, de effectuⁿ quoque clarum est, quod, sicut haec illum rationalem^o seu mortalem, ita illa hunc rationalem seu mortalem facit. Concretio^p etiam^q in naturalibus non solum coadunatione^r formae et subsistentis, sed ex multitu-

a) necessarium A. b) deest A. c) consideratur — Socrate (p. 16. l. 9) desunt folio exciso B 1. d) quod A. e) subsistens B 3. f) pariendi B 3. g) veniunt B. h) posset A. i) partiōn A. k) differentia A. l) rationali B 3. m) carperet B 2. 3. B*. n) affectu B 3. o) rationabilem A. p) concretio C 1. q) autem A. r) coadunationem B 3.

1) L. l. III, 10, 45.

dine accidentium, quae substantiale esse comitantur, considerari potest. Verbi causa humanitas, quae est integrum esse hominis et ex multis, ut ostensum est, formis composita, ad hoc ut subiectum^a informet, risibilitatem caeteraque trahit accidentia. Sunt aliae formae subiectum integre informantes, quae naturam tantum conformem habent. Esse quippe solis, etsi^b non actu, natura conformem habere noscitur. Quare quamvis plures soles non sint, sine repugnantia tamen naturae plures esse possunt. Patet igitur ex opposito per negationem, quod divina essentia nec conformis est nec concretioni subiacet. Quare, ut verba naturalia in divinam vertantur predicationem, sicut simplex, sic^c et singularis^d et solitaria dicatur, ut simplex contra compositionem, singularis contra conformitatem, solitaria dividat contra concretionem. Nec igitur actu nec^e natura conformis est, quia nec fuit nec est nec esse poterit alius Deus, alius Creator, alius Omnipotens. Unde psalmista: *Deus, quis similis tibi?* Concretio- Ps. 85, 8.
nem non recipit, cum nec subiectum, quod informet, habeat, nec aliquam comitantiam accidentium admittat. Quare nec substantia proprie dici potest. Substantia enim potest quodammodo subiectum vocari, forma vero nullo modo subiectum esse potest. Hoc vero cum iuxta phylosophum^f nec passionibus nec motui subiciatur, ex hoc aut ex illo constans, sed quidquid est unum est, et ideo vere est, et fortissimum, nullo nitens, multo melius forma dicitur. Omne namque esse ex forma est. Non est ergo hoc et hoc, sed hoc tantum: pulcherrimum et fortissimum. Si enim conforme haberet, pulcherrimum dici non^g posset. Si subiecto nitens comitantia accidentium^h egeret, fortissimum non esset. Quare pulcherrimum et fortissimum est, nullo nitens, et ut optime a predicto phylosopho dictum est, nec diffinitioni nec divisioni, multo minus demonstrationi vel resolutioni apta est. Vere. Cum enim superveniens genus quo componatur non habeat, diffinitionem non admittit. Divisionis sectionem quomodo reciperet, quae omnibus in quas dividi posset speciebus caret? Demonstrationi quoque qualiter pateret, quae velut omnium principium et primum primiora, veriora, notiora super se habere non potest? Unde necessario ex simplicitatis, singularitatis, solitaritatis, ut ita dicam, natura, resolutionis necessitudinem excludit, ut iure solum aeternum^k, invariabile, incommutabile et sit et naturaliter esse credatur. Caetera namque, si qua sunt, quae variationem non suscipiunt, ut angeli, non ex propria natura, sed ex opificis sui gratia, a cuius

a) substantiam A. b) si A. c) ita A. d) sol. et sing. A. e) vel A. f) philosophyam A. g) deest A. h) eg. acc. A. i) deest B 2. 3. k) externum C 1? 2.

1) In sequentibus auctor Boethii de Trinitate librum, Opera p. 1121 sqq., adhibuit.

invariabilitate ipsi invariables denominantur, hoc habere probantur, ut secundum hoc, cum dico: 'Deus est invariabilis, angelus est invariabilis', non alia in secunda quam in prima propositione predicetur invariabilitas, sed eadem. Verbi gratia. Cum dico artificem humanum et opus humanum, non^a aliam et aliam predico humanitatem; sed hoc quod de artifice substantive, de opere predico denominative; velut cum dico: 'Socrates ridet, pratum ridet', non aliam de Socrate, [et^b] aliam^c de prato predico proprietatem, sed eandem quam de Socrate proprie, de prato inproprie vel transumptive enuntio. Quod considerans Boetius ait: *Tropus nullius est proprietatis.*

^d Ostenso de divina essentia, iuxta iudicium negationis, cum nec composita, conformis, concreta dici possit, simplicem, singularem, solitariam eam quoquo modo comprehendendi, nunc, qualiter^e omne nativum compositum^f, conforme, concretum intelligatur, dicendum restat. Omne quippe quod natum est ab alio sine dubio originem sumit. Nichil enim a se nasci potest. Quod autem ex alio est principium non est; ergo est hoc et hoc; ergo simplex non est; compositum igitur^g est. Non enim hic ad effandum de theologica et ineffabili generatione seu nativitate attollimur, sed tantum de ea, quae a philosophis genitura, a nobis factura seu creatura dici solet, disputationem instituimus. Sed notandum, quod compositio alia formarum, alia est subsistentium; formarum ex formis, subsistentium ex subsistentibus. Nulla enim forma subsistentium nec subsistens formarum compositionem admittit. Nam tanta diversitate esse et id quod est seiunguntur^h, ut nec quod est esse sui nec esse eius quod ipso est compositionem admittat. Et cum sub nullo genere conveniant, compositionemque, ut dictum est, alterumⁱ alterius non admittat, alterum tamen sine altero esse nequit. Haecque talis diversissimorum, ut ita dixerim, compactio concretio potius oppositorum quam compositio similium vocatur. Compositio igitur alia^k, ut dictum est, formarum, alia est^l subsistentium. Formarum autem aliae compositae, aliae simplices; simplices, ut albedo^l, compositae, ut humanitas. At simplices in compositione compositae venire possunt; nulla autem simplex per se in naturalibus subiectum informare valet, sed tantum compositam informantem comitatur^m. Omnem igitur formam ad hoc ut integre

a) n. a. et al. p. h. des. A. b) deest B. C. c) pergit B 1. d) A praemittit rubram: Quomodo omne nativum compositum conforme et concretum dicatur.
e) quomodo A. f) compositivum B. g) ergo A; est igitur C. h) seiungitur A. mox corr. seiunguntur B 1. i) deest A. k) ut d. e. alia A.
l) albedo C 1. m) comittatur B 1; comittatur C 1.

subsistentem informet compositam esse necesse est, et esse hoc et hoc. Subsistentes quoque ex subsistentibus constare, nulli dubium est. Omne enim corpus ex corporibus constat. Nec inconueniens arbitrantur philosophi, sicut quantitatem in immensas quantitates, sic et corpus in infinita secare corpora. Nullum itaque subsistens simplex, nulla forma quae sit integrum^a esse potest esse non composita. Sed sciendum est, quod subsistens alius^b suscipit coniunctionem partium, alius^b non. Corpus suscipit, spiritus non. Quare et spiritus simplex esse videtur. Ad hoc videndum est, simplicitatem quandoque contra compositionem tantum^c, quandoque contra compositionem simul et concretionem dividere. Unde Boetius in octava regula libri ebdomade¹: *Omni composito aliud est esse, aliud ipsum est.* Non enim in hac regula diversitas inter id^d quod est et quo est, quae in secunda regula, in qua dicitur²: *Diversum est esse et id quod est,* assignata est, notatur, sed potius ea diversitas formarum, qua subiectum, alio est et alio aliquid est. Verbi gratia. Ut corpus^e corporeitate esse, colore aliquid esse dicitur, sic et spiritus creatus, cum alio sit, alio sapiens sit, quamvis copulatione partium carens simplex esse videatur, tamen, quia formam ex formis compositam habet, ex^f concretione huiusmodi formae et subsistentis plenarie simplex dici non potest. Omne igitur^g nativum compositum. De conformitate et concretione supra probatum est, quod^h videlicet ex substantiali similitudine conforme, ex eo quod subiectum informet multitudinemque post se accidentiumⁱ trahat^k, concretum dicatur. Inter omnia vero nativa nichil magis compositum invenitur quam homo, qui non solum ex esse compositum habet esse, vel subsistentem ex subsistentibus, sed et ex oppositis compactus subsistentibus, oppositorum subsistentium iuncturam et eorundem diversarum subsistentiarum compositionem recipit. Quare haut mirandum, si ex tota^l et tanta compositione compactus^m facilius resolutioni subiacet. Item cum iuxta Boetii nonam regulam³: *Omnis diversitas discors* similitudo appetenda sit, et quod appetit aliudⁿ tale ipsum esse naturaliter ostenditur, quale est illud hoc ipsum quod appetitur, tanto vehementius ad dissolutionem tendimus, quanto dissidentius ex oppositis partibus constamus. Verbi causa^o. Corpore ex 4 elementis compacto, igne sursum, terra deorsum, aqua et aere quasi e regione distrahentibus sibi que^p hoc modo par-

a) in int. A. b) aliud C. c) t. q. c. c. des. A. d) illud A. e) deest C.
 f) et ex C. g) ergo A. h) quia A. i) accedentium B 1. 3. k) trahet C.
 l) t. et des. A. m) compactum A. n) t. al. A. o) gratia A 1. p) sicque A 1; atque A 2.

1) *Opera l. l. p. 1182.* 2) *Ibid. p. 1181.* 3) *Ibid. p. 1182.*

tibus dissidentibus, quid inequalius esse poterit? Id ipsum etsi non sensus, ratio tamen in compositione formae percipit. Accedit ad hoc, quod non solum forma, quae^a substantiale est esse, ex formis est^a composita, sed quod ipsae^b formae componentes, nunc nascentes, nunc occidentes, neque umquam in^c existendi^d conditione constanti et rata perseverantes, subiectum quiescere non permittunt. Unde, decedentibus^e aliis, aliae semper sine intervallo succedunt. Quem celerrimum fluxum formarum cum sequatur fluxus morarum, tempus tam acutum emergit, ut eius instans vix vel numquam conspici queat. Bene ergo a tam mutabilitate^f naturae quam morae considerantibus dictum est: *Melius est ad summum, quam in summo*, quia, cum amplius quo crescat non habeat, decrescere necesse est. Sicut autem a medicis precipitur, ut bonae habitudines, cum in summo fuerint, solvantur, sic non inmerito a probatis animarum medicis suadetur, ut mens, quae rerum prosperitate in summo posita elevari assolet, malorum intuitu reprimatur. Unde^g est illud: *In die bonorum ne inmemor sis malorum*. Sed^h iam ad propositum redeamusⁱ.

6. Igitur Saxonibus a capite suo dissidentibus, ex omnibus regni visceribus princeps ad debellandos eos fortem et magnum militem cogens^k instauransque exercitum, predictam provinciam ingreditur. Fuerunt in comitatu eius quatuor magni duces, singuli^l cum singulis legionibus, Zuerdebaldus^m p. 357. dux Boemorumⁿ, Gwelfo dux Noricorum, Rudolfus^o dux Suevorum, Gotefridus dux Lotharingiorum^p, et alii principes, comites nobilesque innumerabiles. Ita iuxta fluvium Unstrüt^q 1075. dictum publico bello commisso, cruenta rex potitus victoria, rediit. Non multo post tempore duo prefati duces Welfo^r et Rudolfus, qua occasione dubium, principi rebellantes, Saxonibus iunguntur. Gotefridus^s autem Lotharingiae dux orientalem expeditionem aggressus, Hierosolimis ducatum populi Dei tenens, ibidem in pace quievit.

7.^t At Romanus pontifex Gregorius, qui iam^u, ut dictum est, principes adversus imperatorem concitabat, omnibus, ut alium crearent, latenter et manifeste scribebat. Igitur Rudolfus 1077. dux Suevorum ab eis rex factus, diadema a Romana aeclesia accepisse traditur cum huiusmodi scripto:

Roma dedit Petro, Petrus diadema Rudolfo.

a) deest C. b) ipsum A. c) deest B 1. d) existenti B. e) unde de acced. B 3. f) mutabilitate A. B. g) Unde — malorum des. A 2. h) Sed — redeamus eras. B*, qui pergit c. 25. i) rubram: Regressus ad materiam add. A. et De Saxonibus etc. ut in indice add. A 2. k) corr. colligens A 1, et ita A 2. l) deest A. m) ita A; Zwerdeb. B; Zuenteb. C. n) Bohem. A, semper. o) Radolfus B; Rödolfus C 1, et ita post. p) Lothoringorum A, et post semper Lothor. q) ita C 1; Unstrüt A. C 2; Unströt B. r) ita h. l. A. B. s) Gotheft. h. l. B 1. t) nulla capitis distinctio hic in B 1; rubras deinceps add. B 3. u) ut iam A.

Huius Rudolphi filiam quidam ex nobilissimis regni optimatibus Berhtolfus^a nomine de castro Zaringen^b habuit. Non multo post tempore Rudolfus^c in publico bello a fidelibus imperatoris necatur et in aecclesia Merseburch cultu^d regio 1080. sepelitur. Fertur de imperatore, quod cum, pacatis paulisper his seditionum motibus, ad predictam aecclesiam Merseburch venisset ibique prefatum Rudolfum velut regem humatum vidisset, cuidam dicenti, cur eum qui rex non fuerat velut regali honore sepultum iacere permetteret, dixerit^e: 'Utinam omnes inimici mei tam honorifice iacerent'. Occiso Rudolfo, gener eius Berhtolfus ducatum Sueviae tamquam a^f socero sibi^f concessum usurpat.

8. Ea tempestate comes quidam Fridericus^g nomine, ex nobilissimis Sueviae comitibus originem trahens, in castro Stöphe^h dicto coloniam posuerat. Hic, cum esset consilio providus, armis strenuus, ad curiam imperatoris assumptus, per multos dies ibidem militaratⁱ strennuissimique ac nobilissimi militis officium implens, in omnibus periculis suis viriliter imperatori astiterat^k. Videns ergo^l princeps rei publicae tam dubium statum, vocato^m ad se secreto prefato comite, sic eum alloquitur: 'Virorum optime, quem inter omnes in pace fidelissimum et in bello fortissimum expertus sum, cerne, qualiter Romanus orbis tenebris involutus, fide vacuus, iuxta quod dicitur¹:

Ultima caelicolum terras Astrea reliquit,

ad ausus nefarios factaque nefandissima concitatur; nec parentibus reverentia nec dominis debita subiectio servatur. Sacramenta, quae tam iure poli quam iure fori principi a milite publice exhiberi solent, contempnuntur, factiosaque iuramentaⁿ, quae contra leges divinas et humanas in angulis fiunt, diabolo instigante pro sacrosanctis habentur. Nullus legibus, nullus divinis sanctionibus honor inpenditur. Cum enim omnis potestas a Deo sit, qui potestati resistit, Dei [voluntati^o et] ordinationi resistit. Assurge igitur huic tam pessimo morbo atque ad debellandos imperii hostes viriliter accingere. Neque enim priorum meritorum tuorum inmemor existo nec futurorum ingratus ero. Filiam quippe unicam quam habeo tibi in matrimonio sortiendam tradam ducatumque Sueviae, quem Berhtolfus invasit^p, concedam'. Sic itaque predictus Fridericus dux simul Suevorum et gener regis factus,

cf. Rom. 13,
1. 2.

a) ita B 3 constanter; Perchtoldus A, mox Bertoldus et Berchtoldus, infra vero etiam Berhtolfus vel similiter; Berhtolfus B 1 (sed infra etiam Berht.). C. b) Zaringin A; Zaringe B 1. c) Radulfus h. l. B 1. d) culto B 1. 3. e) dixit B 1. 3. f) deest A. g) Fred. C 1, constanter. h) ita A 1; Stoiphe B; Stoyphe C. j) militaret A. B 1. 3; ita ut Otto mendose sic scripsisse putandus sit. k) assistebat A; ubi rubra additur: De ducatu Suevorum. l) autem A. m) vocatum C 1. n) sacramenta A 2. o) des. B. C; v. et o. D. A. p) habet A.

1) Ovid. Met. I, 150.

ad propria rediit et, ne multis morer, Berhtolfum tandem pacem petere coegit. Quod¹ tamen quidam sub filio suo Friderico factum tradunt. Conditio autem pacis^a talis fuit, ut Berhtolfus^b ducatum^c exfestucaret, sic tamen, quod Turegum, nobilissimum Sueviae oppidum, a manu imperatoris ei tenendum remaneret. Hoc oppidum in faucibus montium versus Italiam super lacum, unde Lemannus fluvius fluit, situm, imperatorum seu regum olim colonia fuit tantaeque iuxta maiorum nostrorum traditionem auctoritatis, ut Mediolanenses, si quando ab imperatore ad Transalpina vocarentur iudicia, ibi discuti vel iudicari de iure deberent. Unde ex eiusdem tam in rebus quam honoribus habundantia in ipsius porta scriptum dicitur:

Nobile Turegum multarum^d copia rerum.

A predicto etiam Lemanno fluvio — unde Lucanus²:

Deseruere cavo tentoria fixa Lemanno —

tota illa provincia Alemannia vocatur³. Quare quidam totam Teutonicam terram Alemanniam dictam putant omnesque Teutonicos Alemannos vocare solent, cum illa tantum provincia, *id^e est* Suevia, a Lemanno fluvio vocetur Alemannia, populique eam inhabitantes solummodo vocentur Alemanni. Berhtolfus iste, quamvis in hoc negotio imperio simul et iusticiae cesserit, tamen strenuissimus ac fortissimus fuisse traditur. Unde et adhuc ab antiquioribus de ipso dicitur, quod, si quando nuncius aliqua tristia ipsi apportans, secundum^f quod fieri assolet, hesitare voluisset, dixerit: 'Dic, dic; scio enim, quod semper^g laeta tristia vel tristia precedunt laeta; quare tantumdem mihi est primo audire nubilosa, cum^h postmodum auditurus sim serena, quam, primo auditis serenis, post auditurus sim nubilosa'. Magnifica vox et viro forti digna, qui nativorum volubilitatem sine litteris naturali percipiens ingenio, nec in diebus bonorum immemor malorum elevatus nec in diebus malorum immemor bonorum fuit fractus. Fridericusⁱ autem ducatum Alemanniae exhinc sine contradictione habuit ac strenue diebus non paucis rexit.

9.^k Suscepit vero de¹ nobilissima compare sua Agnete duos filios, Fridericum et Conradum, et ipse post multa virtutum suarum insignia in senectute bona⁴ diem ultimum claudens, in monasterio Laureacensi in proprio fundo constructo^m humatus est. At supra nominatus Berhtolfus vacuum exhinc nomen ducis gerens, id quasi hereditarium posteris reliquit;

a) t. f. p. B. b) Berhtoldus *h. l.* etiam B 1. 3. C 1. c) *deest B.* d) multorum c. regum A; multorum etiam B 1. e) i. e. *des. A.* f) vel A. g) *deest A.*
h) cum — nubilosa *des. A.* i) *hic incip. c. 9. A 1. B 3.* k) *nulla cap. dist. B 1.*
l) ex A. m) constructum B. C 1.

1) *Haec post addita esse videntur. Etym. IX, 2, 94.* 2) *Phars. I, 396.* 3) *Isid.*
4) *Cf. Gen. 25, 8.*

omnes enim usque ad^a presentem diem duces dicti sunt, nullum ducatum habentes soloque nomine sine re participantes — nisi quis ducatum esse dicat comitatum inter Iurum et montem Iovis, quem post mortem Wilhelmi^b comitis filius suus Conradus ab imperatore Lothario suscepit, vel a ducatu Carentano, quem numquam habuerunt, ducis eos nomine honorandos contendat^c —, in aliis tamen rerum et honoris non parva pollentes magnificentia.

10. Mortuo Alemannorum^d duce Friderico, Agnetem^e ab ipso viduatam frater suus Henricus^f, imperatoris Henrici filius, in sua suscepit eamque Leopaldo Orientali marchioni, quod alias a nobis plenius dictum est¹, in uxorem dedit, filiis ipsius Friderico quindecim, Conrado duodecim annos habentibus. Porro Fridericus, qui maior natu erat, patri in ducatum successerat. Circa idem tempus imperator Hein-^{1106.}ricus apud Leodium Belgicae urbem diem obiit; sepultisque ibidem intestinis eius, corpus in Galliae civitatem Spiram deportatur ibique in aecclesia beatae Dei genitricis semperque^g virginis Mariae, quam ipse miro^h et artificioso, sicut hodie cernitur, construxerat opere, iuxta patrem, avumⁱ imperatores cultu regio sepelitur. Eique in regnum successit filius suus Henricus, in ordine imperatorum quartus, regum vero quintus. Hic armis strenuissimus totum imperium ita in brevi suae subiecit ditioni, ut et omnes in Romano orbe positi subiectionis iugum humiliter portarent, et vicini dominationem eius suspectam habentes metu obrigescerent.

11.^k Quot^l ergo et quanta tam Romae quam in Italia fortia gesserit, quia in priori dicta sunt historia², supersedemus. Hoc tantum ad presens ponere sufficiat, quod, cum in summo statu positus, omnibus Gallicanis trepidantibus, castrum Barrum^m contra opinionem multorum assultu cepisset^{1113.} ibique comitem Reginaldum comprehensum captivum abduxisset, iuxta eiusdem comitis arcem Munzun^{n.3} dictam castra^o posuit. Quam in altissimo monte sitam naturaque locorum munitissimam dum nulla arte vel vi capere valeret, patibulum erigi precepit, dicens, quod^p, nisi velociter castrum redderetur, comitem ipsum suspendio perimeret. Oppidani usque in alterum diem inducias petunt. Illa in nocte comitissa^q filium genuit. Itaque oppidani convenientes, infantulo recenter

a) in A. b) Willelmi B; Willelmi C 1. c) quis dicat A. d) Alaman-
norum h. l. B 1; Alemannorum seu Suevorum B 2. e) Agnetam A. f) Henr. A,
saepius. g) s. v. des. B. h) m, et des. A. i) avumque B 1. k) nulla cap.
dist. B 1. l) quod B 1, semper fere; deest B 2. m) Barum C. n) Munzeun A.
o) castrum C. p) deest A. q) cometissa B 1.

1) Chron. VII, 9. 2) Ibid. VII, 14. 3) Mousson.

genito sacramento fidelitatis astringuntur. Mane facto, cum imperator rursus^a ad deditionem castrorum oppidanorum exposceret, dominoque illorum comite coram ducto, suspendium interminaretur, ipsi responderunt, se propter mortem illius castrum reddere nolle, praesertim cum novum dominum, quem illa nocte uxor eius sibi^b peperisset, haberent. Qua de re inflammatus princeps, predictum comitem ad patibulum trahi iussit. Cumque a principibus qui aderant, ne id faceret, rogaretur, ipsoque in proposito perseverante, a quibusdam, ut saltem divina animadversione a^c coepto desisteret^d, diceretur, turbato pre ira oculo, respondisse fertur: 'Caelum caeli domino, terram autem dedit filiis hominum'. Tandem tamen irrationabili motu defervescente, cunctorum precibus augustus^e inclinatus, a mortis sententia animum revocavit^f, predictumque comitem secum captivum ducens, ad familiaria domicilia rediit.

Ps. 113, 16.

1114. 12.^g Non multo post^h ipso in civitate Galliae Maguntiaⁱ nuptias cum multorum principum astipulatione magnifice celebrante, imperium, ut alibi a nobis profusius dictum est¹, scinditur. Quae scissura illo tempore [tanta^k et] tam gravis fuit, ut preter Fridericum ducem fratremque suum et Gotefridum^l palatinum comitem Rheni^m vix aliqui ex principibus fuerint, qui principi suo non rebellarent. Quotⁿ et quanta ergo Fridericus Suevorum^o dux nobilissimus vel imperatore presente vel in Italia morante stilo digna^p tunc gesserit, quia in multorum adhuc habentur memoria, summam dicemus. Ipse enim de Alemannia in Galliam transmissus Rheno se recipiens, totam provinciam a Basilea usque Maguntiam^q, ubi maxima vis regni esse noscitur, paulatim ad suam inclinavit^r voluntatem. Nam semper secundum alveum Rheni descendens, nunc castrum^s in aliquo apto loco edificans, vicina quaeque coegit, nunc iterum procedens, relicto priore, aliud munivit; ut de ipso in proverbio diceretur: 'Dux Fridericus in cauda equi sui semper trahit^t castrum'. Erat autem predictus dux in bellis fortis, in negotiis ingeniosus, vultu[que]^u et animo serenus, in sermone urbanus donisque tam largus, ut ob hoc multitudo maxima militum ad eum conflueret seque ad^v serviendum illi ultro offerret.

p. 359.

13. Igitur omnibus circa Rhenum, ut supra dictum est,

a) *deest C.* b) *deest B.* c) *accepto B 3.* d) *desistere B.* — *diceretur deest C 2.* e) *i. a. A.* f) *inclinavit A.* g) *nulla cap. dist. B 1.* h) *tempore add. C.* i) *Maguntina B.* k) *des. B. C; tanta fuit et t. gr. A.* l) *Gotefridum B 3.* m) *Reni A, semper fere.* n) *Quanta et quot A.* o) *Suevorum A 1. B 1, saepius.* p) *t. d. C.* q) *Mogontiam h. l. C 1.* r) *decl. A.* s) *castra A.* t) *c. tr. A.* u) *que deest B. C.* v) *deest A.*

1) *Chron. VII, 15.*

ad nutum suum inclinatis, Maguntino^a archiepiscopo Alberto, omnium illius temporis *regni^b* principum versutissimo et locupletissimo, eo quod predictae factionis caput et auctor fuerat, bellum indixit; vastatisque cunctis in circuitu, tandem ipsam^c civitatem cum infinita multitudine militum ac plebis obsidione cinxit. Est autem predicta civitas magna et fortis super^d Rhenum posita, et ex^e ea parte qua Rhenum attingit spissa et populosa, ex^f alio latere rarum habitatorem habens vacua, muro tantum forti, non paucas turres habenti, circumdata. Porrecta in immensum in^g longitudine, in lato angustior. Necessitas locum signavit. Nam ex ea parte qua Galliae contigua est monte mediocriter in altum sublato artatur; ex alio vero latere qua Germaniam respicit Rheno. Unde fit, quod circa Rhenum nobilibus templis et edificiis vestita sit et versus montem vineis^h aliisque usibus exposita. Vulgus quod cum duce in obsidione fuit ex illa parte, qua rara est civitas, predandi gratia eam assultu capere voluit. Timens autem nobilissimus dux, si irrationabili plebis furori talis daretur licentia, sanctorum forte loca direptioni et flammæ exponi, ne voluntas illorumⁱ effectui^k manciparetur, summopere laboravit. At episcopus civitatis, fidei ducis non rectam^l recompensationem reddens, directis de civitate ad ipsum in dolo nunciis, treugam postulat, diem quando et ubi convenient^m petit, se ad gratiam imperatoris velle venire promittit, sicque ducem exercitum dimittere, obsidionem solvere ac ita cum paucis ad propria redire persuadetⁿ. Episcopus solutam obsidionem, dimissum cernens exercitum, apertis portis, cum magna ducem insequens milicia, ex improviso^o invadit^p. Dux cum suis, quos adhuc^b de tanto exercitu residuos^e habebat, tunc primo dolum sentiendo, non, ut assolet arma ex improviso^o corripientibus^q accidere, mente turbatus, sed ex presentia hostium amplius ad virtutem animatus, arma sumit in hostemque^r ruit; viriliterque pugnantibus Alemannis, tandem ex parte Francorum comes Emicho^s, qui caeterorum primipilarius erat, letali sauciatus vulnere¹ occubuit. Qua de re fracti animo Franci, terga verterunt presidioque fugae se committunt. Quos fortissimus dux insecutus, occisis plurimis et captis, reliquos usque ad portas^t civitatis cum episcopo suo triumpho potitus fugavit. Cives, qui parentes et amicos in illa caede amiserant, tanta cordis amaritudine affecti erant, ut pene in proprium episcopum, velut huius concussionis auctorem, irruerent.

a) Maguntino B 1. 3. b) *deest* A. c) et ipsam C. d) et s. A. e) *deest* B.
 f) et ex C. g) *deest* C. h) *vinetis* C. i) eorum A. k) m. e. A. l) *recomp.*
 r. A. m) *veniant* A. n) *persuasit* A. o) *improvisu* A. p) *invasit* C.
 q) *arrip.* C. r) *que deest* C. s) *Amicho* A. t) *portam* B 1.

1) letali vulnere. *Virg. Aen. IX*, 580.

14. Idem etiam dux illustrissimus alia vice, dum predictus^a Albertus^b episcopus cum Lothario Saxonum duce aliisque principibus in magna et valida militum manu castrum Linburch^c, in territorio Spirensi situm, obsidione clausisset et iam^d, oppidanis fame et inedia astrictis, castrum^d pene ad deditionem coegisset^e, militem colligens^f, supervenit predictosque principes obsidionem solvere fecit. Fertur, pre-taxatos oppidanos, dum fame laborarent, quid facto opus esset, consilium inisse; dumque alii et alii sic et sic consulere-
 rent, Ulricum^g quendam de Horningen, natione Alemannum, vi mentis corporisque proceritate insignem, dixisse, melius fore, ut pingues monachi — nam monachorum cenobium in eodem castro positum erat^h — ederentur, quam castrum propter ciborum inopiam hostibus traderetur. Quo dicto cognito monachi perculsi, cibaria quae reposita habebant publicaverunt cunctosque ibidem manentes milites usque ad liberationem castrum in his quibus poterant alimentis paventur. Quid plura? Pretaxatus dux, ut breviter dicam, per omnia patrem induens, tam fidus principi miles, tam utilis avunculo amicus extitit, ut sua virtute honorem regni labefactatum viriliter contra hostes decertando tam diu sustentaret, donec membra a capite suo dissidentia ad gratiam principis veniendo ad cor redirent. Accepit autem Heinrici Noricorum ducis filiam inⁱ uxorem, ex qua postmodum Fridericum gloriosissimum, qui in presentiarum imperator est, et Iuditham^k, quae modo Matheo Lotharingorum duci copulata noscitur, genuit.

p. 360.

1125.
Mai. 17.

15. Imperator Henricus, revocatis in pacem qui ei oppositi erant principibus, libere potitus imperio, apud inferius Traiectum, Fresiae urbem, in pentecoste^l curiam celebravit. Ubi morbo correptus, rebus humanis exemptus, sepultisque ibidem interioribus, per ripam^m Rheni ad superiora deportatus, in civitate Spira patribus suis appositus est.

16.ⁿ At^o imperatrix Mahtildis, Henrici regis Anglorum filia, regalia in potestate^p sua habebat. Quam predictus Albertus Maguntinae^q aecclesiae archiepiscopus ad se vocavit falsisque promissionibus ad sibi tradenda regalia induxit.

(16) 17. Igitur Albertus — nam id iuris, dum regnum vacat, Maguntini archiepiscopi ab antiquioribus esse traditur — principes regni in ipsa civitate Maguntina^r tempore autump-

a) prefatus A. b) Adilbertus B. c) Linburg A; Lintbure C 1. d) *deest* A.
 e) coegissent B. f) cogens A. g) *ita* C; Delricum A; Odalricum B. h) fuerat A.
 i) f. iuniorum ex A. k) Iuditham C 1. l) pentecosten B 1. 3. m) Rh. r. B.
 n) *nulla cap. dist.* A 1. B 1. C. o) Ac C 2, *corr.* At C 1. p) s. p. A. q) Magontinae *moz corr.* Magontinae B 1. r) Maguntia B 1. 3.

nali convocat, malorumque a duce Friderico sibi illatorum haut inmemor, cum predictus dux ad regnum *a^a multis* exposceretur, ipse Lotharium ducem Saxonum^b, virum tamen ex probitatis industria omni honore dignum, plus familiaris rei, quantum in ipso erat, quam communi^c commodo consulens, in regem a cunctis qui aderant principibus eligi persuasit. Quae res laudabiliter facta, gravissimae tamen scissurae seminarium denuo fuit. Nam predictus princeps consilio eiusdem Alberti^d Maguntini^e episcopi, iuxta quod dicitur¹:

Non missura cutem nisi plena cruoris hyrundo^f,
nondum odio in heredes imperatoris Heinrici saciati, Fridericum ducem fratremque suum Conradum persequitur. Cuius rei gratia castrum Noricum, ubi ipsi presidia posuerant et^{1127.} tamquam iure hereditario possidebant, adiuncto sibi Boemorum duce Ulrico^g et Baioariorum Heinrico, obsidione clausit. Dux autem Boemorum, eo quod barbari, qui cum ipso venerant, nec Deum timentes nec hominem reverentes, omnia vicina depopulando nec etiam aecclesiis parcerent, a principe post aliquod tempus redire permissus est.

18.^h Itaque Fridericus dux fraterque suus Conradus mili-⁽¹⁷⁾tem colligunt, ac data oppidanis die ac signo, ipsi quadam die cum milicia sua castro appropinquant. Quod videntes oppidani, laeticiam cordis dissimulare non valentes, in voces magnas et cantus prorumpunt. Princeps tutius iudicans alio in tempore pefatum castrum obsidione cingere quam infidae fortunae fidei se incaute committere, obsidionem solvit, ac per Babenberchⁱ transiens, in civitatem Herbipolim se contulit. Oppidani cum ingenti clamore descendentes, castra iam vacua irruunt et si qua ibi remanserant diripiunt, dominosque suos cum magna laetitia suscipientes, in castrum ducunt. Duces oppidum ipsum victualibus aliisque necessariis muniunt; sicque regem insequentes, illo^k in civitate manente, tyrocinium, quod vulgo nunc torneimentum^l dicitur, cum militibus eius extra^m exercendo, usque adⁿ muros ipsos progrediuntur. Post haec Rhenum transeunt in Spirensique civitate, cuius populus eos ob fidelitatem imperatorum, qui ibidem humati sunt, tamquam eiusdem sanguinis consortes, devote susceperat^o, presidia collocant. Quam princeps, iuncto

a) a m. des. A. b) Sax. — industria des. A 2. c) deest B. d) Adelberti B 1. 3. e) Magontini B 1. f) hyrudo C. g) Odelrico B 1. h) nulla cap. dist. B 1. 3. i) Babenberch A; Bavenberc C 1. k) et illo B. l) torneimentum A; turnementum C 1. m) deest A. n) deest B 1. 3. o) susceperant A.

1) *Horat. Ars poet. v. 476.*

sibi Alberto Maguntino, obsidione circumdat^a, multosque ibi dies consumens, prevalere tunc^b non potuit.

(18) 19. Porro Henricus Noricorum dux, supra nominati Henrici ducis filius, ob gratiam principis, cuius filiam Gerdrudim^c noviter in uxorem duxerat, Friderico duci, haut memor affinitatis, quae ex copula sororis suae Iudithae^d inter ipsos erat, bellum indicit; coadunatoque ex Baioaria non^e parvo milite, Alemanniam ingressus, non longe a Danubio super fluvium Werenza^{f.1} dictum castra^g posuit. Quo p. 361. comperto, sepe dicti duces etiam ipsi militem colligunt nec longe ab eo castra metantur. At dux Noricorum, missis exploratoribus, quod^h hostium robur sit, inquit. Quibus redeuntibus et ea quae viderant enarrantibus, suos consuluit, quidqueⁱ factu^b opus sit^b, perquirat. Illi, incautum fore si hostes expectentur^k, iudicantes, fugam consulunt. Tanta ergo cum^b festinatione Norici hostes tamquam sibi iam imminentes declinaverunt, ut pontis angustias suspectas habendo infidis^l predicti amnis^m procellis, qui ex multitudine ymbrium plus solito excreverat, incaute se committerent, ipsoque non tam transvadendoⁿ quam transnatando periculose transmisso, ad propria cum rubore remearent.

(19) 20.º Alio itidem^p tempore predictus dux *Henricus^{b*} Alemanniam ingressus, ad propria ibi domicilia se contulit. Erat enim natione Alemannus, ex antiqua et nobilissima Gwelforum familia originem trahens, ac per hoc multas possessiones ex ea parte, qua Pyreneos^q montes attingit Alemannia, iure hereditario habens, vir per omnia laudabilis, tam animi quam generis nobilitate insignis, in hoc solo facto tantum reprehensibilis. Missis itaque legatis ad Fridericum ducem Suevorum, eum amice tamquam sororis suae maritum monet, ut ad gratiam principis redeat, durum esse dicens, quempiam quantumcumque magnum vel probum principem totius imperii pondus solum sustinere; addit etiam, huius negotii se, si monitis eius acquiescere vellet, fidum fore mediatorem. Ubi ergo et qua die simul conveniant oreque ad os de hoc familiariter conferant, monasterium quoddam Zwi-velton^r dictum constituitur. Dux Fridericus nil perperam expectans, ad predictum locum cum paucis venit. Ille vero non simpliciter ambulans, quo loco nocte cubare vellet, latenter exploravit. Itaque sole ad inferius hemisperm^s

a) circumdant A. b) deest A. c) Gerdrudem A. d) Iudith A. e) m. n. p. A. f) Berūha A; Berenza B 2, (ut semper fere b pro w). g) tabernacula locavit C. h) quid A. i) quodque A. k) exspectarent corr. exspectentur C 1. l) in inf. C 1; in Siridis C 2. m) annis A. C 1. n) ita A; transvadendo corr. transvadanda B 1; transvadando cett. o) nulla cap. dist. B 1. 3. p) inde C. q) Pireneos A. B 2. r) Zwifelton C 1. s) emisp. A.

1) Wernitz.

descendente, cum tenebrosis mentibus tenebrarum oportunitas se offerret, cubiculum in quo dux iacebat circumdatur, et quod non amicus, sed ut hostis advenerit, re et voce aperitur^a. Quid faceret? Quo se verteret? Arma corripere? Sed pene nullum quo iuvaretur habuit. Fugeret? Sed nullum cubiculi meatum sciens, fugae presidium non invenit. Dolum itaque cognoscens, ad divinae tantum gratiae se vertit adiutorium. Qua opitulante, per abdita quedam cubiculi penetrabilia tunc sibi primo quasi caelitus ostensa aecclesiam introivit, turrim, quae aecclesiae contigua erat, ascendit. Hostes cubiculum irrumpunt, et non invento duce, claustra etiam monachorum ingrediuntur cunctasque officinas ipsorum^b ferro perscrutantur. Phebo ab inferis redeunte superioremque^c aeris regionem^d illuminare incipiente, vicini quique fideles ducis, tam^e teterrimo cognito^f facto, aggregatim^g in adiutorium eius advolant. Hostibus adhuc secretiora claustrorum rimantibus ignemque minantibus^h, Fridericus suos de turre adventare prospiciens, iam securus factus, Heinricum ducem exposcit eumque sic affatur: 'Contra fas, boneⁱ dux, fecisti, qui me^k in pace vocatum, pacis non ferens signa, inimicum te potius quam amicum ostendisti; nec te ab hoc facto propriae famae revocavit honestas nec carnis qua coniungimur affinitas. Ne autem malum pro malo reddere videar,* te tamquam amicum fideliter ammoneo, ne fideles meos^d, quos undique adventare cerno, expectes'. Excusatur tamen a quibusdam hoc factum ducis non solum ex hoc, quod eo in tempore inimici fuerunt, iuxta illud^l:

Dolus an virtus quis^d in hoste requirat?

sed et^l ex eo, quod pro fidelitate regni et rei publicae quiete^m principi eum tradere pacemque imperio instaurare volens hoc fecerit.

21. Dissensio igitur inter Fridericum ducem Lotharium- (20) que imperatorem pene per 10 annos protracta imperium quiescere non permisit. Qualiter autem ad ultimum pacatum fuerit, et quot et quanta virtutum insignia Lotharius reliquerit, in prioreⁿ hystoria dictum² sufficiat. Verum silentio preterire nolumus, quod predictus princeps adversam nimis circa regni primordia fortunam sensit. Quidam enim Otto^o Maraviae comes ducatum Boemiae affectans, principem adiit,^{p. 362. 1125.} eique magnam pecuniam promittens, ad hoc ut Boemiam

a) deest B. b) eorum p. f. A. c) que deest A. d) deest A. e) iam C.
f) f. c. B 1. g) aggregati B 3. h) commin. A. i) d. b. A. k) in p.
me B. l) deest C. m) quietem A. B. n) priori A. o) Otho B 3. C 1,
et ita post.

1) *Virg. Aen. IV, 390.* 2) *Chron. VII, 17 sqq.*

secum intraret ibique eum ducem crearet, inclinavit. Quod Ulricus^a, qui eundem ducatum tunc forte habebat, impedire volens, nullo principem obsequio a coepto^b revocare potuit. 1126. Igitur rex Saxoniam intrans, militem instaurat, ducensque secum Ottonem^c, claustra silvarum, quae Boemiam et Saxoniam seiungunt, hiemali tempore ingreditur. Dux autem Boemiae Ulricus in ipsis silvarum abditis locis, septis undique silvis, super amniculum quendam castra posuit. Rex cum suis propter nimietatem nivium a recta via exorbitans ac per devia silvarum oberrans, ad predictum amnem forte venit, suis viae labore nimio et inedia exhaustis quiescere volentibus; barbari turbatum cernentes amnem, hostes in proximo esse presentunt^d; ex improvisoque supervenientes, Saxones, qui in prima acie erant, iam per nives deambulando fatigatos, invadunt^e, ac paucis per fugam elapsis, quibusdam captis, caeteros crudeliter occidunt^e. Videns hoc princeps suisque ex angustia viarum nullum presidium ferre valens, sevissima mentis amaritudine percussus, rerum tamen quas ab adolescentia gesserat ac antiquae virtutis memoria quasi caelesti rore repletus, in collem quendam cum paucis, quos adhuc^f residuos habebat, se recepit. Quem prefatus dux, suis in circuitu [ipsius^g] positis magnarumque arborum iactu et clausura reditum negantibus, tamquam clausum tenuit. Tandem, Heinrico Saxoniae marchione, qui de sorore ducis natus cum rege advenerat, mediante, ad pedes imperatoris satisfactionem offerens humiliter dux venit, hominumque^h sibi cum sacramento fidelitatis exhibens, ducatum ab eo suscepit, captivos reddidit; sicque princeps, portatis secum eorum qui nobiliores erant funeribus, cum multo merore rediit.

(21) 22.ⁱ Inter caeteros nobilissimus marchio Saxoniae Albertus captus fuerat. Tanta vero strages Saxonum et precipue nobilium et illustrium virorum ibi facta fuit, ut perpetui odii inter Saxones et Boemos fomes tunc accensus nondum extinctus sit. Otto^k quoque, qui huius concussionis auctor fuerat, ambitionis suae penas luens, ibidem necatus est. Sed ut dicitur¹:

Flebile principium melior fortuna sequetur,
sic et hunc principem melior fortuna secuta, ad tantum apicem provexit, ut, sedatis omnium tempestatum motibus, cum triumpho et victoria de Italia rediens, in ipsis montibus

a) Ulricus B, et ita post. b) accepto B 1. c) Otthonem B 1. C 1; Othonem B 3.
d) cernunt A. e) invadit — occidit A. f) deest A. g) deest B. C. h) hominumque A 1 (corr.). C 1. i) nulla cap. dist. B 1. 3. k) Ottho B 1.

1) Ovid. Met. VII, 518.

vivendi finem fecerit^a. Verum Fridericus dux, mortua uxore sua Iuditha, dissensionis tempore Friderici comitis de Sarbur^b, fratris Alberti episcopi, filiam Agnetem^c in uxorem duxit; ab eaque Conradum, qui palatinus comes Rheni^d nunc esse noscitur, et Clariciam, Lodewici Turingiae^e comitis uxorem, accepit^f.

23. Defuncto imperatore Lothario ac in monasterio⁽²²⁾ Lutre¹, quod in eius proprio fundo situm est, humato, principes regni aput Galliae oppidum Confluentiam, ubi Mosella^g Rhenum influit, conveniunt et de eligendo principe^h consilium ineunt. Igitur Conradus, Friderici ducis frater, ab omnibus qui aderant exposcitur, ad regnumque levatus, in palatio Aquis coronatur. Quod eo facilius fieri potuit, quod imperatoris Heinrici odium in mentibus pluriumⁱ iam deferbuerat, Albertusque Maguntinus^k archiepiscopus iam *recenter^{l*} vivendi finem fecerat. Accessit etiam ad huius negotii promotionem, quod Henricus Noricorum dux pro nota superbiae pene omnium, qui in expeditione Italica cum Lothario imperatore fuerant, odium contraxerat.

Itaque^m Fridericus dux Maguntiam^k, quae tunc pastore suo orbata vacabat, venit, omnesque tam clericos quam laicos ad hoc, ut¹ Albertum iuniorem, uxoris suae quam secundo acceperat fratrem, eligerent, induxit, principe ad hoc corroborandum adscito. Qui patruum suum seniore Albertum non exuens, non bene gratus beneficiorum extitit nec plene fidem principi suo se exhibuit. Qualiter vero Henricus dux Noricorum predictae sublimationi principis contradixerit, et^{p. 363.} quem finem ipse sortitus fuerit, quomodo etiam princeps tam de ipso quam de multis aliis triumphaverit, in priori hystoria dictum² sufficiat.

24. Circa idem tempus Iohannis Regiae urbis imperatoris⁽²³⁾ apocrisiarii, viri clarissimi, Romanorum principem ad-eunt, tam confederationis vinculum ob Rogerii Siculi insolentiam inter duo imperia, Hesperiae videlicet et Orientis, renovare cupientes, quam in huius rei argumentumⁿ aliquam regalis sanguinis puellam filio suo Manuel^o in uxorem dandam postulantes. Princeps comparis suae sororem³ potius illo destinavit in huiusque rei confirmationem venerabilem Herbipolensem^p episcopum Embriconem, virum prudentem et litteratum, in Greciam misit, Iohanne iam mortuo, sedenteque in urbe filio suo predicto Manuel. Qui omnia sapien-

a) uicerit B 2. 3. b) Sarbī A. C 1; Sarburch B 1. 3. c) Agnetam A.
d) nunc R. C 2, corr. R. n. C 1. e) Turinge B 2. 3. f) generavit add. A. B.
g) Mosellā B 1. h) principem A. i) plurimum C. k) Magont. B 1. l) deest A.
m) novum cap. inc. A. n) argumento A. o) deest C. p) Erbip. B 3. B'.

1) *Königslutter*. 2) *Chron. VII, 23*. 3) *Bertham*; cf. *Chron. VII, 28*.

ter et sollerter ordinans, nuptias proxima post epiphaniam ebdomada in Urbe regia celebrari cum fastu et decore regio persuasit; et ipse non paucis ibi diebus ad promotionem huius et aliorum regni negotiorum manens, dum remigando ad patriam redire cogitaret, multis[que^a] Grecorum xeniiis honoratus et oneratus, aput Aquilegiam^b vita decessit. Super his autem negotiis inter utrumque principem huiusmodi directae inveniuntur epistolae. Quae ne omnes ponerentur, compendium in causa fuit:

1142. 25.^c *Conradus Dei gratia Romanorum imperator augustus^d Iohanni eadem gratia Constantinopolitano imperatori salutem et fraternam dilectionem. Amicitiam, honorem^e et gloriam, ut parentes nostri, videlicet Romanorum imperatores, antecessores nostri, ad antecessores vestros, scilicet^f regnum^g et populum Grecorum, constituerunt, constituo, et sicut servaverunt, conservabo^h. Non est gensⁱ, regnum aut populus, qui non noverit, nostrae Romanae rei publicae vestram Novam^k Romam et dici et fore filiam, ex huius radice ramos et fructus eius processisse; propter quod hereditatem, quae a matre debetur filiae, constituimus aeternamque volumus, et eo amplius, quod, quae matri debetur, filiam velle cernimus, scilicet ut auctoritas materna precinat consilio, auxilio, respondeat autem gloria et honore filiaestina dilectio. Sint ergo res utriusque communes, utriusque amicus idem, idem^l inimicus, sive in terra sive in mari, et cognoscat ac timeat matris virtutem et valentiam, qui non honoraverit filiam, sive Normannus^m sive Sículus sive quis alter quicumque ubicumque. Neque enim obliti sumus vel ego vel principes imperiiⁿ nostri quoscumque hostium nostrorum incursus vel invasiones in imperium et magnificentiam Romanam. Sed cum divina clementia subveniet, retribuemus unicuique ipsorum secundum multitudinem ipsorum^o maliciae. Videbit ergo et audiet universa regnorum^p latitudo, quam facili manu prosternentur^q latrones, qui insurrexerunt in utriusque imperii nostri monarchiam, quia cooperante^r Deo, si alas^s excutiemus, hostem modo volitantem capiemus et cordis eius eviscerabimus audaciam, quae modo extollitur contra utriusque imperii nostri honorem et gloriam. Conservamus igitur^t quae iusta et amicabilia sunt ad vos, eadem vos ad nos, et tanto studiosius, quanto per coniugium sororis dilectissimae coniugis nostrae, imperatricis videlicet nobilissimae, et filii tui confederati sumus propinquius. Verum quia de nostris*

a) que deest B. C. b) Aquilegiam B 1. c) sequentem epistolam habet B*. d) deest A. e) gl. et h. A. f) sc. et B. g) regni et populi A. h) servabo A. i) r. g. aut p. A. k) R. n. A. l) quod A. m) Northm. B 1; Norhtm. B 3. n) n. i. C. o) eorum A; et (post del.) ipsorum impiorum G 1. p) Grecorum A. q) prosternerentur B 1. r) operante B 1. 3. s) alias A, B 1. 3. t) ig. ad vos q. i. et a. s. A.

hylaescere^a successibus dilectionis et nobilitatis tuae cre-^{1142.}
dimus experientiam, quid post discessum prudentissimorum
apocrisiariorum tuorum in generali et sollempni curia cum
universis imperii nostri principibus celebrata, cui eos inter-
esse volumus, Deo auxiliante actum sit, tibi sicut unico
fratri nostro et^b amico dilectissimo dignum duximus inti-
mare. Noveris igitur, quod omnes qui imperium nostrum
offendisse videbantur, cooperante Deo, potenter nostro^c im-
periali iure inclinavimus, eosque in plenitudinem gratiae
nostrae suscipientes, universas imperii nostri partes habun-
danti pace ditavimus. Ad hoc^d Francia, Hispania^e, An-
glia, Dania^f caeteraque regna imperio nostro adiacentia
cottidiana legatione sua cum debita reverentia et obsequio^{p. 364.}
nos frequentant, ad ea quae imperii nostri mandata sunt
se prompta esse tam obsidibus quam sacramentis affirman-
tes^g. Nolumus etiam latere discretionis tuae prudentiam,
quod domnus papa totaque Apulia, Italia et Longobardia
de die in diem adventum nostrum desiderant et, ut nostra
eis imperiali subveniamus potentia, cum omni devotione ex-
postulant^h. Huius rei gratia dilectissimumⁱ et precordialem
imperii nostri principem Embriconem venerabilem Herbi-
polensem^k episcopum, amicum tuum, ad exquirendam
domni papae voluntatem Romam direximus. Cognita vero
ipsius circa nos voluntate, communicato principum nostro-
rum consilio, ea quae ad utriusque imperii nostri honorem
spectant per karissimos et prudentes nuncios nostros, Ro-
bertum^l scilicet principem Capuanum, illustrem utique virum
ac nobilem nobisque fidelem, necnon Albertum^m, dilectum
capellanum nostrum et in fide constantem, tuae significa-
mus nobilitati. Hos igitur tamquam nos audias, et quae
tibi dixerint, sicut decet excellentiam tuam et sicut de te
speramus et credimus, ad effectum perducas, et honestos etⁿ
ydoneos apocrisarios tuos una cum nunciis nostris sine
dilatione ad nos remittas. Preterea de Reutenis^o, qui ad
contemptum imperii nostri, occisis hominibus nostris, pecu-
niam nostram sibi usurpaverunt, sicut convenit in causa
amici et propinqui tui et sicut nobis scripsisti, ita facias.
Militibus quoque imperii nostri, Alemannis^p scilicet^q, qui
apud te sunt, sicut^r decet magnificentiam^r tuam, benignus
existas. Nichilominus etiam te rogamus, ut hominibus im-
perii nostri, Teutonicis^s videlicet, qui Constantinopoli^t

a) exhylaescere A. b) ac A. c) in n. C. d) hec B 1. 3. e) et H.
(Hispania C1) C. f) Dacia A. g) obf. A. h) postulant B. i) dilectum B.
k) Erbip. B 1. B*. l) Rubertum A; Rübertum B*. m) A. B 1. 3. Aribertum A;
Arnoldum B*. n) ac B. B*. o) Rut. C 2. p) Alam. B 1. B*. q) deest A.
r) excellentiam C. s) Teutun. A. t) Constantinopolim B 1. 3.

1142. *morantur, locum in quem ad honorem Dei aecclesiam edificent concedas, tum respectu divinae remunerationis, tum etiam interventu ac petitione nostrae dilectionis. Recordari quoque debet tua discretio, quod nos in litteris prioribus, per prefatum capellanum nostrum tuae nobilitati presentatis, hoc idem a te pro Dei amore et honore petivimus, quia, si ipse qui dat salutem regibus fuerit in medio nostri, certum est, quod non gaudebunt inimici nostri. Datum^a 18. Kalendas Martii Ratisponae, in Christo feliciter. Amen.*

(24) *Iohannes in Christo Deo^b fidelis rex Porphirogenitus, sublimis, fortis, augustus, Cominos et imperator Romanorum, ad nobilissimum fratrem et amicum imperii mei. Nobilissime^c et dilecte amice imperii mei, rex. Littera tuae nobilitatis, fraterni affectus signum, ad nostram delata mansuetudinem per prudentissimum apocrisiarium nobilitatis tuae, multa nos laetitia replevit. Nam bona tuae nobilitatis voluntas et cognationis amicabile^d affectio et dilectio, quam demonstrasti et^e per litteras et per verba et per opera ipsa erga nostrum^e imperium, nostram^f consequenter pietatem totam toto animo ad tuum amorem pertraxit. Quare etiam diversos fidelissimorum et familiarissimorum hominum suorum ad tuam nobilitatem emisit, recomunicare per eos volens nobilitati tuae totis de causis, propter quas et mandasti et scripsisti ei. Vult enim cum^g Deo in omnibus amice sapere et cognationabiliter et fraterne ad tuam nobilitatem^h et omnia agere secundum quod videtur ei, quae ad honorem sunt nobilitatis tuae. Quia vero prudentissimus dux Venetiae Petrus Polanus mediator a nobilitate tua in his causis assumptus est, sicut vir bonus et fidelis ambabus partibus, et hoc nobis placere dignum visum est. De causa Apuliae et Longobardiae prudentissimis apocrisiariis nostris quae nobisⁱ visa sunt iussimus. Nam etsi quidam horum ad susceptionem magis nobilissimae cum Deo futurae nurus imperii mei missi sunt, tamen etiam communiter eis notum est^k imperii mei velle. De causa quae facta est^l in Rossia, sicut imperio meo scripsisti, sicut convenit imperio meo facere in causa amici et propinqui sui, sic et feci. Sed de caballariis nobilitatis tuae, quod scripta tua nominatim comprehendebant, et magis de eo qui defecit in viventibus ex eis, sic fecit imperium meum, ut scripsisti. Vale, nobilissime amice imperii mei, rex.*

1146. *Conradus^m Dei gratiaⁿ Romanorum imperator augustus*

a) Dat. — Amen des. A. B* (ubi etiam sequens exstat epistola). b) deest B. c) deest A. d) et amic. B. C. e) i. n. C. f) e. n. A. g) in C. h) voluntatem C. i) a nobis C. k) deest C. l) sunt eadem, ut videtur, manu superscr. B 1, et ita B 2. 3. m) Chünr. B 3. n) vere mox superscr. B 1, et ita B 2. 3. B*; deest A. C.

karissimo fratri suo Manuel Porphirogenito Comiano^a,^{1146.}
 illustri et glorioso regi Grecorum, salutem et fraternam
 dilectionem. Nobilitatis tuae litteras, ut a tanto et tam
 caro amico nostro serenitati nostrae transmissas, gratan-^{p. 365.}
 ter excepimus et, viso earumdem tenore, de incolomitate
 et sublimitate tua admodum gavisi sumus. Sed, auditis a
 Nikoforo^b, tuae^c dilectionis prudenti apocrisiario, preter illa
 quae in litteris continebantur quibusdam verbis duris et,
 ut verum fateamur, ab omni retro tempore inauditis, et
 nostrae maiestatis^d, ultra quam lingua explere valeat, per-
 turbata est mansuetudo, et est ammirata universa imperii
 nostri latitudo. Unde vel a quo hoc tam amarum verbum
 processerit^e, presertim cum inter caetera^f huius mundi
 regna Grecorum regnum omni sapientia et discretione actenus
 floruerit, admodum^g mirati sumus. Si enim idem nuncius
 tuus Nikoforus^b unicum filium nostrum Heinricum in pre-
 sentia nostra morti dedisset, ad maiorem iram maiestatis
 nostrae animum provocare non poterat. Cumque iam^h per
 triduum in hoc acervoⁱ laborasset et rigorem nostri animi
 nullo ingenio nullaque sapientia ad suam voluntatem in-
 flectere potuisset, vix tandem quarto^k die aliis verbis dul-
 cioribus excellentiam nostram^h exhilaravit, nostraeque^l
 furore indignationis mitigato, nobilitatis tuae voluntatem
 nobis aperuit. Et quoniam ita nunc est et esse debet, quod
 tu, amicorum amicissime, uxorem accipies dilectissimam
 filiam nostram, sororem videlicet nobilissimae contectalis^m
 nostrae, volumusⁿ, ut insit aeternum fedus perennis amici-
 tiae, quam videlicet amicitiam presente^o apocrisiario tuo
 ore et manuscripto firmari iussimus, ita videlicet, ut et^h
 amici amicorum tuorum et inimici simus inimicorum tuo-
 rum. Proinde certa sit prudentia tua, quod, si^p tuae nobi-
 litati undecumque aliqua molestia^q vel iniuria fuerit illata,
 non hanc tibi tantum, sed etiam nobis factam iure dilectio-
 nis reputamus, quoniam virtutis tuae nobilitas et maxime
 generosi sanguinis, quo in pignus perpetuae dilectionis con-
 federati sumus, propinquitas nos invitat^r, ut te tamquam
 filium karissimum totius ulnis caritatis amplectamur et
 cuncta quae tibi placita sunt libenti animo faciamus. In
 qua re iustum arbitramur, ut eandem amicitiam^h nobis et
 imperio nostro firmari facias, ut, completis omnibus hono-
 rifice, utrique imperio debitus honor exinde deferatur et

a) Cumiano A. b) Nickif. A. B^o. C. c) d. t. A. d) magestatis B 1, semper fere.
 e) miramur add. C; et add. A. f) circulum A. g) adm. m. s. des. C (cf. n. e).
 h) deest A. i) ita codd. omnes et ed. pr. (C 2); acerbo corr. Pith. k) quarta A.
 l) que deest A. m) contoralis A 2, et ita emendare voluit Cusp. n) nolu-
 mus B 1. 3. o) ita A. B^o; presentiae B. C. p) si tuae des. B. q) ingenio A.
 r) invitant B.

1146. *pax et nomen Christi per universum mundum inde^a magnificentetur. Porro de quingentis militibus, quos nobilitas tua petiit, hoc tibi respondemus, quod non solum quingentos, sed etiam duo^b vel tria milia, si necesse habueris, tibi mitemus et, quod magis^c est, antequam detrimentum aliquod honoris tui pati [te^d] videremus, elaborata totius imperii nostri fortitudine, in propria^e persona tibi, sicut precordiali filio et fratri carissimo, deficere et deesse non possemus. Preterea scripsit nobis tua nobilitas, quod magnos et caros nuncios sinceritati tuae mitteremus; in quo voluntati tuae acquievimus, quoniam quos cariores habuimus excellentiae tuae transmisimus, scilicet carissimum et^f precordiale nostrum Embriconem^g venerabilem Wirziburgensem^h episcopum, illustrem et magnum imperii [nostri^d] principem, qui est cor nostrum et anima nostra, necnonⁱ dilectum nostrum Robertum^k, illustrem et nobilem principem Capuanum. Misimus etiam quasi utrasque manus nostras germanos duos fratres, scilicet fratrem Bernonem, virum sapientem et religiosum, et fratrem ipsius Riwinum, qui nobis valde carus est et familiaris et nobilis, et honorandum principem imperii nostri Rogerium, illustrem comitem de Ariano^l, cuius fidem et constantiam sepius^m experti sumus, et Gualterumⁿ, fidelem nostrum. Istis itaque ea quae in litteris non continentur industriae tuae referenda commisimus, quorum verbis fidem adhibeas et quae tibi dixerint tamquam a nobis dicta credas. De Ruthenis^o vero, pro quibus patri tuo divinae recordationis Iohanni imperatori per fidelissimum capellanum nostrum Adalbertum^p et per comitem Alexandrum de Gravina scripsimus, et de loco, in quo nostris Teutonicis ad honorem Dei aeclesiam edificari^q volumus, et de nobilibus baronibus Apuliae, Alexandro videlicet Clarimontis, Philippi^r de Surre^s et Heinricho^t comite et Senne Pustellis^u, ille noster precordialis Wirziburgensis^v episcopus et caeteri familiares nostri voluntatem nostram tibi referent; quibus tamquam nobis credas. Super his omnibus fidelem apocriarium tuum Nikoforum^w, licet in principio legationis suae nos conturbaverit, tibi attentius commendamus, et quia constanter perduravit, ut eum remuneres, rogamus. Vale^x. De^y hoc actenus.*

(25) 26. Creverat autem^f Fridericus, Friderici strennuissimi

a) exinde A. b) milia add. B 1. c) maius C. d) deest B. C. e) impropria C 1. f) deest C. g) Embriconem C 1. h) Wirzib. B 3; Wirzeb. C 1. i) et e corr. add. C 1. k) Rōdb. B 3; Rōb. B'. l) Adriano C. m) sepe A. n) Gwalt. B 1. o) Rōth. B'. p) Adilb. B 1. 3. q) edificare A. B 1. 3; fabricare B'. r) ita A. B (Phillipi 2). C 1 (Phillippi). s) SuFR codd. t) Heinrichum comitem B 1. u) ita A 2; Pustell' A 1; Pustell' B 1. 2. C; Pustelli B 3. v) Wirzib. h. l. B 1. w) Nicof. h. l. B 1; Nycof. B 3. x) in B' sequitur I, 48. y) De h. a. des. C.

ducis filius, miliciaeque cingulum iam sumpserat^a, nobilis¹¹⁴⁶. patris futurus heres nobilior. Igitur bonae indolis virtutem non dissimulans, educatus, ut assolet, ludis militaribus, ad seria tandem tyrocinandi^b accingitur negotia, patre^c adhuc vivente terramque suam plenarie tenente. Nam et comitem quendam nobilem Heinricum de Wolfradeshusen^d hostem de-^{p. 366.}nuncians, Baioariam cum magna militum copia ingreditur. Norici et maxime comites et nobiles, velut tirocinium celebraturi, quod modo nundinas vocare solemus, in predicti comitis castro se recipiunt. Itaque strennuissimus superveniens adolescens, Noricos ante murum stantes ipsumque armatos expectantes, non ut iocando, sed ut rem seriam agendo, viriliter aggressus est, diuque^e et fortiter utrisque pugnantibus, tandem ut hostes castro se reciperent, coegit^f. Versis in fugam Noricis ac ex angustia portarum artatis, comes quidam Conradus de Dachowe, tunc nobilis comes, postea dux factus Croatiae et Dalmatiae, qui incautius extra remanserat, ab hostibus circumdatus^g capitur; sicque adolescens prefatum ducens comitem, ad propria cum victoria revertitur. Cumque a multis sibi suaderetur, ut pecuniam magnam^h ab eo extorqueret, ipse ex innata sibi nobilitate pravorum declinavit consilia. Nam, sicut fortiter captum, sic eum liberaliter dimissum ad propria redire sine pecuniae exactione permisit.

27. Post haecⁱ Conrado duci, supradicti Bertholphi^k ducis⁽²⁶⁾ filio, bellum indicit, captoque^l supra memorato Alemanniae oppido Turego^m, presidia ibidem posuit. Dehincⁿ, iunctis sibi etiam quibusdam de Baioaria nobilibus, prefati ducis terram cum magna manu militum introivit, atque ad ultima pene Alemanniae^o procedens, ad Zaringen usque, eiusdem ducis castrum, pervenit, nullo sibi obviantem vel resistere valente. Non multo post etiam arcem ipsius quandam, quae cunctis adhuc cernentibus inexpugnabilis esse videtur, cepit et expugnavit ac contra multorum opinionem^p fortissimum et ditissimum ducem tam acriter debellavit, ut ad patrem patruumque suum supplicem^q eum venire ac pacem petere cogeret. Haec et alia tam ardua in ipsa puerili aetate gessit negotia, ut non inmerito cum multorum stupore de ipso dici posset *illud^r euangelii*: *Quis putas puer iste erit?* Luc. I, 66.

28. His diebus Arnaldus^s quidam religionis habitum⁽²⁷⁾ habens, sed eum minime, ut ex doctrina eius patuit, servans, ex aecclesiastici honoris invidia urbem Romam ingreditur, ac senatoriam dignitatem equestremque ordinem renovare

a) cinxerat A. b) tyrocinanda B 1. 2. c) a. p. C. d) Wolfradeshusen A; Wolfrathusen B. e) que deest B 1. 3. f) deest A. g) deest C. h) multam A.
 i) hoc A. k) ita B 1; Berht. B 2; Bert. h. l. A. C. l) que deest A.
 m) Thur. A. n) Deinde A. o) p. Alem. pene B 1. p) oppin. B 1.
 q) suplicem C 1. r) i. e. des. A. s) Arnaldus A. C.

ad instar antiquorum volens, totam pene Urbem ac precipue populum adversus pontificem suum concitavit. Unde ad^a eorundem temeritatis vel potius fatuitatis corroboracionem

1149. ab eis ad principem [suum^b] destinatum tale scriptum invenitur*:

(28) 29.^c *Excellentissimo¹ atque preclaro Urbis^d et orbis totius domino, Conrado^e Dei gratia Romanorum^f regi semper augusto senatus populusque Romanus salutem et Romani imperii felicem et inclitam gubernationem. Regali excellentiae per^g plurima iam scripta nostra facta et negotia diligenter exposuimus, quomodo in vestra fidelitate^h permaneamus ac pro vestra imperiali corona exaltanda et omni modo augenda cottidie decertamus. Ad quae quia regalis industria, ut postulavimus, rescribere dignata non fuit, plane tamquam filii et fideles de dominoⁱ et patre satis miramur. Nos enim quidquid agimus pro vestra fidelitate et honore facimus. Et quidem regnum et imperium [nostrum^k] Romanum^l, vestro^m a Deo regimini concessum, exaltare atque amplificare cupientes, in eum statum, quo fuit tempore Constantini et Iustiniani, qui totum orbem vigore senatus et populi Romani suis tenueruntⁿ manibus, reducere, senatu pro his omnibus Dei gratia restituto, et eis, qui vestro imperio semper rebelles erant quique tantum honorem Romano^o imperio subriperant, magna ex parte conculcatis, quatinus ea quae cesari et imperio pertinent^p per omnia et in omnibus obtineatis, vehementer atque unanimiter satagimus atque studemus. Et ob huius rei effectum bonum principium ac^q fundamentum fecimus. Nam pacem et iusticiam omnibus eam volentibus observamus, fortitudines, id est turre et domos potentum Urbis, qui vestro imperio una cum Siculo et papa resistere parabant, cepimus, et quasdam in vestra fidelitate tenemus, quasdam vero subvertentes solo*

p. 367. *coequavimus. Sed pro his omnibus quae vestrae^r dilectionis fidelitate facimus, papa, Fraiapanes et filii Petri Leonis, homines et amici Siculi, excepto Iordano^s nostro in vestra^t fidelitate vexillifero et adiutore, Tolomeus quoque et alii plures undique nos inpugnant, ne libere, ut decet, imperialem regio capiti valeamus imponere coronam. At nos, quo-*

* In marg. cod. Admunt., qui excerpta continet, manu aequali addita sunt: qui non post multum tempus captus et suspensus est et corpus eius igni traditum.

a) et ad C. b) deest B. C. c) habet B*, praemissa rubra: Romanus senatus ad imp. Chōnradum. d) totius orbis et u. A. e) Cōnrado B 1; Chōnrado B*. f) Romano B 1. 2, corr. Romanorum A 1; Rom B*. g) deest A. h) felicitate B 1. 3. i) p. et d. A. k) deest B. C. Wib. l) ita B*; Rom. A. B 1; Romanorum C 2. m) a D. v. r. A. n) tenere C. o) i. R. h. A. p) deberentur C. q) ad B 1. r) pro v. Wib. s) Iordane B 1. 3. t) nostra A. B 1. 3; n. f. in v. C.

1) Sequens epistola etiam inter Wibaldinas exstat, ed. Jaffé nr. 214, p. 332.

niam amanti nullus labor gravis est, licet inde plurima ¹¹⁴⁹ dampna sustineamus, pro vestro amore et honore gratanter patimur. Scimus namque, nos a vobis proinde premium sicut a patre accepturos, vosque in eos sicut in^a imperii hostes vindictam daturos. Cum tanta igitur nostra in vobis fidelitas sit, tantaque pro vobis sustineamus, precamur, ne spes ista nobis deficiat, neu regia dignitas nos, vestros fideles et filios, despiciat; neque, si in regalibus auribus aura sinistra de senatu et nobis flaverit, in eam intendat aut respiciat, quia, qui de nobis vestrae altitudini mala suggerunt, de vestra et nostra, quod absit, dissensione laetari volunt et utrosque, ut soliti sunt, callide opprimere moluntur. Sed circa haec, ne fiant, regalis prudentia, ut decet, sollicita sit et provida, reminiscaturque vestra sollertia, quot et quanta mala papalis curia et dicti quondam cives nostri imperatoribus, qui fuerunt ante vos^b, fecerint^c; et nunc deteriora vobis cum Siculo facere temptaverunt; sed nos Christi gratia in vestra fidelitate viriliter eis resistimus ac plures ex illis ab Urbe sicut pessimos hostes imperii, ut sunt, pepulimus. Appropinquet itaque nobis imperialis^d celeriter vigor, quoniam quidquid vultis in Urbe obtinere poteritis, et^e, ut breviter ac succincte loquamur, potenter in Urbe, quae caput mundi est, ut optamus, habitare, toti Italiae ac regno Teutonico, omni clericorum remoto obstaculo, liberius et melius quam omnes fere antecessores vestri dominari valebitis. Sine mora ergo^f, precamur, ut veniatis et interim^g de statu vestro, quem semper desideramus salubrem et prosperum, regalibus de^h his litteris aut nunciis nos laetificare dignemini. Sumus enim per omnia vestrae voluntati semperⁱ obtemperare parati. Sciatis preterea, quia pontem Milvium^k extra Urbem parum longe, per tempora multa pro imperatorum contrario destructum, nos, ut exercitus vester per eum transire queat, ne Petri Leonis per castellum Sancti Angeli vobis nocere possint, ut statuerant cum papa et Siculo, magno conamine restauramus, et in parvi temporis spacio muro fortissimo et silicibus, iuvante Deo, complebitur. Concordiam autem inter Siculum et papam huiusmodi esse accepimus. Papa concessit Siculo virgam et anulum, dalmaticam et mitram atque sandalia^l, et ne ullum mittat in terram suam legatum, nisi quem Siculus petierit; et Siculus dedit ei multam pecuniam pro detrimento vestro et Romani^m imperii, quod Dei gratia vestrum

a) deest B 1. b) nos A. B 1. 3. C 1 (corr. vos). c) fecerunt A. B². d) n. celeriter regalis v. A. e) ut et B. f) igitur B. g) iterum B 1. 3.
 h) l. aut n. n. de his A; et de his omnibus r. l. aut n. W^{ib}. i) o. s. W^{ib}.
 k) ita C. W^{ib}.; Mulvium A 2, corr. Milvium A 1; Mubium B 1 (m e corr., ut videtur). 3; Mulnium B 2. l) scandalia B 1. 3. B². m) Ro^m B 1.

1149. *existit. Haec omnia sollicite vestra^a animadvertat, optime rex, prudentia.*

*Rex valeat, quidquid cupit optineat super hostes,
Imperium teneat, Romae sedeat, regat orbem
Princeps terrarum, ceu fecit Iustinianus.
Cesaris accipiat cesar, quae sunt sua presul,
Ut Christus iussit, Petro solvente tributum^b.*

Nos de caetero, legatos nostros, precamur, ut benigne recipiatis et quod vobis dixerint credatis, quia scribere cuncta nequivimus. Sunt enim nobiles viri, Gwido^c senator, Iacobus, filius^d Syxti procuratoris, et Nycolaus, eorum socius.

At christianissimus princeps huiusmodi verbis sive neniis prebere aures abnuit, quin immo venientes ad se ex parte Romanae aecclisiae viros magnos et claros, quorum unus Gwido^c Pisanus, eiusdem curiae cardinalis et cancellarius, erat, renovationemque antiquorum privilegiorum suorum postulantes, honorifice suscepit et honeste dimisit.

(29)
1146. 30. Ea tempestate ubique terrarum bellorum turbine orbem replente fermeque totum imperium seditionum motibus involvente — nam et in Alemannia inter predictum adolescentem Fridericum et prenominatum ducem Conradum hoc dissensionis malum agitabatur; in Baioaria^e inter Henricum, Leopaldi marchionis filium, eiusdem terrae ducem, et item Henricum Ratisponensem episcopum gravissimum bellum excitatum in dies augmentabatur; in Belgica^f Gallia p. 368. viris magnis et egregiis Alberone Treverorum archiepiscopo et Henrico Namucense comite debellantibus omniaque preda et incendio commiscentibus, maximum rei publicae dispendium expectabatur; Polimia^g quatuor fratribus, tribus cum quarto pro ducatu contendentibus, maximam effusionem sanguinis minabatur, caeteris quoque^a imperii provinciis huius mali non extorribus, — repente per^a dexteram Excelsi tanta^a facta est mutatio, ut, sopitis omnibus his bellorum tempestatibus, in brevi totam terram quiescere et innumerabiles^h ex Gallia et Germania contra inimicos crucis, crucibus acceptis, miliciam profiteri cerneret. Sed antequam huius tam inauditae mutationis hystoriam attingamus, pauca de priori turbulentia premittenda sunt.

(30) 31. Igitur eo tempore quo predictusⁱ Henricus Noricorum dux cum prenominate Henrico Ratisponensium^k episcopo civibusque suis ac Stirensi marchione Odoacro^l gravissimam guerram^m agitabat, quidam milites de Orientali

a) deest A. b) triumphum A. c) ita A. B 1; Guido cett. Wib. d) Sixti f. A.
e) Bavvaria h. l. B 1. f) Bellica B 1. 2. g) ita codd. omnes. h) invariabiles C 1.
i) dictus A. k) Ratisponen A. l) Odaero A. m) gweram B 1.

marchia egressi, Pannoniam latenter ingrediuntur, ac noctu ^{1146.} castrum Bosan*, quod olim imperator Henricus obsidione cinxerat, ex inproviso^a aggressi capiunt, quibusdam comprehensis, nonnullis occisis, aliis per fugam elapsis¹. Quod audiens Ungariae^b rex Geiza^c, Beli regis filius, premissis quibusdam comitibus suis^d, qui quare vel qualiter hoc factum fuerit inquirerent, ipse eosdem^e subsequutus, ad liberationem castri cum magna Ungarorum properat^f multitudine. Comites qui precesserant ab oppidanis, cuius rei causa tam gravem regi intulerint iniuriam, sollerter percunctantur. Qui responderunt, se nec pro Romanorum principe nec pro duce suo hoc fecisse, sed pro domino suo Boricio. Erat autem^d Boricius Colomanni^g quondam regis Ungariae filius, predictum regnum Ungariae, ut in prioribus cronicis dictum est¹, iure hereditario repetens, ac ob hoc adipiscendum utrosque principes, Romanorum scilicet ac Grecorum, frequenter sollicitans multosque ex militibus nostris ad favorem suum pecunia inducens. Igitur rex Ungariae^h superveniens castraque ponens, oppidum cinxit, diversis instrumentis tormentorumque generibus adhibitis ac sagittariis oppido circumfusis. Teutonici, eo quod dux in superioribus Baioariae partibus moraretur, princeps vero in remotis regni maneretⁱ locis, cum nullum liberationis suae solatium haberent, de facienda cum Ungaris pace pertractare incipiunt. Ita, ne multis morer, mutuo colloquentes, accepto a rege sub iureiurando promisso trium milium^d librarum in pondere, castrum sibi reddunt, ipsique ad propria redeunt. Rex autem Ungarorum dampnum sibi a Teutonicis illatum graviter ferens, ducem Noricum habens suspectum, hostem denunciat exercitumque maximum per totam regni sui latitudinem colligit. Sed antequam de egressione huius gentis dicamus, breviter quedam de ipsius terrae situ nationisque ritu prelibanda videntur.

32. Haec enim^k provincia, eo quod circumquaque silvis ⁽³¹⁾ et montibus et precipue Apennino clauditur, ex antiquo Pannonia dicta, intus planitie campi latissima, decursu fluminum et^d amnium conspicua, nemoribus diversarum ferarum generibus plenis^d conserta, tam innata amenitate faciei laeta quam agrorum fertilitate locuples esse cognoscitur, ut tamquam paradysus Dei vel Egyptus spectabilis¹ esse videatur.

* Quod et Bresburc^m *add. C.*

a) inprovisu *A.* b) r. U. *C.* c) *ita A. B 1. 2; Gerza B 3. C.* d) *deest A.*
 e) eos *A.* f) m. p. *B 1.* g) *Cholomanni B 1. 2.* h) *Ungarorum A.*
 i) *reman. A.* k) *autem A.* l) *expect. A.* m) *Bresburg C 2.*

1) *Cf. Chron. VII, 34.*

Habet enim pulcherrimum, ut dixi, naturaliter spectaculum, sed ex barbarae gentis ritu menium vel aedium rarum ornatum terminosque non tam montium vel^a silvarum quam cursu maximorum fluviorum septos. Attingitur ab oriente, ubi Sowa^b famosus fluvius Danubio recipitur, Bulgaria, ab occidente Maravia et Orientali Teutonicorum marchia, ad austrum Croatia, Dalmatia, Hystria vel Carinthia, ad septentrionem Boemia, Polimia, Rutenia^c, inter austrum et orientem Rama^d, inter aquilonem et item^e orientem Pecenatorum et Falonum¹ maximam venationum copiam habente^f, sed vomere ac rastro pene experte campania. Crebras vero barbarorum irruptiones passa, haut mirum, si moribus aut lingua agrestis manet et insulsa. Nam primo quod alibi latius^g a nobis dictum p. 369. est², Hunorum, qui iuxta Iordanum^h ex incubis et meretricibus orti fuerant, direptioni patuit, postmodum Avarorum crudis et immundis carnibus vescentium conculcationi, ad ultimum Ungarorum a Scythiaⁱ egressorum, qui et adhuc eam incolunt, relicta est possessioni. Sunt autem predicti Ungari facie tetri, profundis oculis, statura humiles, moribus et lingua barbari et feroces, ut iure fortuna culpanda vel potius divina patientia sit^k admiranda, quae, ne dicam hominibus, sed talibus hominum monstris tam delectabilem exposuit terram. In hoc tamen Grecorum imitantur sollertiam, quod nullam rem magnam sine crebra et^l longa consultatione agrediuntur. Denique cum vilissima in vicis vel oppidis ibi, id est ex cannis tantum, rara ex lignis, rarissima ex lapidibus habeantur habitacula, toto estatis vel autumpni tempore papiliones inhabitant; ad curiam regis^m sui, singulis ex primoribus sellam secum portantibus, conveniunt, ac de suae rei publicae statu pertractare et discutere non negligunt, hiemis algore in domiciliis quaeⁿ habent id ipsum facientes. At omnes sic principi suo obsecuntur, ut unusquisque, ne dicam manifestis illum contradictionibus exasperare, sed et occultis susurriis lacerare nefas arbitretur. Hinc est, ut, cum predictum regnum per 70 vel amplius divisum sit comitatus, de omni iusticia ad fiscum regium duae lucri partes cedant, tertia tantum comiti remaneat, nullusque in tam spacioso ambitu, rege excepto, monetam vel theloneum^o habere audeat. Quod si aliquis ex comitum ordine regem vel in modico

a) quam A. b) Sawa B 1. 3; Saua B 2. c) Ruthenia B; Ruttenia C 2.
d) Roma A. C 2. e) deest A. f) habentem B. g) a n. l. A. h) Sorbarnum corr. Sordanum B 1, et ita B 2. i) Schicia A; Scithia C 1. k) a. s. B.
l) et l. des. A. m) regni A. n) qui C 1? 2. o) theloneum A.

1) Cf. Chron. VI, 10. et ea, quae Müllenhoff ad hunc locum notavit in 'Zeitschr. f. D. Alterth.' X, p. 165. W. 2) Chron. IV, 16.

offenderit vel etiam de hoc quandoque non^a iuste infamatus fuerit, quilibet infimae condicionis lixa, a curia missus, eum, licet satellitibus suis stipatum, solus comprehendit, in vinculis ponit, ad diversa tormentorum genera trahit. Nulla sententia a principe, sicut aput nos moris est, per pares suos exposcitur, nulla^b accusato excusandi licentia^c datur, sed sola principis voluntas aput omnes pro ratione habetur. Si quando vero exercitum rex ducere voluerit, cuncti sine contradictione quasi in unum corpus adunantur; coloni quidem, qui in vicis morantur, novem decimum, vel etiam septem octavum, vel infra, si necesse fuerit, cum subpellectili ad bellum necessaria instruunt, caeteris pro cultura terrae domi relictis. Qui vero de militum ordine sunt, nulla occasione nisi gravissima domi remanere audebunt. At in ipsa regis acie hospites, quorum ibi magna copia est et qui aput eos principes dicuntur, latus principis ad muniendum ambiunt. Omnes pene tetri tetris in armis procedunt, nisi quod iam ab hospitibus, quos nunc solidarios dicimus, educati, vel ab eisdem etiam geniti, quandam, non innatam, sed quasi extrinsecus affixam virtutem trahentes, principes tantum et hospites nostros impugnandi peritia armorumque splendore imitantur. Sed de predictae gentis ritu haec dicta sufficiant.

33. Igitur rex ad portam Mesiam^{d. 1} 70 pugnatorum^e (32) milia vel amplius habens erupit, in campoque inter portam^f 1146. prefatam et fluvium Lithahe^{g. 2}, qui Teutonice^h lingua Virveltⁱ, quod nos vacantem campum^k dicere possumus, castra posuit. Dux etiam cum suis non longe ex altera parte eiusdem^l fluvii, qui imperii Romani et regni illius ex uno Danubii latere — nam ex altero^m Maraha fluviusⁿ — limes est, suos convocans, itidem castra metatur, missis^o exploratoribus, qui statum hostium diligenter inquirendo ediscerent. Altera die rex in predicto campo ad quandam ligneam aecclesiam accedit, ibique ab episcopis — nam eo usque in puerilibus annis positus nondum militem induerat — accepta^p sacerdotali benedictione ad hoc instituta, armis accingitur. Post haec^q acies^r ordinat, militem instaurat, positus in capite duabus alis, in quibus sagittarii, quatinus vim hostium^s eminus repellerent, erant, et e regione una magna acie, cui avunculus suus Bela dux^k preerat, in propria legione, ut aiunt, plus quam 12 milia equitum retinens. Dehinc fluvium

a) q. iniuste A. b) nulli A. c) d. l. A. d) Messiam A. e) v. a. p. m. A.
 f) pr. p. B. g) Litthe A; Lithaihe B 1. h) Theut. h. l. B 1. C 1. i) Viervelt A;
 Lervelt proposuit Cusp., quod posteriores edd. perperam addiderunt. k) deest A.
 l) ad fluvium A. m) altera parte A. n) est fl. A. o) missisque A.
 p) acceptaque A. q) hoc A. r) o. a. A. s) ostium C 1.

1) Prope Wieselburg? 2) Leitha.

1146. Lithahe^a ex inproviso^b, exploratoribus ducis non bene propter quod missi erant observantibus, transvadando^c permeat, apposito mox in vicinis igne. Dux itidem acies instituerat et iam quid facto opus esset consultabat, frustra exploratores, qui aut dolo aut pigricia tardabant, expectans. Cumque alii pugnandum, nonnulli ex alio latere amnis Vischahe^{d.1}, super quem residebat a termino ad duo tantum Teutonica miliaria distantem, expectandum atque robur hostium^e melius explorandum consulerent^f, subito fumus apparens ignis et^g hostium certum signum dedit, quibusdam ex nostris putantibus ac dicentibus, ab hostibus in fugam versis propria castra ignibus data esse. Itaque^h dux — est enim manu fortis, p. 370. mente audax, sed morae impaciens — subito arma corripit, et secus quam disciplina militaris et ordo exposcit, non pedemptim incedens, sed precipitanter advolans, in hostem ruit, suis gregatim adventantibus et dirupto legionum ordine confuse venientibus. Denique ex prepetis cursus nimia velocitate sagittariorum impetum, qui in duabus precedentibus^g alis positi erant, prevenit, ac illas cumⁱ duobus comitibus, qui eisdem preerant, ferme funditus delevit. Post haec illas duas magnas acies, regis scilicet et avunculi sui ducis, impexit, ex regis legione nullo egrediente, sed tamquam in modum silvae fixa immobiliter manente. Iam iam Ungari de fuga cogitabant dorsaque vertere volebant, et ecce Teutonici, qui in posterioribus alis ducem suum sequebantur, fugam ineunt, duce ignorante vel ea quae fiebant ex pulveris multitudine, qui illis in partibus siccitatis tempore maximus esse solet, conspiciere non valente. Barbari tunc primo vires sumunt ducique tamquam a suis destituto circumfunduntur. Dux tunc demum terga hosti dare compellitur, ac tam pugnae dexterarum quam pulveris aerem obducentis beneficio belli periculis exemptus, in vicinum oppidum Hyenis^{k.2}, quod olim a Romanis inhabitatum Favianis dicebatur, declinavit. Ungari usque ad predictum fluvium tantum^l Vischahe^m hostes persequentes, ad propria redeunt. Cecidit in hoc prelio virorum nobilium et illustrium pars magna, vulgi vero multitudo innumerabilis, maior tamen, ut dicitur, exⁿ Ungaris. Cuius rei et tam dedecoris^o facinoris ultio nondum facta, Deo opitulante, a victrice presentis imperatoris dextera futura expectatur.

a) Lithahe A; Litha B. b) improvisu A. c) transvadando A; cf. supra p. 26, n. n. d) Vischae B; Vischahe C. e) ostium C 1. f) consuluere C 1? 2. g) deest A. h) Igitur itaque A. i) cum c. d militibus A. k) ita A. B 1. 3; Hienis C 1; Bien B 2; Viennis proposuit Cusp. l) deest B 1. m) Vischahe B 2. 3. C. n) de B. o) dedecorisi corr. dedecorosi B 1, et ita B 2. 3.

1) *Fischa*. 2) *Cum ita Otto scripsisse videatur, nescio an de Vienna cogitaverit.*

34. Circa idem tempus Rogerius Siculus, aptatis in⁽³³⁾ Apulia, Calabria, Sicilia triremibus et biremibus, quas modo^{1147.} galeas seu sagitteas^a vulgo dicere solent, aliisque navibus bellicis onerariis, classem in^b Greciam destinat, prefectis eis ducibus strennuis et in navali prelio gnaris. Armatis itaque navibus, Graeciae fines ingrediuntur, ac Mutino sine impedimento gravique negotio capto, ad Gurfol usque, fortissimum Graeciae castrum, procedunt^{c.1.} Quod dum^d nulla capere vi^e prevalerent^f, ad^g dolos et ingenia se vertunt. Igitur premissis quibusdam, ut dicitur, qui se quempiam mortuum humani gratia deferre simularent — est enim in predicta arce castrum, sicut Graecis mos est, congregatio clericorum seu monachorum —, idem castrum irruunt, arcem occupant, Graecis eiectis presidiiisque suis ibidem locatis. Inde ad interiora Graeciae progressi, Corinthum, Thebas, Athenas, antiqua nobilitate celebres, expugnant, ac maxima ibidem preda direpta, opifices etiam, qui sericos pannos texere solent, ob ignominiam imperatoris illius suique principis gloriam captivos deducunt. Quos Rogerius in Palermo^h Siciliae metropoli collocans, artem illam texendi suos edocere precepit, et exhinc predicta ars illa, prius a Graecis tantum inter christianos habita, Romanis patere coepit ingeniis. Sed ut ad id unde paulisper digressi fuimusⁱ stilus redeat, de pacis serenitate, quae post hanc orbis conflictationem contra multorum opinionem^k subito reluxit, breviter aliqua dicenda erunt^{l.}

35. Eugenio^m in urbe Romaⁿ sedente, Conrado^o in ea⁽³⁴⁾ dem, Lodewico^p in occidentali Francia regnantibus, imperante in Urbe regia Manuel, Hierosolimis^q Folkone*, Lodewicus dum occultum^r Hierusalem^s eundi desiderium haberet, eo quod frater suus Philippus eodem voto astrictus morte preventus fuerat, diutius protelare nolens propositum, quibusdam exⁿ principibus suis vocatis, quid in mente voveret,

*) *Sequentia ita in epitomen redegit B^t: Facta est maxima expeditio Ierosolimitana, quae bonum et optatum habuit principium, sed malum et periculosum habens exitum. Fuerunt autem in eadem expeditione Chōnradus Romanorum imperator fratrisque sui filius dux Fridericus, qui in presentiarum est imperator, et episcopi — Henricus ex c. 42. desumpta.*

a) sagiteas B 2. 3. C 1; sagittas C 2. b) cl. magnam d. A. c) preced. B 1. 3.
d) cum A. e) deest B 3; vi c. A. f) prevalent B 1. g) etiam ad B 2.
h) Palermo B 1. i) sumus A. k) oppin. B 1. l) essent C 1? 2. m) pergit B*.
n) deest A. o) Cōnrado C 1. p) Lodewico A; Ludovico C, et ita post.
q) Iher. A, constanter. r) occulte C. s) Ierusalem B 1.

1) Cf. *Ann. Cav., SS. III, p. 192; Romoaldi Ann., SS. XIX, p. 424; ubi de his locis nihil.*

1145. aperuit. Erat illo in tempore in Gallia cenobii Clarevallensis abbas quidam^a Bernhardus dictus, vita et moribus venerabilis, religionis^b ordine conspicuus, sapientia litterarumque scientia preditus, signis et miraculis clarus. Hunc principes^c vocandum ab eoque quid de hac re fieri oporteret tamquam a divino oraculo consulendum decernunt^c. Vocatur prefatus abbas, consiliumque ipsius super predicti exposcitur principis voluntate. Ille de tam grandi negotio ex propriae auctoritatis arbitrio responsum dare frivolum iudicans, ut ad Romani pontificis audientiam et examen deferatur, optimum esse, respondit. Itaque missa ad Eugenium legatione, totum illi negotium aperitur. Qui antecessorum suorum exempla revolvens, quod videlicet Urbanus huiusmodi occasione transmarinam aecclesiam duasque patriarchales sedes, id est Antiochiam^d et Hierosolimam, ab obedientia Romanae sedis scissas in pacis unitatem receperit, votis predicti regis pro dilatando christianaе religionis ritu annuit, auctoritate^e predicandi animosque cunctorum ad hoc^a commovendi prenominato abbati, qui aput omnes Galliae ac Germaniae populos ut propheta vel apostolus habebatur, concessa. Unde eius scriptum tale ad regem principesque^f suos directum invenitur:

(35) 36. *Eugenius^g·1 episcopus, servus servorum Dei, karissimo in^h Christo filio Lodewicoⁱ illustri et glorioso Francorum regi et dilectis^k filiis principibus et universis Dei^l fidelibus per Galliam constitutis salutem et apostolicam benedictionem. Quantum predecessores^m nostri Romani pontifices pro liberatione orientalis aecclesiae laboraverint, antiquorum relationeⁿ didicimus et in gestis eorum scriptum repperimus. Predecessor etenim^o noster felicitis memoriae papa Urbanus tamquam tuba caelestis^p intonuit et ad ipsius deliberationem^q sanctae Romanae aecclesiae filios de diversis mundi partibus sollicitare curavit. Ad ipsius siquidem vocem ultramontani et precipue Francorum regni fortissimi et strennui*

a) deest A. b) ita B 1, plerumque. c) princeps — decrevit A. d) Anthiochiam B 1.
e) auctoritatem B. f) que deest B 1. g) hanc habet epistolam B^g; v. infra c. 44, n. h) in Chr. des. C. i) Lud. A. k) suis f. A. l) Christi A.
m) decessores C 1. n) relaxatione B 1. 3. o) enim A. p) deest C.
q) ita C et S.; liber. A. B.

1) Aliud exemplar 'universis Dei fidelibus per Galliam constitutis' directum, datum vero 'trans Tiberim Kal. Martii', ex codice epistolarum S. Bernhardi ed. Boczek, Cod. Moraviae I, p. 241 (Jaffé nr. 6177. 6218). Utrumque recte se habere, postquam hac de re Kugler, Giesebrecht, Neumann alii longius disputarunt, defendit v. Pflugk-Hartung, 'Forschungen' XXIV, p. 200 sqq. Fine destitutum legitur in cod. Scladstadiensis coaevo, cuius lectiones S. indicavimus.

bellatores et illi etiam de Italia caritatis ardore succensi ^{1145.}
*convenerunt, et maximo congregato exercitu, non sine magna
 proprii sanguinis effusione, divino eos auxilio comitante,
 civitatem illam, in qua Salvator noster pro nobis pati voluit,
 et gloriosum ipsius sepulchrum^a passionis suae nobis^b me-
 moriale dimisit, et quam plures alias, quas prolixitatem^c
 vitantes memorare supersedimus, a paganorum spurcicia
 liberarunt^d. Quae per gratiam Dei et patrum vestrorum stu-
 dium, qui^e per intervalla temporum eas defendere et chri-
 stianum nomen in partibus^f illis dilatare pro viribus stu-
 duerunt, usque ad nostra tempora a christianis detentae
 sunt, et aliae urbes infidelium ab ipsis viriliter expugnatae.
 Nunc autem nostris^g et ipsius populi peccatis exigentibus,
 quod sine magno dolore et gemitu proferre non possumus,
 Edissa^h civitas, quae nostra lingua Rohais dicitur, quae
 etiam, ut fertur, cum quondam in Oriente tota terra a pa-
 ganis detinereturⁱ, ipsa sola sub christianorum potestate
 Domino serviebat, ab inimicis crucis Christi capta est, et
 multa christianorum castella ab ipsis occupata. Ipsius quo-
 que civitatis archiepiscopus cum clericis suis et multi alii
 christiani ibidem interfecti sunt, et sanctorum reliquiae in
 infidelium conculcationem^k datae sunt et dispersae. In quo
 quantum aecclesiae Dei et toti christianitati periculum im-
 mineat, et nos cognoscimus et prudentiam^l vestram latere
 non credimus. Maximum namque^m nobilitatis et probitatis
 indicium fore cognoscitur, si ea quae patrum strennuitas
 acquisivit a nobisⁿ filiis strennue defendantur. Verumtamen,
 si, quod absit, secus contigerit^o, patrum fortitudo in filiis
 imminuta^p probatur. Universitatem itaque vestram in Do-
 mino commonemus, rogamus atque precipimus et in pec-
 catorum remissionem iniungimus, ut qui Dei sunt, et maxime
 potentiores et nobiles^q, viriliter accingantur, et infidelium
 multitudini, quae se tempus victoriae super nos adeptam
 laetatur, sic occurrere et aecclesiam orientalem, tanta^r pa-
 trum vestrorum, ut prediximus, sanguinis effusione ab eorum
 tyrannide liberatam, ita defendere et multa captivorum milia
 confratrum nostrorum^s de ipsorum manibus eripere studeatis,
 ut christiani nominis dignitas vestro tempore augeatur, et
 vestra fortitudo, quae per universum mundum laudatur,
 integra et illibata servetur. Sit vobis etiam in exemplum
 bonus ille Mathathias^t, qui pro paternis legibus conservandis*

a) quod add. Bocz. b) m. n. B. c) propter p. A. d) liberaverunt B 1; liberarent C; liberavit Bocz. e) quod A. B. f) i. p. A. g) n. temporibus p. ips. A. h) Edessa S. Bocz. i) detinetur C 1. k) conculcationes B. l) v. p. A. m) deest A. n) ita A. B 1. B*; vobis alii; bonis S. Bocz. o) contingerit B 1. p) i. esse S. Bocz. q) nobiliores A. r) p. v. t. A. s) vestrorum A. t) Mathathias A; Mathias B 3; Matathias C.

1145. *se ipsum cum filiis et parentibus suis morti exponere et quidquid in mundo possidebat relinquere nullatenus dubitavit; atque tandem, divino cooperante auxilio, per multos tamen labores, tam ipse quam sua progenies de inimicis viriliter triumphavit. Nos autem vestrorum quieti et eiusdem aecclisiae destitutioni paterna sollicitudine providentes, illis, qui tam sanctum tamque pernecessarium opus et laborem devotionis intuitu suscipere et perficere decreverint, illam peccatorum remissionem, quam prefatus predecessor noster papa Urbanus instituit, auctoritate nobis^a a Deo concessa concedimus et confirmamus, atque uxores et filios eorum, bona quoque et possessiones sub sanctae aecclisiae, nostra etiam et^b archiepiscoporum, episcoporum et aliorum prelatorum aecclisiae Dei protectione manere decernimus. Auctoritate^c etiam apostolica prohibemus, ut de omnibus, quae, cum crucem acceperint, quiete possederint, nulla deinceps questio moveatur, donec de ipsorum reditu vel obitu p. 372. certissime cognoscatur. Preterea, quoniam illi qui Domino militant nequaquam in vestibus preciosis nec cultu formae nec canibus vel accipitribus vel aliis quae portendant lasciviam debent intendere, prudentiam vestram in Domino commonemus, ut, qui tam sanctum opus incipere decreverint^d, ad haec^e non^f intendant, sed in armis, equis et caeteris, quibus^g infideles expugnent, totis viribus studium et diligentiam adhibeant. Quicumque vero aere premuntur^h alieno et tam sanctum iter puro corde inceperint, de preterito usuras non solvant, et si ipsi vel alii pro eis occasione usurarum astricti sunt sacramento vel fide, apostolica eos auctoritate absolvimus. Liceat eis etiam terras sive caeteras possessiones suas, postquam commoniti propinqui sive domini, ad quorum feudum pertinent, pecuniam commodare aut noluerintⁱ aut non valuerint, aecclisiis vel personis aecclasiasticis vel aliis quoque fidelibus libere sine ulla reclamatione inpignerare. Peccatorum remissionem et absolutionem iuxta prefati predecessoris nostri institutionem omnipotentis Dei et beati Petri apostolorum principis auctoritate nobis a Deo concessa talem concedimus, ut, qui tam sanctum iter devote inceperit^k et perfecit^k sive ibidem mortuus fuerit^k, de omnibus peccatis suis, quibus corde^l contrito et humiliato confessionem susceperit^k, absolutionem obtineat^k et*

a) a D. n. A. b) deest A. c) Auctoritate — cognoscatur des. S. d) d. nullatenus in vestibus variis aut grisiis, sive in armis aureis vel argenteis intendant (intrudant S.), sed in talibus armis S. Bocz. e) hoc A. f) deest B 1. 3. g) q. vehementius i. S. Bocz. h) a. p. A. i) non voluerint A. k) inceperint et perfecit — mortui fuerint — susceperint — obtineant A. l) hucusque S.

*sempiternae retributionis fructum ab omnium Remuneratore^a 1145.
percipiat^b. Data Vetralle, Kal. Decembris^c. Dec. 1.*

37. Igitur, ut ad narrationis seriem redeamus, Bern- (36)
hardus^d abbas venerabilis, concessa sibi apostolicae^e sedis
auctoritate non abusus, gladio verbi Dei fortiter accingitur,
ac excitatis ad transmarinam expeditionem multorum^f ani-
mis, tandem curia generalis aput Verzelacum^g Galliae oppi- 1146.
dum, ubi beatae Mariae Magdalenae ossa recondita sunt,
indicitur, convocatis ex diversis Galliae provinciis obtimati-
bus virisque illustribus. Ibi Lodewicus Francorum rex cru-
cem a pretaxato abbate cum multa mentis alacritate sumens,
miliciam transmarinam professus est, cum Theoderico Flan-
drense et Heinrico, Theobaldi Blesensis filio, comitibus aliis-
que de regno suo baronibus virisque nobilibus.

38. Inter haec Radolfus^h monachus, vir quidem relli- (37)
gionis habitum habens relligionisque severitatem sollerter imi-
tans, sed litterarum noticia sobrie imbutus, eas partes Gal-
liae quae Rhenum attingunt ingreditur multaque populorum
milia ex Agrippina, Maguntia, Warmatiaⁱ, Spira, Argentina
aliisque vicinis civitatibus, oppidis seu vicis ad accipiendam
crucem accendit. Hoc^k tamen doctrinae suae non vigilanter
interserens, quod Iudei in civitatibus oppidisque passim^f
manentes tamquam christianae^f relligionis hostes trucidaren-
tur. Quod doctrinae semen in multis Galliae Germaniaeque
civitatibus vel oppidis tam firmiter radicem figens germina-
vit, ut, plurimis ex Iudeis hac tumultuosa seditione necatis,
multi sub principis Romanorum alas tuitionis causa confuge-
rent. Unde factum est, ut non pauci ex ipsis huiusmodi
inmanitatem fugientes, in oppido^l principis quod ¶Noricum^m
seu ¶Norinberchⁿ appellatur aliisque municipiis eius ad con-
servandam vitam se reciperent.

39.° At prefatus Clarevallensis abbas huiusmodi doctri- (38)
nam precavendam docens, ad Galliae Germaniaeque populos
nuncios seu litteras destinavit, in quibus ex auctoritate Sacrae
paginae luculenter ostendit, Iudeos ob scelerum suorum ex-
cessus non occidendos, sed dispergendos fore. Unde et psalmi-
graphi testimonium induxit, in 57. psalmo dicentis: *Deus* Ps. 58, 12.
ostendit mihi super inimicos meos, ne occidas eos. Et item^p:
Disperge illos in virtute tua.

40.° Igitur innumerabilibus in occidentali Gallia ad (39)
transmarinam expeditionem excitatis, Bernhardus predica-

a) remuneratione B 2. 3, corr. remuneratore B 1; bonorum r. Bocz. b) obtine-
ant A, ubi D. V. K. D. desunt; Datum C. c) in B² sequitur c. 41. d) Bernard. A 1.
e) ap. s. des. A. f) deest A. g) Verzelaicum A. h) Rud. A. C 2. i) War-
mazia B 3. k) Haec B 1. l) opidum A. m) ita A. C; N. seu des. B.
n) ita A; Nörenberk B 1. 3; Nürenberk B 2; Norenberc C 1; Norenberg C 2.
o) nulla cap. dist. B 1. p) iterum A.

1146. tionis vomere^a movendum orientale Francorum regnum ag-
gredi disponit, tam ob hoc, ut animum principis Romanorum
sacrae exhortationis verbo ad accipiendam crucem emolliret,
quam ut Radolfo^b occasione Iudeorum crebras in civitatibus
seditiones populo contra dominos suos moventi silentium
imponeret. Audiens hoc princeps, generalem^c curiam in
nativitate Domini apud civitatem Spiram celebrandam in-
dixit. Quo veniens predictus abbas, principi cum Friderico,
fratris sui filio, aliisque principibus et viris illustribus crucem
accipere persuasit, plurima in publico vel [etiam^d] occulto^e
p. 373. faciendo miracula. Maguntiam quoque veniens, Radolfum in
maximo favore populi morantem invenit. Quo accersito pre-
monitoque, ne contra monachorum regulam per orbem vagando
propria auctoritate verbum predicationis assumeret, tandem
ad hoc eum, ut sibi promissa obedientia in cenobium suum
transiret, induxit, populo^f graviter indignante et, nisi ipsius
sanctitatis consideratione revocaretur, etiam seditionem movere
volente.

1147. 41. Inter haec Fridericus dux^g nobilissimus in Gallia
manens, gravi infirmitate detinebatur, acrem in mente contra
dominum et fratrem suum Conradum regem indignationem
gerens, quod filium suum Fridericum, quem ipse tamquam
primogenitum ac nobilissimae prioris comparis^h suae filium
unicum, committendo ipsius gratiae cum filio suo parvulo
secundamⁱ uxorem, totius terrae suae heredem fecerat, cru-
cem^k permiserat accipere. Quem predictus abbas visitandi
gratia adiit, et benedicens ei, in orationes^l recepit. Ipse
tamen vim doloris non sustinens^m, non multis post diebus
vivendi finem fecit, ac in monasterio quod Sanctae Wal-
purgeⁿ vocatur, in terminis Alsatiae sito^o, humatus est; suc-
cessitque ei in ducatu filius suus Fridericus.

(40) 42. Post haec princeps Baioariam ingreditur, ibique
mense Februario generalem curiam celebravit, ducens secum
vice Clarevallensis abbatis Eberacensem abbatem Adam, virum
reliгиозum et honeste eruditum. Qui missarum ex^o more
sollemnia celebrans, invocataque sancti^p Spiritus gratia, am-
bonem ascendit, ac lectis apostolicae sedis et Clarevallensis
abbatis litteris, brevi exhortatione facta, omnibus^q qui ade-
rant prefatam miliciam profiteri persuasit. Neque enim^c per-

a) ita B; nomen A 1; nomine A. C. b) Radolfo B 1. 3; Rudolfo C, et ita post.
c) deest A. d) deest B. C. e) occulto C 1. f) populoque B 1. g) n. d. A.
h) s. c. A. i) ita codd. et ed. pr. (C 2); ex secunda uxore sine causa corr. Pith.
k) ac cr. p. a. A. l) suas add. B 1. m) sciens A. n) ita C 1; Balpurge A;
Waltp. B 1. 3; Baltp. B 2; Walpurgis C 2. o) s. ex m. C. p) Sp. s. A.
q) pene o. C.

1) *Prope Hagenau; v. Jaffé, 'Conrad III.' p. 115, n. 34. W.*

suasibilibus humanae sapientiae verbis vel artificiosae iuxta 1147. precepta^a rethorum orationis circuitus insinuatione egebat, cunctis qui aderant, ex priori rumore excitatis, ad accipiendam crucem ultro accurrentibus: acceperunt eadem hora crucem tres episcopi, videlicet Henricus^b Ratisponensis, Otto Frisingensis, Reginbertus Pataviensis, et dux Noricorum Henricus, frater regis, de ordineque comitum, nobilium, virorum illustrium innumerabiles. Tanta etiam, mirum dictu, predonum et latronum advolabat multitudo, ut nullus sani capitis hanc tam subitam quam insolitam mutationem ex dextera Excelsi provenire non cognosceret, [et^c] cognoscendo attonita mente non obstupesceret. Gwelfo quoque, Henrici prioris ducis frater, de nobilissimis regni optimatibus, in ipsa nativitatis dominicae nocte in propria villa Bitengou^{d. 1} eandem miliciam cum multis professus fuerat. Sed^e et dux Boemorum Labezlaus^f et Stirensis marchio Odoacer^g et Carinthiae illustris^h comes Bernhardus nonⁱ multo post cum magno suorum comitatu cruces acceperunt^k. Saxones vero, quia quasdam gentes spurciciis idolorum^l deditas vicinas habent, ad Orientem proficisci abnuentes, cruces itidem easdem gentes bello^m attemptaturi assumpserunt, a nostris in hoc distantes, quod non simpliciter vestibus assutae, sed a rota subterposita in altum protendebantur.

43.ⁿ Exemplar autem epistolae Clarevallensis abbatis (41) in orientale Francorum regnum destinatae tale est²:

Dominis et patribus karissimis, archiepiscopis, episcopis 1146. et universo clero et populo orientalis Franciae et Baioariae Bernhardus^o Clarevallensis vocatus^m abbas spiritu fortitudinis habundare. Sermo mihi ad vos de negotio Christi, in quo est utique^p salus vestra. Haec dico, ut excuset indignitatem personae^q loquentis auctoritas Domini, excuset et^r consideratio propriae utilitatis. Modicus quidem sum,

a) preceptum A. b) *pergit* B* (v. supra p. 47, n. c). c) *deest* B. C.
d) Witengov A; Bittengov B 1. e) in ipsa fuit expeditione et d. B*. f) Labeslaus A; Ladeslaus B 2; Iabezlaus C 1. g) *ita* A. C; Othakker B 1; Odoacerus B 2. 3. h) marchio A. i) cum maximo comitatu B*, qui *pergit* c. 46 (p. 52, n. e). k) acceperunt C 1? 2. l) *deest* B. m) *deest* A. n) *nulla cap. dist.* B 1; *Exempl.* — est *rubro scr.* A 2. o) Bernardus A 2. C. p) *ut. est* B 1. 3.
q) l. p. A. r) *eciam* A.

1) *Cod. Hirs.* p. 69. *refert de donatione, quam fecit Welf, 'cum in expeditione Hierosolimitana iam positus esset . . . coram multitudine clericorum et laicorum, quos in natali Domini congregaverat in loco qui dicitur Bitingoue'. Est Peiting prope Ravensburg; cf. Adler, 'H. Welf' p. 139.*
2) *Plura exstant exemplaria huius epistolae encyclicae diversis inscripta; cf. Neumann, 'Bernhard v. Clairvaux und die Anfänge des zweiten Kreuzzuges' p. 29 sqq.; Kugler, 'Neue Analecten' p. 9 sqq.*

1146. *sed non modice cupio vos in visceribus Christi^a Ihesu. Ea mihi^b nunc ratio scribendi ad vos, ea causa, ut universitatem vestram litteris audeam convenire. Agerem id libentius viva voce, si, ut voluntas non deest, suppeteret et facultas. Ecce nunc, fratres, tempus^c acceptabile, ecce nunc dies p. 374. salutis^d copiosae! Commota est siquidem et contremuit terra, quia coepit Deus caeli perdere terram suam. Suam, in qua visus est et annis plus quam triginta homo cum hominibus conversatus est; suam utique, quam illustravit miraculis, quam dedicavit sanguine proprio, in qua primi resurrectionis flores apparuerunt^e. Et nunc, peccatis nostris exigentibus, crucis adversarii caput extulere sacrilegum, depopulantes in ore gladii terram benedictam, terram promissionis. Prope est, si non fuerit qui resistat, ut in ipsam Dei viventis irruant civitatem, ut officinas nostrae redemptionis evertant, ut polluant loca sancta Agni immaculati purpurata cruore. Ad ipsum, proh dolor, religionis^f christianae sacrum inhiant ore sacrilego lectumque ipsum invadere et conculcare conantur, in quo propter nos vita nostra obdormivit in morte. Quid facitis, viri fortes? Quid facitis, servi crucis? Itane^g dabitur sanctum canibus et margaritas porcis? Quam multi illic peccatores confitentes peccata cum lacrimis veniam optinuerunt, postquam parum^h gladiis eliminata est spurcicia paganorum! Videt hoc malignus et cf. Ps. 111, 10. invidet; dentibus frendet et tabescit. Excitat vasa iniquitatis suae, ne ulla quidem iam pietatis signa aut vestigia relicturus, si quando forte, quod Deus avertat, optinere valuerit. Verum id quidem omnibus saeculis deinceps inconsolabilis dolor, quia irrecuperabile dampnum, specialiter autem generationi huic pessimae infinita confusio et obprobrium sempiternum. Quid tamen arbitramur, fratres? Numquid abbreviata estⁱ manus Domini aut impotens facta est ad salvandum, quod ad tuendam [et^k restituendam] sibi hereditatem suam exiguos vermiculos vocat? Numquid non potest mittere angelorum plus quam 12 legiones, aut certe tantum dicere verbo, et liberabitur terra? Omnino subest ei, cum voluerit, posse. Sed dico vobis, temptat vos dominus Deus vester. Respicit super filios hominum, ut, si forte sit cf. 1. Reg. 22, 8. qui intelligat, et requirat et doleat vicem eius. Miseratur enim populum suum Deus et lapsis graviter providet remedium salutis. Considerate, quanto ad solvendos vos^l artificio utitur, et obstupescite; intuemini pietatis abyssum et confidite, peccatores! Non vult mortem vestram, sed ut con-*

a) I. Chr. A. b) n. m. A. c) a. t. B; t. a. fr. A. d) dies salutis, copiosae salutis C. e) apar. C1. f) chr. rel. A. g) Ite ne A. h) ita codd. omnes et ed. pr. (?); patrum recte emend. Pith. i) deest A; post add. B. 1. k) et rest. des B. l) nos A. B 1, 3.

vertamini et vivatis, quia sic querit^a occasionem, non ad- 1146.
versum vos, sed pro vobis; et caetera. In quibus et circa
eandem oratorum more vel ordine versatur materiam; et quod
Iudei non sint occidendi, ratione probat et auctoritate. Unde
est^a illud: Beatam dixerim generationem, quam apprehen-
dit^b tam uberis^c indulgentiae tempus, quam invenit super-
stitem annus iste placabilis Domino et vere iubileus. Dif-
funditur enim haec benedictio in universum mundum, et ad
signum vitae convolant universi. Quia ergo fecunda est
terra vestra virorum fortium et robusta noscitur iuventute
referta, sicut laus est vestra in universo^d mundo, et virtutis
vestrae fama replevit orbem, accingimini et vos viriliter et
feliciter arma corripite! Et de Iudeis sic: 'Deus', inquit aec-
*clesia, 'ostendit mihi super inimicos meos, ne^e occidas eos'. Ps. 58,
 11, 12.
 Vivi quidam apices nobis^f sunt, representantes iugiter domi-*
nicam passionem; et plura alia in hunc modum.

44. Igitur non solum ex Romano imperio, sed etiam (42)
 ex vicinis regnis, id est occidentali Francia, Anglia, Pan-
 nonia, innumeris populis ac nationibus hac expeditionis fama
 ad sumendam crucem commotis, repente sic totus^g pene
 Occidens siluit, ut non solum bella movere, sed et^f arma
 quempiam *in^h publico* portare nefas haberetur.ⁱ

45. At^k Conradus Romanorum rex principes convo- (43)
 cans, in oppido orientalis Franciae Franconefurde, quod 1147.
 Latine vadum Francorum dici potest, eo quod Karolus^l ad
 debellandos Saxones cum Francis proficiscens, vadum illo
 Mogi fluminis, qui Maguntiae^m Rheno illabitur, invenisse
 dicitur, generalem curiam celebrat. Ibi filio suo Heinrico
 adhuc puero perⁿ electionem principum rege constituto, in
 palatio Aquis eum dominica medianae quadragesimae regem Mart. 30.
 inungi ac coronari iubens, regni participem legit. Ad predictam
 curiam Henricus, Henrici, de quo supra dictum est, Noricorum
 ducis filius, qui iam adoleverat^o, venit, ducatum Noricum, quem
 patri suo non iuste abiudicatum asserebat, iure hereditario re-
 poscens. Quem princeps multa prudentia et ingenio inductum
 usque ad reditum suum suspendens, quiete expectare persuasit.

46. Itaque hyemalis algoris austeritate detera, cum (44)
 veris benigna humiditate ex telluris partu flores et herbae p. 375.
 procrearentur, camporumque viriditas laetam terrae faciem
 monstrans orbi arrideret, Conradus rex a Norico castro
 cum^p suis procinctum movens, per Danubium iturus, Ratis-
 ponae naves ingreditur, ac in ascensione Domini in Orientali Mai 29.

a) deest A 2. b) apprehendet C. c) verbis A. B 1. d) universum mun-
 dum A. e) n. A, ubi o. e. des. f) deest A. g) illo tempore add. B.
 h) in p. des. A. i) in B^{*} sequitur c. 60, sed alio loco c. 46. legitur k) Et B 1. 2.
 l) Karulus A 1; Carolus A 2. m) Magontine B 1. 3; Magunteae C 1. n) rege
 per el. pr. c. B. o) aboleverat B 3. p) p. c. s. A.

1147. marchia iuxta burgum qui Ardacher¹ vocatur castra ponens, suos qui iam adventabant duobus seu tribus diebus expectavit. Inde usque ad terminos ferme regni sui procedens, non longe a fluvio Vischahe^a mansionem locavit, celebratoque ibi Jun. 8. sancto pentecoste^b, cum universis pene copiis suis Litahe^c transiens, in Pannonia tentoria fixit, aliis per Danubium navigantibus, aliis per terram euntibus. Tantam autem post se multitudinem traxit, ut et flumina ad navigandum camporumque latitudo ad ambulandum vix sufficere videretur^d. Quem^e Francorum rex Lodewicus^f non multo post cum suis subsequutus est, ducens secum ex nostris Lotharingos, quorum principes seu primores erant Stephanus Metensis, Henricus Tollensis^g episcopi, Reginaldus Munzunensis, Hugo Waidemotensis^{h. 2} comes, et de Italia Amodeumⁱ Taurinensem fratremque eius Wilhelmum^k marchionem de Monte-ferrato, avunculos suos,* et^l alios quam plures.

47.^m Verum quia, peccatis nostris exigentibus quem finem predicta expeditio sortitaⁿ fuerit, omnibus notum est, nos, qui non hac vice tragediam, sed iocundam scribere proposuimus hystoriam, aliis vel alias hoc dicendum relinquimus. Qualiter etiam Saxones vicinas, ut dixi, gentes aggressi, principibus inter se discordantibus, ad propria remeaverint, a memoria eorum qui adhuc supersunt nondum excidit. Attamen^o, ne Friderici principis, qui inpresentiarum est, fortuna, quae ei ab adolescentia etiam in periculis gravibus usque ad^p presentem diem numquam ad plenum nubilosum vultum ostendit, silentio tegatur, unum de omnibus et pro omnibus, quae nobis in eadem via acciderunt, casum ponere volui.

(45) Permeata^q magno labore viarumque difficultatis dispendio post¹ Pannoniam Bulgaria, emensaque transmisso Hebro superiore Tracia, cum iam, per aliquot dies in^r locis fertilissimis per inferiorem Traciam cum multa mentis laetitia ambulantes, urbi Regiae accederemus, 7. Idus Septembris, id est proxima¹ ante nativitatem beatae Mariae feria, vallem quandam iuxta oppidulum Cherevach^{s. 3} dictum, campi

* *B* addit:* cum Theoderico Flandrense et Heinrico, Theobaldi Blesensis filio, comitibus aliisque de regno suo baronibus virisque nobilibus. Invenitur autem tale scriptum a summo pontifice Eugenio ad regem Ludevicum (c. 36).

a) Vischahe A 1. b) penthecosten A. c) Lithahe B 1. 3. d) posset A. e) *B* ita pergit:* Fuit autem principium huius expeditionis Ludowicus rex Francorum nobilissimus, ducens etc. f) Ludow. A. g) Töllensis C 1. h) Waidemontensis A; Waidemorensis B; Waldemontensis *proposuit Wilken*, 'Kreuzzüge' III, p. 96, n. i) Amadeum C 1. k) Gwilh. A; Gwillih. B*; Guillelmum C 1. l) *deest* A. m) *nulla cap. dist. B. C.* n) *secuta* A. o) *novum cap. inc. B 1.* p) in A. q) Permeatu A 1; Permeato B 1. 3. r) p. i. T. in l. f. A. s) Gherevach B 1.

1) *Ardacker, in dextra Danubii infra fluvium Ensam situm.* 2) *Vaudemont.* 3) *In planitie Choroebachica, unde haec corrupta nominis forma.*

viriditate laetam, amniculi cuiusdam medio decursu conspicuam, ^{1147.} attingimus. Cuius loci amenitate capti, omnes illo tentoria figere iocundumque Dei genitricis semperque virginis ortum cum magna iocunditate celebraturi ibidem^a ea die pausare disponimus, solo cum suis duce Friderico avunculoque eius Welfonej — nam Lotharingorum legio nondum se nobis iunxerat — in latere cuiusdam montis e regione^b iuxta nos castra metante. Erat in vicino mare^c Proponticum, quod modo Brachium Sancti Georgii^d ab indigenis dicitur, duoque^e super litus eius, unde mercatum expectabamus, oppida parva Salumbria^{f.1} et Natura. Hoc mare olim Ellesponticum^g a nota Frixis et Helles fabula, vel Proponticum velut^h ante-Ponticum dicebatur, eo quod a Pontico mari duorum maximorum fluviorumⁱ Tanais^k et Danubii impetu propulsum, quasi tenuiter fluens, *ut^l volunt*, in Adriatico seu Tyrreno^m mari iuxta Troiam antiquam recipiatur. Fateor, toto expeditionis tempore numquam laetiora habuimusⁿ tabernacula, numquam, quantum ad sensus iudicium, maiorem ambitum occupaverant tentoria. Et^c ecce circa vigiliam matutinam nubecula quedam parva^o exorta ymbrem mitem produxit. Quem subito tantus pluviarum ventorumque^c impetuus turbo subsecutus est, ut, concussis et solutis seu ad terram deiectis tabernaculis, gravissime qui post matutinorum laudes lectis nos receperamus^p, excitaret. Clamor totum vicinum replens aerem attollitur^q. Amniculus enim — an ex refluxione proximi maris ymbriumve multitudine an ex cataractis^r ruptis in caelo ex supernae maiestatis ultione, **incertum**^s — tantum intumuerat ex tumoreque preter morem inundaverat, ut totum cooperiret exercitum. Quid ageremus? Divinam id animadversionem potius quam natu- p. 376. ralem inundationem esse^c considerantes, amplius attoniti fuimus; ad equorum tamen robur convolamus, unusquisque, prout poterat, amnem transire gestiens. Videres alios nantes, alios equis adherentes, alios, ut periculum^t effugerent, per funes miserabiliter trahi, alios in flumen inordinate ruentes, ex^c eo quod aliis inpremeditate implicarentur^u, dimergi^v, plurimosque quod possent pretergredi estimantes, fluminis ictu abripi, caudicibus^w opprimi, vique gurgitum^x absorptos

a) ea d. i. C. b) reglore B 3. c) deest A. d) Georii B 3. C. e) duo quoque A. f) Salubria A. C. g) Hell. A; Ellesponticum B. h) P. d. v. a. P. A. i) fluminum A. k) Tanays B 2. 3. l) ut v. des. A. m) Terreno A; Thyrreno C 1; Thyrreno C 2. n) huius modi B. o) parua B 1. p) recuper. A; reciper. C 1. q) ext. A. r) caractis A, corr. catar. B 1. s) deest A. C. t) periculis A. u) implicarent B. v) demergi C 1? 2. w) ita A. B 1. 2; cautibus B 3? C. x) gurgitis A.

1) Ita legendum esse, recte monuit Giesebrecht, 'KG.' IV, p. 479. Oppida sunt Selymbria et Atyra.

1147. animam reddere in flumine. Nonnullos natandi indoctos, ubi natantes apprehendissent ut evaderent, tenere sicque astrictos defatigare, donec resupini, cessantibus brachiorum remigiis, utrique submersi suffocarentur. Aliqui ergo de nobis in tentoria Friderici ducis, quae sola ab hac tam^a pernicioosa clade penitus illesa manebant, nos transtulimus, ibique sacra missarum sollempnia audiendo^b, non cum gaudio, sed cum multa cordis^c amaritudine, nostrorum luctum et gemitum audientes, *Gaudeamus* cecinimus. Denique alii amnem cum magno timore ac labore transmeabant, alii adunatis rhedis aliisque quae^d habere poterant instrumentis adhibitis, contra impetum aquae quasi desperati repagulum ponebant, transitum inundationis prestolantes. Quantum vero dampnum tam in personis quam in rebus et utensilibus ad tam longam viam necessariis exercitus noster ibi acceperit, dicere non oportet. Cerneret^e sequenti die, cum, mitigatis aquis, terrarum facies appareret^f, omnibus nobis hac et illac dispersis, tam tristissimum tabernaculorum nostrorum aspectum, quam perendie poteras videre laetissimum, ut non inmerito, quanta divinae celsitudinis esset potentia quamque humanae iocunditatis nichil firmi habens velox momentum, luce clarius appareret. Sed de his actenus.
- (46) 48. Fuit illis in diebus in Aquitania Galliae civitate Pictavis episcopus Gilebertus^g nomine. Hic^h ex eadem civitate oriundus, ab adolescentia usque ad ultimam senectutem in diversis Galliae locis philosophiae studium colens, re et nomine magistri officium administraratⁱ, noviter^k ante hos
- e. 1141. dies ad culmen pontificale in prefata civitate sublimatus fuerat, consuetus ex ingenii subtilis magnitudine ac rationum acumine multa preter communem hominum^l morem dicere.*
1147. Is igitur, cum quadam vice conventum de sua diocesi clericorum magnum celebrans, sermoni, quem forte gratia exhortandi habebat, quedam de fide sanctae Trinitatis intersereret, a duobus archidiaconibus suis, id est Arnaldo^m et Kalone, tamquam contra katholicae normam aecclesiae doctrinam instituens ad summi pontificis Romanaeque sedis examen, interposita appellatione, vocatur. Sic utrique viam carpunt Romanoque pontifici Eugenio ab Urbe in Gallias tendenti Senis civitate Tusciae occurrunt. Quibus Romanus antistes auditis, causaque viae cognita, breviter respondit, se Gallias introire ibique de hoc verbo, eo^d quod propter litteratorum virorum

* Sed unde orta sit predicta altercatio, breviter intimamus *add. B**.

a) *deest C.* b) *audientes C.* c) *a. c. C.* d) *deest A.* e) *cernere B 1. 3.*
 f) *apparet B 1. 3.* g) *Gislebertus B.* h) *sequentia habet B**. i) *administat B 1. 3. B**.
 k) *noviterque C.* l) *m. h. A.* m) *Arnoldo A. C 2.*

copiam ibidem manentium oportuniorem examinandi facultatem haberet, plenius velle cognoscere. Archidiacones in Gallias redeunt, ac^a consulto BernharDO supra memorato abbate, eum in commodum causae suae *adversus^b episcopum* inclinant.

49. Erat enim predictus abbas tam ex christianae religionis fervore zelotipus quam ex habituali mansuetudine quodammodo credulus, ut et magistros, qui humanis rationibus saeculari sapientia confisi nimium inherebant, abhorreret et, si quidquam ei christianae fidei absonum de talibus diceretur, facile aurem preberet. Ex quo factum est, ut non multo^c ante hos dies ipso auctore primo ab episcopis Galliae, post a Romano pontifice^d Petro Abailardo^e silentium impositum fuerit.

Petrus^f iste ex ea Galliae provincia quae nunc ab incolis Britannia dicitur originem trahens — est enim^{1079.} predicta terra clericorum acuta ingenia et artibus applicata habentium, sed ad alia^g negotia pene stolidorum ferax, quales fuerunt duo fratres Bernhardus et Theodericus^h, viri doctissimi — is, inquam, litterarum studiis aliisqueⁱ facetiis^k ab ineunte etate deditus fuit, sed tam arrogans suoque tantum ingenio confidens^l, ut^m vix ad audiendosⁿ magistros ab altitudine mentis suae humiliatus descenderet. Habuit tamen primo preceptorem Rozelinum quendam, qui primus^{p. 377.} nostris temporibus in logica sententiam vocum instituit; et post ad gravissimos viros Anselmum Laudunensem, Gwilhelmum^o Campellensem^p Catalaunensem^q episcopum migrans, ipsorumque dictorum pondus tamquam subtilitatis acumine vacuum iudicans, non diu sustinuit. Inde magistrum induens, Parisius venit, plurimum in inventionum subtilitate non solum ad philosophiam necessariarum, sed et pro commovendis ad iocos hominum^r animis utilium valens. Ubi occasione quadam satis nota non bene tractatus, monachus in monasterio Sancti Dyonisii effectus est. Ibi die noctuque lectioni^{1119.} ac meditationi incubans, de acuto acutior, de litterato efficitur litteratior, in tantum, ut post aliquod tempus ab obedientia abbatis sui^a solutus, ad publicum prodiret^s docendique rursus^t officium assumeret. Sententiam ergo vocum seu nominum in naturali tenens facultate, non caute theologiae admiscuit. Quare de sancta Trinitate docens^u et scribens, tres personas, quas sancta aeclesia non vacua nomina tantum, sed res distinctas suisque proprietatibus

a) *deest A.* b) *a. e. des. A.* c) *multum A.* d) *supra memorato add. B^r.*
 e) *Abaiolardo B.* f) *novum cap. solus inc. A (cf. ind.).* g) *n. a. A.* h) *Theodericus A.*
 i) *que deest B 1.* k) *facetis A; facer' B 1. 3.* l) *confisus A.*
 m) *ut v. des. A; vix post add. B 1.* n) *audiendum A.* o) *Guillelmum B^r. C 1.*
 p) *deest A 2; Cap. B 1.* q) *Cathalaū A; Catalaū B 1. 3; Catalauni B 2. C.*
 r) *a. h. C.* s) *rediret A.* t) *o. r. A.* u) *deest B 3.*

discretas^a actenus et pie credidit et fideliter docuit, nimis adtenuans, non bonis usus exemplis, inter caetera dixit: *Sicut eadem oratio est propositio, assumptio et conclusio, ita eadem essentia est Pater et Filius et Spiritus sanctus.*

1121. Ob hoc Suessionis provinciali contra eum synodo sub presentia Romanae sedis legati congregata, ab egregiis viris et nominatis magistris Alberico Remense et Letaldo^b Novariense Sabellianus hereticus iudicatus, libros quos ediderat propria manu ab episcopis igni dare coactus est, nulla sibi respondendi facultate, eo quo disceptandi in^c eo pericia ab omnibus suspecta haberetur, concessa. Haec sub Lodewico^d seniore Francorum rege facta sunt.

(48) 50. Post haec, dum rursus pluribus diebus legeret maximamque post se sociorum multitudinem traheret, sedente in urbe Roma Innocentio, in Francia vero Lodewico, superioris Lodewici filio, regnante, ab episcopis abbateque Bernhardo

1140. denuo ad audientiam aput Senonas evocatur, presentibus Lodewico^e rege Theobaldoque palatino comite et aliis nobilibus de populoque^f innumeris. Ubi dum de fide sua discuteretur, seditionem populi timens, apostolicae sedis presentiam appellavit. Episcopi vero simul et abbas, missa ad Romanam aeccliam legatione^g ac eis pro quibus impetebatur capitulis, dampnationis eius sententiam^h in litteris expetiveruntⁱ, quarum exemplar hoc est:

Reverentissimo domino et dilectissimo patri, Dei gratia summo pontifici Innocentio S.¹ Remensis archiepiscopus, Iohelinus Suessionis^k, Gau.² Catalaunensis^l, A. Anebanensis^{m.3} episcopi debitae subiectionis voluntarium obsequium. Auribus occupatis ad plurima, verbum facimus breve de prolixo negotio, pro eo maxime, quod id ipsum plenius et diffusius continetur in litteris domni Senonensis. Petrus Abailardusⁿ christianae fidei meritum evacuare nititur, dum totum, quod Deus est^o, humana ratione arbitratus comprehendere, ascendit usque ad caelos et descendit usque ad abyssos; nichil est quod lateat eum, sive in profundum inferni sive in excelsum supra. Homo est magnus in oculis suis, disputans de fide contra fidem, ambulans in magnis et mirabilibus^p super se. Scrutator maiestatis, heresum fabricator.*

cf. Prov.
25, 27.

* Bernhardus Clarevallensis add. B*.

a) discretis C. b) Lentaldo C. c) p. in eo A. d) Ludewico B 1. 3.
e) Ludew. h. l. etiam A. f) que deest B 1. g) legationem B 1. h) deest A.
i) reportaverunt C; ut supra dictum est exp. B*, qui pergit c. 53; sequentem vero epistolam habet alio loco. k) Swessionis B. B*. l) Catalanensis A; Catalaunensis B. m) ita B 1. 3. B.* C; Aban. A; Anaban. B 2. n) Abaelardus A; Abaelardus B; Bailardus C 1. o) deest B. p) in m. B.

1) Samson. 2) Gaufrerus. 3) Lege: Atrebatensis; Alvisus.

Iam dudum fecerat librum de sancta Trinitate, sed sub¹¹⁴⁰. legato Romanae aecclesiae igne^a examinatus est, quia inventa est in eo iniquitas. Maledictus qui reedificat ruinas Iericho! Surrexit a mortuis liber ille, et cum eo multorum hereses qui dormierant surrexerunt et apparuerunt multis. Denique iam extendit palmites suos usque ad mare et usque Romam^b propagines eius. Haec^c gloriatio hominis illius, quod liber suus in curia Romana habet, ubi caput suum reclinet; hinc confortatus et confirmatus est error eius^d. Proinde cum fiducia predicat verbum iniquitatis usquequaque. Propterea, cum in conspectu episcoporum super his eum argueret abbas Clarevallensis zelo iusticiae et fidei armatus, ille nec confessus est nec negavit, sed a die et^e loco et iudice, quem ipse sibi elegerat, sine lesione, sine gravamine, ut prolongaret iniquitatem, sedem apostolicam appellavit. Episcopi, qui propter hoc unum convenerant, vestrae reverentiae deferentes, nichil in personam eius egerunt, sed tantummodo capitula a sanctis olim^f patribus condemnata medicinali necessitate, ne morbus serperet, ad-^{p. 378.} iudicaverunt. Quia ergo homo ille multitudinem trahit post se et populum qui sibi credat habet, necesse est, ut huic morbo^g celeri medicina occurratis.

'Sero¹ enim medicina operatur^h,

Cum mala per longas invaluereⁱ moras'.

Processimus nos in hoc negotio, quousque ausi sumus; tuum est^k, beatissime pater, de caetero providere, ne aliqua hereticae pravitatis macula decor aecclesiae contaminetur. Tibi commissa est sponsa Christi, o amice sponsi. Tuum est eandem uni viro virginem castam exhibere Christo.

Rescriptum vero Innocentii tale²:

Innocentius episcopus, servus servorum Dei, venerabilibus fratribus Heinrico Senonensi et S.¹ Remensi archiepiscopis eorumque suffraganeis et karissimo in Christo filio B. Clarevallensi abbati salutem et apostolicam benedictionem. Testante apostolo sicut unus^m Dominus unaⁿ fides esse di-^{Ephes. 4, 5.} noscitur, in qua tamquam immobili fundamento, preter quam nemo potest aliud ponere, firmitas catholicae aecclesiae^o inviolata consistit. Inde est, quod beatus Petrus^o apostolorum princeps pro eximia huius fidei confessione^p audire meruit: 'Tu es', inquit^q, 'Petrus, et super hanc petram edificabo^{Matth. 16, 18.}

a) *deest B.* b) *ad R. A.* c) *Haec — reclinet des. B; Hec est A; Hoc B'.*
d) *illius A.* e) *et a C1; a C2.* f) *p. o. A.* g) *malo A; morbo post add. B1.*
h) *paratur C.* i) *conval. C.* k) *t. b. p. est A.* l) *Reinaldo C2.* m) *una*
f. u. D. A. n) *ita u. Op.* o) *deest A.* p) *a Domino ac Salvatore nostro*
add. Op. q) *inquam B. C; deest A.*

1) *Ovid. De rem. amoris 91.* 2) *Exstat etiam inter Abaelardi et Bernhardi Opera, ex quibus pauca notavimus (Op.).*

1140. *aecclesiam meam*; *petram utique firmitatem fidei et catholicae unitatis soliditatem manifeste designans. Haec siquidem est inconsutilis tunica Redemptoris nostri, super quam^a milites sortiti sunt, sed eam dividere^b minime potuerunt. Contra quam in inicio 'fremuerunt gentes, et populi meditati sunt inania. Astiterunt reges terrae, et principes conveniunt in unum^c'. Verum apostoli duces dominici gregis et eorum successores apostolici viri, ardore caritatis et zelo rectitudinis succensi, fidem defendere et eam in cordibus populorum proprii sanguinis effusione plantare non dubitaverunt. Demum cessante persecutorum rabie, imperavit Dominus^d ventis, et facta est in aecclesia tranquillitas magna.*

Sed quia hostis humani generis semper circuit, querens quem devoret, ad impugnandam sinceritatem fidei fraudulentam hereticorum fallaciam subinduxit^e. Contra quas^f veri aecclesiarum rectores viriliter insurgentes, eorum prava dogmata cum ipsorum auctoribus condempnarunt. In magna namque^g Nicena synodo Arrius hereticus est^h dampnatus. Constantinopolitana synodus Manicheum hereticum debita sententia condempnavit. In Ephesina synodo Nestorius condignam sui erroris condempnationemⁱ recepit. Calcedonensis quoque synodus Nestorianam heresim et Euticianam cum Dioscoro et eius complicibus iustissima sententia confutavit. Martianus preterea, licet laicus, christianissimus tamen imperator, catholicae fidei amore^g succensus, predecessori nostro sanctissimo papae Iohanni scribens, adversus eos qui sacra mysteria profanare contendunt inter caetera sic loquitur, dicens: 'Nemo clericus vel militaris vel alterius cuiuslibet conditionis de fide christiana publice conetur in posterum tractare. Nam iniuriam facit iudicio^k reverentissimae synodi, si quis semel iudicata et recte disposita revolvere et iterum disputare contendit; et in contemptores huius legis tamquam in sacrilegos pena non deerit. Igitur, si quis clericus erit, qui publice tractare de religione ausus fuerit, a consortio clericorum removebitur^l. Dolemus autem, quoniam, sicut litterarum vestrarum inspectione et missis a fraternitate vestra nobis errorum^m capitulis cognovimus, in novissimis diebus, quando instant periculosa tempora, magistri P. Abailardiⁿ pernitiōsa doctrina et predictorum hereses et alia perversa dogmata catholicae fidei obviantia pullulare coeperunt. Verum in hoc maxime consolamur et omnipotenti Deo gratias agimus, quod in^o partibus vestris pro patribus tales filios suscitavit et in tempore apostolatus nostri^p

cf. 1. Petr.
5, 8.

a) qua A. b) m. d. A. c) ad D. add. B 1. d) deest C. e) ind. A.
f) quos Op. g) deest A. h) d. e. A. i) dampnum normē (dampnationem?) A.
k) r. s. i. A. l) amm. A. m) e. vestrorum A. n) Abaeelardi A 2; Abaiolardi B. C 1. o) in p. des. A. p) ūri A. B 3; corr. nri B 1.

in aecclesia sua tam preclaros voluit esse pastores, qui ^{1140.}
 novi^a heretici studeant calumpniis obviare et immaculatam
 sponsam^a uni viro virginem^a castam^b exhibere Christo.
 Nos itaque, qui in kathedra sancti Petri, cui a Domino
 dictum est: 'Et tu aliquando conversus confirma fratres ^{Luc. 22, 32.}
 tuos', licet indigni residere conspiciamur, communicato fra-
 trum nostrorum episcoporum cardinalium^a consilio, desti-
 nata nobis a vestra discretione capitula et universa ipsius
 Petri perversa^c dogmata sanctorum canonum auctoritate cum
 suo auctore dampnavimus eique tamquam heretico perpetuum
 silentium imposuimus. Universos quoque erroris sui
 sectatores et defensores a fidelium consortio sequestrandos
 et excommunicationis vinculo innodandos esse censemus.
 Datum^d Laterani 12. Kal. Augusti.

51. Petrus dampnationem sui dogmatis a Romana aec- (49)
 clesia confirmatam cognoscens, ad Cluniacense cenobium se
 contulit, appologeticum^e scribens et^c predictorum capitulo-
 rum partim verba, ex toto autem sensum negans, qui sic ^{p. 379.}
 incipit¹: *Ne iuxta Boetianum illud proemiis nichil afferentibus
 tempus teratur^f, ad rem ipsam veniendum est, ut innocentiam
 meam ipsa rerum veritas potius quam verborum excuset
 prolixitas.* Haec autem pauca de multis contra
 eum^g posita sufficiant capitula: Quod Pater sit plena potentia,
 Filius quedam potentia, Spiritus sanctus nulla potentia.
 Quod Spiritus sanctus non sit de substantia Patris. Quod
 Spiritus sanctus sit anima mundi. Quod Christus non assumpsit
 carnem, ut nos a iugo diaboli liberaret. Quod non peccaverunt
 qui Christum ignoranter crucifixerunt. Ipse vero non multis
 post diebus coram fratribus suis fidem suam humiliter exponens,
 in eodem vitam finivit cenobio^h. ^{1142.}

52. Igitur, ut ad id a quo digressa fuitⁱ redeat oratio, (50)
 pretaxati archidiacones^{*}, ascito sibi tantae auctoritatis et esti- ^{1147.}
 mationis viro, abbate Bernhardo, episcopum Gilebertum^k
 eadem qua predictum Petrum via dampnare adtemptabant.
 Sed nec eadem causa nec similis erat^l materia. Iste enim
 ab adolescentia magnorum virorum disciplinae se subiciens,
 magisque illorum ponderi quam suo credens ingenio, qualis
 primo fuit Hylarius Pictaviensis, post Bernardus Carnotensis,
 ad ultimum Anselmus^m et Radulfusⁿ Laudunenses

* Arnoldus et Kalonus *add. B**.

a) *deest A.* b) *deest A; et c. Op.* c) *deest C.* d) *Dañ. B 1. 3; Dat. — Augusti des. A. B* ; 17. Kal. Op., quod praeferendum est (Jaffé 5767).* e) *ita A. B 1; apollog. alii.* f) *teratur corr. tardetur A 1, et ita A 2.* g) *e. p. des. A.* h) *sequitur c. 51 B*, ubi c. 50. alio loco exhibetur.* i) *est o. r. A.* k) *Giselbertum B 1.* l) *fuit A.* m) *Anselmus B*. C1.* n) *Rudolfus A; Radolfus B. 1. 3. B*.*

1) *Qui deperditus est; fragmenta collegit Cousin, Abaelardi Opera II, p. 730 sqq.*

1147. germani fratres, non levem ab eis, sed gravem doctrinam hauserat, manu non subito ferulae subducta, a scientia haut^a censura morum vitaeque^b gravitate discordante, non iocis vel ludicris, sed seriis rebus mentem applicarat. Hinc^c erat, ut tam gestu quam voce pondus servans, sicut in factis **gravem**^d, sic in dictis se ostenderet difficilem, ut numquam puerilibus, vix^e autem eruditis et exercitatis quae ab eo dicebantur paterent^f animis. Is itaque primo Autissiodorum^g, post Parisius* vocatus est. Erant inter caetera quae illi obiciebantur de divina maiestate quatuor capitula¹: Quod^h videlicet assereret, divinam essentiam non esse Deum. Quodⁱ proprietates personarum non essent ipsae personae. Quod theologicae personae in nulla predicarentur propositione. Quod divina natura non esset incarnata. Et preter haec alia minora^k, id est: Quod meritum humanum attenuando nullum mereri **diceret**¹ preter Christum. Quod aecclesiae sacramenta evacuando diceret nullum baptizari nisi salvandum; et caetera in hunc modum^m.

(51) 53.ⁿ Itaque presidente cum cardinalibus, episcopis aliisque viris venerabilibus et eruditis in iam dicta civitate Parisius summo pontifice Eugenio, predictus episcopus Gisilbertus^o consistorio presentatur, de his capitulis responsurus. Producuntur contra eum duo magistri, Adam de Parvoponte, vir subtilis et Parisiensis aecclesiae canonicus recenter factus, Hugo de Campo^p-florido, cancellarius regis, asserentibus eis et quasi sub sacramento pollicentibus, se aliqua ex his de proprio eius ore audisse, non sine multorum qui aderant admiratione, viros magnos et in ratione disserendi exercitatos pro argumento iuramentum afferre.

(52) 54.^q Ibidem, dum^r hinc inde multa sibi obicerentur, plurimumque inpulsionibus^s ad responsionem de re tam ineffabili cogere, intra caetera dixisse traditur: 'Audacter confiteor, Patrem alio esse Patrem, alio Deum, nec tamen^t esse hoc et hoc'. Cuius dicti obscuritatem tamquam verborum profanam novitatem tam impacienter magister Iohelinus Suessionensium^u episcopus excepit, ut iuxta proverbium medium vitando incurreret ripam; nondum enim auctoritatem^v illam Augustini legerat vel fortassis lectam^w intellexerat,

* examinandi causa *add. B**.

a) aut B. b) que *deest A.* c) *novum cap. inc. B 1. 3.* d) *ita B. B**; *deest A. C.* e) *deest A.* f) *pateret animus A.* g) *Autissiodorum B*, C 1.* h) *A rubro add. in marg.: Articuli heretice pravitatis.* i) *que proprietates corr. et quod proprietates A 1; et ita A 2.* k) *maiora A.* l) *deest A. B 1. 3.* m) *sequitur c. 28. B**. n) *nulla cap. dist. B 1. 3.* o) *ita h. l. A. B; Gilib. C; Pictaviensis episcopus add. B**. p) *Ponte fl. A* q) *nulla cap. dist. A.* r) *h. i. dum A.* s) *inpulsionibus C.* t) *e. t. A.* u) *Swessionum B 1.* v) *i. a. A.* w) *non add. B**.

1) *Cf. quae Mansi XXI, p. 711. ex codice Sirmondi habet.*

qua de eodem Altissimo loqui gestiens secreta, inter caetera ^{1147.} dicit¹: *Sic aliud est Deo esse, aliud subsistere, sicut aliud [est^a] Deo esse, aliud Patrem esse^b, vel Dominum esse. Quod enim est ad se dicitur, Pater autem ad Filium, et Dominus ad servientem creaturam.* Ait ergo predictus episcopus: 'Quid est^c quod dicis? Esse Deum, nichil est'. Erat quippe quorundam in logica sententia, cum quis diceret, Socratem ^{p. 380.} esse, nichil diceret. Quos prefatus episcopus sectans, talem dicti usum^d haut premeditate ad theologiam verterat. Quo verbo omnium pene auditorum ab illo in se retorsit spicula². Post haec, sedato clamore, cum a circumstantibus rogaretur episcopus Gilebertus^e, ut, quare in theologia personas in tantum distingueret, aperire vellet, breviter respondit^f: 'Quia omnis persona res est per se una'. Et ita non sine magno^b multorum qui aderant stupore conventus ea die solvitur. Alia rursus^g die in causam ductus pulsatusque de novitate dictionis, eo quod in prosa de sancta Trinitate tres personas tria singularia vocaverit, N. Rotomagensis archiepiscopus causam adgravavit, dicens, Deum potius debere^b dici unum singulare quam tria singularia, non tamen sine multorum scandalo, cum Hylarius in libro^h de synodis dicat³: *Sicut duos Deos dicere profanum est, ita singularem et solitarium dicere sacrilegium est*; et item in eodem⁴: *Nichil solitarium ex divinis sacramentis ad suspensionem audientium et ad^b occasionem blasphemantium proferamus.*

Episcopusⁱ vero Pictavinus in prefatis dictis suis sim- ⁽⁵³⁾ plicem se habuisse sensum testabatur, affirmans, per singularia non theologicas personas, sed ipsarum excellentiam^k intellexisse, secundum quod antonomasice Paulum solemus^l vocare apostolum, vel gloriosam Dei genitricem virginem singularem, eo quod nec est nec fuit nec erit talis virgo, quae videlicet simul sit mater et virgo; ea rationis proportionem trium personarum excellentiam se considerasse, cum tria singularia diceret, asserebat, cum nec sit nec fuerit nec futurus sit talis Pater, qui scilicet sit pater et Deus, atque in eundem^m modum talis Filius, talisⁿ Spiritus sanctus. Quia vero personam in theologia tamquam rem per se unam prenomiatum virum intellexisse diximus, in ipsius sensum

a) *deest B. C. Aug.* b) *deest A.* c) *hoc add. B 1.* d) *ausum B 1. 3.* e) *ita C 1; Gis. A; Gisilbertus B; Gilibertus C 2.* f) *Subtilis eius responsio h. l. rubro in marg. A.* g) *d. r. A.* h) *in sindis A.* i) *novum cap. inc. codd., ex quibus A praemittit rubram: Alia responsio eiusdem, quam in indice frustra quaeras.* k) *exc. ips. B 1. 3.* l) *v. s. A.* m) *eodem modo A.* n) *et add. B 1.*

1) *De Trinitate VII, 4(9), Opera ed. Bened. VIII, p. 860.* 2) *Verg. Aen. XI, 676: contorsit spicula.* 3) *Haec in libro de synodis ita non invenimus; cf. Opera ed. Bened. p. 1174 C. 1178 E. 1182 B.* 4) *L. l. p. 1190 C.*

paulisper introire libet, quatinus eiusdem iudicium dictionis facilius posteris pateat. Ad cuius intelligentiam haec divisio premittenda videtur.

55.^a In naturis proprietates^b substantialis alia universalis, alia est singularis vel individualis vel^c particularis; individualis alia personalis, alia non. Personam autem a personalitate *quasi*^d denominative sumptam voco, non^e quam Graeci ab anteposendo prosopon, Latini a personando dicunt, sed eam quam Boetius in libro de persona et natura contra Euticen et Nestorium disputans, a Grecis ypostasin^f, non ethimologiam [vocis]^g, sed rei rationem secutus, personam vocavit, secundum hoc et sic eam diffiniens¹: *Persona est rationalis^h naturae individua substantia*. Universalem vero dico non ex eo, quod una in pluribus sit^d, quod est impossibile, sed ex hoc, quod plura in similitudineⁱ uniendo^k ab assimilandi unione universalis quasi in unum versalis dicatur. Qualis est a plurium similitudine maior corporeitas, minor animalitas, minima vel ultima humanitas significata^l. Unde Boetius²: *Species est forma individuorum et ultima similitudo. Post hanc enim non similitudo, sed^m dissimilitudo potius occurrit*. Ex quo patet alterum membrum, quare videlicet singularem, individualem vel particularem dixerim proprietatem, eam nimirum, quae suum subiectum non assimilatur aliis, ut humanitas, sed ab aliisⁿ dividitur, discernitur, partitur, ut ea quam ficto nomine solemus dicere platonitas, a dividendo^o individua, a partiendo particularis, a dissimilando singularis dicta. Nec opponas, quod potius a dividendo dividuam quam individua dici oporteat; nam cum suum subiectum non solum ab aliis dividatur vel dissimilet, sed etiam in sua individualitate et dissimilitudine tam^p firmiter manere faciat, ut nec sit nec fuerit nec futurum sit aliud subiectum, quod secundum eiusmodi proprietatem illi assimilari queat, melius individuum privando^q quam dividuum ponendo vocatur, eiusque oppositum, quod se^r dividendo pluribus communicat et communicando dividit, rectius dividuum dici debet. Sed notandum, quod individuum et singulare non sunt ad se convertentia; nam omne individuum

a) hoc loco A rubram habet: Excursus theologicus, quam C 1 supra ante Episcopus etc. ponit. b) n. substantialibus pr. A. c) v. p. i. des. A. d) deest A. e) numquam B. f) ypostasin B 1. g) deest B. h) rationalis nec i. A. i) similitudinem B 1. k) ita B²; vivendo A; vivendo cett. l) consign. A. m) sed d. des. A. n) eis A. o) ad videndo B 3. p) m. f. t. f. A. q) predicando B. r) deest C.

1) Opera l. l. p. 1206 (liber contra Eutychen et Nestorium ed. Peiper c. 3, p. 193). 2) Cf. comm. in Porphyrium, Opera p. 56, ubi similia, neque tamen haec leguntur verba.

singulare, sed non omne singulare individuum. Haec enim albedo singulare est, sed non [est^a] individuum. Denique in naturis nullum simplex individuum esse potest. Item non omne individuum personale^b, sed omne personale individuum secundum premissam subdivisionem, qua dictum est individuum aliud personale, aliud non, quod ex anteposita personae diffinitione facilius patebit. Cum enim omne esse ex forma sit, quilibet^c subsistens rem et nomen a sua capit forma. Item, cum omnis diffinitio alterius sit et alteri conveniat, non sine rationis via altero pro altero uti licet. Persona igitur a suo esse, quod ficto nomine personalitas dici potest, vocabulum trahit, sed in diffinitione individua substantia tantum persona non dicitur, nisi cum adiunctione rationalis naturae. Cuius rei causa videndum^d est apud Grecos, qui dicendi inopes non sunt, aliud *usyan*, aliud *usyosin*^e, aliud *ypostasin*^f vocari. At nos *usian* essentiam, *usyosin*^e subsistentiam dicere possumus, *ypostasin*^f ex Latini eloquii penuria uno non valentes verbo exprimere. Nam cum tam apud nos quam apud illos substantia vel *ypostasis*^g a substantialo notetur^h, in hoc est differentiaⁱ, quod nostra substantia ad cuncta quae substant est vaga, eorum vero *ypostasis* ad ea tantum quae in rationali substant natura est accommodata. Quare Latinus interpres, cum verbum ex verbo non posset exprimere, maluit sensum ex sensu retinendo personam potius quam substantiam transferre. Unde et personae predicta adhibetur diffinitio: persona est rationalis naturae individua substantia^k. Patet igitur, quod non omne^l individuum est persona, quia non omnis individua substantia est rationalis natura; sicut esse huius berilli singularis, vel, ut consortio rationis utar, ipse berillus vel est individuum vel individua substantia, non tamen rationalis natura. Quamvis, etiamsi rationalis naturae esset, tamen nondum plenarie berillus individua substantia dici posset. Neque enim individua substantiam dicere solemus eam rem singularem, quae cum alia itidem re singulari ad aliquod totum constituendum^m convenireⁿ valens, non est per se una. Nam per se unum est, quod nec actu nec natura potest, potuit, poterit cum alio ad constituendum aliquod totum concurrere. Ex quo fit, ut haec anima, quae substantia est etⁿ rationalis naturae, tamen, quia hoc modo non est per se una vel individua, eo quod cum hoc corpore ad constituendum hunc hominem conveniat, non videatur dici persona^o, cum^p, secundum quod ostensum

a) *deest B. C.* b) *inpers. A; p. est B 1. 3.* c) *quodlibet C 1? 2.* d) *videnda A.*
 e) *usiosin A (et ita post); usyon B.* f) *ypostasyn B.* g) *ypostasyn B 1.*
 h) *vocetur A.* i) *distantia B 1.* k) *deest A 1.* l) *deest B.*
 m) *inst. conveniens non A.* n) *deest A.* o) *personae B 3.* p) *dum A.*

est, ab ea removeatur diffinitio haec: persona est rationalis^a naturae individua substantia^b. Quare et diffinitum iuxta logicorum regulam^c: a quocumque diffinitio et diffinitum. Hic leo etiam, quamquam prefato modo res sit^d per se una et individua, tamen, quia rationalis natura non est, secundum strictam personae acceptionem persona dici nequit. Restat, ut hic angelus et hic homo tantum plenarie^e in naturalibus^d persona vocentur. Predictus^f ergo episcopus duas in naturalibus regulas^c ponens, quae tales sunt: diversorum subsistentium diversas esse subsistentias, diversarum personarum diversas esse personales proprietates, unam a^g theologia exclusit, alteram admisit. Priorem enim, qua totidem dicuntur subsistentiae quot subsistentes, cum ab orthodoxis^h inter Arrium et Sabellium dividendum tres personae et una credatur essentia, penitus ammovit, alteram admittens, cum nulla personalis proprietas in sancta Trinitate Patris sit quae Filii, velⁱ e converso. Ex quo personam a premissis naturalium usu, non ab eo quod prosopon vocatur^k, ad theologiam transsumptam asserebat, illud Hylarii frequenter inducens^l: *Absit, ut idem nunc se Patrem, nunc se Filium larvali similitudine mentiatur*. Inde eas personas etiam per se unam dicebat. Quod autem alio Patrem dixit, alio Deum esse, nec tamen esse^l hoc et hoc, hunc sensum habuit^m: Deus in substantia predicaturⁿ Pater ad aliquid, quae diversa predicamenta esse etiam in theologia, ex libro Boetii quem de sancta Trinitate scripsit probatur, nec propter^o hoc recte concludi, si est alio Pater, alio Deus, ergo est hoc et hoc, cum hoc non recte concludatur, nisi prius concesso, quod utraque de Deo predicentur in substantiam, ut^p cum dicimus: 'Deus est bonus, sapiens, omnipotens'. Haec enim cum predicentur in substantiam, si diversa essent, procul dubio Deus esset hoc et hoc. Cum vero idem sit, Deum esse sapientem, quod bonum, ut bene contra usum naturalium liceat dicere: 'Est sapientia bonus, bonitate sapiens', acsi ita in naturalibus procederem: 'Haec margarita est albedine candida, candore alba', non est hoc et hoc, sed est hoc. Quid senserit, posui; quid sentiendum sit, iudicent alii. Sed haec actenus^q. Nunc ad hystoriae seriem revertamur^r.

(54)
1147. 56. Cum ita per aliquot dies iam sepe dictus episcopus coram summo pontifice de fide sua in civitate Parisius discuteretur, sentiens papa, utpote vir cautus et religiosus,

a) ratio A; ubi n. i. s. des. b) substantie B 3. c) deest B. d) deest B 1. 3. e) plene A. f) novum inc. cap. A, nulla rubra praemissa. g) autem A. h) ortod. C 1. i) et A. k) devocatur A 1. B'; denotatur A 2. l) deest C. m) habet B. n) p̄r A; pater B 1. 3. B'. o) per A. p) et B 1. q) De his hactenus B', ubi Nunc — revertamur des. r) redeamus C.

1) Cf. Hilarii de Synodis librum, Opera l. l. p. 1164; ubi tamen non eadem verba.

causae difficultatem, protelandam eam usque ad universale ^{1147.} concilium adiudicavit. Erat enim in proxima medianae quadragesimae dominica apud illius Galliae metropolim Remis generale indictum concilium, tam ex eo, quod pretaxatus papa persecutionem populi sui declinando in Gallis mora- ^{p. 382.} batur, quam ob hoc^a, quod quidam pene^b laicus, heretici honorem in vaccis populorum affectans, examini aecclesiae ^{cf. Ps. 67, 31.} reservandus in vinculis tenebatur. Iste in angulis Galliae, id^c est circa Brittaniam et Gwasconiam, eo quod remotis ibi a^d corde Franciae populis simplicitas vel potius, ut ita dixerim, stulticitas, cui facile error obrepere solet, habundat, verbum predicationis assumpserat, Eumque tamquam Dei filium se nominans, multam post se rudis populi traxit multitudinem, dicens, quod ipse esset per quem^e omnis oratio concluditur, cum dicimus: *Per eum*^f.

57. Igitur volvente tempore, cum eadem mediana qua- ⁽⁵⁵⁾ ^{1148.} dragesima adveniret, dumque nos^g a Turcis^h dispersi Hieru- ^{Mart. 21.} salemⁱ tendentes per altum navigaremus equor, in basilica beatae Dei genitricis semperque virginis Mariae Remis, presidente summo pontifice Eugenio, sedit concilium. Productus fuit ibi, ut fingere liceat, cum scriptulis suis predictus Eum, vir rusticanus et illitteratus nec heretici nomine dignus ac pro contumaci fatuitate vel fatua contumacia sua^b puniendus, Sigerio¹ abbati Sancti Dyonisii, qui regni^k negotia ob absentiam regis in occidentali Francia iuxta illius cenobii prerogativam amministrabat, commissus ab eoque artae custodiae mancipatus, vitam in brevi finivit. Venerunt ad predictum concilium cum bulla aurea nuncii iunioris Romanorum^l regis Heinrici, tam de sublimatione sua ad imperium Romano pontifici significantes, quam de tribus fratribus Polimiae^m, qui, eiecto quarto et seniore, ducatum interⁿ se dividerant, ac de episcopis illius provinciae, qui super hoc patri ipsorum iuramentum prestiterant, querimoniam facientes. Famae quoque malum, omnibus motabilibus velocius, iuxta illud²:

*Fama malum, quo^o non^p velocius ullum,
Mobilitate viget^q,*
immensitatem sali^r ex naturae suae celeritate transvolans, de

a) deest B 1. b) deest A. c) id est des. B 1. d) circa cord^f A. e) quam B 1. f) etc. add. C. g) deest C, ubi post Turcis add. populi. h) trucis B 1. i) Ier. B. k) reni B 1. 3. l) Romani A. m) ita B. C 1; Poloni(a)e A. C 2. n) intra C 1? 2. o) que C 1. p) aliud add. C 2. q) viresque acquirit eundo add. C 2. r) ita codd. omnes et ed. pr. (C 2). Pith.; soli Urst. Wilm.

1) Sugerio. 2) Virg. Aen. IV, 174 sq.

1148. expeditionis nostrae eventu certa promens indicia, in auribus oreve omnium ibi versabatur.

(56) 58. Itaque finita synodo salutiferisque ad innovationem seu confirmationem antiquorum ibidem promulgatis decretorum capitulis¹, prudentiores et viciniores ad causam episcopi Gileberti^a terminandam reservantur. Decursa medianae quadragesimae ebdomada, sacroque dominicae passionis tempore inchoante, episcopus Pictavinus, manente adhuc summo pontifice Remis, rursus ad iudicium trahitur. In cubiculo^b, ubi urbis episcopus cum senioribus sedit, vocatur et ab eo, quid de fide sanctae Trinitatis sentiat, subtiliter interrogatur. Ille orthodoxorum patrum, quas non in scedulis decisas^c, sed in corpore librorum integras attulerat, legi faciens auctoritates, eandem se quam illi fidem tenere, asserebat. Cumque huiusmodi sermone^d seu legendi prolixitate dies detineretur, tamquam tedio affectus Romanus inquit antistes: 'Multa, frater, dicis, multa, et ea fortassis quae a^e nobis non intelliguntur legi facis; sed simpliciter a te cognoscere velim, ane illam summam essentiam, qua tres personas profiteris, unum credas^f esse Deum?' Qui diutina collatione fatigatus, minus premeditate respondit: 'Non'. Quod dictum mox ab eius ore raptum notarius excepit, scribens in hunc modum: *Episcopus Pictaviensis scripsit et dixit, quod divina essentia non est Deus*. In commentario enim super Boetium de Trinitate, ubi auctor theologica a naturalibus predicamenta discernens inter caetera posuit: *Substantia qua Deus est, iste apposuit²: non quae Deus est, id^g est, ut non ad subsistentem, sed ad subsistentiam referatur*. Sicque in haec verba conventus ea die dimittitur. Episcopus totum quod superfuit illius^h diei spacium cum nocte sequente amicos suos ex cardinalibus, quos habuit non paucos, circuit. In crastinumⁱ ipso denuo coram summo pontifice in causa posito, recitatur scriptum. Cuius ut ab eo reddatur ratio, exposcitur. Ipse, se hoc non simpliciter concessisse, asserebat. Dicebat enim, hoc nomen 'Deus' quandoque in designatione naturae, quandoque in designatione personae unius etiam poni. In designatione naturae, ut cum dicitur: ***Deus^k tuus unus est*, personae, ut cum dicitur^{k**}: *Pater est Deus, Filius est Deus*, personae et^l unius tantum de tribus, ut ibi: *Ascendit Deus in iubilatione*, quod de persona Filii dictum esse, nemo ambigit.

a) G. A; Gisleberti B. b) cubiculum A. c) deest C. d) sermonem B 1. 3.
e) deest A. f) u. D. e. cr. A; u. Deum cr. esse Deum C. g) i. e. ut des. A.
h) eius A. i) crastino C. k) ita C; Deus — dicitur h. l. des. A. B. B', sed infra post personae inserunt deus tuus (tamen B. B') unus est personae. l) ut A.

1) V. Mansi XXI, p. 713.

2) Cf. Boethii Opera l. l. p. 1154.

Quare et aiebat, se, divinitatem esse Deum, in illo tantum^{1148.} sensu concedere, quo Deus ponitur pro natura^a. In eo vero^{p. 383.} absolute concedere non audere, quo pro qualibet^b personarum hoc nomen 'Deus' accommodatur^c, ne videlicet, si indeterminate profiteretur^d, divinitatem esse Deum, id est quamlibet personarum, cogeretur^e sine determinatione concedere quidquid de qualibet^f personarum et de essentia, sicque in hanc incideret absurditatem, ut, sicut personam^g Filii, ita divinam essentiam indeterminate incarnatam passam^h confiteretur. Ex qua absurditate facile sensus hereticus iuxta Sabellium emergeret, ut eadem res diceretur et generans et genita, et eadem se ipsam genuisse. Quod autem inter naturam et personam non mathematica abstractione, sed theologica consideratione quoquo modo divideret ratio, et ratione et auctoritate probare nitebatur. Ratione, ne videlicet iuxta Arrium, sicut personarum, ita et pluralitatem admitteret essentialium, velⁱ secundum Sabellium ad essentialium singularitatem christianae fidei religio pluralitatem^k restringeret personarum, hac Theodoriti^l contra Sabellium utens auctoritate: *Oportet igitur, desiderantem spirituales divitias et volentem christianorum dogmata vendicare rerum non ignorare proprietatem, ne forte aliud pro aliis intelligens circa dogmata peccet. Qui enim naturam et personam idem esse intelligit^m, aut in divisionem Arrii incidit aut in confusionem Sabellii. Et illa Hylarii¹: Discerne igitur, o heretice, spiritum Christi abⁿ spiritu Dei, et excitati a mortuis spiritum Christi a spiritu Dei Christum a mortuis excitantis. Et quero nunc, in spiritu Dei utrum naturam an^o rem naturae significatam existimes. Non^p idem est enim natura, quod naturae res est; sicuti non^q idem est homo et quod hominis est, nec idem est^r ignis et quod ignis^s est ipsius. Et secundum hoc non idem est Deus et quod Dei est. Item quod non natura, sed Filii persona carnem suscepisse credenda sit, hac auctoritate Toletani concilii² ostendit: Solus^t verbum caro factum est et habitavit^u in nobis. Et cum tota cooperata sit Trinitas formationem suscepti hominis, quoniam inseparabilia sunt opera Trinitatis, solus tamen accepit hominem in singularitate personae, non [in^v] unitate divinae naturae^w, id est id quod est proprium Filii^p, non quod*

a) pon. persona A. b) quolibet C1. c) acom. C1. d) concederetur A.
 e) cogeret et sine B. f) quolibet h. l. A. g) persona B 1. 2. B'. h) c. p. B 1.
 i) per Sab. A. k) pleritatem A. l) ita B 2. 3. B'. C 1; Theodorici A. B 1;
 Theoderici C 2. m) intelligeret A. n) a A. o) aut C. p) deest A.
 q) enim A. r) deest C. s) est i. C. t) ita A. B; solum C. u) ita C;
 habitabit A. B. v) deest B. C. w) deest B.

1) *De Trinitate VIII, 21. 22, Opera p. 960.*
cf. Mansi X, p. 662.

2) *Scilicet sexti;*

1148. *commune Trinitati.* Quam auctoritatem cum determinare vellet, Clarevallensis abbas aliqua verba quae^a cardinalibus displicerent protulit, episcopo Pictavino dicente: 'Et hoc scribatur'. Ad quod ille respondit: 'Scribatur stilo ferreo, ungue adamantino'. Moxque ad publicum progressus, omnes quos poterat convocavit. Ibi cum archiepiscopis, episcopis^b virisque relligiosis et eruditis contra quatuor predicta, quae Pictaviensi episcopo inponebantur, capitula fidem suam in hunc modum ipse cum aliis et alii cum ipso exposuerunt:

59. *Credimus^{c.1} simpliciter, naturam divinitatis esse Deum, nec aliquo sensu catholico posse negari, quin divinitas sit Deus et Deus divinitas. Si vero dicitur, sapientia sapientem, magnitudine magnum, aeternitate aeternum, unitate unum, divinitate Deum esse, et alia huiusmodi, credamus, nonnisi ea sapientia, quae est ipse Deus, sapientem^d esse, nonnisi [ea^e] magnitudine, quae est ipse Deus, magnum^f esse, nonnisi ea aeternitate, quae^g est ipse Deus, aeternum esse, nonnisi ea unitate, quae ipse est, unum esse, nonnisi ea divinitate Deum, quae est ipse, id est se ipso sapientem, magnum, aeternum, unum Deum. Cum^h de tribus personis, Patre [etⁱ] Filio [etⁱ] Spiritu sancto loquimur, ipsas unum Deum, unam divinam substantiam fatemur esse. Ete converso: cum de uno Deo, una divina substantia loquimur, ipsum^k unum Deum, unam divinam substantiam esse tres personas profitemur. Credimus, solum Deum Patrem et Filium et Spiritum sanctum aeternum esse, nec aliquas omnino res, sive relationes sive proprietates sive singularitates vel unitates dicantur, et huiusmodi alia adesse Deo^l, quae sint ab aeterno et non sint Deus. Credimus, ipsam divinitatem, sive substantiam divinam sive naturam divinam dicas, incarnatam, sed in Filio esse.*

(57) 60.^m Quod Gallicanae aecclesiae factum tam graviter sacer cardinalium senatus accepit, ut cum magna mentis indignatione curiam intraret, ac tamquam unum corpus effecti, una omnes voce pontifici suo dicerentⁿ: 'Scire debes, quod a nobis, per quos tamquam per cardines universalis aecclesiae volvitur axis, ad regimen^o totius aecclesiae promotus, a pri-

a) pr. q. c. d. A 1. b) deest C. c) et confitemur add. Gaufr. Mansi.
 d) sap. esse des. B 1, ubi non nisi — Deus post in margine add. e) ita A. (Gaufr. et Mansi); deest B. C. f) magnus A, ubi esse deest. g) quem B 1. h) De trinitate personarum rubram add. A. i) deest B. C. k) ipsas B 1.
 l) alia a Deo esse C. m) nulla cap. dist. B 1. n) dicunt A. o) regnum B.

1) *Idem legitur in Gaufridi libello contra Gilbertum (Bernhardi Opera ed. Mabillon II, p. 1356) et ex codice Sirmondi Mansi XXI, p. 712; e quorum varia lectione pauca tantum attuli.*

vato universalis [aecclesiae^a] pater effectus, iam deinceps te^{1148.} non tuum, sed nostrum potius esse oportere, nec privatas et modernas amicitias antiquis et communibus preponere, sed omnium utilitati consulere Romanaeque curiae culmen ex^b officii tui necessitudine curare et observare debere. Sed quid fecit abbas tuus et cum eo^c Gallicana aecclesia? Qua fronte, quo ausu^d cervicem contra Romanae sedis primatum et apicem erexit? Haec est enim sola quae 'claudit, et nemo^{cf. Apoc. 3, 7.} aperit, aperit, et nemo claudit'. Ipsa sola de fide catholica discutere habens, a nullo, etiam absens, in hoc singulari honore preiudicium pati potest. Sed ecce Galli isti, etiam^e faciem nostram contempnentes, super capitulis, quae his diebus nobis assidentibus agitata sunt, tamquam finiturae^f sententiae ultimam^b manum apponendo, nobis inconsultis, fidem suam scribere presumpserunt. Certe, si in Oriente, utpote Alexandria vel^b Antiochia, coram omnibus patriarchis huiusmodi tractaretur negotium, nichil firma stabilitate solidum sine nostra diffiniri valeret^g auctoritate, quin immo iuxta antiquorum patrum instituta vel exempla Romano servaretur examini terminandum. Quomodo ergo isti in nostra presentia usurpare audent, quod etiam remotioribus et maioribus, nobis absentibus^h, non licet? Volumus igiturⁱ, ut huic tam temerariae novitati celeriter assurgas ipsorumque contumaciam punire non differas'. Quos Romanus pontifex blando mitigans eloquio, abbate ad se vocato, de hoc facto qualitateve facti sollerter inquit. Cui ille humiliter et cum reverentia respondit: se vel dominos episcopos nil^k de prefatis capitulis diffinisse, sed quia ab episcopo^l Pictavino audierat, ut fides sua scriberetur, idcirco^m, quia solus nollet, illorum auctoritate ac testimonio simpliciter se quodⁿ sentiret exposuisse. Hocque tam humili quam modesto ipsius responso predicta cardinalium indignatio conquievit, ita tamen, ut prefatum scriptum, tamquam inconsulta curia prolatum, velut^o auctoritatis pondere carens, pro simbulo^p in aecclesia, quod in conciliis contra hereses congregatis fieri solet, non habetur^q. Benedictus per omnia Deus, qui sic aecclesiae suae, sponsae suae^b previdit, ne vel summa membra a capite suo dissiderent, vel tantus relligiosarum et discretarum personarum numerus Gallicanae aecclesiae aliquod^r iudicii pondus a sede Romana reportans^s, scismatis non parvi occasio esset!

a) *deest B. C.* b) *deest A.* c) *ea B.* d) *usu B.* e) *et B 1. 3.*
 f) *finite A. B 2. B'; finitè B 1; finitere B 3.* g) *valent A (ubi diffinire). B.*
 h) *deest C.* i) *ergo B. — ut deest C.* k) *nihil C.* l) *ipso B.* m) *iccirco C 1.*
 n) *quid A.* o) *nedum A.* p) *ita A. C 1; simbolo B.* q) *haberetur C.*
 r) *qui (quid?) A.* s) *reportarent B.*

1148. 61. Haec pauca^a ex multis de illius concilii agenda dixisse sufficiat; hoc tamen apposito, quod de tribus capitulis propter premissam tumultuationem nil^b diffiniri potuit. Nec mirum; in quarto enim non^c multum ab aliis discordabat episcopus Gilebertus^d, cum illi profiterentur naturam incarnatam, sed in Filio, iste personam Filii^e incarnatam, non sine sua natura. De predicatione personarum quid diffinirent, cum eius usum quidem^f, quid scilicet proprie predicari diceret, ab aliis magistris etiam in naturalibus alienum non haberent? De proprietatibus, an personae essent, tam ob predictam causam quam ob theologicas rationes, quae hinc inde habentur, suppressum est. De primo tantum Romanus pontifex diffinivit, ne aliqua ratio in theologia inter naturam et personam divideret, neve Deus divina essentia diceretur ex sensu ablativi tantum, sed etiam nominativi. Unde adhuc a^g probatoribus eiusdem episcopi auditoribus tenetur, ne ratio ibi^h discernat in intelligendo, sed in dicendo. Episcopus vero premissam summi pontificis sententiam reverenter excipiens, archidiaconibus suis in gratiam receptis, cum ordinis integritate et honoris plenitudine ad propriam dyocesium^{*} remeavit. Utrum autem^c predictus abbas Clarevallensis in hoc negotio ex humanae infirmitatisⁱ fragilitate tamquam homo deceptus fuerit, vel episcopus tamquam vir litteratissimus propositum astute celando aecclesiae iudicium evaserit, discutere vel iudicare nostrum non est. Quod enim sancti et sapientes viri, corruptibili carne circumdati, frequenter in talibus fallantur, et novis et antiquis probatur testimoniis. Nam, ut de illo taceam, quod beatus Gregorius¹ sancto David, in quem spiritus Domini^k directus asseritur, ad patriam, a qua a^l filio propulsus fuerat, revertenti, a servo Mifiboset^m cum xenii occurrenti surreptum inducit, exemplo, christianis temporibus beatus^c Epiphanius, Salaminae Cypri episcopus, tam eximiae, ut mortuum quoque suscitaret, sanctitatis, adversusⁿ Iohannem Crisostomum, cuius hodie in aecclesia viget memoria, tam acriter ab emulis eius^o induci potuit, ut eum in propria civitate declinans nec communicare volens, etiam^p populum sibi commissum,

* ad predictam Pictaviensem civitatem, quae est in Aquitania Galliae B*.

a) parva B. b) nihil C. c) deest A. d) Gisilb. B. e) Fil. inc. des. B 3.
 f) usum quid predicari deberet magistris A. g) approbacionibus A (corr. A 1);
 a probatoribus B 1. h) d. i. A. i) fragilitatis infirmitate A. k) sanctus A.
 l) deest B 1. m) Misiboseth A. n) adversum B 1. B*. o) deest C.
 p) et C.

1) Gregorii Dialog. I, 4, Opera ed. Bened. II, p. 172.

quantum in ipso fuit, contra illum concitaret. Quod in 1148. priori nostra ex Tripartita sumptum hystoria plenius dictum est¹. Actenus^a ista.

62. Cum^b haec et huiusmodi aguntur^c in Gallia, exer-⁽⁵⁸⁾ citus noster, ut supra dictum est², navigandi labore disper-^{p. 385.} sus, pelagus operiebat, quolibet, prout poterat et quando, diversa per loca litus attingere conante. Nam Lodewicus Francorum rex iuxta Antiochiam, patruī comparis suae principis terram, circa mediam quadragesimam applicuit, in eo ^{Mart.} loco qui Portus Sancti Symeonis vocatur³, aliis ex nostris aput Tholomaidam, quae et Achon [vocatur^d], aliis^e aput Tyrum^f, aliis inter Tyrum et Sydonem, in Sarepta oppido Sydoniorum non sine naufragii metu optatum portum capientibus, nonnullis ipsum naufragium passis, quibusdam^g aquis absorptis, caeteris seminudis^h evadentibus. Illi ergo qui tam^e mature applicuerant, circa palmas Civitatem Sanctamⁱ intrave-^{Apr. 4—} runt, dominicam passionem sanctamque resurrectionem, singula^{Apr. 11.} loca ubi haec facta sunt circumeundo^k ac, ut dicitur, oculo ad oculum videndo, cum multa^l cordis devotione celebrantes. At Conradus Romanorum princeps, habens adhuc in comitatu suo ex principibus Ordelebum^m Basiliensemⁿ episcopum, Arnaldum cancellarium suum, Fridericum ducem Suevorum, Heinricum ducem Baioariorum, Gwelfonem ducem aliosque comites virosque^o illustres et nobiles, in ipsa paschali ebdomada Ptolomaide^p applicans ac post paucos dies Hierosolimam^q veniens, in magna cleri et populi iocunditate cum ingenti honore suscipitur. Mortuus tunc fuit in comitatu regis vir clarissimus Fridericus Ratisponensis aecclesiae advocatus, ac ad Urbem Sanctam deportatus et in cimiterio militum Templi^r non longe ab antiquo templo Domini sepultus. Rex per aliquot ibi dies in palatio Templariorum^s, ubi olim regia domus, quae^t et^r templum Salemonis^u, constructa fuit, manens, et sancta ubique loca peragrans, per Samariam et Galileam Ptolomaidam rediit, omnes adventantes quos poterat milites pecunia ad remanendum inducens. Convenerat enim cum rege illius^v terrae et patriarcha militibusque Templi, circa proximum Iulium in Syriam ad expugnationem

a) Act. i. des. B 1. 3. b) Dum C. c) agerentur A. d) deest B. C.
 e) deest A. f) Thirum h. l. A; T. a. inter des. C 1? 2. g) quibus quam B 1;
 aquis deest B 1. 3. h) semivivis A. i) suam B 1. 3. k) circueundo A. C 1;
 circumveniundo B 1. 3. l) multo B. m) Ordeliebum B 2. 3; Ordelebum corr.
 Ortlibum C 1. n) Basilnsem corr. Basiensem B 1, et ita B 2. 3. o) que deest A.
 p) Ptholomaida B 1; Pthomaide B 3. q) Iher. A 1; Ier. B 1. r) deest B.
 s) Templanorum A. B. t) que superscr. vel qua C 1; qua C 2. u) ita A. B 3. C 1;
 Salomonis B 1. 2. C 2. v) t. i. A.

1) Chron. IV, 19 (Hist. Trip. X, 10. sqq.) 2) C. 57. 3) In ostio Orontis fl.

1148. Damasci exercitum ducere. Qua de re, multa large dispersa pecunia, militem quem tunc poterat collegit.

63.^a Rex etiam Franciae Lodewicus idem pro posse suo sectans, de Antiochia reversus, aput Tyrum manebat. Ambo itaque inter Tyrum et Ptolomaidam in loco qui Palma^b nomen a re sortitus appellatur, mense Iunio circa nativitatem^c

Iun. 24. sancti Iohannis baptistae conveniunt, de die, loco, ubi et quando exercitus instauraretur, ordinantes. Nondum tamen^d ex tot et tantis attritionibus fastus inter eos regalis decoctus conquieverat. Unde quem^e et proventum et eventum haec quoque Damascena sortita fuerit expeditio, alias et fortassis ab aliis dicenda erunt.

(59) 64. Expleta vero et^f hac expeditione, principes ad propria redire disponunt, Romanus quidem per Greciam, alter vero per Calabriam et Apuliam. Itaque Conradus Romanorum princeps naves apud Ptolomaidam^g ingressus ac per equor navigans, fratrem et amicum suum Manuel Regiae urbis principem in Achaiae seu Thessaliae finibus¹ inveniens^h, adiit cum eoⁱ, tamquam ex longa via fatigatus laboribusque^k fractus et non modica infirmitate correptus, per aliquod^l temporis spacium quievit. Ibi de reditu ordinans, Fridericum ducem, fratris sui filium, ad cognoscendum, vel potius ad corroborandum imperii statum premisit. Qui

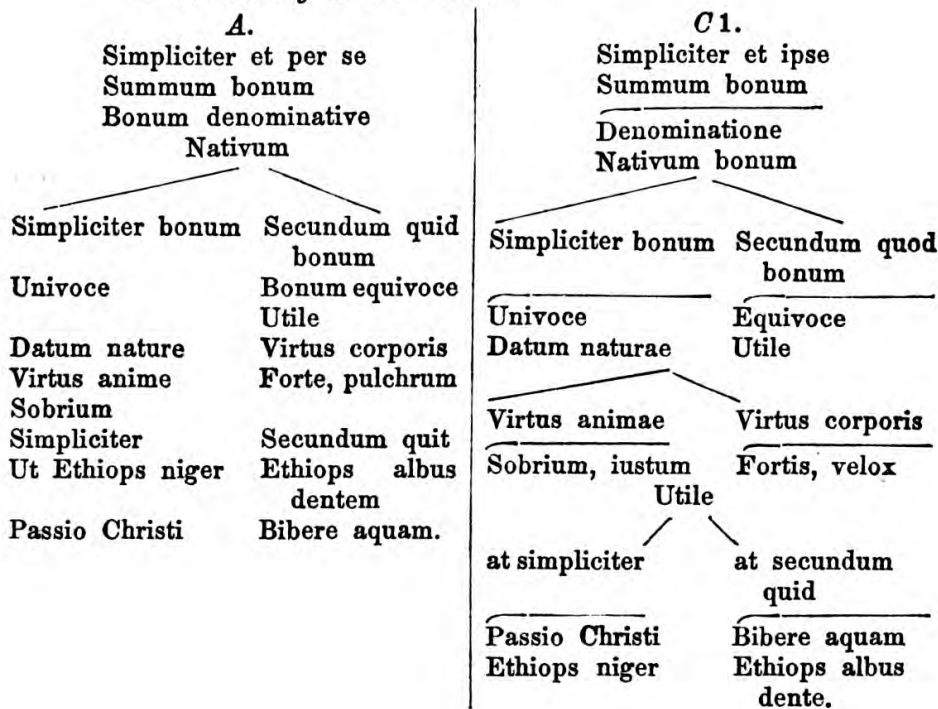
1149. *Apr.* per Bulgariam Pannoniamque iter faciens, mense Aprili ad propria rediit, illoque^m quosdam ex propriisⁿ ministerialibus suis pro bono pacis, boni^o iudicis exercens officium, suspendio peremit. Porro patruus suus^o rex, transactis aliquot quibus in Grecia quieverat diebus, ducens^p secum predictum Basiliensem episcopum et cancellarium Arnaldum fratremqueⁱ suum Noricorum ducem Heinricum — nam Gwelfo dux per Calabriam et Apuliam reversus fuerat —, per Illiricum Dalmaticumque remigans equor, in propriis imperii sui finibus aput Polam^q Hystriae civitatem applicuit, ibique sonipede^r insidens ac^s per Aquilegiam transiens, in Iuvavia, quae nunc Salzburga^t dicta Baioariae metropolitana sedes esse noscitur, *Mai. 22.* pentecosten celebravit, expletis ab eo, quo idem festum in *p. 386.* Pannoniae finibus egerat, duobus annis. Inde^u Ratisponae cum magna principum frequentia curiam celebravit.

a) *nulla cap. dist. codd.; A 2 in marg. rubram add.* b) Spalma A. B. c) natale B. d) enim B 1. 3. e) et quem B 1. f) *deest C.* g) Pthol. B 1. h) conv. A. i) *que deest A.* k) *que deest B 1. 3.* l) aliquot A. C. m) illo quoque A; et illic C. n) ipsis A. o) *deest B 3.* p) habens C. q) Polan B. r) sonipes A; sonipedes B 1. 3. s) *deest A.* t) Saltzburga A. C; Salzburga B. u) In Ratisp̄ A.

1) *Thessalonicae.*

65.^a Porro, quia nonnulli ex pusillis aecclisiae fratribus (60) scandalizati mirantur, mirando scandalizantur de pretaxatae^b nostrae expeditionis labore, quod tam arduo et bono inchoata principio, tam humilem et non bonum exitum acceperit, ipsis hoc modo respondendum videtur. Nichil vere dici bonum potest^c, illo solo excepto, qui non aliunde, sed ex se habens quod est, et verissime esse et verissime bonus esse dicitur, iuxta illud: *Nemo bonus nisi solus Deus*. Cae-^{Luc. 18, 19.}tera vero ab eo non ex ipsius essentiae sectione, sed ex eiusdem bonitatis denominatione bona dicuntur. Quidquid autem in naturalibus bonum vocatur, aut id fit simpliciter aut secundum quid. Sed si simpliciter fit, tunc datum naturae dicitur, sicut concessum gratiae^d donum, iuxta illud: *Omne*^{Iac. 1, 17.}*datum optimum et omne donum perfectum desursum est*. Ipsum vero datum naturae, quod simpliciter bonum diximus, velut in civili facultate generalissimum, per^e donum gratiae tamquam per differentiam ad constituendam quodammodo speciem informatur, secundum quod aliqua dicimus iusta, sobria.* Cum ergo aliqua simpliciter in^f nativis bona dicuntur, procul dubio bonum naturae intelligitur. Unde

* A et in margine C1 addunt:

a) nulla cap. dist. A (ubi rubra infra post Sobria ponitur). B 1. b) pretaxatae B 1.
 c) p̄c (pro p̄c) B 1. 3. d) d. gr. A. e) deest A. f) b. in n. A.

Gen. 1, 31. dictum est: *Vidit Deus cuncta quae fecerat, et erant valde bona*. Quomodo lapis et lignum erit^a bonum. Cum autem^b ad eius proximam speciem descendimus, universalitate^c generis per specificam differentiam, quam donum gratiae diximus, ad rationalem restricta^d naturam, illam tantum solemus dicere iustam vel^e sobriam. Numquam vero lapidem sicut bonum sic vocamus sobrium vel iustum. Denique, ut verbis Boetii in libro Regularum¹ utar, qui bonum generale iustum speciale ponens, adnectit: *Nec^f species descendit in omnia*, id est: ut de omnibus quae supponuntur generi^g predicetur, ita ex opposito dicere licet, quod genus ad ea tantum ad quae species predicatione sua non contrahatur. Iuxta logicorum enim regulam methodus a genere ad destruendum^h, a specieⁱ valet ad astruendum^k. Sicut ergo, cum simpliciter aliquid bonum dico, naturae datum quod velut univoce de suis speciebus predicatur intelligo, sic, cum^b secundum quid aliquid^l bonum esse^m assero, utilitatem potius quam naturae fontem intueorⁿ. Quo usu eius acceptio ad infinita equivocatur. Hinc dicimus equum bonum ex usu vectigandi, vestem bonam ex utilitate induendi, alimentum bonum ex emolumento nutriendi. Item eadem ratione, quod alteri speciei bonum, alteri asseritur malum. Verbi gratia. Iusquam alit passerem, necat hominem. Eadem quoque res alia et^o alia consideratione eiusdem speciei contentis, vel etiam eidem singulari erit bona et erit non bona. Unde et solemus dicere: 'Bonum est isti calorem febrilem sentienti bibere aquam, bonum est illi propter infirmitatem stomachi iuxta apostolum modico vino uti'; nec ex hoc sequitur, si secundum quid bonum est^p, isti vel illi simpliciter esse bonum; sicut non sequitur, si *Ethyops* est albus dente, ergo est albus, vel e converso: non est niger dente, ergo non est niger. Quod^q etiam ex divinae paginae usu patet. Velut cum dicimus: 'Non erat bonum Iudeis *vel^r Iude* Christum tradere
p. 387. vel crucifigere, etsi nobis esset bonum'. Sicut vero in humana philosophia^s album habere dentem non aufert *Ethiopi* esse nigrum, sic in divina pagina malum Iudeorum non demit universitati passionem Christi *non^{b*} esse bonam. Ex quo fit a simili propter eandem causam de^t predicta nostra expeditione, quod, si^u non fuit bona pro dilatatione terminorum vel com-

a) dicitur A. b) *deest* A. c) in u. A. d) *refecta* A. e) et A.
f) Haec B 1. g) gratia g. B 1. 3. h) destruendam A. B 1. 3. B*. i) specialibus ad A. k) astruendam B 1. l) aliquod A. m) *deest* C. n) intelligo A. o) et alia *des.* C. p) *deest* C; bonum bonum est A. q) Quid B 1. 3. r) v. I. *des.* A. s) prophetia B 1. t) ex A. u) etsi B. B*.

1) *Opera l. l. p. 1184.*

moditate corporum, bona tamen fuit ad multarum salutem animarum, sic tamen, ut bonum non pro dato naturae, sed pro utili semper accipias, et ex eo usu haec emergat subdivisio, ut, sicut^a supra diximus, bonum quandoque^b simpliciter dici, quandoque secundum quid, et quando^c secundum quid dicitur, ad diversum usum^a utilis^d equivocari, ita hoc modo^e bonum idem^f utile, quandoque^g simpliciter, quandoque secundum quid vocari. Quamvis, si dicamus, sanctum illum abbatem spiritu Dei ad excitandos nos afflatum fuisse, sed nos, ob^h superbiam lasciviamque nostram salubria mandata non observantes, merito rerum personarumve dispendium deportasseⁱ, non sit a rationibus vel antiquis exemplis dissonum; quamquam et spiritus prophetarum non semper subsit prophetis.

Qualiter vero predictus bonus vir ei libro, quem Eugenio 1149. papae de Consideratione scribens super hac re ad excusationem sui apollogeticum^k inseruerit^l, curiosus rerum indagator invenire potest.

Quomodo autem Eugenius papa Romanorum principem (61) de tam gravi tribulatione redeuntem^l paternis consolationum verbis exceperit, subter annotatum est:

66. *Eugenius² episcopus, servus servorum Dei, karissimo in Christo filio Conrado, Dei^m gratia Romanorum regi illustri, salutem et apostolicam benedictionem. Cum in hoc mundo cuncta mutabilitatis ordo corrumpat, sicut nec prosperis elevari, ita nec frangi adversis, confidentes de divina miseratione, debemus, quia Dei et hominum Mediator admiranda dispensatione consuevit omnem filium, quem recipit, adversitatibus flagellare, ut, dum ipsum per amorem ad aeterna premia vocat, praesens mundus eius animum per turbationesⁿ quas ingerit a se ipso repellat, tantoque facilius ab huius saeculi amore recedat, quanto magis impellitur, dum vocatur. Quod in Israhelitico populo Moyse* vocante et Pharaone signatur. Moyses namque tunc ad vocandum missus est, cum Pharaon duris eum operibus perurgebat, quatinus alter vocando pertraheret, alter impelleret seviendo, ut plebs in servitio turpiter fixa vel provocata*

* A. B. reliquam epistolam omittunt, addentes A 1: et cetera, B: et caetera in hunc modum.

a) deest A. b) quoque A; quandoque corr. quemque B 1. c) quandoque A.
d) utile B. B*. e) deest C. f) id est B. g) quanque B 1. h) ad A.
i) rep. A 2. B 2. 3. C. k) apolloget. B. l) redeunte B 1. m) C. illustri R. r.
s. Wib. n) tribulationes Wib.

1) II, 1. 2) Eadem epistola reperitur inter Wibaldinas, Jaffé nr. 185, p. 304.

1149. *bonis vel impulsa molestiis moveretur. Hoc itaque rationis debito incitati, discretionem tuam commonemus et exhortamur in Domino, quatinus tribulationes, quas tibi et exercitui tuo omnipotens Deus irrogavit, patienter supports et in eo spem tuam constituas, qui quem vult permittit affligi et confidentes in se misericorditer liberare consuevit. Si enim patientiam et humilitatem in adversis perfecte tenueris, per desertum huius vitae sub protectione columnae nubis et ignis, id est patientiae solatio^a et karitatis ardore, intrepidus perduceris. Quia igitur personam tuam vera^b karitate diligimus et de te valde confidimus, si post tuum reditum sine dilatione^c de his quae ad honorem sanctae aecclēsiae et regni spectare noscuntur tecum mutuis potuissemus tractare colloquiis, nobis utique gratum fuisset. Verum, quia id nobis temporis qualitas denegavit et de tua salute sumus solliciti, quosdam de fratribus nostris, postquam te ad Longobardiae partes auctore Domino incolomem pervenisse accepimus, sicut per venerabiles fratres nostros Artwicum Bremensem archiepiscopum et A[nshelmum] Havelbergensem^d episcopum tibi significavimus, ad tuam serenitatem duximus destinandos, ut affectum et benivolentiam, quam erga te gerimus, tibi exponerent, et quod de te audire cupimus ipsorum relatione nosceremus. Quibus dedimus in mandatis, ut tibi, tamquam karissimo filio nostro et catholico principi atque speciali Romanae^e sanctae aecclēsiae defensori, ipsius aecclēsiae statum et nostrum exponerent. Qui siquidem in^f Tusciam usque progressi, ex quo te ad Teutonicas partes pertransisse noverunt, longitudinem viae et difficultatem itineris propter aestatis intemperiem metuentes, ad nostram presentiam redierunt. Caeterum, quia statum tuum et dilecti filii nostri Heinrici iunioris regis, quem post discessum tuum paterno affectu dileximus^g, et in posterum actiones eius prosperari in Domino preoptamus, cognoscere cupimus, cum fratres nostri propter aestatis fervorem laborem tanti itineris perficere non valerent, per fidelem nostrum Franconem, latorem presentium, et apostolica scripta tuam*

p. 388. *excellentiam visitantes, nobilitatem tuam monemus et exhortamur in Domino, quatinus ea quae circa te et ipsum geruntur et statum regni per eundem Franconem nobis studeas intimare, et hoc tempore devotionem, quam erga matrem tuam sanctam Romanam aecclēsiam geris, ostendas, ut nostro respondere affectui congrue videaris et beati Petri apostolorum principis intercessionibus, cui te totum debes*

a) solatium C1. b) v. in Dom. car. Wüb. c) delatione C1. d) Haudbög C1; Havelenb. Wüb. e) s. R. Wüb. f) usque in T. Wüb. g) dilexerimus C1.

exponere, Creatoris nostri largiorem debeas gratiam promereri. Datum Tusculano^a 8.^b Kal. Iulii. 1149.
Jun. 24.

67. Circa idem tempus filius regis Heinricus, quem ipse, ut supra dictum est¹, per electionem principum regem ordinaverat, diem obiit^c, habens adhuc alium fratrem parvulum nomine Fridericum. Ea quoque tempestate in inferiori Traiecto Fresiae urbe Hardelibo^d eiusdem aecclesiae pontifice obeunte, grave scisma ibidem oritur, quibusdam Fridericum, Adulfi comitis filium, aliis Herimannum, aecclesiae sancti Gereonis in suburbio Coloniensi sitae prepositum, in illius aecclesiae presulem eligentibus. Illi vero qui Herimannum elegerant alios preoccupantes, principem aput Noricum castrum adeunt ab eoque investituram regalium suscipiunt. Quos altera pars in civitatem Galliae Spiram^e subsecuta, inducias ab eo usque ad proximos^f dies rogationum in palatium Noviomagense accepit^g. Inter haec Arnaldus^h quoque Coloniensis archiepiscopus, vir ad omniaⁱ aecclesiastica et secularia negotia inutilis, vitam finivit. (62)
1150.
1151.
Mai. 13.

68. Igitur Conradus rex tam de subrogatione Coloniensis^k quam super determinatione illius^l controversiae quae in Traiectensi agitabatur^m aecclesia examen laturus, inferiores Rheniⁿ partes adiit, habens secum ex Baioaria Ottonem Frisingensem, ex^o Saxonia Albertum^p Misinensem episcopos. Cumque ad Bobardiam villam regalem in territorium Treverorum super Rhenum positam venisset, legatos obvios^q habuit, nunciantes, Arnaldum^r cancellarium suum in prefata Coloniensi aecclesia electum esse, sed eum huius^s rei assensum usque ad adventum ipsius distulisse. Quod verbum gratanter rex accepit, ac inde extra viam paulisper digrediens, duas arces fortissimas, quarum altera super Mosellam Cohina^{t. 2}, altera^u super Rheni litus posita Rinecca^{v. 2} dicebatur, expugnavit, in Cohina^w presidia ponens, alteram ignibus^x tradens. Ibi prenomiatum Coloniensem electum excipiens cum eoque ad inferiora descendens, capellam operosam³, quam ille non longe a Colonia in proprio fundo construxerat, a predictis quos secum duxerat episcopis consecrari fecit. Inde naves ingressus ac per Rhenum remigans, Coloniā

a) in T. C2; Tusculani Wib. b) 9. Wib. c) deest A 1; post add. A 2.
d) Hardieliebo B 1; Hardeliebo B 2; Hardoliembo B 3; Hardelebo C. e) Spyram C 1.
f) proximam diem A. g) suscepit A. h) Arnoldus B. i) aecl. o. B.
k) Coloniensi B. l) c. i. A. m) aecl. ag. C. n) Reni A, semper.
o) et A. C 1; et ex B. p) Abertum C 1. q) obviam B 1. 3. r) Arnoldum B 1. 3.
s) deest B 1. t) ita C; Cohema A, recte, ut videtur; deest B. u) alteram B 1.
v) Rinecca B. w) Choma A; Chohina B. x) igni C.

1) C. 57. 2) Cochem; Rheineck. 3) Rheindorf, cuius dedicationi anno 1151, die 9. Mai. celebratae etiam Otto episcopus Frisingensis interfuit. W.

1151. Agrippinam venit, cum maximo cleri ac populi tripudio susceptus. Igitur finita, ut assolet, processionis sollempnitate, rex in principali beati Petri aeclesia sedens, Arnaldum^a renitentem valde et reclamantem pontificatus simul et ducatus regalibus investit, sicque ad Noviomagense palatium, Traiectensium causam iudicaturus, venit. Traiectenses Fridericum in civitate non sine fastu habebant, Herimanno eiecto. Itaque conductum primo de personarum^b incolomitate petentes, cum magna multitudine navium a Rheno per Gual fluvium, qui ab eo scissus ipsius brachium esse noscitur, veniunt. Quos rex in causam^c ponens ad pacemque cum adversariis suis sine litis contestatione revocare volens, cum hoc modo^d procedere non posset^e, tandem eis iuris districtionem obtulit. Illi viaticum redeundi postulaverunt, dicentes, se, eo quod causa ipsa tamquam aecclesiastica ad aecclesiasticum iudicem, id est ad aures summi pontificis, translata

p. 389. esset, respondere coram cincto iudice non posse. Contra quos, utpote adversus Romanum principem agentes maiestatis contemptores^f, quia in continenti propter prestitum commeatum ulscisci^g non valuit, acerba rex usus conquestione, mox etiam pro huius temeritatis debita vindicta sumenda ad civitatem ipsorum^h processisset, nisi quod propter quorundam Noricorum comitum insolentiam in eandem revocabatur provinciam.

(63) 69. Igitur proximum pentecosten in Confluentia, ubi
 Mai. 27. et nuncios regis Hyspanorumⁱ iam diu secum moratos dimisit, sub corona incedendo celebrans, Baioariam ingreditur, Ratisponaeque^k curiam habens, duos ex cardinalibus Romanae sedis legatos, Iordanum^l scilicet^d et Octavianum, obvios excepit. Post haec palatino comite Ottone ob filiorum suorum excessus proscripto, vicinum eius castrum Cheleheim^{m.1} dictum, rapido Danubii fluminis ambitu clausum, obsidione cingit eumque ad hoc, ut unum filiorum suorum obsidem daret, coegit. Inde in Gallias rediens, Traiectensium negotium, revocatis omnibus ad subiectionem Herimanni, cum imperii honore terminavit; ac, ne aliquis in posterum eius facti scrupulus haberetur, a Romana sede ratihibitionem optinuit.

70. Ipse vero non multo post, omnibus bene in Gallia et Germania compositis, cum etiam, iurata expeditione, in

a) Arnaldum B 1. 3. b) i. p. A. c) causa C. d) deest A. e) possent B.
 f) reos C. g) ulscisci B 1. h) eorum A 1. i) Hyspaniorum A 1. k) que
 deest A 1. l) Iordanem B 1. 3. m) Chelehim B 2; Cheleheum C 1.

1) *Kellheim*.

proximo imperii coronam accepturus esset, non sine suspi- 1152.
 tione quorundam, quos ex Italia habuit, medicorum, quasi^a
 ex Rogerii Siculi metu submissorum, morbo corripitur, sic-
 que tanto tamen non fractus infirmitatis dolore, curiam cele-
 braturus Babenberg venit; ubi cum multorum planctu raptus,
 prioris fortitudinis in ultimo discrimine retinens animum,
 proxima a capite ieiunii sexta^b feria, id est 15. Kal. Marcii, *Febr. 16.*
 vitam finivit, regalia duci Friderico cum unico suo item
 Friderico commendans. Erat enim tamquam vir prudens de
 filio suo adhuc parvulo, ne in regem sublimaretur, quasi
 desperatus; idcirco et privatae et rei publicae melius pro-
 futurum^c iudicabat, si is potius, qui fratris sui filius erat,
 ob multa virtutum^d suarum clara facinora sibi succederet.
 Volentibus vero familiaribus suis iuxta eius, ut asserebant,
 petitionem eum ad Laureacense monasterium deferre ibique
 in proprio fundo iuxta patrem humare, Babenbergensis^e
 aecclesia contumeliosum hoc sibi fore iudicans, non permisit,
 quin immo convenientissimum et honestissimum et aecclesiae
 illi et imperio decernens, iuxta tumbam imperatoris Hein-
 rici, eius loci fundatoris, qui nuper auctoritate Romanae
 aecclesiae in loca sancta levatus pro sancto habetur, regio
 cultu eum^f sepelivit.

Haec et alia, augustorum^g invictissime, excellentiae tuae
 scribuntur, quedam tibi ut^h tibi, quaedam tibi, sed non ut
 tibi, quae acutus clericorum tuorum discernere debebit ocu-
 lus. Verum, quia iuxta quod proposui, decursis summatimⁱ
 avi, patris patruisque tui non sine aliqua tui mentione factis,
 ad tua principaliter gesta venimus, huic primo volumini qui-
 escendi paulisper causa finem inponere liceat, ut ad ea quae
 de tua dicenda erunt magnificentia fortior^k resumatur spiritus.

EXPILICT^l LIBER PRIMUS.

INCIPIUNT CAPITULA IN LIBRUM SECUNDUM.

1. De electione Friderici ad imperium.
2. Ratio, quare in eum tam facile consenserit univer-
 sitas principum.
3. Quod post acceptam fidelitatem a principibus Aquis-
 grani consecratur secumque Fridericus Monasteriensis epi-
 scopus.
4. Qui legati ad Urbem et in Italiam destinati sint^m,
 et quo rex diverterit.

a) quas A; quos B. b) f. s. A, ubi id est des. c) i. p. A. d) s. v. A.
 e) Babinb. C 1. f) deest A. g) augustissime exc. A. h) ut t. q. t. des. B 1.
 i) sumatim B 1. k) facilius C. l) haec et capitulum index des. C; Expl. —
 secundum des. B 3; E. l. p. Sequitur liber secundus A 2, indice iam supra posito,
 ubi ita inscriptus est: Sequitur liber secundus huius operis; Rubrice et capitula
 libri secundi ibidem A 1. m) sunt B 1. 3.

5. Quomodo litem duorum consanguineorum de regno Datiae deciderit.

6. Quomodo controversiam, quae in Magdeburgensi^a aecclesia orta fuerat^b, terminaverit^c, et^d quod Ungaris bellum indicere voluerit.

7. Quod propter litem duorum ducum terminandam aput^e Herbipolim curiam celebravit et ibidem expeditionem in Italiam iurari fecit.

8. Quod Gerhardus Magdeburgensis^f prepositus Gwicmannum^g Romae accusavit, et epistola papae super hoc.

9. Quomodo per duos cardinales assensu principis quidam episcopi depositi sint^h, et de duobus ducibus.

10. Quod mortuo Eugenio Anastasius subrogaturⁱ, et quod cardinalis Gerardus^k insolenter agere volens, prohibitus et in via mortuus est, et Gwicmannus^g in episcopatu confirmatur.

11. Quos^l legatos in Greciam^m destinaveritⁿ. Quod^o Heinrico Saxonum duci ducatus Baioariae adiudicatur, et quod rex in Italiam procinctum movit^p.

12. Quomodo aput Roncalias quibusdam episcopis regalia abiudicata sint.

13. De situ Italiae et more gentis^q.

14. De situ et superbia Mediolani.

15. De consuetudine et iusticia regni in Italia.

16. De diversis querimoniis ad principem delatis.

17. Quibus occasionibus rex in Mediolanenses arma converterit.

18. Quedam castra Mediolanensium evertuntur, et de Novaria suoque comite.

19. De subversione Kayrae^r et Hastae, et de treuga militum.

20. De Terdona, et quare obsessa sit. *De^s situ Terdonae et eius presidiis*.

21. Quomodo obsessa et quomodo inpugnata qualiterve a suis defensata fuerit.

22. De invasione cuiusdam castris.

23. De audacia cuiusdam scutiferi^t.

24. De miserabili conquestione Terdonensium.

25. Quod multis malis^u attriti Terdonenses de pace cogitant.

26. De eversione civitatis.

27. Rex aput Papiam^v triumphum agens, coronatur et inde in Tusciam iter agit^w.

a) Madeburga A. b) fuit C. c) terminavit A. d) et — voluerit des. A 1.
 e) deest A. f) Mad. A. g) Gwichm. B 1. 3. h) sunt B 1. i) surrog. A.
 k) Girardus B 1. 3. l) Quod C. m) Gretiam C 1. n) distinauerit B 3.
 o) c. 13. in cod. Seitenst. numeratur, 12. omisso, et sic deinceps. p) movet B 1.
 q) g. eiusdem C 2. r) Kayros B 1. 3; Kaire A; Karye Seit. s) De — presidiis
 des. A; Et de C 2. t) scuttiferi B 1. u) deest B 1. 3. v) Papyam B 1.
 w) agens Seit.

28. Rex ad Urbem tendens, Romanum pontificem obvium habuit, et de Arnaldo scismatico.
29. De legatis Romanorum et eorum legatione.
30. Quale responsum a principe acceperint^a.
31. Qualiter hortatu summi pontificis Leoninam urbem et aecclesiam sancti Petri princeps occupari fecerit.
32. Quomodo^b in eadem aecclesia coronam imperii^c acceperit.
- 33.^d De excursu^e et clade Romanorum ac victoria imperatoris.
- 34.^f Princeps regressus ab Urbe quo diverterit et quid fecerit.
35. De eversione Spoleti, quare et qualiter.
36. De legatis et muneribus Grecorum, et quos imperator remiserit.
37. Quomodo exules Apuliae terram suam receperint, et quod imperator invitus redire disponit.
38. Quibus viis singuli principum redierunt.
39. De dolo Veronensium ad pontem super Athesam^g.
40. Item de insidiis eorum in arto montis, et quomodo victi et capti^h.
41. De felici exituⁱ principis in Baioariam.
42. Imperator patruum suum hortatur ad transigendum^k cum duce Saxoniae.
43. Quomodo aput^l Ratisponam Henricus in possessionem Baioarici^m ducatus mittitur, et de controversia inter Maguntinumⁿ archiepiscopum et^o palatinum comitem de Rheno.
44. Qualiter ibidem Ratisponensis episcopus in gratiam principis redierit.
45. De legatis et excusatione Veronensium ac eorundem reconciliatione.
46. Qua satisfactione Maguntinus^p archiepiscopus et palatinus comes in pacem redierint.
47. De obitu Arnaldi^q Coloniensis archiepiscopi^r, et quod princeps prenomatos duces ad concordiam revocare satagebat.
48. De nuptiis imperatoris, ubi et quare.
49. De^s legatis^t a Grecia reversis, et quare Grecorum legati ad presentiam imperatoris non admitterentur^u.

a) rec. A. b) Quomodo — acceperit c. 34. leguntur A; ubi infra hoc caput inscribitur: De ingressu pape et regis ad Urbem. c) regni A. d) 32. A 1.
 e) De cl. (glade A 1, corr. clade A 2) et exc. A. f) 33. A 1. g) Athasam C 1.
 h) c. sint A. i) reditu A et cod. Seit. k) transsignandum C 1. l) ad A.
 m) Baioariae C 2. n) Mogont. B 1. C 1. o) et Hermannum C 2. p) Magont. B 1.
 q) Arnaldi A. B. r) deest B 1. 3. s) Item de C 2, qui plura capitula coniunxit.
 t) legacōn A 1. 2. u) admittuntur A; admittebantur C 2.

50. Quare expeditionem contra Mediolanenses^a indixerit, et exemplar litterarum de hoc.

51. De guerra Papiensium et Mediolanensium.

52. De scismate Coloniensis aecclisiae propter electionem Friderici et Gerardi^b.

53. De morte Boritii et legatis Grecorum.

54. De contentione Coloniensis cleri coram principe.

55. De transactione duorum ducum.

56. De pace facta in Baioaria et decisione litis inter Colonienses.

EXPLICIUNT^c CAPITULA.

p. 391.

INCIPIUNT^c PROLOGUS.

Non sum nescius, imperatorum seu regum decus, dum gestorum tuorum magnificentiam prosequi conor, crebrescentibus victoriis stilum materiae succubiturum^d. Inter duo tamen, ut ita dixerim, mala melius fore iudicavi, minus dicendo a materia opus superari, quam cuncta tacendo^e gloriosa facta silentio tecta deperire. Verum, quia priorem libellum usque ad regni seu imperii tui ortum in obitu gloriosissimi patris tui Conradi regis terminavi, huic secundo operi de tui principatus gloria contenturo tale Deo favente imponatur initium.

EXPLICIT^f PROLOGUS.

INCIPIUNT LIBER SECUNDUS.

1152. 1. Anno ab Urbe condita 1800, ab incarnatione vero Domini 1152^g, decedente^h ab hac luce vernali tempore Febr. 16. *[15. Kal. Martii]*, id est sexta feria proxima, [utⁱ dictum est]¹, post caput ieiunii, in civitate Babenbergensi piissimo rege Conrado, 3. Nonas Martii, id est tertia² feria post Oculi mei semper^k, in oppido Franconefurde^l de tam immensa Transalpini regni latitudine universum, mirum dictu, principum^m robor non sine quibusdam ex Italia baronibus tamquam in unum corpus coadunari potuit. Ubi cum de eligendo principe primates consultarent — nam id iuris Romani imperii apex, videlicet nonⁿ per sanguinis propaginem descendere, sed per principum electionem reges creare, sibi tamquam ex singulari vendicat prerogativa —, tandem ab omnibus Fridericus Suevorum dux, Friderici ducis filius, petitur cunctorumque favore in regem sublimatur.

a) Mediolanum B 1. 3. b) Gerhardi A 2. B. c) ita B 1; des. A. C. d) subc. C 1. e) dicendo A 1. 2. f) ita B 1; Explicit prefatio. Incipit liber . . . B 2; des. A. C. g) 1153. A 1, corr. 1154. A 2, et ita (III. eadem m. in loco, ut videtur, raso B 1) B. h) dec. — feria des. A 2; 15. K. M. des. C. i) u. d. e. des. B. k) deest C. l) Franconf. B. m) r. pr. A. n) deest A 2.

1) I, 70. 2) Legendum est quarta.

2. Huius^a consultationis summa in illamque personam¹¹⁵² tam unanimis assensus ratio haec, ut recolo, fuit. Duae in Romano orbe apud Galliae Germaniaeve fines famosae familiae actenus fuere, una Heinricorum de Gueibelinga^b, alia Gwelforum^c de Aldorfo^d, altera^e imperatores, altera magnos duces producere solita. Istae, ut inter viros magnos gloriaeque avidos assolet fieri, frequenter sese invicem emulantes, rei publicae quietem multociens perturbarant. Nutu vero Dei, ut creditur, paci populi sui in posterum providentis^f, sub Heinrico V. factum est, ut Fridericus dux, pater huius, qui de altera, id est de regum familia, descenderat, de altera, Heinrici scilicet^g Noricorum ducis filiam, in uxorem acciperet ex eaque Fridericum, qui in presentiarum est^{*}, generaret. Principes igitur non solum industriam ac virtutem iam sepe dicti iuvenis, sed etiam hoc, quod utriusque sanguinis consors tamquam angularis lapis utrorumque horum parietum dissidentiam unire posset, considerantes, caput regni eum constituere adiudicaverunt, plurimum rei publicae profuturum precogitantes, si tam gravis et diutina inter maximos imperii viros ob privatum emolumentum simultas hac demum occasione, Deo^h cooperante, sopiretur. Ita non regis Conradi zelo, sed universitatis, ut dictum est, boni intuitu hunc Fridericum eius filio item Friderico adhuc parvulo preponere maluerunt. Hac consideratione et ordine electio Friderici celebrata est.

3. Astrictis igitur omnibus qui illo confluerant fidelitate et hominio principibus, cum paucis, quos ad hoc ydoneos iudicavit, caeteris in pace dimissis, rex cum multa iocunditate quinta feria naves ingreditur, ac per Mogumⁱ et Rhe-^{Mart. 6.} num navigans, in villa regali Sincichel^{k. l} applicuit. Ibi equos ascendens, in proximo sabbato Aquisgrani venit; sequenti^{Mart. 8.} die, id est ea dominica qua *Letare Ierusalem* canitur, ab^{Mart. 9.} episcopis a palatio in aecclesiam beatae Mariae semper virginis deductus, cum omnium qui aderant applausu^l ab Arnaldo^m Coloniensi archiepiscopo, aliis cooperantibus, coronatus, in sede regni Francorum, quae in eadem aecclesia a Karoloⁿ Magno posita est, collocatur; non sine multorum stupore, quod in tam parvo temporis spacio non solum tanta principum seu de regno nobilium confluerat multitudo, sed

* et regnat *add. C.*

a) Cuius *A.* b) Guebel. de Aldorfo (de *A. deest post*) *A.*; Gweibel. *B 1. 3.*
 c) Guelf. *A 1.* d) Altorf *B*; Aldorfo *C 1.* e) una *A.* f) providentis *B 2,*
corr. providentis B 1. g) *deest A 2.* h) s. D. c. *A.* i) Mogunū *B 1* (*ū, ut*
videtur, e corr.). k) *ita B*; Sincichel *A*; Sinciche *C.* l) applauso *B 1. 3.*
 m) Arnaldo *A. B.* n) Karulo *A 1.*

1) *Sinzig.*

1152. et quod de^a occidentali Gallia, ad quam nondum huius facti rumor pervenisse putabatur, nonnulli advenerant. Nec pretereundum estimo, quod, dum, finito unctionis sacramento, diadema sibi imponeretur, quidam de ministris eius, qui pro quibusdam excessibus gravibus a gratia sua adhuc privatim^b sequestratus fuerat, circa mediam aecclesiam ad pedes ipsius se proiecit, sperans, ob presentis diei alacritatem eius se animum a rigore iusticiae emollire posse. Ipse vero mentem p. 392. in priori severitate retinens et tamquam fixus manens, constantiae suae omnibus nobis non parvum dedit indicium, dicens, non ex odio, sed iusticiae intuitu illum^c a gratia sua exclusum fuisse. Nec hoc etiam sine admiratione plurium, quod virum iuvenem, tamquam senis indutum animo, tanta flectere a rigoris virtute ad remissionis vicium non potuit gloria. Quid multa? Non illi misero intercessio principum, non arridentis fortunae blandimentum, non tantae festivitatis instans gaudium suppeditare poterant^d; ab inexorabili inexauditus abiit. Sed et hoc silentio tegendum non erit, quod eadem die in eadem aecclesia Monasteriensis electus, item^e Fridericus, ab eisdem a quibus et rex episcopis in episcopum consecratur; ut revera summus rex et sacerdos presenti iocunditati hoc quasi prognostico interesse crederetur, qua^e in una aecclesia una dies duarum personarum, quae solae novi ac veteris instrumenti institutione sacramentaliter unguuntur et christi Domini rite dicuntur, vidit unctionem.

4.^f Peractis omnibus quae ad coronae decorem spectabant, princeps in palatii secreta se recipit^g, vocatisque prudentioribus seu maioribus ex numero principum, de statu rei publicae consultans, legatos ad Romanum pontificem Eugenium, Urbem ac totam Italiam destinandos disponit, de promotione sua in regnum significaturos. Mittuntur itaque Hillinus Treverensis electus et Eberhardus^h Babinbergensisⁱ episcopus, viri prudentes et litterati. Dehinc Traiectensium contumaciam, qua, ut superius dictum est^{k.1}, in patrum suum Conradum regem usi fuerant, ulturus, inferiores Rheni^l partes adiit, ipsisque pecuniaria pena multatis, ac Herimanno^m episcopo confirmato, ad superiora Mart. 30. remeando sanctum pascha Coloniae Agrippinae celebravit. Inde per Gwestfaliamⁿ transiens, Saxoniam intravit.

a) ab (*del.*) ad A 1; ab A 2. b) *ita* A; *privati* B. C. c) *deest* A 2. d) poterat A. e) *ita* A. B 1. 3; *quæ* B 2; *quia* C. f) *nulla cap. dist.* B 1. g) recepit A. B. h) *Everh.* B 2. C 1. i) *Babenb.* B. k) *deest* B 1. 3. l) *partes Reni* A 1. m) *Herm.* A. n) *Gweffal.* A.

1) I, 68.

5. Erat illo tempore in regno Danorum inter duos con-¹¹⁵²⁻
sanguineos, Petrum scilicet, qui et Suevus^{a. 1}, et Gwitonem^b,
de regno gravis controversia. Quos rex ad se venire preci-
piens, curiam magnam in civitate Saxoniae Martinopoli, quae
et Merseburch^c, cum multa principum frequentia habuit.
Eo prefati iuvenes venientes^d, eius se mandato humiliter
supposuerunt^d; eorumque ad ultimum causa iudicio seu con-
silio primatum sic decisa fuisse dicitur, *ut^e* Gwito^f, relictis
sibi quibusdam provinciis, regium nomen per porrectum
gladium abdicaret — est enim consuetudo curiae, ut regna
per gladium, provinciae per vexillum a principe tradantur
vel recipiantur —, Petrus vero, accepto a^g manu ipsius regno,
fidelitate et^h hominio ei obligaretur. Ita corona regni sibiⁱ
per manum principis imposita, in die sancto pentecostes^k ^{Mai 18.}
ipse coronatus, gladium regis sub corona incedentis portavit.
Gwaldemarus^l etiam, qui eiusdem sanguinis particeps fuit,
ducatum quendam Daniae accepit.

6. Circa idem tempus Magdeburgensis^m aecclesia, quae
Saxoniae metropolis esse dinoscitur, pastore suo viduata,
ad electionem faciendam resedit. Dumque alii eiusdem
aecclesiae prepositum Gerardumⁿ, alii decanum eligerent,
divisis hinc inde personis, regem adhuc in Saxonia morantem
adire disponunt. Quos dum multis modis ad unitatem et
vinculum pacis princeps reducere satageret ac proficere non
valeret, alteri parti, id est decano cum suis, persuasit, ut
Gwicmannum^o Cicensem episcopum, virum adhuc iuvenem,
sed nobilem, eligerent, eique accersito regalia eiusdem aec-
clesiae concessit. Tradit^p enim curia et ab aecclesia eo
tempore, quo sub Heinrico V. de^q investitura episcoporum
decisa fuit inter regnum et sacerdotium controversia, sibi
concessum autumnat, quod, obeuntibus episcopis*, si forte ^{p. 393.}
in eligendo partes fiant, principis arbitrii esse, episcopum**
quem voluerit ex primatum suorum consilio ponere, nec
aliquem^r electum ante consecrandum, quam ab ipsius manu

* vel abbatibus *add.* B*. ** vel abbatem *post add.* B*.

a) Suenus *corr.* Suevus B 1; *et ita cett.* b) *ita* A 1; Gwittonem B; Guuotonem C;
fort. Gnutonem *scribendum.* c) Merseburc C 1. d) *veniunt . . . supponentes* B.
e) *deest* A. C. f) Gvuto B 1; Gwoto B 3; Qvuto C 1; Guuoto C 2. g) *ab*
i. m. C. h) *f. ei et h. o.* A 1; *ei deest* A 2. i) *p. m. pr. s.* C 2. k) *pentecosten* B.
l) *Guald.* C. m) *Magdeburgensis* B 1; *Madeburgensis h. l.*
A 1. B 3. C 1; ita ut Ottonem hac nominis forma usum fuisse fere putarim.
n) *Gerhardum* B. o) *Gwichm.* B 1; *Guichim.* B 3. p) *tandem* B; *sequentia*
— suscipiat habet B*. q) *sub* A. r) *el. al.* C.

1) *Suen et Knud, quorum nomina ita Otto reddidisse videtur.*

1152. regalia per sceptrum suscipiat. Rex^a, omnibus in Saxonia bene ordinatis, cunctisque principibus illius provinciae ad nutum suum inclinatis, Baioariam ingreditur ac Ratisponae, Jul. 15. Norici ducatus metropoli, in festivitate apostolorum in monasterio Sancti Emmerammi — nam maior aecclesia cum quibusdam civitatis vicis conflagraverat — coronatur¹. Ad eandem curiam legati, ad Eugenium papam Urbem cum^b caeteris civitatibus Italiae directi, laeta reportantes, redeunt. Ibi etiam princeps, eo quod, omnibus in proprii imperii finibus ad eius voluntatem compositis, virtutem animi, quam intus gerebat, extra ferri disponderet, Ungaris bellum indicere ipsosque ad monarchiae apicem reducere volebat. Sed cum assensum super hoc principum quibusdam de causis latentibus habere non posset, ad effectum tunc perducere ea quae menteolvebat^c non valens, ad oportuniora tempora distulit.

7. Erat vero multa serenissimi principis anxietas, cum omnia prospere in regno agerentur, qualiter controversia, quae^d inter eius carnem et sanguinem, id^e est Heinricum, patrum suum, et itidem Heinricum, avunculi sui filium, duces de Norico ducatu agitabatur, sine sanguinis effusione terminari posset. Fuit namque Henricus iste Henrici quondam Norici ducis filius, quem, ut alibi dictum est², Conradus^f rex a Baioaria eiectionem in Saxonia manere compulerat, ducatumque ipsius primum Leopaldo, marchionis Leopaldi filio, ac deinde fratri ipsius huic^g Henrico concesserat. Rex ergo predictam litem iudicio vel consilio decisurus, utrique autumpnali tempore mense Octobri^h in^d civitate Herbipoli curiam prefigit; quo dum alter, id est Henrici ducis filius, veniret, alter se absentaret, iterum et iterum vocatur.

In eadem curia, exulibus Apuliae, quos Rogerius de solo natali propulerat, lacrimabiliter conquerentibus acⁱ ad pedes principis miserabiliter se proicientibus, expeditio Italica tam pro afflictione horum quam pro corona imperii accipienda paulo minus quam ad duos annos iurata est.

8. Porro Gerardus^k prepositus Romam pergens, Eugenium papam adiit, eique causam Magdeburgensis¹ aecclesiae aperiens, Gwicmannum, ut supra dictum est³, a principe per electionem alterius partis ibi locatum, multis modis de intrusione accusavit. Hanc rem quam gravissime Romanus^m

a) *novum inc. cap. A, rubra praemissa*: Quomodo Bauariam ingreditur A 1; Q. Baioariam i. et quod Ungaris bellum indicere voluit A 2. b) ac caeteras civitates C. c) volebat B. d) *deest A*. e) id e. *des. A*. f) *Cōnr. B 3*. g) *deest A 2; post add. B 1*. h) Octobre B. i) *deest A 2; ad deest A 1*. k) Gerhardus B. l) *Mad. A. C 1*. m) *summus A*.

1) *i. e. coronam portavit, ut c. 9. dicitur*. 2) *Chron. VII, 23*. 3) *II, 6*.

pontifex exceperit, tam ex litteris, in quibus nonnullis episcopis, qui pro eo ob amorem regis Romanae aecclēsię scripserant, respondit, quam ex cardinalium, qui postmodum ad Transalpina directi sunt, viva voce percepimus. Litterarum autem talis tenor fuit:

Eugenius^{a.1} episcopus, servus servorum Dei, venerabilibus fratribus Eberhardo^b Salzburgensi, Artwico^c Bremensi et Hillino^d Treverensi archiepiscopis, Eberhardo^e Babenbergensi^f, Hermanno^g Constantiensi, Heinrico^h Ratisponensi, Ottoniⁱ Frisingensi, Conrado^k Pataviensi, Danieli^l Pragensi^m, Anselmoⁿ Avelbergensi^o et Burchardo^p Agestadensi^q episcopis salutem et apostolicam benedictionem. Litteras, quas pro causa Magdeburgensis^r aecclēsię vestra nobis prudentia^s delegavit, debita benignitate suscepimus. In lectione^t autem et cognitione ipsarum^u stupore nimio et admiratione repleti sumus, eo quod longe aliud in eis, quam vobis ex officio pontificatus immineat, perspeximus contineri. Cum enim in aecclēsię vertice sitis ex divina providentia constituti, ut de medio eius quę fuerint^v nociva propellere, quę utilia debeatis attento studio conservare, in causa ista, sicut ex^w suggestione litterarum vestrarum nobis innotuit, non quod expediat aecclēsię Dei, quod sacrarum^x canonum sanctioni concordet, quod exinde a caelesti arbitrio^y approbetur, sed quod terrenis principibus placeat, adtendistis, et, qui eorum animos a sua minus recta debuistis intentione^z deflectere atque ubi esset via Domini demonstrare, non persuasistis quod rectum est, nec stetistis murus pro domo Israhel, quin immo, ipsis, ut ait propheta, parietem edificantibus, vos, quod^a sine grandi animi rancore vix dicimus, linivistis^b illum luto absque^c paleis. Non ita sentiebat princeps apostolorum, qui ex fidei suę confessione, ut totius aecclēsię fundamentum esset, accepit, sed comminantibus seculi filiis et apostolis, si predicarent in nomine Ihesu, mortis exterminium intentantibus, confisus de Domini virtute, respondit: 'Oportet obedire Deo^d magis quam hominibus'. Vos autem, ne a terrenis videamini principibus dissentire, illi causę favorem vestrum impendistis^e, cui et aecclē-

p. 394.

Ezech.
13, 5. 10.

Act. 5, 29.

a) hanc epistolam habet B*. b) E. A. B. c) A. A. B. Vor. d) H. A. Vor.; Hi. B. e) C. A.; Everardo C1; E. B. Vor. (qui etiam ubique litteris tantum initialibus utitur). f) sequitur in B1. 3. Otto Frising., quem excipit in B1. Herm. Constant., in B3. Conr. Patav.; et sequuntur C. Pat. H. Ratisp. g) H. A. h) H. A. i) O. A. B. k) Chönr. B*; C. A. B1. l) O. A.; D. B. m) Brag. B3. n) A. A. B. o) Havelb. B1. p) B. A. B. q) ita C1. Vor.; Agistend. A.; Aigestad. B1; Aigestad. B2. 3; Eistat. B*. r) Madeb. B3. s) providentia A. t) electione A. B2. u) earum C. v) fuerit B1. B*. w) deest B. x) ita A1. B1. C1; sacrarum cett. y) arbitro A. z) defl. i. C. a) non add. A. b) linivistis A; Iniustus post corr. Liniustus B1. c) sine B. d) m. D. A. e) impendistis A.

1) Haec epistola legitur etiam in cod. Vorowiensi nr. 111.

1152. *siasticae auctoritas constitutionis et supernae voluntatis examen pro certo creditur obviare. Cum enim translationes episcoporum sine manifestae utilitatis et necessitatis indicio divinae legis^a oraculum non permittat, cum etiam multo amplior quam in aliis electionibus cleri et populi eas debeat prevenire concordia, in facienda translatione de venerabili fratre nostro^a Guicmanno^b Cicensi episcopo nichil horum est, sed solus favor principis expectatus, et^c, nec inspecta necessitate illius aecclesiae, nec considerata utilitate personae, clero nolente, immo, ut dicitur, ex parte maxima reclamante, in Magdeburgensem^d eum dicitis aecclesiam supplantandum. Super quo tanto amplius ammiramur, quanto persona illa, cuius gravitatis sit atque scientiae, ab antea actis cognovimus^e, ac perinde, quantum aecclesiae illi sit utilis, non penitus ignoramus. Quoniam igitur, quicumque temporalis aerae flatibus agitentur, nos in illius petrae soliditate fundati, quae in fundamento meruit aecclesiae collocari, sicut non debemus, ita nec volumus omni vento circumferri doctrinae aut a sacrorum^f canonum rectitudine impulsu aliquo deviare, per presentia vobis scripta mandamus, quatinus causae isti^g favorem ulterius non prestetis, et apud karissimum filium nostrum Fridericum, quem Deus hoc tempore pro servanda libertate aecclesiae in eminentiam regni evexit, efficere vestris exhortationibus studeatis, ut et ipse a sua super hoc intentione desistat et contra Deum, contra sacros canones, contra regiae dignitatis officium eidem causae favorem suum ulterius non impendat, sed aecclesiae Magdeburgensi^h, sicut et aliis aecclesiis regni a Deo sibi commissi, liberam facultatemⁱ quem voluerit secundum Deum^a eligendi relinquat et electionem ipsam postmodum favore suo, sicut decet maiestatem regiam, prosequatur. Nos enim, si quod^k de supradicto fratre nostro facere nititur videremus ratione fulciri, nec voluntati eius nec postulationi vestrae duceremus aliquatenus obviandum. Contra Deum autem et sacrorum^l canonum sanctiones nulli omnino petitioni possumus prebere consensum^m. Datum Signiae 16. Kal. Septembris.*

Aug. 17.

1153.

Apr. 19.

9. Atⁿ rex in proximo pascha Babenberg^o coronam^p gestans, duos cardinales, videlicet^q Bernhardum presbiterum et Gregorium diaconem, ad depositionem quorundam episcoporum ab apostolica sede destinatos, secum habuit. Pro-

a) deest A. b) G. A. B. c) ut A. d) Madeburg — ecclesia A. e) ita A. Vor.; agn. B. C. f) sacrarum etiam h. l. A 1. g) iste B 2. 3; istae causae B 1. h) Mad. A, constanter. i) voluntatem A. k) quid A. l) sanctorum B 1. 2. m) assensum A. n) Et B 1. 2. o) Papenberg A 1; Babenberch B 3. p) g. c. A. q) B. v. A.

1) Conc. Nicaen. c. 15, Mansi II, p. 682.

ximum dehinc pentecosten WORMATIAE ferians, HEINRICUM^{1153.} Maguntinae sedis archiepiscopum, virum pro distractione^{Jun. 7.} aecclesiae suae frequenter correptum nec correctum, per eosdem cardinales deposuit ac^a Arnaldum^b cancellarium suum per quorumdam ex clero et populo, qui illuc venerant, electionem ei subrogavit. Ad predictam curiam prenominati duces ambo Heinrici^c, pro ducatu Norico, ut dictum est, contententes, venerunt; sed, altero quod^d legitime vocatus non fuerit pretendente, debitum finem negotium ibi habere non potuit. Idem^e etiam cardinales permissu principis Burchardum Eistetensem^f, senio gravem, de inutilitate causantes, itidem submoverunt. Dumque post haec in Magdeburgensem et quosdam alios sententiam ferre cogitarent, a principe inhibiti et ad propria redire iussi sunt.

10. Ea tempestate Eugenius papa, vir iustus et religione insignis, ab hac luce transiens, Anastasio, homini veterano et in consuetudine illius curiae exercitato, sedem reliquit. A quo dum cardinalis quidam Girardus^g nomine^h ad terminandam Magdeburgensis electi causam missus fuisset ac principem in eadem civitate natale Domini celebrantem^{Dec. 25.} adisset, cum quaedam ibi secus ipsiusⁱ nutum tractare vellet, indignationem eius incurrens, infectis negotiis pro quibus venerat, mandatis sevirioribus inglorie redire coactus, in via etiam vita decessit. Verum princeps, missis ad Anastasium cum Gwicmanno nunciis, non solum facti sui ratihabitionem,^{p. 395.} sed etiam pallium obtinere^k eum fecit, non sine quorumdam scandalo, qui, ne umquam id fieret, immobiliter fixum Romanos tenere, a proprio ipsorum ore audierant. Exhinc non solum in secularibus, sed et^l in aecclesiasticis negotiis disponendis auctoritas principis plurimum crevit.

11.^m Circa idem tempus, mense Septembriⁿ, principes^{Sept.} maioresque Baioariae a rege Ratisponae convocantur; sed nichil ibi de bono pacis in illa provincia propter duorum ducum litem terminari poterat. Rex tamen, quia non multo ante haec per apostolicae sedis legatos ab uxore sua^o ob^o vinculum consanguinitatis separatus fuerat, pro ducenda alia pertractans, ad Manuel Grecorum imperatorem tam pro hoc negotio quam pro Gwilhelmo^p Siculo, qui patri^q suo Rogerio noviter defuncto successerat, utriusque imperii invasore, debellando in Greciam legatos destinandos ordinat, sicque primatum suorum consilio Anshelmus^r Havelbergensis^s epi-

a) et A. b) Arnoldum B 3. c) H. A. d) deest A. e) ita A. B 1; Iidem alii. f) Cistensem A. g) Girhardus B 1. h) nomine qui dum B 1. i) deest A 2. k) e. o. A. l) eciam A. m) nulla cap. dist. A. n) Septembre A 1. o) sep. ob v. c. f. A. p) Gwilleh. B; Guillelm. C 1. q) patre B 1. 3. r) Anselmus C. r) ita B 1; Hamelberg. B 3; Hamelburg. A. B 2. C, quod in cod. autotypo fuisse videtur.

1) Adelheida.

1153. scopus et Alexander Apuliae quondam comes, sed a Rogerio cum caeteris eiusdem provinciae nobilibus ob suspitionem dominandi propulsus, eandem legationem suscipiunt. Proximo *Dec.* dehinc mense Decembrio^a utrique duces^b Henricus^c et itidem^d Henricus^c iudicio principis^e in civitate Spira adsistunt; sed iterum altero de legitima se^f vocatione excusante, res protelatur. Itaque Fridericus, dum iam fere per biennium ad decidendam litem duorum principum, sibi, ut dictum est, ex propinquitate sanguinis tam affinium, laborasset, tandem alterius instantia, qui in paternam hereditatem, a qua diu propulsus fuerat, redire cupiebat, flexus, imminente etiam sibi expeditionis labore, in qua eundem iuvenem militem sociumque viae habere debuit, finem negotio imponere cogebatur. Proinde in oppido Saxoniae Goslaria curiam celebrans, utrosque^g duces datis edictis evocavit. Ubi dum, altero veniente, alter se absentaret, iudicio principum alteri, id est Henrico Saxoniae duci, Baioariae ducatus adiudicatur. Post haec^h princeps de Saxonia in Baioariam se recipiens,
1154. ac inde per Alemanniam transiens, anno regni sui tercio in campania Lici fluminis, termino Baioariae, contra civitatem *Oct.* Augustensem circa principium mensis Octobris militem in Italiam iturus collegit, finitis ex quo iurata fuerat primo expeditio peneⁱ duobus annis. Nec illustrem animum a tam illustri facto ex recenter prolata in tam magnum imperii principem sententia et exhinc obortum non parvum aliorum principum murmur revocare poterat, quin, omnia quae retro erant tamquam floccipendens, Deo se committendo in anteriora extenderetur. Per Brixinoram itaque et vallem Tridentinam transiens, emensis Alpium angustiis, in campestribus Veronensium iuxta stagnum Garde^k castra metatur. Ubi dum de processu ad ulteriora cum principibus consilium^l iniret, primo caeli Principem conciliandum decrevit. Denique miles per claustra montium transiens, ob difficultatem locorum victui necessaria invenire nequies, dum penuriam magnam, quod in exercitibus molestum^m esse solet, pateretur, nonnulla sacra loca violarat. Ad haec, quamvis predictam necessitudinis excusationem habere viderentur, expianda, rex a toto exercitu collectam fieri iubet; et sic non modicam coadunatam pecuniam per quosdam relligiosos viros duobus episcopisⁿ, Tridentino scilicet et Brixinorensi, remittendam ac per^o singula sanctorum loca, quae dampnum passa fuerant,

a) Decemb^r A 1; Decembri A 2. b) dux B. c) H. A. d) et item B 1. 3.
e) i. in c. S. pr. ass. A; in c. Sp. pr. ads. i. C. f) se v. se B 1. g) utrumque ducem B. h) hoc A. i) deest C. k) grande add. B, procul dubio ex glossa falsa ortum. l) deest B 1. 3. m) molestissimum A. n) uncis(?) add. A 1; iuris add. A 1^a. 2. o) deest B 3.

dividendam statuit, pulchre communi utilitati consulens,^{1154.} pulchre rectoris officium implens, ut maxima adorsurus negotia ante omnia Rectorem et plasmatorem omnium, sine quo nichil bene inchoatur, nichil prospere consummatur^a, placandum eiusque offensam a populo suo avertendam^b intenderet.

12. Inde castra movens, in campo Roncaliae^c super Padum, non longe a Placentia, mense Novembrio^d resedit. Est autem consuetudinis regum Francorum, qui et Teutonorum, ut, quotienscumque ad sumendam Romani imperii coronam militem ad transalpizandum^e coegerint, in predicto campo mansionem faciant. Ibi ligno in altum porrecto scutum suspenditur, universorumque equitum agmen feoda^f habentium ad excubias proxima nocte principi faciendas per curiae preconem exposcitur. Quod sectantes qui in eius comitatu fuerunt^g principes^h, singuli singulos beneficiatos suosⁱ per precones [itidem^k suos] exposcunt. At sequenti die^l quicumque nocturnis vigiliis defuisse deprehensus fuerit^m, denuo ad presentiam regis aliorumque principum vel virorum illu-^{p. 396.}strium evocatur, sicque omnes *omniumⁿ* beneficiati, qui sine bona voluntate dominorum suorum domi remanserunt, in feodis dampnantur^o. Hunc morem principe secuto, non solum laicorum feoda, sed et quorundam episcoporum, id est Hartwici^p Bremensis et Ulrici^q Halberstadensis^r, regalia personis tantum, quia nec personis, sed aecclisiis perpetualiter a principibus tradita sunt, abiudicata fuere.

Sed^s quoniam huius terrae mentio habita est, de ipsius situ ac^t ritu, et a quibus prius inhabitata, quove nomine dicta, a quibus postmodum possessa, quo censeatur vocabulo, paucis absolvam.

13.^u Haec Pyreneo^v seu Apennino, altissimis et scopulosissimis alpibus, in oblongum ductis, hinc inde septa, tamquam eorumdem vel potius eiusdem montis umbilicus^w, ut vere^x deliciarum hortus, a Tyrreno mari usque ad Adriatici equoris horam^y protenditur, habens ad septentrionem Pyreneas, ut dictum est, alpes, ab austro Apenninum^z, qui modo mutato nomine mons Bardonis vulgo dicitur, ab occidente Tyrrenum, ab oriente Adriaticum equor. Padi^a vel Eridani fluminis, quem unum inter tria Europae flumina famosissima topografi ponunt, caeterorumque^b annium decursu irrigua,

a) consumatur A. B 1. b) advertendam B 1. c) Rancalie B 2; Rancoliae C 1.
d) Novembri A 2. e) transalpinandum A; zandum e corr. B 1. f) feuda B.
g) fuerint B 1. 3. h) deest C. i) deest B. k) des. B. C. l) deest A 1.
m) fuerat C. n) deest A. B. o) ita A. B 1; condemn. B 2? 3? C. p) Henrici A.
q) Odalrici B 1. 3. r) Alberstat. A. B 3; Haberst. B 1. s) novum cap. h. l. inc. A 2. t) et A 1. u) nulla cap. dist. A. v) Pir. A. w) umbilicus B 1.
x) ita A et e corr. B 3; utve B 1. 2. C. y) ita A. B 1; pr. h. A.
z) Appenn. h. l. A. B 1. a) Vel Padi v. B 1. b) que deest A.

soli dulcedine caelique temperie frumenti, vini et olei ferax, in tantum ut^a arbores fructiferas, precipue castaneas^b, ficeta et oliveta instar nemorum educet. Romanorum colonia ulterior Italia olim dicebatur, tribus distincta provinciis, Venetia, Emilia, Liguria, quarum primae Aquilegia^c, secundae Ravenna, tertiae^d Mediolanum metropoles fuere^e. At in ipso Apennino, ubi^f et urbs Roma sita noscitur, quae modo Tuscia vocatur, eo quod Apennino inclusa Urbem quoque ipsam in sinu suo contineat^g, interior Italia iure dicta est. Illa vero, quae post emensionem montium campania excipitur, unde et, a re nomen trahens, Campania adhuc dici solet, ac usque ad Farum^h, brachium maris, navibusⁱ ob sirtes inportunum, Siciliam^k a solido seiungens, producit — nam Sicilia^k Europam terminans, Sardiniae caeterisque Italiae insulis adnumeratur —, olim citerior Italia vel maior Grecia vocabatur, nunc Apulia vel^l Calabria dicta. Quamvis aliqui hanc et mediam pro una reputantes Italia, Citeriorem seu Maiorem Greciam dicere maluerint Italiam, non tres, sicut premissum est, sed duas tantum, Ulteriorem et Citeriorem, ponentes Italias. Nonnulli tamen predictas alpes Apenninum et Pyreneum eadem montana esse volunt, eo quod circa^m eas partes, qua Ianua civitas, in navalibus preliis satis exercitata, super Tyrrenum equor sita est, conveniendo, predictam claudant provinciam; in argumentum suae assertionis inducentes, quod Pannonia iuxta Ysidorumⁿ tamquam Apennino clausa nomen accepitⁿ, quam non Apenninus, qui [modo^o] mons Bardonis [dicitur^o], sed Pyreneae attingunt alpes. Patet, ut arbitror, cur hanc terram duorum montium vel eiusdem supra umbilicum^p dixerim. Barbarorum^q vero incursionibus ac dominationi, qui a Scanzia insula cum Alboin^r duce venientes, Pannonias primo^m inhabitaverunt, subiaccere incipiens, ab eisdem, eo quod ad augendum exercitum feminis, reflexis ad mentum crinibus sicque virilem et barbatam faciem imitantibus, et idcirco^s Longobardis a longis barbibus^t vocitatis², et ipsa Longobardia appellari consuevit. Ex quo contingit^u, ut circa exarchatum Ravennatensem, artatis antiquis eiusdem provinciae incolis, ea pars Italiae quae antea

a) ut ibi A. b) f. c. A. c) Aquilegia B 1. d) tertia B 1. e) fuerunt A.
 f) ubique u. A. g) continet A. h) Farum B 1. 3. i) naribus B 1. 2.
 k) Syc. B 1. l) et A. m) deest A. n) acceperit A. o) deest B. C.
 p) umbel. B 1. q) Barbatorum B 1. 3; recte fortasse, cum de Langobardis sermo sit.
 r) Alboyn B. s) icc. C 1. t) bardis A 2. B; barbibus, post corr. bardis A 1^a.
 u) contigit A 1. B 1.

1) *Etym.* XIV, 4, 16.
cf. Chron. V, 4. 5.

2) *Sequitur Paulum, H. Lang.* I, 8. II, 7;

Emilia dicebatur nunc Romaniola, quod diminutivum a Roma tractum noscitur^a, vulgo usque hodie dici solet. Verumtamen barbaricae deposito feritatis rancore, ex eo forsitan quod indigenis per conubia iuncti, filios ex materno sanguine ac terrae aerisve^b proprietate aliquid Romanae mansuetudinis^c et sagacitatis trahentes genuerint, Latini sermonis elegantiam morumque retinent urbanitatem. In civitatum quoque dispositione ac rei publicae conservatione antiquorum adhuc Romanorum imitantur sollertiam. Denique libertatem tantopere affectant, ut potestatis insolentiam fugiendo consulum potius quam imperantium regantur arbitrio. Cumque tres inter eos ordines, id est capitaneorum, vavassorum^d, plebis, esse noscantur, ad reprimendam superbiam non de uno, sed de singulis predicti consules eliguntur, neve ad dominandi libidinem prorumpant, singulis pene^e annis variantur. Ex quo fit, ut, tota illa terra inter^f civitates ferme divisa, singulae ad commanendum secum diocesanos^g compulerint, vixque aliquis nobilis vel vir magnus tam magno^{p. 397.} ambitu inveniri queat, qui civitatis suae non sequatur imperium. Consueverunt autem singuli singula territoria ex hac comminandi potestate comitatus suos appellare. Ut etiam ad comprimendos vicinos materia non careant, inferioris conditionis iuvenes vel quoslibet contemptibilium etiam mechanicarum artium opifices, quos caeterae gentes ab honestioribus et liberioribus studiis tamquam pestem propellunt, ad militiae cingulum vel dignitatum gradus assumere non dedignantur. Ex quo factum est, ut caeteris orbis civitatibus divitiis et potentia [longe^h] premineant. Iuvantur ad hoc non solum, ut dictum est, morum suorum industria, sed et principumⁱ in Transalpinis manere assuetorum absentia. In hoc tamen antiquae nobilitatis immemores barbaricae fecis retinent vestigia, quod, cum legibus se vivere gloriantur, legibus non obsecuntur. Nam principem, cui voluntariam exhibere deberent^k subiunctionis reverentiam, vix aut nunquam reverenter suscipiunt, vel ea quae secundum legum integritatem sanciverit obedienter excipiunt, nisi eius multi militis astipulatione coacti sentiant auctoritatem. Ob ea frequenter contingit, ut, quamvis civis lege flectendus, adversarius armis cogendus secundum leges sit, ipsum tamen, quem ut proprium principem mitem suscipere oportebat, sepius iura propria exposcentem hostiliter excipiant. Ex quo duplex rei publicae nascitur detrimentum, ut et^l prin-

a) cognoscitur B 1. b) aeri suq B 1. 2. c) consuet. A 2. — ac s. A 1. d) valv. C 1. e) a. p. A. f) intra C 1? 2. g) dioceseanos B 1. h) deest B. C. i) ex pr. A. k) debent A. l) deest C.

ceps ad subiugationem civis in colligendo exercitu distrahatur, et civis non sine magno rerum suarum dispendio ad obedientiam principis [sui^a] compellatur. Quare eadem ratione qua populum super hoc incusat temeritas, sic principem apud Deum et homines excusare debet necessitas.

14. Inter caeteras eiusdem gentis civitates Mediolanum primatum nunc optinet. [Que^a] inter Padum et Pyreneum sita, Ticino et Adua^b ab eodem Pyreneo^c nascentibus ac in Pado se recipientibus et ob hoc sinum quendam fertilissimum in^d modum insulae facientibus media posita, rite Mediolanum vocatur¹, quamvis nonnulli ex quodam^e portentoso sue, unam medietatem setas et alteram lanam habente, a^f fundatoribus Mediolanum dictam putent. Haec ergo non solum ex sui magnitudine virorumve fortium copia, verum etiam ex hoc, quod duas vicinas civitates in eodem sinu positas, id est Cumam et Laudam, ditioni suae adiecit, aliis, ut dictum est, civitatibus celebrior habetur. Porro, ut in rebus caducis ex arridentis fortunae blandimento fieri solet, rebus^g secundis elata, in tantam elationis extumuit audaciam, ut non solum vicinos quosque infestare non refugiat, sed et^h ipsius principis maiestatem non reformidando eius ausa fuerit incurrere recenter offensam. Quod quibus de causis exordium sumpserit, postmodumⁱ breviter aperiam.

15. Interea quedam de iusticia regni dicenda videntur. Mos² enim antiquus^k, ex quo imperium Romanum ad Francos derivatum est^l, ad nostra usque deductus est tempora, ut, quotienscumque^m reges Italiam ingredi destinaverint, gnaros quoslibet de familiaribus suis premittant, qui singulas civitates seu oppida peragrando, ea quae ad fiscum regalem spectant, quae ab accolis fodrum dicuntur, exquirant. Ex quo fit, ut, principe adveniente, plurimae civitates, oppida, castella, quae huic iusticiae vel omnino contradicendo vel integraliter non persolvendo reniti conantur, ad solum usque prostrata, proterviae suae documentum posteris ostendant. Alia itidem ex antiqua consuetudine manasse traditur iusticia, ut, principe Italiam intrante, cunctae vacare debeant dignitates et magistratus, ac ad ipsius nutum secundum scita legum iurisque peritorum iudicium universa tractari. Tantam ei quoque iudices terrae recognoscereⁿ dicuntur iurisdictionem, ut ex omnibus quae terra producere solet usui

a) *deest B. C.* b) *Addua B.* c) *Pir. h. l. A.* d) *immodum B1.* e) *quadam portentosa A.* f) *e C.* g) *s. r. B.* h) *etiam A.* i) *deest C.* k) *antiquis C.* l) *deest A.* m) *sequentia habet B' ita inscripta: De quadam iusticia regni.* n) *deest B 1. 3.*

1) *Isidor Etym. XV, 1, 57.*

2) *Mos erat antiquus Ovid. Met. XV, 41.*

necessariis, exceptis vix bubus et seminibus ad excolendam terram ydoneis, de caeteris quantum necesse fuerit militi profuturis ad regios usus suppeditare aequum arbitrentur.

16. Igitur rege apud Roncalias^a per quinque, ut aiunt,^{1154.} dies sedente et ex principum ac de universis pene civitatibus consulum seu maiorum^b conventu^c curiam celebrante, diversa hinc inde diversis ex querimoniis emersere negotia. Inter quae Gwillelmus^d marchio de Monte-ferrato, vir nobilis et magnus, et qui pene solus ex Italiae baronibus civitatum effugere potuit imperium^e, simul et Astensis episcopus, gravem uterque^f super Astensium, alter, id est marchio,^{p. 398.} super oppidanorum Kairae^{g.1} conquestionem facientes insolentia. Neque enim multum ad principis triumphi titulum respectu aliorum^h ipsius gestorum fortium facere arbitramur, si de castellis, rupibus, oppidis villisque magnis, quae ab ingressu suo non solum militari ordine, sed etiam armigerorum tumultuationis assultu subversa sunt, diceremus, ad maiora festinantes. Aderant etiam Cumanorum seu Laudensium consules, de attritionis suae diutina miseria lacrimabilem super Mediolanensium superbiaⁱ facientes querimoniam, presentibus duobus consulibus eiusdem civitatis, Oberto de Orto et Girardo^k Nigro. Princeps igitur his de causis superiores Italiae partes aditurus, per Mediolanensium fines transire volens, predictos consules tamquam viae duces futuros et de ydoneis tabernaculorum locis disposituros secum retinuit. Venerunt etiam ad eandem curiam legati Ianuensium, qui non longe ante haec tempora^l, captis in Hyspania inclitis civitatibus et in sericorum pannorum opificio prenobilissimis Almaria et^c Ulixibona^m, Sarracenorum spoliis onusti redierant, leonesⁿ, strutiones, psitacos cum caeteris preciosis^o muneribus principi presentantes.*

17. Fridericus ergo ad superiora, ut dictum est, ulte-^(13b)rioris Italiae profecturus, a Roncaliis^p copias ducens, in territorio Mediolanensium castra posuit. Dumque a prenominate consulibus per arida, ubi nec stipendia inveniri nec ex mercatu haberi possent, circumduceretur^q loca, indignatione

* *A hoc loco addit quae infra c. 20. leguntur: Antequam vero tamen castra moverentur.*

a) Runc. A 1; Ranc. A 2. b) magorum A. c) *deest* A. d) Gwillelmus B; Guillelmus C 1, *semper*. e) impium B 1. f) utrique A. g) Kire B 1. 2; Kyre B 3; Kayre C 1. h) *deest* C 2. i) superbiam A. k) Girardo B 1; Gerardo C. l) ipsa C 1? 2. m) Ylixbona B 1; Ylixib. B 3. n) leonem, strucionem A. o) m. pr. pres. prec. A. p) Runc. A. q) circumducentur B 1. 3.

1) *Chieri in oriente urbis Taurinorum.*

1154. motus, iussis primo ut ad propria redirent consulibus, in Mediolanenses arma convertit. Accessit ad huius indignationis cumulum, quod ex maxima ymbrium effusione^a totus exacerbatus fuisse dicitur exercitus, ut ex hac duplici, inediae videlicet et caeli inclementiae, molestia cuncti, prout poterant, principem adversus eos concitarent. Alia itidem huius commotionis non^b parva causa fuit, quod princeps temeritatis illorum in hoc tumorem presenserat, quod non solum civitates quas destruxerant reedificari pati nollent, quin etiam ad iniquitatis illorum assensum ipsius nobilem et incorruptum actenus animum pecunia inclinare ac corrumpere satagebant. Rex castra de aridis locis movens, ad fertilia ipsius territorii habitacula non longe a civitate se transferens, militem lassatum refecit.

(14) 18.^c Erat in vicino oppidum quoddam satis populosum Rosatum¹, ubi Mediolanenses circiter quingentorum equitum armatorum presidia locaverant. Iubentur ergo^d equites ad civitatem redire, direptisque omnibus usui necessariis, ipsum oppidum flammae datur. Ibi quidam ex equitibus principis usque ad portas Mediolanensium progressi, quibusdam vulneratis, quosdam cepere. Mediolanenses non solum dampno presentium, sed et^e metu futurorum stupefacti, Girardi^f consulis, tamquam huius mali auctoris, domum, principis iram mitigaturi, diruunt^g. At princeps huius rei nichil^h pensi habens, ad Ticinum usque amnem, maiores his clades irrogaturus, procedit. Is amnis a Pyreneoⁱ, ut supra ostensum est, surgens et Padum seu Eridanum iuxta Papiam^k, quae exhinc Ticinum^l vocatur, influens, insulam Mediolanensium ab occidentali latere cingit. Ibi duos pontes ligneos, quos ipsi ob incursum in Papienses et Novarienses construxerant ac ob illorum impetum reprimendum propugnaculis munierant, occupat, transmissoque per eos milite, ignibus tradit. Deinde^m tria ipsorum castraⁿ munita et decora, id est Mummam^{o.2}, Gailardam^p, Tricam³, quae ad expugnationem Novariensium in^d ipsorum territorio firmaverant, expugnata cremantur. Est autem Novaria civitas non magna, sed, ex quo ab imperatore Heinrico olim eversa reedificari coepit, muro novo et vallo non modico munita, comitem

a) suff. A; inf. B. b) c. n. p. C. c) *nulla cap. dist. A 1; rubram post add. A 2.*
d) *deest A.* e) *etiam A.* f) *Girh. B 1.* g) *irruunt A.* h) *nil A.*
i) *Pir. A.* k) *Papyam B 1.* l) *Tycinum A. B 1.* m) *Denique C.* n) *deest B.*
o) *Mimam A.* p) *Gylard. corr. Gaylard. B 1 (ubi et G.). 3.*

1) *Rosate in occidente Mediolani.* 2) *Alias Turrus de Momo dictum. W.*
3) *Galliate et Trecate in oriente Novariae Ticinum versus.*

habens in sua diocesi Gwidonem Blanderatensem, qui preter ^{1154.} morem Italicum totum^a ipsius civitatis territorium, vix ipsa civitate excepta, Mediolanensium possidet auctoritate, inhiantibus adhuc Mediolanensibus, ut et hanc simul et Papiam^b sicut alias [predictas^c] absorbeant civitates. Facta est haec victoria mense Decembrio, nataleque Domini circa predictorum excidium castrorum a principe cum magna celebratur alacritate. *Dec. 25.*

20.^d Post haec^e princeps per Vercellum et Taurinum^f ⁽¹⁵⁾ transiens, transvadato ibi Pado, ad inferiora versus, Papiam^b ^{p. 399.} ^{1155.} iter reflectit. Verum oppidani Kairae^g simul et Astenses cives, eo quod precepta^h principis de exhibenda marchioni suo Gwilhelmo de Monte-ferrato iusticia minime paruisent, tamquam rebellionis rei hostes iudicati proscribuntur. Ad quorum puniendam contumaciam dum rex exercitum ducit, illi, relictis munitionibus, velut viribus suis diffidentes, ad vicina montana diffugiunt. Rex primo Kairam veniens, inventis sufficienter victualibus, per aliquot ibi dies mansit; turres, quae non paucae ibidem fuere, destruxit oppidumque succendit. Inde Astam procedens, vacuumque non opibus sed habitatore repperiens civitatem, non paucis ibi diebus manens, igni eam et direptioni dedit. Ante^{*} vero quam abinde castra moverentur, consilio sapientiumⁱ rex habito, propter crebras quae in exercitu ortae fuerant seditiones aliqua militi in^k posterum profutura ordinare disponit. Non solum ergo^l edicto dato, sed et a singulis maioribus et minoribus sacramento prestito, legem dedit, ne quis infra castrorum ambitum gladium ad quodlibet^m commilitonis nocumentum portare auderet, adiciens penam, ut, quicumque hanc treugam violando quempiam de sociis vulneraret, manu mutilaretur vel etiam capite obruncaretur. Hacqueⁿ tam sapienti quam necessaria lege data, de caetero iuvenilium irrationabilis impetus animorum conquievit.

21. Fuit non longe ab eo loco civitas Terdona, natura ⁽¹⁶⁾ et arte munita, Mediolanensibus amica ipsisque^o contra Papienses federe iuncta. Igitur, Papiensibus conquerentibus, plus a Terdona se quam a Mediolano molestari, eo quod, quamvis civitas Papia in sinu quidem Mediolanensium posita, robor tamen comitatus sui ultra Ticinum^p fluvium habeat,

* *Sequentia A habet supra c. 16. ita: Antequam vero tamen castra.*

a) deest A. b) Papyam B 1. c) deest B. C. d) novum cap. inc. A 2 a verbis: Verum opp.; nulla cap. dist. A 1. e) hoc A. f) Thaur. A. g) Kayre B 1.
h) precepto A. i) ita A 1. B 1; sapientum cett. k) imp. A. l) enim B.
m) quolibet B 1. n) que deest A 1, post add. B 1. o) ipsis quoque B.
p) Tyc. A 1. B 1.

1155. isti nullo montis seu fluminis obiectu^a expositum, iussa est a principe a^b Mediolani contubernio recedere Papiaeque sociari. Quod dum facere recusaret^c, dumque magis seditiose et inimice quam pacifice et amice regibus civitati adherere delegisset, tamquam maiestatis rea et ipsa inter hostes imperii annumerata proscribitur. Princeps, Terdonensium sicut et Astensium vindicaturus insolentiam, ab Asta castra^d movens, in marchia* quadam quae Busca¹ dicitur tentoria fixit. Ibi per aliquot dies moram faciens, quosdam ex militibus cum fratre suo Conrado^e, Bertholfo^f Burgundionum duce, Ottone vexillifero suo, ex Baioaria^g palatino comite, premitendos situmque civitatis exploraturos decrevit^h. Qui, transmissis amne**, usque ad ipsam civitatem decurrentes ac omnia circumspicientes, non longe ab ea super predictum amnem metantur castra. Tercia dehinc luce rex suos insectus, altera fluminis ripa tabernacula fixit, suis ex predicti amnis inundatione, qui ex subita imbrium multitudine plus solito excreverat, iungi non valens. Attamen non multo post, fluviolo aliquantisper mitigatoⁱ, transvadandi^k labore suis adiunctus, ad civitatem properavit; primoque assultu suburbia, muro, turribus suffulta, cepit et^b expugnavit, civibus vix ad superiorem civitatis arcem se recipiendi ex^b noctis, quae iam incumbibat, et supervenientis tempestatis beneficio facultatem habentibus. Est autem Terdona pene in pede Apennini montis, ex ea^b qua Apenninus et Pyreneus, ut supra² dictum est, iunguntur parte sita, campaniam Papiae seu Mediolani tamquam e specula prospiciens. In monte terete, scopulosam faciem inⁱ prerupto laterum pretendente, posita, turribus et precipue una lateritia, a Tarquinio Superbo olim^b facta, quae et^m Rubea nunc ab indigenis dicebatur, superba, in declivo montis suburbio, ex murorum ambitu ac turrium celsarum populique multitudine, cuiusdam amniculi per medium transeuntis nobiliⁿ insignis. Princeps, capto, ut dictum est, suburbio, arcem ipsam seu civitatem obsidione clausit. Erat autem predicta arx non solum suis viribus, sed etiam Mediolanensium fortitudine et vicinorum baronum, quorum unus marchio Opicius^o cognomento Malaspina fuit, presidiiis

* oppido quodam (quod A 2) Buscha A.

** qui Tanera vulgo dicitur add. C.

a) obiectu — Mediolani des. B. b) deest A. c) recusavit cumque A.
d) et c. A. e) Chōnr. C 1. f) Bertolfo A 1; Berchtolfo A 2. g) Baioario B 1; Baubaria h. l. A. h) decernit A. i) mittig. B 1. k) transnatandi A.
l) ex in pr. B 1. 3. m) etiam A. n) ita A 1. B 1. 2; nobilis B 3; tr. ins. Princeps nobilis C 1? 2. o) Opificius B 3.

1) Busco in meridie Alexandriae. 2) Pag. 92.

munita, obque tantae opis confidentiam ad propellendam¹¹⁵⁵. principis iram instrui ausa. Initiata est haec celebris Terdonae obsidio mense Februario incipiente post caput ieiunii^{Febr. 13.} prima^a quadragesimae ebdomada.

22. Receptis igitur ad angustias arcis Terdonensibus, tantaque multitudine velut uno carcere inclusis, mons ipse circumquaque a principe, ne ullus effugiendi pateret miseris aditus, obsidione vallatur, principe ipso ex occidentali parte,^{p. 400.} Heinrico duce Saxoniae in suburbio, quod meridiem versus Apenninum respicit, Papiensibus in campania, quae contra Papiam seu Mediolanum ad orientem vel aquilonem extenditur, residentibus. Nec mora, machinae diversorumque tormentorum genera fabricantur, sagittarii, balistarii, fundibularii arcem circumseptam observant. Temptabat omnia virtus principis, et ubi infirmiora arcis videbat loca, valentiori^b urgebat manu. At Terdonenses artissimis septi claustris, effugii locum non habentes, ex desperatione audaciam sumunt. Nulla enim [res^c], ut ait ille historiographus¹, promptiorem bello militem reddit quam necessitas preliandi ex prerupto periculorum. Urgentur iaculis, urgentur balistis. Quodque his gravius est, propria remordentur conscientia, eo quod proprio principi rebellando, quicumque ex eis deprehensi fuissent, patibuli, quod inpresentiarum erectum cernebant, expectabant supplicium. Sicut enim est magna miseris tyrannicae obviantibus immanitati consolatio conscientiae spes, sic e converso tali principi, qui non solum legitimus iudex, sed et pius presul dici potest, reluctari conantibus miseriae miseriam cumulat contra conscientiam debitae sententiae metus. Crebris tamen excursionibus, quasi nullo timoris periculo urgerentur, militem in castris manentem lacescebant, iuvenesque animi, laudis, ut assolet, avidi, virium suarum experientiam utrobique capessebant, illis pro salute, istis pro triumpho dimicantibus. Nec hoc sine utriusque partis dampno; nam et ex nostris duo nobiles iuvenes, Kadolus ex Baioaria et Iohannes de Saxonia, pluribus sauciatis, necantur; ex illis vero, exceptis his quos occisos vel vulneratos intus celabant, nonnulli vivi deprehensi, ligni^d supplicio in oculis omnium^d penas meritas luebant. Ferunt, quadam die lapidem vi tormenti ex balista, quam modo mangam² vulgo dicere solent, propulsum ad superiora meniorum loca conscendisse, ex collisione parietum tribus fractis^e frustis, tres simul milites armatos inter maiores civitatis iuxta principalem aecle-

a) proxima C. b) ardentiori ead. m. superscr. vel valentiori B 1. c) deest B. C.
d) civium A. e) factis A 1. B 1. 3.

1) *Iosephus ex transl. Rufini III, 7*: Quippe in bello nihil est necessitate pugnacius. 2) *Ita etiam Rahewinus IV, 57*.

1155. *siam de suae rei publicae statu consultantibus stantes uno ictu percussisse^a necique dedisse. Quia vero castra Papiensium maiorem incursum^b caeteris sustinebant, iunguntur eis ex imperio principis Gwilhelmus marchio de Monte-ferrato et quidam alii ex Italicis baronibus. Erat enim ex ea parte puteus seu fons, quo solo poterant oppidani uti; et idcirco, Papiensibus prohibentibus, illisque suprema^c necessitudine, cuius proprium est periculorum discriminis^d immemorem **esse^{e**}, audacter decertantibus, maior, immo quasi cottidiana instabat conflictatio. Nam amniculus, qui medius, ut supra ostensum est, percurrerat suburbium, ex ruina turrium caeterorumve^f menium a proprio alveo excussus, ne in ipsorum usum etiam feculentus provenire posset, a duce Saxoniae suisque acriter servabatur. Videns princeps plus cupito obsidionem produci — anhelabat enim ad accipiendam orbis et Urbis monarchiae coronam —, non solum turres machinis quati, sed etiam inusitato satis utens artificio, cuniculos versus turrim Tarquinii quae Rubea dicebatur fieri iubet, ut sic ad turrim ipsam per ipsos subterraneos meatus procedentes, fundamento leso, eam ruinae darent. Nam cum predicta civitas non in modum aliarum civitatum vallo seu fossa, sed preruptis undique prope interclusa rupibus¹, naturali presidio muniatur, ex illa tantum parte aliquantisper remissior hispidaeque rupis firmamento carens, predictae turris munimentum magnique fossati robur tamquam huius suae imbecillitatis adiumentum artificialiter admisit. Oppidani, non sine quorundam ex nostris proditionis suspicione, ingenium presentunt, commentisque usi, iuxta fundamentum turris et^g ipsi cuniculos faciunt, sicque quibusdam ad eversionem turris procedentibus suffocatis, caeteri^h a coepto desistunt. Post haec rex naturam naturae ope vincere volens, id est ut naturae presidii septos per inopiam cogeret potus, predictum fontem humanis usibus inutilem facere disponit. Iniciuntur ibi hominum, pecorum fetida et putentiaⁱ cadavera. Sed nec sic repelli poterat misera oppidanorum [hauriendi^k] aviditas. Aliud itidem invenitur ingenium. Incutiuntur predicto fonti ardentes faculae, sulfureas et piceas flammam ferentes, sicque aquae ipsae humanis usibus deinceps inutiles amarificantur.*

(17) 22. *Erat in vicino castrum quoddam Mediolanensium *N.¹ vocitatum*, natura et ingenio munitum. Fiunt in castris, cernentibus Terdonensibus, scalae caeteraque pro ascendendis^m muris instrumenta utilia, oppidanis arbitrantibus ad ipsorum*

a) percussisse A 1; perculisse B 1. b) incursioni B 1. 3. c) suprema B 1.
d) et d. A. e) *deest* A. B. C; *suppl. Pith.* f) caeterorumque A. g) *deest* A.
h) ceterique A. i) *putrécia* A 2; *putrescentia* C. k) *deest* B. C. l) N. *deest* A;
N. *voc. des. B.* m) *ascendentis* B 1.

1) *Verba esse Rufini in transl. Iosephi II, 9, Scheffer-Boichorst animadvertit.*

haec fieri nocumentum. Deliguntur gnari quique et fortes¹¹⁵⁵⁻ de equitum ordine viri, prefectis^a sibi duobus ducibus, Bertholfo^b duce et Ottone palatino comite, ad predictumque castrum eo tempore quo noctis beneficio propositum celari poterat diriguntur^c. Nec mora, iactis ad murum scalis, ad superioris^d arcis convexa tendunt, castrum ingrediuntur; ac sine dubio, cunctis [pene^e] sopore depressis, voto potiti fuissent, nisi ex prematurata clamoris concitatione oppidani excitati ad fugamque parati, vix tandem fiducia sumpta, ad arma convolassent.

23. Nec pretereundum erit de cuiusdam preruptae audaciae stratoris virtute, qui, dum^f tedio longae obsidionis affectus caeteris assiliendi arcem exemplum dare vellet, gladio tantum et clypeo parvaque, ut id genus hominum solet, securi, quae sellae ab eis alligatae portantur, usus, aggerem qui turri Rubeae preiacet aggreditur, viamque securi, qua pedem figeret, faciens, montem ascendit. Non illum crebri lapidum ictus, qui a machinis principis contra turrim vi tormentorum propellebantur, deterrere, non eum iaculorum seu saxorum ab arce ad modum imbrum, non interpolati iactus revocare poterant; ad turrim usque iam semidirutam^g processit, ibique viriliter dimicando, militem^h etiam armatum ad terram ictibus deiecit atque inter tot periculorum discrimina illesus ad castra redire potuit. Quem rex ad se vocatum militari cingulo ob tam preclarum facinus honorandum decrevitⁱ. At ille, cum plebeium^k se diceret in eodemque ordine velle remanere, sufficere sibi conditionem suam, honeste donatum ad propria redire permisit contubernia.

24.¹ Sed ut ad id unde digressi sumus redeamus: urgentur aquis amaricatis oppidani, intollerabili^m potus inedia, gravi sitis molestia. Appropinquabat paschale festum, et princeps relligionis intuitu quatuor diebus, id est a quinta cenae Domini feria usque ad proximamⁿ paschalis ebdomadae secundam feriam, ab arcis impugnatione cessandum statuit. Itaque proxima dehinc feria, id est ea die qua passio Domini in parasceue a cunctis christicolis celebratur, clerici et monachi cum oppidanis inclusi, vestibus sacris induti, cum crucibus, turibus caeterisque christiani ritus ornamentis portis apertis egressi, ad tentoria principis venire cupiebant. Quos rex delonge aspiciens^o, missis in occursum eorum^p episcopis virisque litteratis, cur et ad quid venirent, inquisivit.

Mart. 24
-28.

a) prefectisque C. b) Bertolfo h. l. A; Berht. B 3. c) properatur C. d) superiora A; arcis deest A. B. e) deest B. C. f) deest A. g) semidirupta B 3. h) equitem A; e. m. B 1. i) decernit A. k) se pl. C. l) novum cap. infra a verbis Itaque proxima inc. B 1. m) incurabili A. n) proximae C. o) prosp. C. p) deest C.

1155.

25. ^a At illi: 'Terdonae nos', aiunt^b, 'infelix portio ad pedes regalis excellentiae venire desiderabamus, calamitates deploraturi, quas sustinemus non nostro ^c merito, sed perditae civitatis perditissimorumque civium contagio. Nunc autem, quia ad presentiam non ^d admittimur principis, liceat interim pedibus vestrae provolvi benignitatis, obnixae postulantes, ut humanitatis gratia nos homines animadvertendo humanae miseriae tamquam vestram sortem in nobis recognoscatis. Neque [enim ^e] pro condempnata^f civitate nec pro civibus maiestate^g reis preces afferimus. Quos o utinam numquam nostri vidissent oculi, numquam eis ^h sors iunxisset, quorum nobis sors tam futura fuerat obnoxia! Numquid insons cum sonte, cum nocente innocens, innoxius cum reo ^d pari pena ab aequo iudice plectendus erit? Vallamur claustrorum diuturnitate, quatimur tormentorum acerbitate, sitis infesta ariditate, piceas ac ⁱ sulfureas usibusque humanis ineptas aquas haurire cogimur; unumque^k magis dolendum est, non nobis hoc sacrosancto dominicae passionis tempore Deo servire licet^l, quia nec libet. Astantes enim sacris altaribus sagittarum tremur spiculis, saxorum percellimur ictibus, sicque semper ad omnem etiam ^d naturalem motum pavidi, a mentis tranquillitate tamquam amentes circumferimur. Non securi in lectulis, non in oratorio inperculsi, animum ex periculorum instantia distractum ad offerendum Deo sacrificium pacis colligere pacificum non valemus. Quid fecimus? Quid luimus? Numquid Mediolano associati rea contra Papiam arma tulimus? Numquid ex federe seditiosae civitatis iram principis incurrimus? At nos actenus armorum ignari, ne dicam cum factiosis, sed nec ullis mortalibus confederati, soli ^m Deo, armis spiritalibus, non carnalibus instructi, militare consuevimus. Sine nostro consilio miles armatur; nobis inconsultis, immo ignorantibus in prelio concertaturⁿ; consulum maiorumque civitatis haec est dispositio, illorum nutu haec geruntur; procerum motus, ut dicitur, haec cuncta secuntur. Ad nos nil^o spectat nisi aecclesiasticarum excubiatarum sollicitudo, pro regum caeterorumve in sublimitate positorum tranquillitate ad regem regum Deum cottidiana efflagitatio. At dicit^p aliquis: "Ex hostis contubernio et tu iudicaris hostis. Sis eius in pena socius, cuius fuisti in malefactis amicus. Nam tangens picem coinquinatur. Cum perverso manens pervertitur. Dicit enim et ^q psalmista: *Cum sancto sanctus eris, et cum*

cf. Eccli.
13, 1.
Ps. 17,
26. 27.

a) nulla cap. dist. B. C; At illi des. A.

b) autem a. A. c) m. n. C.

d) deest A. e) deest B. C. f) dampnata A.

g) maiestati A. h) s. eis B 1.

i) et A. k) unde que vel unūque A. C.

l) libet q. non licet A. m) D.

s. B 1. n) certatur C. o) nichil B.

p) diceret A 1; dicit B 2. 3.

q) deest A 2. C.

perverso perverteris. Numquid nostro magis arbitrio quam ^{p. 402.} divina providentia civibus his ex^a commanendi necessitudine, ^{1155.} non ex malefaciendi assensione adiuncti sumus? Numquid non cum Babilonicis, qui affectu, non loco fugiendi sunt, nos^b non Babilonici in uno septo esse possumus? Possum cum malefactore esse, nec tamen malefactoris socius vel amicus iure dici. Possum necessitatis lege sic personae iungi, ut personae non iungar vicio, iure naturae in homine naturam sic hominis diligere, ut naturae abhorream casum. Nam qui ex inducto Sapientis vel psalmigraphi testimonio, scilicet quod ex contubernio bonorum bonus, ex consortio malorum malus fiat, probare nititur^c, non sic auctoritatem notabit^d, quasi non de quodam sic et de quodam non sic, sed de omni sic et semper accipiatur. Verum etsi ut^e de quodam sic et de quodam non sic, non tamen de omni sic vel semper, sed ut frequentius dictum^f putet. Quem usum in naturalibus non mathematicorum, sed phisicorum secuntur artes. Nec rite pix^g tangi ex commanendi, sed consentiendi dicitur ratione. Quamvis et alium^h predictae auctoritati prophetiaeⁱ precedentia et consequentia generent sensum, ut non de nobis, sed [ut^k] de Creatore haec [dicta^k] asserantur, qui scilicet, sicut^l sancto sanctus apparet, misericorditer eum iustificando, sic perverso perversus putatur, iuste illum^m puniendo, ea locutione vel proportionis ratione, qua linea recta curvo parieti apposita irrationali sensus opinione non recta videtur. Unde et alibi ab eodem propheta dicitur: *Quam bonus Israhel Deus his qui recto sunt corde.* Et hic ^{Ps. 72, 1.} subsequenter annectitur: *Quoniam tu populum humilem sal-* ^{Ps. 17, 28.} *vum facies et oculos superborum humiliabis.* Imitetur princeps terrae caeliⁿ principem, et si in eadem civitate cum superbo humilis inveniatur, non tamen cum superbo humilis puniatur. Miseremini ergo, domini et patres, condicionis nostrae, respicite in nobis quae gestamus stigmata Christi, et quos ad pietatem non flectit nostrae calamitatis acerbitas, inclinet saltem character Domini. Sed heu^o mortalium sortem! Commenta Papiae luis, Terdona, non tua delicta. Accusas de malefactis Papiam Terdonam^p, cum tu, si comparisonem dissimilitudo qualitatum admittit, peius feceris. At inquires: “Improbae civitati suaque contumaci superbia vicinos quosque prementi federe nexa, ab aequo principe iure penas subire debes”. Esto: Mediolano associata est Terdona. Quare? Non illius gratia, sed tuo metu; non ut per illius

a) *deest A 2. C.* b) *deest A.* c) *nittitur B 1.* d) *notabis A. B 1.* e) *deest C.*
 f) *dictam B; dicta putent A 1.* g) *pice C.* h) *alii B.* i) *prophete A 2. B.*
 k) *deest B. C.* l) *deest B 2. 3.* m) *deest B.* n) *pr. c. C.* o) *eheu B 3.*
 p) *Terdona B 3.*

1155. potentiam imperaret, sed ut per eius vires a tua excuteretur violentia. "Sensi rem meam", inquit Terdona, "agi, dum paries proximus¹ — Limellum^{a.2} dico — arderet; sub Mediolani confugi alas". Mediolanum iudicas, quod Cumas legitima occasione destruxerit; te ipsam non respicis, quae Limellum^b, imperiale oppidum, magna et robusta equitum manu stipatum, palatini comitis tui habitatione inclitum, oppidanis ipsis ad colloquium pacis dolo vocatis fraudulententerque^c captis, ad solum usque sine causa prosternere non timueris. Factus est ille inter Italiae proceres nobilissimus inquilinus tuus, qui debuit esse dominus. Reddit tibi nunc vectigal, cui tu principis vicem gerenti vectigal persolvere solebas. Videat princeps et animadvertat, qua honestate sui imperiive honore ipsius lateri iudicium de Italis laturus assideat. Vectigalis tuus consideret, quo decore securis^d, qua rei in Italia *iure^e* plectendi sunt, ante ipsum deferatur, qui sub tuis modo militat signis. Iudicetur itaque^f a iusto rerum arbitro aequa lance primo^g Ticinum^h, eiusque exemplo caeterarum Italiae urbium corrigantur excessus. Sed quid ad nos de talibus?

Tractentⁱ fabrilia fabri³.

Nos miserum vulgus, nos Dei tantum servicio mancipati, nostram intueamur sortem. Nichil ad nos de tyrannis terrae. Atque o utinam felix nimium prior aetas atque aurea Saturni redirent secula⁴, ut colonus terrae sarculo ligoneque^k et rastro non cum naturae consorte, sed cum terra pugnaret, sicque ordo Deo sacratus orationibus ac obsecrationibus libere invigilare posset! Pereat qui ad cruentandum hominum genus arma extulit, qui beluina feritate, hominem se non recognoscens, humanum sanguinem primo fudit! Ad nos redeamus. Nichil^l fecimus, alienas ob culpas plectimur. Nobis, quesumus, pietas parcat principis et, si miserae non vult ignoscere civitati, nos saltem inermes, iam ex fetore pestilentiae morbidos et iam morti proximos^m, libertati datos, de tam gravibus claustris exire permittat'. — Haec dicunt, et manus ad caelos tendentes lacrimisqueⁿ obortis⁵ rigantes genas, cum magno eiulatu ad pedes eorum qui missi fuerant se prosternunt.

p. 403.
(19)

26. Cognitis his, princeps animum quidem intus ad

a) Lunellum C. A 1? b) Lunellum h. l. etiam A. c) que deest B 1. 3. d) securius B 1. 3; securim — deferat A. e) deest A. f) igitur O. g) primum B. h) Tyc. A 1. B 1. i) Tractant A. k) que deest A; et deest B. l) Nil A. m) propinquos C. n) que deest A.

1) Cf. Horat. Epist. I, 18, 84. 2) Hodie Lomello, in septentrione Terdonae situm. 3) Hor. Epist. II, 1, 116. 4) Verg. Ecl. IV, 6. Aen. VI, 793. 5) lacrimisque obortis, Verg. Aen. IV, 30; imbre rigante genas Ovid. De arte am. I, 532.

miseri cordiam flexum presensit, sed dissolutionis suspicionem^{1155.} vitans, extra eum in prioris severitatis constantia servavit,⁽¹⁹⁾ illis ut ad^a arcem redeant iussis. Condescendebat [enim^b] miserae cleri^c sorti, sed subridebat^d superbi populi fortunae, quem hoc inditio quasi desperatum et desolationi proximum animadvertibat. At oppidani nondum tot malis victos se fingentes, infra quatuor dies, quibus pro christiani cultus devotione principem hostibus pacem dedisse diximus, baleare tormentum [artificiose^b] instruunt, ignorante principe ac eos treugam datam observare estimante. Finito, ut dictum est, quadriduo, oppidani rursus machinis pulsantur. Illi suo quod fecerant vim tormenti propellentes, unum etiam, quo magis infestabantur, quatiendo frangunt. Quo sine mora reparato, acrius solito urgentur. Tot impulsionum ac maxime sitis defatigatione fracti ultimaque desperatione correpti, Terdonenses tandem de reddenda per deditiois presidium pertractant arce. Igitur tertia post paschalem¹ sollempnitatem⁽²⁰⁾ ebdomada, mense Aprili, animabus solum ex miseratione et Apr. mansuetudine principis saluti et libertati datis, civitas^e primo direptioni exposita, excidio et flammae mox traditur. Eripitur ibi de gravi qua tenebatur captivitate quidam ex Gregorum proceribus, quem Opicius cognomento Malaspina male propter pecuniae exactionem ceperat asperisque locis inclusum in ipsa arce tenebat. Videres miseros oppidanos, cum iam, securitate concessa, de miseris claustrorum ergastulis ad liberam prodirent aeris^f temperiem, funebri facie tamquam de bustis egredientes imitari^g, in semet pretendentes quod dicitur, omnium miserabilius esse claudi obsidione.

27.^h Peracta victoria, rex a Papiensibus ad ipsorum civitatem triumphum sibi exhibituris invitaturⁱ, ibique ea dominica qua *Iubilate* canitur² in aecclesia sancti Michaelis, ubi antiquum regum Longobardorum palatium fuit, cum multo civium tripudio coronatur. Deductis ibi cum magna civitatis laetitia et impensa tribus diebus, inde per Placentiam transiens, iuxta Bononiam pentecosten celebrat,^{Apr. 17.} ac ibidem transceso Apennino^k, citeriorem Italiam, quae modo Tuscia vocari solet, perlustrat. Illic Pisanos^l, viros in insulis et transmarinis regionibus^m potentes, obvios habuit,

a) *deest B.* b) *deest B. C.* c) *miseri dei A; miserecti B 1; misericulae forti B 2.*
d) *subarridebat A.* e) *civitati B 3.* f) *deest A.* g) *mutari B.* h) *nulla h. l. cap. dist. B. C.*
i) *deest A 1; in marg. suppl. A 2.* k) *Apenn. B 1.*
l) *Pys. C 1.* m) *civitatibus C.*

1) *Anno 1155. pascha incidit in diem 27. Martii.* 2) *Rectius fortasse dominica Cantate, d. 24. April., cum charta exstet data d. 20. Apr. in destructione Terdone (Stumpf nr. 3705).*

1155. eisque, ut naves contra Gwillelmum Siculum armarent, in mandatis dedit. Circa idem tempus Anshelmus Havelbergensis^a episcopus^b a Grecia reversus, Ravennatensem archiepiscopatum per cleri et populi electionem, simul et eiusdem provinciae^c exarchatum, laboris sui magnificam recompensationem, a principe accepit^d.

28. Igitur rex ad Urbem tendens, circa Biterbium^e castrametatur. Quo Romanus antistes Adrianus cum cardinalibus suis veniens, ex debito officii sui honorifice^f suscipitur, gravique adversus populum suum conquestione utens, reverenter auditus est. Predictus enim populus, ex quo senatorum ordinem renovare studuit, multis malis pontifices suos affligere temeritatis ausu non formidavit. Accessit ad huius seditiosi facinoris augmentum, quod Arnaldus^g quidam Brixienensis^h, de quo supra dictum est¹, sub typo religionis et, ut euvangelicis verbis utar, sub ovina pelle lupum gerens, Urbem ingressus, ad factionem istam rudis populi animis premolli dogmate ad animositatem accensis, innumeram post se duxit, immoⁱ seduxit multitudinem. Arnaldus iste ex Italia^k civitate Brixia oriundus eiusdemque aeccliesiae clericus ac lector tantum ordinatus, Petrum Abailardum olim preceptorem habuerat. Vir quidem naturae non hebetis^l, plus tamen verborum^m profluvio quam sententiarum pondere copiosus. Singularitatis amator, novitatis cupidus, cuiusmodi hominum ingenia ad fabricandas hereses scismatumque perturbationes sunt prona. Is a studio aⁿ Galliis^o in Italiam revertens, religiosum habitum, quo amplius decipere posset, induit, omnia lacerans, omnia rodens, nemini parcens. Clericorum ac^p episcoporum derogator, monachorum persecutor, laicis tantum adulans. Dicebat enim, nec clericos proprietatem nec episcopos regalia nec monachos possessiones habentes aliqua ratione salvari posse. Cuncta haec principis esse, ab eiusque beneficentia^q in usum tantum laicorum cedere oportere. Preter haec de sacramento altaris, baptismo^r parvulorum non sane dicitur^s sensisse. His^t aliisque modis, quos longum est enumerare^u, dum Brixiensem aeccliesiam^v perturbaret laicisque terrae illius prurientes erga clerum aures habentibus aeccliesiasticas maliciose exponeret personas, in

cf. Matth.
7, 15.

p. 404.

a) Haveb. A. b) *deest* B 1. 3. c) providentię B 1. 3. d) recepit A.
e) *ita* A 1. B 1. 3; Vit. A 2. C. f) honeste B 1. g) Arnoldus B. h) Brixien-
sis C 1. i) immo sed. *des.* B 1. 3. k) Ytalie A. l) *hens* A; *habens* C 1.
m) illorum v. B. n) de A. o) Gallis B 1. p) et A. q) beneficentia B 1. 3;
beneficiencia B 2. r) baptismoque A. s) traditur A. t) *novum inc.*
cap. A. u) enarrare et enum. A 1; enum. et enarr. *corr.* enarr. et enum. A 2.
v) p. aec. A.

1) I, 27.

magno concilio Romae sub Innocentio habito ab episcopo ^{1139.} civitatis illius virisque religiosis accusatur. Romanus ergo pontifex, ne perniciosum dogma ad plures serperet, imponendum viro silentium decernit^a. Sicque factum est. Ita homo ille de Italia fugiens, ad Transalpina se contulit, ibique in oppido Alemanniae Turego officium doctoris assumens, perniciosum dogma aliquot diebus seminavit. Comperta vero morte Innocentii, circa principia pontificatus Eugenii Urbem ^{c. 1145.} ingressus, cum eam erga^b pontificem suum in seditionem excitatam^c invenisset, viri sapientis haut sectatus consilium de huiusmodi dicentis: *Ne in eius ignem ligna struas*, ^{Eccli. 8, 4.} amplius eam in^d seditionem concitavit, proponens antiquorum Romanorum exempla, qui ex senatus maturitatis consulto^e et ex iuvenilium animorum fortitudinis ordine et integritate totum orbem terrae suum fecerint^f. Quare reedificandum Capitolium, renovandam senatoriam dignitatem, reformandum^g equestrem ordinem docuit. Nichil in dispositione^h Urbis ad Romanum pontificem spectare, sufficere sibi aecclesiasticum iudicium debere. In tantum vero huius venenosae doctrinae coepit invalescere malum, ut non solum nobilium Romanorum seu cardinalium diruerentur domus et splendida palatia, verum etiam *quedamⁱ* de cardinalibus reverendae personae inhoneste, sauciatis quibusdam, a furenti plebe^k tractarentur. Haec et his similia cum multis diebus, id est a morte Caelestini^l usque ad haec, ab eo incessanter et irreverenter agerentur tempora, cumque sententia pastorum, iuste in eum et canonicè prolata, eius iudicio tamquam omnino auctoritatis vacua ab^l illo contempneretur, tandem in manus quorundam incidens, in Tusciae finibus captus, prin- ^{1155.} cipis^m examini reservatus est, et ad ultimum aⁿ prefecto Urbis ligno adactus ac, rogo in pulverem redacto funere, ne a furente^o plebe corpus eius venerationi haberetur, in Tyberim sparsus. Sed^p ut^q ad id unde digressus est stilus redeat, iunctis sibi in comitatu rerum apicibus ac^r per aliquot^s dies una procedentibus, quasi inter spiritalem patrem et filium dulcia miscentur colloquia, et tamquam ex duabus principalibus curiis una re publica effecta, aecclesiastica simul et secularia tractantur negotia.

a) decrevit A. b) contra C. c) excitata B 1. d) ad A. e) consultatione A. f) fecerunt A. B 3; int e corr. B 1. g) conf. A. h) dispositionem B 1. 3. i) deest C. k) deest B 3. l) ab i. des. C. m) principisque A. n) deest A. o) stolidi C. p) A. novum cap. inc., rubra praemissa: De colloquiis pape et imperatoris; quae in indice non exstat. q) Sed et ut A. r) deest B 1. 3. s) aliquos B.

1) Cf. Chron. VII, 31.

(21)
1155. 29. At Romanorum cives de principis adventu cognoscentes, pretemptandum ipsius legatione animum adiudicaverunt. Ordinatis ergo legatis industribus^a et litteratis, qui eum inter Sutrium et Romam adirent, accepto prius de securitate viatico^b, sicque presentatis regalis excellentiae consistorio viris, taliter adorsi sunt: 'Urbis legati nos, Urbis non parvum momentum, rex optime, ad tuam a senatu populoque Romano destinati sumus excellentiam. Audi serena mente, benignis auribus, quae tibi ab alma orbis domina deferuntur Urbe, cuius in proximo, adiuvante Deo, futurus es princeps, imperator et dominus. Pacificus si venisti, immo quia, ut arbitrator, venisti, gaudeo. Orbis^c imperium affectas; coronam prebitura gratanter assurgo, iocanter occurro. Cur enim suum [princeps^d] visitaturus populum non pacifice adveniret, non gloriosa munificentia respiceret, qui indebitum clericorum excussurus iugum, ipsius magna ac diutina expectatione prestolatus est adventum? Revertantur, opto, pristina tempora; redeant, rogo, inclitae Urbis privilegia; orbis Urbs sub hoc principe recipiat gubernacula, refrenetur hoc imperatore^e ac ad Urbis reducatur monarchiam orbis insolentia! Talis rector augusti sicut nomine sic induatur et gloria! Scis [autem^d], quod urbs Roma ex senatoriae dignitatis sapientia ac equestris ordinis virtute et disciplina a mari usque ad mare palmites extendens, non solum ad terminos orbis imperium^f dilatavit, quin etiam insulas extra orbem positas orbi adiciens, principatus eo propagines propagavit. Non illos procellosi fluctus aequorum, non hos scopulosae et inaccessibiles rupes Alpium tueri poterant: Romana virtus indomita cuncta perdomuit¹. Sed, exigentibus peccatis, longe positis a nobis principibus nostris, nobili illo antiquitatis insigni — senatum loquor — ex inerti quorundam desidia neglectui dato, dormitante prudentia, vires quoque minui necesse fuit. Assurrexi tuae^g ac divinae rei publicae profuturum gloriae, ad sacrum sanctae^h Urbis senatum equestremque ordinem instaurandum, quatinus huius consiliis, illius armis Romano imperio tuaeque personae antiqua redeat magnificentia. Numquid hoc placere tuae non debet nobilitati? Nonne etiam remunerabile iudicabitur tam insigne facinus tamque tuae competens auctoritati? Audi ergo, princeps, patienter et clementer pauca de tua ac de mea iusticia! Prius tamen de tua quam de mea. Etenim "a Iove principium"². Hospes eras, civem feci. Advena fuisti ex

p. 405.

a) illustribus A; industriis C. b) viaticoque A. c) orbium A. d) deest B. C.
e) auctore A. f) deest C. g) Affinita ac A. h) sacre A.

1) virtus omnia domuerat *Sallust. Catil.* 7. 2) *Verg. Aen. VII*, 219.

Transalpinis partibus, principem constitui. Quod meum iure ^{1155.} fuit, tibi^a dedi. Debes itaque primo ad observandas meas bonas consuetudines legesque antiquas^b, mihi ab antecessoribus tuis imperatoribus idoneis instrumentis firmatas, ne barbarorum violentur rabie, securitatem prebere, officialibus meis, a quibus tibi^c in Capitolio adclamandum erit, usque ad quinque milia librarum expensam dare, iniuriam a re publica etiam usque ad effusionem sanguinis propellere et haec omnia privilegiis munire sacramentique interpositione^d propria manu confirmare^e.

30. Ad haec^c rex, tam superbo quam inusitato orationis tenore iusta indignatione inflammatus, cursum verborum illorum, de suae rei publicae ac imperii iusticia^f more Italico longa continuatione periodorumque circuitibus^g sermonem producturus^h interruptit, et cum corporis modestia orisque venustate regalem servans animum, ex improvise non improvise respondit: ‘Multa de Romanorum sapientia seu fortitudine actenus audivimus, magis tamen de sapientia. Quare satis mirari non possumus, quod verba vestra plus arrogantiae tumore insipida quam sale sapientiae condita sentimus. Antiquam tuae proponis urbis nobilitatem, divae tuae rei publicae veterem statum ad sydera [usqueⁱ] sustollis. Agnosco, agnosco, et^k ut tui scriptoris^l verbis utar, “fuit, fuit^c quondam in^l hac re publica virtus”. “Quondam” dico. Atque o utinam tam veraciter quam libenter “nunc” dicere possemus! Sensit Roma tua, immo et nostra, vicissitudines rerum. Sola evadere non potuit aeterna lege ab Auctore omnium sancctam cunctis sub lunari globo degentibus sortem. Quid dicam? Clarum est, qualiter primo nobilitatis tuae robur ab hac nostra urbe translatum sit ad Orientis urbem Regiam, et per quot^m annorum curricula ubera deliciarum tuarum Greculus esuriens suxerit. Supervenit Francus, vere nomineⁿ et re nobilis, eamque^o quae adhuc in te residua fuit ingenuitatem fortiter eripuit. Vis cognoscere antiquam tuae^p Romae gloriam? Senatoriae dignitatis gravitatem? Tabernaculorum dispositionem? Equestris ordinis virtutem et disciplinam, ad conflictum procedentis intemeratam ac indomitam audaciam? Nostram intuere rem publicam. Penes nos cuncta haec sunt. Ad nos simul^q omnia haec cum im-

a) hoc t. B. b) quas add. B 1. c) deest A. d) interponere A. B. e) confortare A. f) iusticiae B 1. 3; deest B 2. g) circuitis A 1; circuitus A 2.
 h) ita A. C 1. 2; producturis B; producturum corr. edd. post. i) deest B, C. k) ut et C. l) h. in A. m) deest C. n) re et n. A. o) et eam B. p) R. t. A.
 q) o. h. s. c. A.

1) Cicero in Catil. I, c. 1.

1155. perio demanarunt. Non cessit nobis nudum imperium. Virtute sua amictum venit. Ornamenta sua secum traxit. Penes nos sunt consules tui. Penes^a nos est senatus tuus. Penes nos est miles tuus. Proceres Francorum ipsi te consilio regere, equites Francorum ipsi tuam ferro iniuriam propellere debebunt. Gloriaris, me per te vocatum esse, me per te primo civem, post principem factum, quod tuum erat a te suscepisse. Quae dicti novitas quam ratione absona, quam veritate vacua sit, estimationi tuae^b prudentumque relinquatur arbitrio. Revolvamus modernorum imperatorum gesta, si non divi nostri principes Karolus et Otto nullius beneficio traditam, sed virtute expugnatam Grecis seu Longobardis Urbem cum Italia eripuerint^c Francorumque apposuerint^d terminis. Docet^e haec^f Desiderius et Beringarius, tyranni tui, in quibus gloriabar, quibus tamquam principibus innitebaris. Eos a Francis nostris non solum subactos et captos fuisse, sed et in servitute ipsorum consenuisse^g, vitam finisse, vera relatione didicimus. Cineres ipsorum apud nos reconditi evidentissimum huius rei representant indicium. Sed dicis: "Vocatione mea venisti". Fateor; vocatus fui. Redde causam, quare vocatus fuerim! Ab hostibus pulsaberis, nec propria manu Grecorumve mollicie liberari poteris. Francorum virtus invitatione* ascita est. Implorationem potius quam vocationem hanc dixerim. Implorasti misera felicem, debilis fortem, invalida validum, anxia securum. Eo tenore vocatus, si vocatio dicenda est, veni. Principem tuum militem meum feci teque deinceps usque in presentiarum in meam ditionem transfudi. Legittimus possessor sum. Eripiat quis^h, si potest, clavam de manu Herculis¹. Siculus, p. 406. in quo confidis, forte haec faciet? Ad priora respiciat exempla. Nondum facta est Francorum sive Teutonicorum manus invalida. Deo largiente vitaeque comite, et ipse temeritatis suae quandoque capere poterit experimenta. Iusticiam tuam, quam tibi debeam, exquiris. Taceo, quod principem populo, non populum principi leges prescribere oporteat. Pretermitto, quod quilibet possessor possessionem suam ingressurus nullum condicionis preiudicium pati debeat. Ratione contendamus. Proponis, ut mihi videtur, trium sacramentorum exactionem. De singulis respondeo. Dicis, me debere iurare,

* v. in adiutorium tuum a. A.

a) Penes B 1. b) vestrae B. c) eripuerunt A. B. d) apposuerunt B.
e) Docent A. f) hoc B 2. 3. g) obs. vitamque A. h) qui B 1.

1) Cf. *Macrob.* V, 3.

ut leges antecessorum meorum imperatorum, eorum privi-^{1155.}]~~legi~~ legiis tibi firmatas, et bonas consuetudines tuas observem. Apponis etiam, quod patriae usque ad periculum capitis tuitionem iurem. Ad ista duo simul respondeo. Ea quae postulas aut iusta sunt aut iniusta. Si iniusta sunt, nec tuum erit postulare, nec meum concedere. Si iusta, recognosco, me haec et debendo velle et volendo debere. Quare superfluum erit voluntario debito et debitae voluntati sacramentum apponere. Quomodo enim tibi tuam iusticiam infringerem, qui quibuslibet *infirmis^a* etiam quod suum est servare cupio? Quomodo patriam et precipue imperii mei sedem usque ad periculum capitis non defenderem, qui et ipsius terminos non sine eiusdem periculi estimatione, quantum^b est in me, restaurare cogitaverim? Experta est hoc Dania nuper subacta Romanoque reddita orbi, et fortasse^c plures provinciae pluraque sensissent regna, si presens negotium non impedisset. Ad tertium venio capitulum. Affirmas, pro pecunia quadam iuramentum^d tibi preberi a mea deberi persona. Proh nefas! A tuo, Roma, exigis principe, quod quilibet lixa potius petere deberet^e ab institore. A captivis haec penes nos exiguntur. Num in captivitate detineor? Num vinculis hostium urgeor? Nonne multo et forti stipatus milite inclitus sedeo? Cogetur princeps Romanus contra suam voluntatem cuiuslibet prebitor esse, non largitor? Regaliter et magnifice actenus mea cui libuit et quantum decuit, et^a precipue bene de me^f meritis, dare consuevi. Sicut enim a minoribus debitum rite expetitur obsequium, sic a maioribus meritum^g iuste rependitur beneficium: hunc, quem alibi a divis parentibus^h meis acceptum servavi morem, civibus [meisⁱ] cur negarem, Urbemque meo introitu laetam non facerem? Sed merito, non iusta^k iniuste petenti cuncta iuste negantur'. — Haec dicens, et non sine condigna mentis indignatione orationem terminans, conticuit.

31.¹ Porro quibusdam ex circumstantibus inquirentibus ab his qui missi fuerant, an plura dicere vellent, paulisper deliberantes in dolo responderunt, se prius ea quae audierant concivibus suis referre et tunc demum ex consilio ad principem redire velle. Sic accepto com meatu a curia egredientes, ad Urbem cum festinatione revertuntur. Rex dolum presentiens, consulendum super hoc negotio patrem suum Romanum pontificem decernit. Cui ille: 'Romanae plebis, fili, adhuc melius experieris versutiam. Cognosces enim,

a) *deest A.* b) q. in me e. *A.* c) *fortassis A.* d) t. iuramenta *A.*; tibi *deest C.*
 e) *debet A.* f) *meis B 1.* g) *debitum A 2.* h) *patribus A.*
 i) *deest B. C.* k) *iusto B 3; iusto iniusta iniuste B 1, 2.* l) *nulla cap. dist. B. C.*

1155. in dolo eos venisse et in dolo redisse. Sed, Dei nos adiuvante clementia, dicentis: *Comprehendam sapientes in astutia sua*, prevenire eorum poterimus versutas insidias. Maturato igitur premittantur fortes et gnari^a de exercitu iuvenes, qui aeccliam beati Petri Leoninumque occupent^b castrum. In presidiis equites nostri ibi sunt, qui eos cognita voluntate nostra statim admittent. Preterea Octavianum cardinalem presbiterum, qui de nobilissimo Romanorum descendit sanguine, fidelissimum tuum, eis adiungemus'. Sicque factum est. Eliguntur proxima nocte pene usque ad mille armatorum equitum lectissimi^c iuvenes, summoque diluculo Leoninam intrantes urbem, aeccliam beati Petri, vestibulum et gradus occupaturi^d, observant. Redeunt ad castra nuncii haec laeta reportantes.

- (22) 32.^e Sole orto, transacta iam prima hora, precedente cum cardinalibus et^f clericis summo pontifice Adriano, eiusque adventum in gradibus prestolante, rex castra movens, armatus cum suis per declivum montis Gaudii descendens, ea porta quam Auream vocant Leoninam urbem, in qua beati Petri aecclia sita noscitur, intravit. Videres^g militem tam armorum splendore fulgentem, tam ordinis integritate decenter incedentem, ut recte de illo dici posset: *Terribilis ut castrorum acies ordinata*, et illud Machabeorum: *Refulsit sol in clipeos aureos^h, et resplenduerunt montes ab eis*. Mox princeps ad gradus aeccliae beati Petri veniens, a summo pontifice honorifice susceptus ac usque ad confessionem *beatiⁱ Petri* deductus est. Dehinc, celebratis ab ipso papa missarum sollempniis, armato stipatus rex milite cum benedictione debita imperii coronam accepit, anno regni sui quarto, mense Iunio^k, 14. Kal. Iulii, cunctis qui aderant cum magna laetitia acclamantibus Deumque^l super^m tam glorioso facto glorificantibus. Interim a suis pons, qui iuxta castrum Crescentiiⁿ ab urbe Leonina usque ad ingressum ipsius extenditur p. 407. Urbis, ne a furente populo celebritatis huius iocunditas interrumpi posset, servabatur. Peractis^o omnibus, imperator cum corona solus equum faleratum^p insidens, caeteris pedes euntibus, per eandem^q qua introierat egressus portam, ad tabernacula quae ipsis muris adhaerebant revertitur, Romano pontifice in palatio quod iuxta aeccliam habebat remanente.
33. Dum^r haec agerentur, Romanus populus cum sena-

a) clari A 2. b) preocc. A. c) elect. A. d) occupata A. e) novum inc. cap. codd., in A 1 inscriptum: De ingressu pape et regis ad Urbem. f) et cl. des. A 2. g) Videns A 1. B 1, corr. Videres A 2. h) et aereos add. B 2? 3? C 2. i) b. P. des. A. k) Iunii Kal. 14. Iul. A. l) que deest A. m) tam super C 1. n) Chr. B 3. o) h. l. novum inc. cap. B 1. p) i. f. A. q) e. portam q. i. g. A; egr. deest C. r) Cum A.

toribus suis in Capitolio convenerant^a. Audientes autem^b,^{1155.} imperatorem sine sua astipulatione coronam imperii accepisse, in furorem versi, cum impetu magno Tyberim^c transeunt, ac iuxta^d aecclesiam beati Petri procurentes^e, quosdam ex stratoribus, qui remanserant, in ipsa sacrosancta aecclesia necare non timuerunt. Clamor attollitur. Audiens haec^f imperator, militem, ex estus magnitudine sitisque ac laboris defatigatione recreari cupientem, armari iubet. Festinabat eo amplius, quo timebat, furentem plebem^g in Romanum pontificem cardinalesque irruisse. Pugna conseritur. Ex una parte iuxta castrum Crescentii cum Romanis, ex altero latere iuxta Piscinam¹ cum Transtyberinis. Videres nunc hos^h istos versus castra propellere, nuncⁱ hos illos ad pontem usque repellere. Adiuvabantur nostri, quod a castro Crescentii saxorum ictibus seu iaculorum non ledebantur^k spiculis, mulieribus etiam quae in spectaculis stabant suos, ut aiunt, adhortantibus, ne propter inertis plebis temeritatem tam ordinatum equitum decus ab his qui in arce erant predictis modis sauciaretur. Dubia itaque sorte dum diu ab utrisque decertaretur, Romani tandem, atrocitatem nostrorum^c non ferentes, coguntur^l cedere. Cerneret nostros tam immaniter quam audacter Romanos cedendo sternere, sternendo cedere, acsi dicerent: 'Accipe nunc, Roma, pro auro Arabico Teutonicum ferrum. Haec^m est pecunia, quam tibi princeps tuus pro tua offert corona. Sic emitur a Francis imperium. Talia tibi a principe tuo reddunturⁿ commertia, talia [tibi^o] prestantur iuramenta'. Prelium hoc a decima pene diei hora usque ad noctem protractum est. Cesi fuerunt ibi vel in Tyberi mersi pene mille, capti ferme 600, sauciati innumeri, caeteri in fugam versi, uno tantum ex nostris, mirum dictu, occiso, uno capto. Plus enim nostros intemperies caeli estusque illo in tempore maxime circa Urbem inmoderatio quam Romanorum ledere poterant arma.

34. Finito tam magnifico triumpho, imperator ad castra⁽²³⁾ rediit ibique, et se et suis, fessa lectulis recipientibus membra, nocte illa conquievit. Altera die cum mercatum a civi-^{Iun. 19.} bus amaricatis habere non posset^p, laborantem ciborum inedia militem ad superiora duxit, ac paulisper ad campi planitiem procedens tentoria locavit. Dehinc iuxta montem Soractem, in quo beatum Silvestrum olim persecutionem

a) convenerat A. b) ergo A. c) deest A. d) usque ad A. e) perc. B 1.
 f) hoc B 1. g) populum A. h) i. h. A. i) nunc — repellere des. B.
 k) ledantur A. l) ced. cog. A. m) hoc est pecuniam A. n) reddentur A 1;
 retentur A 2. o) deest B. C. p) possent B 1.

1) S. Benedetto in Piscinula.

1155. fugientem tradunt latuisse, Tyberim transvadans^a, in quadam valle¹, campi viriditate amena, cuiusdam amnis cursu conspicua, non longe a civitate Tiburto^b militem tam crebris laboribus defatigatum aliquantum^c quiescere permisit. Adventabat toti aecclesiae et precipue Romanae urbis pontifici
Jun. 29. et imperatori venerabile festum apostolorum^d Petri et Pauli. Ea^e ergo die, missam papa Adriano celebrante, imperator coronatur. Tradunt, Romanorum ibi^f pontificem inter missarum sollempnia cunctos, qui fortasse in conflictu cum Romanis habito sanguinem fuderant, absolvisse, allegationibus usum, eo quod miles proprio principi militans eiusque obedientiae astrictus [non^g solum] contra hostes imperii [et^g aecclesiae] dimicans, sanguinem[que^g] fundens, iure tam poli quam fori non homicida, sed vindex affirmetur. Inde castra movens, inter Urbem et Tusculanum resedit. Iam tempus imminebat,
Jul. 24. quo Canis ad morbidum pedem Orionis micans exurgere deberet, e^h vicinis stagnis cavernosisque ac ruinosis circa Urbem locis tristibus erumpentibus et exhalantibus nebulis, totus vicinus crassatur aer, ad hauriendum mortalibus letifer ac pestifer. Urgebatur hoc incommodo in Urbe civis, hoc tempore ad montana consuetus fugere, in castris miles, tanta desuetusⁱ aeris intemperie. Nec dubium, quin civis ad obedientiam pontifici, ad deditionem principi suo venisset, si miles extra tantum incommodum pati potuisset. Verum innumeris hac caeli corruptione in morbos gravissimos incidentibus, princeps dolens ac nolens suisque tantum morem gerens, ad vicina montana transferre cogitur tabernacula. Itaque proximum ascendens Appenninum^k, super Nar fluvium, de quo Lucanus²:

Sulphureas Nar albus aquas^f,

- tentoria fixit, circa Tyburtum^b a Romano pontifice, relictis sibi captivis^l, divisus. Ibi per aliquot dies manens, acceptoque prudentum consilio, corruptum quem hiberant aerem farmatiis propellendum, exercitum [quantum^m poterat] recreavit.
p. 408.

35. ⁿ Peractis ibi aliquot diebus, cum fodrum^o a vicinis civitatibus et castellis et oppidis exquireretur, Spoletani indignationem principis incurrunt. Dupliciter enim peccaverant, cum 800 librarum facti essent obnoxii, partim defraudando, partim falsam monetam dando. Aduxit huius indignationis

a) transvadens A. b) Thyb. A. c) aliquantisper A. d) deest C; v. a. P. et P. f. A. e) novum inc. cap. A, rubra praemissa: De coronatione imperatoris; cf. quae ad indicem notavi. f) deest A. g) haec des. B. C. h) ita C 1. 2; cum B; deest A. i) dis. A. k) ita iam A. B 1. C 1. l) capti⁹ B 1. 3. m) q. p. des. B. n) nulla cap. dist. B. C. o) forum B.

1) *Ad pontem Lucanum.* 2) *Immo Virgilius Aen. VII, 517.*

cumulum, quod Gwidonem^a comitem cognomento Guerram^b,^{1155.} inter omnes Tusciae proceres opulentiorum, de Apulia in legatione imperatoris ad ipsum redire volentem, in sua civitate hospitatum, comprehendere captumque tenere ausi sint^c. Quodque his peius erat, preceptum principis eum relaxari iubentis contempserunt. Imperator ergo plus de captivitate proceris sui quam de fraudatione pecuniae motus, in Spoletanos transtulit arma. Illi murorum ambitu altissimarumque turrium muniminis multitudine non contenti^d, extra muros cum fundibulariis et sagittariis egressi, occurrendum principi putantes, quos poterant percutiebant et quos poterant figebant. Videns hoc princeps: 'Ludus', ait, 'hic puerorum, non virorum videtur concertatio'. Dixit, suosque fortiter in adversarios ruere iubet. Quo sine mora facto, vallorumque obstaculis tamquam plano ex ferventium animorum fortitudine^e transmissis, caeduntur Spoletani, ac aliquamdiu viriliter resistentes, cedere coguntur. Urbis refugio se recipere volentibus miles, qui a tergo imminerebat, simul recipitur, fortuna iuvante virtutem^f. Civitas direptioni datur, et antequam asportari usui hominum profutura possent, a quodam apposito igne, concrematur^f. Cives, qui ferrum flammamque effugere poterant, in vicinum montem seminudi, vitam tantum servantes, se recipiunt. Protendebatur conflictus iste a tertia usque ad nonam. Nullus in^g illa concertatione privatus principe strennuior^h, nullus nec gregarius miles ad sumenda arma promptior, nullus ad periculorum exceptionem nec conductitius eo paratior. Denique ea ex parte, qua maioris aecclesiae pontificalem sedem versus ex convexo montis inaccessibilior civitas videbatur, ipse non solum suos ad assaultum adhortationeⁱ urgebat, minis cogebat, verum etiam aliis exempla prebebat^k, et non sine maximo periculo montem in propria [sua^l] persona ascendens, eam^m irrupit.

36. Transacto Spoletanorum excidio, princeps ea nocte ibi victor remansit. Postera die, eo quod ex adustione cadaverum totus in vicino corruptus aer intollerabilem generaret nidorem, ad proxima exercitum transtulit loca, duobus diebus ibi manens, donec igni residua in usus exercitus, non miserorum Spoletanorum cederent spolia. Post haec ad maritima Adriatici equoris loca procedit exercitus. Ibiⁿ in confiniis Anthonae imperator castra ponens, Palologum² —,

a) Guid. C. b) Gwerr. B. c) fuerunt A. d) conterriti B 1. 3. e) magnitudine A. f) concremantur B 1. g) i. in A. h) strennior A 1; strennuor B 1. 3. i) adhortationem B 1. k) prebens non A. l) deest B. C. m) eamque C. n) deest A 2.

1) Fortes fortuna adiuvat, *Terent. Phormio* I, 4. 2) *Michaellem Palaeologum*.

1155. quod nos veterem sermonem dicere possumus —, nobilissimum Grecorum regalisque sanguinis procerem, et Marodocum¹, egregium virum, ex parte principis sui Constantinopolitani venientes muneraque non parva deferentes, obvios habuit. Quibus auditis, causaque viae cognita, per aliquot dies secum detinuit. Dehinc, accepto principum qui cum ipso erant consilio, Gwibaldum^a Corbeensem simul et Stabulensem abbatem regalem, virum prudentem ac in curia magnum, in Greciam^b, legatione ipsius ad Regiae urbis principem functurum, destinavit.

37. Inter haec princeps Capuae², Andreas Apuliae comes caeterique eiusdem provinciae exules Campaniam et Apuliam cum legatione imperatoris ingredientes, civitates, castella caeteraque^c quae olim habebant municipia sine contradictione recipiunt, accolis terrae putantibus imperatorem e vestigio ipsos subsecuturum. At princeps diu cum proceribus maioribusque de exercitu consultans, plurimum ad inclinandos eorum animos, ut in Apuliam descenderent, laboravit. Verum excandescente amplius in exercitum Canis rabie, vixque aliquibus residuis qui estus fervore et aeris intemperie corruptionem non sentirent, sauciatis quoque de civitatum, castellorum, oppidorum expugnatione pluribus, nonnullisque^c extinctis, non sine cordis amaritudine ad Transalpina redire cogitur.

38.^d Igitur, signo dato, cunctis ad patriam licentia^e repedandi conceditur. Intrabant alii naves, per Adriaticum equor ac insulam quae modo Venetia dicitur ad propria reversuri. Inter quos primates fuere Peregrinus^f Aquilegensis patriarcha, Everhardus^g Babenbergensis^h episcopus, Berhtolfusⁱ comes, Henricus Carentanorum^k dux, Odoacer^l Stirensis marchio. Alii ad occidentales partes Longobardiae, nonnulli per^m montem Iovis, **aliiⁿ per** vallem Moriannae transituri, carpebant iter. Complures adhuc imperatori adherebant.

39. Fridericus itaque, victor inclitus, triumphator, ab Anconensium^o territorio castra movens, per Senegalliam, ubi Senones Gallos olim Romani mansisse autumant, Fanum et Ymulam transiens, Appennino transmenso^p, in plano ulterioris Italiae iuxta Bononiam super Rhenum resedit. Inde per

a) Guib. C. b) Grecia B 1. 3. c) que deest A. d) nulla cap. dist. B. C.
 e) rep. libertas A. f) Piligrinus B 1. g) ita h. l. A. C 1; Eberh. B. C 2.
 h) ep. B. A. i) Berchtoldus A. k) Carint. B 3. l) ita A 1; Odacker A 2;
 Othakker B 1; Odakere B 3; Odoacer C. m) p. eandem montem (montis A 2)
 I. A. n) al. p. des. A. B. o) Anchon. A 2. p) transmerso B 1. 2.

1) Iohannem Ducam intelligere videtur. 2) Robertus.

planam Italiam, transmissa iuxta beati Benedicti cenobium¹ 1155.
 navibus* Eridano, ad campestria Veronensium revertitur^{Sept.}
 circa principia mensis Septembris. Est^a autem antiqua^b (25)
 Veronensium consuetudo, et quasi [a^c] longinquo imperatorum
 utuntur privilegio, ut principes^d Romanorum, seu ad Urbem
 ex Transalpinis partibus venientes seu inde redeuntes, ne per
 ipsorum civitatem veniendo depopulationi subiaceant, paulisper
 sursum a civitate per pontem navibus ab eis factum Adesam
 transeant. Hunc morem Veronenses fraudulenter secuti, pontem
 quidem ex navibus fecerant, sed ex ligamentorum tenaculis tam
 debilem, ut potius muscipulam quam pontem diceres. Alio iti-
 dem commento pernicioso usi fuerant. Ex superioribus [enim^c]
 annis partibus validas lignorum strues in plures congesse-
 rant fasces, quatinus per hoc^e huius rei ignarum deciperent
 militem, id est, ut, postquam altera pars transiret, altera,
 ponte per haec diabolica machinamenta dirupto, remaneret,
 ipsi in alteros irruerent. Inciderunt iniqui in^f foveam, iuxta^{cf. Ps. 7, 16.}
 Scripturam, quam fecerunt. Denique nutu Dei saluti prin-
 cipis exercitusque sui providentis factum est, ut et miles
 sine^g dampno, tamen periculose, transiret, et predictae strues
 supervenientes, ponte diruto, quosdam ex hostibus, qui exer-
 citum subsequuti fuerant, eodem quo venerant meatu reverti
 se putantes, interciperent. Qui mox omnes sicut traditores
 trucidati sunt. Ea nocte fessus laboribus in vicino resedit miles.

40. Erant in imminente fauces montium^h saxumque
 fortissimum prope in declivo rupis inaccessibileⁱ observans^k
 viam. Oportebat per desubtus [illud^c] exercitum transire.
 Talis est enim ibi natura locorum. Ex una parte labitur
 Athesa fluvius invadabilis, ex altera prerupta montis pre-
 cipicia viam stringunt et vix semitam artissimam faciunt.
 In hac arce, quodam Alberico nobili Veronensium equite
 auctore, latruncolorum predandi causa convolaverat multitudo.
 Igitur, adventante exercitu, quidam ex eis, qui ea die qua
 Athesa transmissa est transire cupiebant, pacifice ex industri
 dolo angustias a latronibus transpedare permittuntur. Ven-
 ientibus sequenti luce aliis, latrones ad saxorum moles cur-
 runt, transmeandi facultatem prepediunt. Principem ea latere
 non poterant. Erant adhuc in comitatu eius^l duo Veronen-
 sium civium illustres equites, qui eum ad Urbem prosecuti

* ponte de n. B.

a) *novum cap. h. l. inc. B. C.* b) *antiqua B 1.* c) *deest B. C.* d) *princeps B.*
 e) *deest A.* f) *i. Scr. in f. A.* g) *p. s. d. t. tr. A.* h) *montiumque A.*
 i) *inaccessibilem B. C.* k) *servans C.* l) *suo C.*

1) *San Benedetto.*

1155. ac inde usque ad presentem locum secuti fuerant, Garzabanus^a et Ysaac. Hos princeps ad predictos latrones destinandos putavit, ut ita communicato concivium suorum consilio a cepta facilius desisterent malicia. Illi eos nec audire, sed ictibus propellere. Imperator, rursum aliis eo destinatis, illos ab incepto desistere iubet. At illi in pertinaci obstinatione sua remanentes, lapides itidem iactare ceperunt, dicentes, imperatorem ibi^b numquam transiturum, nisi a singulis equitibus lorica^c vel equum haberent et insuper non modicam pecuniam a principe. Audiens haec^e imperator: 'Dura est', inquit, 'haec conditio, durum est latroni principem tributa persolvere'. Quid faceret? Quo se verteret? Flumen transvadaret? At^d ad transvadandum^e aptus^f, natura renitente, non erat. Ingenio transiret? Pons dirutus fuit. Civitatem versus descenderet? Sed et ibi mons ad flumen se stringens clausuram fecerat, quam Veronensium presidia observabant. Ad consueta priorum virtutum se vertit insignia. Oportebat enim qualicumque predictam arcem expugnari ingenio. Iubet sarcinas deponi, tentoria quasi erigi, acsi eadem ibidem nocte figenda forent tabernacula. 'Hic', inquit, 'tamquam patriae nobis arridente vestibulo, tot decursis periculis, laborum nostrorum consummationem hic habebimus'. Sic suos alloquens, acsi illo Virgilano¹ uteretur:

O socii, neque inexpertes^g sumus ante laborum,

O passi graviora, dabit deus his quoque finem.

— *Forsan et haec olim meminisse iuvabit,*

omnes armari iubet. Deinde, vocato Garzabano et Ysaac, de situ^h locorum, quove aperiri possitⁱ via ingenio, inquirendo^k sollerter edoceri petit. At illi: 'Cernis eam quae super arcem dependet rupem, eminentia sua terribilem, confragosis^l locis saxorumque asperitate quasi inaccessibilem? Illam, nisi forte ab eis observetur, si incautis preripere poteris, propositum tenebis'. Nec mora, mittuntur cum Ottone^m vexillifero quasi ducenti lectissimiⁿ iuvenes armati. Illi per devia silvarum et montium, per concava et confragosa Alpium oberrando loca, tandem cum^o multo sudore ad predictam perveniunt rupem. Quae^p dum quasi ferro abscisa nullum ascendendi aditum militi offerret, curvatur alius, ut socium dorso levet, alius ad erigendum commilitonem^q humeros prebet. Post haec de hastis facientes scalam — nam gra-

a) Barsabanus A, et ita post.

b) n. i. A.

c) hoc B 1. 3.

d) deest C.

e) transvadandum B 1.

f) aptum B 1. 3.

g) ignari C 2.

h) l. s. A.

i) posset A. k) s. i. A.

l) et fragosis C 1? 2.

m) Othone B 3.

n) elect. A.

o) non A 1; non modico A 2.

p) Quem B 1. 3.

q) c. suum C.

1) Aen. I, 198. 199. 203.

2) San Benedetto.

vabatur admodum hac naturali, ut ita dicam, scala armatus ^{1155.} eques —, cuncti ad summitatem perveniunt rupis. Exeritur^a ab Ottone^b imperatoris vexillum, quod ab eo prius latenter gestabatur. Hoc signo tamquam victoriam presagiente, clamor et cantus attollitur; exercitus qui in valle manebat ad assultum properat^c. Latrunculi huius rei incauti — putabant enim, predictam rupem cunctis mortalibus impermeabilem, solis avibus perviam fore. —, viso, quod ex infernis et supernis urgerentur locis, desperatione corripuntur fugamque moliuntur. Sed fugae locus non erat. Quicumque enim ex eis precipitii presidio se committeret, ex collisione hinc inde saxorum confractus membratimque discerptus, antequam ad solum perveniret, animam in inani^d ponebat. Tanta erat saxi eminentia, tanta fuit hispidae^e rupis scabrosa malicia. Quid plura? Uno, ut aiunt, excepto^f solo, qui cavernosis locis absconsus delitescens mortem evasit, caeteri omnes obtruncantur, duodecim cum Alberico captis ac ad supplicium reservatis. Erant pene omnes qui deprehensi in vinculis tenebantur equestris ordinis. Presentatis igitur predictis viris principi ad patibulique supplicia adiudicatis, unus ex eis inquit: ‘Audi, imperator nobilissime, miserrimi hominis sortem. Gallus ego natione sum, non Longobardus, ordine quamvis pauper eques, conditione liber; casu, non industria his^g latronibus adiunctus pro resarcienda familiaris rei penuria. Promiserunt se ducturos me ad loca talia, ubi mea posset^h relevari inopia. Credidi miser, consensi credulus, ductus sum ab iniquis et seductus ad haec infortunia. Quis enim in quolibet mortalium tam precipitataeⁱ mentis speraret insaniam, tam furentis animi expectaret audaciam? Quis^k a proprio cliente has suo principi, Urbis et orbis dominatori, nequi crederet insidias? Parce, princeps, parce misero, parce miserabiliter seducto!’ Hunc solum imperator gloriosus de caeteris mortis^l sententia eripiendum decrevit; hoc ei tantum pro pena imposito, ut, funibus cervicibus singulorum apposis, ligni supplicio commilitones plecteret. Sicque factum est. Non illis miserrimis profuit multa quam pro vita redimenda promittebant pecunia; a districto iudice patibulo appensi sunt. Caeteri omnes, qui per decliva montium dispersi iacebant, ut cunctis transeuntibus temeritatis suae preberent documenta, in ipsa via in cumulos acti. Fuerunt autem, ut dicitur^m, quasi quingenti.

41. Princeps, transitis [hisⁿ] locorum augustiis, iam (26)

a) Erigitur in marg. add. A 1, et ita A 2. b) Othone B 3. c) preparatur A.
d) iātu A 1 in marg., et ita A 2. e) hypsidis A. f) deest A. C; uno autem solo C.
g) bis B 3. h) r. p. A. i) precipitantem A. k) Qui B 1. 3.
l) s. m. C. m) dicebatur B. n) deest B. C.

1155. cunctis emensis periculis, nocte illa in Tridentinorum^a territorio castra laetus locavit. Dehinc per Tridentum vallemque^b Tridentinam transiens, ad Bauzanum^{c.1} usque pervenit. Haec villa in termino Italiae Baioariaeque posita dulce vinum atque ad vehendum in^d exteras regiones naturale Noricis mittit. Inde, multis se ad propria dispergentibus domicilia, per Brixinoram iter agens, ad Baioariae planitiem eodem ferme quo inde egressus fuerat tempore vertente anno rediit.

Haec^e de expeditionis illius^f processu et proventu pauca de multis enarrasse sufficiat. Neque enim^g cuncta ibi fortiter gesta a nobis ea ordinis integritate stilique urbanitate dici poterant, acsi oculis nostris illa vidissemus. Nam antiquorum mos fuisse traditur^h, ut illi qui res ipsas prout gestae fuerunt sensibus perceperant earumdem scriptores existerent. Unde et hystoria ab hysteron^{b.3}, quod in Greco 'videre' sonat, appellari consuevit. Tanto enim quisque ea quae vidit et audivit plenius edicere poterit, quanto, nullius gratiaⁱ egens, hac illacque ad inquisitionem veritatis non circumfertur dubie anxius et anxie dubius. Durum siquidem est, scriptoris animum tamquam proprii extorrem examinis ad alienum pendere arbitrium.

(27) 42. Igitur consummato feliciter viae labore, princeps ad familiaria remeans domicilia, alloquitur in confinio Ratisponensium patrum suum Henricum ducem, ut ei de trans-
p. 411. actione facienda cum altero Henrico, qui iam, ut dictum est⁴, ducatum Baioariae iudicio principum obtinuerat, persuaderet. Cui dum ille tunc non acquiesceret, iterum diem alium, quo eum super eodem negotio per internuncios conveniret, in Baioaria versus confinium Boemorum constituit. Quo princeps veniens, Labezlaum^k ducem Boemiae, Albertum marchionem Saxoniae, Herimannum^l palatinum comitem Rheni cum aliis viris magnis obvios habuit. Tantus etenim^m eos qui remanserant ob ipsius gestorum magnificentiam invaseratⁿ metus, ut omnes^o ultro venirent, et quilibet familiaritatis eius gratiam obsequio contenderet invenire. Quantum etiam Italis timorem^p incusserit factorum eius memoria, ex legatis Veronensium perpendi potest, quod in proximo, Deo largiente, plenius dicendum erit⁵. At cum multis modis

a) Tred. B 1. 3. b) que deest B 1. 3. c) Gansanum A. d) ad A. e) A novum cap. inc., rubra praemissa: Finis illius expeditionis, quae in indice haud legitur. f) deest C. g) deest A 2. h) histereon B 1 3; histeron C 1. 2. i) e. gr. A. k) Labeslaum A; Labezlavit B 3; Labezalaum C 1. l) Hermannum A, semper. m) enim B 1. n) invaserant B 1. o) deest B 3. p) stuporem A.

1) Botzen. 2) Isidor Etym. I, 40. 3) i. e. ἰστορεῖν. 4) Cap. 11. 5) Infra c. 45.

ad transigendum nos, qui mediatorum ibi vice fungebamur, ^{1155.} operam daremus, infecto adhuc negotio, insalutati ab invicem separati sunt.

43. Post haec mediante Octobre imperator Ratisponam, ⁽²⁸⁾ Norici ducatus metropolim, curiam celebraturus ingreditur, ^{Oct.} habens secum Heinricum, Heinrici ducis filium, in possessionem eiusdem ducatus mittendum. Haec civitas super Danubium, qui unus trium famosissimorum fluminum in Europa a topografis dicitur, ex ea parte qua predicto amni duo navigabilia, Reginus^a scilicet et Naba, illabuntur flumina posita, eo quod ratibus oportuna bonaque^b sit, vel a^c ponendo ibi^d rates Ratisbona vel Ratispona vocatur, Baioariorum quondam regum, modo ducum sedes. Venerunt ad eam curiam Arnaldus^e Maguntinus^f archiepiscopus et predictus Herimannus Rheni palatinus comes, uterque^g de altero querimoniam facientes. Denique, manente in Italia principe, totum pene Transalpinum imperium seditionibus motum, ferro, flamma publicisque congressionibus turbatum^h, absentiam sui sensit presulis^{i.1.} Inter quos hi duo principes^k, tanto ad nocendum efficaciores quanto fortiores, totam^l pene Rheni provinciam et precipue Maguntinae^f civitatis nobile territorium preda, caede et incendiis commacularant^m. Igitur sedente ibi in publico consistorio imperatore, iam sepe nominatus Heinricus dux possessionem suam patrumque suorum recipit sedem. Nam et proceres Baioariae hominio et sacramento sibi obligantur, et cives non solum iuramento, sed etiam, ne ullam vacillandi potestatem haberent, vadibus obfirmantur.

44.ⁿ Impetitur ibi Hardevicus^o, qui noviter per electionem cleri et populi et^p metropolitani sui consecrationem pontificatum^q eiusdem civitatis acceperat. Regalia siquidem, quae iuxta rationes curiae nulli episcoporum militi, antequam de manu principis suscipiantur, tradere licet, ipse huius rei nescius impremeditate, morante adhuc in Italia principe, tradiderat. Ob ea in causam^r positus, dum et factum inficiari qualitatemve facti defendere nequit, compositionis incurrit noxam^s. Caeteri quoque qui ab eo susceperant quique iuxta suam conditionem et sortem in plusve minusve consimili pena dampnantur. Est enim lex curiae, quod^t quis-

a) Regnus *A 2. C.* b) bona sit etiam *v. A.* c) apponendo *B 1. 2.* d) *deest B 1. 3.* e) Arnaldus *A. B 1.* f) Magont. *B 1. 3;* Mogont. *C 1.* g) u. alter de *a. C.* h) *tubatum C 1.* i) principis *B 1.* k) *magnates B 1. 3;* duo hi *pr. C.* l) *eciam p. regni pr. A.* m) *commacularunt A.* n) *nulla cap. dist. B. C.* o) *Hartwicus A;* *Hardevicus C.* p) *metropolitanique A.* q) *pontificium A.* r) *causa A. B;* *cf. p. 123, l. 18.* s) *noxiam B 3.* t) *quo si quisquam A.*

1) *De huius vocabuli usu cf. Ducange ed. Henschel V, p. 416, ubi huius loci mentio non fit.*

1155. quis de ordine principum principis sui iram incurrens compositionem persolvere cogatur, centum librarum debitor existat, caeteri minoris ordinis viri, sive [sint^a ingenui sive] liberi vel ministri, decem.

45.^b Ad eandem curiam episcopus^c Veronensis a populo suo ad imperatorem destinatus venit, habens secum duos^d predictos equites Garzabanum et Ysaac. Qui cum presentiae principis admissus fuisset, inquit: 'Princeps gloriosissime, fidelissimi tui Veronenses ad tuam destinaverunt^e nos magnificentiam. Neque enim ego, qui eiusdem civitatis quamvis indignus episcopus vocor, prius hanc legationem suscipere volui^f, donec, omnibus in maiore aeclesia congregatis, tamquam Deo teste, ea quae ore proferebant corde se tenere unanimiter assererent. Denique credendum non est, populum animi virtute prestantem, rerum habundantia pollentem, pastorem animarum suarum deceptionis [sue^g] baiolum facere. Alium invenire poterant fraudis ydoneiorem^h ministrum. Preterea hi mihi collegae iuncti sunt, quorum tu fidem in negotiis, fortitudinem in preliis proxima tua expertus es expeditione. Crede ergo, domine, crede quod dicimus. Populus tuus Veronensis tuus peculiaris est populus, tibi tamquam domino et imperatori suoⁱ [simul^g] fideliter devotissimus et devote fidelissimus. Audierunt, dum per eorum fines transires, quosdam latrunculos angustias viarum observare ausos fuisse; cognoverunt etiam, te eosdem debita animadversione punisse. Audivit haec^k Verona et laetata est. Non p. 412. reputat suos cives maiestatis tuae insidiatores. Absit, ut suos cives putet, qui latrocinio inserviunt. Audivit rursus, unde non mediocriter indoluit, huius te rei suspicionem de tua habere civitate. Ad hoc missi sumus. Quicumque hoc tuae insinuavit serenitati, criminator fuit, aliena felicitate lividus. Delatorem eum scias, non cognitorem. Numquid non sacramento fidelitatis tibi obligata est Verona? Numquid, cum ab ea recederes, in tua non remansit gratia? Offenderetne sub bonae fidei pallio perfide^l [proprium^g] Verona principem, quae hoc modo laedere non solet equalem? Visne amplius? Sed^g si his credere non placet allegationum rationibus, excusat se super hoc facto Verona. Famam purgare, innocentiam probare iudicio curiae parata est coram tuae maiestatis excellentia. Recipiat ergo bonus princeps devoti populi sui purgationem innocentiae et convertat indignationis suae aculeos contra Mediolanensium et Romanorum superbiam'. Hac legatione accepta, imperator cum

a) haec des. B. C. b) nulla cap. dist. B. C. c) V. ep. B 1. d) dictos duos A.
 e) n. d. A. f) deest A. g) deest B. C. h) idoneiorem C 1. i) deest C.
 k) hoc B 1. 3. l) per fidem C 1? 2.

principibus consilium capit. Postea, sicut cognovimus, in 1155. gratiam recepta est Verona. Nam et magnam pecuniam dedit ac^a miliciam quam^b habere posset contra Mediolanenses ducere sacramento firmavit.

46.^c Inde ad partes Rheni se conferens, proximum natale Domini Wormatiae^d celebravit. Ea namque regio, Dec. 25. quam Rhenus nobilissimus fluvius, ex trium Europae nominatissimorum fluviorum unus, intersecat, ex una ripa Galliae, ex altera Germaniae limes, in frumento et vino opima, venationibus et piscationibus copiosa — habet enim ex parte Galliae vicinum Vosagum et Ardennam^e, ex parte Germaniae silvas non mediocres, barbara adhuc nomina retinentes —, in Transalpinis manentes principes diutissime servare potest. Ad hanc curiam Arnaldus^f Maguntinus archiepiscopus et Herimannus palatinus^g comes venientes, de hoc quod absente principe terram illam, ut supra dictum est¹, preda et incendio perturbarant, in causam ponuntur, amobusque cum complicibus suis reis inventis, alteri ob senii morumque gravitatem et pontificalis ordinis reverentiam parcitur, alter debita^h pena plectitur. Denique vetusⁱ consuetudo pro lege apud Francos et Suevos^k inolevit, ut, si quis nobilis, ministerialis^l vel colonus coram suo iudice pro huiusmodi^m excessibus reus inventus fuerit, antequam mortis sententia puniatur, ad confusionis suae ignominiam nobilis canem, ministerialis sellam, [rusticusⁿ aratri rotam] de comitatu in proximum comitatum gestare cogatur. Hunc morem imperator servans, palatinum istum^o comitem, magnum imperii principem, cum decem comitibus complicibus suis canes per Teutonicum miliare portare coegit. Hoc tam districto iudicio per totam Transalpini imperii latitudinem^p promulgato^q, tantus omnes terror invasit, ut universi magis quiescere quam bellorum turbini inservire vellent. Accessit ad huius tam magni boni augmentum, quod princeps circumquaque non inpigre discurrens, nonnullorum raptorum castra, munitiones et^r receptacula diruit, quosdam comprehensos capitali sententia plectendo^s, alios patibuli tormento torquendo. Sola Baioaria propter prenominatam litem huius gratiae particeps nondum fieri^t meruit.

47. Eodem anno inter pascha et pentecosten Arnaldus^u 1156.
(29)

a) *deest A.* b) *quantam B 1.* c) *nulla cap. dist. B. C.* d) *Warm. B.*
 e) *Ardemiam B 1. 2.* f) *Arnoldus A. B 1. 3.* g) *c. p. A.* h) *p. d. C.*
 i) *sequentia — cogatur B' habet, ita inscripta: De quodam Teutonico iure.* k) *V.*
 c. *apud Teutonicos et Suevos B'.* l) *vel m. B'.* m) *pro preda et incendio r. B'.* n) *haec des. B. C; suppl. Pithoeus ex A 2; colonus add., sed del. C 1.*
 o) *p. et i. A.* p) *deest C 2.* q) *perm. B 1.* r) *deest C.* s) *compl. A.*
 t) *deest B.* u) *Arnoldus A. B 1. C 1.*

1) *Cap. 43.*

1156. Coloniensis archiepiscopus, vir honestus suaeque aeccliesiae reparator, diem obiit¹. Imperator ad Baioariam rediens^a,
Jun. 3. dies^b pentecostes in quodam castro Ottonis^c palatini comitis
Jun. 5. privatus erat. Proxima dehinc tertia^d feria non longe a civitate Ratispona patrum suum Heinricum ducem^e alloquens, ad transactionem cum altero itidem Heinrico faciendam tunc^f demum inclinavit. Preponebat hoc princeps omnibus^g eventuum suorum successibus, si tam magnos sibi que tam affines imperii sui principes sine sanguinis effusione in concordiam revocare posset.

Jun. 10—17. 48. Proxima^h dehinc ebdomada in civitate orientalis Franciae Herbipoli regio apparatu, multa principum astipulatione, iuncta sibi Beatrice, Reginaldiⁱ comitis filia, nuptias celebrat. Reginaldus iste de antiqua et illustri Burgundionum^k prosapia originem trahens, illius Burgundiae comes dicebatur, quae olim a Rudolfo^l rege imperatori Heinrico, Conradi filio, cum testamento relicta, regnum erat. Haec
p. 413. eadem provincia est, a qua Conradus dux^{m. 2} eiusque filius Berhtolfusⁿ duces vocari consueverunt^o. Quae vero huius disceptationis causa fuerit^o, paucis absolvam. Mos in illa, qui pene in omnibus Galliae provinciis servatur, remansit, quod semper seniori fratri eiusque liberis, seu maribus^p seu feminis, paternae hereditatis cedat auctoritas, caeteris ad illum tamquam ad dominum respicientibus. Ex qua consuetudine factum est, ut Gwihelmus qui dicebatur Puer, huius ex parte patris consanguineus, Conradi vero ducis sororis filius, rerum summam, dum adviveret^q, illa^r in provincia haberet. Quo fraude suorum rebus humanis exempto⁴, Reginaldo^s comiti iure hereditario dominium cessit. Actum est hoc sub Heinrico quinto seu Lothario secundo. Verum predictus comes nimis iusticiae suae^t confisus — erat enim homo^u lenis et ex lenitate sua^v nimia remissus —, curias principis adire neglexit. Ex quo factum est, ut indignatione motus princeps predictam terram Conrado duci concederet, sicque uterque vicina^w sibi vendicaret loca. Longa itaque concertatione, in tantum ut etiam in campo congressu publico ab eis pugnaretur, pene usque in presentiarum deducta est haec controversia, donec recenter ab imperatore, sicut cognovimus, eo tenore decisa est, quod^m Berhtolfus^x, predicti

a) rediit et *B.* b) *r.* penthecosten *A.* c) Otthonis *B* 1. d) *f. t. C.* e) *a. d. A.* f) Tridentum *i. A.* g) *omn. — principes des. A.* h) *Sequente C* 1; *Sequenti C* 2. i) *Reginoldi B* 1; *Reinaldi C*; *et ita mox.* k) *Burgundiorum B.* l) *Radolfo B*; *Radulfo C* 1. m) *deest A.* n) *Bertolfus A, et ita post*; *Berhtolfus B* 1. o) *fuerat A.* p) *maioribus B* 3. q) *ita A. B* 3; *adhuc viveret B* 1. 2. *C.* r) *in i. B* 1. s) *Reinaldo h. l. et mox B* 1. t) *deest A*; *post add. B* 1. u) *hic A* 1 *e corr.*, *A* 2. v) *deest A, ubi ex n. l. r.* w) *vincina C* 1. x) *Berhtoldus h. l. B* 1; *Berhtoldus B* 3.

1) *Die 14. Maii a. 1156.* 2) *De Zeringen.* 3) *Cf. I, 27.* 4) *A. 1127.*

Conradi filius, in negotii transactionem^a tres civitates inter¹¹⁵⁶. Iurum et montem Iovis, Losannam, Gebennam^b et N.¹ accepit, caeteris omnibus imperatrici relictis. Protenditur etenim haec provincia pene a Basilea, id est a castro quod Mons-Biliardi^c vocatur, usque ad Ysaram fluvium, de quo Lucanus²:

Hi vada liquerunt Ysarae,

iunctam habens dominatui suo eam terram quae proprie Provincia vocatur et ab eo flumine porrigitur usque ad ea loca qua Rhodanus mari recipitur et Arelatum civitas sita est. At Reginaldus iste Symonis Lotharingiorum ducis filiam³ ducens, ab ea tantum hanc puellam suscepit ipsamque non multo post moriens secundum predictum morem tocuis terrae suae heredem reliquit. Quam imperator, ut ostensum est, in matrimonio sortitus, non solum Burgundiam, sed et Provinciam, imperio iam diu alienatas, sub uxoris titulo, ut postmodum plenius dicetur⁴, familiariter possidere coepit,

49.^d Ad eam curiam Gwibaldus Corbagensis^e abbas, a Grecia rediens, venit. Nam legati Grecorum, qui cum eo ad imperatorem destinati fuerant, aput Iuvaviam^f relictis, presentiae principis non admittebantur. Cuius rei ratio haec fuit. Cum ab eo circa Anconam recessissent, litteras quasdam sigillo suo clausas per surreptionem acceperant. Igitur redeunte ad Transalpina^g principe, Greci Campaniam simul et Apuliam ingrediuntur, ostensisque imperialibus litteris, maritima sibi a^h principe concessa fuisse locaⁱ, mentiuntur, sicque indigenas quosque non solum auctoritate imperatoris terrendo, sed et auro corrumpendo, totam provinciam ad suam ditionem inclinant^k. Inde Barrum usque procedentes, arcem [etiam^l], ubi Gwilhelmi presidia posita erant, expugnant. Mortuus fuit ibi Palologus et ad terram suam deportatus. Adiuvabantur non solum exulum, videlicet principis Capuani Andreae comitis aliorumque qui noviter terras suas receperant, auxilio, sed et Roberti^m Cavillensis⁵ cuiusdam comitis, magni de terra illa viri, quemⁿ pecunia^o sibi allexerant. Preterea totus pene populus in civitatibus oppidisque manens, eo quod iam diu Gwilhelmi huius^p patrisque*

* ut pridem patris B.

a) transactione B 3. b) Gegennam A. c) Baliardi B 3. d) *nulla cap. dist. B. C.*
 e) *ita A. B 2. 3. C; Corbeiensis B 1.* f) Iuvaviam C 1. g) Transalpinam B 3.
 h) *deest B 3.* i) *deest C.* k) *inclinavit A. B 2.* l) *deest B. C.* m) Rudb.
 A 1; Rudp. A 2; Rōb. B 1. 3. n) *quam B 3.* o) *per pecuniam C.* p) *deest A.*

1) *Sedunum (Sitten); cf. Otto de S. Blasio, SS. XX, p. 314. Non de conventionem a. 1152 (Wibaldi epist. 383, p. 514) agi, patet.*
 2) *Phars. I, 399.* 3) *Agathem.* 4) *III, 12.* 5) *Robertus Bassavilla de Loritello.*

1156. sui Rogerii tyrannide premeretur, tamquam de iugo tam gravi liberari optans, illis adhaerebat. Diffamabatur non solum per vicinas regiones, sed^a ad nos usque [rumor^b] pervenit, Gwilhelmum vel vitam finisse vel ex vi morborum sensum amisisse, Grecos iam omnes illas possidere^c provincias.
- p. 414. Audivit hoc^d princeps, indignationeque motus consultabat diutissime, an predicti legati, qui ex parte principis sui Manuel advenerant, presentiae suae admittendi vel tamquam traditores puniendi vel contemptibiliter facultatem redeundi accepturi forent. Tandem inclinatus^e quorundam precibus, audientiam eis prestare disponit, et ob hoc dies eis in
- (30) Norico castro mense Iulio prescribitur. Ipse^f vero, quamvis Gwilhelmum odiret, nolens tamen imperii sui limites tyrannica Rogerii rabie usurpatos ab exteris eripi, expeditionem illo iurari^g fecit. Non multo tamen post, ex quo cognovit, Gwilhelmum^h, fuis Grecis, [et^b] Apuliam et Calabriamⁱ recepisse, consilium mutavit et ad compescendam Mediolanensium contumaciam iram convertit. Unde eius tale scriptum ad principes destinatum invenitur:

50.^k *Fridericus^l Dei gratia Romanorum imperator^{*et}^m semper augustus dilecto patruo suo Ottoniⁿ Frisingensi episcopo gratiam suam et omne bonum. Quia divina providente clementia Urbis et orbis gubernacula tenemus, iuxta diversos eventus rerum et successiones temporum sacro imperio et divinae rei publicae consulere debemus. Cum enim ea quae necessitatis causa instituta fuerint cessante necessitate cessare debeant, expeditionem, quam proxime Wirzeburch^o propter invasionem Grecorum in Apuliam iurari precepimus, post fugam eorum tibi caeterisque^p principibus relaxamus, ut ad alia imperii negotia promptiores eos invenire possimus. Verum quia Mediolanensium superbia iam diu caput contra Romanum^q erexit imperium, et modo sua fortitudine totam^r Italiam subvertere vel suo nititur subiugare^s dominio, ne tanta presumptio nostro tempore prevaleat, vel gloriam nostram plebs improba usurpare vel conculcare valeat, futuris casibus viriliter occurrere et ad destructionem eorum^t omne robur imperii excitare intendimus. Ex iudicio igitur principum expeditionem contra Mediolanum a proximo pentecosten^u [usque^b] ad annum iuratam tibi indicimus, quam intime rogantes et precipientes, quatinus ad eam nobiscum peragendam a vigilia pentecosten^v*

a) sed et C. b) deest B. C. c) pr. p. B. d) hec A. e) q. i. A.
 f) novum cap. inc. C. g) iurare B. h) Willelmum h. l. et post C 1. i) Gal. B 3.
 k) hanc epistolam habet B*, his praemissis: Fridericus imperator ad principes Ottonemque episcopum Fris. l) F. A 1. m) deest A. n) O. A. B 1. o) Wirzeburch C 1; Wirziburch B*.
 p) ceteris et p. A. q) nomen B 1. r) It. t. A.
 s) d. s. C. t) illorum A. u) ita B. C 1. v) ita B; pentecostes C.

ad annum Ulmae nobis indubitanter occurras, certus, quod 1156.
nec te nec aliquem principum nostrorum montem Appenninum transire cogemus.

51.^a Denique princeps ad Transalpina rediens, sicut Francis presentia^b sua pacem reddidit, sic Italis absentia subtraxit. Nam non solum Apulia et Campania huius mali, ut ostensum est, particeps fuit, sed etiam ulterior Italia, absentiam sui sentiens principis, immunis ab hoc turbine esse non potuit. Mediolanenses siquidem, mox reedificata Terdona, Papiensium renovant bellum, duobus super Tycinum fabricatis pontibus, fines eorum irrumpunt, oppidum quoddam Vingevum^{c.1}, ubi multi ex ipsis simul cum marchione Gwilhelmo fuerunt, obsidione vallant, ac tandem artificiose ad deditionem^d coactos pacem petere, obsides dare compellunt. Sed cum duras nimium pacis condiciones audissent, rursus rebellare temptabant Papienses. Igitur Mediolanenses per pontes quos fecerant transmeantes, Limellum^e reedificant, totum^f pene territorium Papiensium crudeliter depopulantur.

52. Ea tempestate defuncto, ut dictum est, Arnaldo^{g (31)} Coloniensi archiepiscopo, aecclesiae illa ad electionem faciendam conveniens, gravissime scissa est, prepositis et abbatibus Gerardum^h Bunnensem prepositum, maiorisⁱ vero aecclesiae canonicis, qui tunc temporis preposito et decano carebant, Fridericum^k, Adolphi comitis filium, eligentibus. Itaque imperatore mense Iulio in Norico castro, ubi Greci^{lut.} eius maiestati presentandi erant, morante, utraeque istae partes causam suam principi ostensurae veniunt.

53.^a Non longe ante haec tempora Grecorum princeps cum Boricio contra Ungaros copias mittens, magnum sui detrimentum accepit exercitus, in tantum ut et Boricius a quodam qui secum^b venerat Cumano, qui et Scitha^l, sagitta transfixus necaretur. Eapropter predicti nuncii non solum ob^m firmandum conubium ad imperatorem venerant, sed etiam ad vindicandamⁿ suam de Ungaris auctoritate principis iniuriam. In utroque frustrati sunt. Nam et imperator aliam sibi, ut predictum est, in matrimonio iunxerat, et expeditio contra Ungaros — postulabant enim in^b proximo eam Septembre fieri — tam celeriter ordinari^o non poterat. Admittuntur tamen eius conspectui, scripta recipiuntur. Re-

a) *nulla cap. dist. B. C.* b) *deest A.* c) *Vingenum A.* d) *additionem eo actos B 3.* e) *Lunellum A. C.* f) *totumque C.* g) *Arnoldo A. B 1.* h) *Gerhardum B.* i) *m. e. autem c. B.* k) *Fred. B 1.* l) *Scitha A; Schitha B.*
m) *ad A.* n) *iudic. C 1.* o) *feri vel in marg. adscr. C 1, et ita C 2.*

1) *Vigevanum (Vigevano); cf. Ann. Mediol., SS. XVIII, p. 386. 388. 394.*

1156. mittitur^a cum eis Stephanus capellanus imperatoris, per
 p. 415. quem princeps de illius principis voluntate amplius cognoscat.
 Sed de Grecis dicta hunc teneant^b locum.

54. Procedunt Colonienses, advocatos exposcunt, de
 sua utriusque electione per triduum coram principe decertant
 et conrixantur. Tandem princeps, utrorumque auditis al-
 legationibus^c, consilio et iudicio quos secum habebat epi-
 scoporum aliorumque principum predictam causam ad curiam
 Ratisponensem, ubi consilium pro terminanda duorum ducum
 (92) lite publicari debuit, producendam decrevit. Igitur mediante
 Sept. iam Septembre principes Ratisponae conveniunt ac per ali-
 quot dies presentiam imperatoris prestolantur.

55.^d Dehinc principe patruo suo in campum occurrente
 — manebat enim ille [pene^e] ad duo Teutonica miliaria sub^f
 papilionibus —, cunctisque^g proceribus virisque magnis accur-
 rentibus, consilium, quod iam diu secreto^h retentum cela-
 batur, publicatum est. Erat autem haec summa, ut recolo,
 concordiae. Heinricus maior natu ducatum Baioariae septemⁱ
 per vexilla imperatori^k resignavit. Quibus minori^l traditis,
 ille duobus [cum^e] vexillis marchiam Orientalem cum comi-
 tatibus ad^m eam ex antiquo pertinentibus reddidit. Exinde
 de eadem marchia cum predictis comitatibus, quos tres
 dicunt, iudicio principum ducatum fecit eumque non solum
 sibi, sed et uxori cum duobus vexillis tradidit, neve in
 posterum ab aliquo successorumⁿ suorum mutari posset aut
 infringi, privilegio [suo^e] confirmavit¹. Acta sunt haec anno
 regni eius quinto, imperii secundo.

56.º Ita^p ad civitatem, iuxta quod preoptaverat,
 inter patruum et avunculi sui filium terminata sine sanguinis^q
 effusione controversia, laetus rediit, ac statim sequenti die
 in publico residens consistorio, ne Baioaria ulterius totius
 regni quietis immunis esset, treugam a proximo pentecosten^r
 ad annum iurari fecit. Porro tanta ab ea die usque in-
 presentiarum toti Transalpino pacis iocunditas arrisit im-
 perio, ut non solum imperator et augustus, sed et pater
 patriae iure dicatur Fridericus. Enimvero, antequam haec
 curia terminaretur, presentatis^s sibi iterum de Coloniensi
 aeclesia utrisque partibus, alteram electionem, eam videlicet
 quae a canonicis maioris aecclisiae facta fuit^t, validiorem

a) Mittiturque A. b) teneat B 1. 3. c) legat. B. d) nulla cap. dist. A 1. B. C.
 e) deest B. C. f) in B. g) que deest C. h) secretum A. i) per 7 C.
 k) deest C. l) iuniori B 1. 2. m) ad e. des. A 2. n) suor. succ. A.
 o) nulla cap. dist. B. C; novum cap. a verbis Acta sunt inc. A. p) Itaque C 1.
 q) s. sui A 2. r) pentecoste C 1. s) presentata . . . utraque parte B. t) fuerat A.

1) Cf. *Friderici privilegium genuinum*, *Mon. B. XXVIII*, 2, p. 354
 (*Stumpf, Reg. nr. 3753*), d. 17. Sept.

iudicans, Fridericum, Adolphi comitis filium, de regalibus investit sicque eum a Romano pontifice consecrandum ad Urbem^a misit.

Tanta sunt quae de tuae^b maiestatis virtute^c dici possent, augustorum optime, quod, si simul sine interpolatione insipienter effundantur, scribentis prefocare possent animum. Quare huic secundo operi terminus detur, ut ad ea quae dicenda restant tercio locus servetur volumini^d.

INCIPIT^e PROLOGUS SEQUENTIS OPERIS.

Viris prudentissimis, pace et militia exercitatis, [domino^f] Ulrico^g et [domino^f] Heinrico^h, sacri palatii uni cancellario, alteri notarioⁱ, Radewinus^k sanctae Frisingensis aeccliesiae professione canonicus, ordine diaconus^{*}, licet indignus, simul cum intellectu spiritu pietatis habundare. Interrogans^l generationem pristinam et diligenter investigans patrum memoriam, multis experimentis invenio, humanarum rerum nichil firmum, nichil perpetuum, sed dies hominis velocius transire, quam a texente tela succiditur, et vitam eius velocius umbra aut vento declinare. Quod cum multis et magnis clarum sit experimentis, etiam presentis operis pagina suum nobis exinde prebet documentum, quae ab auctore suo felicis memoriae venusti sermonis inchoata principio, ipso, proh dolor! infausta morte prevento, nostrae parvitati, velut abortiva et quasi de domini^l sui funere rapta, eius iussu pariterque serenissimi et divi imperatoris Friderici^m nutu fovenda et promovenda committitur. Parendum ergo tam magnis preceptoribus deliberavi, malens potius de rudis informitate sermonis subire iudicium, quam de perfida desidia seu deside perfidiaⁿ notari, si tam clari ac magni viri mihi que karissimi domini tam preclarae materiae coeptum opus et memoriale pariter cum illo in interitum atque oblivionem passus fuissem venire. Et vestrae quidem prudentiae potissimum labor iste debebatur, aput quos exacta

* dignitate prepositus *add. B. B**.

a) Romam A. b) tua m. tue A. c) *ita codd. omnes; virtutum ed. pr. (C2); virtutibus edd. post. (etiam W.)*. d) Explicit liber 2us, sequitur 3us A 1. Explicit liber secundus. Sequitur epistola in 3^m librum huius 2ⁱ operis A 2. Huc usque Otto episcopus. Deinceps Radewinus B 1, *ubi pagina vacat*. Liber hystoriarum Ottonis Frisingensis secundus de Friderico imp. primo explicit. Incipit prologus in tercium de eodem principe m. s. XV. *add. B 3*. Huc usque Otto episcopus cronica sua, am (amodo; male a magistro W.) R. C 1, *ubi folium antecedens excisum, pagina una vacua relicta est*. e) *ita B 1. 2.* f) *deest B. C.* g) Ólrico B 1. 3; U. C. h) H. A; N C. i) pronotario B 1; protonotario B*. k) *ita B. B**; Radewinus B 2; R. A. C 1; Raudeuicus C 2; Radewicus can. *post in marg. add. A 1**. l) sinu d. s. f. B. m) F. A 2; e *corr.* A 1; Fred. B*. n) seu de fide perfida B 1.

1) Interrogans — transire *ex Rufini transl. Iosephi III, 15.*

fides hystoriae reperitur; sed preiudicantibus vobis in hac parte diversarum occupationum curis, non tam vacat ad scribendum distractos animos applicare, quam scriptis aliorum accusationem vel debitam laudationem^a accommodare. Quidam enim, *ut^b ait Iosephus¹, non quod rebus interfuerint, sed incertos et incongruos narrantium sermones auribus colligentes, oratorum more perscribere solent; qui vero praesto fuerunt, aut vincentis principis obsequio aut odio eorum qui victi sunt contra fidem rerum falsa confirmant. A quorum parte utrimque me beatum estimo, qui in his quae audiui non passim quorumlibet relatorum rumusculis sum me perpessus abrumpi, nec in his quae per me cognovi gratia principis seu favore meae gentis *falsum^c quippiam addidi. Si quis autem superioris operis facundiam habita collatione cum arido nostri ingenii eloquio contulerit, veniam placatus tribuat. Fateor equidem, quod tenuis mihi spiritus est ad excitandam vel^d minutam tybiam, nedum^e ad implendam superioris auctoris venerabilis^f presulis tam magnificam et copiosam scribendi *et^g dicendi^h tubam. Sed ubi eloquentiae et^h stili me superat pondus, sensus et integra veritas rerumⁱ gestarum, Deo propitiante, exequabit. Vos itaque ambos in hoc opere preceptores, testes et iudices eligo, rogans, ut exactum a me laborem sine contumelia suscipiatis, et qui rebus ipsis tamquam familiares et conscii secretorum interfuistis, si quid corrigendum est, ad regulam veritatis emendare, si quid parum aut^h superflue dictum est, vel radere vel superaddere, quantum satis est, non pigritemini. Ego etenim revera, nisi vestra fretus ope ac studio, sub hoc fasce succumberem, frustra per me conatus tanti imperatoris gesta attingere, cuius si quis magnitudinem animi et imperii cum annis conferat, aetatem ultra putet. Ita^a enim late et magnifice per orbem terrarum arma^h circumtulit, tantum operum^k pace belloque gessit, ut qui res eius legerit non unius, sed multorum facta regum seu imperatorum arbitretur.

EXPLICIT¹ PROLOGUS.

INCIPIUNT CAPITULA LIBRI TERCII^m.

1. De procinctu contra Polanos, et deⁿ situ terrae et more illius gentis.
2. Quae causa fuerit illius expeditionis.

a) acc. laud. B. B'. b) ut a. I. des. A. c) deest A; post add. B 1. d) deest C. e) necdum C. f) et v. A. g) et d. des. A. h) deest A. i) earum r. A. k) opere B. l) ita B; des. A. C. m) ita B 1 et omissis verbis libri tercii B 2; Capitula libri tercii et rubrice A 1; Sequitur liber tercius A 1. n) et s. t. et d. m. A; et deest C 2.

1) *Prolog.* 2) *Ita — unius ex Flori prooemio sumpta.*

3. Quomodo imperator Poluniam^a intraverit et quid ibi fecerit.
4. Quomodo dux eorum ad deditionem venerit.
5. De conditionibus^b pacis et reditu imperatoris.
6. De indignatione principis adversus Grecorum legatos.
7. De legatis regis Angliae eiusque^c muneribus. Exemplar^d litterarum eiusdem^e.
8. De nunciis diversarum nationum. De^f curia apud Bisuncium^g celebrata et nunciis Adriani papae.
9. Exempla litterarum eiusdem.
10. Quod^h imperator talem legationemⁱ graviter tulerit.
11. Litterae^k per ambitum imperii super hoc directae.
12. De aliis^l in Burgundia bene gestis. Quod Polani fidem et sacramenta mentiti sunt, et de nunciis^m regis Ungariae, et de^e fratre eiusⁿ.
13. Quomodo apud Ratisponam Bolizlaus^o rex ex duce creatur.
14. Quod^p Fridericus partes circa Rhenum adiit.
15. Qualiter religiosorum consiliis ad expeditionem contra Mediolanenses^q se preparavit.
16. Recapitulatio de legatis Romani pontificis et exemplar litterarum Adriani papae.
17. Quid episcopi Alemanniae rescripserint.
18. Quod procinctum movens apud Augustam nuncios^r Romani pontificis audivit.
19. De legatis principis, quos misit in Italiam^s.
- 20^t. Quomodo^u ab Italis recepti et quid patnaverint^v. p. 417.
21. Qualiter se^w erga nuncios Romani pontificis habuerint^x, et quid eisdem Romanis in via acciderit.
22. Quae verba^y apportaverint.
23. Excusatoriae^z litterae Adriani papae.
24. Quod^a imperator tunc Romanis reconciliatus est.
25. De nunciis regis Datiae^b.

a) ita C1; Polimiam A. B1. 3; Poloniam C2. b) condicione A. c) eiusdemque A; et eius C2. d) et e. C2; *novum inc. cap.* (8. A2) A; A2 vero sequens cum hoc coniungit. e) deest C2. f) et de C2; *iterum novum inc. cap. A, sed sine numero A2 (in A1 numeri omnes desunt)*. g) Bisunzium B1. h) Qualiter C2. i) l. papae C2. k) et l. C2. l) negociis C2. m) Gaisae add. C2. n) Stephano add. C2. o) Bolislaus A; Bolizaus C1; Labezlaus dux Boemorum ex d. r. cr. C2, qui addit: Et quomodo etiam Ottonem Frisingensem episcopum et Henricum Austriae ducem concordarit. p) Qualiter Fr. imperator p. Rheni peragraverit et quomodo c. rel. — praeparaverit C2. q) Mediolanum A, ubi se deest. r) et n. C2. s) C2. add.: Quomodo praecursores imperatoris in Italia castrum Rivola in deditionem acceperint, et iuramentum quale imperatori facere promiserint episcopi atque aliae civitates. t) 23. *numeratur in cod. Seitenst., et ita deinceps*. u) Q. legati principis ab C2. v) patnaverunt A; C2 add.: et cur Otto comes palatii in Guilhelmum quendam Ravennatensem nobilem manum miserit. w) legati add. C2. x) habuerunt A. y) nuntii Romani add. C2. z) Item exc. C2. a) Quomodo i. legatis pontificis r. fuerit C2. b) petentes investituram suo regi mittere add. C2.

26. Quot et quibus viis exercitus montana transivit^a.
 27. Quomodo Brissenses primo impetu attriti^b sint.
 28. Quomodo pacem in exercitu princeps iurari fecerit^c,
 et de legibus pacis.
 29. Adhortatio principis post adunatum exercitum.
 30. De nunciis Mediolanensium et immutatione atque
 commotione, quae in civitate fit^d.
 31. Quomodo Fridericus ad obsidionem Mediolani pro-
 perans Adduam transivit.
 32. Quomodo castrum Trecium ab imperatore expugna-
 tum sit.
 33. De morte comitis Ekkeberti^e et aliorum^f.
 34. Quod imperator ob hoc iratus et quomodo placatus sit^g.
 35. Quo ordine et quot legionibus contra civitatem^h
 properat.
 36. De adventu principis Mediolanum.
 37. De situ civitatis et moribus civiumⁱ.
 38. De excursu Mediolanensium, et quomodo^k et a qui-
 bus excepti seu repulsi sint^l.
 39. De assultu nostrorum in portam.
 40. Item^m de eruptione Mediolanensium contraⁿ ducem
 Austriae et clade^o eorum.
 41. De temeritate cuiusdam Mediolanensis et probitate
 comitis Alberti.
 42. Quomodo imperator civitatem giraverit.
 43. De^p turre quae vocabatur^q arcus Romanus.
 44. De crudelitate Cremonensium^r et Papiensium contra
 Mediolanenses^s.
 45. Quod Mediolanenses variis modis attriti suadente
 Gwidone^t comite tractant^u de pace.
 46. Oratio^v eiusdem exhortatoria.
 47. Quomodo Mediolanenses in gratiam sint^w recepti, et
 de^x condicionibus pacis.
 48. Ubi Mediolanenses ad conspectum principis admissi
 sint et qualiter recepti^y.
 49. De reconciliatione eorum^z quanta utrimque laetitia.
 50. Quod^a post actum^b triumphum plures ex principibus
 Fridericus redire permisit.

a) transiverit et q. C 2. b) atriti B 1, ubi sint deest. c) fecit A. d) deest A 1;
 erat A 2; facta est C 2. e) Egkeb. A 1; Egb. A 2; Ekeb. C; Egeb. cod. Seit.
 f) a. nobilium et quomodo i. C 2. g) deest B; ir. pl. fuerit C 2. h) Mediolanum
 transivit et de C 2. i) Mediolanensium add. C 2. k) a. q. et quomodo A.
 l) deest B. C 2. m) deest C 2. n) Henricum add. C 2. o) cladem A; cladis
 B 1. 3. p) et de terra C 2. q) qui vocatur Romanus A 1. r) Chrem. B 1.
 s) Mediolanum A. t) c. G. A. u) tractaverint C 2. v) O. e. exh. des. B;
 Item o. e. eiusdem de illa re C 2. w) sunt B 1. x) deest C 1. y) r. sint A;
 r. deest C 2. z) Mediolanensium et q. utrisque l. C 2. a) Quomodo p. a. tr.
 imperator pl. ex pr. ad propria r. p. C 2. b) peractum A.

51. Qua de causa Fridericus quosdam Veronensium hostes iudicaverit, et de dampno eis illato.

52. De^a Ferraria et eius obsidibus^b.

53. De edificatione novae Laudae^c et^d curia apud Roncalias celebranda.

54. De Constantinopolitano imperatore, quomodo^e insidias suorum evaserit^f.

EXPLICIUNT CAPITULA.

INCIPIIT § LIBER TERTIUS.

1.^h Ordinato in Alemanniae partibus summa prudentia imperio, tota terra illa iamⁱ inusitatam et diu incognitam tranquillitatem^k agebat. Ea denique pax in Germania erat, ut mutati homines, terra alia, caelum ipsum mitius molliusque^l videretur^l. Imperator autem tanta quiete non ad ocium, non ad voluptatum illecebras abutebatur^m. Indignum siquidem ratus est, si exercitatum bellicis negotiis animum sine utilitatibus imperii per desidiam dissolvi pateretur.

Anno itaque ab incarnatione Domini 1157, mense Augusto^{1157. Aug.} contra Polanos procinctum movet². Est autem Polimiaⁿ, quam modo Sclavi^o inhabitant, sicut placet his^p qui situs terrarum descriptionibus notant, in finibus superioris^q Germaniae, habens ab occidente Odderam^r fluvium, ab oriente Vistulam^s, a septentrione Ruthenos et mare Sciticum, a meridie silvas Boemorum. Terra utique naturalibus firmamentis munitissima, natio tam propria feritate quam vicinarum contiguitate gentium pene barbara et ad pugnandum^t promptissima. Aiunt enim, eius maris, quod illius terrae litus alluit, tales esse provinciarum habitatores, qui famis tempore semet devorent, et cum perpetuis rigeant algoribus ideoque nullam possint agriculturam^{p. 418.} in quibusdam locis exercere, venationibus et mortibus^u dediti sunt. Omnes autem pyratiam exercent, et insulas oceani, Hyberniam et Britanniam, Datiam quoque inquietant, licet in alio littore reperiantur. Talium, ut assolet, nationum vicinia^v nonnichil atrocitatis tamquam de rubiginoso ferro cariem^w sibi Polani affricuere^{x. 3}. Unde nec principibus suis

a) Item de C2. — Ferraria B1. b) obsidione A. c) et leticia add. C1.
d) De C2. e) et q. C2. f) invas. B. g) ita B1; Liber tercius de primi
Friderici imperatoris gestis incipit B3. h) A rubram infra ante Anno ponit.
i) deest B2. 3. k) pacem A. l) que deest B3. m) adut. B1. n) ita codd.
omnes. o) Slavi C1. p) deest A. q) G. s. B. r) Otteram A. s) Iustulam
codd. omnes; Istulam C2. t) exp. A. u) ita A. B1. C; motibus B3.
v) vicina B3. w) scariem A1. B1. 3. x) affricuere B1.

1) Cf. *Flor. epit.* II, 30. 2) De hac expeditione cf. *Friderici I. epistolas ad Wibaldum*, 465 (p. 598). 470 (p. 601), quas *Rahewinus ante oculos habuit*. 3) rubiginem adfricuit *Seneca epist.* 7.

1157. fidem nec natura propinquis debitam inveniuntur gratiam conservare.

2.^a At huius expeditionis haec ratio fuit. Bolizlaus^b, Gazimerus^c et tercius^{*}, qui Gerdrudem^d, neptem^e imperatoris, filiam Leopaldi marchionis Austriae, sortitus fuerat uxorem, totam terram funicolo hereditatis tenere debebant, maiori natu, quem ultimo posuimus loco, nomen et honorem ducis habente. Quo a fratribus per vim cum regalis sanguinis uxore proiecto^f et ad Conradum^g Romani imperii tunc principem profuga^h profecto et clementer recepto, missa ad prenomatos tyrannos crebra legatione, ut in pristinumⁱ statum fratrem reciperent, rex spretus est, ducisque exilium usque ad obitum regis duravit. Divo autem principe^k Friderico rerum summam gubernante, pari modo mandatum eius floccipendere sibi impune arbitrantur. Cessit vero his secus ac rati sunt. Nam et altioris spiritus et acrioris ingenii principem multiplicatae iniuriae ulterius dissimulare facinus non sinebant. Accessit siquidem ad haec^l, quod vel debitum fidelitatis sacramentum offerre vel solitum singulis annis tributum quingentarum marcarum^m publico erario inferre iam desueverant, talibusque inditiis aperte se ab imperio descivisse, et non clanculam, sed evidentem seⁿ rebellionem moliri^o, protestabantur.

3.^a Imperator ergo cum magnis copiis Polimiam, quamvis arte et natura admodum munita sit^p, ut priores reges seu imperatores vix magna difficultate ad fluvium Odderam^q pervenissent, fretus ope divina, quae visibiliter exercitum precessit, clausuras illorum, quas in angustis^r locis, precisa densitate silvarum, fecerant et magna mole ingeniose
Aug. 22. obstruxerant, penetravit, et 11.^s Kal. Septembris prenomatum amnem, qui¹ ex illa parte *totam^{s*} Polimiam quasi murus ambit, et profunditate sui gurgitis omnes excludit aditus, preter opinionem incolarum cum omni^t exercitu transvadavit. Tantum enim omnes tenebat transeundi desiderium, ut alii natando, alii, quodlibet instrumentum fors^u obtulisset, eo pro navicula utendo transirent. Quo viso, Polani de tam improviso malo percussi et vehementer exter-

* item Bilizlaus *add. B*; item Lolizlaus *in marg. add C 1, et ita C 2.*

a) *nulla cap. dist. A 1.* b) Bolislaus *A*; Bozizlaus *C 1.* c) Gasmerus *A.* d) *B. A 1; S. A 2.* e) *deest B.* f) *eiecto B.* g) *Cōnr. B 1.* h) *per fugam B; perfuga C.* i) *pristinos status B.* k) *imperatore F. A.* l) *hoc B 1.* m) *marcharum B 1.* n) *deest C.* o) *moliti C 1.* p) *deest A; ita add. C.* q) *Oderam A.* r) *angustiis A 1. B 1.* s) *deest A.* t) *magno C 2.* u) *sors B 2. 3.*

1) *Sequentia ad verbum fere ex epistola Friderici sumta sunt.*

riti, cum iam nichil preter exicium sui et destructionem 1157. terrae superesse viderent, quamvis auxilio vicinarum gentium, Ruthenorum videlicet, Parthorum, Pruscorum et Pomernorum, maximum collegissent exercitum, in sola fuga spem vitae constituunt; adeo desperatione^a correpti, ut proprium solum, propriam patriam suis manibus incendendo vastarent, insuper et arces ac^b munitiones destruerent. Inter quas munitissima castra, Glogowa videlicet et Bitum¹, quae prius ab hoste capta non fuerant, ne a nostris ibidem presidia ponerentur, cremaverunt. Imperator fugientes insecutus et territorium episcopii^c quod vocatur Frodezlaui transcurrens, in episcopatum Poznan pervenit, totamque terram etiam ipse igne et gladio depopulatus est, indignum estimans eis parcere, qui in se ipsos tam crudeles hostes inventi fuissent.

4. Bolizlaus^d dux rebus suis ultimum fatum cernens imminere, cum totam terram populumque suum periclitari et prope esse ad interitum cerneret, barones et principes nostros tum per nuncios tum in^e propria persona conveniens, multis precibus, multis lacrimis, multis quoque promissionibus, ut sub iugum Romanae ditionis et in gratiam principis recipi^f mereretur, postulavit, salutare² secutus consilium, ante intollerabilem calamitatem rebellionis mutare sententiam; debere autem dedignari dominos humiliores, non eum cuius in potestate sit Romanum imperium. Imperator iam dudum edoctus hanc nobilitatem,

Parcere³ prostratis et debellare superbos,

prematuram, subitam et a Deo datam nolens cruentare victoriam, ducem ad deditionem recipiendum decrevit.

5.^g Itaque in predicto territorio episcopatus Poznan^h, circa partes Crisgowe⁴, prefatus dux pedibus imperatoris provolutus, interventu principum hoc tenore in gratiam receptus est. Primo iuravit pro se et pro omnibus Polanisⁱ, quod frater p. 419. suus exul ad ignominiam Romani imperii non fuerit expulsus. Deinde pollicitus^k est dare duo milia marcarum imperatori et principibus mille, imperatrici 20^l marcas auri, curiae 200 marcas argenti ob eam negligentiam, quod ad curiam non

a) c. d. A. b) et A. c) episcopi A. d) Bolislaus A. e) pro A.
f) redire A 1. g) A 2 novum cap. inc. a verbis: Primo iuravit; nulla cap. dist. A 1.
h) Bosnan A; Boznan C 1. i) Poloniis A. k) pollicitatus B. l) 30 B; sed 20 etiam epistola Friderici.

1) Glogau et Beuthen. 2) salutare — imperium ad Iosephi Bell. Iud. VI, 12. conformata. 3) Virg. Aen. VI, 854. 4) Verisimiliter Krzeszowice prope Cracoviam. Nescio an idem sit locus, quem Roepell de his rebus agens, Gesch. Polens I, 359, Kryszkovo appellat, situ non indicato. W.

1157. venerat nec de terra debitam fecerat^a fidelitatem. Iuravit quoque Italicam expeditionem. Deinde iuravit, ut in proxima nativitate^b Domini ad curiam Magdeburg^c celebrandam venire deberet, iuxta iudicium et sententiam Polanorum et Boemorum super querimonia fratris sui expulsi plenarie responsurus. Sicque, iurata principi fidelitate, sicut mos est, et de supradictis omnibus fideliter adimplendis acceptis obsidibus, Gazimero^d videlicet, fratre ducis, et aliis nobilibus, gloriosam adeptus^e victoriam, Deo duce feliciter augustus revertitur¹. Ipse tamen dux dolis plenus et acerbam dominationis cupidinem mente gerens, iam iam suis promissionibus, ut postmodum patuit, moliebatur insidias. Nam nec ad curiam venit nec sufficientes pro se procuratores misit, Italicam quoque expeditionem, violato sacramento, mentitus est.

6. Non multo post apud Herbipolim civitatem [Alexii^f] Constantinopolitani imperatoris legati coram principe cum muneribus suam peragunt legationem. Quia tamen verba eorum^g in quibusdam fastum regalem et Grecum in subornato sermone videbantur sapere tumorem, imperator eos despexit, et nisi in melius commutata sententia commodius sibi prospexissent, si fieri poterat salvo nunciorum privilegio, dissimulationem agente principe, prope fuit, ut a quibusdam ignominiosum et erumposum accepissent responsum. Placatus tamen multis eorum precibus et lacrimis imperator, veniam super^h his donavit, accepta sponsione, quod deinceps spernentes ampullosa, nonnisi eam quam deceret Romanum principem et orbis acⁱ Urbis dominatorem, reverentiam suis salutationibus apportarent. Indulgentiam et gratiam consecuti, Fridericum^k ducem Sueviae^l, filium Conradi^m regis, adhuc adolescentulum, in presentia sua gladio accingi et militem profiteri postulant et impetrant. Amita siquidem sua^{*} imperatrix Constantinopolisⁿ et antea et nunc multis et magnificis eundem puerum visitaverat largitionum muneribus, idque legatis in mandatis dedisse traditur, ne quando nisi completo hoc negotio in Greciam reverterentur, astipulante sibi cum magno favore proprio marito ob gratiam et antiquam amicitiam cum patre pueri rege Conrado^o habitam.

7.^p Ibidem tunc affuere etiam *Heinrici^q regis Angliae missi, varia et preciosa donaria multo lepore verborum ador-

* Herena *add. C.*

a) fid. fec. A. b) nat. A 1; natale B 1. c) Magdeburg A 1. B 3. d) Cazimero h. l. A. e) est *add.* B 1. f) *deest* B. C. g) illorum A. h) superbis d. B. i) et A 1; U. ac o. C. k) F. A 1. l) Swev. B 1. m) Conr. B 1, et ita post. n) Constantinopolitana B. o) C. A 1. p) *nulla cap. dist.* A 1. q) enim (*pro N*) A.

1) *Huc usque ex epistola Friderici.*

nata presentantes. Inter quae papilionem unum, quantitate ^{1157.} maximum, qualitate bonissimum, perspeximus. Cuius si quantitatem requiris, non nisi machinis et instrumentorum genere et amminiculo levare poterat; si qualitatem, nec materia nec opere ipsum putem aliquando ab aliquo huiuscemodi apparatu superatum iri. Litteras quoque mellito sermone plenas pariter direxerat; quarum hic tenor fuit:

Precordiali^a amico suo Friderico^b, Dei gratia Romanorum^c imperatori invictissimo, Heinricus^d rex Angliae, dux Normanniae et Aquitaniae et comes Andegavensis, salutem et verae [pacis^e et] dilectionis concordiam. Excellentiae vestrae quantas possumus referimus grates, dominantium optime, quod nos nunciis vestris visitare, salutare litteris, muneribus prevenire et, quod his carius amplectimur, pacis et amoris invicem dignatus estis federa inchoare. Exultavimus et quodammodo animum nobis crescere et in maius sensimus evehi, dum vestra promissio, in qua nobis spem dedistis in disponendis regni nostri negotiis, alacriores nos reddidit et promptiores. Exultavimus, inquam, et tota mente magnificentiae vestrae assurreximus, id vobis in sincero cordis affectu respondentem, quod, quidquid ad honorem vestrum^f spectare noverimus, pro posse nostro effectui mancipare parati sumus. Regnum nostrum et quidquid ubique nostrae subicitur ditioni vobis exponimus et vestrae committimus potestati, ut ad vestrum^g nutum omnia disponantur, et in omnibus vestri fiat voluntas imperii. Sit igitur inter nos et populos nostros dilectionis et pacis unitas indivisa, commertia tuta, ita tamen ut vobis, qui dignitate preminetis, imperandi cedat auctoritas, nobis non deerit voluntas obsequendi. Et sicut vestrae serenitatis memoriam vestrorum excitat in nobis munerum largitio, sic vos nostri quoque reminisci preoptamus^h, mittentes quae pulchriora penes nos erant et vobis magis placitura. Attendite itaque dantis affectum, non data, et eo animo quo dantur excipite. De manu beati Iacobi, super qua nobis scripsistis, in ore ^{p. 420.} magistri Heriberti et Wilhelmiⁱ clerici nostri verbum posuimus. Teste Thoma cancellario apud Northamt^k.

8.¹ Aderant praeterea diversarum nationum, utpote de Datia, [de^m] Pannonia^m, Italia seu de Burgundia, diversae legationes, quarumⁿ portitores se mutuo videntes atque certatim munera et supplicationes afferentes, singuli singulis stuporem pariter et admirationem addidere.

a) hanc epistolam habet B*. b) F. A. c) Romano A. d) H. A; Hainr. B*.
 e) verae et unicae d. B. B*; p. et des. B. C. f) Dei B*. g) n. v. A.
 h) optamus B 1 e corr. 3. i) Wilh'. A; Willehelmi B 1. k) Nothart A;
 Northât B; Norhât B*. C 1. l) nulla cap. dist. A 1. m) deest B. C. n) qua B 1.

1157. Mense^a Octobre mediante imperator apud Bisuncium^b
Octob. curiam celebraturus^c, in Burgundiam iter aggreditur. Est autem
 Bisuncium una metropoleos eius terciae partis, in quas impera-
 tor gloriosus Karolus *Magnus*^d suum inter tres filios suos,
 omnes regio nomine gaudentes, divisit imperium, sita super
 amnem Tuba^{e.1}. In qua civitate pene omnibus proceribus terrae
 illius adunatis, multis quoque exterarum gentium hominibus^f,
 utpote Romanis, Apulis, Tuscis, Venetis, Italis, Francis, Anglis
 et Hispanis, per legatos suos imperatoris adventum prestolantibus,
 festivissimo apparatu et sollempni favore excipitur. Tota* siquidem
 terra eundem fortissimum cognoscens et clementissimum, amore pariter
 et timore permixto, novis illum fascibus honorare, novis laudibus
 attollere satagebat. At priusquam ad eius provinciae negotia seu
 ordinationem stilus se porrigat, de legatis Romani pontificis *Adriani*^f,
 ad quid venerint^g et quomodo recesserint, quia et auctoritas eius
 partis maior et causa gravior, dicendum nobis erit. Prolixitatem
 huius narrationis non causabitur, qui materiae pondus ac temporis,
 quo haec tempestas protracta est et protrahitur, diuturnitatem
 diligenter consideraverit. Personae nunciorum erant Rolandus tituli
 Sancti Marci presbiter cardinalis et cancellarius sanctae Romanae
 aecclesiae et Bernhardus tituli Sancti Clementis presbiter cardinalis,
 ambo divitiis, maturitate et gravitate insignes et pene omnibus aliis
 in Romana aecclesia auctoritate maiores. Causa vero adventus
 eorum speciem sinceritatis videbatur habere; sed fermentum et
 occasionem malorum intus^f latuisse, postmodum evidenter
 deprehensum est. Principe ergo die^h quodam a strepitu et populi
 tumultu declinante, in cuiusdam oratorii privatiore recessu
 predicti nuncii in conspectuⁱ eius deducti ab eoque, ut oportebat,
 sicut qui^d boni se nuncii baiolos assererent, benigne et honeste
 recepti sunt. Exordium autem sermonis illorum in fronte ipsa
 notabile comparuit, quod tale fuisse dicitur: 'Salutat vos
 beatissimus pater noster papa Adrianus^k et universitas cardinalium
 sanctae Romanae aecclesiae, ille ut pater, illi ut fratres'.
 Paucisque interpositis, litteras quas ferebant protulere. Quas
 et aliarum quae in hac turbulentia hinc inde discurrebant
 rescripta litterarum idcirco huic operi

* *B* his omissis sequentia ita contrahit:* Aderant etiam inibi
 Romani summi pontificis Adriani legati, qui quare venerint
 et quomodo recesserint, dicendum est.

a) *sequentia habet B*, rubra post addita:* Initium scismatis inter sacerdotium et regnum. *Novum inc. cap. A.* b) Bisunzium *B 1.* c) *c. in B. des. A.* d) *deest A.* e) *Töba C1* f) *deest C.* g) *additur add. A.* h) *de C1.* i) *conspectum C.* k) *A. A 1.*

1) *Doubs.*

interserere curavi, ut quisquis lector, qui^a in partem declinare¹¹⁵⁷. voluerit, non meis verbis vel assertionibus, sed ipsarum partium propriis scriptis tractus et vocatus, libere eligat, utri parti suum velit accommodare favorem. Tenor denique litterarum talis erat:

9. *Adrianus¹ episcopus, servus servorum Dei, dilecto filio Friderico^b, illustri Romanorum^c imperatori, salutem et apostolicam benedictionem. Imperatoriae maiestati paucis retroactis diebus recolimus nos^d scripsisse, illud horrendum et execrabile facinus et piaculare flagitium tempore nostro commissum, in Teutonicis partibus, sicut credimus, aliquando intemptatum, excellentiae tuae ad memoriam revocantes, nec^e sine grandi^f admiratione ferentes, quod absque digna severitate vindictae usque nunc transire passus sis tam perniciosi sceleris feritatem. Qualiter enim venerabilis frater noster E.² Lundenensis^g archiepiscopus, dum a sede apostolica remearet, a quibusdam impiis et scelestis, quod sine grandi animi merore non dicimus, in partibus illis^h captus fuerit et adhuc in custodia teneatur, qualiter etiam in ipsa captione predicta viri impietatis, semen nequam, filii scelerati, in eum et in suos evaginatiis gladiis violenter exarserint et eos, ablatis omnibus, quam turpiter atque inhoneste tractaverint, et tua serenissima celsitudo cognoscit, atque ad longinquas et remotissimas regiones fama tanti sceleris iam pervenit. Ad cuius utiqueⁱ vehementissimi facinoris ultionem, sicut his^k cui bona placere^l, mala vero dis- p. 421. plicere credimus, constantius exurgere debuisti, et gladium, qui tibi^m ad vindictam malefactorumⁿ, laudem vero bonorum est ex divina provisione concessus, in cervicem deservire oportuit impiorum et gravissime conterere presumptores. Tu vero id ipsum ita dissimulasse diceris, seviciam^o neglexisse, quod eosdem non est quare peniteat commisisse reatum, quia [se^p] inpunitatem sacrilegii quod gesserunt iam iam sentiunt invenisse. Cuius quidem dissimulationis et negligentiae causam penitus ignoramus, quoniam nos in aliquo serenitatis tuae gloriam offendisse, conscientiae scrupulus nostrum animum non accusat, sed personam tuam sicut karissimi et specialis filii nostri et principis christianissimi,*

a) quam B*. b) F. A 1. c) Rom A. B*. d) deest C. e) ita A. V; non B. C. f) gravi A. g) Ludun. B 1; Lundun. B*. h) istis V. i) itaque A. k) ita A. C 1. l) deest A. m) q. adv. m. l. v. b. tibi V. n) malorum B; maledictorum C 1? 2. o) ita codd. omnes; seu etiam V. p) ita A. V; deest B. C.

1) Exstat in cod. Vind. 629 (iur. can. 133), cuius lectiones a Wattenbachio enotatas V. indicavi. 2) Eskillus.

1157. *quem in apostolicae confessionis petra non ambigimus per Dei gratiam solidatum^a, sincera semper dileximus^b karitate^c et debitae tractavimus benignitatis affectu. Debes enim, gloriosissime fili, ante oculos mentis reducere, quam gratanter et quam iocunde alio anno mater tua sacrosancta Romana aecclesia te susceperit, quanta cordis affectione tractaverit, quantam tibi dignitatis plenitudinem contulerit et honoris, et qualiter imperialis insigne coronae libentissime conferens, benignissimo gremio suo tuae^d sublimitatis apicem studuerit confovere, nichil prorsus efficiens quod regiae voluntati vel in minimo cognosceret obviare. Neque tamen penitet^e nos tuae desideria^f voluntatis in omnibus implevisse, sed, si^d maiora beneficia^g excellentia tua de manu nostra suscepisset, si fieri posset, considerantes, quanta aecclesiae Dei et nobis per te incrementa possint et commoda provenire, non inmerito gauderemus. Nunc autem, quia tam immensum facinus^h, quod in contumeliam universalis aecclesiae et imperii tui noscitur etiam commissum, negligere acⁱ dissimulare videris, suspicamur utique acⁱ veremur, ne forte in hanc dissimulationem et negligentiam propter hoc tuus animus sit inductus, quod suggestionem perversi hominis zizania seminantis adversus clementissimam matrem tuam sacrosanctam Romanam aecclesiam et nos ipsos indignationem, quod absit, aliquam conceperis vel rancorem. Ob hoc igitur et ob alia^k omnia negotia, quae cognoscimus imminere, duos de melioribus et carioribus quos circa nos habemus, dilectos scilicet filios nostros, Bernhardum^l Sancti Clementis presbiterum cardinalem^m et Rolandumⁿ [tituli^o] Sancti Marci presbiterum cardinalem et cancellarium nostrum, viros utique religione et^p prudentia et honestate conspicuos, serenitati tuae de latere nostro ad presens duximus destinandos, excellentiam tuam rogantes attentius, quatinus eos tam honorifice quam benigne recipias, honeste tractes, et ea quae ipsi super hoc et super aliis ad honorem Dei et sacrosanctae Romanae aecclesiae, ad decus etiam et exaltationem imperii pertinentia ex parte nostra imperatoriae proposuerint dignitati, sicut^q ab ore nostro procedant, absque ulla hesitatione suscipias et ipsorum verbis, tamquam si ea contingeret nos proferre, fidem^r non dubites adhibere^l.*

10. Talibus litteris lectis et per Reinaldum cancellarium

a) sine causa add. B. B*. b) dilexerimus C. c) ita C 1. V. d) deest B 3.
 e) m. exc. t., si f. p., de manibus nostris b. V. f) peniteret B. B*. g) d. t. v. C.
 h) deest A. V. i) et A. k) a. quaedam V. l) B. A 1. C 1; Bñ A 2. m) c.
 et des. C. n) R. A 1. C 1; Rol. A 2. o) deest B. C. p) tia A 1. B 1; deest
 cett. q) velut si V. r) n. d. a. f. A.

1) Dat. Anagninae 12. Kal. Octobris add. cod. Vind.

fida satis* interpretatione diligenter expositis, magna prin-^{1157.}
cipes^a qui aderant indignatione commoti sunt, quia^b tota
litterarum continentia non parum a credinis^c habere et^d occa-
sionem futuri mali iam iam fronte suae preferre videbatur.
Precipue tamen universos accenderat, quod in premissis
litteris inter caetera dictum fuisse acceperant, dignitatis et
honoris plenitudinem sibi a Romano pontifice collatam et
insigne imperialis coronae de manu eius imperatorem sus-
cepisse, nec ipsum penitere, si maiora^e beneficia de manu
eius suscepisset, habita consideratione, quanta aecclesiae^f
Romanae per ipsum possent incrementa et commoda pro-
venire. Atque ad horum verborum strictam expositionem
ac prefatae interpretationis fidem auditores induxerat, quod
a nonnullis Romanorum temere affirmari noverant, imperium
Urbis et regnum Italicum donatione pontificum reges nostros
actenus possedisse, idque non solum dictis, sed^g et scriptis
atque picturis representare et ad posteros transmittere.
Unde de imperatore Lothario in palatio Lateranensi super
eiusmodi^h picturam scriptum est:

Rex venit ante fores, iurans prius Urbis honores, p. 422.

Post homoⁱ fit papae, sumit quo dante coronam.

Talis pictura talisque superscriptio principi, quando^k alio
anno circa Urbem fuerat, per fideles imperii delata, cum
vehementer displicuisset, amica prius invectione precedente,
laudamentum a papa Adriano^l accepisse memoratur^m, ut et
scriptura pariterⁿ atque pictura talis de medio tolleretur, ne
tam vana res summis in orbe viris litigandi et discordandi
prebere posset^o materiam. His omnibus in unum collatis,
cum strepitus et turba inter optimates regni de tam insolita
legatione magis ac magis invalesceret, quasi gladium^p igni
adderet¹, dixisse ferunt unum de legatis: 'A quo ergo habet,
si a domno papa non habet imperium?' Ob hoc dictum eo
processit iracundia, ut unus eorum, videlicet Otto^q palatinus
comes de Baioaria, ut dicebatur, exerto^{**} gladio cervici illius
mortem intentaret. At Fridericus, auctoritate presentiae suae
interposita, tumultum quidem compescuit, ipsos autem legatos
securitate donatos ad habitacula deduci ac primo mane via
sua proficisci precepit, addens in mandatis, ne hac vel illac
in territoriis episcoporum seu abbatum vagarentur, sed recta

* nimis B. B*. ** prope exerto C.

a) princeps et (post add. A 1) A. b) tum q. A. c) acerbitudinis seu
amaritudinis A. d) h. oc. et A. e) ibi add. A. f) R. eccl. B 1.
g) deest B. h) huiusmodi C. i) hec A. k) cum A. l) deest B. m) dicitur
acc. B 1. 3. n) deest A; post add. B 1. o) possit A. p) i. gl. A. q) O. A 1.

1) ignem gladio scrutare *Horat. Sat. II, 3, 276.*

1157. via, nec ad dextram^a nec ad sinistram declinantes, reverterentur ad Urbem. Ipsis itaque sine efficacitā revertentibus, id quod factum fuerat ab imperatore per universum regni ambitum provide litteris declaratur; quarum hic tenor fuit:

11. *Cum divina potentia, a qua omnis potestas in caelo et in terra nobis, christo eius, regnum^b et imperium regendum commiserit, et pacem aecclesiarum imperialibus armis conservandam ordinaverit, non sine maximo dolore cordis conqueri cogimur dilectioni vestrae, quod a capite sanctae aecclesiae, cui Christus pacis ac dilectionis suae characterem impressit, causae dissensionum, seminarium^c malorum, pestiferi morbi venenum manare videntur; de quibus, nisi Deus avertat, totum corpus aecclesiae commaculari, unitatem scindi, inter regnum et sacerdotium scisma fieri pertimescimus. Cum enim nuper in curia Bisuncii^d essemus et de honore imperii et salute aecclesiarum debita sollicitudine tractarem, venerunt legati apostolici, asserentes, se talem legationem nostrae afferre maiestati, unde honor imperii non parvum accipere deberet incrementum. Quos cum prima die adventus sui honorifice suscepissemus^e, et secunda, ut mos est, ad audiendam legationem eorum cum principibus nostris consedissemus, ipsi, quasi de mammona iniquitatis inflati, de altitudine superbiae, de fastu arrogantiae, de execrabili tumidi^f cordis elatione, legationem apostolicis litteris conscriptam nobis presentaverunt, quarum tenor talis erat, quod pre oculis mentis semper deberemus habere, qualiter dominus papa insigne imperialis coronae nobis contulerit, neque tamen penitentia^g moveretur, si maiora excellentia nostra ab eo beneficia suscepisset. Haec erat illa paternae dulcedinis legatio, quae unitatem aecclesiae et imperii confovere debuit, quae vinculo pacis utrumque colligare studuit, quae ad utriusque concordiam et obedientiam animos audientium allexit. Certe ad^h vocem illam nefandam et omni veritate vacuam non solum imperialis maiestas debitam indignationem concepit, verum omnes principes qui aderant tanto furore et ira suntⁱ repleti, quod sine dubio illos duos iniquos presbiteros mortis sententia dampnassent, nisi^k hoc nostra interceptisset presentia. Porro quia multa paria litterarum apud eos reperta sunt et scedulae sigillatae ad arbitrium eorum adhuc scribendae, quibus, sicut actenus consuetudinis eorum fuit, per singulas aecclesias Teutonici regni conceptum iniquitatis suae virus respergere,*

a) dexteram B 1. B¹. b) r. comm. et i. r. A. c) seminaria A. d) Bisunzii B 1. e) suscepimus A. f) deest B. g) penitentiae B 3. h) et ad A. i) r. s. A. k) non nisi B 1. 2.

altaria denudare, vasa domus Dei asportare, cruces ex-1157.
 coriare nitebantur, ne ultra procedendi facultas eis daretur,
 eadem qua venerant via ad Urbem eos redire fecimus.
 Cumque^a per electionem principum a solo Deo regnum et
 imperium nostrum sit^b, qui in passione Christi filii sui
 duobus gladiis necessariis regendum orbem subiecit, cumque
 Petrus apostolus hac doctrina mundum informaverit: 'Deum^{1. Petr.}
 timete, regem honorificate', quicumque nos imperialem cor-^{2, 17.}
 nam pro beneficio a domno papa suscepisse dixerit, divi-
 nae^c institutioni et doctrinae Petri contrarius est et men-
 dacii reus erit. Quia vero actenus honorem ac libertatem
 aecclesiarum, quae iam diu indebitae sevitutis iugo depressa p. 423.
 est, a manu Egyptiorum^d studuimus eripere et omnia eis
 dignitatum suarum iura conservare intendimus, universi-
 tatem vestram super tanta ignominia nobis et imperio con-
 dolere rogamus, sperantes, ne honorem imperii, qui a con-
 stitutione Urbis et christianae religionis institutione ad vestra
 usque tempora gloriosus et imminutus extitit, fidei^e vestrae
 indivisa sinceritas tam inaudita novitate, tam presump-
 tuosa elatione imminui paciatur, sciens, omni ambiguitate
 remota, quod mortis periculum ante vellemus incurrere,
 quam nostris temporibus tantae confusionis obprobrium sus-
 tinere.*

12. His ita gestis, Fridericus ad ordinanda imperii ne-
 gotia in regno Burgundiae animum intendit. Cumque Bur-
 gundia aliquando per se fortes reges habuisset et per eos
 suis gentibus precepta dare solita fuisset, ex appetitu liber-
 tatis, quae, ut dicitur¹, res inestimabilis est, iam dudum
 insolentiam et desuetudinem induerat obsequendi. Ea itaque
 terra, quae nonnisi multo labore ac bellico sudore sub-
 igenda putabatur, ita, Deo ordinante, paruit, quod nisi alia
 in regno disponendo inevitabiliter imperatorem retraxissent,
 familiariter et cum paucis usque^f Arelatum, sedem regni
 Burgundiae, procedere^g potuisset. Denique, quod modo vi-
 ventium excedit memoriam hominum aliquando contigisse,
 Stephanus Viennensis archiepiscopus et archicancellarius de
 Burgundia et Eraclius archiepiscopus et primas Lugdunensis
 et Odo Valentinus^h episcopus et Gaufredusⁱ Avinionensis et

* *B* pergit*: De hoc hactenus. Revertentibus autem legatis apo-
 stolicae sedis Rolando et Bernhardo, quantus (c. 16).

a) Unde ortum habeat imperium rubro in marg. add. A 1. 2. b) fit B 1. 3.
 c) divini B 1. B*. d) Egipt. A. e) deest A. f) u. ad A 2. g) deest B 1. 3.
 h) Valent. A 1. B 1. i) Ganfredus A. B 1.

1) *Dig. L, 17, 106.*

1157. Silvio magnus princeps et prepotens de Claria¹, tunc ad curiam venientes, Friderico fidelitatem fecerunt atque hominum et beneficia sua de manu illius reverenter susceperunt. Arelatensis autem archiepiscopus^a et alii omnes archiepiscopi, episcopi, primates et nobiles venissent idemque fecissent, nisi mora principem adeundi compendio suae brevitatis prestitisset impedimentum. Missis tamen per honestos valde et industrios nuncios litteris, omnimodam subiectionem et debitam fidelitatem imperio Romano compromiserunt. Lodewicus^b quoque rex Francorum usque Diunum^{c. 2} occurrerat ad colloquium imperatoris, sed, eo versus Alemaniam^d iter agente, ceptum non processit. Directis^e autem uterque principum nunciis, imperator^f quidem cancellario^g suo prenominato Reinaldo^h et comite Udalricoⁱ de Lenzeburch^k, rex vero etiam suo cancellario magistro Alderico^l, sese per illos mutuo salutarunt^m. Reliquum legationisⁿ, ut videbatur quidem utilitati, re autem vera regali potius fastui studere utrimque videbatur. Nam sicut egomet, referente venerabili viro Henrico Trecense episcopo, cognovi, Lodewicus, audito quam strennue partibus illis Fridericus prevaluisset, pertimuit, nec iam ad colloquium, quod suspectum habebat, sed ad bellum se ratus proficisci, clanculo non parvas copias collegerat, adeo quod novem episcopos cum sua milicia una nocte in Trecensi^o civitate tunc hospitasse^p memoratus presul memoraret. Cumque tota terra illa non minimo metu nutaret, ipsa trepidatio nobis pro victoria putabatur.
- (12) 13. Reversus de Burgundia imperator, rebus feliciter gestis prediisque coniugis^q suae imperatricis, de qua supra^r dictum est³, ad arbitrium suum dispositis, in Saxoniam iter
Dec. 25. flectit, diesque natalis^s Domini in civitate Magdeburg^t celebravit, experimentum accipiens de Polanis, qui, ut^u prefati
 1158. sumus⁴, suis negotiis tunc finem facere debuerant, quod ipsi, avaricia pariter et ambitione cecati, de promissis fidem et sacramenta vile quid iudicarent. Deinde in Baioariam tendens, Ratisponae curiam magna^v cum frequentia principum
Ian. 13. in octava epiphaniae agit. Ibi inter caeteros qui tunc crebri aderant etiam regis Ungariae N.* legati^w affuere. Siquidem

* Gaizae C.

a) episcopus C 1. b) Löd. B 1. c) ita B 1; Duunum B 3; Dinnum A (1 e corr.); Duinum C. d) Adelemanniam B 3. e) Missis u. a. A. f) imperatoris B 1. g) cancellarium suum Reginaldum prenomatum et comitem Udalricum A. h) Reinaldo B 1. i) Ödalr. B; Üdalr. C. k) Lenzeburg A. l) Ader. A. m) salutarunt A. n) relationis B. o) c. Tr. A. p) hospitatos B. q) coniugiis B 1. r) deest A. s) ita A; nat. B 1; nativitatis C 2. t) Madeburg A; Magdeburg B 1; Magdeburgensi B 2. u) deest B 3. v) magnam A 2. B 1. 3. w) aff. l. B.

1) Clerieux. 2) Dijon. 3) II, 48. 4) Cap. 5.

frater eius^a nomine N.^b* quorundam criminationibus regi de- 1158.
 latus fuerat, quasi ad regnum aspiraret, atque in ea re avun-
 culum amborum, [ducem^c] Belum, virum valde prudentem ac
 ad innovandas res ydoneum, suasorem habere putabatur, pro
 eo quod honorificentius habito adolescenti per studia colendi
 ferociae visus est nutrimenta suggerere. Rex autem sus-
 pectum habens tantum fratris honorem et peiora re ipsa de
 illo veritus, non tam ipsum quam amicos^d et familiares eius
 iam^e aperte insimulans, omnia facta seu dicta eorum in cri-
 mina vertebat. Multisque adversus fratrem vulgatis, pluribus
 ad contestandum subornatis, per insidias necem fratris dice-
 batur adoptare. Is antehac compertum habens, quod Roma-
 num imperium totius orbis esset asylum, fugiens ad impera-
 torem evasit erumpnasque suas ac erga se germani crudelem
 acerbitatem lacrimabili conquestione deploravit; criminatione- p. 424.
 numque^f suarum invidiam diluendo, ficta quae adversum^g se
 dicebantur asserere, et purgationis suae fidem omnibus con-
 stare; numquam calumpniatores defore, dum extet cui per-
 suadeatur; iniquissimum esse, quod fratri non sufficeret paterno
 eum regno expulisse, nisi de capite quoque suo^h et vita
 innocentissima supplicium sumeretur. Tali deprecatione per-
 motus Fridericus, missis in Ungariam legatis, de restitutione
 iuvenis cogitabat, imperialem precibus adiungens *dignitatemⁱ
 et* auctoritatem. Rex itaque adversus fratrem^k duos de
 optimatibus regni sui dirigit ad curiam, episcopum Ger-
 vasium^l de Castro-ferreo^l et comitem Heidenricum^m, viros
 opulentos et copia dicendi satis instructos, per quos et obiecta
 diluere et de fratris eiectione invidiam in eum qui passus
 erat retorquere satagere, prosequens iniurias etⁿ peccata
 plurima in se admissa: regni consortio secum illum partici-
 passe, solo nomine se illo priorem tantum fuisse, quamdiu
 germanitatis iura inter se inviolata mansissent; deinde pravo-
 rum consilia secutum, quae ad pessima studia lubricam in
 adolescente aetatem impellebant; ita factum, quemadmodum
 in corpore, ubi semper^o dum aliqua pars tumescit suaque
 corruptione totum corpus debilitat et inficit, ex quo curari
 desperatur, recidi oportere. Bellum² ultro inferentem, post-

* Stephanus C.

a) suus A. b) ita B; enim A 1; deest A 2. c) deest B. C. d) a. eius et
 f. i. A. e) deest B 1. 3. f) que deest A. g) adversus A. h) suo q. B 1. 3.
 i) d. et des. A. k) fratres B 1. 3. l) enim (pro N) A. m) Heinricum A.
 n) deest B 3. o) dum s. A.

1) Eisenstedt. 2) Bellum — nequivisset ex Sallust. Iug. 15; fugam
 — licuisse *ibid.* 14.

1158. quam superatus sit, queri, quod iniuriam facere nequisset, fugam ipsum simulasse, in regno manere licuisse, donec odia omnium et inimicicias adeo contra se firmaverit, ut velut crudelem hostem et regni insidiatorem pellendum arbitrentur, antequam facinoribus suis illud cruentari et principatus eius monarchiam scindi ac dilacerari contigisset. Imperator, partibus auditis, cum^a videret rem eo venturam, quod aut in communi dividendo^b aut in uniuscuiusvis condemnatione litem opus esset terminari, conferens quoque in corde suo plurium negotiorum occupationes, ad oportuniora tempora decisionem huius litis placuit protelandam. Itaque rogatus ab adolescente, per Venetias illum transmittit in Greciam; legatos quoque regis, acceptis^c ab eis muneribus ferme ad mille talenta, simulque eos sua liberalitate honoratos, ad principem suum cum pacis legatione remeare concessit.

(13) 14. In eadem curia dux Boemorum^d N.*, vir ingenio validus, viribus prepollens¹, consilio, manu audatiaque magnus, cuius antehac industriae, obsequii^e multa precesserant experimenta, maximeque nuper in expeditione Polimica maxima^f virtus claruerat, adeo ut ob merita sua omnibus carus esset, ab imperatore ac imperii primis ex duce rex creatur, anno ab incarnatione Domini 1158^g. Suscepto itaque privilegio de usu diadematis aliisque regni insignibus, laetus revertitur et ad Italicam expeditionem rex pariter cum imperatore fastu regali profecturus accingitur. Ibidem etiam patruos suos, Ottonem^h Frisingensem episcopum et Heinricumⁱ ducem Austriae, dissidentes, eo quod prefatus antistes germano fratri, predia aeclesiae illicite sibi usurpare volenti, omnino^k contradiceret, in pristinam pacem et fraternam concordiam revocavit.

(14) 15. His^l in Baioaria peractis, Fridericus^m Ribuariorumⁿ fines ingreditur, inferioresque Rheni partes peragrans, nullos sibi dies otiosos transire passus est, eos se^o ratus perdidisse², in quibus non aliquid de utilitatibus imperii, de iure et iusticia inter omnes gentes conservanda disposuisset. Inde fuit, quod tam valido cis^o Alpes imperio ita provide consulisset, ferocitatem tantarum gentium tanto consilio ac sine armis delinisset, ut, quod dictu mirum est, iam non regni

* Labezlaus C.

a) et c. A. b) diiudicand^o (-di 2) A. c) donatus A. d) ita A 1. B; Bolislaus A 2 (ex rubra). e) obsequium B. f) magna C. g) MCLXIII. A. B. (X pro V). h) O. A 1. B. i) H. A 1. B. k) eo aīō (animo) A. l) ita add. B 1. m) deest B 1. 3. n) Bau(u)ariorum A. o) deest A.

1) Cf. *ibid.* 6. 2) Cf. *Sueton. Titus c.* 8.

rector, sed unius domus, unius^a rei publicae paterfamilias¹¹⁵⁸.
[et^b gubernator] haberetur.

15a.* Post celebratum apud N.** pascha, rursus ad superiores Vangionum partes iter reflectit^c, ac in domum regalem^{p. 425} quam apud Lutra edificaverat divertens, domui suae et familiaribus negotiis ordinandis aliquot dies indulget. Instabat iam tempus quo reges ad bella proficisci solent, ipse^{2. Reg. 11, 1.} que in proximo ad Transalpina exercitum ducturus, primo omnium in Deo spem suam reponens, adscitis religiosis et probatis in sanctitate viris, tamquam divinum eos oraculum consultabat atque illorum persuasionibus aecclesiis Dei multa donaria imperiali largitate dispergebat. Quibus in negotiis specialem habebat preceptorem et salutis animae suae fidum secretarium Hartmannum Brixinorem^d episcopum, virum qui tunc inter^e Germaniae episcopos singularis sanctitatis opinione et austerioris vitae conversatione preminebat. Hoc ad se adscito, de secretis suis pii se pontificis submitit devote consiliis, religiosi ac christianissimi principis officium^f exercens, quatinus iturus ad bellum spiritalibus armis muniret animam quam corpus, ante^g se caelestibus disciplinis prestrueret, quam ad pugnam iturum militem militaribus instruere preceptis curaret. Causas autem belli exponens, dum eas iustas tam memoratus antistes quam reliqui sacerdotes cognovissent, ne dignitas imperialis ab indignis immiueretur, et sic pax et tranquillitas aecclesiarum turbaretur, salutaribus mandatis premonitum et premunitum ad proficiscendum contra rebelles animarunt^h.

16. Cum haec agerentur, legati sedis apostolicae Rolandusⁱ et Bernhardus reversi, quantas^k iniurias sustinuerint, in quo periculo fuerint, exponunt, gravibus graviora adicientes, ut in ultionem eorum quae se pertulisse dixerunt^l Romanae urbis episcopum provocarent. In hoc negotio clerus Romanus ita inter se divisus est, ut pars eorum partibus faveret imperatoris et eorum qui missi fuerant incuriam seu imperitiam causarentur, quedam vero pars votis sui pontificis adhereret. Unde de hac tempestate dicturi, sicut supra diximus¹, lectorem non nostris verbis niti volumus, sed ponentes epistolas hinc inde directas, ex eis colligat, quam partem tueatur,

* *Hoc caput post 17. ponit A.* ** *ecclesiam sancti Guiberti C; Quitilinburch B.*

a) *deest A.* b) *des. B. C.* c) *reflexit C.* d) *Brixionensem B 1.* e) *in A, corr. inter B 1.* f) *opus A.* g) *et c. se A.* h) *armaverunt A.* i) *R. et B. A 1; Ro et Bñ A 2.* k) *pergit B.* l) *dixerint A.*

1) *Cap. 8.*

1158. cuius fidus velit permanere; nobis autem indulgentiam petimus, qui potius utramque personam, sacerdotalem scilicet et regalem, reverentia debita veneramus, quam temere de altera iudicare presumamus. Exemplar^a itaque litterarum a summo pontifice ad archiepiscopos et episcopos super his directarum tale fuit¹:

Quotiens aliquid in aecelesia contra honorem Dei et salutem fidelium attemptatur, fratrum et^b coepiscoporum nostrorum, et eorum precipue qui spiritu Dei aguntur, cura debet existere, ut ea^c quae male gesta sunt^d gratam Deo correctionem debeant invenire. Hoc autem tempore, quod absque nimio merore non dicimus, karissimus filius noster Fridericus^e Romanorum imperator tale quid egit, quale temporibus antecessorum suorum non legimus perpetratum. Cum enim nos duos de melioribus fratribus nostris, Bernhardum^f scilicet^g tituli Sancti Clementis et Rolandum^h cancellarium nostrum tituli Sancti Marci presbiteros cardinales, ad ipsius presentiam misissemus, ipse, cum primum ad eius presentiam perveneruntⁱ, alacriter visus est eos recepisse^k; sequenti vero^l die, cum redirent ad eum, et litterae nostrae in eius auribus legerentur, accepta occasione cuiusdam verbi, quod ipsarum litterarum series continebat, 'insigne^m videlicet beneficiumⁿ coronae tibi contulimus', in tantam animi commotionem exarsit, ut convicia, quae in^k nos et legatos nostros dicitur coniecisse, et quam inhoneste ipsos a presentia sua^o recedere ac de terra sua velociter exire compulerit, et audire obprobrium et lamentabile sit referre. Eis autem ab illius^p presentia excedentibus, facto edicto, ne aliquis de regno vestro ad apostolicam sedem accedat, per omnes fines eiusdem regni custodes dicitur posuisse, qui eos qui ad apostolicam sedem venire voluerint violenter^q debeant revocare. Super quo facto licet aliquantulum conturbemur, ex hoc tamen in nobis^r ipsis maiorem^s consolationem accipimus^t, quod ad id de vestro et principum consilio non processit. Unde confidimus, eum^u a sui animi motu consilio et persuasione vestra facile revocandum. Quocirca, fratres, quoniam in hoc facto non

a) Exempla B 3. b) ac A. c) deest A; ea — sunt des. V. d) deest B 3. e) F. A. B 1. f) B. A 1. B 1. C 1; Bñ A 2. g) deest C. h) R. A 1. B 1. C 1; Rol. A 2. i) adven. V. k) susc. A. l) deest A. m) vid. ins. V. n) c. ben. B. C; ben. deest B'; ben. imperialis cor. V. o) deest B 1. 3; s. p. A 1. p) ipsius C. q) violentius debeat V. r) nobismet V. s) micriorem A. t) accipimus B 1; recipimus V. u) deest V.

1) Has et mox sequentes litteras a Rahewino post insertas esse, probare nititur Jordan p. 74 sqq., quod tamen codices recensiois A haud confirmant. Exstant in cod. Vind. supra p. 139, n. 1. laudato.

solum nostra sed vestra et omnium aecclesiarum res agi^{1158.} dinoscitur, karitatem vestram monemus et exhortamur in Domino, quatinus opponatis^a vos murum pro domo Domini et prefatum filium nostrum ad viam rectam quam citius reducere studeatis, attentissimam sollicitudinem adhibentes, p. 426. ut a Reinaldo^b cancellario suo et* palatino comite, qui magnas blasphemias in prefatos legatos nostros et matrem vestram^c sacrosanctam^d Romanam aecclesiam evomere presumpserunt, talem et tam evidentem satisfactionem faciat exhiberi, ut, sicut multorum aures amaritudo sermonis eorum offendit, ita etiam^e satisfactio multos ad viam rectam debeat revocare. Non acquiescat idem filius noster consiliis iniquorum, consideret^f novissima et antiqua et per illam viam incedat, per quam Iustinianus et alii catholici imperatores^g incessisse noscuntur. Exemplo siquidem et imitatione illorum et honorem in terris et felicitatem in caelis sibi poterit cumulare. Vos etiam, si eum ad rectam semitam reduxeritis, et beato Petro apostolorum principi gratum dependentis^h obsequium et vobis et aecclesiis vestris suamⁱ conservabitis libertatem. Alioquin noverit antedictus filius noster ex ammonitione vestra^j, noverit ex promissionis euvangelicae veritate, quod sacrosancta Romana aecclesia super^k firmissimam petram, Deo collocante, fundata, quantocumque^l verborum^m turbine quatiatur, in suaⁿ firmitate, protegente Domino, in seculum seculi permanebit. Nec^o autem, sicut nostis, deceret eum tam arduam viam absque vestro consilio attemptasse; unde credimus, quod auditis ammonitionibus vestris facillime poterit ad frugem sanioris studii, sicut vir discretus et imperator catholicus, revocari^p.

17. His litteris talique legatione percepta, presules Ale-⁽¹⁶⁾manniae, communicato in unum assensu et consilio, sedi apostolicae in haec verba rescribunt:

Quamvis sciamus et certi simus, quod aecclesiam Dei fundatam supra firmam petram^q neque venti neque flumina tempestatum possint deicere, nos tamen infirmiores et pusillanimes, si quando huiusmodi contigerint^r impetus, concutimur^s et contremiscimus^t. Inde nimirum graviter conturbati sumus et conterriti^u super his quae inter vestram

* O. add. A 2. V; Ottone add. B*.

a) vos opp. V. b) R. A. B 2. V; Reinoldo B 1. c) nostram A. d) sanctam mat. v. V. e) deest V. f) considerans V. g) dependitis B 3. h) deest C. i) nostra V. k) supra B 1. l) quantocumque — quatiatur des. V. m) ita codd. omnes; ventorum recte V. n) sui A. o) Hęc B 1. p) possit r. V. q) s. petram V. r) contingerint B 1. C 1. s) concutimur B 1. t) ita C. V; trem. A. B. B*. u) turbamur A.

1158. *sanctitatem et filium vestrum devotissimum, dominum nostrum^a imperatorem, magni mali, nisi Deus avertat, seminarium prebitura videntur. Equidem a verbis illis quae in litteris vestris continebantur, quas per nuncios vestros prudentissimos et honestissimos, dominum Bernhardum^b et dominum Rolandum^c cancellarium, venerabiles presbiteros cardinales, misistis, commota est universa res publica imperii nostri; aures imperialis potentiae ea pacienter audire non potuerunt neque aures principum sustinere; omnes ita^d continuerunt aures suas, quod nos, salva gratia vestrae sanctissimae paternitatis, ea tueri^e propter sinistram ambiguitatis interpretationem vel consensu aliquo approbare nec audemus nec possumus, eo quod insolita et inaudita fuerunt usque ad haec tempora. Litteras autem, quas nobis misistis, debita cum reverentia suscipientes et amplectentes, commonuimus filium vestrum, dominum nostrum imperatorem, sicut iussistis, et ab eo responsum^f, Deo gratias, accepimus tale, quale decebat catholicum principem, in hunc modum: 'Duo sunt, quibus nostrum regi oportet imperium, leges sanctae imperatorum et usus bonus predecessorum et patrum nostrorum. Istos limites aecclisiae nec^g volumus preterire nec possumus; quidquid ab his discordat non recipimus. Debitam patri nostro reverentiam libenter^h exhibemus, liberam imperii nostri coronam divino tantum beneficio ascribimus, electionis primam vocem Maguntino archiepiscopo, deinde quod superest caeteris secundum ordinem principibus recognoscimus, regalem unctionem Coloniensi, supremamⁱ vero, quae imperialis est, summo pontifici; quidquid^k preter haec^l est, ex habundanti est, a malo est. Cardinales in contemptum dilectissimi et reverentissimi patris nostri et consecratoris a finibus terrae nostrae exire^m non coegimus. Sed cumⁿ his et pro his quae et scripta et scribenda ferebant in dedecus et scandalum imperii nostri ultra eos prodire pati nolimus. Introitum et exitum Italiae nec clausimus edicto nec claudere aliquo modo volumus peregrinantibus vel pro suis necessitatibus rationabiliter cum testimonio episcoporum et^o prelatorum suorum^p Romanam sedem adeuntibus; sed illis abusionibus, quibus omnes aecclisiae regni nostri gravatae et attenuatae sunt et omnes pene claustrales disciplinae emortuae et sepultae, obviare intendimus. In capite orbis Deus per imperium exaltavit aecclisiam, in capite orbis*

a) i. n. B 1.

b) B. A 1. B 1. V; Bñ A 2.

c) R. A 1. B 1. V; Rol. A 2.

d) itaque A. e) tuere B. f) D. gr. r. B 1. g) deest B. h) deest B 1. 2.

i) suppressam A 1. B 1. k) quid B 1. 2. l) hoc B 1. m) c. non ex. C.

n) pro h. et o. h. A. o) deest B 3. p) nostrorum A.

*aeclesia, non per Deum, ut credimus, nunc demolitur imperium. A pictura cepit^a, ad scripturam pictura processit, scriptura in auctoritatem prodire conatur. Non patiemur, non sustinebimus; coronam ante ponemus, quam imperii coronam una nobiscum sic deponi consentiamus. Picturae deleantur, scripturae^b retractentur, ut inter regnum et sacerdotium aeterna inimiciarum monumenta non remaneant. Haec et alia, utpote de concordia Rogerii^c et Willelmi^d Siculi et aliis quae in Italia factae^e sunt conventionibus, quae ad plenum prosequi non audemus, ab ore domini nostri imperatoris audivimus. Absente autem palatino comite^f et in^g preparatione expeditionis in Italiam iam premissis, a^g cancellario ibidem adhuc presente aliud non audivimus, nisi quod humilitatis erat et pacis^h, preter quod eis pro periculo vitae, quod a populo imminebat, pro viribus suis astiterit, cunctis qui ibi aderant huiusⁱ rei testimonium eis^k perhibentibus^l. De caetero sanctitatem vestram suppliciter rogamus et obsecramus, ut^m nostrae parcatis infirmitati, ut magnanimitatem filii vestri sicut bonus pastor leniatis scriptis vestris scripta priora suavitate mellita dulcorantibus, quatinus et aeclesia Dei tranquilla devotione laetetur et imperium in suae sublimitatis statu gloriatur, ipso mediante et adiuvante, qui mediator Dei et hominum factus est homo Christus Iesus.**

18. Feliciter ergo procinctum movens ac aput Augustam (17) Retiae civitatem super ripam Lici fluminis castra ponens¹, confluentem ex diversis partibus militem per septem dies operitur. Intereaⁿ Romanus antistes de adventu principis certior effectus — nam^o legati eius^p, videlicet Reinaldus cancellarius et Otto palatinus comes, quorum supra meminimus², iam dudum Italiam intraverant^q — in melius mutato consilio, ad leniendum eius animum nuncios mittit, Heinricum videlicet cardinalem presbiterum tituli Sanctorum Nerei et Achillei et Iacinctum cardinalem diaconem^r Sanctae Mariae in scola Greca, viros prudentes in secularibus et ad curialia negotia pertractanda prioribus missis multo aptiores^s.

* In A sequitur c. 15^a. B* pergit: De his hactenus. Fredericus Rom̄ imperator volens intrare Italiam feliciter pr. m. apud Aug.

a) inceptit A. b) deest B 3. c) Ro. A B; Rolandi B*. d) W. A. B 1. 3; B. B 2; Willihelmi B*. e) facte A 1. f) deest V. g) deest B 1. h) pacis, videlicet quod nullis iniuriis, facto aut dicto, pro sua conscientia domnos cardinales offenderit, preter V. i) t. h. r. B. k) deest B 1. 3. l) perhibentes B 1. m) n. ut B. n) novum inc. cap. A. o) nam — intraverant des. B*. p) eiusdem B 1. q) intraverat B 3. r) Iacinctus cardinalis diaconus B 1. 2. s) potiores B*, qui pergit c. 22.

1) Mense Iunio; cf. Stumpf nr. 3812. 2) Cap. 10. 3) Quorum narrationem rerum a se gestarum cf. in V. Cl. Sudendorffii Reg. I, 54, p. 131. W.

1158. 19.^a Verum antequam horum iter et negotia prosequa-
 (18) mur, non ab re est de prefatis regalium nunciorum personis
 et gestis pauca de multis prelibare. Inerat utique his^b pre-
 claris viris personarum spectabilitas gratiosa, generis nobili-
 tas, ingenium¹ sapientia validum, animi inperterriti, quippe*
 quibus nullus² labor insolitus, non locus ullus asper, non
 armatus hostis formidolosus. Nullius sibi delicti, nullius
 libidinis gratiam faciebant; laudis³ avidi, pecuniae liberales
 erant; gloriam ingentem, divitias honestas volebant. Etas⁴
 iuvenilis, eloquentia mirabilis; prope moribus equales, preter
 quod uni ex officio et ordine clericali** mansuetudo et mi-
 sericordia, alteri^c, quem non sine causa portabat, gladii sever-
 ritas dignitatem addiderat. [Aput*** alterum miseris pro-
 fugium erat, aput alterum malis perniciēs]. His moribus talibus-
 que studiis sibi laudem, imperio gloriam et utilitates non
 modicas domi militiaeque peperere, adeo quod tunc temporis
 pene nichil ingens, nullum exquisitum virtutis facinus in ea
 expeditione gestum est, in quo hos viros^d aut primos aut
 de primis non compererim extitisse.

(19) 20.^a Itaque in primo suo ingressu in Italiam castrum
 quod Rivola⁵ vocatur, super clausuram^e Veronensium situm,
 natura loci inexpugnabile, in deditionem accipiunt, existi-
 mantes, presidio eiusdem in tam strictis locorum faucibus
 nostros^f clementiorem aditum veniendi et redeundi invenire.
 Excepti cum magna frequentia et honorificentia episcopi
 civiumque Veronensium, tam illic quam in aliis civitatibus
 [videlicet*** Mantua^g, Cremona, Papia] fidelitatem imperatori
 et^h amminiculum expeditionis tactis sacrosanctis promitti
 fecerunt, viamque venturo imperatori preparantes, eius ad-
 ventus fidi et utiles precursoresⁱ extitere. Sane haec est
 forma sacramenti^k, in qua omnes iuraverunt:

*Ego iuro, quod ammodo in antea ero fidelis domino
 meo Friderico^l Romanorum^m imperatori contra omnes ho-
 mines, sicut iure debeo domino et imperatori, et adiuvabo
 p. 428. eum retinere coronam imperii et omnem honorem eius in*

* ut alias de quibusdam dicitur *add. C.* ** necessaria inerat
add. C; paulo mitior animus *B.* *** *Haec des. B. C.*

a) *nulla cap. dist. A 1.* b) *pr. his A.* c) *et a. A 1.* d) *heroas C.* e) *clu-
 suram B 1.* f) *cl. a. v. et r. nostros i. A.* g) *Montua A.* h) *deest A.*
 i) *praecussores corr. praecurssores B 1; percussores B 2; percussoris B 3.* k) *iura-
 menti A.* l) *F. A. B 1.* m) *Romano A.*

1) *ingenium — validum ex Sallust. Catil. 6.* 2) *nullus — formido-
 losus indidem 7.* 3) *laudis — volebant indidem.* 4) *Sequentia usque
 perniciēs ad Sallust. Catil. 54. conformata.* 5) *Rivoli ad Athesim.*

Italia, nominatim et specialiter civitatem N.^a et^b quicquid¹¹⁵⁸ in ea iuris habere debet, vel in omni virtute comitatus vel episcopatus N. Regalia sua ei non auferam ibidem nec^c alibi, et si fuerint ablata, bona fide recuperare et retinere adiuvabo. Neque in consilio ero nec^d in facto, quod vitam vel membrum vel honorem suum perdat vel mala captione teneatur. Omne mandatum eius, quod ipse mihi fecerit per se vel per epistolam suam^e aut per legatum suum de facienda iusticia, fideliter observabo, et illud audire vel recipere vel complere nullo malo ingenio evitabo. Haec omnia observabo fide bona sine fraude. Sic me Deus adiuvet et haec sancta quatuor euvangelia.

21. *A* Verona per Mantuam iter agunt, et venientes⁽²⁰⁾ Cremonam, celebre colloquium, et^e si mavis curiam, tenere, occurrentibus eis ad eam civitatem archiepiscopis Ravennate et Mediolanense et de suffraganeis eorum 15 episcopis, necnon comitibus, marchionibus, consulibus et primis omnium circiacientium civitatum, idque veraciter asserere potero, multis ante haec regibus denegatam eam quam tunc probitate sua evicerunt isti legati principis magnificentiam et gloriam*.

Inde per Romaniolam et Emiliam iter agentes, exarchatum Ravennatem visitant, nusquam segnes, nusquam incauti peragere, quae negotiis principis ac regni utilitatibus profutura novissent. Inde per Ariminum versus Anconam tendunt; compererant enim, logothetam^f seu^g Paliologum cum aliis nunciis Constantinopolitani imperatoris ibidem morari, specie quidem, quo adversus Wilhelmum^h Siculum largitione pecuniae milites qui solidarii vocantur colligerent, re autem vera, [sicut** tunc fama fuit], ut civitates maritimas, quod sepius antehac atemptatum novimus, seu vi seuⁱ dolo sub Grecorum redigerent ditionem. *Cumque*** Ravenna exeuntes non longe adhuc a civitate processissent, obvios habuere non paucos de melioribus terrae, qui ad prefatos Grecorum legatos ierant et cum ipsis colloquium familiare tenuerant. Qua de re commoti et in iram versi, pro eo quod se despexisse et Greco[†] sibi preposuisse viderentur, Otto palatii comes, nec suorum paucitate nec illorum remoratus numerositate, gladio exerto in meliorem et nobiliorem omnium Ravennatensium nomine Wilhelmum^k cognomento

* *Sequentia* — et gloriam *des. A.* ** *Haec des. B. C.* *** *Cum-*
que — castra posuit *des. A.* † *spe lucri add. C.*

a) illam C. b) et — N. *des. B.* c) *deest A.* d) *neque C.* e) *vel m. B.*
f) *logotheram B. C1; logothecam A1. 2.* g) *se B.* h) *Wittm B1.* i) *se B3.*
k) *Willelhelmum B1; Gwittm B3; Willelmum C1.*

1158. Maltraversar^{a.1}, manum misit, seque eum captivum abduc-
turum comminatus est, omnibus aliis pre timore et pavore
silentibus et non contradicentibus. Magna et miranda pre-
fati comitis animositas, quem nec copiosus eiusdem nobilis
viri comitatus terruit, nec vicinae civitatis metus permovit,
quin ut legatus imperii ubi ratio postulabat auctoritate im-
periali uteretur. Tandem lenioribus verbis et multa suppli-
catione mitigatus et placatus, ceptum iter peregit ac contra
Grecos, qui, ut diximus, apud Anchonam^b tunc morabantur,
profecturus, non parvam miliciam collegit et prope civitatem
castra posuit*.

Evocatos itaque ad se verbis minantibus et valde gra-
vibus adorsi sunt, qua temeritate sine principis conscientia
talia presumpsissent; non se ignorare Danaum insidias et
Grecam astutiam: simulata humanitate maleficia voluisse,
callidissima fraude composita in amicos deputasse, quod
contra inimicos struxisse putabantur. Cumque manifestis
indiciis hostes Romani imperii convincantur, non aliud super-
esse, quam ut pro crimine lesae maiestatis de ipsis omnibus
supplicium sumatur. Talibus invectionibus perterriti Greci
atque animo consternati, multa supplicatione verba excusa-
tionis depromunt partemque suam quibus possunt argumen-
tis purgare conantur*. Nequaquam se ignorare legem^c Iuliam
maiestatis, quae in eos qui contra imperatorem vel [contra^d]
rem publicam aliquid moliti sunt suum vigorem extendit.
Verum ab hoc suam ipsorum conscientiam sese beatos facere,
ficta pro veris non recipienda. Magis eos^e credere debere
benignitatibus et obsequiis sepissime a Grecis in nostros ex-
perimento probatis. Testis horum sit Alemannia tota, testis
pietatis sit ipse imperator, nunc princeps orbis terrarum, qui
haec aliquando viderit et re ipsa expertus fuerit. Equitas in
vivos, misericordia in mortuos, honor in principem, munificentia
in optimates, haec esse affectus sui erga nostros, probationes
certissimas fictisque criminationibus veriores. His et simili-
bus se cum magna mentium contritione Grecis de obiectis
excusantibus, dum nulla fraudis deprehendi potuissent indicia,
acceptis ab eis magnificis muneribus, in Greciam^f eos paci-
fice remigare concedunt, ipsique^g Mutinum revertuntur.

* *Hoc loco add. A: Ficta pro veris non recipienda, quae infra
desunt.*

a) Maltraversar B 1. b) ita h. l. B 1. c) deest B 1. d) deest B. C. e) deest B 3.
f) Grecia B 1. 2. g) que deest A.

1) *Wilhelmus Traversarius dicitur in epistola Reinaldi et Ottonis (Suden-
dorf Registr. II, 54, p. 131); quacum Rahewinus convenit, ita tamen
ut non eam ante oculos habuisse videatur.*

21. Hisdem diebus *Heinricus^a et Iacinctus*, supra dicti^{1158.} nuncii Adriani papae, Ferrariam^b venerant, auditoque quod^{p. 429.} legati imperatoris Mutinum^c redissent, non sperantes ipsos sibi occurrere, humilitatis formam prebentes, quod insolitum antea fuerat, ad eos pergunt, expositaque causa legationis^d, quod scilicet ea quae pacis essent et honor imperio in mandatis haberent, dimittuntur. Iam vero adventum illorum per omnes partes illas, ubi arcta montium transituri erant, fama nunciaverat, multosque mortalium rerum alienarum^e cupidos id contra eos animaverat, quod pene neminem latebat, maiestatem imperialem Romanis infensam existere, quodque^f vicio aviditatis quisque ardebat, acsi regiae voluntati obsequeretur, temerarius intendebat, sperans, in hoc casu latrocinium honestiori nomine posse palliari. A Ferraria^b itaque Veronam, a Verona per vallem Tridentinam iter agunt, habentes secum gratia maioris securitatis venerabilem episcopum Tridentinum Albertum. Sed prevaluit auri sacra fames¹, quae quos arripuit, nil unquam^g honestum, nil moderatum sentire vel appetere permittit. Nam Fridericus et Heinricus comites, quorum in illis partibus non parum poterat violentia, tam cardinales quam episcopum captos, spoliatos in vinculis ponunt, donec Romanus^h quidamⁱ datus in obsidemⁱ nobilis vir N.^k, germanus Iacincti, episcopum autem evidenter divina potentia liberavit. Hanc tamen inmanitatem nobilissimus dux Baioariae et Saxoniae¹ ob amorem sanctae Romanae aecclesiae et honorem imperii non multo post probe vindicavit. Namque et vadem eripuit et comites multis malis attritos ad deditionem et satisfactionem coegit.

22.^m Friderico igitur, ut iam dictum est, castra in campestribus Augustae civitatis metato, ad suam eosdem legatos admittit presentiam, eisqueⁿ clementer receptis, causam adventus exquirat. Illi reverenter ac demisso vultu, voce^o modesta tale suae legationis assumunt principium: 'Presul sanctae Romanae aecclesiae, vestrae excellentiae devotissimus in Christo pater, salutatur vos sicut karissimum et spiritalem sancti Petri filium. Salutatur etiam vos venerabiles fratres nostri, clerici autem vestri, universi cardinales, tamquam dominum et imperatorem Urbis et orbis. Quanta dilectione sancta Romana aecclesia amplitudinem et honorem imperii vestri amplectatur, quam sine conscientia peccati vestram

a) H. et I. *des. A.* b) Ferar. B 1. 3. c) Mutinam A. B 1. d) relationis B. e) esse *add. B.* f) vix *add. A 2.* g) numquam B. h) Romanos A. — quidem A 1. C. i) obsidine B 1. k) N. *deest C.* l) H. *add. A 2.* m) *nulla cap. dist. B 1.* n) Quibus clementer *pergit B.* o) *deest B 3.*

1) *Verg. Aen. III, 57.*

1158. satis invita sustinuerit indignationem, et scripta presentia et in ore nostro positae vivae vocis officium declarabit'. Post haec verba litteras efferunt^a, quae venerabili Ottoni^b Frisingensi¹ episcopo ad legendum simul et interpretandum datae sunt, viro utique qui singularem habebat dolorem de controversia inter regnum et sacerdotium. Exemplar litterarum hoc^c est:

23. *Ex quo universalis aecclesiae curam, Deo, prout ipsi placuit, disponente, suscepimus, ita in cunctis negotiis magnificentiam tuam honorare curavimus, ut de die in diem animus tuus magis ac magis in amore nostro et veneratione sedis apostolicae debuisset accendi. Unde sine grandi ammiratione non ferimus, quod cum, audito ex suggestionem quorundam animum tuum aliquantulum contra nos fuisse commotum, duos de melioribus et maioribus fratribus^d nostris, Rolandum^e scilicet^f cancellarium tituli Sancti Marci et Bernhardum^g tituli Sancti Clementis presbiteros cardinales, qui pro tuae maiestatis honore in Romana aecclesia solliciti semper extiterant, pro voluntatis tuae cognitione ad tuam presentiam direximus^h, aliter quam imperialem decuerit honorificentiam sunt tractati. Occasione siquidem cuiusdam verbi, quod est 'beneficium', tuus animus, sicut dicitur, est commotus, quodⁱ utique nedum tanti viri, sed nec cuiuslibet minoris animum merito commovisset. Licet enim hoc*
p. 430. *nomen, quod est 'beneficium', apud quosdam in alia significatione, quam^k ex inpositione habeat, assumatur, tunc tamen in ea significatione accipiendum fuerat, quam nos ipsi posuimus, et quam ex institutione sua noscitur retinere. Hoc enim nomen ex bono et facto est editum, et dicitur beneficium apud nos non feudum, sed bonum factum; in qua significatione in^l universo Sacrae Scripturae corpore invenitur, ubi ex beneficio Dei, non tamquam ex feudo, sed velut ex benedictione et bono facto ipsius gubernari dicimur^m et nutriri. Et tua quidem magnificentia liquido re-*

a) offerunt A. b) O. A 1. c) haec B 1. d) de fr. A. e) R. A 1. B 1; Ro. A 2. f) deest B 1. g) B. A 1. B 1; Bñ A 2. h) destinavimus C. i) qui A. k) quam — signif. des. A. l) deest B 3; post add. B 1. m) dicuntur B. B².

1) Qui legatorum apostolicorum ita mentionem facit in charta Alberto praeposito S. Mariae Frisingensis concessa, quae in Cunradi Gestis episcop. Fris. extat, typis mandata ap. Meichelbeck I, 1, 340: Consultis itaque venerabilibus dominis Henrico et Iacincto — s. Romane ecclesie cardinalibus et legatis, qui hoc tempore in regno Teutonico legatione fungebantur et eorum adhibita auctoritate antiquas — ecclesie vestre consuetudines — volumus a fraternitate vestra diligenter observari. Data per manum Rahwini notarii (nostri auctoris, qui ergo rebus a se hic relatis ipse interfuit) anno 1158. W.

cognoscit, quod nos ita bene et honorifice imperialis digni-^{1158.} tatis insigne tuo capiti imposuimus, ut bonum factum valeat ab omnibus iudicari. Unde quod quidam verbum hoc et illud, scilicet: 'contulimus tibi insigne imperialis coronae', a sensu suo nisi sunt ad alium retorquere, non ex merito causae, sed de voluntate propria et illorum suggestionem qui pacem regni et aecclesiae nullatenus diligunt hoc egerunt. Per hoc enim vocabulum 'contulimus' nil aliud intelligimus^a, nisi quod superius dictum est 'imposuimus'. Sane quod postmodum personas aecclesiasticas a debita sacrosanctae Romanae aecclesiae visitatione, ut dicitur, revocari^b iussisti, si ita est, quam inconvenienter actum sit, tua, fili in Christo karissime, discretio, ut credimus, recognoscit. Nam si aput^c nos aliquid amaritudinis habebas, per nuncios et litteras tuas nobis fuerat^d intimandum, et nos honori tuo curavissetis, sicut filii karissimi, providere. Nunc igitur quoniam^e ad commonitionem dilecti filii nostri Heinrichi^f Baioariae et Saxoniae^g ducis duos de fratribus nostris, Heinrichum^h tituli Sanctorum Nerei et Achillei [presbiterumⁱ] et Iacinctum Sanctae Mariae in Cosmidin diaconem^k cardinales, prudentes siquidem et honestos viros, ad tuam presentiam destinamus^l, celsitudinem tuam monentes et hortantes in Domino, quatinus eos honeste ac^m benigne recipias, et quod ab eis ex parte nostra tuae magnificentiae fuerit intimatum, a sinceritate cordis nostri noverit tua excellentiaⁿ processisse, ac per hoc cum eisdem filiis nostris, mediante iam dicto filio nostro duce, ita^o celsitudo tua studeat convenire, ut inter te et^p matrem tuam sacrosanctam Romanam^o aecclesiam [ammodo^q] nullius discordiae seminarium debeat remanere.

24.^r Lectis et benigna interpretatione expositis litteris, (23) imperator mitigatus est, clementiorque factus, quasdam causas alio loco memorandas, quae seminarium discordiae prestarent, si non^s congrua emendatio interveniret, legatis per capitula distinxit. Quibus ad nutum principis et^o per omnia bene respondentibus, presulemque Romanum in nullo regiae dignitati derogare, sed honorem ac iusticiam imperii semper illibatam conservare pollicentibus, pacem et amicitiam tam summo pontifici quam omni clero Romano reddidit eamque signo pacis et osculo absentibus per presentes destinavit.

a) intelleximus C. b) ita A. B'; revocare B. C. c) al. ap. n. C. d) fuerit A. e) ita A. C; deest B. f) H. A 1. B 1. 3. g) Baioariorum et Saxonum B 1. 3. h) H. A 1. B 1. i) deest B. C; sed perperam omissum. k) dyac. A; diacon B 1; diaconos C 1? 2; diaconum B 3. — cardinalem B 1 (m e corr.). 3. l) destinavimus C. m) et C. n) discretio A. o) deest A. p) ita A. B 1; ac cett. q) deest B. C. r) nulla cap. dist. A 1. s) sine B 3, corr. si non B 1.

1158. Sicque hylariores facti legati donatique regalibus muneribus, divertunt in civitatem^a.

(24) 25. Eodem loco hisdemque diebus^b nuncii regis Datiae N.^{c.1}, nuper electi, principis adeunt presentiam, postulantes, quatinus^d investituram de regno suo regi mittere ac electionem de ipso factam ratihabitione^e confirmare dignaretur. Exaudivit eos imperator, prebito et accepto ab eis sacramento iurisiurandi, post reditum suum de Italia infra 40 dies regem ad curiam venturum et regni administrationem de manu principis, debitae fidelitatis interposita securitate, suscepturum.

(25) 26. Interea confluyente ad ipsum undiqueversus copioso exercitu, nuncii diversorum principum aulam replevere, quibus locis singuli eorum cum singulis exercitibus per artiora montium loca transirent, imperatorem consultantes. Tantaesiquidem erant auxiliariorum^f copiae, quod plurium viarum meatus vix eos pre multitudine sustinere potuissent^g, videlicet Francorum, Saxonum, Ribuariorum^h, Burgundionum, Suevorum, Baioariorum, Lotharingiorumⁱ, Boemorum^k, Ungarorum, Carentanorum, et cum his aliae nonnullae Celticae seu Germaniae nationes, viri^l fortes, bellatores infinitae multitudinis vario armorum apparatu, iuventus valida et ad bellorum motus inperterrita^m. Fridericus, habito consilio et provida circumspectione usus, hoc modo eis vias et Alpium transitus censuit distribuendas. Dux Austriae Henricusⁿ et item^o Henricusⁿ dux Carentanus et simul cum eis copiae Ungarorum, ferme 600 sagittarii electi, pariterque comites et barones illarum terrarum per Canalem et Forum Iulii atque marchiam Veronensem; dux Bertholfus^p de Zaringen vel potius Burgundiae cum Lotharingis per viam Iulii Caesaris, p. 431. quae modo mons Iovis vocatur; multa pars Francorum, Ripariolorum ac^q Suevorum per Clavennam et lacum Cumanum. Princeps ipse, habens in comitatu suo^r regem Boemiae^s,* ducem Sueviae, videlicet Fridericum^t, filium regis Conradi^u, fratrem suum *Conradum*^v palatinum comitem de Rheno, Fridericum^t Coloniensem, Arnaldum^w Maguntinum, Hellinum

* ducem^x Baioariorum et Saxonum² *add. A.*

a) *pergit in libro IV. B.* b) *temporibus A.* c) *deest C.* d) *deest A.* e) *rati exhibitione B 2. 3.* f) *auxiliorum A.* g) *potuisset A.* h) *Ribar. A.* i) *Lotharingorum B 1. 3.* k) *Boemiorum B 1. 3. — Loth. Carent. Bohem. Ung. A. l) f. v. A.* m) *inperterritus A.* n) *H. A 1.* o) *it^m A 1; iterum B 1. 3.* p) *B. A; Bertoldus B 3.* q) *et A.* r) *Bolislau add. A 2.* s) *Boemorum B 1.* t) *F. A 1.* u) *C. A 1; Chōnradi B 3.* v) *deest A.* w) *Arnoldum B 1.* x) *Henricum d. A 2.*

1) *Waldemari.* 2) *Quod falsum est; v. infra IV, 38.*

Treverensem archiepiscopos cum episcopis *Conrado*^a Eiste- 1158.
tense^b, *Daniel*^a Bragensi^c, *Herimanno*^d Ferdense^e, *Gebe-
hardo*^a Herbipolense et abbatibus regaliū cenobiorum, videli-
cet Fuldense, Augiense — taceo marchiones, comites clarissimos
et valde potentes, quorum nomina si coner perstringere, de-
licato seu pigro lectori onerosus existam^f — his omnibus
stipatus agminibus, immo divino comitatus presidio, divus
augustus Alpiū fauces felici procinctu cepit urgere.

27. Iam angustias montium laetus exierat exercitus,
iam in planis Italiae campestribus castra metati fuerant,
primaque venientium impetum Brissia, temere in locis munitis
et militum suorum fortitudine confisa, armis ausa fuit ex-
cipere. Sed momento temporis, laceratis eius viribus, sub-
acta est; primo a rege Boemorum graviter attrita, deinde in
adventu principis, datis 60^g vadibus simulque non modica
pecunia, in deditionis pactionem recepta.

28. Residente augusto et ex diversis Italiae^h civitatibus⁽²⁶⁾
venientem militem prestolante, consilio inito, commode et
religiose satis prius deⁱ pacis quam de belli tractat^k negotiis.
Conventum ergo principum cogens, leges pacis in exercitu
conservandas tales constituit:

*Statuimus et firmiter observari volumus, ut nec miles
nec serviens litem audeat movere. Quod si alter cum altero
rixatus* fuerit, neuter debet vociferari signa castrorum, ne
inde sui concitentur ad pugnam. Quod si lis mota fuerit,
nemo debet accurrere cum armis, gladio scilicet, lancea vel
sagittis; sed indutus lorica, scuto, galea, ad litem non portet
nisi fustem, quo dirimat litem. Nemo vociferabitur signa
castrorum, nisi querendo hospitium suum. Sed si miles
vociferatione signi litem commoverit, auferetur ei omne suum
harnascha, et eicietur de exercitu. Si servus fecerit, ton-
debitur, verberabitur et in maxilla comburetur, vel dominus
suus redimet eum cum omni suo harnascha^l.*

*Qui aliquem vulneraverit et hoc se fecisse negaverit,
tunc, si vulneratus per duos veraces testes, non consanguineis^m
suis^m, illum convincere potest, manus ei abscidatur. Quod
si testes defuerint et ille iuramento se expurgare voluerit,
accusator potestⁿ, si vult, iuramentum refutare et illum
duello impetere.*

Si quis homicidium fecerit et a propinquo occisi vel

* rixatus — finem legis des. A; in utroque codice spatium dimi-
diae paginae vacuo relicto et in marg. add.: Hic est defectus.

a) deest A. b) Cist. A; Eistetensi B 1, et ita post. c) Praḡ B 1. d) deest A;
Hermanno B. e) Verd. A. f) ero A g) 40 A. h) c. It. C. i) de p.
des. A. k) pertractat A. l) harnasch C 1. m) ita B. C 1. n) si v. p. C.

1158. *amico vel socio per duos veraces testes, non consanguineos occisi, convictus fuerit, capitale sententiam subibit. Verum si testes defuerint et homicida iuramento^a se expurgare voluerit, amicus propinquus^b occisi duello eum potest impetere.*

Si extraneus miles pacifice ad castra accesserit, sedens in palefrido sine scuto et armis, si quis eum leserit, pacis violator iudicabitur. Si autem sedens in dextrario et habens scutum in collo, lanceam in manu ad castra accesserit, si quis eum leserit, pacem non violavit.

Miles qui mercatorem spoliaverit dupliciter reddet ablata, et iurabit, quod nescivit illum mercatorem. Si servus, tondebitur et in maxilla comburetur, vel dominus reddet pro eo rapinam.

Quicumque aliquem spoliare ecclesiam vel forum viderit, prohibere debet, tamen sine lite; si prohibere non potest, reum accusare debet in curia.

Nemo aliquam mulierem habeat^c in hospitio; qui vero habere presumpserit, auferetur ei omne suum harnasch^d, et excommunicatus habebitur, et mulieri nasus abscidetur.

Nemo inpugnabit castrum, quod a curia defensionem habet.

Si servus furtum fecerit et in furto fuerit deprehensus^e, si prius fur non erat, non ideo suspendetur, sed tondebitur, verberabitur et in maxilla comburetur et eicietur de exercitu, nisi dominus eius^f redimat eum cum omni suo harnasch^d. Si prius fur erat, suspendetur.

Si servus aliquis culpatus et^f non in furto fuerit p. 432. deprehensus^e, sequenti die expurgabit se iudicio igniti ferri, vel dominus eius^f iuramentum pro eo prestabit; actor vero iurabit, quod aliam ob causam non interpellat eum de furto, nisi quod putat eum^f culpabilem.

Si quis invenerit equum alterius, non tondebit^g eum nec ignotum faciet, sed dicet marschalcho^h, et tenebit eum non furtive et imponet ei onus suum. Quod si ille qui amisit equum in via deprehenderit oneratum, non deiciet onus eiusⁱ, sed sequens ad hospicium recipiet equum suum.

Si quis vero villam vel domum incenderit, tondebitur et in maxillis comburetur et verberabitur.

Faber non comburet carbones in villa, sed portabit ligna ad hospicium suum^k et ibi comburet; quod si in villa fecerit, tondebitur, verberabitur et in maxillis^l comburetur.

a) se iur. C. b) a. et p. B 1. c) habebit B 1. d) harnash C 1. e) deprehensus C 1. f) deest C. g) tondet B 1. 3 h) marsalsco C 1. i) illius C. k) deest B 1. 3. l) maxilla B 1.

Si quis aliquem leserit, imponens ei quod pacem non iuraverit, non erit reus violatae pacis, nisi ille probare possit duobus idoneis testibus, quod pacem iuraverit. 1158.

Nemo recipiet hospicio^a servum qui sine domino est. Quod si fecerit, reddet in duplo quidquid ille abstulerit.

Quicumque foveam invenerit, libere fruatur ea. Quod si ablata fuerit^b, non reddet malum pro malo, non ulciscetur iniuriam suam, sed conqueretur marschalcho^c, iusticiam accepturus.

Si^d mercator Teutonicus civitatem intraverit et emerit mercatum et portaverit ad exercitum et carius vendiderit in exercitu, camerarius auferet ei omne forum suum et verberabit eum et tondebit et comburet in maxillam.

Nullus Teutonicus habeat socium Latinum, nisi sciat Teutonicum; sed si habuerit, auferetur ei quidquid habet.

Si miles militi convitia dixerit, negare potest iuramento; si non negaverit, componet ei 10 libris monetae quae tunc erit in exercitu.

Si quis invenerit vasa plena vini, vinum inde extrahat ita caute, ne vasa confringat vel ligamina incidat vasorum, ne ad dampnum exercitus totum vinum effundatur.

Si castrum aliquod captum fuerit, bona quae intus sunt auferantur, sed non incendatur, nisi forte hoc marschalchus^e faciat.

Si quis venatus fuerit cum canibus venaticis, feram quam invenerit et canibus agitaverit sini alicuius inpedimento habebit.

Si quis per canes leporarios feram fugaverit, non erit necessario sua, sed erit occupantis.

Si quis lancea vel gladio feram percusserit, et antequam manu^f levaverit, alter occupaverit, non^g occupantis erit, sed qui occiderit eam sine contradictione obtinebit.

Si quis birsando feram balista^h vel arcu occiderit, eius erit.

Hanc treugam archiepiscopi, episcopi, abbates datis pro se dextris firmaverunt et violatores pacis pontificalis officii serveritate coercentes promiserunt.

29.ⁱ Iam totus exercitus tam Cisalpinus quam Transalpinus convenerat, iam multitudo prudentium et in lege doctissimorum in unum coierat^k, omniumque aures intentae erant, quas ad partes vel in quas nationes imprimis eos bellicus labor et voluntas principis invitaret. Tunc imperator,

a) deest C. b) f. ei C. c) marschalcho B 1. d) Sed si C. e) marscalcus h. l. B 1; marscalcus C 1. f) manum B 1. 3. g) deest B 1. 3. h) vel b. vel B 1. i) novum cap. infra ab oratione Friderici inc. A. k) coigerat C 1.

1158. coniuncta cum hylaritate iuvenili regia severitate, ut et timeri pariter et amari mereretur, unde exaudiri posset constitisse et pro concione^a huiuscemodi usus oratione memoratur:

‘Regi regum magnas nos^b et ingentes debere gratias cognoscimus^c, cuius dum complacuit ordinationi, ut quasi ministri^d eius et vestri regni gubernacula regeremus, tantam nobis in vestra probitate atque prudentia fidutiam donavit, quod in multis experimentum vestri habentes, salvo^e nobis benignitatis vestrae presidio simul et consilio, quaecumque occurrerint, quaecumque rem publicam Romani imperii turbare ausa fuerint, facile reprimenda putemus, imperii inquam Romani, cuius aput nos ministerium, auctoritatem penes vos^f, qui optimates regni estis, recognoscimus. Nemo nos^g prohibitu nostro bella gerere putaverit, quorum et eventus varius est, et quae comitum suorum, videlicet fame, siti, vigiliis, denique diversis mortibus horrenda et formidolosa non ignoramus. Non ad prelium nos accendit libido dominandi, sed feritas rebellandi. Mediolanum est, quod patriis vos laribus excivit, quod caris liberorum et coniugum vos amplexibus abstraxit, quod hos omnes labores sua irreverentia et temeritate capitibus vestris^h induxit. Iustam vobis belli causam

p. 433. fecerunt, qui legitimo imperio rebelles inveniuntur. Suscipietis itaque bella ipsa non cupiditate vel crudelitate, sed pacis studio, ut malorum audacia coherceatur, et boni disciplinae suaeⁱ debitum fructum inveniant. Quod si per desidiam aut ignaviam dedecus a Mediolano vobis illatum^k vindice gladio non prosequeremur^l, iam indubitanter eum sine causa portarem, nec tam esset in hoc nostra laudanda patientia quam negligentia vituperanda. Ministri ergo iusticiae suffragium vestrum iuste postulamus, ut temeritas adversariorum careat effectu et imperii status ad^m nostra deductus tempora nostro ministerio debitum sortiatur honorem. Non inferimus, sed depellimus iniuriam. Cumque iustum bellum sit, quod exⁿ edicto superioris potestatis geritur, agite nunc universi, summam militiae laudem consecuturi, de meritis et laboribus fructum [magnificum*] recepturi^o, obedientiam^p rei publicae utilitatibus exhibete, quidquid vobis utiliter imperatum fuerit, pro viribus obtemperate. Divina siquidem opitulante misericordia, non segnes, non degeneres invenire^q nos debet inimica civitas in conservando, quod

* fr. cognoscite r. B; fr. congruo tempore r. C.

a) pariter add. B. b) nobis A. c) recogn. B 1. 3. d) minister C. e) s. n. b. des. A. f) deest A 1. g) vos B 1. 3. h) nostris A. i) deest B 1. k) nobis A; v. i. des. C. l) perseq. A. m) n. m. ad n. d. t. deb. A. n) deest A. o) percepturi A. p) ad ob. B 1. 4. q) n. i. A.

antecessores nostri Karolus et Otto titulis imperii addidere ^{1158.} primique de ultramontanis, ille inter occidentales, hic inter orientales Francos, ad regni terminos dilatandos adicere curaverunt'.

Dixerat^a, verbumque augusti strepitus, clamor favoreque totius exercitus prosequitur, et divina quedam alacritas militibus incidit, salutis Datori vota ac Friderico^b imperatori fausta quisque patria voce^c adclamantes. At sapientes et legum periti persuadent, Mediolanenses, licet improbos et infames, iudicis tamen officio^d per legitimas inducias citandos esse, ne violentia eis illata vel contra ius in absentes prolata sententia videretur. Legittimas vero inducias dicunt^e iudicis edictum unum, mox alterum et tertium, seu unum pro omnibus, quod peremptorium nominatur¹. Quod et factum est.

30. Itaque Mediolanenses cum viderent, universam vim ⁽²⁸⁾ belli suis imminere capitibus, eligunt quos ad curiam mittant legatos, viros eruditos et in dicendo acerrimos. Qui cum se penalibus et stricti iuris actionibus conveniri viderent, neque principem pactione multae pecuniae posse deliniri, suffragio optimatum frustra quesito, pacisque infecto negotio, ad suos revertuntur.

Imperator^f, astipulantibus iudicibus et primis de Italia, contra Mediolanenses condemnationis proferens sententiam, hostes eos iudicat omnique apparatu ad obsidionem civitatis accingitur. Quibus rebus aput Mediolanum compertis, permota² civitas atque immutata urbis facies erat, ex summa laetitia atque lascivia, quae diuturna^g requies pepererat, repente omnes^h tristitia invasit. Festinare, trepidare, suo quisque modo et metu pericula metiri. Ad haec mulieres, quibus suae rei publicae magnitudine belli timor insolitus incesserat, afflictare sese, manus supplices ad caelum tendere, miserariⁱ parvos pueros^k, omnia pavere. Fuere³ tamen plerique^{*}, qui se^l et rem publicam obstinatis animis perditum irent. Nam⁴ semper in civitatibus, quibus opes nullae sunt, *qui** es alienum solvere non possunt*, bonis^m aliorum et quieti invident, nova exoptant, odio suarum rerum omnia mutari student; seditionibus sine cura aluntur, quoniam, ut dicitur,

* sicut alibi de quibusdam dicitur *add. C.* ** qui — possunt *des. A.*

a) *A. add. rubram*: De citatione Mediolanensium per edictum. b) *F. A 1.*
c) *deest A.* d) officium *B.* e) *dñt A 1*; debent *A 2.* f) *novum cap. inc. B.*
g) *eis add. C.* h) *omnis C 1? 2.* i) *misereri A.* k) *liberos A.* l) *se se remque A.* m) *a. b. A.*

1) *Cf. Dig. V, 1, 70.* 2) *permota — pavere ex Sallust. Catil. 31.*
3) *Fuere — irent indidem 36.* 4) *Nam — expectarent indidem 37.*

1158. egestas facile habetur sine dampno. Preterea iuventus, quae magis^a manuum labore victum querens inopiam tolerabat, publicis largitionibus excita, urbanum otium ingrato labori pretulerat. Unde factum est, ut, multitudine huius vulgi prevalente, rei publicae iuxta ac sibi consulerent ac libentibus animis belli eventum expectarent, nobilioribus et melioribus metu talium silentio addictis. Et haec quidem in civitate.

(29) 31.^b Fridericus autem [regali* mansuetudine] per aliquot dies opperiens^c, expectabat, si forte Mediolanenses penitudo salubris ab incepto rebellionis revocaret, si forte cladis et periculorum consideratio eos propositum mutare persuaderet. Paratus etenim erat serenus principis animus potius correctis veniam prestare quam post destructionem provinciae cum dampno multorum de perduto populo triumphare. Illis^d ergo in priori pertinacia permanentibus, cunctis comitatus agminibus incipere obsidionem acriter statuit, castraque movens, usque ad flumen Adduam^e processit. Is fluvius Cremonensium ac Mediolanensium fines medius dirimens, sepissime atroces eorum contra sese incursus inhibuit. Et tunc quidem propter liquentes in Alpibus nives non mediocri inundatione excreverat^f, ruptisque pontibus, omnino transvadandi^g oportunitatem exercitui denegare videbatur. Aderant quoque in ulteriore fluminis ripa pugnacissimi de Mediolanensibus circiter mille equites armati, qui se ope et adminiculo inundantis fluminis facile vados pontesque defendere posse arbitrati sunt. Verum

contra¹ audaces non est audacia tuta.

Nempe frustrati sunt, cum ex improvise^h rex Boemiae et Conradusⁱ dux Dalmatiae cum suis, parvi pendentes periculum, aquis se dederint et, quamvis difficillime et non sine clade suorum, inperterriti tamen^k, alveum furentis amnis transvadaverint vel potius transnataverint. Numerus eorum quos aquarum vehementia involvit, involvendo submersit, circiter 60^{**} estimabatur^l. Mediolanenses, postquam regem preter spem et opinionem suam transisse cognoverunt, ante pugnam fuga disiecti et ad civitatem reversi sunt, sarcinae relictas, et preda universa a nostris direpta.

* *Haec des. B. C.* ** ducentos C.

a) magnis B 1. 2. b) *nulla cap. dist. A; novum cap. infra a verbis Illis ergo inc. A 2.*
 c) *ita A. B 1.* d) Illius B 3. e) Aduam A, et ita post. f) creverat B 3.
 g) transvadendi A. h) improvise B 1. i) C. A. B 1. k) a. t. A. l) *deest A; estimabantur B 1.*

1) *Ovid. Met. X, 544.*

Has^a primitias belli primosque conatus infaustos Me-1158. diolanensibus nonnulli asperius auspicati sunt, rerum exitus ex principio metientes^b. Boemos reliquos^c exercitus secutus, pars reffectis pontibus, pars insano gurgiti se immittentes, tam se quam sarcinas transposuere.

32. Erat non longe ab eo loco castrum quoddam Me-⁽³⁰⁾ diolanensium, Trecium^{d.1} appellatum, in planicie campestri^e mediocri eminentia paululum in altum sublatum, quod una parte iam dictus fluvius Adduae alluebat, altera muri fortissimi ambitu turrisque fortitudine muniebatur, pontem firmum et ad^f transmeandum copiosae militiae habilem suis continuans suburbiis. Augustus commodum ratus ad transitum suorum, si prefatum castrum suae subigeret potestati, obsidione cingit, obpugnat et in brevi expugnat. Castellani enim disciplina militum et ingenio conterriti, paulisper quidem primos sustinere impetus, deinde, cum nullum locum fugae, nullum de civitate presidium sperarent, scientes, quod pro vita res illis erat, dextras postulant, accipiunt, munitionem dedunt; plurimi pendentes, quod in tam adversa fortuna personarum salutem lucrati fuissent. Fridericus, ibidem locatis presidiis, ad obsidionem civitatis acies instruxit.

33.^g Progrediente autem eo in hostilem terram, quidam⁽³¹⁾ de exercitu, malae affectatae laudis avidi, prevenire alios et de virtute certando alter alteri superior invenire desiderabant. Inter quos erat comes Ekkebertus^h de Bûtene^{i.2}, vir nobilitate, divitiis et virtute animi ac corporis insignis, cum quibusdam aliis nobilibus et regalis familiae militibus. Isti coeuntes in unum, circiter mille equites armati, sperantes se aliquid memorabile facturos, ad civitatem properant et pene usque ad portas^k assaultum faciunt, viri digni pro fortitudine qui meliore fortuna usi fuissent. Nam etsi coeptum casus invidit, tamen non, qualiter cesserit, sed quid decreverint, attendendum. Excipiuntur siquidem valida hostium multitudine. Certatur hastis primo, deinde strictis ensibus dimicatur. Vixque in conflictu discerni poterat, ex qua parte quisque pugnaret, permixtis viris et propter angustias permutatis. Visum pulvis obortus^l et excitatus ad instar noctis excecabat. Vocis autem intellectum magnitudo^m et diversitas confundebat. Neque autem fugae vel persecutioni locus erat, sed qui inter

a) *novum cap. inc. B.* b) *mentienses A, corr. metienses B 1.* c) *reliquis B 1; reliquis B 3.* d) *Trecium A. B 1. 2.* e) *in c. A.* f) *deest A.* g) *nulla cap. dist. A 1; novum cap. iam a verbis Fridericus ibidem inc. B.* h) *Egkebertus A; Ekebertus C.* i) *ita A. C 1; Putenç B 1; Boten B 2; Bötene B 3; Butene C 2.* k) *portam C.* l) *subortus A.* m) *m. c. et d. A.*

1) *Trezzo in oriente Modoetiae.*

2) *Comes de Pütten et Formbach.*

1158. primos stetissent, aut cadendi aut occidendi necessitatem habebant, quia refugere non dabatur. Nam et posteriores utriusque partis in fronte suos urgebant nullumque inter dimicantes bello vacuum intervallum reliquerant. Cum autem hostium multitudo nostrorum animos et peritiam vinceret, iamque tota acies pelleretur, predictus comes Ekkebertus^a, uni suorum, qui deiectus fuerat, opem ferre cupiens, subito equo prosilit^b, militem liberat iamque vincentes hostes pene solus perturbat et ad vallum^c usque civitatis persecutus est. Fugiebant enim^d eum universi, neque vim hominis neque audatiam sustinentes. Verum profecto fata virum persequerentur, quae ab homine vitari non possunt. Multitudine quippe adversariorum undique circumfusus, ad terram lancea prostratus est, et detracta galea atque^e thorace, capite caesus, nemine succurrente, quod locus intercludebat auxilium ferre cupientem. Egre itaque nobilissimus comes et vir regalis sanguinis perimitur, magnam de se querelam non tantum apud suos, verum^{*} apud extraneos quoque relinquens. Dictum tamen memini a quibusdam, vivum eum captum et intra civitatem atrociter decollatum. Occisi sunt ibi quidam alii p. 435. nobiles^{**}, et regii milites N. et N., capti quidam; caeteri ad castra revertuntur.

34. Revertentes¹ autem milites interminatio principum et imperator iratus huiusmodi oratione corripuit: 'Mediolanenses omnia cum deliberatione faciunt atque prudentia, fraudes et insidias componendo, eorumque dolos fortuna persequitur. Nostri vero, quibus ob disciplinam et consuetudinem obediendi rectoribus fortuna famulatur, nunc contrario peccant. Non inmerito itaque vincuntur, depelluntur, quia omnium pessimum est presente imperatore sine rectore dimicare, cum etiam vincere sine precepto ducis infamiae sit'. Scituros esse, ait^f, omnes qui de caetero arroganter egerint vel minimum quid preter ordinem moverint, legum severitate^g se in eos vindicaturum. Circumfusa vero agmina principem pro commitionibus obsecrabant paucorumque^h temeritatem condonari cunctorum obedientiae precabantur; emendaturos esse peccatum praesens futurae compensationeⁱ virtutis.

* sed etiam ap. exteros r. C. ** quorum unus erat Iohannes dux et maior de exarchatu Ravennatensium add. C.

a) E. A 2; F. A 1. b) prosiliit A 2. B 1. c) vallem B 1. d) deest C; eum deest A. e) ac A. f) deest B. g) se in e. sev. A. h) que deest A. i) recomp. A.

1) Revertentes — cogitabat ex Ioseph. bell. Iud. a Rufino translato VI, 4.

Placatus imperator^a est precibus simul et utilitate multi-^{1158.} tudinis, facto indulgendum putans, multa monens, ut post haec prudentius agerent. Ipse vero, quemadmodum se in adversarios ulcisceretur^b, iam provocatus artius cogitabat.

35. Itaque postera die^c, quae lucescit in 8. Kal. Augusti,⁽³²⁾ Fridericus ad obsidionem civitatis ducens exercitum, omnes^{Jul. 25.} copias suas in 7 legiones partitur, proficiens^{d.1} singulis^e de principibus rectores ordinum, quos antiqui centuriones [vel^f] ecatontarchos^g seu chiliarchos appellare consueverunt, cum signiferis aliisque disciplinae^h et ordinis custodibus. Premissi autem milites cum stratoribus viarum ibant, qui aggerum maligna corrigerent ac devia complanarent, obstacula preciderent, ne perplexo itinere fatigaretur exercitus. Circum aquilam et signa alia tubicines et cornicines. Servi singulorum agminum cum peditibus erant, mulis aliisque iumentis advehentes militum sarcinas. Hos sequebantur qui expugnandis civitatibus machinas et caetera tormenta portarent. Omnium vero agminum postrema eratⁱ mercennaria multitudo. Ordinato taliter^k militum itinere, premonitisque diligenter, ne² quis ordinem deserat, martio quodam spiritu repleti, cum valido clamore divinum implorant auxilium. Deinde otiose et cum omni decore progredientes ambulat, suum^l quisque ordinem velut in bello custodiens. Quemcumque huic negotio liberum^m spectatorem contigit affuisse, hunc ego experientius intelligere puto quod dicitur: *Pulchra ut luna*, Cant. 6, 9. *electa ut sol, terribilis ut castrorum acies ordinata.*

36. Peracto itinere, Fridericus cum omni exercitu, circiter centum milia armatorum vel amplius, Mediolanum pervenit, ibique positis castris, quamvis promptos ad bellum milites continebat, ne quid ea die attemperarentⁿ, **precepit**^o. Illi vero qui de civitate fuerant egressi, stabant armati super vallum, nichil^p omnino strepentes, dubium, principis advenientis aspectus utrum hanc reverentiam^q et huius silentii disciplinam an metum universis incusserit. In girum^r ergo e regione portarum distribuens exercitum, instruebat obsidionem.

37. De civitatis ipsius situ ac moribus cum supe-⁽³³⁾ riore libro³ mentio fuerit, id adiciendum videtur, quod

a) est imp. B. b) ulcisc. B 1. c) vespere B. d) p̄sciens B 3. e) singulos B 1. 3. f) deest B. C. g) ita A; tecatont. B 1. 3. C; pentatecatont. B 2. h) disciplinis B 1. i) deest A. k) talium m. cuneo A 2. l) suumque A. m) veluti liberum C 2. n) attemperaretur A. o) deest A. C, eadem manu, ut videtur, superscr. B 1, et ita B 2. 3. p) nil A. q) disc. et h. s. rev. A. r) gyro ergo port. A.

1) Agminis ordinem ad Ioseph. bell. Iud. III, 5. accommodavit auctor.
2) ne — custodiens ex Ioseph. bell. Iud. III, 4. 3) II, 14.

1158. campi¹ planitie undique conspicua, natura loci latissima. Ambitus eius super^a centena stadia circumvenitur. Muro circumdatur, fossa extrinsecus late patens aquis plena vice amnis circumfluit, quam priori anno primitus ob metum futuri belli, multis invitis et indignantibus, consul eorum provide fecerat. Turrium proceritate^b non tam ut aliae civitates student. Nam in multitudine atque fortitudine tam sua quam sibi confederatarum civitatum confidentes, impossibile arbitrati sunt, a quoquam regum seu imperatorum suam civitatem posse claudi obsidione. Unde factum est, ut civitas haec inimica regibus ab antiquo fuisse dicatur, hac usa temeritate, ut semper rebellionem principibus suis moliens scismate regni gauderet et geminorum potius dominorum quam unius super se iuste regnantis affectaret principatum, ipsa levis et utriusque ridens fortunam, nec in hac nec in illa parte fidem haberet. Huius rei si quis exempla desiderat, ad Leoprandum, qui gesta Longobardorum^c subnotavit, recurrat².

(34) 38. Divisis, ut dictum est, inter principes exercitus portis civitatis, singuli eorum festinare, parare vallo, sudibus^d, palis aliisque^e propugnaculis castra munire propter improvisos hostium excursus decertabant. Neque enim vineis³,
 p. 436. turribus, arietibus aliorumque generum machinis tantam civitatem attemptandam putabant, sed longa potius obsidione fatigatos ad deditionem cogi, vel, si foras propter fiduciam multitudinis erupissent, prelio superatum iri. Oppidani non segnius ea quae sibi usui^f forent procurare, munimenta castrorum disturbare, crebris excursibus exercitum attemptare, sagittariis et fundibulariis plerosque sauciare. Erat in extrema parte exercitus^g Conradus^h palatinus comes de Rheno, germanus imperatoris, et dux Suevorum Fridericusⁱ, cum Suevis caeterisque ipsorum commilitonibus obsidionis agentes negotia circa portam sibi destinatam. Mediolanenses opportunum rati, vel pro eo quod pauciores aliis agminibus et^k iuniores aetate, vel quod sequestrati a fortitudine exercitus auxilium invenire non possent, eos invadere statuunt, sperantes, facile^l se aut plenum de illis triumphum reportare aut forti⁴ aliquo patrato facinore vitam pacisci^m pro laude.

a) supra B 1. 3. b) ita codd. c) Lang. B 3. d) sudibusque A. e) et aliis A. f) quae necessaria C. g) Extrema in p. exerc. erat B 1. h) C. A; Chünr. B 3. i) F. A. k) vel A. l) se f. A. m) pacifici e corr., ut videtur, B 3.

1) campi — circumfluit ad *Orosium II*, 6. (*Ottonis Chron. II*, 11) conformata. 2) *Liudprandi Antapod. I*, 37. 3) vineis turribusque et machinis omnium generum *Sallust. Jug. 21*. 4) forti — excurrunt ad *Ioseph. bell. Iud. III*, 7. conformata.

Itaque post occasum solis, cum preter vigiles tantum totus¹¹⁵⁸ miles fessa labore corpora somni quiete recreanda^a speraret, apertis portis cum pugnacissimis egressi, disiectis custodibus, usque ad iam dictorum heroum castra excurrunt, oppugnant, sauciant. Alemanni, ubi hostes adventare senserant, inopinata re ac improvisa primo perculsi, alter¹ aput alterum formidinem simul et tumultum facere, deinde alius alium appellare, hortari, arma capessere^b, venientes excipere, instantes propulsare. Clamor² permixtus hortatione, strepitus armorum ad caelum ferri, tela utrimque volare, pro³ ingenio quisque, pars cominus gladiis, pars^c pugnare lapidibus seu alterius generis missilibus. Non procul abhinc rex Boemorum castra fixerat. Is, ex quo bellicum clamorem accepit, decernit laborantibus⁴ sociis auxilio fore debere. Quanta ergo poterat velocitate, suis^d arma capere, equos ascendere iubet; ipse cum electis^e militibus* et tubicinis ac tympanistris preire. Non eos morabantur vinearum aggeres seu maceriae, non asperitas⁵ et insolentia loci retinebat. Ea vero consueti Sclavorum equi facile evadere. Nostri, ubi ex sono tubarum et tympanorum amici^f regis adventum cognovere, animosiores et laetiores effecti, resistere, hortari se invicem, ne⁶ deficerent neu paterentur hostes iam iam fugituros^g vincere. Aderant^h Boemi; tum demum maxima⁷ vi certatur, maximo clamore cum infestis signis concurritur. Rex ipse cominusⁱ acriter instare, laborantibus succurrere, hostem ferire, strenui militis et boni regis officia simul exequebatur. Oppidani, ubi vident, contra ac rati erant, se in medios hostes devenisse nec^k impetum regis sustinere posse, terga vertunt; nostri fugientibus instant et usque ad angustias^l portarum persecuti, in reliquum tempus pacem sibi de incursionibus illorum peperere. Hostium quidam occisi, plurimi capti, magna pars vulneribus confecti.

39. Quia vero tam superbae civitatis tam famosam ob-⁽³⁵⁾ sidionem se non meminit aetas nostra vidisse, pro eo quod

* et sagittariis *add. B.*

a) recreare *A.* b) capessere *B 1. 3.* c) *deest B 1.* d) *ita codd.* e) *m. el. B.*
 f) *r. a. A.* g) fugientes *A.* h) *novum cap. inc. A, rubra praemissa: De assultu nostrorum in portam; infra vero c. 39: De assultu Ottonis (comitis A 1) palatini Reni, quae in indice haud exstat.* i) *cominus B 1.* k) *ac i. r. s. non p. A.*
 l) *portas ang. A.*

1) alter — facere *ex Sallust. Iug. 53.* 2) Clamor — volare *indidem 60.*
 3) pro ingenio — pars *indidem 57.* 4) laborantibus — fore *indidem 52.*
 5) asperitas — retinebat *indidem 50.* 6) ne deficerent — vincere *indidem 51.* 7) maxima — rati erant *ad Sallust. Catil. 60. conformata.*

1158. non solum Alemannici, sed et Italici regni vires ibi adunatae fuerant, quisque^a gloriosus ac laudis avidus alius alium in aliquo egregio facto, unde nomen^b sibi faceret^c, prevenire satagebat. Igitur Otto^d palatinus comes de Baioaria, cuius sepe iam mentio habita est, cum duobus fratribus suis [videlicet^e] Friderico^f et Ottone iuniore aliaque sibi coniuncta militia ad portam quam ipsi vallaverant diligentius hostium conamina observabant. Quadam ergo die, dum otiose ipsos agere rarosque circa portam custodes aspexissent, visum est eis temptandam fortunam. Ergo propinquantem^g vespera clanculo milites armari iubent, servosque ignem cum aridae materiae fasce preparatum habere, quatinus dato signo pariter ex inproviso procurrerent et pontem ac portam ipsam, si fieri posset, exurent. Parent dicto, atque ad nutum precipientium subito prosilientes, usque ad propugnacula pontis super aggerem disposita venerunt ignemque, sicut precepti fuerant, haut segniter iniecerunt. Populus civitatis tumultu excitatus, inproviso^{h.1} metu incerti, quid potissimum facerent, trepidare, cum erumpentibus flammis propugnacula et aggeres concremari cernerent, timere, ne aridum nactae fomitem citius volitando non solum pontes et portam, verum ipsam civitatem pessumdarent. Clamor ergo ac tumultus per civitatem varius agitur, curruntque permixti inermes et armati, prohibitori incendium. Concurritur infesto Marte, certatur magnis viribus ab utrisque, obscuram noctem incendium et faculae p. 437. tediaeque ardentes illuminabant. Fragor percutientium, gemitus percussorum, vocesⁱ adhortantium hinc inde varie resonabant. Hi, ut coeptum eorum efficaciam obtineret, illi, ut ignem restinguerent nostrosque a porta propellerent, summa vi conabantur. Comites ipsi duces prelii in hoc certamine, sicut et in aliis multis, omnibus se periculis prostituentes, sicut optimi bellatores fortitudinem corporis ac animi magnitudinem adeo sub oculis omnium clarere fecerunt, ut de eorum virtute etiam hostis iudicaret, et quivis spectator testis fieret. Multo autem labore consumpto, liteque in horam noctis protracta, miles ad castra^k revertitur. Sauciati utrimque plurimi; verum atrocitatem cladis beneficium noctis imminuebat.*

* Alii asserunt, hoc negotium clara die consummatum *add. C.*

a) quis *B 1.* b) s. n. *C.* c) facerent — satagebant *A.* d) *O. A 1.* e) *deest B. C.* f) *F. A 1.* g) *approp. A.* h) *inprovisu B 1.* i) *vocesque A.* k) *tentoria A.*

1) *inprovisu* — *trepidare ex Sallust. Iug. 67.*

40. Nec minus populares Mediolanenses^a turpe habentes,^{1158.}
 si remissius in nostros agerent, ubi tempus et locum in-
 venerunt, non cum valida quidem manu, sed per paucos sive
 sagittarios sive fundibularios [interdum^b etiam per gladiatores
 adversum se militiam commoverunt, nostrosque sive prudentes
 sive] incautos sauciando, temeritatis atque audaciae suae
 magnitudinem ostentare conabantur. Et illi quidem qui ad
 superiores conflictus venerant [id^c] moderatius agere, alii
 vero, tamquam non experti, per singula momenta excursiones
 moliri. Ad portam itaque quam observabat Heinricus^d dux
 Austriae, vir nobilitate generis et animi clarissimus patruus-
 que imperatoris, dum sepius hanc exercerent^e iniquitatem,
 non dignum ratus, facinus hoc sine ultione preterire, ad cor-
 rectionem eius et vindictam accepta oportunitate accingitur.
 Igitur universis quos secum habebat armatis, auxiliariis Un-
 garorum copiis in sagittando optimis cum caetera heroum
 qui sibi sociati fuerant cohorte assumptis, omni conamine
 obpugnationem portae disponebat. Non hoc latere poterat
 Mediolanenses, quippe molitiones nostrorum presentientes,
 ignominiam iudicabant, si pares, immo plures multitudine,
 minori animo, venientibus non occurrerent. Per turmas ergo
 et cohortes suas egressi, committunt se seque mutuo maxima
 vi caedunt, sauciant, capiunt, fugant. Tum¹ spectaculum
 horribile, sequi, fugere, occidi, capi, equi atque viri afflicti,
 ac multi vulneribus acceptis neque fugere posse neque quietem
 pati, niti modo ac statim concidere. Postremo^f omnia
 constrata telis, armis, cadaveribus

et infecta sanguine tellus.

Ex parte oppidanorum iterum male pugnatum est, ipseque
 dux, cuius ibi probitas mirifice probata est, haut dubie victor,
 eos intra menia fugavit et a solita in^g posterum eruptione
 compescuit. Inter alios qui de Mediolanensibus eo prelio
 ceciderunt occisus est quidam de nobilissimis illorum*, quem,
 ut tunc fama fuerat, regulum super se creare cogitaverant;
 auditaque morte eius, tota civitas luctum assumpsit, corpus-
 que mortui cum vivis, quos de nostris habebant, et copiosa
 pecunia commutantes, redemerunt et regalibus exequiis ho-
 norando sepelierunt.

* nomine Statius² add. C.

a) Mediolanensium A. b) haec des. B. C. c) deest B. C. d) H. A 1.
 e) exercent A. f) Postrema A. B. g) impost. A.

1) Tum — tellus ex Sallust. Iug. 101. 2) Fortasse Tazo de Mandello,
 quem occisum dicit Otto Morena, SS. XVIII, p. 606.

1158. 41. Illud^{a.1} etiam non ab re est memorare, quod quidam ex oppidanis, vir in oculis suis sibi^b placitus, progressus versus castra imperatoris, velut equitandi imperitiam nostris exprobrans, quedam superba^c prolocutus est et quemlibet fortissimum ac equitandi peritissimum ad singulare certamen provocavit. Coepitque vertibilem equum modo impetu vehementi dimittere modo strictis habenis in gyrum, ut huic negotio mos est, revocare moxque varios perplexosque per amfractus^d discurrere. At qui contra steterunt multi quidem dedignabantur. Erant^e autem inter eos, ut assolet, etiam qui timerent^e. Quosdam vero non inconsulta movebat ratio, cum mortis cupido non debere configere et cum his in discrimen venire quos neque vincere magnum sit, et vinci cum^f dehonestamento periculosum, non fortitudinis, sed insipientiae videri. Cum autem diu nemo procederet, multaque ille nostrorum timiditati illuderet, nobilis comes Albertus^g de Tyrol^h, ad omnem virtutis commendationem idoneus, inermis et palefrido sedens, solo clypeo accepto et hasta, prefato Liguriⁱ obviam venit eumque tripudiantem et vana iactantem deiecit, cadentemque dedignatur occidere, contentus ad laudem, quia visus est potuisse. Ita nostros ultus comes Albertus^g, nil^k glorians, ad suos revertitur, vir minimae iactantiae et qui semper manu quam lingua promptior inveniri volebat. Ita inter nostros principes contra Liguresⁱ varium pro virtute et gloria certamen in dies habebatur.

(38) 42. Inter haec princeps ipse impiger omnia quae ad cladem et eversionem civitatis erant providere, muros modo cum paucis modo cum² multis et^l lectis militibus circuire, ubi muros aggrediretur explorare^m, omni modo temptare, si p. 438. posset inclusos ad congressionem et pugnam provocare. His circuitationibus alteram partem civitatis, quae necdumⁿ obsidione adeo fuerat subacta et artata, quin peccora^o eorum extra pascerentur civibusque intrandi et exeundi pateret aditus, ita compescuit atque cohibuit, ut tum^p demum cervicem dimitterent^q et quale esset obsidione claudi experimento addiscerent. Euntem in gyro imperatorem arbitantes ad assultum faciendum venire, in civitate tumultus exoritur^r, ingens trepidatio, signorum^s crepitus, tubarum sonitus, fortes

a) Illuc A. b) deest A. c) superbia B 3. d) ita A. B 1. 2. e) Erat — timeret C. f) eum B 1. 3. g) Adilbertus B 1. 3. h) Thyrol A. i) Lyg. A, et ita post. k) nichil A. l) m. electis A. m) et expl. B 1. n) nondum A. o) ita A 1. B 1. C 1. p) cum A; dum B 1. 3. q) dem B 3. r) oritur A. s) ita codd. omnes et ed. pr. (C 2); tympanorum Pith, quod ipse inter menda ab operis admissa recensuit, hist. nihilominus retinuit.

1) Hoc caput ad Ioseph. bell. Iud. VII, 5. conformatum. 2) cum — explorare ex Ioseph. bell. Iud. VI, 9.

ad arma, mulieres et invalidi senes ad lamenta. Nemo tamen¹¹⁵⁸. extra progredi *ausus*^a, ad defensionem *tantum*^a civitatis armata iuventus et inperterrita ad modum coronae consistebant^b. Sed nec ad portam, ubi militia principis obsidionem celebrabat, excursions facere, dubium an metu an reverentia imperatoris cohiberentur.

43. Erat non longe a vallo, id est quantum arcus iacere potest, quasi turris quedam fortissima, ex quadris lapidibus solido opere compacta. Mirabilis¹ autem fuit lapidum magnitudo. Nec enim ex vulgaribus saxis aut quae homines ferre posse crederentur. Sic autem manibus artificum formata, ut, quatuor columpnis sustentata, ad similitudinem Romani operis vix aut nusquam^c in ea iunctura compaginis appareret. Unde et Arcus Romanus appellata^d est, sive ab antiquo aliquo Romanorum imperatore ob decorem et memoriam in fornicem triumphalem erecta, sive, ut in gestis Longobardorum reperitur², ad expugnationem et cladem civitatis ab uno regum^e nostrorum fuerit fabricata. Erant in ea virorum³ receptacula et cenacula 40 lectorum vel amplius capacia, collectis ibi tam in armis quam in^f victualibus quae ratio necessitudinis ad obsidionis^g tempus desiderabat. Ibi Ligures sua presidia locaverant duplici ratione, ut et hostibus usui non esset, cum exinde quidquid in civitate ageretur velut e specula facile videri, itemque^h, quidⁱ in castris fieret quidque^k exercitus strueret, ipsis continuo denunciari posset.

Fridericus¹, versis^m in contrarium rationibus, hanc expugnare statuit. Verum cum nec instrumentis sive machinis aut aliquo tormentorum genere pro firmitudine sua pulsanda videretur, triplici ordine iaculatorum et sagittariorum eam vallat, tantaque illorum erat et multitudoⁿ et in feriendo peritia, quod non dubie mortem appeteret, quisquis in propugnaculis appareret^o. Summa ergo necessitate coacti, dextras petunt et ut sibi parceretur rogabant, acceptaque fide publica, munitionem tradunt et recedunt. Exinde nostris arx illa usui [fuit^p].

44. Nemo in hac obsidione maiori studio maiorique⁽³⁹⁾ atrocitate^q quam Cremonensium et Papiensium deseivit exercitus, nullisque obsidentium obsessi se magis ac illis offensos et infensos prebuere. Longissimis siquidem simultatibus et

a) *deest A.* b) *assistebat A.* c) *numquam A 2. C.* d) *appellatus C.* e) *rege C.*
 f) *deest B.* g) *obsidione B 3.* h) *que deest A.* i) *quod A. B.* k) *quod-
 que A.* l) *novum inc. cap. B 1. 3.* m) *versus B 1. 3.* n) *magnitudo C.*
 o) *compar A* p) *deest B C.* q) *atroc. A 1. B 1.*

1) *Mirabilis* — *appareret ex Ioseph. bell. Iud. VI, 5.* 2) *Liudprandi Antapod. III, 14.* 3) *virorum* — *capacia ex Ioseph. l. l. VI, 6.*

1158. discordiis inter Mediolanum atque has civitates agitatis, multis milibus hominum hinc inde vel occisis vel dura captivitate afflictis, territoriis preda et incendio vastatis, cum se in Mediolano, quod propriis viribus et auxiliariis civitatibus prevalebat, ad plenum vindicare^a non potuissent, oportunitate tempus adepti, iniurias suas ultum iri decernunt. Itaque non ut cognatus populus, non ut domesticus inimicus, sed velut in externos^b hostes, in^c alienigenas^d, tanta in sese invicem sui gentiles crudelitate seviunt, quanta nec in barbaros deceret. Vineta, ficeta, oliveta Mediolanensium pars radicitus evellunt, pars excidunt, alii corticibus abrasis ignibus ydoneam preparare materiam. Quando gladiis inter se res ageretur, et mutuo casu vel^e hac vel illac quispiam infelix caperetur, hi qui extra in conspectu hostium aut mucronem iugulo condere aut spiculo^f configere, qui vero intus, ne crudelitate inferiores invenirentur, captum per membra dividere forasque suis miserabile spectaculum proicere. Et tale quidem Conlatinorum inter se commercium fuit.

(40) 45. Iamque plurimis^g malis attriti Mediolanenses. Crescebat¹ autem in civitate cum fame desperatio, et in dies singulos utrumque malum amplius accendebatur. Erat nempe^h collectum ex toto territorio infinitum vulgus, diversusque erat victus, cum² potentiores quidem amplius haberent, infirmiores autem penuriam deplorarent. Quippe fames super omnes clades habetur. Nam^{*} quod reverentia dignum est in fame negligitur. Huc accessit ultio divinae animadversionis, totamque pene civitatem morbus ac pestilentia vexabat. Urgentibus itaque pariter fame, ferro, peste, populus ad deditionem commotus est, iamque [magnaⁱ] illorum multitudo profugere cogitabant. Qui vero acrioris^k ingenii p. 439. seditionibus operam dabant, dicentes, pro libertate patriae et honore civitatis vitam^l se morte velle commutare. His inter se dissidentibus, quidam ex illis quibus sanior mens erat, qui pacem malebant quam bellum, decrevere, ut concione habita populum ad considerationem communis utilitatis provocarent et magnitudine periculorum a rebellionem deterrent. Huius^m auctor negotii diciturⁿ fuisse Gwido^o comes

* ut ait quidam *add. C.*

a) se v. A. b) extraneos A. c) et A; in *post add. B 1.* d) alienigenas C 1. e) vel i. v. h. B. f) spiculis A. g) m. plur. B. h) namque A. i) deest B. C. k) aciores B 3. l) vitamque A. m) *novum cap. inc. B;* Cuius B 3. n) f. d. A. o) Wido A; Guido C.

1) Crescebat — accendebatur *ex Ioseph. bell. Iud. VI, 14.* 2) cum — negligitur *indidem.*

Blanderatensis, vir prudens, dicendi peritus et ad persuaden- 1158.
dum ydoneus. Is cum esset naturalis in Mediolano civis, hac
tempestate tali se prudentia et moderamine gesserat, ut
simul — quod in tali re difficillimum fuit — et curiae carus
et civibus suis^a non esset suspiciosus. Aptus ergo qui ad
transigendum fidus mediator haberetur, pro^b concione huius-
cemodi usus sermone commemoratur^c:

46. 'Si vestrae^d rei publicae actenus fidem servavi, si
statum et honorem Mediolani stare incolomem ac inconcussum
optavi, feci quod debui. Tanta mihi gratia ab ineunte aetate,
tanta mihi a^e vestra benivolentia exhibita sunt beneficia,
quod ad gratiarum actiones imparem et insufficientem me
cognosco, nisi forte bonae conscientiae, bonae voluntatis ob-
sequium aliquod mihi aput vos meritum pepererit. Harum
rerum, vestra fretus probitate, fiducialiter vos testes exhibeo.
Unde non vereor in tali rerum articulo a quoquam bono
notari, etiamsi preter libitum suum ac secus quam suo rap-
pitur desiderio quippiam a nobis audierit. Beatum enim me
estimo ab his, a^e quibus vacuos esse decet, qui de rebus
dubiis consultant. Haec sunt, ut ait quidam¹, odium, ami-
citia, ira atque misericordia. Ubi illa officiant, haut facile
animus verum providet. Vestra dignitas, fama atque fortuna
hucusque non in obscuro, sed in excelso fuit, vestraque facta
cuncti mortales noverere. Sed decebat in^f maxima fortuna
minimam^g esse licentiam². Novimus, quos et quot^h reges
Mediolanum sua constituerit auctoritate; novimus, quos et
quot^h adepto regno propulerit. Sed profecto in omni re
fortuna dominaturⁱ; ea, ^{ut}* dicitur³, cunctas res pro libitu
magis quam pro vero celebrat obscuratque. Paululum^k haec^l
fortuna^l immutata est; mobilis enim est, eiusque constantia
volubilem esse ac minime permanentem. Tendamus cum
rota, forsitan, qui modo infimus^m axe teritur, elevatus rursus
ad astra feritur. Sensit mecum qui dixit: "Heus, omnium
rerum vicissitudo est". Scio qui dicant: "Libertas⁴ res in-
estimabilis est". Pulchrum⁵ [estⁿ] pro libertate pugnare,
fateor. Attamen id^o in principio decere fieri. Semel autem

* *Haec des. A.*

a) eius B 1. 3. b) et pro B 2? B 3? C. c) memoratur A. d) nostre A.
e) deest C f) deest A 1. g) deest B 3. h) quod B 1. i) dominatur — for-
tuna des. B. (etiam B 4). k) Paululum C 1. l) hoc A. m) infirmus B 1.
n) deest B. C. o) in p. id A.

1) *Sallust. Catil.* 51. 2) *Ibid.* 3) *Ibid.* 8. 4) *Cf. III, 12,*
supra p. 143. 5) *Reliqua capitis pars ad Ioseph. bell. Iud. VI, 12,*
conformata.

1158. subditum, et qui multo tempore paruisset imperio, iugum excutere, malae mortis cupidum, non libertatis amatorem videri. Validissima lex est tam feris bestiis quam hominibus prefinita, potentioribus cedere, quique armis vigent, his ob-
 cf. Rom. edire victoriam. Divinae quoque ordinationi resistit, qui
 13, 2. potestati resistit. Timendum ergo, non solum vos imperatori, sed etiam Deo resistere. Grave quidem, confiteor, post longum otium, post longam libertatis consuetudinem iugum frenumque portare. Sed consoletur ignominiam subiectionis dignitas imperii ac nobilitas imperantis. Meliores nobis fuerunt patres nostri et maiores, fide, probitate caeterisque bonis [actibus^a] eque vel amplius nobis gloriam, honorem libertatemque affectarunt, imperio tamen Transalpino resistere non potuerunt. Subeant vobis^b pro exemplo Karolus Magnus et Otto primus ex Teutonicis imperator. Eapropter, tametsi varia belli discrimina iam in^c parte sitis experti, optimum tamen est ante intollerabilem calamitatem mutare sententiam dumque licet salutare sequi consilium. In clementia principis magna spes nobis sita, qui^d non in finem irascetur, nisi ad finem usque insolentes ipsi fueritis. Brevi autem quamvis armis perrumpi claustra murorum non possint, fames atque pestilentia pro illis pugnabit. Versentur, obsecro, in conspectu cuiusque filii, coniuges et parentes, quos paulo post, nisi mutata sententia, aut bellum aut fames absument^e. Non ignavia, sed consideratione periculorum me quisquam haec^f suadere crediderit. Ipse ego pro populo meo, pro civitate mea mori paratus sum inpendamque libenter mercedem^g salutis vestrae sanguinem meum'.

(41) 47. Postquam dicendi finem fecit, alius voce, alius nutu aut assentire aut contradicere. Vicit tamen^h imprudentiam consilium saniorum. Unanimes itaque facti, per consules et primos civitatis primo regem Boemiae ducemque Austriae conveniunt, dehinc mediantibus illis alios principes eosque ad imperatorem de pace supplicaturos dirigunt. Princeps pro regali mansuetudine, pro humanitate naturali cives civitati, civitatem civibus servare cupiens, gratum habebat, cognito populum de pace sentire, consilioque habito, cum
 p. 440. videret omniumⁱ animos summa alacritate id appetere, de pacis pacto et condicione pertractat. Quod tale fuisse, scriptura exinde facta declarat; cuius hoc exemplar est:

In nomine domini nostri Ihesu Christi. Haec est conventio, per quam Mediolanenses^k in gratiam imperatoris redituri sunt et permansuri.

a) deest B. C; artibus A 1. b) nobis C. c) s. in p. A. d) qua A. e) assumment A. f) hoc A. g) incedere C 1; in caedem C 2. — pro salute vestra emend. Pith. h) deest A 1. i) a. o. A. k) Mediolani A.

Cumas et Laudam^a civitates ad honorem imperii rele-^{1158.}
vari non prohibebunt et ammodo nec^b impugnabunt nec
destruent, et a fodro et viatico^c et ab omnimoda exactione
se ibidem per omnem eorum ditionem continebunt, et ultro
se non intromittent, ut sint liberae illae civitates, sicut Me-
diolanenses ab ipsis sunt liberi, excepto respectu iuris
aecclesiastici, quod habent ad archiepiscopum et aecclesiam
Mediolanensem^d.*

*Omnes Mediolanenses communiter a^e minoribus usque
ad maiores, ab annis 14 et supra usque ad annos 70, fide-
litate domno^f imperatori iurabunt sine malo ingenio et
observabunt.*

*Palatium imperiale ad honorem domni imperatoris
arbitratu^g bonorum [virorum^h] elevabunt et cum debito ho-
nore bona fide conservabuntⁱ.*

*Pecuniam pro emendatione iniuriarum domno impera-
tori vel domnae imperatrici sive^k curiae promissam statutis
temporibus persolvent, hoc est terciam partem infra 30 dies,
ex quo haec pactio confirmata fuerit^l, aliam vero terciam
partem infra octavam beati^m Martini, terciam autem re-
siduam partemⁿ infra octavam^o epiphaniae. Hisque sic
persolutis, nullis privatis teneantur promissionibus. Pecuniae
promissae summa haec est: novem milia marcarum argenti
sive auri vel monetae eiusdem estimationis et pretii.*

*Pro his tantum pretaxatis capitulis bona fide complen-
dis et conservandis 300 obsides dabunt capitaneos, val-
vassores^p, populares, quales approbati fuerint a domno
archiepiscopo Mediolanensi et comite Blanderatensi^q et
marchione *Guillelmo*ⁿ Montis-ferrati et tribus consulibus,
si haec domno imperatori placuerint, iuramento astrictis ad
hanc electionem fideliter faciendam. Obsides vero in par-
tibus Italiae omnes serventur, praeter 50 vel pauciores per
interventum regis Boemorum Labezlai^r et aliorum principum
ultra montes, si domno imperatori placuerit, deferendos.
Quibus autem commisi fuerint obsides in Italia, iurent in
presentia Mediolanensium ad haec^s predestinatorum, quod,
prefixo tempore transacto, infra octo dies ex quo requisiti
fuerint a Mediolanensibus, eos^t eis libere reddant, ut illi*

* Reliqua — aecclesiam Mediolanensem om. A 1. 2, dimidia pagina
vacua relicta.

a) Lauda A. b) non C. c) in v. B 1. 2. d) Mediolanensium B 1; Medio-
lanum B 3. e) et a A 2. f) ita B 3. C 1 semper; dño A 1. B 1, et ita plerumque
g) arbitratui A. h) deest B. C. i) obs. C. k) vel A. l) fuerunt B 1.
m) s. (sancti) A. n) deest A. o) octavum B 2. p) ita A. B 1. 2; vavass. cett.
q) Blandrat. A; Brandrat. C 1. r) Wladislai A. s) hoc A. t) eis eos B 1. 3.

1158. *secure^a eos habeant, si pretaxata capitula ab eis observata fuerint. Tres vero principes Alemanniae dextras dabunt, quod obsides illi qui ultra montes deferentur, si qui erunt, eodem pacto fideliter reddentur.*

Consules vero qui nunc sunt ex auctoritate et concessione domni imperatoris usque ad Kal. Februarii proxime venturas perseverent et pro consulatu suo domno imperatori iurent. Venturi vero consules a populo eligantur et ab ipso imperatore confirmentur, quorum medietas ad ipsum veniat, dum in Longobardia fuerit; alias autem eo existente, duo ad eum ex^b consulibus veniant et, iuramento facto, officium consulatus sui a domno imperatore recipiant, pro se et [pro^c] sociis^d suis, facturis idem^e iuramentum domno imperatori coram communi suae civitatis. Si autem legatus a domno imperatore destinatus fuerit in Italiam^f, eadem coram ipso et per ipsum fiant.

Legati vero domni imperatoris in Italiam directi, si civitatem adierint, in palatio sedeant et placita ad eos delata ad honorem imperii diffiniant.

Antequam castra ab obsidione moveantur, captivi omnes reddantur in potestatem regis Boemi^g, qui et securitatem per se et honestos principes eis faciat, quod captivos illos domno imperatori reddet^h, si eis domnus imperator pacem fecerit cum Cremonensibusⁱ, Papiensibus, Novariensibus, Cumanis, Laudensibus, Vercellensibus; non solum autem Mediolanensibus, verum etiam confederatis eorum, Tardonensibus, Cremensibus et Insulanis, salvo honore domni imperatoris et illibatis amicitiiis Mediolanensium et in suo statu permanentibus. Si vero pax eis cum predictis civitatibus facta non fuerit, captivi veteres^k eis reddantur, nec ob id gratia domni imperatoris ipsi et amici eorum priventur.

Regalia, veluti monetam, theoloneum^l, pedaticum, portus, comitatus et alia similia, si qua sunt, commune Mediolanensium^m dimittet et ultra se non intromittet, et si p. 441. quisⁿ per usum^{*1} haec optinere voluerit^o et iusticiam inde coram domno imperatore vel nuncio eius facere noluerit, Mediolanenses vindictam de eo pro sua possibilitate sument

* divisum B; violentiam C.

a) eos s. A. b) de B 1. 3. c) deest B. C. d) suis soc. A. e) idem — civitatis des. A. f) Italia e partes B. g) Bohemi corr. Bohemie A 1, et ita A 2.
h) reddat C. i) Cremensibus A perperam. k) vestes B 3. l) theolonium A; theloneum B 1; thelonum B 2. m) Mediolañ A. B 1. 3. n) quas B 1. 3; quis corr. qui C 1. o) voluerunt B; voluerit... noluerit mox corr. noluerint C 1.

1) Ita Rahewinum scripsisse, sed post mutasse, putaverim.

in persona et possessione et regalia domno imperatori re- 1158.
stituent sine fraude et malo ingenio.

Hoc pacto et ordine^a domnus imperator Mediolanenses et^b Cremenses cum 120 marcarum emendatione in^c gratiam suam recipiet et eos et^d amicos eorum in plena curia publice a banno absolvet et captivos eorum omnes, veteres et novos, eis^e reddet, statim postquam obsides imperatori dederint et captivos tam veteres quam^f novos in manum regis Boemorum reddiderint. Datis autem obsidibus et captivis, altera die vel tertia exercitus ab obsidione recedet^g, et domnus imperator Mediolanenses et eorum^h res clementer tractabit.

Commune Mediolani prefatas conditiones servabit plenarie, bona fide, sine fraude et malo ingenio, quantum non permanserit per iustum impedimentum et per parabolam Friderici Romani imperatoris vel nuncii eius autⁱ eius^k successoris.

Collectam predictae pecuniae liceat modo facere Mediolanenses ab his quos in sua societate habere consueverant, preter Cumanos, Laudenses^l et eos qui de comitatu Sifriensi^m fidelitatem domno imperatori nuper iuraverunt.

48. Talibus pacis condicionibus utrimque receptis, Me- (42)
diolanum in gratiam reditura hoc ordine talique specie, fide publica accepta, cum suis ad curiam venit. Inprimis clerus omnis et quiqueⁿ fuerant aecclesiastici ordinis^o ministri cum archiepiscopo suo, prelatis crucibus, nudis^p pedibus, humili habitu; deinde consules et maiores civitatis, item abiecta veste, pedibus nudis, exertos super cervices gladios ferentes. Erat autem ingens spectaculum, validissima constipatio multorumque qui mitioris ingenii erant^q commiseratio, cum viderent^r paulo ante superbos et de factis impiis arrogantes ita nunc humiles esse ac tremere, ut miseranda esset, quamquam in hoste, tanta mutatio. Omnis¹ denique militia loca ubi tantum stare possent prevenerant, imperatori et principibus quantus ad spectandum^s locus sufficeret et venientibus vix concesso necessario transitu. Divus² ergo augustus placido eos vultu intuens, ait, laetum se esse, cum tam claram civitatem tantumque populum Deus commonuerit, uti ali-

a) hoc o. B 1. b) deest B 3. C. c) in g. s. des. B. d) deest A. e) r. eis A. f) deest B; t. n. q. v. A. g) recedit B 1. 3. h) horum A. i) vel A. k) s. e. B 1. l) Laudanenses A; Laudunenses B 1. 2. m) Sefrensi C. n) qui A 1; deest A 2. o) deest A. p) nudisque A. q) fuerant B 1. r) videret B 1. 3. s) spectaculum C.

1) Omnis — transitu ad Ioseph. bell. Iud. VII, 18. conformata.

2) Sequens capitis pars ad Sallust. Iug. 102. conformata.

1158. quando pacem malint quam bellum, quodque sibi demperint acerbam eos persequendi necessitatem, seque malle devotis et volentibus quam coactis imperitare^a. Atque hoc si a^b principio illis placuisset, mali nil^c perpressos, plurima vero bona^d accepisse. Quoniam autem divinae placuerit^e ordinationi, vim et gratiam imperii eos experiri, studendum illis esse, quo facilius errata superent, penitudinem eos facti habere; vinci se posse citius obsequio quam bello; prelium^f incipere quemvis etiam ignavum posse^g, caeterum finem penes victores esse. Ad^h haec illi summisso vultu, supplici voce pauca pro delicto suo verba faciunt: se non hostili animo nec ad oppugnandum imperium arma cepisse, sed terminos patrum suorum, iure* omni modo suos factos, vastari a suis gentilibusⁱ pati nequivisse; de caetero, si modo sibi parcat, velle eniti, ut, malorum metu liberi, propensius^k erga se benivolentia imperialis^l et gratia conservetur.

(43) 49. Recitatis^m mox quae in scriptum redactae fuerant condicionibus pacis, cum assensus ac favor omnium accessisset, pacem dextrasque accipiunt, signumque imperialis vexilli in civitate receptum pro indicioⁿ victoriae erigitur. Immensa laetitia continuo in castris, gaudium in civitate, gratulatio circa captivos, quos ad pedes imperatoris magno ac longo ordine venientes noti et propinqui pre gaudio multis lacrimis obortis excipiunt, miserantes in eis vultus pallidos, sordidum habitum, fedam macilentiam, eos quos inberbes et iuvenes noverant modo senio, canicie et carcerali squalore ignotos. Quanta laetitia quantusque concursus, dum pater filium, fratrem frater, generum socer, affinis cognatum diu perditum invenit, inventum gratulabunda voce salutatur, amplexatur, alius alium^o laetus appellans, familiari secum alloquio confabulatur! Quod si de regum antiquorum fastu quicquam in^p pio ac mansueto fuisset princepe, huius diei laeticiam inter sollempnitates reliquas semper celebrem apud Italos^q constituisset. Actus est hic triumphus 6. Idus Sept. 8. Septembris.

(44) 50. Princeps Romanus a Mediolano castra movens, apud Modoicum^r, sedem regni Italici, coronatur¹. Quam aecclesiam iam dudum a Mediolanensibus subactam ac fere destructam

* iure belli C.

a) ita A 1. C; impertire B 1. 3; imperare A 2. B 2. b) in A; eis a pr. pl. C. c) nichil A. d) a. b. C. e) placuit A 1. B 2. f) bellum A. g) deest A. h) novum cap. inc. B. i) gentibus A. k) propensis B 1. 3. l) imperialisque gr. A. m) Recitatisque A, ubi nulla cap. dist.; novum cap. a verbis Immensa l. inc. A 2. n) iud. A. B 1. o) alterum B 1. 3. p) impio ac mansueto f. A. B 1 (post corr. imperio). 3; in m. ac p. C. q) Ytalias A 1; Ytalicos A 2. r) Modaicum A.

1) Id est 'coronatus incedit'; vide Muratori Annales ad h. ann. W.

pristinæ libertati reddidit sedemque propriis expensis magnifice reparari precepit. Cumque in subactione tantæ civitatis ex maxima parte motus Itolorum repressos speraret, magnam partem exercitus cum suis optimatibus ad propria redire permittit. Inter quos primus erat rex Boemorum, dux quoque Austriae cum copiis Ungarorum, Arnoldus presul Maguntinus^a, dux Bertholfus^b Burgundiae, comites et marchiones magnaue pars nobilium.

His^c cum summa alacritate dimissis, ipse ad ordinanda caetera Italiae negotia animum intendit. Iam vero tantus pavor totam terram occupaverat atque formido, ut palam quidem nemo rebellaret, occulte autem concepta corde malitia plerique illorum non carerent.

51.^d Quidam enim de Veronensibus, dum castrum regale (45) Garda vocatum *Turisindus* civis eorum cum suis fautoribus* occupasset, id imperatori reddere^e iussi, **cum**^f omnimodis detrectarent, hostes iudicati sunt suaeque temeritatis nonnullos civium Veronensium socios et consentaneos habuerunt. Quocirca imperator eo versus descendens, infra Veronam fluvium Athesam^g inopinato transvadavit, eorumque territorium, quod longo tempore inviolatum nullum^h hostem metuerat, pervagatus, aliquantisper militem agros vastare, castella diripere atque inflammare permisit. Recte quidem, quo et hostibus rebellandi metum incuteret ac eorum qui in hac parte immunes essent saluti consuleret. Denuo revertensⁱ, sicut et^k antea Athesam^l vado transivit, nullo pontis vel navigii egens adminiculo. Tanta siquidem caeli clementia, tanta erat^k terrae fertilitas, tanta maximorum fluviorum ariditas et contracta violentia, ut elementa ipsa fortunae^m divi imperatoris famulari eiusque favere votis dicerentur.

52.ⁿ Unde factum est, ut hisdem diebus cum de civitatibus universis obsides exhiberentur, ac Otto^o palatinus comes de Baioaria Ferrariam^p ad id negotium promovendum destinatus fuisset, alveum, quo se Padus ad munimentum civitatis partitur, absque navibus transmeans, improvisus ac inopinatus supervenit, ordinatisque ad votum rebus^q omnibus, 40 vadibus acceptis, rediit^r. Ea res finitimos plurimos exterrens, incredibilis visa est pro^s eo, quod Ferraria, Pado ibidem instagnante et paludes impermeabiles faciente, munimento locorum fidens, omnem viciniam suam intrepida ac

* quoddam (*lege*: quidam) occ. idque A.

a) Magont. B 1. 3. C 1. b) Bertolfus B 1; Berhtolfus B 3; B. dux Burgundie A. c) *novum cap. h. l. inc. B.* d) *nulla cap. dist. A 1.* e) *dedere A.* f) *deest A. B.* g) *Atesam C 1.* h) *nullumque A.* i) *revertentes B 1. 3.* k) *deest A.* l) *Atesam B 1. C 1.* m) *fortitudine C 2.* n) *nulla cap. dist. A 1. C.* o) *O. A.* p) *Ferrariam B 1. 3. C 1 semper.* q) *o. r. C.* r) *redit B 1.* s) *deest C.*

1158. *superba rideret atque despiceret. Dehinc cum Eridani fluentia ad disponenda regalia predia domus Mehtildis^a transmearet, turbam calorum^b, meretricum et lixarum, quae se exercitui plurima inmiscuerat militumque^c animos effeminare poterat, antiquorum imperatorum exemplo propellendam ac deterrendam decernit^d.*

(46) 53. *Inter haec, cum tota Italia sub silentio ageret et bellorum inquietudinem pacis tranquillitate commutasse videretur, Fridericus deperisse sibi ratus tempus, in quo non aliquod^e magnificentiae suae^f monimentum prestitisset, novam civitatem Laudensibus fabricare adorsus est¹, ubi, si forte Mediolanenses pristinas inimicitias refricando clades suas inciderent, ab eorum incursu securiores existerent. Maxima ergo providentia, maximo pietatis obsequio, iuxta fluvium Adduam locum elegit^g, ex omni parte fluminis ambitu munitum, uno tantum [mediocri^h] aditu muro et vallo sepiendo. In cuius civitatis fabrica ingentes sumptus expendens, liberalitatis suae singulare prebuit argumentum. Deinde generalem curiam omnibus Italisⁱ civitatibus et primoribus aput Ron-*

Nov. 11. calias^k in festo beati Martini celebrandam indicit, ubi et leges pacis promulgaret et de iusticia regni, quae multo iam tempore aput illos obumbrata in desuetudinem abierat, pernecessaria sapientum collatione dissereret diuque obsoletam elucubraret.

(47) 54. *Circa idem tempus Manuele Constantinopolitano^l imperatore circa partes Antiochiae contra Turcos cum exercitu morante, unus de servis palatii, caniclinus videlicet, p. 443. quem nos cancellarium dicere possumus, principi suo fraudem molitus est. Tres siquidem audacissimae temeritatis iuvenes infinita corruptos pecunia ad occidendum imperatorem pellegerat^m, ipseque statuta die, quando id facinus patrari debuerat, ad occupandum aput urbem simul cum imperiali palatio imperium magnis instructus copiis prestolabatur. Tantum regis periculum cum imperatriciⁿ per occultum indicem revelatum fuisset, illa magnitudine sceleris perterrita quam velocissime marito proditionem significat; sicque detecto dolo, comprehensis sicariis^o, preventivo criminis auctore et capto, de omnibus condigna sumuntur supplicia. Caniclinus etenim, primo effossis oculis, lingua perforato^p gutturi transmissa, sine miseratione miserabili morte vitam finivit.*

EXPLICIT^q LIBER III.

a) Methildis A; Mahtildis B 1. 3. b) colonum A. c) que deest B 1. d) decrevit A. e) aliquid A. f) deest C. g) eligit B 1. 3. h) deest B. C. i) Ytalie A. k) Runc. A. l) Constantinopot A; Constantinopofi B. 3. m) plexerat A. B 3. n) imperatrice A 1. B 1. o) ficariis B 1; uicariis B 3. p) perforata B 1. q) ita B 1.

1) *Privilegium urbi a Friderico concessum est die 3. Dec. a. 1158; Stumpf nr. 3832.*

INCIPIUNT^a CAPITULA QUARTI LIBRI.

1. Quod^b Fridericus ad celebrandam curiam in campestribus Roncaliae^c castra^d metatus est.
2. De dispositione tabernaculorum [principis^e].
3. Qui principes affuerint^f, et de triduana consultatione^g.
4. Oratio^h eiusdem exhortatoria.
5. Subsequens favor episcoporum et eorum responsioⁱ.
6. Quomodo singulis diocesanis^k singulos iudices prefecerit.
7. Quomodo^l regalia sua ab Italis receperit.
8. Quibus ea denuo habere concesserit.
9. Quod princeps magistratus civitatum ordinare debeat, et quod obsides accepit^m ab omnibus.
10. De legibusⁿ ibi promulgatis.
11. De controversia Cremonensium et Placentinorum^o.
12. De nunciis^p in Sardiniam et Corsicam directis^q, et de Ianuensibus^r.
13. Quod^b imperator natale Domini apud Albam celebrans, nuncios pro colligendo fodro undique direxit, et de terra Mehtildis^s.
14. De morte Ottonis episcopi^t.
15. De conflagratione^u Frisingensis aeccliesiae.
16. Quae prodigia hanc cladem precesserint^v, et quod Albertus Ottoni^w successerit.
17. De exustione Spirensis aeccliesiae et morte aliorum^x principum.
18. Quod Romanus pontifex iterum occasiones quesivit adversus Fridericum^y.
19. Rescriptum imperatoris^z ad papam pro confirmatione electi Ravennatis^a.
20. Item^b epistola et responsio papae ad ipsum.
21. Item^c de simultate orta inter principem et urbis Romae episcopum.
22. Epistolae de hoc a^d diversis transmissae^e.

a) *ita B 1*; Incipiunt capitula in librum quartum *B 2*; Rubrice et capitula libri quarti *A*. b) Quomodo *C 2*. c) *Rocanliq B 1*. d) *deest B 3*. e) *deest B 1. Seit.*; exercitus *C 2*. f) affuerunt *A*; in illa curia *add. C 2*. g) principis *h. l. add. B 1. 3*. h) Item oratio imperatoris per interpretem ibidem habita *C 2*. i) ab archiepiscopo Mediolanensi prolata *add. C 2*. k) diocesanis *B 1*. l) Item q. r. Itali in manus principis resignaverint et quibus *C 2*. m) acceperit *C 2*. n) l. quas imperator promulgaverat, videlicet de feudis et de pace non violanda *C 2*. o) Item de controversia pro Modoico *add. C 2*. p) imperatoris *add. C 2*. q) *deest A*; missis *C 2*. r) subactis *add. C 2*. s) Methildis *A*; Mahtildis *B 1. 3*. t) Frisingensis *add. C 2*. u) flagratione *A. Seit.* v) precesserunt *A*. w) Othoni *B 3*. x) episcoporum ac *add. C 2*. y) imperatorem *A*; imperatorem Fridericum *C 2*. z) Friderici *add. C 2*. a) Ravennensis *C 2*. b) Item — ipsum *des. B 1. 3*; Epistola responsiva Adriani papae ad imperatorem *C 2*. c) *deest C 2*. d) *deest A*. e) Alia epistola eiusdem ad Romanum pontificem *add. C 2*.

23. Qua^a occasione Mediolanenses iterum tumultuari coeperunt et ab imperio deficere.

24. De nunciis Grecorum et regis^b Franciae regisque^c Angliae, regis^b quoque Ungariae^d.

25. Conquestio Friderici de^e Mediolanensibus^f.

26. Responsio principum et invectiva oratio^g.

27. Mediolanenses in causam ponuntur, et^h insipiens eorum responsioⁱ.

28. Fridericus denuo transmontanos adscivit.

29. Qualiter se ad futurum bellum preparavit^k.

30. De insulanis in fedus receptis.

31. Quomodo^l Placentiam ingressus fuerit.

32. Quomodo exercitum revisit^m, et deⁿ episcopo Babinbergense^o.

33. Quod^p ex sententia iudicum^q Mediolanenses hostes pronunciantur.

34. De^r legatis Romani pontificis^s et causa itineris.

35. Responsum principis.

36. Quorum consilio contentio haec decidenda fuerat, et rescriptum principis de hoc.

37. Quomodo Mediolanenses castrum Trecium expugnaverint et funditus destruxerint.

38. Quomodo Fridericus ad vindicandam^t regni iniuriam animum intendit.

39. Quomodo^u variis modis^v eos afflixit.

40. De clade Mediolanensium.

41. Item^w de eodem.

42. De clade Brixiensium.

p. 444. 43. Quomodo Mediolanenses contra^x vitam principis cum quodam consilium inierunt^y.

44. Quomodo^z novam Laudam nocte per quosdam incenderint.

45. De^a insidiis cuiusdam^b per toxicum.

46. De adventu imperatricis et ducis Baioariae in Italiam, ducis quoque Welfonis^c.

47. Hortatu Cremonensium Cremenses hostes iudicantur.

48. Crema obsidione cingitur, et quomodo ibidem pugnatum sit.

a) Qua — deficere *des. B 3.* b) rege Fr. regeque A. rege *B 1. 3.* c) ac regis *C 2.* d) ad imperatorem missis *add. C 2.* e) contra Mediolanenses *A.* f) foedifragis *add. C 2.* g) contra Mediolanenses *add. C 2.* h) ins. quoque *C 2.* i) oratio *B 1. 3.* k) praeparaverit *B 3. C 2.* l) et q. P. i. sit *C 2.* m) reviserit *C 2.* n) de Eberhardo ep. *C 2.* o) *ita h. l. B 1. 3.* p) Quomodo *C 2.* q) iudicis *A. C 2.* r) Item de *C 2.* s) De Romani pontificis causa itineris *B 3. C 1?;* et c. it. *des. C 2, ubi pergitur:* et responsione. t) vindic. *B 1.* u) et q. *C 2.* v) e. m. *B;* m. Mediolanenses afflikerit *C 2.* w) It. de e. *des. C 2.* x) in *A.* y) inierunt *corr. inierint B 1.* z) Mediolanenses *add. C 2.* a) et de *C 2.* b) eius *A.* c) Guelfonis *C.*

49. De legatis senatus populi que Romani, et de his qui ad eos missi.

50. De his quae ibidem et circa Urbem^a patruerint.

51. Quomodo^b a Mediolanensibus contra principem male pugnatum est^c.

52. De obitu Adriani papae et scismate Romanae aeccliesiae.

53. Quod imperator in propria persona ad obsidionem Cremae venerit, et quod^d diversis modis ibi pugnatum sit.

54. Iterum^d absente imperatore graviter certatum^e est.

55. Item^f de eodem.

56. De pena quam princeps in captivos eorum exercuit, et^g de insania Cremensium.

57. [Item^h] de varia illorum miseria et [de^h] miserabili conquestione eorumⁱ.

58. Quomodo Mediolanenses de obsidione cuiusdam castris fugati sunt^k.

59. Quod^d Placentini pro^l perfidia sua hostes pronuntiati sunt^k, et^l recapitulatio de^m scismate Romanae aeccliesiae.

60. Quandoⁿ hic vel ille consecratus sit, et de hoc epistola unius^o.

61. Item^p epistola alterius pro sua parte.

62. Epistola cardinalium unius^q partis.

63. Item^l epistola cardinalium^r alterius^s partis.

64. Quod pro terminando^t scismate princeps ad se utrasque partes invitavit.

65. Epistola imperatoris^u de hoc.

66. Item epistola eiusdem^v ad transmontanos episcopos^w.

67. De calliditate Cremensium contra nostros.

68. Item^x de expugnatione Cremae per machinas.

69. De ultimo et atrocissimo certamine ibidem patrato.

70. Quod^y imperator propter excidium Cremae^z concilii diem prolongavit^a, et quorum consilio Cremenses de pace tractant^a.

71. Exhortatio Aquilegensis^b patriarchae et responsio Cremensium.

72. De conditionibus pacis^c et triumpho principis.

a) u. Mediolani C2 *perperam*. b) et q. C2. c) sit C2. d) quomodo C2. e) pugnatum sit C2. f) It. de e. *des.* B1. C2. g) Item de C2. h) *deest* B. C. f) *deest* B1. 3; illorum c. C2. k) sint C2. l) *deest* C2. m) de s. *des.* B1. 3. n) et q. unus c. C2. o) eius C2. p) Quando Rolandus consecratus sit et de hoc ep. eius p. s. p. C2. q) ex parte Victoris pape B*. r) *deest* B1. 3. s) ex parte Alexandri B*. t) terminanda lite B1. 3. u) ad Rolandum et caeteros cardinales *add* C2. v) principis de eadem re ad ep. tr. C2. w) ep. *deest* *cod. Seit.* x) *deest* B1. C2. y) Qualiter C2. z) *deest* B1. a) prolongaverit — tractarint C2. b) Aquilegensis A. c) cum Cremensibus *add.* C2.

73. Epistola imperatoris de victa Crema^a.
 74. De concilio apud Papiam et exhortatione principis ad episcopos.
 75. Quod concilium pro Victoris parte sententiam dedit^b.
 76. Epistola canonicorum Sancti Petri Romae pro parte Victoris.
 77. Item^c actio concilii verbis simplicibus^d composita^e.
 78. Quod^f Fridericus ratihabitione^g confirmavit electionem Victoris eumque^h intronizavit.
 79. Epistola imperatoris directaⁱ super his.
 80. Epistola presidentium concilio^k.
 81. Epistola Babinbergensis episcopi^l.
 82. Item^c epistola cuiusdam^m relligiosiⁿ viri.
 83. De archiepiscopo^o Iuvaviense^p, quare tam crebras litteras acceperit^q.
 84. De legatis in^r Greciam^s destinatis.
 85. Quod imperator iterum principes redire^t permisit.
 86. De forma et moribus Friderici et variis^u edificiis^v.

EXPLICIUNT^w CAPITULA. INCIPIT LIBER QUARTUS.

1158. 1. Iam dies placiti affuit, quae Romanum principem ad campestria Roncaliae, sicut fuerat condictum, invitabat. Veniens ergo cum multo comitatu, super litus Eridani ten-
 p. 445. toria ponit, Mediolanensibus, Brixiensibus et compluribus aliis in altera parte fluminis e^x regione castra metantibus. Confluunt ex omnibus^y regni partibus cum magna frequentia archiepiscopi, episcopi multique alii aecclesiastici ordinis viri, duces, marchiones, comites et proceres, consules et civitatum iudices. In quibus quanta fuerit diversitas et linguarum et nationum, varietas tabernaculorum demonstravit. Quorum quidem dispositionem quia non casus sed ordo rationis et ratio ordinis omni licet tempore designare consueverit, hoc tamen loco negligenter transeundam non putavimus.

2.^z Nempe¹ antiquam Romanae militiae consuetudinem

a) Chrema h. l. B 1. b) dederit C 2. c) deest C 2. d) supplicibus A (corr. ut videtur A 2). e) posita C 2. f) Qualiter C 2. g) ratihabitionem B 1. h) que deest B 1. i) deest A. k) hinc inde directa add. C 2. l) de eadem re add. C 2. m) deest B. C. n) cuiusdam sapientis B^r; ad episcopum Saltzburgensem de ea re add. C 2. o) episcopo C 2. p) Iuvavense B 1. 3. q) accepit A; et de vita et moribus eiusdem add. C 2. r) ad C 2. s) Gretiam h. l. B 1. t) abire C 2. u) eius v. C 2. v) Finis Libri add. C 1; Epilogus operis add. C 2. w) ita B 1. 2; Liber quartus in marg. rubro post add. A 1; Sequitur liber quartus A 2; Incipit liber quartus a curia Roncaliae, terminans in concilio Papiensi C 1; Liber — Papiensi etiam C 2. x) c. e r. A. y) omni C 2. z) nulla cap. dist. A.

1) Castrorum descriptio ad Ioseph. bell. Iud. III, 4. conformata.

Romani miles imperii adhuc [etiam^a] observare solet, ut^{1158.} videlicet, quotienscumque in hostilem terram intraverint^b, castrorum primo munitioni studeant. Quae quidem neque iniquo loco erigunt neque^c inordinate describunt, sed in plano et campestri, et, si quidem inequale solum fuerit, quoad [id^a] fieri potest complanatur. Dimensio autem sepiissime vel in orbem vel in quatuor angulos designatur. Nam et fabrorum et opificum multitudo et mercatorum copia, quae quantum usus poscit sequitur exercitum, cum suis papilionibus ac^d ergasteriis, aut suburbiorum, si in quadro, aut si in gyro, ambitus eorum extrinsecus muri faciem praefert. Intus autem castra vicis apte distinctis dirimunt plateasque et portas assimilant, tam iumentis aditu faciles quam ipsis, si quis urgeat, intro currentibus sufficienter latas, ut quasi repentina quedam civitas existat. Medio *autem^e ducis vel* principis tabernaculum templo simillimum, circaque rectorum et primatum, ut quemque decet suo ordine; armisque septi milites per contubernia cum decore et laetitia in tentoriis agunt et militiae disciplina pacis ocio velut in procinctu positi exercentur. His ita dispositis, castra Ligurum et eorum Itolorum qui aliud litus Padi^f insederant pons medius, infra biduum iussu principis confectus, cum castris nostrorum continuavit.

3. Porro qui principes *et^g obtimates* eidem^h curiae interfuisse a nobis visi sunt, ut meminimus, isti fuerunt: de cismontanis Fridericusⁱ Coloniensis archiepiscopus, Eberhardus^k Bavenbergensis^l episcopus, Conradus^m Eistetensisⁿ episcopus^o, Daniel Bragensis, Gebehardus Erbipolensis^p, Herimannus^q Ferdensis^r, Conradus^s Augustudunensis; de ultramontanis Gwido Cremensis cardinalis diaconus, sedis apostolicae legatus, Piligrinus^t Aquilegiensis^u patriarcha*, N.¹ Mediolanensis archiepiscopus, episcopi Taurinensis^v, Albaniensis², Eporegiensis^w, Hastensis, Novariensis, Vercellensis, Terdonensis, Papiensis, Cumanus, Laudensis, Cremonensis, Placentinus — Parmensem infirmitas mortalis domi tenebat —, Regensis^x, Mutinensis^y, Bononiensis, Mantuanus**, Vero-

* N. A; Henricus B. ** Carsidonius³ add. C.

a) *deest* B. C. b) *intraverit* A. c) *nec* A. d) *et* A. e) Medio alicuius pr. A. f) i. P. A. g) *et o. des.* A. h) *eiusdem* B. i) F. A. B. k) Everh. C1; F. A. l) *ita h. l.* C1; Baverb. A; Babenb. B. m) C. A; Chōnr. B3, *et ita post.* n) Cistensis A. o) *deest* C. p) Herbip. A. q) N. A. r) Fird. C1. s) *deest* A; C. A. *des. B2?* C; Augustudensis B3. t) *ita* A2. C1; Piligrinus A1; Peregrinus B1. 3. u) Aquileig. B v) Thauriensis A. w) Eporeigensis B. x) *ita* A. B1; Regiensis *cett.* y) Nunnensis A.

1) *Obertus.* 2) *Legendum esse Albensem, monuit Muratorius, SS. VI, 632. W.* 3) *Qui alibi Garsendonius scribitur.*

1158. nensis*, Brixensis^a, Pergamensis, Concordiensis. Ravennas exarchatus eo tempore, *Anselmo** nuper defuncto*, metropolitano carebat.

His^b omnibus cum frequentia laicorum principum, ducum videlicet, marchionum, comitum, et universarum in Italia civitatum consulibus atque iudicibus Fridericum circumstantibus, solis episcopis cum paucis admodum principibus [secreto^c] consilii sui participibus iniungit, quatinus divini timoris consideratione de salubri consilio in Italiae rebus ordinandis ita secum deliberent, ut aecclesiae Dei pacis tranquillitate gaudeant, et ius regale decusque imperii debito provehatur honore. Totum triduum haec consultatio absumpsit. Quarta demum die serenissimus imperator in concionem venit, sedensque in eminentiori [loco^c], unde ab omnibus videri poterat et audiri, circumsedente eum^d corona^e venerandorum quos prenominavimus heroum^f, per^d interpretem elocutus^g est^h:

4. 'Cum placitum sit ordinationi divinae, ex qua omnis potestas in caelo et in terra, Romani nos imperii gubernacula tenere, non immerito quae ad statum eius dignitatis pertinere noscuntur, quantum Deo propitio valemus, prosequimur. Cumque imperialis maiestatis hoc esse non ignoremus officium, ut studio nostrae vigilantiae acⁱ penarum metu improbi et inquieti coerceantur, boni subleventur atque^k in pacis tranquillitate foveantur, ita novimus, quid p. 446. iuris, quid honoris tam divinarum quam humanarum legum sanctio culmini regalis excellentiae accommodaverit. Nos tamen regium nomen habentes, desideramus potius legitimum tenere imperium et pro conservanda cuique sua libertate et iure, quam, ut dicitur¹, omnia impune facere, hoc est regem esse, per² licentiam insolescere et imperandi officium in superbiam dominationemque convertere. Deo favente, mores³ non mutabimus cum fortuna. Quibus⁴ initio partum est, his artibus retinere curabimus imperium. Nec per nostram desidiam quemquam eius gloriam et excellentiam imminuere

* Omnebonum^l add. C. ** A. n. d. des. A; archiepiscopo suo Anselmo nuper in obsidione Mediolani defuncto post carebat add. B.

a) Brixensis B; Brixensis C 1. b) novum cap. inc. B. c) deest B. C. d) deest A. e) coronanda A. f) deest B. g) locutus A 1. h) B 1 in marg. rubram add. Oratio cesaris. i) deest B 1. 3. k) ac A. l) Omneboneñ C 2.

1) Sallust. Iug. 31. 2) Ad per — convertere cf. Sallust. Catil. 6. 3) Fortuna simul cum moribus immutatur *ibid.* 2. 4) Cf. *ibid.* 2.

patiemur. Quia ergo vel¹ bello vel pace clarum fieri licet, 1158. nec refert, utrum melius sit patriam armis tutare seu legibus gubernare, altero alterius auxilio indigente², bellorum motibus propitia Divinitate sedatis, ad leges pacis negotia transferamus. Nostis autem, quod iura civilia nostris beneficiis in summum provecta, firmata^a ac moribus utentium approbata satis habent roboris, regnorum leges, in quibus quod ante obtinebat postea desuetudine inumbratum est, ab imperiali remedio^b vestraque prudentia^c necesse habent illuminari. Sive ergo ius nostrum sive vestrum in scriptum redigatur, in eius constitutione considerandum est, ut honestum, iustum, possibile, necessarium, utile, loco temporisque conveniens; ideoque tam nobis quam vobis, dum ius condimus, cautius previdendum est, quia, cum leges institutae fuerint, non erit liberum iudicari de eis, sed oportebit iudicare secundum ipsas'.

5.^d His dictis, magnus favor omnium prosequitur admirantium et stupentium, quod, qui litteras non nosset quique parum adhuc supra adolescentem ageret^e aetatem, in oratione sua tantae prudentiae tantaeque^f facundiae gratiam accepisset. Surgentesque unus post unum, sicut eius gentis mos est, seu ut principi suum quisque manifestaret affectum et propensioem circa eum devotionem, seu ut suam in dicendo peritiam, qua gloriari solent, declararet, primo episcopi, deinde proceres terrae, post consules et missi singularum civitatum totam diem illam facundissimis sermonibus in noctem^g usque produxerunt. Porro una omnium sententia haec erat, *a* Mediolanensi archiepiscopo prolata* :

'Haec est dies quam fecit Dominus; exultemus et laetemur in ea! Vere dies haec dies gratiae, dies est laetitia, qua^h victor inclitus, triumphator pacificus, non belli minas intans, non crudele aliquid vel tyrannicum intonans, sed pacis leges disquirens, in^h medio populi sui mitissimus residere dignatur. Felix tandem Italia post multa secula inventa, quae modo principem invenire meruisti, qui nosⁱ homines, immo proximos ac fratres recognoscat! Tu nimirum es, o clarissime princeps et singularis orbis et Urbis imperator, qui licentiam primo homini^k indultam iamque diu abrogatam

* a — prolata des. A.

a) conf. A. b) medio A. c) providentia C. d) A novum cap. inc. a verbis Haec est dies. e) agere B 1. 3. f) tante facundieque A. g) nocte B 1. 3. h) in medio populi sui h. l. add. A. C; quae A infra omittit, C repetit (auctor primum h. l. posuisse, post infra transtulisse videtur). i) deest A. k) hominum A.

1) vel — licet ex Sallust. Catil. 3. 2) *ibid.* 2.

1158. rursus^a in usum ac in verae sententiae^b consuetudinem re-
 Gen. 1, 28. vocasti, ubi dictum est: *Crescite et multiplicamini et domi-
 namini piscibus maris et volatilibus caeli.* Peccatis^c ex-
 igentibus homo homini dominatur, divina vero institutione
 homo piscibus maris et volatilibus caeli. Quantos, o Italia,
 passa es reges, immo tyrannos, qui hoc tibi mandatum per
 contrapositionem interpretarentur^d, versa vice dominantes
 hominibus, immo prementes quosque bonos et sapientes
 rationeque utpote rationales uti cupientes, pisces maris,
 lubricos scilicet, rapaces et ceno^e voluptatis deditos et altum
 inaneque sapientes demulcerent et iniqui iniquos^f in suis
 impietatibus contra ius fasque confoverent. Novimus, qualia
 simus^g aliquando passi imperia iniusta, superba, crudelia.
 Novimus iniqua dominatione nichilominus¹ insontes sicuti
 sontes circumventos. Meminimus sine extanti crimine factas
 proscriptiones² locupletium, magistratus, sacerdotia nefaria
 turpique conventionem commutata et alia multa, quae libido
 dominantium imperaret, nostris sub oculis irreverenter per-
 petrata. Gaudeamus ergo et exultemus et demus gloriam
 Deo, post tam turbidi temporis tempestatem serenam nobis
 pacis diem illuxisse, dum tibi, serenissimo domino nostro,
 placet imperium tuum per^h innocentiam servare potius atque
 tueri, quam per scelus crescere et per sanguinem subiectorum
 incrustari. Domineris, o augustissime imperator, piscibus
 maris et volatilibus caeli; nam et divinum iudicium superbis
 Iac. 4. resistit, humilibus autem dat gratiam. De nobis fidelibus
 tuis, de populo tuo consultare placuit tuae prudentiaeⁱ super
 legibus et iusticia atque honore imperii. Scias itaque omne
 ius populi in condendis legibus^k tibi concessum. Tua vo-
 luntas ius est, sicut dicitur³: *Quod principi placuit, legis
 habet vigorem, cum populus ei et in eum omne suum im-
 perium et potestatem concessit*¹. *Quodcumque enim im-
 perator per^m epistolam constituerit vel cognoscens decreverit
 vel edicto preceperit, legem esse constat.* Profecto⁴ secun-
 dum naturam est, commoda cuiusque rei eum sequi quem
 secuntur incommoda, ut videlicet omnibus debeas imperare
 qui omnium nostrum sustines onera tutelae'.
 p. 447. His finitis, ea die in vesperam protracta curia solvitur.
 Fuere etiam qui ibidem in publico facta imperatoris car-
 minibus favorabilibus celebrarent.

a) rursus B 1. 3. b) c. s. A. c) Pro p. A; Peccatis — caeli des. C, errore, ut
 videtur, scriptoris. d) interpretantur A. e) sceno A. B 1. f) et i. et i. A.
 g) al. s. C. h) p B 1. i) potentiae C; pr. t. B 1. 3. k) deest B. l) con-
 cesserit C. m) inst. per ep. A.

1) nichilominus — circumventos ex Sallust. Catil. 16. 2) proscriptiones
 — sacerdotia indidem 21. 3) Inst. I, 2, 6. 4) Dig. L, 17, 10.

6. Sequentibus diebus plena atque sollempni curia^{1158.} iudicio et^a iusticiae^b a mane usque ad vesperam intentus,⁽⁵⁾ querimonias et proclamationes tam divitum quam pauperum diligenter audiebat; habensque quatuor^c iudices, videlicet Bulgarum^d, Martinum, Iacobum, Hugonem^e, viros disertos^f, relligiosos^g et in lege doctissimos legumque in civitate Bononiensi doctores et multorum auditorum preceptores, cum his aliisque legis peritis, qui diversi ex diversis civitatibus aderant, audiebat, discutebat et terminabat negotia. Videns autem multitudinem eorum qui cruces baiularent^h — is enim Italorum mos est, ut habentes querelas crucem manibus preferant —, misertus illorum, ait, mirari se prudentiam Latinorum, qui, cum precipue de scientia legum glorienturⁱ, maxime legum invenirentur transgressores, quamque^k sint tenaces iusticiae sectatores, in tot esurientibus et sicientibus iusticiam evidenter apparere. Divino itaque usus consilio, singulis diocesanis *singulos^l iudices preposuit^m, non tamenⁿ de sua civitate, sed vel de curia vel de^l aliis civitatibus, hac eos^o commutans^p ratione, ne, si civis civibus preficeretur, aut gratia aut odio leviter a vero posset^q averti. Sicque factum est, ut de tanta querulorum multitudine vix ullus superfuisset, qui non aut plenam de lite victoriam sive iusticiam aut competentem cum adversario transactionem se gauderet reportare.

7. Deinde super iusticia regni et de regalibus, quae longo iam tempore seu temeritate pervadentium seu neglectu regum imperio deperierant, studiose disserens, cum nullam possent invenire defensionem excusationis, tam episcopi quam primates et civitates uno ore, uno assensu in manum principis regalia reddidere, primique resignantium Mediolanenses extitere; requisitique de hoc ipso iure, quid esset, adiudicaverunt^{r.1} ducatus, marchias, comitatus, consulatus, monetas, theolonea^s, fodrum, vectigalia, portus, pedatica, molendina, piscarias, pontes^t omnemque utilitatem ex decursu fluminum proveniente, nec^u de terra tantum, verum etiam de suis propriis capitibus census annui redditionem.

8.^v Hisque^w omnibus in fiscum adnumeratis, tanta circa pristinos possessores usus est liberalitate, ut, quicumque donatione regum aliquid horum se possidere instrumentis

a) atque A. b) iusticia A. B. c) i. q. A. d) Bulgarium A. e) et H. A 2. f) discretos A. g) deest A 2. h) baiolarent B 1. i) gloriarentur A. k) que deest A. l) deest A. m) prop. A. n) tū B 1. o) eas B. p) comminans B. q) possit A. r) adiudicarunt A. s) thelonea B 1. 3. t) portus A 2. u) Hęc B 1. v) nulla cap. dist. A. w) eisque B 3.

1) Cf. constitutionem de regalibus Lib. feud. II, 56. et LL. II, p. 111.

1158. legitimis edocere poterat, is etiam nunc imperiali beneficio et regni nomine id ipsum perpetuo possideret. Ex his tamen, qui nullo iure, sed sola presumptione de regalibus se intromiserant, 30 milia talentorum plus minusve redditibus publicis per singulos annos accessere.

(6) 9.^a Preterea et hoc sibi ab omnibus adiudicatum atque recognitum est, in singulis civitatibus potestates, consules caeterosve magistratus assensu populi per ipsum creari^b debere, qui fideles simul et prudentes et principi honorem et civibus patriaeque debitam iusticiam nossent conservare.

De^c his autem omnibus fideliter et sine fraude recipiendis et observandis ab omnibus civitatibus et sacramenta prestita et vades pro libitu imperatoris exhibiti sunt. Consequenter pax in commune^d iuratur eo tenore, ut nec civitas civitatem nec homo hominem impugnaret, nisi a^e principe hoc sibi foret imperatum.

10.^a Ad ultimum de iure feudorum, quod aput Latinos scripto nondum sufficienter expressum fuerat, et pene omnes eam beneficiorum iusticiam in iniusticiam converterant, leges promulgavit, quarum capitula presenti annotatione subiecimus:

*Fridericus*¹ Dei gratia Romanorum imperator et semper augustus. Imperialem decet sollertiam ita rei publicae curam gerere et subiectorum commoda investigare, ut regni utilitas incorrupta permaneat, et singulorum status iugiter servetur illaesus. Quapropter, dum ex predecessorum more universali curiae Roncaliae pro tribunali sederemus, a principibus Italicis, tam rectoribus ecclesiarum quam aliis fidelibus regni, non modicas accepimus querelas, quod beneficia eorum et feuda, quae vassalli ab eis tenebant, sine dominorum licentia pignori obligaverant et quadam collusionione nomine [vel]^f libelli^g vendiderant, unde debita servitia amittebant et honorem^h imperii nostraequeⁱ felicitis expeditionis complementum minuebant^k. Habito igitur consilio episcoporum, ducum, marchionum et comitum, simul etiam palatinorum iudicum et aliorum procerum, hac editali^l lege, Deo propitio perpetuo valitura, sancimus, ut nulli*

* *Legem om., spatium vacuo relicto, A; A 1 in marg. add.:* Hic est defectus; *eam habet B*, rubra addita:* De iure feudorum.

a) *nulla cap. dist. A.* b) *creare C.* c) *novum cap. inc. B 1. 3.* d) *communi C.*
e) *hoc a pr. C.* f) *deest B. B*.* g) *ita C; belli B. B* (ubi b. n.).* h) *bonorum codd. et C2; et honor imperii et nostrae felicitis expeditionis complementum minuebatur Lib. Feud.* i) *que deest C.* k) *minuebantur corr. minuebatur B 1, et ita B 3. B*.* l) *editali B 1. 2.*

1) *Exstat etiam in Lib. feud. II, 55 (LL. II, p. 113).*

liceat feudum totum vel partem aliquam vendere vel pi-1158.
 gnorare vel quomodolibet alienare vel pro anima iudicare
 sine permissione maioris domini ad quem feudum spectare
 dinoscitur. Unde imperator Lotharius tantum in futuro
 cavens, ne fieret, promulgavit^a; nos ad^b pleniorē autem
 regni utilitatem providentes, non solum in posterum, sed
 etiam huiusmodi prius illicitas alienationes perpetratas
 hac presenti sanccione cassamus et in irritum deducimus;
 nullius temporis prescriptione impediēte, emptor bonae fidei
 de precio actionem habeat contra venditorem competentem.
 Callidis insuper quorumdam machinationibus obviantes, qui
 precio accepto, quasi sub colore investiturae, quam sibi
 licere dicunt, feuda vendunt^c et in alios transferunt, ne
 tale figmentum vel aliud ulterius in fraudem huius nostrae
 constitutionis excogitetur, omnibus modis prohibemus; plena
 auctoritate nostra statuentes, ut venditor et emptor, qui tam
 illicita contraxisse repertus fuerit, feudum amittat, et ad
 dominum libere revertatur; scribe vero, qui super hoc in-
 strumentum sciens conscripserit, post amissionem officii cum
 infamiae periculo manum amittat.

Preterea, si quis infeudatus maior 14 annis sua in-
 curia vel sua negligentia per annum et diem^d steterit, quod
 feudi investituram a primo domino non petierit, transacto
 hoc spacio, feudum amittat, et ad dominum redeat.

Firmiter etiam statuimus tam in Italia quam Aleman-
 nia, ut, quicumque indicta publice expeditione vocatus a
 domino suo ad eandem expeditionem spatio competentī venire
 supersederit vel alium pro se domino acceptabilem mittere
 contempserit, dimidium^e redditus feudi unius anni do-
 mino non ministraverit, feudum, quod ab episcopo aut ab
 alio domino habet, amittat, et dominus feudi in usus suos
 illud redigendi omnibus modis habeat potestatem.

Preterea: ducatus, marchia, comitatus de caetero non
 dividatur; aliud autem feudum, si consortes voluerint, di-
 vidatur, ita ut omnes qui partem feudi habent iam divisi
 vel dividendi fidelitatem domino faciant, ita tamen ut
 vassallus plures dominos non compellatur habere, nec do-
 minus feudum^f sine voluntate vassallorum ad alium trans-
 ferat; insuper, si filius vassalli dominum offenderit, pater,
 a domino requisitus, adducat filium ad satisfaciendum
 domino vel a se filium separet, alioquin feudo privetur;
 si vero pater vult eum deducere, ut satisfaciat, filius autem
 contempnit, patre mortuo in feudum non succedat, nisi

a) legem pr. *L. Feud.* b) aut. ad pl. *C.* c) vend. et des. *C1*; f. v. et des. *C2*.
 d) deest *B3*. e) vel d. *L. Feud. recte*; suppl. *Pith.* f) feudi *codd. et ed. pr. (C2)*.

1158. *prius domino satisfecerit; parique modo vassallus^a pro omnibus suis bonis^b domesticis faciat.*

Illud quoque precipimus, ut, si vassallus de feudo alium vassallum^c habuerit, et vassallus vassalli dominum domini sui offenderit, nisi pro servitio alterius domini sui hoc fecerit, quem sine fraude antea habuit, feudo privetur, et ad dominum suum, a quo ipse tenebat, revertatur, nisi requisitus ab eo paratus fuerit satisfacere maiori domino, quem offendit, et nisi vassallus idemque dominus, a domino^d suo requisitus, eum qui maiorem dominum offendit^e requisierit, ut satisfaciat, feudum amittat.

Preterea si de feudo inter duos vassallos sit controversia, domini sit cognitio, et per eum controversia terminetur. Si vero inter dominum et vassallum lis oriatur, per pares^f curiae a domino sub debito fidelitatis coniuratos^g terminetur.

Illud^h quoque sancimus, ut in omni sacramento fidelitatis imperator nominatim excipiat.

*Fridericus*¹ Dei gratia Romanorum imperator et semper augustus universis suo subiectis imperio hac edictali lege inⁱ perpetuum valitura iubemus, ut omnes nostro subiecti imperio veram et perpetuam pacem inter se observent, et^k ut inviolatum inter omnes [fedus^l] perpetuo servetur. Duces, marchiones, comites, capitanei, vavassores et^m omnium locorum rectores cum omnium locorum primatibus et plebeis a decimo octavo anno usque ad septuagesimum iureiurando obstringantur, ut pacem teneant et rectores locorum adiuvent in pace tuenda atque vindicanda, et in fine uniuscuiusque quinquennii omnium sacramenta de predicta pace tenenda renoventur.*

p. 449. *Si quis vero aliquod ius de quacumque causa vel facto contra aliquem se habere putaveritⁿ, iudicalem^o adeat potestatem et per eam sibi competens ius assequatur.*

*Si** quis vero temerario ausu predictam pacem violare presumpserit, si civitas est, pena 100 librarum auri ca-*

* *Hanc quoque legem om. A. ** Si quis vero coniuratam pacem a principibus et iudicibus aliquando temerario ausu violare B*.*

a) vasall. h. l. B 1. b) deest B. B'. c) fassall. h. l. B 1. d) suo d. C. e) offenderit B 1. 3. f) partes codd. et ed. pr. (C 2). g) ita B'; coniuratus C; coniuratio B. h) Illuc B 2. 3. i) imperp. B 1. k) deest B 3; et — renoventur des. B'. l) deest B. m) deest B 1. n) putaverint B 3. o) ad i. C 1? 2 (ubi redeat).

1) *Exstat etiam Lib. Feud., quorum lectiones saepius secutus est Pertz, LL. II, p. 112, nos singulas tantum enotavimus.*

merae nostrae inferenda puniatur. Oppidum vero 20 libris ¹¹⁵⁸ auri multetur. Duces autem et marchiones et comites 50 libras prestent. Capitanei vero et maiores vavassores 20 libris auri puniantur. Minores autem vavassores et omnes alii predictae pacis violatores 6 libras auri inferre compellantur et dampnum pacis^a secundum leges resarciant.

Iniuria^b seu furtum legitime puniatur. Homicidium et membrorum diminutio vel aliud quodlibet delictum legaliter vindicetur.

Iudices vero et locorum defensores vel quicumque magistratus ab imperatore vel eius potestate constituti seu confirmati, qui iusticiam facere neglexerint^c et pacem violatam vindicare legitime supersederint^c, dampnum omne et iniuriam pacis^a resarcire compellantur, et insuper, si maior iudex est, sacro erario penam^d 10 librarum^e auri prestet, minor autem pena trium librarum auri multetur. Qui vero ad predictam penam persolvendam inopia dinoscitur laborare, sui corporis coercionem cum verberibus patiatur et procul ab eo loco quem inhabitat quinquaginta miliaria per quinquennium vitam agat.

Conventicula quoque et omnes coniurationes in civitatibus et extra, etiam occasione parentelae, inter^f civitatem et civitatem et inter personam et personam sive inter^g civitatem et personam omnibus modis fieri prohibemus et in preteritum factas cassamus, singulis coniuratorum pena^h unius librae auri percellendis.

Episcopos quoque locorum aecclesiastica censura violatores huius sanctionis, donec ad satisfactionem veniantⁱ, cohercere, volumus.

Receptoribus^k etiam malefactorum, qui predictam pacem violaverint, [et^l ementibus^l], nostrae indignationi subiciendis^m, eadem pena feriendisⁿ.

Preterea eius bona publicentur, et domus destruantur, qui pacem iurare et tenere noluerit et leges^o pacis non servat.

Illicitas etiam exactiones maxime ab aecclesia, quarum abusus iam per longa tempora inolevit, per civitates et castella omnimodis condempnamus et^p prohibemus, et si facte fuerint, in duplum reddantur.

Item sacramenta pupillorum sponte facta super contractibus rerum suarum non retractandis inviolabiliter

a) passis B*. b) Iniurias B 1. c) neglexerit . . . supersederit B. B*. d) in p. C. e) libras B 1, ubi auri deest. f) intra B 1. 3. g) intra B 1. 3. et h. l. etiam C 1. h) penam B 1. i) veniat B 1. 3. B*. k) ita C; receptori B 1. 3. l) des. B. B*; predam em. L. Feud. m) subiciendi et e. B; nostram indignationem subituris L. Feud. n) feriendi sunt codd. et C 2 (ed. pr.). o) lege pacis non fruatur L. Feud. p) et prob. des. B 3.

1158. *custodiantur. Per vim autem vel iniustum metum^a, etiam a maioribus, maxime ne querimoniam maleficiorum commissorum faciant^b, extorta sacramenta^c nullius esse momenti, iubemus.*

Ad haec: qui allodium suum vendiderit, distractum^d et iurisdictionem imperatoris vendere non praesumat, et si fecerit, non valeat.

(8) 11.^e Cremonenses et Placentini inter eos qui sibi coram principe litem commovebant^f acrius caeteris adversus^g sese experiebantur. Nam cum inter has duas civitates non longe a se positas, nisi quod Pado interfluente^h separantur, propter contubernium Mediolanensium antiquae acⁱ diutinae manserint discordiae, accesserat tunc, quod Cremonenses cum imperatore ad curiam venientes, Placentinorum^k militia egressa eos ad certamen provocaverat quod^l modo vulgo turnementum^m vocant. Ibi hinc inde aliqui sauciati, alii capti, quidam occisi sunt. Ob hanc rem dumⁿ adversus se invicem accusationem proponerent: Cremonensibus, se, dum essent in obsequio et in comitatu principis, hostiliter invasos, nec tam se quam regiam fuisse^o lesam maiestatem, suam iniuriam magnitudini principum curae esse debere, penes imperium esse, ut Placentini velut hostes rei publicae pro impietatibus in ipsos, pro perfidia et temeritate in imperatorem graves poenas^p reddant; Placentinis autem, non adversus principem, sed contra suos^q infestissimos hostes se venisse, qui dum^r in terminis ipsorum multa iniqua fecerint, rapinis et incendiis omnia permiscuerint, querimoniam^s calumpniose, quod iniuriam passi sint^t, allegantibus, Fridericus p. 450. partibus prosequendi copiam dedit, sufficienterque auditis quae ab utrisque dicerentur, animadvertit, Placentinos minus ydonee obiecta purgare, presertim cum in plurimis rebus dolus eorum et perfidia in regnum iam antea foret deprehensa. Itaque contra ipsos sententia iudicum procedit, tandemque hac mulcta in gratiam recipiuntur, ut preter non parvae pecuniae donationem vallum civitatis egregium, quod hisdem^u annis pro defectione ab imperatore fecisse insimulabantur, replendo equarent turresque universas destruerent. Quod et factum est, dignaque in Placentiam seditiosam

a) sacramenta extorta h. l. add. B 1. 2 (ext. s.). 3. B*. b) hic desinit B 3. c) deest B. B*, ubi ex toto n.; L. Feud. d) ita codd. et ed. pr. (C2) pro districtum, quod recte praebent L. Feud. — extra i. B 1. 2. B*; ex iurisdictione C. Pith. e) pergit A; A 2 capitis rubrae praemittit: Incipit liber quartus. f) corrigendum videtur: litem intendebant, acrius caeteris adversus sese commovebantur. PERTZ. g) deest C. h) inter se fl. A. i) et A. k) Placentinique A. l) q. m. v. des. A. m) tornam. A; tórnoim. C 1; turnoim. C 2. n) deest B 1. 2. o) m. f. l. A. p) deest A. q) deest C. r) cum C. s) queri mō A.; q̄rim B 1. 2; querimoniae modo C. t) sunt A. u) isdem B 1. 3.

civitatem pro modo delicti ultio exerta rebellionis metum ^{1158.} reliquis civitatibus incussit. *Ibi* quoque Fridericus ^a augustus de proprietate Modoyci, ubi sedes regni Italici, ut dictum est ¹, esse dinoscitur, contra Mediolanenses causam assumens, selectis arbitris gloriose iusticia media de lite triumphavit*.

12. Aput Roncalias rebus bene gestis et utilitatibus imperii sapienter ordinatis, Fridericus conventum dimisit atque ^b, proximioribus ordinatis, ad ultiores terras et in ^c insulas maris regium regiae procurationis animum protendit. Itaque electos nuncios, episcopum ^e videlicet Conradum ^d Eistetensem ^e et comitem ^f Emichonem ², in Sardiniam et ^c Corsicam dirigit, commendans eos Pisanis et Ianuensibus conducendos, pro eo quod hae duae ^c civitates maximum in Tyrreno mari viderentur habere principatum. Verum quam ob rem eadem legatio sine efficacia remanserit ^g, concipient hi, quibus notum est, in quantis emolumentis Pisanis atque Ianuensibus insula Sardinia prostituta sit. Unde non incongrue putatur, illorum astu et falsis occasionibus iter nunciorum fuisse impeditum. Nam et Ianuensibus vicem redditurus, adventum suum augustus comminans finibusque eorum accedens, mira celeritate ac facilitate eos deterruit et ad pacis pacta confugere compulit, quae fuere huiusmodi: mille marcas ^h argenti publico erario persolvere et a muri quem orsi ⁱ fuerant fabrica cessare. Non autem ab re putatur, hunc illis caelitus incussum fuisse terrorem atque formidinem, ne multos sua temeritate ad defectionem invitarent. Nam salutis spem Ianuensibus certam et contravenientibus hesitationem natura loci prestare maxime poterat, quae civitatem ita ex omni parte vallaverat, ut vel propter eminentium Alpium prerupta et invia vel Tyrreni maris, quo litus ipsum alluitur, fluctibus ad eam nec perveniri facile fuerit. Augustus autem nullo horum motus etiam cum natura certare non diffidebat, ut, quod illa situ loci inexpugnabile fecerat, ipse magnitudine animi ac virtute superandum putaret.

13. His [itaque ^k] gestis, Fridericus pro recreando milite ⁽¹⁰⁾ in opimis et nondum bello tactis Italiae locis hyemare statuit, proximumque natale Domini aput Albam civitatem ³ *Dec. 25.* celebrans, nuncios pro colligendo fodro per totam Tusciam ¹

* Ibi — triumphavit *des. A.*

a) *deest B.* b) *ac A.* c) *deest A.* d) *G. A.* e) *Eyst. A; Eihst. B 1.*
 f) *c. N. Emichonem A* g) *remanserint B 1, corr. remanserit A 1.* h) *mille milia B.* i) *adorsi A.* k) *deest B. C.* l) *Thusc. A.*

1) *III, 50.* 2) *de Leiningen.* 3) *Alba ad Tanarum.*

1159. et Maritima atque Campaniam direxit. De principibus quoque ad ordinandos in civitatibus consules [†]seu* potestates* alium alio dimittit, adiunctis eis cartulariis, qui de regalibus quae fisco accesserant certam summam et plenam noticiam reportarent. Redditus^a quoque imperiales, qui^b dicuntur domus Mehtildis^c, a duce Welfone seu ab aliis distractos et dispersos, congregavit, quos postmodum eidem nobilissimo principi adunatos et melioratos liberali restitutione noscitur reddidisse. Quorum prediorum magnitudinem eiusque terrae copiosam opulentiam^d qui ripas Eridani pervagati sunt non ignorant^e.

(11) 14. Romanus imperator, etsi in aliis omnibus secunda fortuna usus est^f, in morte tamen nonnullorum principum per idem tempus eius sevitiā** expertus est, quorum ut aput posteros nulla celebretur memoria, nobilitas generis, mentis prudentia et egregiae tam animi quam corporis virtutes non permittunt.

In^g numero quorum primus fuit Otto Frisingensis ecclesiae venerabilis^h presul, huiusⁱ istius operis auctor et feliciori fine futurus consummator^k, nisi, ut quidam incusant^l, fata virtutibus invidissent. Et quia tam in huius preclari viri nece quam in conflagratione Frisingensis ecclesiae patria mea duplici contritione attrita est, nemo me accuset, si vel patriae miserias vel amantissimi domini et nutritoris mei flebilem interitum prolixiore narratione prosequar, sed dolori
p. 451. veniam tribuat, considerantibus nobis civitatem nostram ad tantum felicitatis gaudium processisse eandemque fere ad ultimos casus inclinatam. Si quis autem, ut ait quidam^m, durior misericordiae sit iudex, res quidem tribuat hystoriae, lamenta vero scriptori.

1158. Anno^l ergo ab incarnatione Domini 1158^m, indictione 7, regnante serenissimo imperatore Fridericoⁿ, anno imperii eius 3, regni 5, memoratus^o antistes ab hac luce, Deo vocante, migravit.

Is primo velut caelitus et a Deo missus, cum eandem aecclesiam^p repperisset omnibus fere bonis destitutam, distractas facultates, collapsa palatia, familiam attritam, religionis

* s. p. des. A. ** et cecitatem add. C.

a) reditus B. b) ita A; quae B. C. c) Methildis A; Mahtildis B 1. d) deest A.
e) ignoratur B. f) fuerit C. g) novum inc. cap. B 1. h) antistes ven. B. i) ita A
(post del. huius A 2); ist. operis B; huius istius (op. deest) C. k) consumat. B 1.
l) novum inc. cap. B 1. m) ita A; 1159. B. C. n) F. A. o) Otto post. add. A 2.
p) nostram post add. A 2.

1) Cf. Sallust. Cat. 58: Quod si virtuti vestrae fortuna inviderit.
2) Ioseph. bell. Iud. prol., unde etiam quae praecedunt verba sumpta sunt.

monasteriorum nullam vel parvam memoriam, ope divina 1158. tandem ipsam in eum locum reduxerat, ut clero religionem, familiae libertatem, facultatibus copiam, edificiis decorem ab hac luce subtractus restituisset, eiusque cura, labor [et^a] meritum circa sedem et gentem suam perinde^b fuerat, acsi non tam instaurator quam fundator illius extitisset^c. Huic negotio prestabat adminiculum et opem tum genus viri, tum probitas, tum conversationis estimatio. Nempe imperatorum Heinrici quarti nepos, sororius quinti Heinrici, Conradi regis frater uterinus, Friderici imperatoris augustissimi huius qui iam feliciter regnat patruus, ex clarissimo regni principe Leopaldo marchione patre et^d matre Agnete, filia quarti Heinrici imperatoris, pariter cum fratribus suis germanis, Conrado Pataviensi episcopo, Leopaldo duce Baioariae et Heinrico duce Austriae, necnon et sororibus, *Gerdruda*^e ducissa Boemiae et^f Berhta^g ducissa Polanorum ac^h Ita^{h.2} marchionissa de Monte-ferratoⁱ, N. imperatricis^k Hyspaniae³ genetrice¹; de tanta, inquam, tamque illustri parentela proles ipse nobilissima traxit originem. Litterali^m scientia non mediocriter aut vulgariter instructus, inter episcopos Alemanniae vel primus vel inter primos habebatur, in tantum, ut preter sacrae paginae cognitionem, cuius secretis et sententiarum abditis prepollebat, phylosophicorum etⁿ Aristotelicorum librorum subtilitatem in topicis, analeticis atque elencis fere primus nostris finibus apportaverit^o. Ob ea et aliarum multarum privilegia gratiarum, fiducia quoque tam secularis prudentiae quam eloquio fretus facundissimae linguae, cum sepius in

* ac enim (pro N.) march. A 1; Agnete ac enim Magar. march. corr. Ita march. A 2. — consobrina (deest B 4) imperatrice Hyps. Gerdrude B, et e corr. sec. manus, quae codicem classis B sequitur, A 2.

a) deest B. C. b) tantus extiterat post superscr. A 2. c) rubram Cognacio Ottonis add. A 2. d) et m. des. B 4. e) deest A; Gertruda C. f) deest A 1; post add. A 2. g) Berta A; Bertha B 4. h) Iutha B 4. i) Monte-ferreo A (superscr. ato A 2). k) ita C 1. 2; imperatrice A B. l) ita A. C. m) Litterarum B 1. n) atque A 1 o) adport. A; aport. B 1.

1) Quae nupsit Heinrico burchgravio Ratisponensi; perperam post pro ducissa Polanorum habita, cuius nomen Agnes in A scriptum erat, sed deletum. Minus recte vero Gerdrudis ducissa Boemiae ab aliis Agnes dicitur; v. Ann. Palid. a. 1150, SS. XVI, p. 85. Cf. Ann. Claustro-neob., SS. IX, p. 611. 2) Quae alibi Iuta vel Iudith dicitur. 3) De Richilde vel Rica, filia Gerdrudis et Wladislavi ducis Boemiae, sermo est, quae a. 1152. nupsit Hispaniae regi vel imperatori Alfonso VII; cf. Wibaldi epist. 391, p. 523. Eius matrem eandem esse ac ducissam Boemiae, auctor non intellexit; recensio B vero nomen Gerdrude h. l. perperam intrusit et pariter ac A imperatricem, quae neptis erat Ottonis, sororem habuit.

1158. causis aecclēsiā coram regibus et principibus constantissime ageret, et exinde sibi gloria laudem, laus invidiam, ut assolet, non modicam peperisset, laqueos adversantium inperterritus declinavit et obloquentium ora sine lesione probe probus evasit. Sane vivendi modum iuxta Cisterciensis ordinis religionem instituerat, ibique in monasterio Morimundensi primo abbas, eo usque^a probatus et electus inventus est, ut Luc. 14, 10. merito sibi diceretur: *Amice, ascende superius*. Episcopus factus, transcurso iuventutis fervore ac sopito lubricae aetatis^b incentivo, oleum peccatoris declinans et iusticiam suam in conspectu hominum et favore facere parvi pendens, Deo potius, quem conscientiae et corda non fallunt, placere satagebat, Matth. 6, 3. attendens illud euvangelicum: *Nesciat sinistra tua, quid faciat dextera tua*. Unde factum est, ut, si quid ex conversatione mundana pulverulentiae^c contraxisset, in presenti lingua detrahentium, quae ut gladius acutus, raderetur atque purgaretur. Siquidem supradicto principe Friderico^d, patruo suo, in Italicam expeditionem iter agente, cum^e et ipse sicut^f necessarius et perutilis imperii negotiis ire debuisset, nutu divino contigit, ipsum iter retractare, ut vir religiosus^g inter manus fratrum orantium potius quam inter strepitum^h preliantium exspirans, dicere posset: *Domine, suscipe me, ut cum fratribus meis sim, cum quibus* etc. Benigne vero ab imperatore dimissus, multis gemitibus commissam sibi suae benignitati commendavit aecclēsiā, ac quodam spiritu prophético de fine suo prescius, ne post mortem suam ipsam aliquo modo gravaret, et libertateⁱ electionis, ut iam sepius* in aliis aecclēsiis factum dicebatur, eam nullo modo privaret, postulavit. Accepto^k de hac probabili petitione fideli laudamento, ad propria reversus est.

At^l cum, aliquibus de morte sua seu per visiones^m seu per somnia revelatum fuisse referentibus et commonentibus quibusdam religiosis, cognovisset, salutatis fraterna caritate media quam intime fratribus et valedictoⁿ, occasione visitandi Cisterciense capitulum viam carpit, et iam dudum languore p. 452. ac debilitate corporis invalidus, laborioso itinere, nichil tamen adhuc suis qui secum erant metuentibus, ad prenomiatum Morimundense^o monasterium pervenit. Ibi per aliquot dies lecto cubans et iam de obitu suo nequaquam dubius, dum sacro liquore olei, sicut moris est, perunctus fuisset, et de

* anteactis temporibus add. C.

a) eoque usque B 1. b) deest A (in marg. post suppl. A 2). c) puerul. B 1. d) F. A. B 1. e) cumque i. A. f) et add. B 1. g) beliosus A (religiosus corr. in marg. A 2). h) strepitus B. i) libertatem B. C. k) Accepta B 1. l) Et B 1, ubi novum cap. h. l. inc; rubram: De libertate electionis in ecclesia Frisingensi add. in marg. A. m) visionem A. n) A 1 in marg. quaedam ex Conradi G. epp. Fris. inserit. o) Morimond. B 1 (i e corr.).

pecunia sua laudabili testamento ordinasset, inter caetera quae 1158. sollicitus de salute sua providebat^a etiam hunc codicem manibus suis offerri precepit eumque litteratis et relligiosis viris tradidit, ut, si quid pro sententia magistri Gileberti^b, ut patet in prioribus¹, dixisse visus esset, quod quempiam posset offendere, ad ipsorum arbitrium corrigeretur, seque catholicae fidei assertorem iuxta sanctae Romanae, immo et^c universalis aecclisiae regulam professus est; deinde multa prius cordis contritione et humili confessione reatum suum recognoscens, sumptis sacrosanctis misteriis^d, in medio multitudinis sanctorum tam episcoporum quam abbatum Domino spiritum reddidit. Felix utique et pro meritis suis divino munere donatus, ut antea raptus sit, quam unicam suam, dilectam suam, aecclisiam videlicet^e, cui ipse spiritali et intimo amore connexus erat, in favillam et cinerem conversam vidisset et subversam. Cum autem adhuc vivens locum sepulturae suae fratribus digito premonstrasset^f extra aecclisiam in loco humili, ubi scilicet ab omnibus fratribus calcari debuisset, huic eius ultimae voluntati obviandum putabatur, et intra^g septa aecclisiae iuxta maius altare honorifice tumulatus est, eiusque sepulchrum a cunctis fratribus honore ac veneratione dignum habetur. Ego autem, qui huius operis principium eius ex^h ore adnotavi finemque eius de principisⁱ iussu perficiendum suscepi et manu mea ipsius extrema lumina clausi, hoc epithaphium composui et tumulo* eius inscribi feci:

*Libram Phebus subiit cum falcitenente,
Luci nox prevaluit die decrescente,
Vita minus habuit morte prevalente,
Otto quando corruit raptus, heu! repente.*

*Hic, si gradum consulis: presul dignitate;
Formam: decens^k, habilis, iuvenis etate;
Genus: alta nobilis regum maiestate;
Mores: commendabilis mira probitate.*

*Monachum se prebuit, si religionem,
Ydeas asseruit, si positionem.
Virgo, cuius meruit intercessionem,
Eius ad quem genuit agat mentionem!*

*Huius^l frequens otium in phylosophia^m,
Maius exercitium in theologia,*

* seu cenotaphio add. C.

a) provid. A. b) Giliberti B 1. c) deest A. d) ministeriis B 2. e) hanc post add. A 2. f) dem. A. g) inter B 1. h) ex dicere A (post corr. ex ore A 2). i) deest A 1; post suppl. A 2. k) recens post add. B 1, et ita B 2. l) Cuius C. m) prophecia A (post corr. phylosophia A 2).

1) I, 48 sqq.

1158.

*Fedus^a sibi mutuum cum philologia;
Nunc sit ei speculum summa theoria!*

*Plangat hunc Germania planctu generali!
Magis tu, Frisingia, orba viro tali,
Cui tot privilegia dono speciali,
Iugi querimonia debes lamentari^b.*

*Huius^c in te^d studio studium vigeat;
Grata disceptatio plures acuebat.
Quid mos^e aut quid ratio, nemo non videbat;
Fraus et cavillatio^f latens non latebat.*

*Hic sacrum aecclesiae sublimavit cultum.
Ipse dedit strepere logicum tumultum;
Hoc in eius cinere totum est sepultum.
Talem nemo plangere potest satis multum^g.*

*Quis nunc tantam gratiam^h formisⁱ affirmabit?
Quis^k ad consequentiam tropos revocabit,
Aut^l quis elegantiam dictis assignabit?^m
Heu qualem sententiam scola vento dabit!*

*Quid rerumⁿ compactio sagax, dum rimatur,
Mathesis abstractio^o quid, dum contemplatur?
Quod^p nichil privatio, per hunc dum probatur,
Quid ambarum actio morte sciri^q datur?*

*Huius necem patria iuste dedignata^r,
Clara dolens atria rectore privata^r:
De se bene meritum cernens in favilla,
Ivit in interitum pariter et illa.*

*Tantas^s ad exequias turba populorum
Pias fundat lacrimas, mestum ducens chorum!
Ad preces continuas et lamenta quorum
Illum salvet, animas qui beat iustorum! Amen^t.*

Aliter^u idem:

*Quidquid in orbe beat preclaros et meliores,
Presulis^v Ottonis mire^w cumulavit honores.
Si proavi vel avi probitas, sacer ordo, potestas
Deberent mortis furias cohibere molestas,
Non moriturus erat preclare peditus illis.*

a) Phedus A 1. Seit. b) lamentarialis B 1. 2. c) Cuius B 1. d) vite A. B 1.
e) superscr.: id est moralia et logica predicamenta B*. f) superscr.: id est
sophistica B*. g) inultum B 1. h) gloriam A. i) superscr.: omne esse
ex forma est B*. k) deest haec linea B 2. l) Haut B 1. 2. m) superscr.:
id est qua sit elegans vel inelegans subpositio B*. n) superscr.: id est res in
concretionem forme et subiecti B*. o) superscr.: forme a subiecto separatio B*.
p) Quid nisi hic pr. A. q) ita codd. et ed. pr. (C 2). r) dedignilla — pri-
villa B 1. 2. s) Tantas — iustorum post ruina (p. 203, l. 4) leguntur A. t) deest A.
u) ita C; Aliud metrum B; Item aliud B*. v) ordinem versuum turbant A. w) iure B 1. 2.

Heu talem communibus accessisse favillis! 1158.
Quam facunda viri vox, qualis philosophia,
Hortatu regum docet edita chronographia^a.
Luxit eum patria propria comitata^b ruina.*
Propicietur ei Deus et pia virgo Maria! Amen^c.

15. Ottone episcopo 10. Kal. Octobris, *quod** est^{p. 453.}
 circa^d solsticium brumale*, defuncto, paucis post mensibus⁽¹²⁾
 Non. Aprilis, quae tunc fuit dominica palmarum et est circa^{Sept. 22.}
 solsticium estivale, hora matutina civitas Frisingensis peni-^{1159.}
 tus et penitus incendio conflagravit, adeo quod, ut taceam
 de maioribus aeclesiis, quae cum ornamentis suis perierunt,
 sedequae ipsa^e et palatio, nec una quidem de minoribus
 capellis et oratoriis superfuit. Domus etiam et officinae ca-
 nonicorum et domus militum, exceptis valde paucis, crematae
 sunt. Haec aeclesia eo tempore in tali statu erat, quod
 rebus, edificiis et divitiis omnibus pene collateralibus et vi-
 cinis episcopatibus aut maior erat aut equalis; cleri probitate
 tam insignis, ut in^f eius honestate et disciplina, in libera-
 litate, in litterarum scientia rari pares, meliores et superiores
 in orbe Romano nulli haberentur.^{Apr. 5.}

16. § Hanc Frisingensis civitatis multiplicem cladem⁽¹³⁾
 et erumpnosi eventus casum nonnulla prodigiorum inditia
 precesserant. Quadam enim vice in die circumcissionis Do-^{Jan. 1.}
 mini, dum ad missam sollempnem presbiter altari maiori
 assisteret et iam sacri secreti ultimum resolvisset silentium,
 calix cum sanguine ita prorsus eversus et super altare in
 conspectu omnium effusus est, ut nec stilla superfuisset. Sed
 prudentissimus episcopus omine tali nichil^h prosperum augu-
 riatum esse presciens, ieiuniis et letaniis divinam animad-
 versionem preveniri atque placari persuasit. Per idem quo-
 que tempus monstra quedam quadrupedia aliaque fantasmata
 de nocte visa sunt tam a clericis veracibus quam a laicis
 hincⁱ inde volare. Ferae bestiae, utpote vulpes et lepores,
 pastoforia aeclesiae ac^k officinas canonicorum ingressae, velut
 domesticae laqueum sibi captionis inponi non abnuebant.
 Pueri ac puellulae per mediam civitatem sepius processionem^l
 agentes verasque^m letanias imitantes, iocis suis gravia seria
 portenderunt. Nam et sequenti anno locus ipse, ubi maior
 aeclesia et cathedralis sedes fabricanda erat, fulmine ictus
 celesti igne conflagravit. Ululae, upupae^o, bubones, toto

* Eius sensit opem sedis relevata ruina A. ** Haec des. A.

a) chonogr. B. b) comita B 1. 2. c) deest A. C (post add. A 2). d) deest B 1. 2.
 e) sua B 1. 2. f) deest A. g) nulla cap. dist. A 1. h) nil A. i) hin B 1.
 k) et A. l) processiones A. m) et veras A. n) upulae B 1.

1159. anno in tectis funebria personantes, lugubri voce aures omnium repleverunt^a. Pilosi, quos satyros vocant, in domibus plerumque auditi.

Huius^b ruinae ac desolationis talibus inditiis^c prophetatae prefata Frisingensis aeclesia divina opitulatione per subrogationem piissimi pastoris Adelberti^d, qui ipsam inpresentiarum gubernat et^e regit, restorationem expectat eiusque industria sublevari sperat et respirare.

(14) 17. Eodem etiam anno insignis illa aeclesia et regium^f opus aput Spiram civitatem similiter igne consumpta est, et desuper, continuitate muri rupta*, ruina molesta plerosque involvit.

18. Hisdem diebus Fridericus^g Coloniensis archiepiscopus, cuius superiore libro mentio habita est¹, tertio pontificatus sui anno cum multorum luctu diem clausit^h extremum, carnesque eiusⁱ et viscera aput Papiam posita, ossa vero ad civitatem Coloniensem deportata sunt. Vir nobilis et litteratus, quique mansuetudine^k ac^l benignitate sua longe lateque multorum in se provocarat affectum.** Herbiopolensis^m quoque antistes N.***, revisendaeⁿ patriae amore illectus, dum benigne ab augusto dimitteretur, paulo post septimum^o diem reditus^p ad civitatem suam morbo correptus obiit, exemplo suo docens, quod longas manus mortis nec terra securior nec convictus delicatior faciet declinare.

Tunc^q etiam Conradus^r Croatiae atque Dalmatiae dux, natione Noricus, de castro Dachowa^s oriundus, aput Pergamum finem vivendi fecit, eiusque corpus in terram suam deportatum, in monasterio Schiren^t sepultum est. Cuius liberalitas et in multis probata periculis animi magnitudo meruit, ut, subtractus^u ex hac luce, memoria illius longo tempore aput posterios non deleatur. Nobiles quoque complures et milites

* ut audivimus *add. B*; sicut tunc fama fuit *post* plerosque *add. C* ** *C. add.*: Anselmus Ravennae metropolitanus, qui multis diebus in imperii obsequiis et fidelitate probatus fuerat, vir prudens et litteratus, ante Mediolanum defunctus est. *** enim N. *A*; Henricus *B 1. 2* (*quod post in margine add. A 2*); Gebhardus² *C*.

a) repleverant *A*. b) *novum cap. inc. B 1.* c) presagiis *A*. d) *ita C 1*; ablati *A 1*; Alb. *A 2*; Adilb. *B 1.* e) *ac A*. f) regum *B 1.* g) *F. A*; Fredericus *B 1.* h) *post suppl. B*; *deest B 2.* i) *deest A*. k) *masuet. B 1.* l) *et A*. m) *Erbip. B 1.* n) *previsende B 1*; *provisende B 2.* o) VII° die *A*. p) *r. sui C*. q) *novum cap. inc. B 1.* r) *C. A 1*; *Conr. A 2*; *Conradus B 1.* s) *Dachcowa A 1*; *Dachcowa A 2*; *Dachowa B 1.* t) *Scherē A 1*; *Scheifrē A 2*; *Schirensi B 1. 2.* u) *subtractus B 1.*

1) *III, 26.*

2) *Ita recte; cui Henricus a. 1159. successit.*

strennuissimos, quorum nomina mihi scribenti non occurrunt, 1159. aut varius belli eventus aut morborum vis per id tempus idem tempestatis turbo involvit.

18. Friderico^a in hibernis^b agente, Adrianus Romanae (15) urbis antistes quorundam instinctu ea quae iam inter ipsum et imperatorem aput Augustam sopita fuerant¹ refricare cepit et denuo meminisse, modo nunciorum suorum iniuriam, modo eorum qui pro^c colligendo fodro directi fuerant insolentiam et castellanorum suorum gravamen incusans: se pro bonis mala recepisse^d, imperatorem beneficiis suis ingratum existere. Proinde occasionem querens, cum audisset, quod regalia principi tam ab episcopis et^e abbatibus quam a civitatibus et proceribus recognita fuere, litteras in fronte quidem leniores^f, diligentius vero consideratae acriori commonitione plenas, super hoc negotio dirigit, easque quidam indignus et vilis nuncius presentans, antequam recitatae fuissent, disparuit. Qua de re commotus caloreque iuveni ad vicem rependendam accensus, meditationem concipit, non quidem per abiectam, sed per honoratam illi respondere personam. Iam antea missus fuerat ad sedem apostolicam episcopus Vercellensis, amicum deferens petitionem, quatinus Gwidonem nobilem iuvenem, filium comitis Gwidonis^g Blanderatensis², cuius supra mentionem fecimus³, quem loco Anselmi princeps in Ravennate^h aeclesia subrogari fecerat, ibidem confirmaret et ordinaret. Nam idem iuvenis infra sacros ordines adhuc existebat, et clericusⁱ Romanae aeccliesiae pridem factus ac in subdiaconum a papa Adriano consecratus, nonnisi eius coniventia et assensu in aliam aeccliesiam transferendus putabatur. Cum autem haec^k a Romano pontifice, volente in irritum revocare quod factum fuerat, negaretur, mittitur denuo *Herimannus*¹ Ferdensis episcopus in id ipsum, eiusque negotium item effectu caruit. *Quod* si quis plenius scire desiderat, epistolas utrimque directas consulat, quorum talia scripta^m inveniuntur:

19. *Fridericus Dei gratia Romanorum imperator et (16) semper augustus Adriano Romanae aeccliesiae venerabili pontifici. Dilecto et fideli nostro Anselmo, bonae memoriae Ravennatisⁿ aeccliesiae venerabili archiepiscopo^o, defuncto,*

* Quod si — finem cap. 20. om. A.

a) B* sequentia cum III, 24. coniungit, praemissis verbis; Iterum de his. b) hyb. B 1. C 2. c) q. missi f. p. c. f. A. d) suscepisse C. e) quam ab a. quam c. A. f) deest B. g) G. A.; Widonis B 1; Guid. C. semper. h) Ravennatensi A. i) clericos B 1. k) hoc C. l) deest A; Herm. B 1. m) scripta corr. rescripta B 1, et ita B*. n) Ravennatensis B*. o) episcopo C.

1) Cf. III, 22.

2) Biandrate in septentrione urbis Vercellensis.

3) III, 47.

1159. *ne curia nostra diutius tanto careret principe, operam dare curavimus, loco eius talem subrogari personam, quae pro tempore ad resarcienda aecclesiae illius dampna et ad nostrum peragendum servitium apta videretur. Ante omnia autem pre oculis mentis habentes et aure non surda audientes quod scriptum est: 'Honore invicem prevenientes', filium comitis Blanderatensis, quem vos in clericum Romanae aecclesiae et filium nostra petitione assumpsisse recordati sumus, vicissim ad honorem vestrum et sanctae Romanae aecclesiae altius sublimari intendimus, in ea presertim aecclesia, quam post sanctam Romanam aecclesiam aut maximam aut unam de maximis habemus, nostraeque voluntatis proposito, divina favente clementia, in electione illius personae concorditer et voluntarie universa Ravennas convenit aecclesia, presentibus viris honestissimis, legato nostro et vestro, hinc^a Iacincto cardinali, inde Herimanno Fardensi^b episcopo. Scientia autem et moribus in personam prefati electi una cum genere convenientibus, propter reverendum vestrae paternitatis testimonium commendabilior et acceptior eadem persona nobis iam facta est, quam utique etiam diligere a^c vobis et honorari gaudemus et volumus, ea tamen ratione et ordine, qua patres filios suos solent diligere, quos suo tempore etiam^d manumittunt^e et domui suae providere permittunt. Et quidem decentissimum est, sanctam Romanam aecclesiam tamquam omnium^f aecclesiarum matrem filios, qui sunt fructus ventris, adgregare et adgregatos ad decorem domus Dei per domos et familias distribuere, quibus et^g nostrum imperium tamquam ab utero et gremio matris nostrae progredientibus debeat et velit congruum honorem impendere. Proinde altiori consideratione vestra perpendat discretio, quid in hac causa tam vestrae quam nostrae maiestati et honestati conveniat.*

(17) 20. *Adrianus episcopus, servus servorum Dei, karissimo p. 455. in Christo filio Friderico illustri Romanorum imperatori salutem et apostolicam benedictionem. Qualiter superni Conditoris intuitu et tam excellentiae tuae quam dilecti filii nostri Gwidonis Blanderatensis comitis interventu dilectum filium Gwidonem^h, subdiaconum nostrum, eiusdem comitis filium, olim in familiaritatem et in nostrum consortium receperimusⁱ, qualiter etiam intuitu probitatis eiusdem atque pro honore et utilitate sacrosanctae Romanae aecclesiae, tamquam si in diaconum iam fuerit ordinatus, aecclesiam ei^k specialiter assignaverimus, et nos profecto memores, et*

a) huic B 1. b) ita C 1; Ferd. B. B*. C 2. c) a vobis des. B. B*. d) et C.
 e) manumittant B. B*. f) m. o. a. C. g) etiam C. h) G. B 1. i) recepimus B 1. B*.
 k) deest B. B*.

a serenitatis tuae memoria non credimus excidisse. Nunc ^{1159.} *autem honestatem ipsius considerantes et propectum scientiae, si ei vita comes fuerit, adtendentes^a, intelligentes etiam, quanta per eum ac per nobiles et potentes^b parentes ipsius sacrosanctae Romanae aecclesiae adhuc poterunt^c commoda provenire, et ad quantum dignitatis apicem in eadem Romana aecclesia ipse valeat, vita generi concordante, conscendere, cum a sede apostolica in subdiaconatus officium sit promotus, et ei, tamquam si iam diaconus esset, sicut superius dictum est, a nobis sit aecclesia specialiter assignata, communicato fratrum nostrorum consilio, a nostro latere tam preciosum pignus iuxta petitionem excellentiae tuae non potuimus remove, sed ipsum, oportunitate accepta, Deo auctore, in Romana aecclesia ad honorem eiusdem aecclesiae et imperii intendimus^d ordinare, ut vel in ea, prout divina gratia proposuerit, quandoque ad sublimiora^e conscendat, vel exinde ad alterius aecclesiasticae fastigium dignitatis ipsum contingat, auxiliante Domino, pervenire. Convenientius siquidem est, ut, qui filius et clericus est Romanae aecclesiae, ab eius gremio non recedat, et ipsa ei circa se locum dignitatis conferens, eidem inde provideat altiora. Ipsa etenim viros^f et moribus et scientia adornatos, peditos honestate et sanguinis nobilitate preclaros, ad se libenter evocat et eos aliunde consuevit admittere, non se talibus, cum ipsos in gremio suo habeat, facile spoliare. Quia igitur hoc decentius esse conspiciamus et honorabilius existere arbitramur, confidentes etiam imperatoriae maiestati hoc potius debere placere et gratum atque acceptum esse, postulationem tuam in hac parte non duximus admittendam, credentes atque sperantes, quod, ex quo nostram super hoc cognoveris voluntatem, tu ipse nostram intentionem et propositum commendabis.**

21. Princeps ergo et ipse, accepta occasione, suam hoc ⁽¹⁸⁾ modo solatur indignationem. Iubet notario, ut in scribendis cartis nomen suum preferens, Romani episcopi subsecundet et dictionibus singularis numeri ipsum alloquatur. Qui mos scribendi cum antiquitus in ^g usu esset communi, a modernis ob quandam personarum reverentiam et honorem putatur immutatus. Aiebat siquidem imperator, aut papam debere servare suorum antecessorum ad personam imperialem scribendi consuetudinem, aut se^h ipsum antiquorum principum morem in suis epistolis oportere observareⁱ. Haec itaque causa sermonum et nunciorum maiorem inter eos simultatis

a) et adt. B 1. b) et p. n. ac potentes B. B*. c) potuerint C. d) tend. B.
 e) superiora B 1. f) sc. et m. v. B; m. et sc. v. B*. g) e. in u. B 1.
 h) deest A. — ips. deest B. i) cons. A 1.

1159. fomitem ministravit, in tantum, ut quaedam litterae deprehensae dicerentur a sede apostolica directae, quae Mediolanenses et quasdam alias civitates rursus ad defectionem hortarentur. Huius* negotii veritatem tenor subiectarum epistolarum declarabit, quae a diversis personis hinc inde missae sunt:

(159) 22. *Venerabili¹ patri et fratri et amico karissimo Eberhardo, Dei gratia Babinbergensi^a episcopo, Heinricus, eadem gratia sanctae Romanae aeccliesiae presbiter cardinalis tituli Sanctorum Nerei et Achillei, salutem in Domino. Sicut virtus imperatoria ex eorum qui sibi assistunt discretione monstratur, ita et ipsi quorum munitur consilio propriae conscientiae et honestati debent attendere, quia et ipsorum honor sic ad dominos spectare videtur, sicut et domini detrimentum in eos procul dubio refunditur et redundat. Eapropter, dilecte pater^b et venerande frater et amice karissime, vestram non tam docemus quam monemus prudentiam, ut imperialis dignitatis excellentiam, quantum in vobis est, in ea quae ad pacem sunt et ad^c honestatem spectant iugiter suadeatis. Subtilius enim et sincerius in his quae ad Deum pertinent et iusticiae libertatem ratio et discretio vestra intelligit et cognoscit, quam alii principes, quantumcumque nobiles sint, qui tamen sacros canones et*
p. 456. *ea quae olim a patribus disposita et ordinata sunt, non noverunt. Interfuistis ipse sicut unus ex nobis^d fidelissimus mediator eis quae^e cum domino imperatore de pace aeccliesiae et ipsius ordinata sunt in Alemannia et eis quae^e altera die nos secum fidelissime et ipse nobiscum benignissime de eadem pace tractavimus. Nunc autem ex litteris illis quas celsitudini suae post reditum meum domino meo placuit^f destinare, quae videlicet nec stilum nec antiquam consuetudinem imperialium litterarum obtinebant, timemus multum, ne sit in diversa mutatus, et alia modo sibi sit facies sensusque diversus. Replevit cor meum amaritudine et faciem meam confusione mutatio haec; quidquid honoris et iocunditatis et gloriae adportaveram mecum, ex litteris illis videtur esse sepultum atque obnubilatum. Ideo, dilectissime frater et amice karissime, episcopalis dignitas et sacerdotii ordo, in quo vos providentia divina constituit, moveant discretio-*

* Huius negotii — finem cap. 23. des. A, ubi verba Quod si quis — talia rescripta invenientur (supra c. 18. fn.) hoc loco leguntur, spatio unius fere paginae in A 2 vacuo relicto.

a) Babīng C 1. b) frater B. B*. V. c) deest B. B*. d) n. sicut f. B. B*.
e) qui B. B*. f) placuerit e corr. C 1, et ita C 2.

1) Epistola exstat etiam in cod. Vindobonensi supra laudato.

nem vestram et instruant, ut ad honorem Dei stetis et 1159. vestrum pro honestate et libertate aecclesiae, ut in antiquis limitibus aecclesiae integritas conservetur, ne temporibus vestris novis consiliis honestas usque modo turbata turbetur. Satis turbatum est, quidquid secundum consilium vestrum putabamus efficere, et dicimus vobis, quamdiu per homines rerum divinarum ignaros negotia portabuntur, stabiliri pax incepta non poterit. Sed si presentia vestra et domini prepositi Magdeburgensis consummandae^a pacis laborem susceperit, zelus Dei et scientia, qua preminetis uterque, finem pacificum ad honorem Dei et aecclesiae et imperatoris nostri gloriam per industriam vestram et studium vestrum facillime poterit obtinere. Alioquin, si tempore iracundiae repertus non fuerit qui reconciliationi intendat et in cuius verbis possint ista scandala complanari, res ipsa forsitan aliud exiget, et quod hodie integrum est, maior vehementia necessitatis dirumpet^b.

Eidem Heinrico Eberhardus Babenbergensis aecclesiae eadem gratia si quid est orationis et servicii omnimodam devotionem. Litteris vestrae paternitatis lectis et^c relectis, admirari satis non potui, quod esset illud verbum, immo quod esset illud ve, de quo scripseratis mihi, cum adhuc a me prorsus esset absconditum. Queritans autem inveni quod nolui^d et unde multum dolui, teste Deo, et multum doleo. Audivi, et conturbatus et contristatus^e sum; contremuerunt omnia ossa mea, adhesit cutis ossibus meis. Et quidem intellexi et cognovi, quod bono semini, non meo, sed vestro pacis et concordiae consilio, inimicus^{cf. Matth. 13, 25.} homo superseminaverit zizania. Omnia mala a bonis principiis orta sunt¹. Sicut in sacro eloquio: 'Paravit Dominus vasa mortis et sagittas ardentes effecit',^{Ps. 7, 14.} ita et in imperialibus gestis ac dictis simul ac scriptis pleraque repperiuntur, quae alios seducunt, alios edificant. Annales quandoque revolvuntur, apices imperiales recitantur forte in ea forma, quae illi aetati et tam bonitati quam simplicitati temporum illorum competebat, hominibus autem in directum loquentibus neque numerum numero commutantibus neque personas personis^f preposterantibus. Nunc vero mutata sunt omnia; sed non expallescat aurum, nec mutetur^{cf. Thren. 4, 1.} color optimus, nec dispergantur lapides sanctuarii in capite omnium platearum. Si qua exorbitatio consuetudinis moderna facta est, his exemplis facta est et hac occasione,

a) cum summam de p. C. b) dirumpet B. V. c) et rel. des. B. d) volui C.
e) tristatus C. f) deest C.

1) Cf. Sallust. Cat. 51: Omnia mala exempla ex bonis orta sunt.

1159. *quia flamma sopita denuo quodam vento resuscitata est per litteras¹, quas dominus^a papa nuper direxit domno imperatori super ea questione, quae vertitur inter Brixinenses et Pergamenos^b de contentione duorum castrorum², quas quidam pannosus et velut hostis et insidiator domno imperatori despective quodammodo obtrusit, et ultra non comparuit; quae videbantur duriores et quasi interdicti vim in se continentes, ne dominus imperator causae illius iudicium sibi assumeret. Haec autem scribo vobis, non ut queram palliare quae pallianda non sunt, sed ut vos et alii prudentes et timentes Deum facilius morbo subveniatis, causa morbi cognita. Hinc inde dicimus et scribimus cottidie: 'Venite, venite; veniemus, veniemus'. Sedemus — salva multa vestrae sanctitatis reverentia dictum sit —, sedemus et oscitamus. Sedemus, inquam, ut ait quidam³, in Romana re publica nocte diem, die noctem expectantes, et iam prudentes et scientes perimus. De me dico vobis, ut tutis loquar auribus: Nolo mali nuncii esse baiolus neque veniam, ut audiam vel referam amaras hystorias. Verba verbis obviant quasi pila minantia pilis⁴. Ubi est sapientia, ubi prudentia in regno et sacerdotio? Separet nos Deus ab his de quibus dicitur: 'Omnis sapientia eorum devorata est'. Non dicatis nobis ultra: 'Venite'; sed potius vos^c claves habentes scientiae nos prevenite, non invitati venite et docete filios vestros non in amaritudine spiritus, sed in lenitate et multa mansuetudine. Parcat illis Deus, qui oleum quasi camino addentes, inter patrem et filium, inter regnum et sacerdotium seminant discordias. Insiapiens factus sum, vos coegistis me. Veniant pro Deo nuncii boni, portantes pacem, tamquam scientes et docentes nos instare oportune importune. More solito scribantur litterae, adiuvante Domino. Flebile⁵ principium^d melior fortuna sequetur, et tristitia vertetur in gaudium. Dominus imperator, superveniente nuncio vestro, propter quedam secreta negotia subito a castris discessit. Ideoque nec^e ego meis insinuationibus certum responsum ab eo elicere, neque vos litteras*

Ps. 106, 27.
p. 457.

cf. 2. Cor.
12, 11.

cf. Joh.
16, 20.

a) dns. codd. plerumque, nonnumquam dominus. b) Pergamēn C. c) nos B 1. d) princ. me. f. s. C 1, quod C 2 perperam ita supplevit: principium medium finis s. (scilicet Pith.), om. et tristitia. e) Ideo neque ego B¹; Ideo ego m. C; Ideo ego neque V.

1) Quae quidem litterae perditae sunt. 2) Qua de re fusius agit carmen ineditum. 3) Quis fuerit, non constat; cf. Giesebrecht KG. V, p. 221, qui Terentii locum, Eun. I, 1, 27. attulit: Prudens, sciens, vivus vidensque pereo. 4) Lucan. I, 7. 5) Eundem versum ex Ovidii Met. sumtum Otto I, 22, supra p. 28, attulit.

eius in continenti habere potuistis. Qualis sit, vos scitis. 1159.
Diligentes se diligit, aliis alienum se facit, quia nondum perfecte didicit etiam inimicos diligere.

Epistola^a eiusdem ad Romanum pontificem. (20)
Cum et tacendi et loquendi tempus sit, quando commune instat periculum, desperationis potius quam religionis est servare silentium. Omnium est conclamare, in unum concurrere ac ferre presidium. Quando autem impetus hostilis aut incendium ingruerit civitati, presertim eorum interest qui vigiles civitatis^b sunt, eos qui in arce sunt, ipsum quoque patrem familias expergefacerere ad subveniendum in necessitatis articulo. Hac officii mei consideratione et specialis debiti, quo teneor multis rationibus sanctae^c Romanae ecclesiae, ego, licet minimus episcoporum, qui nec^d sum dignus vocari episcopus, tam impudenter quam imprudenter exclamo ad vos, reverentissime pater et domine, hoc in tempore, quo nobis infirmioribus videtur imminere, quod multum pertimescimus, periculum. Et quidem ab illa olla, quam succensam ab aquilone vidit olim propheta, ignis Ier. 1, 15. quidam per scintillas occultas cepit erumpere, sed adhuc in fumo est, et, Deo gratias! nondum in flammam eluxit. Inter vos, domine, et filium vestrum, dominum nostrum imperatorem, verbotenus adhuc aliquid perturbationis est. Timendum valde et metuendum, ne verba verbis obviantia sua collisione flammam tandem excutiant, quae se latius diffundat in sacerdotio et regno; quod Deus avertat! Ipse filius vester, sicut nostis, dominus noster est, vos autem, quomodo Christus, magister et dominus. Nemo nostrum audet dicere hinc vel inde, cur hoc facitis aut^e dicitis. Optamus tantum et rogamus ea quae ad pacem sunt. Quodsi liceret salva reverentia verba singula trutinare et rationem singulorum exigere, in insipientia dico, non, ut arbitror, expediret, quia potius ignis sine mora discutiendus est, quam de igne, qua de parte venerit, disceptandum. Supra me esse scio quae loquor, sed in simplicitate cordis mei coram eo qui super omnes et secretorum est conscius haec loquor, et ex quo cepi semel, loquar adhuc vobis confidenter tamquam patri et domino. Omissis illis quae aliter et aliter secundum varias auditorum et interpretum mentes possunt accipi, dignetur ex integro scribere vestra paternitas placide ac benigne filio vestro, domino nostro imperatori, et ad se paterno affectu eum revocare, promptum ad exhibendam^f vobis omnem reverentiam. Samuhel^g David suum amplectatur,

a) Ep. e. ad papam B 1 (rubro scr.). B'. b) civitates B 1. c) scilicet B 1. d) necdum B 1. e) vel B 1. f) exhib. C 1. g) ita B 1.

159. *nec dimittat a se separari, ut nulla scissura clamidis fiat, quatinus Deus honoretur et aecclesia catholica tranquilla devotione laetetur.*^a

(21) 23. Interea cum de curia obtimatum ad singulas civitates bini vel plures pro constituendis potestatibus et consulibus a principe destinati fuissent, contigit, Reinaldum^b cancellarium et Ottonem palatinum comitem de Baioaria, sepe iam memoratos, comitemque Gozwinum^c ad^d civitatem Mediolanensem devenisse, id negotium in ea civitate sicut et in caeteris iussos promovere. Populus ergo in seditionem conversus, ad domos ubi legatos manere suspicabantur mox procurrere, contumeliosa et superba perstrepere, lapidibus aliisque missilibus crepitare. Nec^e ab eo tumultu vel comes Blanderatensis, qui et ipse affuit, vel reliqui nobiles eos avertere poterant. Nam et in ea civitate et^f pene in aliis Italiae urbibus non procerum, sed vulgi motus^g haec cuncta secuntur. Id ingenio¹ mobili, seditiosum atque discordiosum erat, cupidum novarum^h rerum, quieti et ocio adversum. Aliquantae etiam nobilitatis parti, studio talium rerum incitatae, tumultus ipse et res novae satis placebant. Legati ergoⁱ, quorum quidam^k intra muros urbis erant, improviso^{1,2}

p. 458. metu incerti ignarique quid potissimum facerent, trepidare, cum nec resistere armatis et multis ipsi pauci et inermes possent, et portae ante clausae fugam prohiberent. Comites autem, quos et ipsi magis infensos habebant, extra hospitatos ea res minus terruit; qui sine mora, comperto tumultu, illesi intactique^m recessere. Altero die tam episcopus quam cancellarius, infecto negotio, eos e vestigio subsecuntur. Ita Mediolanenses, violata pace, ruptis sacramentis, contaminato federe, quod etiam aput barbaros legatisⁿ ius gentium constituit^o, defectionis iteratae venenum, quod corde conceperant, quod occultis machinationibus conflaverant, hac temeritate discooperire non verentur.

(22) 24. Eodem tempore, vel potius hisdem diebus legati Constantinopolitani imperatoris ad curiam venturi fidem publicam expetebant^p; namque pro morte Wibaldi^q abbatis Stabulensis, qui in Greciam missus ibi vita decesserat³, sese suspectos haberi metuebant. Nuncii quoque Lodewici regis

a) De his hactenus *add. B**, qui *pergit c. 34.* b) Reginaldum A; Reinoldum B 1.
 c) G. A. d) G. Mediolanum C. e) Nam ab eo t. nec (vel *corr. nec A 1*) A.
 f) *deest A.* g) motus — discordiosum *des. A.* h) et r. n. B 1. i) vero A.
 k) qui *post add. A 1, et ita A 2.* l) *improvisu A.* m) que *deest A.* n) legatos A.
 o) *inst. A.* p) *expetebat B 1.* q) *ita C; Hubaldi A; Ubaldi B.*

1) ingenio — placebant *ex Sallust. Jug. 66.* 2) improviso — trepidare *indidem 67.* 3) *Butelliae in Paphlagonia obiit Wibaldus a. 1158, d. 19. Iul.; cf. Ianssen, 'Wibald von Stablo und Corvey' p. 208. W.*

Francorum et Heinrici^a regis Angliae, cum post unos mox^{1159.} alii supervenissent, utrique Fridericum in partem ac favorem sui principis inclinare multis verborum delinimentis atque muneribus concertabant. Inter hos siquidem reges ex eo tempore, quo inter Lodewicum et thori sui sociam factum est divortium, eaque prefato^b Anglorum principi superbis adhesit nuptiis, sive occasione dirimendorum inter se finium, sive quodam alio latentiore zelo, continuae simultates et dissensiones ortae sunt, magnumque sibi creditit auxilium accessisse, quisquis eorum sibi Romani principis conciliare potuisset auctoritatem. Rex quoque Ungarorum fama^c sola Mediolanensium comperiens temeritatem, honorabiles nuncios et litteratos, magistrum Matheum et magistrum Primogenitum, ad curiam destinavit, suos denuo auxilios plures quam prius sponte sua principi promittens. Hos singulos et responso prudenti exhilaratos et regalibus donatos muneribus augustus expedit et ad suos principes remeare concessit.

25. Friderico in villa quae vocatur Autimiacum¹ festi-⁽²³⁾ vitationem luminum celebrante, cum multi ad eum Hesperiae^{Febr. 2-} proceres confluxissent, dolos atque crudam Mediolanensium superbiam omnibus notissimam in medium commemorat, exhibens vultum iusti doloris simul et regalis indignationis indicem.

‘Exclamare’^d, inquit, ‘cogimur, o proceres, in auribus vestris contra crimen perduellionis, contra scelus lesae maiestatis, in quo civitas impia, gens nequam, populus sceleratus Mediolanenses dico, iam non semel, sed sepe numero deprehensi inveniuntur. Factum ipsum vobis^e adhuc recens exponerem, si tamen non exinde non solum vestrae, verum etiam omnium qui in orbe Romano sunt aures tinnirent. Iniuria^f, quam nobis, immo vobis et imperio superbia et presumptio perversissimorum hominum inique ingessit, occulto^g Dei iudicio eo tendere videtur, ut hi qui in suam et multorum perniciem debachantur, multorum quoque condempnatione et imperiali auctoritate legumque vigore competenter debeant compesci. Ubi [queso^h] fides illa, quam se Mediolanenses adhuc inviolatam et inter caeteras civitates virginali quadam castimonia illibatam habere gloriati sunt? Ubi iusticia, quam in conservandis legibus specialiter se actenus habuisse iactaverunt? Convenient eos modo non nos, sed fides fracta, experientur adversus ipsos sacramenta irrita

a) H. A. b) pacto A. c) s. f. A. d) novum inc. cap. A 1, rubra h. l. posita. e) nobis A 1, ubi mox nostre. f) iniuriam B 1. g) occulte B 1. h) deest B. C.

1) Occimiano; apud castrum Aucimianum in territorio Vercellensi Stumpf nr. 3838.

1159. facta, fedus ruptum, leges legatorum, non solum nobis et vobis, verum et^a barbaris debita integritate et sanctissima reverentia conservandae. Quocirca, si vere ego de vobis audio^b praedicari fidem, iusticiam, fortitudinem, abhominatorem desolationis, stantem in medio vestrae terrae, quae actenus larvali^c quodam terrore omnes [nos^d] concutere p. 459. solebat, respicite atque communibus viribus communem hostem, non tam nostrum quam vestrum, proterendum assurgite! Consulite Romano imperio, cuius, etsi nos caput, vos membra; nobis in hoc negotio, ut libet, vel¹ milite vel imperatore utimini! Deo propiciante, illorum presumptionem reiteratam^e iterata vindicta eo usque prosequetur^f, ut, quod^g in nostram [immo^h in vestram] iniuriamⁱ et Romani gloriam imperii commiserunt, ea coheritione reprimatur, ne pravis et seditiosis crescat spes, et ne^k crimen eorum inultum maneat, qui nec vobis veritatem nec nobis reverentiam et fidem servavere, abusi clementia nostra, abusi patientia, qui pro penitentia pertinaciam, pro simplicitate duplicitatis confusionem induere non erubuerunt’.

Talia^l perorantem omnes excipere, ac velut impetu quodam divino incitati, alius alium in respondendo antecapere cupiebat, hoc recti consilii arbitantes^m, ne quis extremus remanere videretur. Erant ibi absque laicis obtimatibus episcopi Eberhardusⁿ Babinbergensis^o, Albertus Frisingensis, Conradus Eistetensis^p, Herimannus^q Ferdensis, Daniel Bragensis; de ultramontanis Papiensis, Vercellensis, Hastensis, Tertonenensis^r, Placentinus, Cremonensis, Novariensis. Qui omnes^s, dum singuli in perorando singulari favoris studio diverso modo placere voluissent, hanc tamen sententiae unius identitatem^t per os et facundiam Placentini episcopi proferebant:

(24) 26. ‘Excellentiae vestrae, princeps post Deum nobis karissime, super iniuria Mediolanensium qua decet gravitate et animi indignatione condolemus; sed quia scimus sinceritatem vestram et animam vestram in hac parte a culpa custoditam, omnipotenti Deo gratias agimus, qui de malis Mediolanensium multa vobis ad gloriam operari poterit et ex illorum superba crudelitate ac crudeli superbia vestram^u mansuetudinem, vestram dignissimam humilitatem amplius

a) etiam A 2 C. b) audeo C. c) naturali A. d) deest B. C. e) presumptio iterata v. A; presumptio reiterata v. B. f) prosequatur B 1. g) deest B. h) des. B. C. i) deest A. k) nec B 1. l) novum cap. inc. B 1. m) existimantes A. n) Everh. C 1. o) Babenb. B. p) Cistensis A; Eistensis C; Eihstetensis B 1. q) Herm. C 1. r) Tortonenensis B 1. s) d. o. A. t) ydempt. A. u) deest A.

1) vel — utimini ex *Sallust. Catil.* 20.

enitescere procurabit. O cruda superbia, o infelix arrogan- 1159.
tia, quae de caelo angelum, de paradyso hominem precipi-
tasti! Timeo, quod et^a Mediolanensibus haec^a pestis fatale
debeat exitium preparare. Parum se cavit ab hoc vicio tu-
moris^b, de quo dictum est: *Tu signaculum similitudinis,* Ezech. 28,
12.
plenus sapientia et perfectus decore in deliciis paradysi
Dei fuisti. Parum et ille, cui concessum est ex omni ligno Gen. 2, 16.
paradysi comedere. Tu quoque non magis ac illi, cui et
haec et multa alia de illis dicta quadam proportione simili-
tudinis possunt assignari. Ille inter angelos primus et Lucifer
appellatus, tu inter urbes Italiae prima, inter orbis una de
primis; ille in deliciis paradysi, tu in deliciis huius mundi
nullius indiga fuisti. Ille plenus^c sapientia et perfectus decore,
tu cum multos habeas et sapientes et phylosophos, timeo, ne
illis competenter dicatur: *Et omnis sapientia eorum devorata* Ps. 106, 27.
est. Novimus maximas civitates et antiquas, Babilonem^d,
Niniven, bello subactas, factas ad ultimum delubra draconum, cf. Es. 13,
21. 22.
habitacula strutionum. Tibi certe cras quoque fiet idem, ut,
nisi resipueris, in edibus tuis lugubri voce respondeant ululae,
saltent pilosi. Absit tamen^e hoc, avertat hoc^f a te Deus!
Cupio equidem ego in hac parte potius loqui mendacium
quam verus propheta inveniri. Tibi, serenissimo domino
nostro, fideliter suggerendum putamus, ut pro iniuria Me-
diolanensium officia^g vindictae bonus iudex^f bono animo stu-
deas adimplere. Nec enim frustra sunt instituta potestas
regis, arma militis et ungula carnificis, disciplina dominantis
et severitas boni patris. Habent, ut ait quidam, ista omnia
modos suos, causas, rationes, utilitates. Haec cum timentur,
et mali coercentur, et boni quiete inter malos vivunt. Fal-
luntur Mediolanenses, si putant modo in te falli quod dicitur¹:

An nescis longas regibus esse manus?

Venisti et vicisti. Nec minus tibi facile est^h victos vincere,
quam prima fronte rebellantesⁱ sine difficultate superasse.
Idem tibi imperium, idem *corporis^k et* animi robur, eadem
militiae virtus, eadem devotio militantium. Solum tibi restat
disquirere, qua vindicta, qua pena percellendi sint^l, qui
totiens legibus ac legitimo imperio contradicunt. Quamvis
autem extraordinaria pena iure coercenti essent, imperialis
[tamen^m] clementia hanc moderationem decenter tenebit, ut
non [quidem^m] sicut illi meruerunt, sed sicut te decet, iniuriam

a) *deest C.* b) *timoris post add. B 1, et ita B 2.* c) *primus A.* d) *Babylonem B 1.*
e) *hec t. A.* f) *deest A.* g) *officium C.* h) *deest B.* i) *rebelles A.*
k) *c. et des. A.* l) *sunt B 1.* m) *deest B. C.*

1) *Ovid. Her. XVII, 166.*

1159. persequaris. Non¹ plus aput te valeat Mediolanensium scelus quam tua dignitas, ne magis irae tuae quam famae, quam iusticiae consuluisse videaris. Nam, si digna pena pro factis eorum queritur, si magnitudo sceleris ventilatur, novo consilio hoc [negotium^a] eget et, ut verum fatear, nostra ingenia exsuperat. Quare his adversus eos utendum censeo, quae legibus comparata sunt, bonumque imperatorem et iustum iudicem declarabit^b cum inimicis ante legibus quam armis decertare'. Dixerat^c, eiusque sententiam et augustus ipse et obtimates universi commendant.

p. 460. 27.^d Itaque proponuntur edicta, iterumque Mediolanenses
(25) in ius per legitimas citantur inducias. Die statuta Friderico aput villam regiam quae vocatur Marinca^{e.2} commorante, per legatos suos Mediolanenses se presentant, videlicet per archiepiscopum suae civitatis et per alios quosdam multae quidem eloquentiae, parvae^f sapientiae. Unde et archiepiscopus, sive vera sive simulata infirmitate, societati illorum se subtrahit. Illi autem dum artius de prestitis sacramentis deque aliis pacis pactionibus, de federe violato convenirentur, cum aliud non potuissent, responderunt: 'Iuravimus quidem, sed iuramentum adtendere non promisimus'. Digna responsio, ut moribus oratio consonaret, et qui prave ac perfide vivere et facere consueverant, aliter ac perfide et prave loqui non potuissent, ut vitam flagitiosam sermo inlotus comitaretur. Cumque^g haec et alia multa vicio procacitatis verba protulissent, infecto pacis negotio discedunt, aliusque illis dies prefigitur.

(26) 28. Inter haec videns imperator, Mediolanensium superbiam non nisi in manu gravi et forti posse compesci, cum, ut supra memoravimus³, dimisso exercitu ipse cum paucis remansisset, auxilia ultramontanorum contra reprobam civitatem acciend^h reputavit. Itaque missis nunciis imperatricem advocat etⁱ ducem Baioariae Heinricum^k aliosque tam episcopos quam proceres imperii, commonens eos fidelitatis suae, ne desertores regni pro tanta temeritate de impunitate laentur; velle se probare ipsorum benivolentiam circa statum imperii conservandum impetumque^l inimicorum cohibendum. Illi, accepta legatione, alacri animo se ad novam in proximo vere accingunt expeditionem.

a) deest B. C. b) declarabis A. c) h. l. novum inc. cap. A 1. d) nulla cap. dist. B 1. e) Marnica C 2. f) sed p. B. g) et add. B 1. h) accipienda A. i) deest A. k) H. A. l) que deest B 1.

1) Non — comparata sunt ad Sallust. Catil. 51. conformata. 2) Marenngo, in meridie Alexandriae. Erat ibi Fridericus 7—22. Febr.; Stumpf nr. 3842. 3844—3846. 3) III, 50.

29. Inter haec Fridericus nichil¹ aput se remissum,^{1159.}
 nichil aput hostes tutum pati. Inpigre prudenterque suorum⁽²⁷⁾
 et hostium res pariter adtendere, explorare, quid boni utrim-
 que aut contra esset. Itaque, dimisso exercitu, cum paucis
 territoria provinciae circuit, militem novum et auxilarios^a
 percensuit, castella et munitiones, utpote Verrucam^b, Serra-
 longa* et caetera quae in^c terra illa magis inexpugnabilia
 nec aggressionem facile capi videbantur, suscepta, in discrimen
 hostium et ad suorum presidium sapienter providit^d. Novam
 Laudam toto tempore quadragesimae summo studio com-^{Febr. 25.}
 munit², vallum immensum exstruit, portas et propugnacula^{Apr. 11.}
 disponit; oportunum ratus futuri belli negotiis, si in tam
 vicina civitate, utpote 20 miliaris a Mediolano distante,
 magnam bellatorum^e multitudinem subito et locare posset et
 invenire. Deinde usque^f Cumam progrediens, honorificen-
 tissime recipitur, fedus et auxilium poscit et accipit^g.

30.^h Est autem in lacu Cumano insula divitiis habun-⁽²⁸⁾
 dans, hominibus bellicosis referta, quae nisi valde cruenta
 victoria a quoquam capi difficile putabatur. Erat autem
 amica Mediolanensibus et multo tempore per fedus coniuncta.
 Princeps propter commeatum venientium ad se etⁱ rede-
 untium^k optimum ratus eo membro corpus insidiosae civi-
 tatis mutilare, concepta spe atque fiducia, insulam se vel
 sicut hostem infestum contra hostes vel, si hoc elegerint,
 tamquam benignum imperatorem ad socios et amicos intra-
 turum comminatur. Nec mora, cum paucis quos secum ha-
 bebat naves ingressus, coepit remigare. Insulani dum prin-
 cipis spiritum simul et audaciam cognovissent, divino quo-
 dam timore concussi, obviam navigio pergunt, pacem petunt,
 cum magno plausu et alacritate venientem excipiunt, fide-
 litatem iurant, muneribus honorant. Satisque fidelis in poste-
 rum nobis gens illa reperta est. Idque prospectum^l singu-
 lari consilio principis, ut homines illi insulani feri ac pyratice
 rabie assueti, in tam strictis viarum faucibus usui et opor-
 tunitati^m nostrorum recuperarentur. Quid amplius miran-
 dum in hac victoria? An principis magnanimitasⁿ, quod
 tantam rem hoc modo attemptare non metuit, an felici-
 tas, quod rem^o adeo periculosam sine periculo devicit?

* Lou add. C.

a) auxilarios B 1. b) Verucam A. c) m. in t. i. A. d) prev. A. e) m. b. C.
 f) C. u. A 1. g) accepit B 1. h) nulla cap. dist. A. B 1. i) ac C. k) re-
 vertentium A. l) profectum A. m) oportunitate B 1. n) principis add. A. o) deest C.

1) nichil — esset ex Sallust. Iug. 88.
 d. 23. Mart.; Stumpf nr. 3848.

2) Laude charta data est

1159. Sed utrumque mirabile, quod et aggredi ausus, et quod^a tanta felicitate* gloriosum complevit triumphum.

31. Simili modo aput Placentiam factum est. Quae et ipsa Mediolanensibus confederata propter diversas causas in-visa videbatur et defectionis opinionem dudum incurrerat. Unde etiam, ut supra memoravimus¹, iure possessionis iussi fuerant vallum replere turresque deponere, ut minitando
 p. 461. magis quam puniendo reprimerentur perturbandae civitatis auctores. Eodem quoque tempore egressi fuerant de Placentia latrunculi et nuncios principis, qui de Genua promissam ferebant pecuniam, circiter quingenta talenta, ex insidiis circumvenerunt et memoratam pecuniae quantitatem diripuerunt. Ob haec et alia fraudis experimenta cum eos sicut indubitanter rerum novarum cupidos augustus suspectos haberet, cum paucis tamen sine pavore civitatem² ingreditur,
 Apr. 5. dominicam palmarum debito festo peragit, caeteraque quae ibidem agenda^b fuerant congrue ordinavit pecuniamque direptam, vix a civibus exoratus, recepit.

(29)
 Apr. 12. 32. Anno dominicae incarnationis 1159. Fridericus pascha aput Mutinam celebravit, festoque terminato, in territorium Bononiense, ubi tunc manebat exercitus, demigrans, adventu
 Febr. 25. suo universos laetificavit. Nempe a die quo cinis super capita fidelium poni solet usque tunc semel tantum ad exercitum venerat, supradictis negotiis occupatus. Dimiserat tamen loco suo venerabilem^c virum Eberhardum Babinbergensem episcopum, qui venientes et negotia habentes audiret causasque eorum diligenti examinatione terminaret. Erat enim idem episcopus religione et scientia peditus vitaeque purioris institutionibus instructus. Cumque ad fidem imperii et honorem pre caeteris diligentiam habere^d cognitus esset, aput quam plurimas terras opinio de eo celeberrima pervulgata^e est. Eiusque studium circa Scripturae sensus ac questionum discussionem tam attente versabatur, ut inter prelia commanens diversas emergentes^f curas earum sedula meditatione solaretur. Cum autem omnes episcopos seu cuiuslibet ordinis aecclesiastici viros imperator diligeret eosque ampliori honore dignos duceret, specialiter tamen memorati viri sicut prudentissimi nitebatur^g consilio, eumque dignum estimavit, in cuius arbitratu et discretione operas suas locaret et onus simul ac honorem communicaret.

* ac facilitate *add. C.*

a) *deest A.* b) *perag. C.* c) *honorabilem A.* d) *deest B 1, ubi diligentia corr. diligentiam.* e) *permulg. A.* f) *et ingentes C.* g) *utebatur B 2.*

1) *IV, 11.* 2) *Placentiam.*

33. Iam dies aderat, quae Mediolanensibus tercio vel quarto prefixa fuerat. Tum imperator, convocatis iudicibus et legis peritis, qui in ea civitate frequentes aderant, citari iubet Mediolanenses. Cum autem nemo compareret, qui absentiae illorum causam rationabilem ederet, tamquam contumaces, rebelles et imperii desertores severitatis sententiam excipiunt, hostes pronunciantur, res eorum direptioni, personae servituti adiudicantur; eiusque rei occasione in audientia principis satis disputatum est luculenterque expressum, quae pena excipere debeat qui defectionis aut lesae maiestatis rei forent deprehensi.

34.^a Preter* alios principes, nobiles atque sapientes interfuere huic collationi et^b negotio sedis apostolicae legati, videlicet Octavianus tituli Sanctae Ceciliae presbiter cardinalis, Henricus^c tituli Sanctorum Nerei et^d Achillei, Wilhelmus^e cardinalis diaconus, antea Papiensis archidiaconus, et Gwido Cremensis diaconus cardinalis, missi a papa Adriano. Quorum itineris causas simulque nunciorum senatus populique Romani [necnon^f et alia quedam] rescriptum litterarum venerabilis viri Eberhardi^g Babinbergensis episcopi subter annotatum continet; quod tale est:

Reverentissimo patri et domino Eberhardo^h Salzburgergensis aeccliesiae archiepiscopo Eberhardus^g Babinbergensisⁱ gratia Dei si quid est cum oratione qualicumque servitium devotissimum. Scio, pater sanctissime, sacrae pietatis affectu vos compati meis^k laboribus et animae mihi salutem et corpori quietem concupiscere. Ut autem noveritis, quoad compati vos mihi oporteat, dico vobis, quod iam tedet animam meam vitae meae, duo ferens onera in animo meo mihi^l gravissima, quod et cinctus ducor quo nolo, et quamdiu durare debeat ignoro, vestris et aliorum fidelium orationibus adiuvari desiderans, ut ab illis separer quibus iuravit Dominus in ira sua: 'Si introibunt in requiem meam'. Super^{Ps. 94, 11.} haec tempora periculosa instare videntur, et^m prope est, ut inter regnum et sacerdotium moveatur discordia. Et quidem cardinalibus a domno papa [Adrianoⁿ] ad domnum imperatorem transmissis, domno videlicet Octaviano et domno Wilhelmo^o quondam Papiensi archidiacono, post

* B* ita pergit: Principi iuxta Bononiam morante, venerunt ad eum sedis ap. l.

a) nulla cap. dist. A 1. b) negotioque A. c) Wilh. A. d) et A. des. B 1. e) Wills A; Willehellemus B 1; Willih. B* semper. f) haec des. B. C. g) E. A. h) F. A. i) episcopus B. A 2. k) deest A; m. v. c. B; m. c. B*. l) deest A. m) et p. est des. A; et deest B 1. B*. n) deest B. C. o) Will. A; Willehelmo B 1; Willelmo C 1.

1159. *lene principium et ingressum quasi pacificum capitula durissima proposita sunt. Verbi gratia: Nuncios ad Urbem ignorante apostolico ab imperatore non esse mittendos, cum omnis magistratus inibi beati Petri sit cum universis regalibus. De dominicalibus apostolici^a fodrum non esse colligendum, nisi tempore suscipiendae coronae. Episcopos Italiae solum sacramentum fidelitatis sine hominio facere debere domno imperatori, neque nuncios imperatoris in palatiis *episcoporum*^b recipiendos. De possessionibus aecclesiae Romanae restituendis, Tiburti^{c.1}, Ferrariae^d, p. 462. Massae, Ficorolii², totius terrae cometissae Mahtildis^e, totius terrae quae ab Aquapendente est usque^f Romam, ducatus Spoletani, insularum Sardiniae, Corsicae. Domno autem imperatore super his iusticiam et consilium constanter offerente, si et ipsi iusticiam vellent facere et^g recipere, illis vero recipere tantum volentibus et non facere^g, hac ratione, quod domnum apostolicum **causae**^h subicere ac iudicio sistere non possent, et e contrario domno imperatore multa proponenteⁱ de rupta concordia, quae in verbo veritatis sibi compromissa fuerat, de Grecis, de^k Siculo, de Romanis sine communi consensu non recipiendis, de cardinalibus quoque sine permissione imperiali libere per regnum trans-euntibus et regalia episcoporum palatia ingredientibus et aecclesias Dei gravantibus, de iniustis appellationibus et caeteris quam pluribus brevitatem superantibus, cum apostolicus per nuncium et litteras cardinalium predictorum ex consensu imperatoris submonitus, cardinales alios ad haec omnia complananda requisitus his qui aderant nunciis suis et curiae principibus nollet adiungere, unitatis et concordiae verbum diu^l desideratum, peccatis nostris exigentibus, evacuatum est. Et dum haec agerentur, nuncii Romanorum supervenientes et ea quae pacis sunt rogantes, bene recepti ac dimissi sunt. Rogatu tamen cardinalium domnus imperator nuncios ad domnum papam et ad Urbem missurus est, ut cum apostolico, si^m ipse voluerit, primo loco pax fiatⁿ, sin autem, cum senatu et populo Romano. Domnus^o imperator in magna est gloria, domnam imperatricem et ducem Baioariae et Saxoniae cum aliis superventuris principibus et copiis exercitus expectans et quosdam ex melioribus de Mediolano et Brixia in vinculis retinens. Valetē^p.*

a) amplius A perperam. b) deest A. B*. c) tributa B 1. B*; et tributis C.
d) Ferrariae B 1. e) Mathildis A. f) u. ad A 1. g) et — facere des. B 2.
h) deest A. B. B*. i) preponente B 1. B*. k) et de B. l) dñi A. C 1. 2.
m) subse B. n) fiet C. o) Domnus — retinens des. B*. p) deest B.

1) Ita recte codd. A; v. Ficker, 'Forschungen z. St. u. RG. Italiens' II, p. 306; SB. l. l. p. 336. 2) Figheruolo.

35.* *Imperator ad haec verba cardinalium tale dedit¹¹⁵⁹. responsum: 'Quamvis non ignorem, ad tanta negotia non ex animi mei sententia, sed ex consilio principum me respondere debere, sine preiudicio tamen sapientium hoc absque consultatione respondeo. Episcoporum Italiae ego quidem non affecto hominum, si tamen et eos de nostris regalibus nichil delectat habere. Qui si gratanter audierint a Romano presule: „Quid tibi et regi“? consequenter quoque eos ab imperatore non pigeat audire: „Quid tibi et possessioni“? Nuncios nostros non esse recipiendos in palatiis episcoporum, asserit. Concedo, si forte aliquis episcoporum habet in suo proprio solo et non in nostro palatium. Si autem in nostro solo et allodio sunt palatia episcoporum, cum profecto omne quod inaedificatur^a solo cedat¹, nostra sunt et palatia. Iniuria ergo esset, si quis nuncios nostros a regiis palatiis prohiberet. Legatos ab imperatore ad Urbem non esse mittendos, affirmat, cum omnis magistratus inibi beati Petri sit cum universis regalibus. Haec res, fateor, magna est et gravis graviorique et maturiori egens consilio. Nam cum divina ordinatione ego Romanus imperator et dicar et sim, speciem tantum dominantis effingo et inane utique porto nomen ac sine re, si urbis Romae de manu nostra potestas fuerit excussa.

36.^b Haec Augusto et his similia prefatis capitulis argute⁽³¹⁾ respondente, consilium initur, ut ex parte summi pontificis cardinales sex et ex parte principis sex episcopi religiosi, prudentes et qui Deum timeant, eligantur, tantorum negotiorum hinc inde cognitionem accepturi tantamque litem congruo fine decisuri. Verum, ut supra^c taxatum est, ex parte Romanorum etiam hoc consilium dicitur fuisse evacuatum. Super hoc quoque capitulo audi epistolam imperatoris directam Eberhardo Salzburgensi archiepiscopo in hunc modum:

Quoniam quidem fidelitatis tuae constantiam, quam pro consuetudine exhibere soles imperio, frequenter experti sumus, quae apud nos sunt discretionis tuae significamus et prudentiae tuae consilium advocamus. Venerunt siquidem ad nos duo cardinales a papa missi ad hoc, ut inter nos et illum fieret concordia. Dixerunt igitur, quod papa^d illam requireret pacem atque concordiam quae inter papam Eugenium et nos facta fuerat et scripta². Nos respondimus,

* c. 35. 36. des. A.

a) aedif. C. b) nulla cap. dist. B 1. c) s. tax. post del. B', ubi est deest. d) propter B 1. 2.

1) Cf. Digest. XLI, tit. I, 7. 10. 2) Die 23. Martii a. 1153. Constantiae, LL. II, p. 92.

1159. *quod pacem quidem inviolabiliter huc usque tenuissemus, de caetero autem neque eam tenere neque ea teneri vellemus, quoniam ipse prior eam violasset in Siculo, cui ipse sine nobis reconciliari non debuisset. Adiecimus tamen, quod omnem iusticiam dare et accipere parati essemus sive secundum humana sive secundum scripta divina. Si vero*
 p. 463. *iusticia gravis videretur, consilio principum et relligiosorum virorum^a pro amore Dei et aecclesiae libenter nos supponeremus. Placuit verbum nostrum cardinalibus. Dixerunt tamen, nisi prius cognita papae voluntate super hoc se nil posse vel audere. Missis nunciis, verbum nostrum cognovit papa mandavitque sicut prius, aliam se nolle concordiam quam illam quae inter papam Eugenium et nos facta fuisset. Nos supradicto modo hoc recusavimus et in presentia et sub^a testimonio omnium Teutonicorum et Longobardorum episcoporum et laicorum principum et baronum et vavassorum omnem iusticiam atque^b consilium obtulimus, ut^c et nos acciperemus iusticiam. Presentes ibidem fuere Romanorum civium legati, qui cum indignatione mirabantur super his quae audierunt. Mandavit enim papa nova et gravia et numquam prius audita, quae sine consilio tuo et aliorum fidelium imperii pertractari non possunt. Haec discretioni tuae communicavimus, ut, si qua tibi super his occurrerint, nosse veritatem non sit inutile. Rogamus etiam, ut, si necesse fuerit et nos tibi mandaverimus, ad nos pro tanto negotio venire non differas^d.*

(32) 37. At Mediolanenses novarum turbarum non iam in occulto, sed apertissime tale sumunt principium. Nondum
 Apr. 12. *finita sollempnitate^e paschali, omnibus copiis suis adunatis, egressi sunt, oppidum Trecium^f, ubi Fridericum^g iam in priori adventu milites suos locasse memoravimus¹, vi capere properantes, quoniam pernitiiosa videbatur obsidio principe intra provintiam existente. Iam enim intra civitatem cupidine castris potiundi machinas aliaque quae incepto usui forent preparaverant. Ita² conatus eorum et delicta occultiora fuere. Quae postquam ex sententia instruunt, de improvise^h cum magna multitudine oppidum circumveniunt, ac quidam eorum murum modo suffodere modo scalis aggredi cupere, pars eminus glande aut lapidibus seu iaculis pugnare. Milites Romani tumultu percussi, alii armaⁱ capere^k, pars territos*

a) deest C. b) sive B. B*. c) et ut C. d) B* addit: Haec hactenus, *pergens* c. 49. e) sollepn. B 1. f) Crecium A 1. g) Fredericum h. l. A. h) improvise B. i) arma alii B. k) cupere B.

1) III, 30. 2) In sequenti capitis parte ex Sallust. Iug. 38. 57. 58. Catil. 60. 61. verba sumpsit auctor.

confirmare, quidam in proximos saxa devolvere, tela eminus ^{1159.} missa^a remittere, pauci in pluribus minus frustrati, si Ligures propius^b accessissent. Omnia aspera, omnia feda, atrocitate utrimque preliantium periculum anceps, victoria primo in incerto erat. Per totum vero^c triduum continue pugnatum est. Verum enimvero^d castellani die nocteque vigiliis, ieiuniis laboreque fatigati, impetum hostium diutius sustinere non poterant, cum hi per vices et successiones alter alteri laboranti succurreret, istorum^e vero nullus loco quem^f uti defenderet acceperat cedere potuisset. Defessis itaque omnibus et exhaustis atque languidis, ubi locum hostibus introeundi dederunt, Ligures cuncti irrumpere^g, oppidani universi vel occisi vel capti. Porro in suos proprios gentiles, quos ibidem repperere, amplius^h quam in nostros insaniebant, nec ulla fuit eisⁱ in Conlatinos^k miseratio. Nostri autem ob imperatoris reverentiam seu metum captivitati^l servati sunt circiter octoginta^m milites de regia clientela. Sed nec hosti triumphanti usquequaque laeta cessit victoria, quam pluribus ex illis caesis et letali vulnere sauciatis. Ita Treciumⁿ, Mediolanensium prius municipium, ab ipsis captum, crematum et funditus destructum est.

38. Haec audiens Fridericus paulisper mestus, iram ⁽³³⁾ cohibuit, indignationem dissimulavit, impetum militum continuit; curiam ante indictam^o aput Roncaliam gloriose celebravit et ibidem copiosam multitudinem bellatorum collegit. Deinde cum maxima cura ultum ire iniurias festinat et toto apparatu, toto^p exercitu in Liguriam irruit, agros inflamat, vastat, vineas demolitur, ficus exterminat omnesque fructiferas arbores aut succidi aut decorticari precepit totamque^l regionem depopulatur, statuens non ante obsidere civitatem, quam penuria necessariorum affligerentur. Aut enim tunc inopia victualium coactos ultro^q supplicaturos, aut, si ad finem usque in eadem pertinacia duravissent, obsidione inclusos fame consumendos vel ad deditionem cogendos arbitrabatur, multoque faciliores ad affligendum fore, si post intervallum temporis iterum atque iterum anxius incubuisset.

39.^r Itaque omnes eorum exitus asservari^s precepit, frumenti aliarumque rerum eis auferens commertium, edic-

a) emissa A. b) L. appropinquassent A. c) enim C. d) enim A 1; eciam A 2. e) illorum A. f) quemquem A. g) irumpere corr. irrumpere B 1; erumpere C. h) ante C. i) deest B 1. k) Collat. B 1. l) captivati C, corr. captivitati B 1. m) septuaginta corr. octoginta B 1. n) Trecium A 1. o) ante-dictam A 2. p) deest B. q) ultra C. r) nulla cap. dist. A, ubi rubra huc pertinens ad sequens cap. refertur. s) obs. A 1.

1) totamque — commertium ad Ioseph. bell. Iud. III, 7. conformata.

1159. tumque proposuit, qua pena ferirentur transgressores, quove premio donari debuissent qui venditores harum rerum [et* socios hostium] proderent^a. Mediolanenses autem [frumenti* quidem aliarumque] omnium rerum tametsi copiam intus habebant, metu tamen futurae obsidionis vehementius affiebantur, et cum iam cybaria ipsa ad modicam mensuram venderentur, ampliorem eis cupiditatem movebat, quod ius edendi liberum non haberent, ac, velut omnia [iam*] defecissent, egre ferebant. Interdum quoque, assumptis secum bellatoribus, imperator usque ad civitatem profectus est, estimans eos aliquid ausuros, quo vel publico congressu eos protereret^b, si contra venissent, vel, si excurrere attemptarent, item a calamitate alieni non remanerent. Quod et factum est; nam inconsulte ad ostentationem suarum virium egressos, facto in eos impetu, prevenit compluresque ex eis cepit et occidit.

(34) 40. Cumque super tali negotio imperator cum exercitu ultra Mediolanum processisset, Mediolanenses cum quingentis equitibus occulte ad Novam Laudam in die sancto pentecostes^c venientes, predam pecorum abigere. Episcopo vero Mantuano Carsidonio^d et marchione Garnerio de Ancona cum sufficiente militia eos insecutis, cum^e audissent voces clamorosas^f paucissimorum Alemannorum, Mediolanenses territi et in fugam versi^g, quosdam occisos, 16 captos de suis melioribus ibidem perdiderunt. Iuste^h autem divinaⁱ eos ultio persecuta est, ut, qui sanctissimo diei debitam reverentiam et honorem exhibere contempserunt, ipsi cum dispendio atque dedecore reverti cogentur.

41. Quadraginta continuis diebus terram hostium vastatio tenuit, interque^k caeteras arces, turres^l et munitiones, quae vel opere vel natura munitae erant, quoddam castrum, quod Mons Sancti Iohannis dicebatur^{m.1}, usque ad id tempus inexpugnabile habitum, obsessum et brevi tempore captum est. Paulatim igitur reprobo capiti propria membra in tantum mutilataⁿ sunt et precisa, ut inter multa oppida et plurima castella vix duo tunc ipsis residua remanserint.

(35) 42. Hisdem diebus Brixianenses, et ipsi quoque novis rebus studentes, comitatum Cremonensium depredationis et

* *Haec desunt B. C.*

a) prodere voluissent. Illi a. A. b) protereret B 1. c) pentecosten corr. pentecostes B 1. d) N. A. e) et cum B 1. f) clamorosas A. g) conversi A h) Iusta A. i) e. d. B 1. k) que deest B 1. l) deest B. m) vocabatur C. n) mutilata — vix duo des. A.

1) *De cuius situ non constat; Giesebrecht, KG. V, p. 195.*

latrocinandi causa ingrediuntur. Erant quippe Mediolanen-1159.
sibus amicitia et societate coniuncti. Iam autem antea Cremonenses premoniti ab^a suis exploratoribus non inparati inveniuntur, sed ex insidiis erumpentes, improvisos invadunt, resistentes paulisper mox in fugam vertunt, predam eripiunt, equites 67, pedites fere 300 partim occidunt partim captivos abducunt. Imperator post vastationem hostium Laudam pergit¹ ibique Italicum exercitum dimittit, copias militum, qui de transmontanis expectabantur, ibidem prestolaturus.

43. Et clades quidem Mediolanensium in^b peius cottidie⁽³⁶⁾ procedebant, cum in facinus magis accenderentur adversis, et populum in urbe fames iam acrior possideret. Non enim spe victoriae maior pars eorum^c, sed desperatione salutis ferocius movebantur^d, nec eos videntes tot mala coepti penitebat, sed ceci et amentes facti, etiam in personam christianissimi principis ausi sunt conspirare, obliti, quod iuxta legem eius facti pena animae amissionem sustinet et memoria rei post mortem dampnatur. Itaque quendam qui se stultum et mente captum simularet inveniunt eumque ad castra Friderici dirigunt, qui tunc apud Laudam morabatur, ut quovis modo violentas manus imperatori iniceret. Erat autem hic homo tam magnus corpore tantusque viribus, ut non sine causa tantam audaciam concepissem videretur. Animatus itaque multis blandimentis multisque promissionibus, ad novum facinus, ad scelus maximum accingitur. Laudam pergit, castra ingreditur, et stulticiam seu furiam maniae simulans, ut id genus hominum solet, potius iocis et ludicris celebratur, quam a tentoriis excludatur. Porro tentoria Friderici tunc vicina fuerant et pene super litus Adduae locata, cuius loci ea facies isque situs^e erat, ut labentem inevitabiliter aut^f convexum obrueret precipitium aut subter labentis fluminis vorago esset exceptura. Prefatus ergo diem aptum et horam servans, quando imperatorem solum posset invenire, ut conceptum facinus ad effectum perduceret, quodam mane primo diluculo egredientem de cubiculo tentorii, ut more suo coram sanctorum reliquiis orationum suarum Deo munia^g persolveret, conspicatur, seque optatum tempus ratus adeptum, accurrit, scelestas manus inicit et modo trahendo modo portando versus precipitium contendere coepit, potitusque esset forsitan nefario proposito, nisi divina miseratio ad defensionem divi principis manum extendisset.

a) ita B 1. C 1; a A 1.

b) impeius B 1.

c) deest B.

d) movebatur A 1.

e) locus A.

f) deest A.

g) munera A.

1) Die 30. Iunii a. 1159. apud Novam Laudam charta data est; Stumpf nr. 3859.

1159. Namque dum hoc modo ille trahendo, iste renitendo, uterque pro viribus conaretur, accidit, ut funibus quibus tabernacula suspenduntur implicati ambo caderent ad terram. Iamque vociferantis principis clamor auditus cubicularios exciverat^a; qui accurrentes sceleratum monstrum comprehendunt et multis plagis affectum eodem loco precipitatum dimergunt. *Talis* de illo tunc opinio fuerat. Nos tamen audivimus, eundem vere furiosum fuisse^b et innocenter vitam perdidisse*.

p. 465.
(37) 44. Mediolanenses tantum se facinus frustra^c suscepisse dolentes, subsequenter aliud intendunt. Octo de suis precio ad cremandam Laudam conducunt. Quorum unus dum nocte intempesta promissum implere vellet ac aedibus ignem iniecisset, invenerunt eum vigiles et comprehensum, dum propositum confessus fuisset, mane facto eum patibulo contra Mediolanum erecto suspenderunt. Quidam etiam se mentitus monachum, explorator et eorundem criminum obnoxius, simili modo vitam finivit.

45.^d Non multo post a quodam divino monitore litteras imperatori allatas^e accepimus, quendam venisse in Italiam sive Hyspanum sive Arabum Sarracenum, aetate senem, facie deformem et luscum, discipulos vel socios pene viginti habentem, malis consiliis et arte venefica prioribus multo potentiores eumque mortis contemptorem^f, pariter cum suis sequacibus magnum se munus consecutos arbitrantes, si gloriam^g et nomen sibi perpetuum principis sanguine comparassent. Preciosa ipsum quasi munuscula laturum, medicinas, anulos, gemmas, frena, calcaria, venenatis furfuribus circumlita^h, adeo violenter et efficaciter toxicata, ut mortem non evaderet imperator, si vel manu nuda ea attigisset. Sicam quoque latentem iuxta femur gestare, ut, si quo impedimento veneni facinus non procederet, ea ad peragendum nefarium propositum uteretur. Talibus acceptis, cum per paucis communicato consilio, venturum magum iubet observari. Venientem ergo, ubi certis indiciis quae delata erantⁱ princeps vera esse cognovit, hominem asservari^k precepit, et perquirens, cuius hortatu ad tantum facinus esset precipitatus, promisit, quod vera dicenti remitteret omne supplicium, sin falsa promere maluisset, corpus eius tormentis absumeret. Ille et verbera et questiones deridens, insuper comminatus est, si quid ipse mortale pateretur, imperatorem continuo

* Talis — perdidisse *des. A.*

a) excitaverat *A.* b) esse *B 1.* c) se iterum *add. A.* d) nulla *cap. dist. A;* novum *cap. infra a verbis Venientem ergo inc. A 1, Talibus acceptis A 2.* e) directas *A.* f) contemptorem *A.* g) et n. sibi et gloriam *p. B 1.* h) circumlita *A.* i) fuerant *C.* k) asservare *B 1.*

sine dubitatione secum moriturum. Sed deceptus valde^a est; 1159. nam princeps minas eius contempnens, cum de sociis et auctoribus sceleris nullum ab eo potuisset extorquere documentum, tantam pestem tantique sceleris fabricatorem, sicut meritis erat, crucis patibulo donavit, Deoque salutis conservatori uberes gratias egit, quod tam validi malefici virus et insidias declinasset^b.

46. Interea *Beatrix*^c imperatrix, dux^d Baioariae et (38) Saxoniae Henricus^d, Conradus^e Augustensis episcopus, uti decretum erat, milites scribere, propere^f comteatu, stipendio, armis aliisque utilibus iter incipere. Profectique cum magno exercitu, paucis^g diebus in Italiam perveniunt^h suoque adventu nostris laeticiam, hostibus metum incutiunt. Erat enim isdem princeps filius, ut supra dictum est¹, Henriciⁱ ducis et Gerdrudis, filiae Lotharii imperatoris. Qui a primis cunabulis patre et matre orbatus, ubi primum² adolevit, pollens viribus, decora facie, sed multo maxime ingenio validus, non se luxui neque inertiae corrumpendum, sed, uti mos Saxonum³ est, equitare, iaculari, cursu cum equalibus certare et, cum omnes gloria anteiret, omnibus tamen carus esse^k. Eius studium, ut de quodam dicitur⁴, modestiae, decoris, sed maxime severitatis erat; cum strennuo virtute, cum modesto pudore, cum innocente abstinentia certabat; esse quam videri bonus malebat. Ita, quo minus appetebat^l gloriam, eo magis illam assequebatur. In omnibus gloriosis plurimum⁵ facere et minimum ipse de se loqui. Is, recepto ab imperatore, ut supra dictum est⁶, ducatu Baioariae, ubi⁷ naturam et mores hominum cognovit, multa cura, multo consilio in tantam claritudinem brevi pervenerat, ut, treuga per totam Baioariam^m firmata, bonis vehementer carus, malis maximo terroriⁿ esset, adeo ut, absentem velut presentem timendo, leges pacis quas sanxerat nemo sine pena capitis auderet infringere. Qui cum suos milites regiis coniunxisset, in brevi spacio novi veteresque coaluere, virtusque omnium equalis^o facta est. Nam et non multo post avunculus imperatoris, Gwelfo^p princeps Sardiniae, dux Spoleti, marchio Tusciae, et ipse

a) est v. A. b) incl. A. c) enim (pro N.) A. d) deest A 1; H. dux Bai. et Sax. A 2. e) C. A; et Conradus B 1. f) proprio B 1. g) paucisque A. h) veniunt A. C 2. i) H. A. k) esset B. l) petebat A. m) Bawariam corr. Bawariae B 1, ubi add. terram. n) terrore B 1. o) f. e. eq. C. p) Guelfo A (postea etiam Gwelfo). C.

1) II, 7. 2) ubi primum — carus esse fere verbotenus ex Sallust. Iug. c. 6. transcripta sunt. 3) gentis illius Sallust. l. c. 4) Cf. Sallust. Catil. c. 54. 5) plurimum — loqui ex Iug. 6. 6) II, 43. 7) ubi — terrori esset ad Iug. 7. conformata.

1159. novum adducens exercitum, cum multo apparatu advenit suoque adventu nostris spem triumphi, adversariis fiduciam paciscendi donavit. Ita [hi^a] duo viri sanguine coniunctissimi, utpote unus eorum alterius fratris filius, diversis inter se virtutibus certabant. Gwelfo dando¹, sublevando, ignoscendo, dux Heinricus^b severitate et malorum pernitie gloriam adeptus est. Illius facilitas, huius constantia laudabatur. Gwelfo negotiis amicorum intentus, sua negligere, nichil^c denegare quod dono dignum esset; magnas potentias affectabat, exercitum, bellum^d novum exoptabat, ubi virtus eni-

p. 466. tescere posset. At dux Heinricus^b studium modestiae decoris pretendens, non divitiis cum divite neque factione cum factioso, sed^e pro pacis negotiis absens simul presensque pugnabat. Ita memoria² nostra ingenti virtute, diversis moribus fuere hi viri^f duo, dux Heinricus^b et dux^g Gwelfo, quos, quoniam res obtulerat, silentio preterire non fuit consilium, quin utriusque naturam et mores, quantum ingenio possem, aperirem, *valdeque* iocundum, ut in his duobus clarissimis viris nostra tempora suum Catonem in uno, in altero suum Cesarem invenissent*. Redeo autem^h, unde digressus sum.

(39) 47. Cremonensium cum Mediolano discordia perpetua utrosque adeo urgebat, ut hostiliter sibi invicemⁱ incubantes, non ante manus ab armis reducendas putarent, quam vel una alteram prorsus absumeret vel superior saltem inventa superaret. Freti ergo tunc oportunitate temporis, Fridericum ad destructionem Cremae civitatis hortantur, promissis 11 milibus talentorum^k. Huius rei tali occasione sumunt exordium. Crema cum esset de comitatu et diocesi Cremonensium eiusque aecclesiae tam in spiritalibus^l quam in secularibus regenda foret arbitrio, spontanea se temeritate a suo capite abruperat, et, quod nefas erat, hostibus sociata, cum Mediolanensibus filia matri rebellare coeperat. Super hoc scismate conventa coram principe, nec citatione legitima nec vadibus, quos dudum dederat, cogi poterat, ut adversum se experientibus iudicio sisti curarent. Qua de re pro^m absentiae contumacia acⁿ contumaci absentia contra se sententiam tristem^o excipiunt hostesque iudicantur.

(40) 48. Collecta ergo valida manu, augustus, ita quod

* Haec desunt A.

a) *deest B. C.* b) H. A. c) nil A. d) n. b. C. e) sed paucis A. f) d. v. B 1. g) *deest A 2. — W. h. l. A.* h) *deest B 1.* i) *deest A.* k) *marcarum corr. talentorum B 1.* l) *sec. q. in spir. A.* m) *deest B 1, ubi post add. de.* n) et A. o) istam A.

1) dando — decoris ex *Sallust. Catil.* 54. *sumta.*

2) Cf. *Catil.* 53.

exercitus eius eas copias quas in obsidione Mediolani ha- 1159.
buerat superare videretur, partem unam cum Cremonensibus
contra Cremam dirigit, ipse cum reliquis iterum ad depopu-
landos^a Ligures agrum Mediolanensium ingreditur et cum
militia Alemannorum totam^b terram pervagatur hostilem,
completumque est et ibi illud^c quod dicitur: *Residuum lo-* Joel 1, 4
custae comedit brucus, et residuum bruci comedit eruca.
At Cremonenses cum auxiliariis et magnis copiis ad oppu-
gnandam Cremam venientes, acriter civitatem obsidione val-
lant, summis viribus impugnant. Oppidani fortiter resistunt
de muris, et ante muros equis et ad terram valide certatur.
Ibi Garnherus^d marchio Anconae^e, magnam^f viri fortis in ea
pugna gloriam consecutus, de nostris occiditur. Alii quoque
quam plures tam de nostris quam de illis ibidem^g aut occi-
duntur aut graviter sauciantur. Erat autem Cremae situs in
loco plano et campestri, opere et manu satis liberaliter accu-
ratus, naturae beneficio in quadam^h sui parte paludoso se-
defendens ambitu. Caeterum preter fossata ingentia et pro-
funda, aquis plena, duplici muro excelso circumdata, omnes
aditus et assultus facile arcere valuitⁱ. Cives civitatis bel-
latores audacissimi, et quia cum suis contubernalibus, vide-
licet Mediolanensibus et Brixinensibus^h, secundis rebus pro-
pensius usi, in atrocitatem, insolentiam ac arrogantiam irri-
tati. Circumvallata itaque civitate, hostium excursus diligenter
custodiebantur, et machinae aliaque ad oppugnationem pro-
futura sedula preparatione disponuntur.

49. Cum^{i.*} haec apud Cremam agerentur, nuntii de (41)
nobilioribus Romanae urbis ex parte senatus populique Ro-
mani ad curiam veniunt, omni devotione omnique reverentia
suum promittentes obsequium. Rogare, ne pro iniquitate
paucorum malorum et de plebe multos bonos et nobiles velit
pessundare; se esse, quorum occasione acceperit, ut impe-
rator Urbis et orbis nominetur. Fridericus^k, pro^l eo quod
in priori expeditione severius cum illis egerat, indulgentius
eorum accepta legatione, benignum illis dedit responsum et
per aliquot dies secum commoratos regaliter donavit et ab-
solvit, mittens cum eis legatos Ottonem sepe^m iam dictum
palatinumⁿ comitem et magistrum Haribertum Aquensem
prepositum, virum prudentem et in negotiis regni longa eru-
ditione exercitatum, dans hoc in mandatis, ut et ea, quae

* *B** *pergit*: Frederico apud Cremam morante nuntii.

a) pop. *A.* b) terram totam *C.* c) *deest A.* d) Werherus *A.* e) Anconę *B 1.*
f) m. gl. vir f. in ea p. c. *A.* g) poterat *A.* h) *ita C 1*; Brixinensibus *A. B.*
i) Dum *B*; Cumque *C.* k) Fridericus *h. l. etiam B 1*; princeps *B**. l) *deest C.*
m) s. i. d. *des. B**. n) palatii *C, corr. palatinum A 1.*

1159. cum populo Romano seu de stabiliendo senatu seu de recipiendo prefecto agenda forent, terminarent et cum Romano pontifice, si is^a hoc eligeret, de prenotatis^b capitulis finem facerent et concordiam stabilirent.

50.^c Qui venientes ad Urbem, cum honorifice tam a populo quam a senatu recepti essent, interque ipsos et summum pontificem crebri nuncii mediatores dirigerentur, molientibus illis more suo antiquum Romanae urbis fastum, regales se^d in nullo passi sunt inferiores inveniri, immo et ad se sepius veniri, quam ut illis occurrerent, obtinuerunt^e.

p. 467.
(42) 51. Fridericus interim in Liguria degens, ordinabat, ut aliquam cladem Mediolanensibus, qui omnes ad civitatem confugerant seque intus communierant, inferret. Itaque cum Papiensium pugnacissimis consilium init, ut ad civitatem impetum faciant seque ab hostibus fugari patiantur, ipsum vero^a ex insidiis circumventurum persequentes. Nec multum tunc opinione deceptus est. Mediolanenses enim, cum eorum impetum sensissent — iam enim predam abigere coeperant —, strennue eos persecuntur eosque resistentes^f acrius caedunt. Iam parum aberat a vera fuga his qui simulato metu cessuri erant; declinaverant enim paulisper a loco insidiarum. Tum Fridericus cohortatus suos, ab^g tergo et ex inproviso iam alacres et pene victores hostes invadit auxilioque suis, quos iam pelli acceperat, optatus advenit. Mediolanenses, qui prope iam se victoriam adeptos putabant, videntes se circumventos undique a regiis equitibus, nec ullum sibi fugae presidium superesse, adversus omnia inparati, occidi¹, capi; equi atque viri afflicti^h. Tum spectaculum horribile campis patentibus, cum medii hostium, nec pugnare nec fugam inire permissi, sine misericordia caederentur. Postremo omnia qua visus erat constrata sunt telis, armis, cadaveribus aut mortuorum aut ad mortem sauciatorum. Verum, qui numerus occisorum aut eo prelio captivorum fuerit, augustus ipse suis litteris declarat, scribens ad Albertum Frisingensem episcopum. Ait autem inter caetera: *Preterea ad consolationem tuam de presenti statu nostro aliqua tibi scribimus, quia honorem imperii et nostramⁱ prosperitatem te diligere non dubitamus. Inter alia igitur magnificavit Dominus facere nobiscum et fecit, unde facti sumus laetantes et maximas Deo gratias agentes. Maximam enim multitudinem Mediolanensium tradidit Deus in manus nostras, ita quod in*

a) deest C. b) prenominatis A. c) nulla cap. dist. B. d) in n. se A 1.
e) B¹ pergit c. 52. f) c. a. r. A 1. g) ita B 1. C; a A. h) afflicti B 1.
i) pr. n. A.

1) Ad occidi — cadaveribus cf. Sallust. Iug. 101.

*Idus Iulii**, qua data divisio apostolorum celebrari solet,^{1159.}
600 de fortioribus civitatis captivos in vinculis abduximus,^{Iul. 15.}
centum et fere 50 per campos et itinera viarum interfecti
sunt. De submersis vero et de vulneratis modus non fuit
neque numerus. Sic cum victoria ad Novam civitatem^a
Laudam reversi fuimus.

52. Ea tempestate Adrianus papa in Kalendis Septemb.⁽⁴³⁾
apud Anagniam diem clausit extremum et 2. Non. Septemb.^{Sept. 1.}
in aeclesia beati Petri, presentibus clero, senatu populoque
Romano, honorifice tumultus est, regalibus nunciis adhuc
ibidem existentibus. Post cuius obitum cardinales in sedi-
tionem conversi, gemina electione scindunt unitatem, quibus-
dam eligentibus Octavianum tituli Sanctae Ceciliae presbiterum
cardinalem, cui nomen dederunt Victor, aliis Rolandum^b
tituli Sancti Marci presbiterum cardinalem et Romanae aec-
clesiae cancellarium, cui nomen imposuerunt Alexander^c.
Verum, ut huius negotii tractatus perpetua seu continua de-
currat oratione, paulisper alia interim prosequemur^d, pro
magnitudine causae suo loco his diutius immoraturi.

53. Imperator aliam parans profectionem ad devastan-⁽⁴⁴⁾
dos fines^e Mediolanensium, cum in partem processisset, et
pabulatores in toto territorio nec equis annonam invenire
potuissent^f, reversus, cum toto exercitu ad obsidionem Cre-
mae pergit. Tum demum perituram civitatem metus invasit,
magnaque tristitia habitatores^g eius occupavit. Erant autem
et intus et foris universa plena tumultus, multaque bellica
instrumenta et in oppido et contra oppidum fabricabantur.
Erantque deinceps cottidiana eorum officia, hi quidem ex-
cursus, isti vero assultus moliri^h, magnaqueⁱ vi omnibus ibi
diebus certatur. Nam ad portas ubi quisque principum
curabat, eo acerrime niti, neque alius in alio magis quam in
se spem habere, pariterque oppidani similiter agere omnia-
que ad defensandaⁱ menia utilia vario ingenio preparare,
diffidentiam rei dissimulare; interdumque prospera fortuna,
interdum dolor eorum ad multa facinora incitavit audatiam.

54. Quadam denique die, dum exploratum fuisset, Fri-⁽⁴⁵⁾
dericum pro visenda consorte regni imperatrice, quae in
vicino castro nomine *Sanbassan^{k.2} morabatur, e castris

* itaque in Kal. Aug.³ A.

a) deest B. b) Rōlandum B*. c) B* pergit c. 60. d) prosequimur A; pro-
sequamur B 1. e) devastandum Med. agros A. f) po | B 1. g) inhab. A.
h) molliri C 1. i) defendenda B 1. k) N. A.

1) magnaue — agere ad Sallust. Iug. 60. conformata. 2) San
Bassano; de quo cf. Giesebrecht l. l. p. 203 n. 3) Quod falsum est,
cum divisio apostolorum semper incidat in Idus Iulii. W.

1159. exisse, ad portam quam regalis familia servabat pene cum sexcentis erumpunt equitibus; magnoque prelio inito, cum diu marte^a pari utrimque nil^b aliud quam occiderent, tellus cruore manavit^c, nostrique, quamvis tam pudore quam virtute summa vi resistere conarentur, illud tamen efficere non potuerunt, ut hostium manus ea die gradum retro dedisset^d. Graviter fortiterque illa die pugnatum est. Nam, si credere fas est, rivuli campestris peremptorum et sauciatorum vulneribus sanguine infecti ac provecti, imbre cruoris augmentum acceperunt. Vespere facto utrimque disceditur, illis intra septa castrorum^e, istis intra munimina muralis aggeris se recipientibus.

55.^f Rediens augustus, cum de pertinaci hostium audacia comperisset, indignatione simul et ira permotus est, ut, qui iam pene in supremis^g se potius humiles ac supplices exhibere deberent, incursiones facerent, et victores suos ipsi turbare^h non metuerent erumpnosa obsidione inclusi. Iam enim sepenumero in eruptionibus suis aut machinis flammam inicere aut tures destruere aut letali vulnere aliquos de nostris sauciare moliti suntⁱ, nullumque specimen audaciae aut ostentationis fuit, quod illi futurorum ignari premitterent; et dum iam inclinata putaretur eorum superbia, de patris facinoribus tumidi gloriabantur. Erat autem videre miseriam, quando hi qui foris, occisorum amputatis capitibus, eis quasi pila ludebant et a dextra in levam reiectis crudeli ostentui et ludibrio habebant; qui vero in oppido, inhonestum arbitantes, si quid minus auderent, captivos nostrorum sine misericordia super muros membratim discerpendo, miserabile prebebant spectaculum.

(46) 56. Ea calamitas paulisper [quidem^k] Friderico tristitiam et dignam indignationem comparavit. Qui ubi impetum insanientium continere non poterat, ac sevientium furorem reverentia principis non cohibebat, placuit in contumaces vindictae severitatem exercere^l, ut, quos non correxit lenitatis patientia, saltem indubitati supplicii pena coherceret. Iubet ergo de captivis eorum vindictam accipere eosque pro muris patibulo^e iussit appendi. Contumax autem populus, nimis de pari volens contendere, etiam ipse quosdam de nostris in vinculis positos eodem modo traxit ad supplicium eosque

a) p. m. A. b) nihil C. c) manarit C. d) dedissent A. e) deest C.
f) nulla cap. dist. A, rubra ad sequens cap. relata. g) supremis B 1. h) perturbare A (ubi non deest). i) deest A. k) deest B. C.

1) D. 18. Sept. Cremenses hostes imperii iudicavit; Böhmer-Ficker, Acta imp. p. 100.

cruce suspendit. Tum Fridericus: 'Etiamne perituri^a, contra 1159. nos ipsa vos^b nostra excitavit humanitas, et lenitate¹ nostra vobis aluistis audaciam? Iam^c quidem vobis pugnantis aliquamdiu pepercimus, captivos vestros^d miserati fuimus, vadibus vestris^e fidem servavimus, inviti muris vestris machinas admovimus, semper cedis vestrae cupidos milites continuimus. Ista omnia spernitis et nefaria temeritate nos ad excidium vestrum, ad interitum filiorum seu nepotum vestrorum provocatis. Utar ergo iam deinceps belli legibus, contendam cum pertinacia vestra, minime parcens, qui vobis ipsis parcere nolulistis'. Haec dicens, vehementer iratus, quod in sorte captivorum constituti equales cum victoribus condiciones sibi ponerent, voce preconis declarari iussit, ne ulterius ad se profugerent neve fidem sperarent; nulli enim esse parcendum. Cunctis^f autem viribus dimicarent, quantum possent saluti suae consulerent; iam enim se omnia iure belli gesturum. Itaque obsides eorum numero 40 adduci iubet, ut suspendantur. Tum interim adducuntur captivi quidam de nobilibus Mediolanensium sex milites, qui deprehensi fuerant, ubi cum Placentinis perfida miscebant colloquia. Nam, ut supra dictum est², Placentia principi etiam tunc ficta devotione et simulata adhaerebat obedientia. Erat autem unus de captivis qui ducebantur nepos presulis Mediolanensis, vir dives et cuius consilio Ligures universi plurimum niterentur. Hos quoque, contempta multa pollicitatione pecuniae, duci iubet ad supplicium, similisque his^g qui et prioribus vitae finis extitit.

57. Iamque ad civitatis perniciem machinae plurimae^h (47) admovebantur, iam turres in altum exstructae adplicari coeperant. Tum illi summa vi atque [animiⁱ] pertinacia resistere atque a muris turres arcere suisque instrumentis validis saxorum ictibus nostras machinas impellere. Effrenatis vero animis princeps obsistendum putans, obsides eorum machinis alligatos ad eorum tormenta, quae vulgo mangas³ vocant, et intra civitatem novem habebantur, decrevit obiciendos. Seditiosi, quod etiam apud barbaros incognitum et dictu quidem horrendum, auditu vero incredibile, non minus crebris ictibus turres impellebant, neque eos sanguinis et naturalis vinculi communitio nec^k aetatis movebat miseratio; sicque

a) ita codd. omnes et ms. Wilm.; perituros corr. nescio quis SS. XX. b) nos B 1. 2. c) Nam A. d) nostros A. e) nostris A. C. f) novum inc. cap., rubra c. 56. inscriptum A 2; rubram in marg. habet A 1. g) deest B 1. h) a. pl. B. i) deest B. C. k) neque C.

1) lenitate — gesturum ad Ioseph. bell. Iud. VII, 10. 11. conformata.
2) IV, 11. 31. 3) Mangana vel manganas alii dicunt; cf. Ducange ed. Henschel IV, p. 227.

1159. aliquot ex pueris^a lapidibus icti^b miserabiliter interierunt, alii miserabilius adhuc vivi superstites, crudelissimam necem et dirae calamitatis horrorem penduli expectabant. O facinus! Videres illinc liberos machinis annexos parentes implorare, crudelitatem^c et immanitatem aut verbis aut nutibus obiecare, econtra infelices patres pro infausta prole lamentari, sese miserrimos clamare, nec tamen ab impulsione cessare. Consolatus est autem eos etiam aliquis eorum, ita dicens:
- p. 469. 'O beati^{d.1}, quibus mori bene quam male vivere continget^e! Ne timeatis mori, qui^f magna mala morte effugituri estis! Si viri fortes pro libertate certantes essemus, non oporteret nos quoque super hoc aut cunctari aut expectare monitorem. Nam mors quidem libertatem animis prestat, valdeque beati qui pro patria mortui immortalitatis ordinem iam receperunt. Quam multi nostrorum antecessorum hac lege talique conditione alii torti tamque igne quam verberibus excruciiati obierunt, alii vero semesi a bestiis ad secundum eorum cibum^g vivi servati sunt. Miserores vobis^h nos sumus, qui adhuc vivimus, qui sepe mortem optantes non accipimus. Dum enim quisque nostrorum secum reputans crudelem seu barbarorum seu gentilium suorum servitutem, videre coniuges ad turpitudinem duci, alius revinctisⁱ manibus vocem filii patrem implorantis exaudiet, alius vero infelices senes ad cineres patriae videbit assidere; haec, inquam^k, quisquam nostrorum considerans, aspicere solem durabit, etiamsi vivere sine^l periculo possit? O utinam omnes^m fuissetis mortui, priusquam civitatem nostram Cremonensium manibus videremus excindiⁿ, priusquam patriam sanctam Papiensium impietate funditus erui conspiceremus! Adhuc eum orare cupientem omnes interpellebant, et effrenato quodam impetu ad iaciendum incitabantur, hoc speciem esse fortitudinis rectique consilii existimantes, hostibus stuporem mentis admirationemque audaciae relinquere. Pauci quidem rationi cedentes, filii consulere voluissent, alios autem liberorum caedis amor invasit, malorum^o quae subditi hostibus passuri fuerant cogitationem habentes, pro solatio^p necessitatis accedere. Et Crema tunc temporis taliter affecta seu potius afflicta fuerat.
- (48) 58. At Mediolanenses arbitantes, Fridericum circa obsidionem sollicitum alias laborantibus non posse succurrere, egressi cum turmis suis pene 20^q milia hominum, oppidum

a) puris A; pravus B 1. b) m. i. A. c) eius add. B. d) Ob (corr. O A 1) ergo q. A. e) contingit A, corr. continget B 1. f) quia A. g) e. et bene v. A. h) n. v. C. i) revinctus A. B 1; reiunctus B 2. k) imq. B 1. l) absque C. m) f. o. B. n) excindi A. o) malorumque q. A. p) silentio A. q) XXX C.

1) O beati — incitabantur ad Ioseph. bell. Iud. VII, 24. 25. conformata.

quoddam versus lacum Cumanum Manerbe vocatum¹ ob-1159. sidione cingunt, aggeres instruunt, machinas admovent omnibusque modis eversionem castrorum accelerare nituntur. Verum comes Gozwinus^a, qui tunc comitatum Sefrensem^b et Martusanum² iussus^c a principe satis provide administrabat, missos suos ad curiam dirigit hostiumque conamen^d denunciavit; quid facto sit opus, consulit; se quoque^e copias quantas possit^f collecturum, si ab exercitu aliquod^g sibi militiae supplementum destinetur. Imperator continuo quingentos equites armatos eo dirigere decernit^h. Comes etiam de suis colligens auxilia, non modicum coadunavit exercitum. Iamque compositis rebus, Mediolanensibus se³ ostendere, minitari, neque prelium facere neque otium pati, tantummodo hostem ab incepto retinere, neque copiam pugnandi facere, donec quiⁱ e castris expectabatur miles superveniret. Rati Ligures, id quod negotium poscebat, imperatorem laborantibus suis auxilio venturum, et indubitatum prelium futurum, obsidionem dimittunt, fugamque ineuntes, ad civitatem evadere festinant. Comes ut videt eos iam fugam cepisse, magna illos vi ab tergo urget, fugientibus instat, caedit, capit, copiosam predam diripit; reliqui amissis omnibus profugi, multique saucii, vix intra civitatem revertuntur.

59. Inter haec Placentini multis argumentis detecti sunt⁽⁴⁹⁾ studio^k rerum novandarum niti, cum Mediolanensibus crebra^l inire conciliabula, frumentum aliaque usui necessaria clanculo illis providere, quin etiam aliquos de suis Cremensibus in auxilium destinasse. Imperator satius existimans^m habere detectosⁿ inimicos quam fictos amicos, pro eo quod^o, ut dicitur⁴, nulla pestis efficacior ad nocendum quam familiaris inimicus, eosdem pro perfidia sua, ut levissimos nec^p in hac nec in illa parte fidem debitam habentes, hostes pronunciat.

Verum res exigit, ut ad scisma Romanae aecclesiae, unde digressi sumus, scribendo redeamus. Porro in hoc negotio lectorem ammonitum esse cupimus, ut non de nostro dicto vel scripto veritatem huius rei metiatur, sed, quid rectius sit, quisve⁵, ut ita^q dicam^r, iustius induit arma, ex collatione

a) Gosuinus B 2. b) Seprenensem C. c) missus B 1. d) conatum A. e) seque B. f) posset A. g) aliquid A. h) decrevit A. i) e c. qui A. k) deest B. l) deest C. m) estimans B 1. n) directos B. o) deest A. p) ne B 1. q) itam B 1. r) dixerim C.

1) *De Erba prope lacum Cumanum cogitat Giesebrecht l. l. p. 208.* 2) *Seprio et Martesana.* 3) *In sequenti capitis parte verba ex Sallust. Iug. 55. 56. sumpta.* 4) *Boetius de consol. philos. III, 5.* 5) *quis iustius induit arma Lucan. Phars. I, 126.*

1159. omnium scriptorum, quae undique media discurrerunt^a, proprio disquirat iudicio. Nos enim, si alterutrius partis res vel^b attolleremus vel extenuaremus, a proposito decidere videremur; nec utique sanum esset corpus reliquum hystoriae, si hanc partem velut principale membrum domestici favoris morbus haberet.

p. 470.
(50) 60. Divisis^c, ut supra dictum est¹, in electione Romani pontificis cardinalibus, clero ac populo Romano, cum a suis consentaneis et sequacibus alter, id est Octavianus, in prima
Oct. 4. dominica mensis Octobris, alter, id est Rolandus, in 18.² die mensis Septembris in episcopum consecratus fuisset, uterque litteras, quarum tenor subiectus est, ad declarandam rem per mundi partes destinavit.

Victor³ episcopus, servus servorum Dei, venerabilibus fratribus patriarchis, archiepiscopis, episcopis, et karissimis filiis abbatibus, ducibus, marchionibus, comitibus et caeteris principibus et egregiae familiae imperiali, in sacratissima curia domni Friderici serenissimi et^d invictissimi Romanorum imperatoris commorantibus, salutem et apostolicam benedictionem. Quam et in quantum et ecclesiastici status decorem et honorem Romani imperii et nobilitatem omnium bonorum actenus sincere dilexerimus, et quae mutuae karitatis sint invicem frequenter exhibita, nequaquam credimus a vestrae magnitudinis excidisse memoria. Nunc autem tanto propensioris dilectionis efficaciam vobis et imperio cupimus exhibere, quanto Deo auctore ad maiorem conscendimus dignitatem. Quapropter universitatem vestram, de qua plene confidimus, plurimum deprecamur, ut pro beati Petri apostolorum principis reverentia et antiquae dilectionis constantia, quae inter nos inviolabiliter perseverare dinoscitur, domnum imperatorem invictissimum commonendo rogetis, quatinus imperio sibi a divina clementia commisso et ecclesiae Dei, sponsae Ihesu Christi, cuius advocatus et defensor divinitus est constitutus, providere et subvenire non tardet, ne in tanta discordia adversariorum malitia nequiter prevalere, navicula beati Petri procellis et tempestatibus suo tempore quassari^e, et decus imperiale valeat aliquatenus^f obnubilari. Insuper*

* etc. Quam — dilexerimus etc., ceteris omissis, A.

a) discurrere C. b) vel atten. vel adtoll. A. c) Divisis in el. pergīt B'.
d) ac C. e) quassare B 1; quasare — obnubilare B'. f) aliquatinus B 1.

1) IV, 52. 2) Potius 20. die consecratum esse Alexandrum, ostendit Jaffé, Reg. p. 679. W. 3) Exstat in cod. Vindobonensi supra laudato, patriarchae Aquilegensis data.

universitati vestrae dignum ducimus intimandum, qualiter ^{1159.}
ad apostolatus officium Domino concedente vocati fuerimus.
Felicis memoriae papa Adriano, predecessore nostro, viam
universae carnis ingresso, in beati Petri basilica tumulto,
convenimus omnes de electione summi pontificis tractaturi^a.
Post longam vero collationem et diutinam deliberationem,
divina tandem inspirante clementia, electione venerabilium
fratrum nostrorum episcoporum, presbiterorum^b *sanctae*
Romanae aeccliesiae cardinalium, cleri quoque^c *Romani*
petitione, eiusdem populi assensu, etiam senatoriae digni-
tatis, honoratorum insuper capitaneorum, ad summum pon-
tificatum, annuente Deo, canonice sumus electi et in sede
apostolica collocati ac deinde prima dominica mensis
Octobris benedictionis consecrationem et nostri officii acce-
pimus plenitudinem. ^{Oct. 4.} *Quocirca universitatem vestram humi-*
liter deprecamur, quatinus apud ipsum nos precibus ad-
iuvetis, a quo omnis est potestas et honor dignitatum. Si
autem ex parte illius Rolandi quondam cancellarii, per
conspirationem et coniurationem contra aeccliesiam Dei et
imperium Wilhelmo Siculo astricti, qui die 12. post elec-
tionem nostram^d *se fecit intrudi, quod a seculis non est*
auditum, ad vos scripta pervenerint, tamquam mendatio
plena et a scismatico et heretico destinata respuatis et
aures vestras nequaquam illis ullatenus prebeat. Data^e
Segniae, 5. Kalend. Novembris^e.

61. *Alexander*^{f.1} *episcopus, servus servorum Dei, vene-* ⁽⁵¹⁾
rabilis^g *fratri Gerardo*^h *episcopo et dilectis filiis canonicis*
Bononiensis aeccliesiae et legis doctoribus caeterisque ma-
gistris Bononiae commorantibus salutem et apostolicam
benedictionem. Aeterna et incommutabilis providentia^{*}
Conditoris sanctam et immaculatam aeccliesiam a suae fun-
dationis exordio ea ratione voluit et ordine gubernari, ut
unus ei pastor et institutor existeret, cui universi aeccle-
siarum prelati absque repugnantia subiacerent, et membra
tamquam suo capiti coherentia ei se mirabili quadam uni-
tate coniungerent et ab ipso nullatenus dissiderent. Qui
vero apostolis suis pro eorum fidei firmitate promisit dicens:
*'Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad'*ⁱ *con-* ^{Matth.}
28, 20.

* etc., reliquis omissis, A.

a) tractari B 1. b) presbit. diaconorum V. c) clerique B 1. d) extra Urbem
in loco non celebri, qui Cisterna dicitur, inter Ariciam et Terracinam *add.* V.
e) Data — Nov. *des.* B^r. f) Epistola alterius *in marg.* *add.* B. g) venerabili-
bus G. A 1, et *ita* B 2. h) Gerardo B 1. i) in B.

1) *Legitur ibidem.*

1159. summationem seculi, ille procul dubio aecclesiam suam,
 p. 471. cuius ipsi apostoli magisterium assumpserunt, sua pro-
 missione fraudari nullo modo patietur, sed eam in suo
 statu et ordine, licet ad instar naviculae Petri fluctuare
 aliquando videatur, perpetuo faciet permanere. Unde et,
 quamvis hoc tempore tres falsi fratres, qui a nobis quidem
 exierunt, sed non fuerunt de nobis, transfigurantes se in
 angelos lucis, cum sint Sathanae, inconsutilem Christi
 cf. Ps. 21, tunicam, quam utique ipse idem^a, ex persona psalmigraphi^b,
 21. 22. a leonibus petit et a framea erui et de manu canis orat ac
 postulat liberari, scindere et^c laniare laborent, Christus tamen
 auctor et caput aecclesiae eam velut unicam suam sponsam
 provida gubernatione tuetur et navem egregii piscatoris,
 licet sepius quatiatur, a fluctibus non permittit naufragium
 sustinere. Porro cum antecessor noster bonae^d memoriae
 Sept. 1. Adrianus papa Kalendis Septembr., dum^e essemus Anagniae,
 debitum naturae solvisset et de terris ad caelum, de imis
 migrasset, Domino vocante, ad superna, eo Romam ad-
 Sept. 4. ducto et 2. Non. Septembr. in aecclesia beati Petri^f, pre-
 sentibus fere omnibus fratribus, satis honeste, sicut moris
 est, tumultato, coeperunt omnes fratres^g et nos cum eis se-
 cundum aecclesiae consuetudinem de substituendo pontifice
 in eadem aecclesia studiosius cogitare, et tribus diebus de
 Sept. 7. ipsa electione tractantes, tandem in personam nostram, in-
 sufficientem huic oneri et tantae dignitatis fastigio minime
 congruentem, omnes quotquot fuerunt, tribus tantum ex-
 ceptis, Octaviano scilicet, Iohanne^h de Sancto Martino et
 Gwidoneⁱ Cremense, Deo teste, quia mendatium non fingi-
 mus, sed meram^k sicut est loquimur veritatem, concorditer
 atque unanimiter conveniunt^l et nos, assentiente clero ac
 populo, in Romanum pontificem elegerunt. Duo vero, Io-
 hannes videlicet^g et Guido, quos prenotavimus, tercium
 Octavianum nominantes, ad eius electionem pertinaciter
 intendebant. Unde et ipse Octavianus in tantam audaciam
 vesaniamque^m prorupit, quod mantum, quo nos reluctantes
 et renitentes, quia nostram insufficientiam videbamus, iuxta
 morem aecclesiae Odoⁿ prior diaconorum induerat, tam-
 quam arrepticus a collo nostro propriis manibus violenter
 excussit et secum inter tumultuosos fremitus asportavit.
 Ceterum cum quidam de senatoribus tantum facinus in-
 sperissent, unus ex eis spiritu divino succensus, mantum
 ipsum de manu eripuit sevientis. Ipse vero ad quendam

a) quidem C. b) spalm. C1. c) ac dilaniare laborant B1; laniari B2.
 d) b. m. des. B1. e) dum e. des. C. f) apostoli add. B1. g) deest C.
 h) Oct. sc. et Gw. Crem. et Ioh. de S. M. B1. i) Guid. C semper. k) sed
 sicut est m. B1. l) convenerunt C. m) insan. C. n) Otto B'.

capellanum suum, qui ad hoc instructus venerat et paratus, 1159. ilico flammeos oculos fremebundus inflexit, clamans et innuens, ut mantum, quem fraudulentè secum portaverat, festinanter afferret. Quo utique sine mora delato, idem Octavianus, abstracto pilleo et capite inclinato, cunctis fratribus aut loco inde aut voluntate remotis, mantum per manus eiusdem capellani et cuiusdam clerici sui ambitiosus assumpsit, et ipse idem, quia non erat alius, in hoc opere capellano et clerico extitit coadiutor. Verum ex divino credimus iudicio contigisse, quod ea pars manti quae tegere anteriora debuerat, multis videntibus et ridentibus, posteriora tegebat; et cum ipse idem hoc emendare studiosius voluisset, quia capitium^a manti extra se raptus non poterat invenire, collo fimbrias circumduxit, ut saltim mantus ipse appensus ei quodammodo videretur. Sicque factum est, ut, sicut tortae mentis erat et intentionis obliquae, ita ex transverso et obliquo mantum fuerit in testimonium suae dampnationis indutus. Quo facto, portae aeccliesiae, quae firmatae fuerant, reserantur, et armatorum cunei, quos, sicut ex re apparuit, pecuniae largitione conduxerat, evaginatìs gladiis cum immenso strepitu cucurrerunt, et pestis illa mortifera¹, quia cardinales episcopos^b non habebat, armatorum caterva militum vallabatur. Fratres vero facinus tam immensum et a seculis inauditum^c ex insperato videntes, et formidantes, ne a conducticiis militibus truncarentur^d, sese in munitionem aeccliesiae nobiscum pariter receperunt, ibique novem diebus continuis, ne exinde libere exiremus, fecit nos quorundam senatorum assensu, quos pecunia oblata corruperat, die noctuque armata manu cum omni diligentia custodiri. Sane, populo incessanter et iugiter acclamante et in senatores pro tanta impietate multa immanitate fremente, de custodia fuimus illius munitionis erepti, sed in artiori et tutiori loco apud Transtyberim nos idem senatores, recepta inde pecunia, posuerunt. Cumque moram ibidem ferme per triduum fecissemus, universo populo tantam proditionem atque malitiam de caetero nullatenus sustinente, senatores cum nobilibus et populo venientes, nos et fratres nostros per Urbem magnifice et honorifice cum immensis laudibus et preconis, campanis etiam in transitu nostro ubique^e pulsantibus, conduxerunt, et sic tandem a violentia p. 472. persequentis erepti et nostrae redditi libertati, sequenti die

a) capitium B 1. b) c. et ep. B. V. c) non auditum C. d) truncarentur C1; unde trucidarentur C2. e) deest C.

1) Scil. Octavianus.

1159. *dominica^a venerabilibus fratribus nostris Gregorio^b Sabiniensi^c, Hubaldo Hostiensi, Bernardo, Walthero, Iulio et B. episcopis, cardinalibus quoque, abbatibus, prioribus, iudicibus, advocatis, scriniariis, primicerio et scola cantorum, nobilibus etiam et quadam parte de populo Urbis apud Nympham non longe ab Urbe insimul congregatis, munus consecrationis accepimus et, sicut in Romana aeclesia moris est, ibidem pontificali regno magnifice fuimus ac sollempniter coronati. Caeterum predictus Octavianus, cum pro consecratione, immo execratione sua, dum et in Urbe esset, et postquam latenter Urbem exivit, multos episcopos convocasset, nullum prorsus preter unum, Ferentinatem videlicet episcopum, habere potuit pro sua temeritate et vesania confirmanda. Quosdam tamen episcopos imperialibus minis, quosdam violentia laicali, quosdam vero pecuniis et blanditiis allicere voluit, sed nil, Domino impediante, profecit. Unde nec adhuc invenire^d potest, licet omnibus modis enitatur, qui ei manus execrationis imponat et se tantae faciat presumptionis et impietatis auctorem. Verum memorati Iohannes et Gwido, cecitatis tenebris obvoluti, quoniam scriptum est: 'Peccator cum venerit in profundum malorum, contempnet', nec sic a sua presumptione dampnabili resipiscunt, sed eundem Octavianum, quem sibi in statuam erexerunt, obstinata perfidia venerantur et eum, relicta unitate aeclesiae, presumunt usque adhuc tamquam ydolum aut simulachrum adorare. Ipse autem Antichristi tempora prefigurans, usque adeo erectus est supra se, ut etiam in templo Deo sederit, ostendens se tamquam sit Deus, et multi abhominacionem desolationis stantem in loco sancto non sine multa lacrimarum effusione corporeis oculis inspexerunt. Sane nos infirmitatem nostram et virtutum indigentiam cognoscentes, nostrum in Dominum iactamus cogitatum, sperantes et de Christi misericordia plenius confidentes, quod aeclesiam sanctam suam, pro qua ipse idem in substantia nostrae mortalitatis apparuit, ut eam sibi non habentem rugam aut maculam exhiberet, optata faciet tranquillitate^e laetari, et procellarum omnium inundatione sedata, nihil^f erit quod iam ei possit obsistere, ubi unicus eius sponsus voluerit nubilosa quaeque et noxia propulsare. Nunc igitur, quia nos de nostrorum meritorum qualitate diffidimus et de honestate et religione vestra plenam habemus fiduciam, vestris et universalis aeclesiae precibus infirmitatem nostram petimus adiuvari, karitatem vestram per apostolica scripta rogantes et commonentes attentius, ut*

a) dominico C. b) Gregorius B 2. B*. c) Sabinensis, Hubaldus Ostiensis, Bernhardus, Waltherus, Iulius B. B*. d) adhuc habere potest nec invenire B*. e) in tr. C. f) nil B. B*.

sicut viri catholici vos pro domo^a Domini muros inexpu- 1159.
gnabiles opponatis, et in devotione ac fidelitate matris vestrae
sacrosanctae Romanae aeccliesiae immobiliter persistentes,
ab eius unitate nullatenus recedatis. Quod si prefatus vir
impietatis ad partes vestras aliqua dampnationis suae
scripta transmiserit, ea, sicut respuenda sunt, respuatis et
tamquam vana ac sacrilega contempnere et abicere studeatis.
Noverit insuper^b discretio vestra, quod nos supra nomi-
natum Octavianum, apostaticum et scismaticum, in octavo
die a consecratione nostra — tunc enim terminum ei resi-
piscendi et ad unitatem matris aeccliesiae redeundi pre-
fiximus — tamquam inobedientem et contumacem, et illos
qui ei manus presumerent, non dicimus consecrationis, sed
execrationis imponere, et de communi fratrum nostrorum
episcoporum et cardinalium voluntate atque consilio, accensis
candelis et coetu clericorum in aeccliesia congregato^c, vin-
culo anathematis et excommunicationis astrinximus et eos
cum suo auctore diabolo condempnavimus.

62.^d Venerabilibus¹ in Christo fratribus, patriarchis, (52)
archiepiscopis, episcopis, abbatibus, ducibus, principibus,
prepositis, prioribus et caeteris aeccliesiarum prelati, ad
quos litterae istae pervenerint, Ymarus^e Tusculanus epi-
scopus* prior episcoporum, Iohannes tituli Sanctorum Sil-
vestri et Martini, Gwido Cremensis tituli Sancti Calixti^f,
sanctae Romanae aeccliesiae presbiteri cardinales, Reimundus^g
diaconus cardinalis Sanctae^h Mariae in Via lata, et
Sy. Sanctae Mariae in Dompnica et Sublacusⁱ abbas, per-
petuam in Domino salutem. Ex quo contra honorem aec-
cliesiae Dei et imperii amicitia inter domnum papam
Adrianum et Wilhelmum Siculum apud Beneventum facta p. 473.
est, dissensio et discordia^k non modica inter cardinales
sacrosanctae Romanae aeccliesiae non sine causa oborta est,
nobis scilicet, qui honorem et dignitatem sanctae Dei aec-
cliesiae et imperii nullatenus diminui volebamus, amicitiae,
quae facta fuerat in detrimentum aeccliesiae et imperii,
nequaquam consentientibus, aliis vero, qui, pecunia et multis
promissionibus obcecati, iam dicto Siculo tenebantur astricti,
conventionem ipsam taliter ut diximus fabricatam nequiter
defendentibus et quam plures in partem sui erroris attra-

* episcopus etc., reliquis omissis, A.

a) Dom. d. B. b) etiam B 1. c) congregati B 1. d) Epistola card. ex parte
Victoris papae praemittit B*. e) Yemarus A. f) Calisti C. g) Rimundus C.
h) Sanctae Mariae — Dompnica des. B. B*. i) ita B. C 1. k) concordia C 1.

1) Legitur in cod. Vindobonensi.

1159. *hentibus, nostro conatui^a et voluntati totis viribus pertinaciter resistantibus. Proinde procedente tempore cum iam fama ferret, imperatorem Italiam intrasse et plurimam eius partem suae potestati subiugasse, predicti fratres Siculo astricti domnum papam sollicitare ac circumvenire omni sagacitate coeperunt, qualiter, aliqua occasione assumpta, domnus imperator et omnes sequaces eius excommunicationi subderentur, et nos ad id faciendum una cum eis iuramento astringeremur. Nos autem econtra diximus, potius Siculum excommunicandum, qui omnia iura aecclesiae tam spiritalia quam temporalia violenter abstulerat, quam imperatorem, qui aecclesiae Romanae et imperii iura fideliter laborabat recuperare et aecclesiam de servitute ad libertatem reducere. Hoc audientes fautores Siculi, a iam dicto consilio cum rubore siluerunt. Eo igitur consilio nostro studio et exacta diligentia taliter cassato, et exinde venerabili fratre nostro Octaviano, tunc sanctae Romanae aecclesiae presbitero^b cardinali, nunc apostolicae sedis pontifice, una cum fratre Wilhelmo presbitero cardinali Sancti Petri ad Vincula, ad imperialem celsitudinem legationem fungente, domnus papa cum sibi consentientibus et^c supradicti Wilhelmi fautoribus Urbem egressus, Anagniam venit; ubi tunc demum manifesta conspiratione omnes prefati Wilhelmi fautores in presentia domni papae sacramento firmaverunt, personam imperatoris excommunicationi subiciendam et extunc in antea eius honori et voluntati usque ad mortem immutabiliter contraire et, si contingeret^d domnum papam vita decedere, neminem se nisi de illis qui coniuraverant in pontificem eligere. Circumpositos insuper episcopos, ne alicui electo, nisi^e in quem Siculi secta consentiret, in^e consecratione manus imponerent, iuramento nichilominus constrinxerunt. Postmodum iam sepe dicto patre nostro Adriano Anagniae Kalendis Septembr. defuncto, omnes illuc convenimus, et cum de corpore sive ibidem tumultando sive Romam deferendo non parva contentio^f oriretur, tandem Romam corpore deportato, prius in verbo veritatis tale pactum unanimiter fecimus et scripto mandavimus, quale nunc sequitur: 'In nomine Domini amen. Convenerunt episcopi, presbiteri et^c diaconi cardinales sanctae Romanae aecclesiae et promiserunt sibi invicem in verbo veritatis, quod de electione futuri pontificis tractabunt secundum consuetudinem^g istius aecclesiae, scilicet quod segregentur aliquae personae de eisdem fratribus, qui*

a) conatus B 1; conatis B 2; conatu B*. b) c. pr. B 1. c) deest C. d) contingeret B 1. e) ut in B 2. f) altercatio B*. g) suetudinem — mundo c. 76 fin. des. B 1, deficiente quaternione XVI.

audiant^a voluntatem singulorum et diligenter inquirant et 1159. fideliter describant, et, si Deus dederit quod concorditer possint^b convenire de aliqua persona eorundem fratrum, fiat cum bono; sin autem, tractetur tunc de extranea persona, et si concorditer poterimus^c convenire, bene, sin autem, nullus procedat sine communi consensu; et hoc observetur sine fraude et malo ingenio'. Tali pacto in verbo veritatis firmato, post humatum corpus in aecclesia beati Petri ad eligendum pontificem convenimus et iuxta predictam consuetudinem personas, quae singulorum voluntates diligenter inquirerent et audirent ac describerent, segregavimus. Sed cum propter conspirationem adversae partis electio lente procederet, tertia die fere transacta, ad hoc tandem deventum est, quod 14 cardinales ex adverso, qui sacramento constricti tenebantur, Rolandum cancellarium nominaverunt. Nos autem 9 numero, qui nefandi iuramenti exortes eramus, venerabilem fratrem nostrum Octavianum presbiterum cardinalem, virum utique honestum et relligiosum, ad regimen apostolicae sedis et ad concordiae et pacis unitatem inter aecclesiam et imperium reformandam ac conservandam dignum et utilem esse cognoscentes^d, elegimus. Cum res taliter ageretur, et partem contrariam pactum, quod in verbo veritatis firmatum fuerat, penitus transgredi volentem sentiremus, pactum supradictum illis ad memoriam reducentes, auctoritate Dei omnipotentis et omnium sanctorum atque nostra eis penitus interdiximus, ne absque communi consensu omnium, sicut in pactione continetur, ullatenus aliquem inmantarent, et Rolandum cancellarium eadem auctoritate, ne susciperet, nichilominus prohibuimus. Qui dum verba et ammonitiones nostras vili-

p. 474.

penderent et Rolandum cancellarium manto induere^e festinarent, nondum tamen illo induto, nos illorum malitiae potius contraire quam consentire volentes et quod male conabantur minime permittentes, ad petitionem populi Romani, electione universi cleri, assensu etiam totius fere senatus et omnium capitaneorum, baronum, nobilium, tam infra Urbem^f quam extra Urbem habitantium, nostrum electum manto induimus et intronizatum in sede beati Petri collocavimus, inde ad palatium eiusdem, acclamante universo populo, ymnum^g Deo decantante clero, et omnibus sollempniter adimpletis, honorifice deduximus. Adversae vero partis cardinales retrocedentes, in castrum beati Petri se contulerunt ibique per dies octo et amplius inclusi per-

a) audiunt B 2. b) possint — concorditer des. C. c) possimus C. d) iudicantes V. e) f. i. C. f) deest B^o. V. g) hymnum B 2.

1159. manserunt. *Inde postmodum per senatores educti, extra Urbem secesserunt et 12. postea die, quod a seculo non est auditum, in castro nomine Cisterna, intra Aritiam et Terracinam, Rolandum cancellarium inmantaverunt et in sequenti dominica consecraverunt, ac continuo mittentes nuncios per universam Italiam^a, episcopis, ne ad consecrationem nostri electi venirent, penitus dissuaserunt, minantes illis excommunicationem et depositionem in perpetuum. Qui Oct. 4. tamen in prima dominica mensis Octobris auctoritate Dei honorifice consecratus est. Rem qualiter facta est vestrae fraternitati insinuavimus, nihil praeter veritatem adnectentes, teste eo qui falli non potest, et si angelus de caelo aliud euangelizaret, a veritate penitus aberraret. Verumtamen multa quae facta sunt omittentes, ista, prout brevius possumus, vobis significamus, ne prolixiore pagina aures vestras oneraremus^b. Haec itaque animadvertat vestra fraternitas, quam devotissime obsecramus et admonemus et modis omnibus quibus possumus exhortamur in Domino, quatinus neque per sermonem neque per epistolam a vestro sensu moveamini, sed in veritate nobiscum firmi et immobiles permaneat.*

(53) 63.^c *Friderico^d Dei gratia glorioso, illustri, magnifico et sublimi Romanorum imperatori Gregorius^e Sabiniensis, Hubaldus Hostiensis, Iulius Prenestinus*, Bernhardus Portuensis, Waltherus Albanensis episcopi, Hubertus tituli Sanctae A.^{f.1} item Priscae, Iohannes tituli Sanctorum Iohannis et Pauli, Heinricus tituli Sanctorum Nerei et Achillei, Ildebertus tituli basilicae 12 apostolorum, Iohannes tituli Sanctae Anastasiae, Bonadies tituli Sancti Crisogoni, Albertus tituli Sancti Laurentii in Lucina et Willelmus^g tituli Sancti Petri ad Vincula presbiteri, Oddo Sancti Gregorii^h ad Velum aureum, Ro.² Sanctae Luciae in Septasolisⁱ, Iacinctus Sanctae Mariae in Cosmidin, Oddo Sancti Nicolai in Carcere Tullii, Ardenius^{k.3} Sancti Theodori^l, Bo.^{m.4} Sanctorum Cosmaeⁿ et Damiani, C.⁵ Sancti Adriani, Petrus^o Sancti Eustachii et Io. diaconi cardinales, volun-*

* Prenest. etc., reliquis omissis, A.

a) deest B 2. b) oneremus B*. V. c) Epistola cardinalium ex parte Alexandri praemittit B*. d) F. A. e) G. A. f) deest spatio uno vocabulo vacante C1; deest etiam B*; A. item des. C 2. g) W. B*. h) Georii B*. i) scola B*. k) ita B*; Arde. C. l) ita B 2. B*; Theodorici C. m) Boñ. B*. n) Cosmi B 2. o) ita B*; P. C.

1) Astaldus cardinalis fuit tit. S. Priscae; Hubaldus (non Hubertus) card. tit. S. Crucis laudatur. 2) Alibi non nominatur. 3) Ardicio; Jaffé Reg. p. 678. 4) Boso. 5) Cinthius.

tate et spiritu in Domino congregati, salutem et gloriosam 1159.
 de inimicis victoriam. Quanto excellentiae vestrae maior a
 Deo collata est et attributa potestas, et quanto sublimiorem
 inter mortales dignitatis locum constat vos obtinere, tanto
 amplius imperialem convenit maiestatem, sacrosanctam Ro-
 manam aecclesiam specialem et unicum matrem vestram in
 omnibus honorare et ei semper et praesertim necessitatis
 tempore salubriter atque utiliter providere. Quid autem
 diebus istis in eadem aecclesia Romana contigerit, et quam
 inauditum facinus ab his quos filios reputabat, aliquantis
 diebus transactis, fuerit perpetratum, dignum, immo dignis-
 simum est, nos imperiali celsitudini nostris litteris aperire.
 Nuper siquidem cum dominus noster bonae memoriae
 Adrianus papa Kalendis Septembr. apud Anagniam de-
 bitum naturae solvisset et de terris ad caelum, de imis
 migrasset, vocante Domino, ad superna, tres falsi fratres,
 Octavianus scilicet et Iohannes de Sancto Martino et Guido
 Cremensis, qui a nobis quidem exierunt, sed non fuerunt
 de nobis, transfigurantes se in angelos lucis, cum sint
 Satanae, etc. Et infra: Ad haec noverit sublimis gratia
 vestra, quod Otto^a palatinus comes, occasione de intrusione
 Octaviani suscepta, praefatum dominum nostrum^b et nos
 omnes plurimum infestavit et aecclesiam Dei nisus est scin-
 dere et multipliciter absque rationabili causa turbare. Cam-
 paniam siquidem et patrimonium beati Petri cum intruso
 et apostatico Octaviano violenter intravit et terram ipsam
 studuit ei quibuscumque modis^c subiugare. Nos itaque et
 tota aecclesia Dei nobiscum maiestatem vestram suppliciter
 exoramus, ut, tam violenta intrusione ita sicut est intellecta
 et diligenter inspecta, qualiter vobis ad salutem animae
 vestrae et honorem imperii super tanto negotio sit pro-
 cedendum, diligenter attendatis. Considerate et advertite^d,
 qualiter circa sacrosanctam Romanam aecclesiam et circa
 unicum sponsum eius dominum nostrum^e Ihesum Christum,
 sine quo nec regnum potest aliquis obtinere terrenum nec
 acquirere sempiternum, oporteat vos habere, et qualiter eam
 ab impugnantibus et praesertim a scismaticis et hereticis
 ex imperialis officio dignitatis protegere debeatis modis
 omnibus ac tueri. Nos siquidem vos sicut specialem defen-
 sorem et patronum aecclesiae Romanae modis omnibus hono-
 rare intendimus atque ad augmentum gloriae vestrae
 quibus modis possumus cum Deo aspiramus. Rogamus
 autem et instantius supplicamus, ut matrem vestram sanctam

p. 475.

a) deest B 2. B*.
 d) adtendite B*.

b) karissimum (křm̄ pro nřm̄) B. B*.
 e) dominum Rolandum i. Christum B*.

c) potuit add. B*.

1559. *Romanam aecclesiam diligatis et honoretis et ad pacem et tranquillitatem ipsius, quibus modis imperialem convenit excellentiam, intendatis et tantam prefati invasoris atque scismatici iniquitatem nullatenus foveatis.*

(54) 64. Fridericus ancipiti malo novi scismatis permotus, consilio principum decrevit dare operam, ne quid exinde seu status aecclesiae seu res publica imperii detrimenti caperet. Audiens itaque utrumque electum in episcopatus ordinem consecratum, alterum ab altero excommunicationis sententia condempnatum, sine iudicio aecclesiae controversiam terminari posse non putavit. Auctoritatem autem congregandi concilii exemplo antiquorum imperatorum, verbi causa Iustiniani, Theodosii, Karoli, sibi congruere putans, litisque decisionem legittimam esse non posse nisi partibus hinc inde congregatis^a considerans, ad citationem amborum venerabiles viros et prudentes Danielem Bragensem^b et *Herimannum*^c Ferdensem episcopos dirigit cum litteris, quarum exemplar hoc est:

(55) 65. *Fridericus*^{d.1} *Dei gratia Romanorum imperator et semper augustus Rolando*^e *cancellario caeterisque cardinalibus qui eum elegerunt Romanum pontificem salutem et omne bonum. Quoniam divina preordinante clementia** *Romani imperii gubernacula suscepimus, oportet ut in omnibus viis nostris ipsius legem custodiamus, cuius munere, cuius voluntate dignitatis nostrae apicem adepti sumus. In hoc itaque sacratissimo proposito constituti, cum omnibus aecclesiis in imperio nostro constitutis debeamus patrocinari, sacrosanctae Romanae aecclesiae tanto propensius debemus providere, quanto ipsius cura et defensio a divina providentia creditur esse commissa nobis specialius. Eapropter de discordia, quae in substituendo Romanum pontificem inter vos suborta est, plurimum dolemus, timentes, ne occasione huius scismatis aecclesia Christi sanguine redempta debeat dilacerari, presertim cum robur aecclesiae foris titubare videatur, quoniam unitas ipsius scissura domestica interius dilaniatur. Ut autem huic pesti competens et Deo gratum exhibeamus remedium, relligiosorum virorum consilio generalem curiam et conventum in octava epiphaniae Papiiae indiximus celebrandam. Ad quam evocavimus totius imperii nostri et aliorum regnorum,*

* clementia etc., reliquis omissis, A.

a) vocatis A. b) Prag. B 2. c) N. A. d) F. A. e) R. A.

1) *Epistola edita Bouquet cont. XV, p. 746. ex cod.; data Cremae die 23. Octobr. a. 1159.*

scilicet Angliae, Franciae, Ungariae, Datiae, archiepiscopos, 1159. episcopos, abbates et viros relligiosos ac Deum timentes, quatinus, remoto omni seculari iudicio, hoc tam magnum aecclesiae negotium aecclesiasticarum tantum personarum sententia ita sopiatur, ut et Deo debitus exinde honor deferatur, et aecclesia Romana sua integritate et iusticia non possit a quoquam privari, vel status Urbis, quae caput imperii nostri est, inquietari. Proinde eruditioni vestrae mandamus et ex parte Dei omnipotentis et totius aecclesiae catholicae praecipimus, ut ad eandem curiam sive conventum veniatis, aecclesiasticarum personarum sententiam audituri et recepturi. Testis enim nobis est Deus, quia in hac curia nec amore nec odio alicuius personae quicquam aliud querimus quam honorem Dei et aecclesiae suae unitatem. Quod si ad tam celebrem aecclesiae conventum examinationis causa venire volueritis, karissimi principes nostri et aecclesiae katholicae Herimannus Ferdensis, Daniel Bragensis patres et episcopi venerabiles, quos de palatio nostro ad vos transmisisimus, una cum comite palatino, consanguineo nostro, aliisque legatis nostris, securum vobis conductum prestabunt. Si vero iusticiam Dei et aecclesiae in tam sollemni conventu recipere nolueritis, videat Deus et iudicet. Nos autem, ipsius favente gratia qui dat salutem regibus, iusticiam Dei, quae nullum magis quam imperatorem Romanum decet, prosequemur.

66. Porro litterae, quibus ad tantam discussionem trans-⁽⁵⁶⁾ montanos episcopos invitavit, istae pro exemplo sufficiant: p. 476.

Fridericus^a Dei gratia Romanorum imperator et semper^{Oct. 23.} augustus^{} Hartmanno^b Brixinensi episcopo salutem^{*} et omne bonum. Quod in passione sua Christus duobus gladiis contentus fuit, hoc in Romana aecclesia et in imperio Romano^c credimus mirabili providentia declarasse, cum per haec duo rerum capita et principia totus mundus tam in divinis quam in humanis ordinetur. Cumque unus Deus, unus papa, unus imperator sufficiat, et una aecclesia Dei esse debeat, quod sine dolore cordis^d dicere non possumus, duos apostolicos in Romana aecclesia habere videmur, Defuncto itaque Adriano papa in Kalendis Septembr., cardinales, qui columpnae immobiles esse videbantur, quibus sancta et universalis firmissime inniteretur aecclesia, non quae Dei sunt, sed sua querentes et unitatem aecclesiae scin-*

* s. et o. b. des. A; ubi Quod — fuit etc., reliquis omissis, sed spacio h. l. vacuo relicto.

a) F. A b) N. A; Herimanno C1? 2. c) deest C. d) deest B 2. B*. C 2.

1159. *dentis, duos pontifices elegerunt et ambos consecraverunt. Pro tanta namque et tam perniciose aeccliesiae iactura tota nimirum Italica aeccliesia conturbatur, et dissensiones, scismate orto in capite, iam in inferiora membra defluxisset^a et totum aeccliesiae corpus defedasset^a, nisi nos consilio et auxilio religiosorum virorum, qui spiritu Dei aguntur, tam impudicae iniquitati iusticiae rigorem opposuissimus. Ne itaque in tantae discrimine discordiae universalis aeccliesia periclitari possit, Romanum imperium, quod ad remedium tam perniciosi morbi divina clementia providit, universorum saluti debet sollicite providere et, ne tanta mala in aeccliesia Dei premineant, futuris casibus sollerter obviare. Coadunatis itaque in unum omnibus episcopis, tam Italicis quam Teutonicis, caeterisque principibus ac viris religiosis, qui zelum Dei et aeccliesiae habere videbantur, quod factum opus esset, diligenter investigavimus, ex decretis Romanorum pontificum et statutis aeccliesiae veraciter accipientes, quod, exorto scismate in Romana aeccliesia ex duorum apostolicorum dissensione, ambos vocare et secundum sententiam et consilium orthodoxorum litem decidere deberemus. Ex consilio itaque omnium qui aderant episcoporum caeterorumque principum curiam sollempnem et generalem conventum omnium aeccliesiasticorum virorum in octava epiphaniae Papias celebrandam indiximus, ad quam ambos qui se dicunt Romanos pontifices vocavimus^b omnesque episcopos imperii nostri et aliorum regnorum, Franciae videlicet, Angliae, Hispaniae atque Ungariae, ut eorum in presentia nostra iusto declaretur examine, quis illorum regimen universalis aeccliesiae de iure debeat obtinere. Quia vero ad unitatem aeccliesiae reformandam sapientia^c admodum nobis necessaria est, ut ea nequaquam carere valeamus, dilectionem tuam attentissime rogamus et rogando commonemus, quatinus pro fidelitate aeccliesiae et imperii ad predictam curiam, omni occasione remota, venias, ut in adventu tuo unitas et pax et tranquillitas aeccliesiae reformetur; interim autem predictae scissurae in neutram partem assensum tuum declines nec tamquam iustam et rationabilem aliquatenus recipias. Data^d Cremae 10. Kal. Novembr.*

(57) 67. *Iam vero ad ea quae apud Cremam gesta sunt res exigit ut revertamur. Cremenses, ut supra dictum est¹, tam in vadibus quam in captivis suis male affecti, cum ab excursibus et audacia temere paululum quievissent, alio ingenio*

a) ita B 2. C; defluxissent — defedassent B^a.

b) vocabimus C.

c) s. tua B^a.

d) Data — Novembr. des. B^a.

1) C. 57.

alioque^a commento nostros fallere cogitant et subvertere.^{1159.} Quedam enim instrumenta fabricant, muscipulis quidem similima^b, sed pro qualitate humani corporis fortiora, eaque per vias circa^c vallum dispergunt, quibus ignari multi herentes aut capi facile poterant aut occidi. Item fossas quam plurimas hinc inde desuper levi operimento contegunt, quas illapsi similiter aut capiebantur aut occidebantur. Eiusmodi¹ et alii multi latrocinales doli tam ad rapinas quam ad incendia machinarum cum assidue fierent ab his qui intra munitionem erant, Fridericus et calliditate simul et audacia eorum magis irritabatur. Et quia penuria civitatem capere desperasset — habundabant enim frumento^d —, iterum consilium ad vim atque arma convertit, omnibus agminibus id maxime cupientibus, qui iam longae obsidionis taedio affecti^e variisque laboribus attriti, merore tenebantur bellumque quoquo modo finiri optabant. Sextus enim^f iam mensis erat ex quo civitas obsessa fuerat, hyemsque pluviosa et gelu asperrima illo anno plus solito inhorruerat.

68. Itaque², admotis omnibus machinis, ad occupandam⁽⁵⁸⁾ civitatem hortatur exercitum, turresque in excelsum erectas, ferro^g variaque materia undique tectas, ut et pondere stabiles essent^h neque ignibus expugnarentur, super aggeres collocat, iaculatoribusⁱ et sagittariis militumque fortissimis^{p. 477.} plenas. Qui cum non conspicerentur, ipsi eos qui vel super murum astarent vel in civitate deambularent^k facillime cernerent telisque appetere, cum illi neque a vertice venientes sagittas facile declinare neque ulcisci possent, quos non viderent. Quotiens autem ignito ferri pondere et adunco, quo levius hereret, machinas attemptabant, qui desuper erant aquis ignem restinguendo, uncos autem et hamos ferri contis proceris et sudibus dissolvendo conatus eorum in irritum revocabant. In his enim falces alligarant, ut, si quid de materia, quae contra ictus machinarum turribus alligata fuerat, ignis corrupisset, statim abscinderent^l. Et Cremenses quidem ita resistebant, quamvis multi in dies singulos occumberent contraque parum mali hostibus facerent.

69. Et quoniam ad finem huius obsidionis tendimus,⁽⁵⁹⁾ ad alia properantes, ultimum prelium, quod^m et maximum, paulisper attingere libet, pro eo quod et atrox et vario eventu gestum est. Imperator cernens oppidanos neque se

a) *deest A.* b) *similia C.* c) *circaque vallunt C 1.* d) *in f. A.* e) *afficti A.*
 f) *i. e. A.* g) *ferroque B 2.* h) *erant A 2.* i) *iaculatoriis C.* k) *amb. B 2.*
 l) *abscid. A.* m) *deest A.*

1) *Eiusmodi — irritabatur ad Ioseph. bell. Iud. III, 7. conformata.*

2) *Totum caput ad Ioseph. bell. Iud. III, 9. conformatum.*

1159. ipsos misereri neque civitati parcere velle, generalem aggressionem fieri statuit. Electis ergo de singulis agminibus viris fortissimis, intra machinas turrium eos collocat, variis quidem locis, alios superiores, alios inferiores, ut, dum inferiores civitatem per murum ingressuri pontes applicarent, superiores eos iaculis et sagittis, quo minus ab hostibus laederentur, defenderent. Erant turres ipsae nimia proceritate mirabiles, supra 100 pedes in altum erectae, multorum hominum per singula diversoria capaces. Reliquum exercitum circa muri ambitum distribuit, precipiens, quando pontes admoveri coepissent, ipsi quoque singuli contra quem starent locum aggredi murumque vel transcendere vel irrumpere conarentur. Ipse quidem utrimque^a ita disposuit. Civitatis autem populus, postquam oppidum undique videre circumdatum, armisque omnia conlucere, tubicines quoque universorum agminum et signiferos congregatos, ut signo dato undique eos invaderent, non segniter se et ipsi communiunt magnaue audacia super muros et in suis machinis, quas gattas appellant, operiuntur, ut, cum admoverentur pontes, ipsi eas^b vel occuparent vel deicerent murumque scalis ascendere nitentes vario modo deterrent, magna tunc animi facinora demonstrantes, ne vel in extremis calamitatibus deteriores nostris viderentur. Iam pontes [licet^c maxima difficultate] admotae^d fuerant, iam tota acies in muro pedem ponebat. Tum Cremenses callide se intra suas machinas occultantes, primos quidem et desubtus et supra graviter [spiculis^e] excipiunt, posteriores autem tormentorum ictibus deterrent, acies pro muris pugnantium dissipant, et qui scalis aliisque instrumentis ascendere nitebantur, impulsus devolvebantur a muro. Sed neque nostris virtus in rebus adversis nec Cremensibus sevitia defuit. Nempe unus militum nostrorum nomine Bertolfus de Arrah¹, qui cum primis de ponte saltu in civitatem devenerat, circumdatus undique ab hostibus, dum pugnando^f se fortissimum ostendisset multosque solus usque ad magnam partem civitatis persecutus fuisset, a quodam retro longa securi prostratus est. Nam in^g anteriori parte per medios ruentem universi^h vitabant, audatiam hominis metuentes pariter et admirantes. Quem tandem cum occidissent, unus eorum crudeliter in mortuum seviens, cutem capitis, *ut* dicebatur*, abstraxit et prius decentissime capillatam galeae suae affixit, ipse turpis

* ut d. *desunt* A.

a) i. u. A. b) eos C. c) *des.* B. C; *recepit Pithoeus ex cod.* A 2. d) *ad-*
moti C; *ammote* B*. e) *deest* B C. f) *repugnando* B 2. g) *deest* A 2. B.
 h) *hic desinit* C 1, *reliquis inde a quaternione XVIII. perditis.*

1) i. e. Urach.

et indecentissimus, nec viri fortitudine permotus nec humanae 1160.
conditionis sortem miseratus. Alium quoque, precis manibus
ac pedibus, grave ludibrium, per plateas serpere permiserunt.
Porro qui murum transcendere conati sunt, quamvis¹ sin-
gillatim digni essent memoria, omnium tamen fortissimus
demonstratus est Otto^a palatinus^b comes de Baioaria, qui
sepius muro repulsus sepiusque ante alios in coeptum opus
revertens, virtute fortitudinis suae toti huic ornamento fuit
calamitati. Non tamen impune nec longum [laetati^c] Cre-
mensis hac fortuna usi sunt. Nam de prominentia turrium
nostrorum^d diversis missilibus tot ea die vel occisi vel vul-
nerati sunt oppidanorum, quot muro anteriore pulsati intra
munitionem, quae secundo muro erat accincta^e, confugerent
et tunc primo rebus suis desperarent.

70. Imperator videns excidium civitatis vicinum esse (60)
— iam enim vires eorum et audaciam labor, metus et cala-
mitas fregerant —, concilium quod in octava epiphaniae *Ian.* 13.
celebrandum fuerat distulit animumque totum ad subversio-
nem civitatis laxavit. Iam autem valida^f iuvenum manus *p.* 478.
collapsa fuerat, multique in dies singulos iaculis et sagittis
occumbebant, cum, ut dictum est, ipsi contra nichil mali
nostris facere possent^g. In tantis ergo rerum angustiis, con-
silio necessitatis adhibito, Peregrini Aquilegiensis^h aecclesiae
patriarchae simulque Heinriciⁱ ducis Baioariae et Saxoniae
colloquium expetunt, petentibusque locus et hora datur,
quando^k sapientiores et maiores civitatis se dictorum heroum
conspectui presentarent. Mane facto, designata statione cum
pars utraque adesset, patriarcha, vir eruditus plurimisque
[bonis^c] virtutibus adornatus, et cui preter officii auctoritatem
magna facundiae gratia inerat, prior ad eos ita orsus me-
moratur:

71. 'Si² quidem non viderem vos ad sentiendum quae (61)
pacis sunt esse incitatos, neque populi Cremensis puriorem
sincerissimamque vos partem, numquam¹ processissem ad vos
neque consulere confisus essem. Supervacua enim, ut ait
quidam, est^k de utilibus oratio, quando omnium habitatorum
conspirat ad deteriora consensus. Quia vero aliquos quidem
aetas malorum belli nescios facit, quosdam vero inconsiderata
spes libertatis, nonnullos quoque avaritia succendit, paucorum
bonorum consilio providendum est, quemadmodum ipsi ab

a) O. A 1. b) palatii A 1. B 2. C 2. c) deest B. C. d) ita codd. et ed. pr. (C 2).
e) cincta B 2. f) invalida B 2. g) potuissent A. h) Acquil. A. i) N. A 1;
H. A 2. k) deest A. l) non B 2.

1) quamvis — est ex *Ioseph. bell. Iud. VII*, 5. 2) Si — mortis habere
ad *Ioseph. bell. Iud. II*, 16. conformata.

1160. hoc errore corrigantur. Quodsi ab initio suscepti belli provisum non est, sera saltem penitentia corrigat excessum, ut, qui in portu precavere tempestatem nolulistis, vel inter medias procellas pro tempore rebus^a fractis consulatis. Subeat vos^b, si non civitatis iam perditae iamque subversioni proximae, saltem miseratio filiorum vestrorum adhuc superstitem atque coniugum. Parcite reliquiis hominum, si parcere nolulistis caris aditis paternorum meniorum^c! Experti feritatem Germanorum, virtutem et magnitudines corporum, ne dubitetis, eos spiritus gerere maiores corporibus et animas contemptrices mortis habere. Breviter vobis quod sentio edam. Placet^d, ut victori principi colla subdatis; expedit, ut universam salutem vestram in deditioe, non in armis reponatis. Si enim sprete pace in defectione perseverantes eritis, haut dubie maioribus quam passi estis periculis subdemini^e.

His dictis, dolorem quem corde habebant paulisper supprimentes, respondent: se non adversus principem, sed contra gentiles suos Cremonenses arma sumpsisse, olimque sibi decretum, neque his neque illis, sed soli Deo et imperatori servire voluisse, et in multis clarere, mortem eos indebitae servituti pretulisse, foedus cum Mediolanensibus pepigisse idque, donec Deo placuerit, inviolatum custodisse. Iram se divinam pro peccatis suis perferre; fortunam imperatoris prevalere. Nam habentes armorum habundantissimum apparatus et alimentorum nullam penuriam, manifestissime Deo spem salutis auferente perdidisse. Rogare autem, ne gentilibus suis Cremonensibus inimicissimis penas, sed soli principi cogantur prestare. Optare se bello finem imponere, virtutem imperatoris se effugere non posse.

(62) 72. Cognito iam nominati principes, quod pacem cuperent bellicae tedio affecti essent, verbum eorum curiae perferunt. Placuit; de condicionibus pacis agitur, diffinitur et sine contradictione ab oppidanis recipitur. Erat autem pactum tale, quod Cremenses civitatem dederent, ipsique, vita sibi indulta, cum coniugibus ac liberis quovis eundi facultatem haberent, de rebus suis quantum quisque semel humeris efferre posset secum exportaret^e; Mediolanenses vero et Brixienses, qui ad presidium eiusdem civitatis intraverant, relictis ibidem armis et omnibus suis, vitam sibi pro lucro existimarent. Quibus omnibus tandem 6. Kal. Februar. completis, ipsum castrum, egressis inde quasi 20 milibus hominum diversi generis, flammis traditum et militibus ad diripiendum permissum est. Peracto excidio, divus augustus,

Jan. 27.

a) fr. r. A. b) vobis C 2. c) moenium C 2. d) Placeat B 2. e) exportare B 2.

toto exercitu iocundante, laetam victoriam acturus, Papiam ^{1160.} divertit¹. Ubi² vero eum^a appropinquare nunciatum est, omnis multitudo civitatis obvia per vias et plateas cum senibus et iuvenibus, cum coniugibus et liberis prestolabatur^b, et quo transiens divertisset, eius^c maiestatem vultusque lenitatem omnium generum vocibus prosequabatur^d, bene meritum triumphatorem et salutis datorem solumque dignum Romanum principem appellari. Tota civitas veluti templum variis ornamentis decorata erat et diversis odoribus aromaticis plena redolebat. Cum autem vix per circumstantium multitudinem ad aecclesiam venire potuisset, antequam in palatio se reciperet, omnipotenti Deo, qui dat salutem regibus, pro adepto triumpho vota solvit et gratulatoria sacra celebravit. Conventum quoque, quem in octava epiphaniae habendum statuerat, in eadem Ticinensium civitate in purificatione sanctae Mariae decrevit peragere³. Porro de sub- ^{p. 479.} ^{Febr. 2.} acta vel potius subversa Crema statim imperiales litterae per ambitum regni diriguntur in hanc modum:

73.^e *Fridericus*^{f.4} *Dei gratia Romanorum imperator* (63) *et semper augustus. Scire credimus prudentiam vestram, quod^g tantum divinae gratiae donum ad laudem et gloriam nominis Christi honori nostro tam evidenter collatum occultari vel abscondi tamquam res privata non potest. Quod ideo dilectioni vestrae ac desiderio significamus, ut sicut karissimos et fideles vos participes honoris et gaudiorum habeamus. Proxima siquidem die post conversionem sancti* ^{Ian. 26.} *Pauli plenam victoriam de Crema nobis Deus^h contulit, sicque gloriose ex ipsa triumphavimus, quod tamenⁱ miserae genti, quae in ea fuit, vitam concessimus. Leges enim tam divinae quam humanae, summam^k semper clementiam in principe esse debere, testantur.*

74.¹ Tempus erat quo concilium Papiae indictum celebrandum fuerat, idque de universis regni partibus, videlicet Cisalpinis^m et Transalpinis, in unum collecti archiepiscopi et episcopi aliique aecclesiarum prelati pendula expectatione operiebantur. Tum augustus commonens omnes ieiuniorum

a) deest A. b) prestolabuntur (l.: prestolabantur) A. c) eiusque B 2. d) prosequabantur A. e) nulla cap. dist. A. f) F. A. g) qui A. h) D. n. 41; Deus deest A 2. i) tam A. k) s. cl. in p. semper A. l) pergit B*, rubra praemissa: De concilio apud Papiam. m) Tr. et C. A.

1) Ibi chartae datae sunt d. 13—21. Febr.; Stumpf nr. 3882—3893; sed cf. n. 3. 2) Ubi — celebravit ad Ioseph. bell. Iud. VII, 16. conformata. 3) Epistola praepositi Berchtesgadensis, infra c. 82, docet, synodum usque ad diem 5. Februarii dilatam fuisse. W. 4) Similes litterae episcopo Gurcensi datae sunt; LL. II, p. 120.

1160. et orationum subsidiis aecclisiae catholicae^a causam Deo commendari, cum sacerdotibus et omni populo^b auxilium divinum fida sanctorum intercessione poscebat. Deinde convocato in unum concilio, cum resedisset, ait ad episcopos: 'Quamvis noverim officio ac dignitate imperii penes nos esse potestatem congregandorum conciliorum, presertim in tantis aecclisiae periculis — hoc enim et Constantinus et Theodosius necnon Iustinianus seu recentioris memoriae Karolus Magnus et Otto imperatores fecisse memorantur —, auctoritatem tamen diffinendi huius maximi et summi negotii vestrae prudentiae vestraeque potestati committo. Deus enim constituit vos sacerdotes et potestatem vobis dedit de nobis quoque iudicandi. Et quia in his quae ad Deum sunt non est nostrum de vobis iudicare, tales vos et taliter in hac causa hortamur habere tamquam solius Dei de vobis expectantes iudicium'. Cum haec^c dixisset, ipse se concilio subtraxit, examen totum aecclisiae et aecclisiasticis, quae ibi innumerabiles erant, committens personis. Erant autem circiter quinquaginta archiepiscopi et episcopi; abbatum et^d prepositorum non erat pre multitudine estimatio. Legati quoque diversarum terrarum aderant, spondentes quicquid a synodo decretum foret indubitanter^e a suis recipiendum.

(65) 75. Residentibus itaque episcopis et clero universo, septem diebus causa ventilata est, tandemque domno^f Octaviano, qui cum presens advenisset et haberet qui partem suam defenderent, cessit litis victoria, et pro ipso concilium* dedit sententiam, condempnato Rolando et reprobato, qui citatus legitime concilio se presentare contumaciter abnuisse dicebatur. Sepius autem lectorem admonitum esse cupimus, ut in hoc facto ad disquirendam rerum veritatem non nostra dicta consulat, sed litteris et scriptis, quae ad manus nostras venerunt et huic operi inserendae visae sunt, innitatur, suo servans arbitrio, quando de hac controversia et litis decisione et^g concilii iudicio sufficienter sibi fides facta videatur.

(66) 76. *Invictissimo et gloriosissimo domino^h suo Fridericoⁱ Romanorum imperatori et semper augusto et venerabilibus patribus in** Christi nomine congregatis fratres qui Romae sunt, basilicae beati^k Petri principis apostolorum canonici, angeli magni consilii presentiam et Spiritus sancti consolantem gratiam. Patres sanctissimi, quos Deus elegit ad consolationem merentium et delinquentium correctionem,*

* sive curia add. B. B*; rec. Pithoeus. ** Reliqua des. A.

a) desinit B 4. b) deest A (A 2 pagina finita). c) hoc A. d) deest A. e) se ind. A. f) de domino A. g) conciliique C 2. h) inv. domino et glor. s. A. i) F. A. k) S. C 2.

sicut ait apostolus, corripite inquietos, consolamini pusillanimes, intendite precibus nostris et ad dolorem nostrum leniendum consolationis manum extendite. Tanta est enim tamque^a diffusa meroris nostri materia, ut, unde debeamus exordium sumere, difficulter possimus invenire. Verum, quia materia doloris est et meroris, a luctu et merore ordiri decrevimus. Attendite ergo et videte, si est dolor sicut dolor noster, cum videamus matrem nostram Romanam aecclesiam, quondam fulgentem, a filiis suis, immo alienis, quia mentiti sunt ei quos enutrivit et exaltavit, ipsi autem spreverunt eam, contumeliose evisceratam et membris ex parte mutilatam, in ceno iacentem, contumeliam iacturamque suam^b nec sentientem. Unde cum Ieremia plorante suae Hierusalem destructionem plorantes dicimus: 'Non crediderunt reges terrae et universi habitatores orbis, quoniam ingrederetur hostis et inimicus per portas Hierusalem'. Vere Hierusalem erat mater nostra Romana aecclesia, quae cunctis ad se venientibus et querentibus pacem dabat. Nunc autem et dolentes dicimus, ut olim illa: 'Peccatum peccavit nostra Hierusalem, propterea instabilis facta est'. Nec immerito propter peccata prophetarum eius et iniquitates sacerdotum eius erraverunt ceci in plateis, facies Domini divisit eos. Et vere. Vultus enim Domini super facientes mala, ut perdat de terra memoriam eorum. Unde plurimo rubore suffundimur^c. Vere peccatum peccavit hoc tempore nostra Hierusalem, invidia et odio et iniquitatibus multis, quae quia per omnia longum est enarrare, ad ostendendam Romani^d pontificis electionem et causam discordiae declarandum propositum convertemus. Domno igitur papa Adriano felicitis memoriae prima vigilia Kalendis Septembris^{1159. Sept. 1.} viae universae carnis ingresso, convenit ilico maxima multitudo, cum quibus et^e senatores affuerunt, quorum consilio corpus Romam delatum est. Inter cardinales vero contentione crescente, convenit tandem inter eos, ut Romam redirent et concordem electionem facerent de aliquo cardinalium. Quod si non possent, quererent extraneam personam. Quod si nec sic possent convenire, ab electione quiescerent, donec invenirent idoneum virum, quem concorditer eligere deberent. Et hoc unanimiter ab omnibus confirmatum est. Post hoc autem statim Romam redierunt. Domnus Octavianus et quidam alii accesserunt ad obsequium defuncti. Quidam vero alii premiserunt auctorem scelerum Bosonem, primogenitum Sathanae, ut munitionem

a) tam C2. b) nec scientem add. B2. c) suffunduntur B2. d) Romanam el. C2. e) etiam B*.

1160. *beati Petri occuparet, cuius custodes fidelitatem ei iuraverant domno papa Adriano vivente, eumque postea subsequentes, eandem munitionem conscenderunt. Domnus autem Tusculanus palatium ascendit. Domnus Octavianus et domnus^a Rolandus cancellarius ad domos nostras venerunt et quidam alii. Vocati autem isti ab illis qui munitionem observabant, responderunt, se numquam ascensuros in munitionem, Bosonem verentes, ne, sicut eis relatum fuerat, a iuratis Bosonis caperentur. Et domnus cancellarius: 'Vadam', inquit, 'et eos ad vos descendere faciam'. Ivit cum eo diaconus de Carcere, nec redierunt, et sic per biduum de loco ubi electionem facerent convenire nequiverunt. Tandem die sabbati descendentes illis de munitione,*
1159. *ascenderunt omnes post altare beati Petri et coeperunt de electione tractare. Cumque convenire non possent, dixerunt isti qui concordiam et pacem aecclesiae desiderabant: 'Date nobis electionem, et eligemus unum de vobis, aut habeatis vos electionem, et eligite quem vultis de nobis unum'; et noluerunt. Surrexit tandem velut iratus Otto diaconus Sancti Georii^b et Adebaldus^{c.1} Crassus cardinalis Sanctorum Apostolorum et Iohannes Neapolitanus, et accepto manto, voluerunt inmantare domnum Rolandum cancellarium, sed, saniore et meliori^d parte cardinalium ex parte Dei omnipotentis et beatorum principum apostolorum Petri et Pauli atque totius aecclesiae auctoritate prohibente, non potuerunt. Facta autem hac prohibitione, iterum eum inmantare attemptaverunt, nec potuerunt, et cancellarium cum manto nullo modo tetigerunt; per eos tamen non stetit, quin inmantaretur. Caeterum clerus Romanus, qui in aecclesia beati Petri pro electione summi pontificis convenerat, audito clamore, cucurrerunt, circumdantes domnum Ottonem, qui erat cum cardinalibus iuxta altare beati Petri, et clamaverunt omnes dicentes: 'Domnum Octavianum eligite, per quem solum aecclesia pacem potest habere'! Tunc petitione populi Romani et electione totius cleri, consentiente et desiderante universo capitulo basilicae beati Petri, domnus Octavianus cardinalis a saniori parte cardinalium electus est et manto indutus ac in sede beati Petri positus absque omni contradictione, cantantibus omnibus 'Te Deum laudamus' in iubilo. Deinde, sicut mos est, domni cardinales et clerus Romanus totus, qui presens erat et qui postea confluxerat, populique Romani pars maxima pedes eius osculati sunt. Quod*

1159.
Sept. 5.

a) deest B 2. b) ita B¹. C 2. c) Aldebaldus B¹. d) meliore B¹.

1) Ildebrandus alias vocatur; Jaffé p. 677. W.

videns dominus Rolandus cancellarius, et qui ei, sicut dicebatur, iuramento erant astricti, nec reclamaverunt^a nec aliquo modo contradixerunt, sed inclinato capite redeuntes, munitionem quasi spe sua frustrati conscenderunt. Tunc domni cardinales, clerus, iudices, scriniarii, senatores, populus Romanus domnum electum, signis bandonis precedentibus, ad palatium usque cum iocunditate perduxerunt, Romano more clamantes: 'Papa Victore santo Petru^b lo lege'^c. In crastinum autem quidam de clero Romano ascenderunt munitionem, et osculata manu domni^d cancellarii, p. 481. coeperunt eum et qui cum eo erant rogare, ut paci aecclesiae provideret. Quidam autem de diaconibus curiae respondit eis velut indignans: 'Heri pedes domni^e Octaviani, qui fratrem suum domnum cancellarium exuit manto et se induit, estis osculati et modo venitis ad nos?' Et dominus cancellarius: 'Noli', ait, 'domne cardinalis, dicere quod verum non est. Dominus Octavianus numquam exuit me manto^e, quia numquam indutus fui'. Sicque per totam ebdomadam illam domno cancellario et suis in aecclesia beati Petri morantibus, nono die descendentes Transtyberim, eo die et altero commorantes, undecimo exierunt et pervenerunt ad cisternam Neronis, in qua latuit Nero fugiens Romanos insequentes. Iuste cisternam adierunt, quia 'de- Ier. 2, 13. reliquerunt fontem aquae vivae et foderunt sibi cisternas, cisternas dissipatas, quae continere non valent aquas'. Et ibi die altero, qui duodecimus erat ab electione domni Victoris, induerunt cancellarium stolam et pallium erroris in destructionem et confusionem aecclesiae, ibique primum cantabant 'Te Deum laudamus'. Quis vestrum, o sanctissimi patres, audivit talia? Quantum in eis est, biceps hodie facta est Romana aecclesia. Nunc tacendum nobis est, ut dominus Otto palatinus comes et dominus Guido comes de Blandera^f et dominus Heribertus prepositus¹, viri prudentissimi, imperatoriae maiestatis legati, vicem accipiant referendi, quid in domno cancellario et suis reppererint. Qui cum nota retulerint domni episcopi, domni imperatoris legati, quid hinc inde humilitatis et veritatis cognoverint, plenius poterunt enodare. In Urbe quoque cum Romanus clerus ad aecclesiam beati Petri ipsis presentibus conveniret, quid de facto isto persenserint, quoniam presentes esse credimus, referant ipsi, et ad hoc comprobandum duos de fratribus nostris, Petrum Christianum aecclesiae nostrae

a) clam. C2. b) Petro B*. c) ita codd., quod nimis audacter Pithoeus correxit: s. Pietro l'elegge. d) Rolandi add. B*. e) deest B2. f) ita B*. C2.

1) Aquensis.

1160. *decanum et Petrum Gwidonis camerarium sanctae Romanae aecclesiae subdiaconum, sanctitati vestrae transmittimus, ut de his omnibus veritatis testimonium etiam viva voce perhibeant. In cena Domini estis, in qua redemptionis humanae sacramenta peregit. Duos gladios apostoli se habere professi sunt, quos et vos habetis; quid in eis et per eos agere debeatis, nullus vestrum ignorat. Ibi dictum est a*
 Luc. 22, 38. *Christo: 'Satis est'. Et nos, qui Christi vestigia sequi debemus, vobis dominis nostris dicimus, huic operi finem facientes: 'Satis est'. Omnipotentis sapientia Patris, qui novit et potest unire vota et voluntates omnium, doceat vos omnes et uniat^a ad confusionem Babylonicam destruendam et simoniam de aecclesia propellendam et pacem toti mundo desiderabilem^b in integrum reformandam!*

(67) 77. Actio concilii, quae verbis simplicibus in scriptum redacta, item ponenda videbatur:

Haec sunt capitula, quae in concilio Papiae super electionem^c domni papae Victoris canonice probata sunt. Domnus Octavianus et nemo alius Romae in aecclesia beati Petri petitione populi et consensu ac desiderio cleri a^d cardinalibus manto sollempniter^e est indutus et presente cancellario et non contradicente in kathedra^f beati Petri collocatus est, et a cardinalibus et clero Romano 'Te Deum laudamus' sollempniter ei cantatum est, et nomen ei Victor impositum est. Ibi multitudo cleri et populi Romani venit ad pedes eius. Tunc scriniarius secundum antiquam Romanorum consuetudinem ascendens in altum, voce magna clamavit ad populum, dicens: 'Audite, cives Romani et coetus rei publicae! Secunda feria pater noster Adrianus mortuus est, et proximo sequenti sabbato domnus Octavianus cardinalis Sanctae Ceciliae in Romanum pontificem electus et inmantatus est et in kathedra beati Petri collocatus est et papa Victor est nominatus. Placet vobis? Respondit magna voce clerus et populus: 'Placet'. Secunda et tertia vice interrogatus populus, si placeret, clara voce respondit: 'Placet'. Deinde cum bandis et aliis papalibus insignibus domnus papa cum laudibus in palatium deductus est. His itaque rite peractis, capitulum beati Petri statim venit ad pedes eiusdem papae Victoris et obedivit ac debitam ei^g reverentiam exhibuit, clerus et populus, multitudo magna, similiter obedivit. Sequenti vero die proxima rectores cleri*

* Reliqua om. A.

a) invat B 2. b) pergit B 1. c) electione B*. d) ac B, B*; cardinalium B 2.
 e) i. e. s. C 2. f) kathedram B 1. g) deest B 2; r. ei B*.

Romani accedentes ad domnum cancellarium et ad cardinales qui cum eo erant, voluerunt cognoscere, si inmantatus esset, sicut quidam dicebant, et non invenerunt eum inmantatum neque aliqua dignitatis specie variatum, et habito cum eo et cardinalibus suis colloquio, cognoverunt ab ore eius et suorum, quod numquam fuerit inmantatus, et quod ei^a hoc falso imponebatur. Quo audito et cognito, rectores ad pedes domni papae Victoris venerunt et obedientiam et reverentiam exhibuerunt. De omnibus supra-
dictis capitulis testes fuerunt Petrus Christianus decanus basilicae beati Petri et omnes fratres eius et duo rectores cleri Romani, Blasius^b scilicet presbiter et Manerius presbiter, et 7 archipresbiteri Romanae urbis et 4 alii tam diacones quam subdiacones. Deinde prior Lateranensis et sui canonici obedierunt. Clerici de patriarchia Sanctae Mariae maioris obedierunt. Abbas de patriarchia Sancti Pauli per suos nuncios obedivit et in signum obedientiae de bonis aecclesiae suae illi misit. Abbas de patriarchia Sancti Laurentii cum suis monachis obedit^c. Abbas Cirengii obedit. Abbas Sancti Silvestri cum suis monachis obedit. Abbas Sancti Alexii in monte Aventino cum suis monachis obedit. Abbas Sancti Blasii cum suis monachis^d obedit. Conventus Sanctae Sabinae^e obedit. Conventus Sanctae Mariae in Capitolio obedit. Conventus monachorum^f Sanctorum Cosmae et Damiani obedit. Abbas Sancti Valentini obedit. Magister fratrum templi Hierosolimitani in monte Aventino cum suis fratribus^g obedit. Cardinalia Sancti Marcelli obedit. Clerici de cardinalia Sanctorum Apostolorum obediunt. Clerici de cardinalia^h Sancti Petri ad Vincula obediunt. Clerici de cardinalia Sancti Silvestri obediunt. Clerici de cardinalia Sancti Syxti obediunt. Clerici de cardinalia Sanctae Sabinae obediunt. Clerici de cardinalia Sanctae Sabilinae obediunt. Cardinalia Sancti Cyriaci apud thermas Diocletiani obedit. Clerici de cardinalia Sanctae Mariae trans Tyberim obediunt. Clerici de cardinalia Sanctae Mariae in Porticu obediuntⁱ. Clerici de cardinalia Sancti Nycolai in Carcere obediunt. Monasterium Sanctae Agathae obedit. Archipresbiter Sancti Apollinaris obedit. Archipresbiter Sancti Triphi obedit. Archipresbiter Sancti Bartholomei obedit. Aecclesia Sancti Celsi obedit. Aecclesia Sanctae Mariae in Monasterio obedit. Aecclesia Sanctae Mariae in Palatia obedit.

a) hoc ei C 2. b) Basilius B*. c) ita h. l. B 1; obedivit C 2, et ita semper; codd. vero plerumque obed. vel o. d) deest B 2. e) Conv. S. Sabae et S. Marie in Capitolio obediunt B*, qui ita saepius duo nomina coniunxit. f) deest B. g) deest B. B*. h) clerici de cardinalia S. Marcelli et de card. etc. B*. i) ita h. l. B 1.

1160. *Aecclesia Sancti Salvatoris de Curte^a obedit. Archipresbiter Sancti Vincentii cum suis obedit. Archipresbiter Sanctae Catarinae cum^b suis obedit. Archipresbiter^c Sancti Thomae de Parrione obedit. Archipresbiter Sanctae Anastasiae^d cum^e suis obedit. Archipresbiter Sancti Salvatoris de Campo cum suis obedit. Archipresbiter Sanctae Mariae in monte Celso cum suis obedit. Et multae aliae aecclesiae et monasteria obedierunt^f, quas vix enumerare valemus.*

Post promotionem domni Victoris canonici beati Petri miserunt ad Rolandum cancellarium canonicos suos, qui viderent, an esset inmantatus, sicut quidam credebant, aut aliquo modo promotus. Unde bis missi inquisitores bis retulerunt, eum non esse inmantatum nec aliqua promotionis spetie variatum. Sequenti vero die, ut omnis dubitatio tolleretur, miserunt canonici quosdam de suis, ut mensae^g cardinalium, qui intererant^h, interessent et viderent, si saltem in mensa locum digniorem solito obtineret aut etiam benedicendo mensam primus esset vel aliquo modo inter cardinales loco vel dignitate seu veste dignior haberetur. In quibus omnibus nullo modo senserunt eum promotum vel mutatum; atque in hunc modum perscrutati sunt canonici statum cancellarii per singulos continuos 8ⁱ dies.

p. 483. *Basso et Iohannes de Romano dicunt: 'Postquam cancellarius, sedente domno Victore in kathedra, in munitio-
nem^k se recepit, Iohannes Phizutus clericus et Iohannes de Bucca-Lata laicus voluerunt inmantare cancellarium. Qui cum iniuria reppulit eos, dicens: "De me non facietis ridiculum; ibi est papa, ite ad eum et obedite ei"! Presbiter Blasius et presbiter Magnerius^l, rectores cleri^m Romani, dicunt, se cum tribus aliis rectoribus cleri sequenti die post promotionem domni Victoris accessisse ad cancellarium et ad omnes cardinales qui cum eo erant, et non viderunt eum inmantatum nec aliquo modo promotum, et antequam discessissent, audierunt duabus vicibus ab ore cancellarii, quod nec erat nec fuit inmantatus; in presentia etiam ipsorum rectorum etⁿ in presentia eorum qui ibi erant testificatus est Otto cardinalis de Carcere, quod domnus Octavianus nullam violentiam vel iniuriam intulit cancellario. Item dixit Otto: 'Pro nichilo ascribitur hec^o iniuria domno cancellario, quia nullus ei mantum abstulit, quia numquam habuit'. His omnibus ita peractis et cognitis,*

a) cum suis *add.* B*. b) c. s. *des.* B. B*. c) A. S. Th. de P. o. *infra post* A. S. Sal. de C. *ponit* B 1. d) Anastasii B*. e) o. c. s. B 1. f) *ita h. l.* B 1. g) ut inde se cardinales B 1; ut inde se c. B 2. h) *inerant* B 1. B*. i) *ita* B*. C 2, novem B. k) *munitio* B 1. l) *Manerius* C 2. m) *deest* C 2. n) *et in pr. e. des.* C 2. o) *hoc d.* C 2.

rectores isti iverunt ad dominum Victorem et obedientiam ei 1160. fecerunt et preceperunt clero, ut ei obediret. Quod et factum est.

Presbiter Barro et presbiter Iohannes, capellani de cardinalia cancellarii, dixerunt, se sequenti die post promotionem domni Victoris ad cancellarium accessisse et dixisse ad eum sic: 'Audientes vos esse inmantatum, gaudebamus, et nunc, quia aliter videmus, dolemus'. Qui dixit eis: 'Pro me nolite gaudere vel dolere, quia ego nec fui nec sum inmantatus; ite, obedite^a ei quem videtis inmantatum'. Haec verba taliter ab ore cancellarii processisse, commisit^b presbiter Barro et presbiter Iohannes quibusdam ex nostris clericis presentibus, ut iurent in animabus eorum, ita verum esse. Clerici de cardinalia Sancti Chrisogoni dixerunt, se sequenti die post promotionem domni Victoris accessisse ad cardinalem suum, qui erat cum cancellario, et interrogasse eum, dicentes: 'Omnes clerici vadunt ad pedes domni papae; quid faciemus et nos'? Qui respondit: 'Ite ad eum sicut alii'.

Multi ex nostris dicunt, vidisse cancellarium 11. die ab Urbe exisse sine manto, sine stola, sine albo equo et sine omni habitus mutatione^c, cum pellibus nigro pallio cooperitis et cum nigro almutio, usque ad cisternam. Iohannes de Romano dicit, se audivisse Iohannem Neapolitanum et Bonandiem et quosdam alios cardinales dicentes apud cisternam: 'Quoniam modo sumus sine^d pastore et sine capite, faciamus nobis dominum', et postea inmantaverunt eum et cantaverunt ei 'Te Deum laudamus' apud cisternam. Iohannes de Sancto Stephano et Wolframmus^e dicunt, se audivisse, quod papa Adrianus dixit ad eos, cum de Urbe exiret: 'Octavianus', inquit, 'quem ego misi in Longobardiam, vult excommunicare Mediolanenses; sed ego mandavi Mediolanensibus, ut non curent de eo, sed fortiter se habeant tam ipsi quam Brixienses contra imperatorem, et ego cum eis disposui, quod imperator propter eorum impedimenta non poterit Romam venire'. Item: 'Etiam cum cardinalibus ita disposui, quod Octavianus non erit papa post mortem meam'. Gimundus^f et Wolframmus^g dicunt, se audisse^h ab ore episcopi Sabinensis, quod libenter rediret ad dominum Victorem, sed ita adiuratione astrictus est, quod sine periurio non potest. Episcopus Aletrinus in presentia domni Guidonis Cremensis cardinalis et Gimundiⁱ et Iohannis Gaietani et aliorum multorum dixit:

a) et o. B 1. b) promisit B 1. B'. c) munitione C 2. d) absque B'. e) Wolferammus B'; Wolferaminus C 2. f) Gwimundus B'. g) Golframmus B 2. B'; Wolfer. C 2. h) audivisse C 2. i) Gwimundi B'.

1160. *'Non possum ad domnum Victorem venire, quia talem securitatem feci cancellario et suis apud Anagninam, quod non possum ad eos venire usque ad Kalendas, post^a Kalendas autem veniam. Interim tamen habeo eum pro domino et pastore meo'. Itaque, Kalendis transactis, cum infirmitate teneretur, misit domno Victori obedientiam per clericum quendam, quem^b habemus presentem.*

De omnibus supradictis capitulis testimonium perhibuerunt predicti rectores cleri Romani et 7 archipresbiteri supra memorati et alii multi honesti et relligiosi clerici Romani et Petrus Urbis prefectus et Stephanus de Tebaldo^c p. 484. et Stephanus Nortmannus et Iohannes de Sancto Stephano et Iohannes Gaietanus et Wolframmas^d de Gidocica^e et Gimundus de domo Petri Leonis et multi^f alii illustres Romani et nobilissimi, qui omnibus his interfuerunt et omnia viderunt et tractaverunt.

(68) 78. Confirmato et recepto taliter^g in papatu Victore, defertur ad principem sacerdotalis concilii sententia. Qua venerabiliter suscepta et approbata, Victor ad aecclesiam vocatur et magna sollempnitate et frequentia cleri ac populi suscipitur, ipsique ut summo pontifici et universali papae adclamatur. Divus quoque imperator consuetam ei reverentiam et^h stratoris officium sicut Constantinus beato Silvestro humiliter pro foribus aecclesiaeⁱ exhibuit, et manu eius accepta, usque ad sedem deduxit et intronizavit. De reliquis quae ibidem acta sunt exemplaria litterarum subnotata consule:

(69) 79. *Fridericus^{i.1} Dei gratia Romanorum imperator et semper augustus dilectissimo suo Eberhardo^k venerabili Salzburgensi^l archiepiscopo et suffraganeis eius, Alberto^m Frisingensi episcopo, Hartmannoⁿ Brixienesi et Romano^o Gurcensi^p totique provinciae Salzburgensi^{l**} gratiam suam et omne bonum. Si sacro concilio Papiae celebrato^q interfuissetis, omnia^{**} quae ibidem vel in Romana aecclesia facta sunt oculata fide cognoscere possetis. Ne autem ab his qui pravis delationibus et mendatiis iam totum^r fere orbem resperserunt veritas possit obnubilari vel vestra sin-*

* et strat. offic. des. C 2.

** Salzb. Si sacro — omnia A, ceteris omissis.

a) et p. B 1. b) quem h. pr. des. B'. c) Thebaldo B 1. d) Golframmas B 2; Wolfer. C 2. e) Gidocicca B'; Gidoccicia C 2. f) a. m. B 1. g) deest A. h) exh. eccl. A. i) F. A. k) F. A 2, corr. E. A 1. l) Salczeb. A; Salzp. B'. V. m) A. A. V.; Adilberto B 1. B'. n) H. A. o) R. A. p) Gurcensi corr. Gurzensi B 1; Curcensi B'. q) deest C 2. r) f. t. C 2.

1) Exstat in cod. Vindobonensi.

ceritas trahi in contrarium, quanto brevius possumus, 1160. seriem totius rei sine aliqua falsitatis commixtione mera veritate vobis significare dignum duximus. Luce clarius constat, quod papa Adriano adhuc vivente Rolandus cancellarius et quidam cardinales, non adtendentes illud dominicum: 'Sit sermo vester: est est, non non', conspiratione Matth. 5,37. facta cum Wilhelmo Siculo, prius ab eis excommunicato, et cum caeteris hostibus imperii, Mediolanensibus, Brixien-sibus, Placentinis, ne forte per mortem papae Adriani tam iniqua factio evanesceret, iuramenti vinculo invicem sese constrinxerunt, ut, defuncto papa, nullus alius ei substituere-tur, nisi qui in eadem conspiratione cum eis convenisset. Hac de causa 12. die post electionem domni Victoris papae, eo sedente in sede beati Petri, iam dicti conspiratores egressi ab Urbe, ad cisternam Neronis, derelinquentes venam aquarum viventium, se contulerunt et ydolum sibi Rolan-dum cancellarium erexerunt, dicentes, hunc esse Symonem Petrum, qui apostolicae dignitatis apicem tam nefaria in-vasione attingere presumebat^a. Quod haec conspiratio facta^b fuerit, et ille iam dictus Rolandus^c per eam hoc modo intraverit^d, non est ficticium, sed relligiosis viris ab illo qui manifesta^e facit consilia cordium mirabiliter est declaratum. Dum haec Romae agerentur, et nos, quid super tanto scismate agendum esset, viros relligiosos, archi-episcopos videlicet et episcopos, consultarem, supervene-runt, quasi missi a Deo, Tarentasinus archiepiscopus, abbas Clavallensis, abbas Moremundensis et alii abbates numero decem, postulantes pacem Mediolanensibus; qui, recepto a nobis verbo, dum Mediolanenses^f pro investiganda eorum voluntate adirent^g, acceperunt ab eis tale responsum: 'Domni patres, nos tenemur astricti iuramento domno papae^h et cardinalibus, quod non debeamus redire ad gratiam imperatoris sine eorum voluntate, et ipsi econtra sine nostra voluntate nullam pacem facere possunt'. Re-ponderunt eisⁱ abbates: 'Vos de caetero non tenemini domno papae, quia mortuus est'; et illi statim subiunxerunt: 'Si mortuus est papa, nos ideo non sumus absoluti, quia nichilominus tenemur cardinalibus, et ipsi tenentur nobis'. Haec predicti patres abbates in responsis a Mediolanensibus accepisse^k testificati sunt coram multis relligiosis viris. Preter haec multa experimenta factae conspirationis per litteras in via deprehensas accepimus, sicut nuncius iste plenius vidit et audivit. Sane ex concilio orthodoxorum,

a) presumebant B; presumebat B'. b) deest B 1. c) Rōlandus B 1. d) in-traverat B. e) f. m. C 2. f) Mediolanum B? C 2. g) redirent C 2. h) papa B 1. i) ei B. k) deest C 2.

1160. *sicut alia vice meminimus vobis mandasse, generalem conventum relligiosorum Papiæ indiximus, ad quem ambos qui se dixerunt Romanos pontifices, non ad iudicium seculare, sicut ora mendacium astruunt, sed ad examen aecclesiae per duos venerabiles episcopos, Ferdensem^a videlicet et Bragensem, convocavimus. Alter vero^b, eo quod puriorem haberet conscientiam, domnus Victor videlicet, iudicio aecclesiae ultro se obtulit, altero, videlicet Rolando, contumaciter renitente et dicente, quia, cum ipse omnes deberet iudicare, ipse a nullo vellet iudicari. Habito itaque venerabili concilio, in quo patriarcha Aquilegensis^c et multi*
 p. 485. *archiepiscopi et episcopi relligiosi convenerant, per 8 continuos dies maxima gravitate, diligentissima examinatione, semota omni laica^d persona, tractatum est, quis ex duobus summi pontificatus apicem de iure deberet obtinere. Post longam itaque deliberationem, quia illa nefandissima conspiratio Deo et aecclesiae admodum odibilis manifestis inditiis non solum probata, verum in facie totius aecclesiae coram positae^e revelata est, et in domno Victore nichil reprehensibile inventum est, nisi quod pauciores numero cardinales, omnino a conspiratione illa exortes, eum pro bono pacis inter regnum et sacerdotium conciliando elegerunt, et^f invocata sancti Spiritus gratia, aecclesia Dei Rolandum cancellarium conspiratorem et scismaticum, discordias et lites et periurgia^g bona esse euangelizantem, condempnavit et domnum Victorem papam in patrem spiritalem et universalem pontificem confirmavit. Quem nos aecclesia duce secuti approbamus et universalis aecclesiae patrem et rectorem, cooperante divina clementia, fore denunciamus. Hoc itaque factum, divinis suffultum presidiiis et in apostolica stabilitate supra petram, Christum videlicet, firmiter fundatum, a vestra beatitudine pro pace totius aecclesiae et salute imperii approbari et ab omni aecclesia vestrae sanctitati commissa teneri et conservari rogamus et preoptamus.*

Febr. 16. *Data^h Papiæ, 15. Kal. Martii.*

(70) 80. Rescriptum generale a synodo presidentibus per partes mundi directum hoc est¹:

Quia sedis apostolicae turbatio christianorum animos admodum sauciavit, nos, qui ad resecanda scismata et*

* *Reliqua om. A.*

a) Fardensem V. b) eorum add. V. c) Aquileiensis C2. d) laicali B.
 e) posita B. (revel. omnes). f) deest B 1. g) ita B. B'. C2; periuria V. h) Data
 — Martii des. B'.

1) *Pleniorem et praesertim in fine diversum textum exhibet ex cod. Elnonensi Martene, Thes. anecd. I, 447, quem sequitur Pertz, LL. II, p. 125.*

pacem aecclesiae reformandam Papiae fuimus congregati, 1160. qualitatem causae modumque negotii et sacri concilii dispensationem universitati vestrae plenarie duximus intimandum, quatinus, per scripta presentia mera veritate monstrata, auditorum animi falsitatem, quam forte conceperant, vehementer expellant et ammodo per scripta scismatica non seducantur. Cum igitur orthodoxorum Papiae congregatorum universitas in nomine Domini consedisset, causa per 7 dies continuos, omni remoto seculari iudicio, legittime et canonice agitata ac diligenter inspecta, sufficienter et canonice in conspectu concilii per testes idoneos est comprobatum, domnum papam Victorem et nullum alium in basilica beati Petri a saniori parte cardinalium petitione populi et consensu ac desiderio cleri fuisse electum et sollempniter inmantatum, quod, presente et non contradicente Rolando quondam cancellario, in kathedra beati Petri fuerit collocatus, et quod ibi ei a cardinalibus et clero Romano 'Te Deum laudamus' gloriose decantatum, et inde ad palatium cum bandis et aliis papalibus insignibus est deductus, et clerus et populus secundum consuetudinem interrogatus^a per scriniarium, si placeret, tribus vicibus clara voce respondit: 'Placet'. Probatum est etiam, quod Rolandus 12. die post domni Victoris promotionem ab Urbe egressus, apud cisternam, in qua Nero imperator quondam ab Urbe profugus latitavit, primo est inmantatus. Probatum est, quod in secundo^b die post promotionem domni Victoris Rolandus, interrogatus a rectoribus cleri Romani^c ac clericis de sua cardinalia, si domno Victori esset obediendum, expresse confessus est, se numquam fuisse inmantatum, et expresse dixit: 'Ite et^d obedite ei, quem inmantatum esse videtis'. Super his capitulis fuerunt testes et sub stola tactis sacrosanctis euvangelis iuraverunt domnus Petrus Christianus decanus basilicae beati Petri et in persona sua et omnium fratrum suorum. Iuraverunt etiam venerabiles archipresbiteri et rectores cleri Romani Blasius^e et Manerius, presbiter^f Iohannes, presbiter Gentilis, Aimeradus archipresbiter, Berardus archipresbiter, Iohannes archipresbiter, Benedictus diaconus, magister Tolomeus^g archipresbiter, magister Gerardus^h et Nycolaus et alii honesti clerici Romani. Preterea Petrus illustris Urbis prefectus, Stephanus de Thebaldoⁱ, Stephanus Nortmannus, Gimundus de domo Petri Leonis, Iohannes de Stephano et alii principes et

a) deest B. b) ita codd. c) ita B¹. M; r. et cleri R. B 1; rectoribus et clero Romano B 2? C 2. d) deest B 1. e) Basilius M, in margine corr. Blasius B¹. f) presbiteri codd.; M. et I. pr. g. et alia archipresbiteri Aim. Bernhardus B¹. g) Toloneus B 1. B¹; Tolonensis B 2; Ptolemeus C 2; Tholomeus M. h) Gerhardus B 1. i) Tebaldo B¹. M.

1160. *nobiles Romani, qui ad vocationem serenissimi imperatoris venerant, in conspectu concilii super iam dictis capitulis ex maxima parte testimonium similiter perhibuerunt et iurare voluerunt. Sed quia nos relligiosorum presbiterorum multorum testimonium sufficiens et habundantissimum habebamus, duximus laicis in hac parte parcendum. Deinde venerabiles episcopi Herimannus^a Ferdensis, Daniel Bragensis et Otto palatinus comes et magister Heribertus prepositus, quos domnus imperator ex consilio 22 episcoporum et Cisterciensis et Clarevallensis abbatum aliorumque relligiosorum tunc presentium Romam delegaverat, ut partes ante concilii presentiam Papiam evocarent, in conspectu concilii testimonium perhibuerunt, quod Rolandum cancellarium et partem eius trinis edictis per intervalla peremptorie et sollempniter ad presentiam aecclesiae Papiae congregandae, remoto omni seculari iudicio, vocaverunt, et quod Rolandus cancellarius et sui cardinales viva voce et ore proprio, iudicium vel examen aliquod aecclesiae se nolle recipere, manifeste dixerunt. Vidimus etiam scripta Henrici Pisani cardinalis ad domnum imperatorem directa, in quibus expresse continebatur, quod nullum vellent aecclesiae subire iudicium vel examen. Super haec omnia idem Henricus et Otto cardinalis Sancti Nycolai de Carcere Tulliano, qui tempore concilii et ante apud Ianuam morabantur, et Iohannes Anagninus cardinalis et Iohannes Piozutus sanctae Romanae aecclesiae subdiaconi, qui tunc apud Placentiam erant, per 8 dies a concilio toto sunt expectati, et per litteras ac^b nuncios concilii sunt vocati, et contempserunt venire. Ex his igitur omnibus sufficienter instructi, et veritate hinc inde plenarie declarata, placuit reverendo concilio, ut electio domni Victoris, qui tamquam agnus mansuetus et innocens venerat aecclesiae iudicium humiliter suscepturus, approbaretur et confirmaretur, et electio Rolandi penitus cassaretur. Et factum est ita. Electione itaque domni Victoris, remoto omni seculari iudicio, sancti Spiritus gratia invocata, confirmata et recepta, christianissimus imperator post omnes episcopos et post omnem clerum ultimus, consilio et petitione concilii electionem domni Victoris recepit et approbavit, et post eum omnes principes et innumerabilis hominum multitudo quae presens erat, tribus vicibus interrogata, si eis placeret, respondit cum gaudio magna voce: 'Placet'. Sequenti die*

Febr. 11. *proxima, id est prima sexta feria quadragesimae, domnus Victor cum processione ab aecclesia sancti Salvatoris extra*

a) Hermannus B'. C2. b) et C2.

civitatem, in qua fuerat hospicium^a eius, ad catholicam^{1160.} aecclesiam gloriose deductus est. Ibi relligiosissimus imperator ante ianuas aecclesiae eum suscepit et descendentib^b de equo strepam humiliter tenuit et apprehensum per manum usque ad altare conduxit et pedes eius est osculatus, et nos omnes, patriarcha, archiepiscopi, episcopi et abbates et omnes principes cum universa multitudine quae presens erat pedes apostolicos sumus osculati. Proxima autem die sequenti, id est sabbato, habito generali concilio, domnus^{Febr. 12.} papa et nos cum illo Rolandum cancellarium scismaticum et eius principales fautores accensis candelis anathematizavimus et tradidimus eum Sathanae in interitum carnis, ut spiritus salvus sit in die Domini. Illud etiam discretionis vestrae prudentiam volumus non latere, manifeste esse deprehensum, quod Rolandus cancellarius et eius sequaces quidam cardinales, vivente adhuc papa Adriano, coniuraverunt. Fuit autem tenor coniurationis, quod, si eis viventibus papam Adrianum mori contingeret, cardinalem unum de illis eligerent qui in eadem coniuratione esset astrictus. De caetero ex parte Dei omnipotentis et beatorum apostolorum Petri et Pauli et omnium sanctorum et virorum orthodoxorum, qui divino intuitu ad rescindenda scismata convenerunt, universitatem vestram humiliter imploramus et monemus in Christo, ut ea quae aecclesia Dei Papiae congregata ad honorem Creatoris et sponsae suae, matris vestrae, sacrosanctae Romanae aecclesiae tranquillitatem et ad salutem omnium christianorum fideliter ordinavit, vos, omni dubio et ambiguitate remota, irrefragabiliter rata et firma^c teneatis; orantes, ut redemptor noster Christus^d Ihesus universalem pontificem et papam nostrum Victorem, de cuius sanctitate et relligione omnino confidimus, per tempora longa conservet et prestet ei omnimodam tranquillitatem et pacem, ita quod per eum Deus omnipotens honoretur, et aecclesia Romana omnisque christiana relligio gratum Domino accipiat incrementum. Ut autem omnis nostra^e actio plenius legentibus elucescat, dignum duximus, ut omnium nostrum consensus et nomina subscribantur.

Ego Peregrinus Aquilegensis^f patriarcha cum meis suffraganeis interfui et consensi.

Ego Arnaldus^g Maguntinus^h archiepiscopus cum 14 suffraganeis interfui et consensi.

Ego Hartwicusⁱ Bremensis archiepiscopus cum suffraganeis meis interfui^k et consensi.

a) e. h. C2. b) descendente B. B*. c) ratum et firmum B. B*. d) I. Ch. B 1. M. e) deest C2. f) Aquileiensis C2. g) Arnaldus B. B*. h) Magont. B 1. B*; arch. M. C2. i) Hartwicus B*. k) int. et des. B.

1160. *Ego Hellinus^a Treverensis archiepiscopus cum meis suffraganeis consensi.*
Ego Reinaldus^b Coloniensis archiepiscopus cum meis suffraganeis consensi.
Ego Wichmannus Magdeburgensis archiepiscopus cum meis suffraganeis consensi.
- p. 487. *Bizuntinus archiepiscopus per legatum^c et episcopum Basiliensem consensit.*
Arelatensis archiepiscopus consensit.
Lugdunensis archiepiscopus cum^d suis suffraganeis consensit.
Viennensis archiepiscopus cum suis suffraganeis consensit.
Heinricus rex Anglorum per legatos et litteras suas^e consensit.
Rex Ungarorum per litteras et legatos suos consensit.
Rex Boemorum consensit.
Rex Danorum^f consensit.
Gwido electus Ravennatensis consensit.
Episcopus Firminus consensit.
Episcopus Ferentinus consensit.
Mantuanus consensit.
Pergamensis consensit.
Faventinus consensit.
Abbatum vero et archipresbiterorum multitudo innumerable multorum regnorum interfuit et consensit.
Longobardorum inestimabilis multitudo interfuit et consensit.
Universi fere^g principes Romani imperii, tam Teutonici quam Italici, tam in Urbe quam extra Urbem, interfuerunt et assensum cum ingenti desiderio prebuerunt.
- (71) 81. *Reverentissimo¹ patri et domino Eberhardo^h Salzbουργensisⁱ aeccliesiae archiepiscopo Eberhardus^k Babinburgensis gratia Dei si quid est tam devotum quam debitum cum oratione servitium. Convenientibus in unum Papias episcopis circiter 50, diuque* ventilata questione papatus, cum dilatio primo pene omnibus complacuisset usque ad maiorem rei noticiam et aliud generalius concilium, prevaluit tandem pars domni Victoris iustificata ab altera*

* Reliqua om. A.

a) Ellinus B 1. B*. b) Reinoldus B 1; Reginnaldus B*. c) suum add. B 1.
d) cons. c. s. s. B 1. e) per litteras et legatos suos C 2. f) Dagnorum B.
g) pr. fere B 1. h) F. A. i) Salczeb. A semper; Salzp. B*. k) F. A. 1; E. A 2.

1) *Epistola exstat in cod. Vindobonensi.*

parte multis modis: quia coniuratio contra imperium factum¹¹⁶⁰ illud precesserat; quia domni Victoris inmantatio prior, illa posterior, quo solo Innocentius Anacleto prevaluit, cum Anacletus plures et maximae scientiae et auctoritatis haberet electores; deinde quod ad hostes imperii pars illa se transtulit^a, obligata Siculo, Mediolanensibus, Brixiensibus, Placentinis per sacramentum, quod sanae doctrinae adversari videtur, cum^b et subditos a iuramentis fidelitatis debitae absolvat et servire imperatori prohibeat quoscumque^c, et sic discessioni viam prepararet, quod pessimum est, sicut opere ipso clarescit et scriptis undique per Italiam directis tam civitatibus^d quam episcopis. His malis principiis finem deteriorem promittentibus, perpetuam videlicet discordiam inter regnum et sacerdotium et discessionem ab invicem, dum pars illa cum omni securitate conductus nec venire voluisset nec etiam procuratores pro se mittere ad subeundum iudicium et excipiendam sententiam: domnum Victorem recepimus spe pacis et concordiae inter regnum et sacerdotium, longo tamen examine premissis de tempore et ordine electionis suae, de his qui eius electioni consenserunt primitus et postmodum retro^e abierunt, cardinalibus numero 9, testificante super his omnibus capitulo beati Petri et clero Romano scriptis et viva voce nunciorum sub iureiurando. Nuncius regis Francorum promisit pro eo neutrum se recepturum, usque dum nuncios domni^f imperatoris recipiat. Nuncius regis Anglorum idem velle et idem nolle promisit tam in his quam in aliis. Arelatensis, Viennensis, Lugdunensis, Bisuntinus per litteras et nuncios^g consenserunt. Solus Treverensis de regno nostro superest in parte illa de numero archiepiscoporum, qui non consenserit^{h.1}; eius tamen suffraganei omnes consenserunt. Usque ad vos solum perventum est². Angelus magni consilii dirigat vos secundum beneplacitum suum et custodiat vos in omnibus viis vestris. Preterⁱ hec prepositus multa manifestabit vobis, quae non licet ad presens homini loqui. Congaudete mihi, quia dimissionem accepi et ad propria redeo.

82.^k Domino suo in^l Christo reverendo Eberhardo^m p. 488.
(72)

a) transtulerit C 2. b) et cum C 2. c) potest add. V. d) in c. B 1.
e) deest B, B*. f) deest C 2. g) per n. C 2. h) consenerit B 1. i) Preter —
redeo des. B*. k) Epistola superscr. B 1. l) domino corr. in Chr. A 1; in Chr.
post add. B 1. m) Everhardo B 1; F. A.

1) Attamen supra c. 80. inter consentientes refertur. 2) V. addit: 'Nuncius enim vester praepositus, Domino ponente custodiam ori suo, vices vestras cautissime peregit, nec unum locutus "Deo gratias", quod utinam non dixisset'.

1160. *Salzburgensi archiepiscopo frater^a Henricus dictus prepositus de Berthersgadem^b cum* devotis orationibus debitae subiectionis obsequia. Si cuncta quae audivimus et vidimus scribere deberemus, non cartam sed volumen facere videremur. Verum* summam eorum quae de duorum electione Romanorum pontificum acta sunt breviter paternitati vestrae*
Ian. 13. notificamus. Curia, quae in octavis epiphaniae Papiae fuerat indicta, usque in sextam feriam proximam ante
Febr. 5. caput ieiunii, quia in destructione Cremae domnus imperator detinebatur, est dilata. In qua consistentibus domno patriarcha, archiepiscopis et diversarum terrarum fere quinquaginta episcopis, legatis quoque regis Franciae et archiepiscoporum, Arelatensis scilicet, Lugdunensis, Viennensis, Bisuntini atque Treverensis et Ravennatis electi, cardinales et clerici, qui pro parte Victoris aderant, in medium processerunt et utriusque seriem electionis exposuerunt. Super qua continuis 5 diebus ab episcopis et aliis prudentibus viris copiose disputatum cum fuisset,
Febr. 11. sexta tandem die in publico consistorio electionis capitula denuo proposita sunt, et singula a canonicis aeccliesiae beati Petri et rectoribus Romani cleri, sacramento super sancta quatuor euangelia prestito, confirmata. Pars autem altera nec ipsa venit nec responsales, qua de causa nescimus, conventui direxit. Recitatae sunt insuper litterae quam plures bullatae ab Alexandro et cardinalibus qui cum ipso sunt, episcopis et civitatibus Longobardiae directae, sed a fidelibus domni imperatoris captae, ex quarum tenore machinationes eorum et molimina contra imperium patenter sunt deprehensa. Unde, quia dilatio non parvum tam aeccliesiae quam imperio videbatur minari periculum, presertim quia non erat qui predictis assertionibus et^c probationibus contradiceret, cum utraque nimirum pars non ad curiae, sed ad aeccliesiae fuisset examinationem vocata, episcopi parti^d Victoris, quae ipsum 11 diebus antequam Alexander inmantaretur inmantatum fuisse et in sede beati Petri, adversa parte presente, absque reclamatione sedisse, prestito, ut dictum est, sacramento, probaverat, assensum prebuerunt, et eundem Victorem ut apostolicum in aeccliesia sollempniter suscipientes, solitam ei reverentiam exhibuerunt. Facta sunt haec, domno imperatore et fidelibus imperii annitentibus propter causas memoratas. Quapropter ipsemet

* Berth'. Si cuncta — videremur A, ceteris omissis.

a) f. N. dictus A. b) Perthesgadē B 1; Perhtersgaden B 2; Berhtersgademe B*;
 Berth' A. c) et pr. des. C 2. d) deest B.

*eidem iam^a confirmato pontifici ante fores aecclesiae descen- 1160.
denti consuetum detulit honorem. Secunda vero post haec
die sepe iam dictus dominus Victor, celebrato sollempniter^a
synodi officio, alterius partis principem cum quibusdam
suis fautoribus, episcopis scilicet Ostiense et Portuense, eo
quod consecrationis manum eidem presumpserant imponere,
cardinalibus etiam Heinrico Pisano, Iohanne Neapolitano
et Iacincto, anathematis vinculo, extinctis candelis, inno-
davit. Excommunicavit autem Heinricum Pisanum idcirco,
quod mandato eius magister Raimundus cardinalis de-
spoliatus et atrociter cesus fuerit. Prepositum etiam Pla-
centinum, quia domnum Tusculanum armata manu in-
vaserit et despoliatum multis contumeliis affecerit, simili
sententiae involvit. Wilhelmum preterea Siculum atque
Mediolanenses pro invasionibus aecclesiarum et imperii ad
canonicam vocavit satisfactionem. Interfuerunt his omnibus
metropolitani, dominus patriarcha, Maguntinus^b, Colo-
niensis, Magdeburgensis atque^a Bremensis cum nonnullis
suffraganeis suis et maxima pars episcoporum Longobar-
diae, quorum plurimi affectuosum et plenarium predictae
confirmationi tribuerunt assensum. Dominus vero patriarcha
et quidam alii, salva in posterum catholicae aecclesiae cen-
sura, propter memoratas imperii necessitates obedierunt.
Absentis omnes quos prenotavimus archiepiscopi pro se et
suis suffraganeis plenarie consenserunt, excepto Treverense,
qui, cum iter cepisset, infirmitate prepeditus, excusatorias
tantummodo litteras direxerat. Presentes autem eius suffra-
ganei Tullensis et Verdunensis pro se et consuffraganeo
suo Metense in integrum spoponderunt. Domni^c Babin-
bergensis, Pataviensis et Ratisponensis patriarcham sunt
imitati. Pro confirmandis omnibus quae facta sunt mit-
tuntur legati, dominus^c Coloniensis in Franciam, Verdunen-
sis in Hyspaniam, Bragensis in Ungariam.* Si interim
alia scripta, quorum quedam vidimus, meram de his veri-
tatem minus continentia ad manus vestras devenerint, sciat
sanctitas vestra, quod, ut pro parte potuimus, sinceram de
his veritatem^d significavimus. Plenius autem presentes in-
sinuabimus.*

83.^e Quare autem tam crebrae litterae Eberhardo Salz- (73)
burgensi archiepiscopo super gestis concilii directae sint,
haec fuit causa. Cum ad concilium iter cepisset et^f iam

* B* pergīt (c. 84): Alii autem legati ad reges Angliae etc.

a) deest C2. b) Magont. B 1. c) deest B 1, B*. d) s. v. B 1. e) nulla
cap. dist. B 1. f) deest B.

^{1160.}
^{p. 489.} per Forum Iulii et per marchiam Veronensium usque ad civitatem Vicentinorum^a pervenisset, gravi correptus infirmitate gradum sistere^b domumque redire coactus est. Sane quoniam tanti viri fecimus mentionem, de vita et moribus eius quedam memorabimus, quae, quamvis ut lucerna super candelabrum posita [nobis^c] in domo nostrae provinciae clarissime luceret^d, ab his tamen qui longe positi sunt invida^e bonis fama difficilius subtrahet, si scribendo celebretur. Erat autem idem vir venerabilis aetate maturus, Sacrae paginae litteris decentissime instructus^e, fide precipuus, religione singularis; humanitate et pietate adeo^f communis, ut vere dicere posset: 'Omnibus omnia factus sum, ut omnes lucrifacerem'; in largitionibus liberalis, in elemosinis et suscipiendis peregrinis studiosus, in tantum ut sumptus in obsequium pauperum [et^g] monasteriorum et peregrinorum cottidie expensus non solum palatio suo, verum etiam toti episcopio videretur onerosa^g. Ipse tamen huiuscemodi pondere minime gravabatur, cum haec incommoda bonae famae, quam ipse tamen minime affectabat, et aeternae retributionis mercede compensaret. Pauperum squalores minime abhorrebat, a leprosis se tangi et contrectari passus est, quin etiam^h ipse eos interdum tangere manusqueⁱ osculari non verebatur. Nec sufficere^k credidit, si in ministerio pauperum famulorum uteretur officiis, nisi^l ipsemet manibus suis, habitu succinctus, interdum cybum apponeret, poculum porrigeret, aquam non solum lavandis manibus, sed et^m pedibus infunderet. Cumque non solum in verbo perfectam doctrinam, verum etiam in opere consummatae disciplinae preberet exemplumⁿ, merito de eo dicebatur, quod olim de quodam sanctorum, quia: *Hic est, qui quale habet verbum talem habet vitam, et qualem habet vitam tale habet et^o verbum, quoniam quae^p docet agit et quae agit haec^q docet.* His et aliis plurimis virtutibus et divinae gratiae donis plures quidem ad sui imitationem, universorum autem ad dilectionem sui provocarat affectum. Sed haec actenus.

cf. 1. Cor.
9, 19.

(74) 84. Compositis ita rebus et gestis concilii, missis quoque^f legatis, ut supra dictum est¹, ad reges Hispaniae, Angliae, Franciae^r, Datiae, Boemiae et Ungariae, ad imperatorem quoque Grecorum Manuel nuncios dirigit, videlicet

* fortassis obscurior fama subtraxit A.

a) Vinc. B 1. b) resistere A. c) deest B. C. d) lucerent B 1. 2. e) instructus corr. in tantum structus A; in tantum instr. A 2. f) deest A. g) ita A. B; onerosus C 2. h) immo A. i) m. eorum C 2. k) indignum A. l) sed ipse A. m) eciam A 1. n) exempla A. o) deest C 2; et — tale habet post add. A 1. p) quoque corr. quantumque A 1, et ita A 2; quomodoque C 2; docet post add. A 1. q) hoc B 1. r) Frantię B 1.

1) Cap. 82.

Heinricum ducem Carentanum, fortem et exercitatum in bel-^{1160.}licis consiliis virum, et Heinricum sacri palatii notarium^a, omni probitate et industria preeditum, ac Neimerium^{b.1}, filium Petri^c Polani ducis Veneticorum, iam dudum in captivitate sua tentum, sed absolutum, responsa portantes, *ut^d dicebatur*, super petitione Constantinopolitani principis de Pentapoleos [et^e] maritimis in Apulia et quibusdam secretioribus consultationibus contra Wilhelmum, Rogerii Siculi filium et in regno successorem.

85.^f Cernens autem totam^g Longobardiam continuis duorum annorum expeditionibus graviter attritam^h, cum exercitus in crebris contra hostes excursibus et rapinis nec etiam amicis parcere potuisset, paulisper terram ipsam quiescere et respirareⁱ utile iudicavit, donec recepta cultura novas futuro anno calamitates sustinere novumque facilius et recipere et enutrire posset exercitum. Itaque^k dimissurus exercitum, advocans ad se proceres et de militia meliores, magnam² illis ait se habere gratiam pro benivolentia et fidelitate, qua erga se utendo perseverassent. Laudabat etiam in unoquoque bonos mores et fortitudinem^l, quam preliando in multis magnisque^m periculis monstrassetⁿ. Quod eos neque hostium multitudo nec magnitudines civitatum vel audacia inconsulta et immanitates efferae adversantium a consueta animi virtute terruissent. Magnam quoque huius rei sibi fore diligentiam, quod debitis premiis et honoribus virtutes eorum vellet honorare, qui militiae socii fuissent, nec ullum eorum qui plus aliis laborasset iusta vicissitudine cariturum. Eos etiam quos noverat fortiter aliquid et egregium in bello fecisse nominatim singulos appellans, collaudabat. Deinde aurum et argentum, vasa ex argento^o et auro facta^p, itemque vestes preciosas, beneficia feudorum aliaque donaria largiter et regaliter distribuebat. Omnibus autem hoc modo exhilaratis et donatis, ut quisque se meritum prebuerat, votis et laudibus cum magno favore ab universo exercitu factis, quo quemque conveniret, dimittit^q, ipse vero cum paucis in Italia remansit.

Quia vero huius operis libellos numerum euvangelicum ^{p. 490.}excedere non proposuimus, priusquam huic quarto volumini

a) pronotarium B 1; protonotarius in B^o dicitur, ubi verba sunt mutata. b) ita C 2; Minerium B 1; Meinericum A; Meinherus in B^o scribitur. c) deest B 1. d) ut d. des. A. e) deest B. C. f) nulla cap. dist. A 1. g) L. t. B 1. h) exp. gravatam B. i) respiscere B. k) novum cap. inc. C 2. l) fortitudines B 1. m) magnis multisque A 2. B 1. n) monstrassent A. o) auro et arg. B 1. p) deest B 1. q) dimisit A.

1) *Naymerius in Ann. Venetis, SS. XIV, p. 74.*
dimittit ad *Ioseph. bell. Iud. VII, 14. conformata.*

2) magnam —

terminum demus, ex quo actus et gesta bellorum serenissimi principis summatim perstrinximus, mores quoque caeterasque (76) vitae illius partes et studia circa regni administrationem paulisper prosequamur.

86. Igitur divus augustus Fridericus, *ut* de Theoderico quidam¹ scribit*, et moribus et forma talis est, ut et illis dignus sit agnosci, qui eum minus familiariter intuentur. Ita personam suam Deus arbiter et ratio naturae consummatae felicitatis dote sociata cumularunt. Moribus huiuscemodi, ut laudibus eorum nichil ne imperii quidem fraudet invidia. Forma corporis decenter exacta; statura longissimis brevior, procerior eminentiorque mediocribus; flava cesaries, paululum a vertice frontis crispata^a; aures vix superiacentibus crinibus operiuntur, tonsore pro reverentia imperii pilos capitis et genarum assidua succisione curtante. Orbes oculorum acuti^b et perspicaces, nasus venustus, barba subrufa, labra subtilia, nec dilatati oris angulis ampliata, totaque facies laeta et hylaris. Dentium series ordinata niveum colorem representant; gutturis et colli non obesi, sed parumper succulenti lactea cutis et quae iuvenili rubore suffundatur. Eumque^c illi crebro colorem non ira, sed verecundia facit. Humeri paulisper prominentes; in succinctis ilibus vigor. Crura suris fulta turgentibus, honorabilia et bene mascula. Incessus² firmus et constans; vox^d clara totaque corporis habitudo virilis. Tali corporis forma plurima et dignitas et auctoritas tam stanti quam sedenti acquiritur^e. Valitudine satis prospera, preter quod interdum febre effimera corripitur. Bellorum amator, sed ut per ea pax acquiratur^f; ipse manu promptus, consilio validissimus, supplicantiibus exorabilis, propicius in fide receptis^g. Si actionem diuturnam forinsecus perquiras, antelucanus basilicarum et sacerdotum suorum coetus aut solus aut minimo comitatu expetit eosque tam grandi sedulitate veneratur, ut omnibus Italis erga episcopos et clericos servandi honorem et reverentiam ipse formam et exemplum tribuerit. Officiis divinis tantam prebet venerationem, ut omnem horam, qua coram ipso Deo psallitur, competenti veneretur silentio, nec ullus interim eum audeat *de^h quolibet* sollicitare negotio. Peractis votis et post missarum sollempnia divinis consignatus

* Haec desunt A.

a) labra — hylaris *h. l. inserit, sed suo loco iterum habet A.* b) p. et ac. A.
c) E. col. i. cr n. ira A; col. post add. B 1. d) et vox B 1. e) acquirabatur A.
f) aquir. B 1. g) desinit B*, qui pergit in Appendice. h) de q. des. A.

1) *Sidonius Apollinaris epist. I, 2.* 2) Incessus — corripitur *ad Einhardi V. Karoli 22. accommodata.*

reliquiis, mane reliquum curae regni administrandi deputat. Si venationibus exercetur, in equis, in^a canibus, accipitribus caeterisque eius generis avibus instituendis^b, spectandis, circumferendis^b nulli secundus. In birsando ipsemet arcum^c tendit, spicula capit, implet, expellit. Eligis quod feriat, quod elegeris ferit. In convivio talis disciplina: *habundantia^d regia*, ut nec sobrietas temulentiam nec fames frugalitatem possit incusare. Cum ludendum est, regiam tantisper sequestrat^e severitatem, eiusque temperamenti est, ut sit remissio non meians^f, austeritas non cruentans. Erga familiares suos in proferendo alloquio non minax nec in admittendo consilio spernax nec in reatu investigando persequax. Scripturas et antiquorum regum^g gesta sedulo^h perquirat. Eleemosinas in ministerio pauperum plerumque ipse manu sua distribuit, pecuniarum suarum decimam aecclisiis et monasteriis fideliter dividit. In patria lingua admodum facundus, Latinam veroⁱ melius intelligere potest quam pronuntiare¹. Vestitu patrio utitur^{k,2}, nec profuso aut petulanti, sed nec plebeio, cui magis hoc decorum, ut in castris suis potius Martis pompa radiet^l quam Veneris. Qui cum in ampliando regno et^m subigendis gentibus tantus existatⁿ et^o in predictis occupationibus assidue verseturⁿ, opera tamen plurima ad regni decorem et commoditatem pertinentia diversis in locis inchoavit, quedam etiam^p consummavit et maximam providentiae partem obsequio pietatis inpendit. Palatia siquidem a Karolo Magno quondam pulcherrima fabricata et regias clarissimo opere decoratas aput Noviomagum et^q iuxta villam Inglinheim, opera quidem fortissima, sed iam tam neglectu quam vetustate fessa, decentissime reparavit et in eis maximam innatam sibi animi magnitudinem demonstravit; aput Lutra domum regalem ex rubris lapidibus fabricatam^r non minori munificentia accuravit. Etenim ex una parte muro fortissimo eam amplexus est; aliam partem piscina ad instar lacus circumfluit, piscium et attilium in se continens omne delectamentum ad pascendum tam visum quam gustum. Ortum quoque habet contiguum cervorum et capreolorum copiam nutrientem. Quorum omnium regalis magnificentia et maior dictu copia operae precium spectantibus exhibet^s. In Italia quoque aput Modoicium^t,

a) *deest A.* b) instituendum, spectandum, circumferendum *B*; circumferendum etiam *A.* c) et a. *B 1.* d) h. r. *des. A.* e) sequestratur *B 1.* f) ita *B. C 2*; minans *A.* *Urst. ex notis Pithoei.* g) *deest C 2.* h) *sedula A*; *sedule B 1.* i) quoque *A.* k) uti *A.* l) radiare *A.* m) *deest B 1.* n) *existeret — versaretur A.* o) ut *C 2.* p) *deest B.* q) *deest C 2.* r) fabricavit *A.* s) exhibent *A.* t) Modoicum *B 1*; Medoicium *C 2.*

1) Cf. *Einhard. l. l. 25.*

2) Cf. *ibid. 23.*

^{1160.}
p. 491. Laudam et in aliis locis ac^a civitatibus in renovandis palatiis edibusque sacris tantam liberalitatis magnificentiam declaravit, ut totum imperium tanti imperatoris et munere et memoria in perpetuum fungi non desinat. Reges Hyspaniae, Angliae, Franciae, Datiae, Boemiae atque Ungariae, quamvis suspectam semper eius haberent potentiam, sibi adeo per amicitiam et societatem devinxit et ad suam voluntatem sic inclinatos habet^b, ut, quotiens ad eum litteras vel legatos miserint, sibi cedere auctoritatem imperandi, illis non deesse voluntatem obsequendi denuncient. Imperatorem Constantinopolitanum Manuel, ultro amicitiam et societatem eius expetentem, cum sese, sicut antecessores sui, Romanorum appellaret^c imperatorem, inflexit, ut se non Romae, sed Neoromae vocet^d imperatorem. Et ne multis morer, toto regni sui tempore nichil unquam duxit melius, nichil iocundius, quam ut imperium urbis Romae sua opera suoque labore pristina polleret et vigeret auctoritate.

Haec^e a glorioso principe acta sunt usque ad presentem annum, qui ab incarnatione Domini millesimus centesimus sexagesimus, regni autem eius septimus, imperii quintus numeratur, multa adhuc in regni gubernaculis feliciter acturo tandemque aput Regem regum cum piissimis principibus aeterna percepturo premia meritorum.

Hos^f de latissimis gestorum tuorum pratis, augustorum optime, tam dilectus patruus tuus Otto episcopus quam nostrae humilitatis diligentia flores legit; unde huius opusculi coronam texeremus, plura quae de te sciuntur^g et referuntur, peritioribus et magis domesticis relinquentes. Quae si cuiquam invisae fuerint, aut ea despicabilia iudicaverint^h, nos tamen obedientiae nostrae fructus consolabitur, qua precipienti paruumus. De qualitate autem operisⁱ vos, dilectissimi domini mei¹, videritis, quos in hoc opere arbitros elegimus et correctores. Vobis enim adiudicandum erit quod editis, per vos iudicandum quod delendum duxeritis.

a) a B 1. b) habuit A; inclinavit B 1. c) appellarent B. d) vocaret A.
e) Haec — meritorum in fine ponit A 1. f) Hec A. g) feruntur A. h) iudicaverit A. i) deest A.

1) Scil. cancellarius Olricus et notarius Heinrici; vide praef.

APPENDIX^a*ex codd. B 1. B*.*

Anno ab incarnatione Domini 1160. apud oppidum quod vocatur Carcer¹ ab imperatore contra Mediolanenses grave prelium habitum est, et cum iam, Latinis qui secum erant fugientibus, victus videretur, strenue vicit. Cesi pene quingenti ex parte adversa, de nostris tantum quinque. Eodem anno vel proximo^b Arnoldus, vir grandevus et prudens, archicancellarius et Mogontinus archiepiscopus^c, de aeclesia sancti Iacobi^d per incendium exire coactus, a suis ministerialibus crudeliter necatus est.

Anno ab incarnatione Domini 1162. Mediolanum denuo (1161). novo genere obsidionis clausum est, castris in giro eius constructis.

Anno 1163. Mediolanum captum et funditus eversum est. (1162). Goizo^e rex Ungariae moritur.

Millesimo 164, dissentientibus^f inter se fratribus Goizi^g et filio eius parvulo, puer imperatorem, datis 5 milibus marcarum, sue parti adiungit. Veronenses, Vincentini^h, Paduani, Tarvisini rebellant. Octavianus moritur^{*}, Gwido^{**} substituitur. Eberhardus Salzburgensisⁱ archiepiscopus venerabilis obiit. Conradus Pataviensis episcopus substituitur, Conrado^k Robertus, Roberto Albanus Frisingensis^l canonicus. Hartwicus^m Ratisponensis episcopus inutilis^{***}, Hartmannus Brixienensis Deo dignus episcopus obierunt.

Anno ab incarnatione Domini 1166. apud Wirzeburchⁿ 1165. in pentecosten curia celebratur, ubi coniuratio fit^o ab imperatore et principibus qui aderant tam secularis quam aeclesiastici ordinis, quod Paschalis semper papa habeatur, et eo mortuo nullus nisi de sua parte eligatur; similiter post mortem imperatoris nemo sibi substituat, nisi iuraverit, se eandem partem defensurum. Solus Albertus Frisingensis^p p. 492.

* qui et Victor *add. B**. ** qui et Paschalis *add. B**.

*** et venerabilis *add. B**.

a) eadem, ut videtur, manu adduntur in B 1. Quae etiam maiore ex parte, omisso tamen initio Anno ab i. D. 1160. — Tarvisini rebellant, in B* reperiuntur, addito hoc titulo: Item de scismate. Praeterea fere integra exscripta sunt in Ann. Zwellensibus, ap. Pez SS. Rer. Austr. I, p. 559—562; quos cum cod. Zwell. nr. 255. contulit Wattenbach (cf. SS. IX, p. 482). b) Eodem anno vel proximo desunt Zw., ubi haec a. 1161. leguntur. c) episcopus Zw. d) I. apostoli Zw. e) Geitsa Zw., ubi haec a. 1162. adduntur. f) dissentientibus Zw. g) Goizi corr. Geizi Zw. h) Vic. Zw. i) Salzp. Zw.; Eodem anno Eberh. Salzp. a. ob. B*; cui Chönr. B*; Chunr. Zw. k) Chönrado Rōbertus, Rōberto B*; Conrado — obierunt des. Zw. l) Frisig. B* semper. m) Item eodem anno Hartw. B*; Hartw. — obierunt des. Zw. n) Wirziburch B*. Zw. o) c. principum ab imp. fit Zw. p) deest B*; episcopus *add. Zw.*

1) Cerro.

1165. tunc iurare noluit. Nam Conradus^a Mogontinus iam ut hostis preiudicatus fuerat. Eodem anno Albertus Frisingensis, diu renitens, coactus iuravit obedire Paschali pro^b conscientia, quamdiu imperium partem eius foveret et quamdiu regalia habere vellet. Ipso^c itidem anno imperator circa Aug. 1. festum sancti Petri descendens^d, Ungaros, qui ante promissam pecuniam ex maiori parte mentiti fuerant, denuo iurare coegit. Ubi rex Boemorum quendam de regulis^e Ruthenorum suae presentiae obtulit eiusque illum ditioni subdidit. Fames valida per totam terram^f.
- (1166) 1167.^g Imperator circa autumpnum Italiam^h intravit ibique, cooperante cancellario suo Christiano, Paschalem per iterata sacramenta confirmavit; hoc eiusdemⁱ instinctu cancellarii appposito, quod nullus eorum umquam absolutionem^k eius iuramenti expeteret et oblatam nunquam reciperet.* Eodem anno dux Austriae H.¹ et O. palatii comes maior in Greciam destinati, sine effectu, preter quod magnifice donati sunt, revertuntur. Henricus dux^l filiam suam regi Ungarie coniugio copulavit. Inter Saxones et ducem Bawarie H. grave bellum agitur.**
- (1167) 1168. Imperator Ravennates, Favenses², Bononienses graviter attritos ad deditionem coegit. Christianus apud Mogontiam domno Conrado superponitur. Iuvavia, iam dudum propter Alexandrum ab imperatore proscripta, crematur, dubium an hostium patratu an proprio casu. Conradus^m, fraterⁿ imperatoris, pro recuperanda gratia, quam dudum inepte amiserat, Italiam intrat, sed sine effectu revertitur. Welfo^{***} senior et Henricus burgravius et Fridericus palatinus comes Hierosolimam^o petunt.
- 1168.^p Ungarus, sibi auxilium prestante H. duce Austriae, socero suo, bellum movet Grecorum imperatori pro eo quod fratrem suum regnum affectantem suscepit et fovit^q, coniugio

* *Hic subiunguntur in B**: Ipsoque anno valida fames per totam terram. 1167. Christianus etc., *omissis*: Eodem anno — coegit. ** *Zw. add.*: Imperator in Papia resedit cum paucis, quae et Ticinum dicitur. *** Eodem anno (*sc.* 1167) Gwelfo princeps Sardiniae, dux Spoleti, marchio Tusciae, dominus domus domnae Mahthildis et Otto burgravius et Fred. *B**.

a) Ch̄nr. *B** *semper*; Chunr. *Zw.* *semper fere.* b) p. consc. *des. B**. c) Ipso — subdidit *des. B**. d) *Zw. m. sec. add.* in Austriam. e) Ruthenis regulis *Zw.* f) invaluit *m. sec. add. Zw.* g) Eodem anno imperator circa aut. *B**. h) intr. It. *B**. i) inst. ei. *B**. k) e. a. i. *Zw.* l) *deest Zw.* m) Conradus — revertitur *des. B**. n) fratris *Zw.*, *ubi post add.* filius. o) Ier. *Zw.* p) 1168. Ungarus — ditavit *des. B**. q) quem etiam *m. sec. add. Zw.*

1) *Henricus et Otto.* 2) *Faventini esse videntur. W.*

filiae ditavit. Eodem^a anno imperator Anchonam obsidet,^{1167.} capit^b. Intereaque Romam premitit Reinoldum^c Coloniensem et Christianum Mogontinum cum copiis. Quibus inter Tusculanum et Urbem Romani cum^d exercitu occurrunt, committunt^e, vincuntur et ad internitionem ceduntur. Ceciderunt ibi de Romanis fere 9 milia, capti fere tria. Subsequitur eos imperator, Leoninam urbem et porticus aecclisae sancti Petri cremat^f; aecclisiam a Romanis incastellatam capit, et evertisset, si non religionis intuitu pepercisset. Post^g haec in Longobardiam iter flectit. Cremonenses, Brixienses, Mediolanenses ad locum suum reversi^h, Laudensesⁱ, Pergamenses, Mantuani hostibus imperii confederati rebellant. Eodem tempore pestilentia gravis exercitum invasit et ex maxima parte extinxit. Mortui tunc sunt de principibus Reinoldus^k Coloniensis, Daniel Bragensis, Eberhardus^l Ratisponensis, Conradus Augustensis, Gotheфридus^m Spirensis, Herimannus Ferdensis, N. Cicensis, episcopi, Fridericus, filius regis Conradiⁿ, Welfo^o iunior, Berengarius^p de Sulzbach, de baronibus innumerabiles. Imperator^q cladem suorum, rebellionem Italorum litteris per omnem imperii latitudinem declamat. Ratisponensi episcopo Chōno^r successit^s, Augustensi Hartwicus. Non minus autem et in Urbe pestis eadem de-sevit, adeo, ut dicebatur, quod mulieres^t maritis viduate ab exteris^u civitatibus expetere conubia cogerentur.

1169. Rolandus^v, qui et Alexander^w, denuo Urbe cedit.^{(1167).} Nam hoc eodem anno de Francia reversus, fretus quibusdam^{p. 493.} de nobilioribus Romanis et Gwillehelmo^x Siculo, sedem Lateranensis patriarchii insederat. Imperator^y periculoso itinere de Italia revertitur. Non multo post Gwido quoque a fide-^{1168.} bus imperatoris Rome locatur^z. Conradus Iuvavensis constanter cum Rolando perseverans defunctus est, eique Adilbertus^a, filius regis Boemici, sororius^b eius, subrogatur. Inter haec noviter electi episcopi, ut consecrationem suam a Cristiano^c Maguntino^d recipiant, ab imperatore compelluntur. Gwido, qui^e et Paschalis, moritur et^f in basilica beati Petri Romae sepelitur; a Romanis preter Centios^g Iohannes Alba-

a) Ipso anno (*e corr.*) imperator Romam *B'*. b) et c. *Zw.* c) Reinaldum *B'*. d) c. exer. *des. B'*. e) bellum c. convincuntur *Zw.* f) crematur *Zw.* g) Post haec — rebellant *des. B'*. h) sunt r. *Zw.* i) Laudunenses *Zw.* k) Reinaldus *Zw.*; R Col. *des. B'*. l) N. *B'*. m) Gottefr. *B'*; Gotfr. *Zw.* n) Cunr. *h. l. Zw.* o) Gwelfo *B'*. p) Berngerus de Sulzpah *B'*; Sulzp. *corr. ut videtur Salzp. Zw.* q) Imp. — declamat *des. B'*. r) Chuno *Zw.* s) succedit *B'*. t) v. mul. mar. *Zw.* u) externis *Zw.* v) Rul. *Zw.*, et ita post. w) papa *m. sec. add. Zw.* x) Gwillehelmo *B'*; Gwillehelmo *Zw.* y) Imp. — revertitur *des. B'*. z) collocatur *Zw.* a) Adalb. *Zw.*; Hainricus *B'*. b) filius sororis *Zw.* c) ita *Zw.*; xpiano *corr. xpiano B 1, et ita B'*. d) Mogont. *B'. Zw.* e) qui et P. *des. B'*. f) deest *B'*. g) caeteros *Zw.*

1168. nensis* episcopus eligitur^a et Calixtus^b tercius nuncupatur. Lodewicus^c rex Franciae et Henricus rex Angliae invicem gwerrant; ab imperatore de pace inter se facienda precibus^d conveniuntur, adiunctis minis ex parte regis Francorum; nam inter imperatorem et regem Angliae fedus et amicitia fuit, data filia sua in uxorem Henrico duci Bawariae et Saxoniae. Hartwicus^e Augustensis a Christiano^f consecratus ordines celebrat, Albertus Frisingensis, iam quasi liber et liberatus a scismate per mortem Gwidonis, similiter. Eodem^g anno rex Hierosolimorum^h de Sarracenis gloriose triumphavit.
- (1169). [1170.ⁱ] Imperator natale^k Domini in Alsatia egit. Febr. 2. Circa^l purificationem sanctae Mariae Norinberch curiam celebrat, ibi regem Boemiae, qui offenderat, de facili in gratiam recepit. Albanum^m Pataviensem electum, a suis ab episcopio perturbatum, specieⁿ tantum in episcopatum restituit, effectu minime. Nam offensus erat ei propterea quod a Cristiano^o consecrari abnuit. Ob hanc etiam causam Chōnonem Ratisponensem electum graviter ibidem tractavit et curiam ei de hoc verbo usque in proximum pentecosten presignavit, quatinus aut ordines a Cristiano^p reciperet aut episcopatum dimitteret. Mart. Intrante quadragesima Cisterciensis et Clarevallensis abbates imperatorem conveniunt super scismate eique suggerunt, ut Babinbergensem episcopum cum eis Romam destinet. Quod et^q factum est. Sed propter Longobardorum insolentiam negotium ipsum tunc propectu^r caruit; nam episcopus ipse ab eis repulsus, ad propria redire coactus est. Circa idem tempus Salzburgensis^s electus^t ab Olrico^u patriarcha Aquileigensi^v consecratus est, invito im- Apr. 20. peratore. Pascha^w in Alsatia celebratum est.

* Strumensis abbas Zw.

a) elegitur ut etiam alibi B*. b) Galistus B*; Callistus Zw. c) Lod. — Saxoniae des. B*; Lodw. Zw. d) deest Zw. e) Eodem tempore Hartwicus a Christiano B*. f) ita h. l. B 1; Cristiano Zw. g) Eodem anno — recepit des. B*. h) Ier. Zw. i) in marg. add. B 1; deest Zw. k) natalem Zw. l) Circa — Mariae des. Zw. m) 1170. Albanum B*. n) spe B 1. o) ita h. l. Zw. p) Cristiano corr. Cristiano B 1, et ita Zw. q) deest Zw. r) effectu Zw. s) Salzp. B*. Zw. t) episcopus Zw. u) Ulr. Zw. v) Aquileigense B*; Aquileigensi Zw. w) Pascha — celebratum est des. B*.

ADDENDA ET EMENDANDA.

- p. 18, l. 32. *adde notam: Nepos superius dicti.*
- p. 20, l. 7. *adde notam: De Limmat fluvio cogitat, Lucanus de lacu Lemanno.*
- p. 26, l. *penultima add. in marg.: cf. Prov. 10, 9. 28, 18.*
- p. 47. *in marg. lege: Ps. 58, 11. 12.*
- p. 48, l. 5. *populi recte Jaffé, 'Conrad III' p. 100 n., emendasse videtur. Sed nonnumquam Otto vel eius librarius in casibus ponendis errarunt.*
- p. 64. *pone, post predicatur; Kohl h. l. ut postea legendum censet: in substantiam.*
- p. 82, l. 25, *add. notam: cf. praefationem p. XXIV, n. 4.*
- p. 98, l. 3. 4. *lege: seditiosae et inimicae quam pacificae et amicae (amicę B 1), ut recte Wattenbach monuit.*
- n. n. *adde: quaedam deesse videntur.*
- p. 126, c. 50. *adde notam: Hanc epistolam non ante April. a. 1157. datam esse, monuit Jungfer, 'Untersuchungen' p. 43; et ita etiam Giesebrecht, 'K.G.' V, p. 103.*
- p. 131. *indicis numeri turbati sunt. Ante: Quod Polani etc. ponendum est c. 13, c. 13—15. mutanda c. 14—15^a.*
- p. 168, *ult. l.: adde notam: Verg. Aen. V, 230: vitamque volunt pro laude pacisci.*
- p. 169, l. 32. *adde notam: magna pars vulneribus confecti Sallust. Jug. c. 60.*

CORRIGENDA.

- p. 102, l. 16. *dele, .* — p. 114, l. 33. *lege: biberant.* — p. 124, n. 2. *lege: Züringen.* — p. 240, n. d. *lege: habere.*
-

INDEX RERUM.

SCRIPSIT L. DE HEINEMANN.

- Abailardus:** Petrus.
Achaiae fines 72.
Achon *v.* Ptolomaida.
Adam abbas Eberacensis 48.
Adam de Parvoponte canon. Paris. 60.
Addua, Adua fl., *Adda* 94. 132. 164. 165. 182. 225.
Adebaldus *v.* Ildebertus.
- Adelbertus, Adilbertus, Albertus.**
Albertus card. presb. S. Laurentii in Lucina 244.
Albertus archiep. Magunt. 5. 23—26. 29.
Adilbertus archiep. Salzburg. 279. 280.
Adelbertus episc. Frising. 183. 204. 214. 230. 262. 277. 278. 280.
Albertus episc. Misn. 77.
Albertus episc. Trident. 155.
Albertus capellanus Conradi III. imp. 31. 32. 34.
Albertus marchio Saxoniae 28. 120.
Albertus comes de Tyrol 132. 172. (Adelheida), uxor Friderici I. imp. 89.
Adesa *v.* Athesa.
Adolfus comes (de Altena) 127; fil.: Fridericus II. archiep. Colon.
Adolfus comes 77; fil.: Fridericus electus Traiect.
S. Adriani eccl. Rom. card. diac.: Cinthius.
Adrianus IV. papa 106. 111—114. 129. 131. 138—142. 148—151. 155—157. 183—185. 205. 206. 210. 211. 219—222. 230. 231. 237. 238. 241. 242. 244. 247. 255. 256. 258. 261. 263. 267.
- Adriaticum mare 91. 115. 116; A. seu Tyrrenum (*falso pro* Aegaeo) mare 53.
Adua, Adulfus *v.* Addua, Adolfus.
Aegyptus, Aethiops *v.* Eg., Eth. S. Agathae monast. Rom. 259.
(Agathe) filia Symonis ducis Lotharing., uxor Reginaldi com. Burgund., 125.
Agestadensis *v.* Eistetensis.
Agnes, filia Heinrici IV. imp., uxor 1. Friderici I. ducis Sueviae, 2. Leopaldi III. march. Orientalis, 4. 20. 21. 199.
Agnes, filia Friderici com. de Sarbur, uxor Friderici II. ducis Sueviae, 29.
Agnes, filia Leopaldi III. march. Orient., uxor Wladislavi II. ducis Polanorum, 134 (*falso* Gerdrudis). 199.
Aimeradus archipresb. Rom. 265.
Alba civ., *Alba ad Tanarum* 3. 183. 197; Albanensis episcopus 187.
Albanensis (*Albano*) card. episc.: Waltherus, Iohannes.
Albanus electus Patav., canon. Frising. 277. 280.
Albericus magister Remensis 56.
Albericus nobilis Veron. eques 117. 119.
Albero archiep. Trever. 38.
Albertus *v.* Adelbertus.
Alboin rex Longobard. 92.
Aldericus magister, cancellarius Lodewici VII. regis Franc. 144.
de Aldorfo: Gwelforum familia.
Alemannia, Alemania; Allemanicum regnum 133. 144. 154. 169. 170. 193. 208; A. episcopi 131. 149.

- 199; principes 178; Alemanni 224. 229; milites 31. *Cf.* Germania, Teutonia, Transalpinum regnum.
- Alemannia; Alemanniae ducatus 5. 20. 22. 26. 28. 35. 90. 107. — Alemanni 23; Alemannus: Henricus dux (Superbus), Udalricus de Horningen. Alemannorum duces *v.* Suevorum duces. *Cf.* Suevia.
- Aletrinus (*Alatri*) episcopus 261.
- Alexander III. papa, Rolandus card. presb. tit. S. Marci 138. 140—143. 147. 148. 150. 156. 231. 236. 237. 243. 246. 254. 256. 257. 259—271. 278. 279.
- Alexander comes Apuliae 90.
- Alexander comes de Gravina 34.
- Alexander Clarismontis baro Apuliae 34.
- Alexandria civ. 69.
- S. Alexii in monte Aventino eccl. Rom. abbas 259.
- Alexius (Comnenus II.) imp. Constant. 136.
- (Alienor), uxor 1. Lodewici VII. regis Franc., 2. Henrici II. regis Angliae, 213.
- Almaria civ., *Almada* 95.
- Alpes 90. 108. 118. 146. 158. 164. 197.
- Alsacia 48. 280.
- A(lvisus) episc. Atrebat. 56.
- Amodeus comes Taurin. 52.
- Anacletus II. antipapa 269.
- Anagnia, *Anagni* 140. 231. 238. 242. 245. 262; Anagninus: Iohannes cardinalis.
- S. Anastasiae eccl. Rom. card. presb.: Iohannes. — archipresbiter 260.
- Anastasius II. papa 89.
- Ancona, Ancona 3. 125. 153. 154. 279; confinia 115. — Anconensium territorium 116; marchio: Garnerius.
- Andegavensis (*Anjou*) comes: Henricus II. rex Angliae.
- Andreas comes Apuliae 116.
- Andreas comes, princeps Capuanus 125.
- Anebanensis *v.* Atrebatensis.
- S. Angeli eccl. Rom. card. diac.: Gregorius.
- S. Angeli castellum Rom. 37.
- Anglia 31. 51. 246. 248; Angliae, Anglorum rex 276; reges: Henricus I, Henricus II. — Angli 139. *Cf.* Brittania.
- Anshelmus, Anselmus, patr. Ravenn., episc. Havelberg. 76. 87. 89. 106. 153. 188. 204. 205.
- Anshelmus Laudunensis 55. 59.
- Antiochia 44. 69. 71. 72. 182.
- Apenninus, Appenninus mons 39. 91 (qui mons Bardonis vulgo dicitur). 92. 98. 99. 105. 114. 116. 127.
- S. Apollinaris eccl. Rom. archipresbiter 259.
- SS. Apostolorum eccl. Rom. card. presb.: Ildebertus; clerici 259.
- Apulia 3. 4. 11. 12. 31. 32. 43. 72. 81. 86. 92. 115. 116. 125 —127. 273; Apuliae barones 34; A. comitatus 12; comites: Alexander, Andreas. — Apuli 138.
- Aquapendens, *Aquapendente* 220.
- Aquilegia 30. 72. 92 (metrop. Venetiae); — Aquilegensis, Aquilegiensis, Aquilegensis patriarcha 185; patr.: Piligrinus, Olricus.
- Aquis, Aquisgrani palatium, *Aachen* 1. 29. 51. 79. 83. 84; eccl.: S. Mariae; Aquensis praepos.: Heribertus.
- Aquitania 54. 70; dux: Henricus II. rex Angliae.
- Arabus Sarracenus 226. — Arabicum aurum 113.
- Arcus Romanus turris Mediol. 173.
- Ardacher burgum, *Ardaker* 52.
- Ardenius (Ardicio) card. diac. S. Theodori 244.
- Ardenna silva, *Ardennen* 123.
- Arelatum civ., *Arles* 125. 143 (sedes Burgundiae regni); Arelatensis archiepiscopus 144. 268 —270.
- Argentina civ., *Strassburg* 47.
- de Ariano comes: Rogerius 34.
- Aricia, *Arezzo* 237. 244.
- Ariminum, *Rimini* 153.

- Aristoteles philosophus 13; Aristotelici libri 199.
- Armenius quidam 8.
- Arnaldus I. archiep. Colon. 7. 77.
- Arnaldus II. archiep. Colon., cancell. Conradi III. imp. 72. 77. 78. 81. 83. 123. 127.
- Arnaldus, Arnoldus, archiep. Magunt., cancell. Friderici I. imp. 81. 89. 121. 123. 150. 158. 181. 267. 271. 277.
- Arnaldus archidiaconus Pictavi. 54. 55. 59. 70.
- Arnaldus, Arnoldus, Brixiensis, Romanus scismaticus 5. 35. 81. 106.
- de Arrah (*Urach*): Bertolfus.
- Arrius hereticus 58. 64. 67.
- Artwicus v. Hartwicus.
- Asta, Hasta civ., *Asti* 2. 80. 97. 98; Astensis, Hastensis episcopus 95. 187. 214. — Astenses 95. 97. 98.
- Astaldus card. presb. tit. S. Prisca 244.
- Athenae civ. 43.
- Athesa, Adesa fl., *Etsch* 81. 117. 181.
- (Atrebatensis) Anebanensis (*Arras*) episc.: Alvisus.
- Augiensis coenobii regalis (*Reichenau*) abbas 159.
- Augusta, Augustensis civ., *Augsburg* 90. 131. 151. 155. 205; Augustensis, Augustudunensis episc.: Conradus, Hartwicus.
- Augustinus 60.
- Aurea porta Rom. 112.
- Austriae dux: Henricus. Cf. Orientales marchiones.
- Autimiacum villa, *Occimiano* 213.
- Autisiodorum, *Auxerre* 60.
- Avari 40.
- Avelbergensis v. Havelbergensis. in Aventino monte S. Alexii eccl. Rom., Hierosolimitanum templum.
- Avinionensis (*Avignon*) episc.: Gaufridus.
- B.** episcopus 240.
- Babenberg, Babenberch, Babenbergensis civ., *Bamberg* 25. 79. 82. 88; Babenbergensis, Babinber-
- gensis, Bavenbergensis eccl. 79; episc.: Eberhardus.
- Babilon, Babylon antiqua 8. 215; Babilonici 103. — *Babylonica confusio* 258.
- Baioaria, Bawaria; Baioariae, Baioaricus, Noricus ducatus, Noricorum prov. 7. 10. 26. 35. 38. 39. 48. 49. 51. 77. 78. 80—82. 86. 89. 90. 120. 123. 124. 128. 144. 146. 158. 227; Baioariorum reges 121; duces 121; Baioariae proceres 121; Noricorum comites 78; duces: Guelfo, Henricus (Niger), Henricus (Superbus), Henricus (Iasomirgott), Henricus (Leo); ex (de) Baioaria comes pal.: Otto. — Norici 26. 35. 120. — Baioariae metropol.: Ratispona.
- Barbatini v. Longobardi.
- Bardonis mons 91. Cf. Apenninus.
- Barro presb., capellanus de cardinalia S. Marci Rom. 261.
- Barrum castrum, *Bari* 4. 21. 125. S. Bartholomei eccl. Rom. archipresbiter 259.
- Basilea civ., *Basel* 22. 125; Basiliensis episcopus 268; episc.: Ordelebus.
- Basso de Romano 260.
- Bauzanum villa, *Botzen* 120.
- Bawaria v. Baioaria.
- Beatrix, filia Reginaldi com., uxor Friderici I. imp., 124. 125. 216. 220. 227. 231.
- Bela II. rex Hungariae 39; fil.: Geiza.
- Bela dux Hungariae 41. 42. 145.
- Belgica Gallia 38; Belgicae urbs: Leodium.
- S. Benedicti coenob., *San Benedetto* 117.
- Benedictus diac. Rom. 265.
- Beneventum 241.
- Berardus, Berengarius v. Bernhardus, Beringarius.
- Berhta, filia Leopaldi IV. march. Orient., uxor Henrici burgravii Ratispon., 199 (*falso ducissa Polanorum*).
- Berhtolfus v. Bertholfus.
- Beringarius II. rex Italiae 110.
- Berengarius de Sulzbach 279.

- Bernhardus, Bernardus, card. episc. Portuensis 240. 244. 271.
- Bernhardus card. presb. tit. S. Clementis, legatus apost. sedis 88. 138. 140—143. 147. 148. 150. 156.
- Bernhardus abbas Clarevall. 6. 44. 47—49. 55—57. 59. 68—70. 75; eius liber de Consideratione 75.
- Berardus archipresb. Rom. 265.
- Bernhardus magister Carnot. 55. 59.
- Bernhardus comes Carinthiae 49.
- Berno nobilis, frater Riwini, 34.
- de Berthersgadem (*Berchtesgaden*) praepos.: Heinricus.
- Bertholfus, Berhtolfus II. dux de castro Zaringen 5. 19. 20. 35; uxor: filia Rudolphi ducis Suev.; fil.: Conradus.
- Bertholfus, Berhtolfus IV. dux de Zaringen et Burgundiae 98. 101. 116 (comes?). 124 (fil. Conradi ducis?). 156. 181.
- Bertolfus de Arrah 250.
- Bisuncium, *Besançon* 131. 138. 142; Bisuntinus, Bizuntinus archiepiscopus 268—270.
- Bitengou villa, *Peiting* 49.
- Biterbium, *Viterbo* 106.
- Bitum castrum, *Beuthen* 136.
- de Blandera, Blanderatenses (*Bian-drate*) comites: Gwido, Gwido.
- S. Blasii eccl. Rom. cum monachis 259.
- Blasius presb. Rom. 259. 260. 265.
- Blesenses (*Blois*) comites: Theobaldus, Heinricus.
- Bobardia villa regalis, *Boppard* 77.
- Boemia, Boemiae ducatus 5. 27. 28. 40; Boemorum, Boemicus rex 276. 278—280; duces: Ulricus, Zuerdebaldus, Labezlaus (*postea* rex); ducissa: Gerdruda. — Boemi 28. 136. 158. 165. 169; Boemorum confinia 120; silvae 133.
- Boetius philosophus 13—15. 17. 62; eius liber Regularum 74; commentarius de S. Trinitate 64. 66. — Boetianum 59.
- Boimundus, fil. Roberti Gwiscardi, 12.
- Bolizlaus IV. dux, rex Poloniae 131. 134—136.
- Bolislaus v. Labezlaus.
- Bonadies card. presb. tit. S. Crisogoni 244. 261.
- Bononia, *Bologna* 105. 116; Bononiensis eccl. canonici 237; episcopus 187; episc.: Gerardus. — Bononiae magistri 237; in Bononiensi civ. doctores: Bulgarus, Hugo, Iacobus, Martinus. — Bononienses 278. — Bononiense territorium 218.
- Boricus, Boritius, fil. Colomanni regis Ungariae, 5. 39. 82. 127.
- Bosan vel Presburch, Bresburc castrum, *Pressburg* 5. 39.
- Boso card. diac. SS. Cosmae et Damiani 244.
- Boso 255. 256.
- Brachium S. Georgii v. Proponticum mare.
- Bragensis v. Pragensis.
- Bremensis (*Bremen*) archiep.: Hartwicus.
- Bresburc v. Bosan.
- Brittania 133. Cf. Anglia.
- Brittania prov., *Bretagne* 55. 65.
- Brixia, Brissia civ., *Brescia* 106. 159. 220; Brixiensis eccl. 106; episcopus 107. 188. — Brixinenses, Brixinenses, Brissinenses 132. 184. 186. 210. 224. 229. 252. 261. 263. 269. 279; Brixiensis: Arnaldus.
- Brixinora civ., *Brixen* 10. 90. 120; Brixinorensis, Brixinensis, Brixinensis episcopus 90; episc.: Hartmannus.
- de Bucca-Lata: Iohannes.
- Bulgaria 40. 52. 72.
- Bulgarus doctor Bonon., iudex Frederici I. imp. 191.
- Bunnensis (*Bonn*) praepos.: Gerardus.
- Burchardus episc. Eistet. 87. 89.
- Burgundia 125. 131. 137. 138. 143. 144; rex: Rudolfus; duces: Conradus, Bertholfus de Zaringen. — Burgundiones 158; Burgundionum prosapia 124.
- Busca, *Busca* 98.
- de Bûtene (*de Pütten et Formbach*) comes: Ekkebertus.

- Caelestinus II.** papa 107.
Caesar, Cesar 38. 228; Iulii Caesaris via v. Iovis mons.
Calabria 12. 43. 72. 92. 126.
Calcedonensis (*Chalcedon*) synodus 58.
S. Calixti eccl. Rom. card. presb.: Gwido Cremensis.
Calixtus III. antipapa, Iohannes card. episc. Alban. 280.
Campania 4. 11. 12. 92. 116. 125. 127. 245.
Campellensis (*Champeaux*): Gwilhelmus.
de Campo S. Salvatoris eccl. Rom.
de Campo-florido: Hugo magister.
Canale, Canale 158.
Canis sidus 114. 116.
Capitolium Romanum 107. 109. 113; in Capitolio S. Mariae eccl. Rom.
Capuae, Capuani principes: Robertus, Andreas.
Carcer opp., Cerro 277.
in Carcere Tulliano S. Nycolai cardinalia Rom.
Carinthia; Carentanus ducatus 21. 40; Carentanus, Carentanorum dux: Henricus; Carinthiae comes: Bernhardus. — Carentani 158.
Carnotensis (*Chartres*): Bernhardus.
Carsidonius episc. Mantuanus 187. 224.
de Castroferreo (*Eisenstedt*) episc.: Gervasius.
Catalaunenses (*Chalons-sur-Marne*) episc.: Gwilhelmus Campellensis, Gaufredus.
S. Catarinae eccl. Rom. archipresbiter 260.
Cato 228.
Cavillensis (*Bassavilla de Loritello*) comes: Robertus.
S. Celsi eccl. Rom. 259.
in Celso monte S. Mariae eccl. Rom.
Celticae nationes 158.
Centii 279.
Cheleheim castrum, Kellheim 78.
Chera v. Kaira.
Cherevach opp., in planitie Chorbachica 52.
Chōno, Chōnradus v. Conradus.
S. Chrisogoni, Crisogoni, cardinaliae Rom. card. presb.: Bonadies; clerici 261.
Christianus, Cristanus, archiep. Magunt., cancell. Friderici I. imp. 278—280.
Christianus: Petrus.
Cicensis (*Zeitz*) episcopus 279; episc.: Wichmannus.
Cicero orator 12.
Cinthius card. diac. S. Adriani 244.
S. Cirengii eccl. Rom. abbas 259.
Cisalpinæ partes 253.
Cisterciense (*Cîteaux*) capitulum 200; abbas 266. 280. — Cisterciensis ordo 200.
Cisterna castrum, Cisterna 337. 244.
Civitas Sancta v. Hierosolima.
Clarevallensis (*Clairvaux*) abbas 263. 266. 280; abbas: Bernhardus.
de Claria (*Clerieux*) princeps: Silvio.
Claricia (*alias Iutta*), filia Friderici II. ducis Suev., uxor Lodewici com. Turingiae, 29.
Clarismontis (*Clermont*): Alexander.
Clavenna, Chiavenna 158.
S. Clementis eccl. Rom. card. presb.: Bernhardus.
Clemens (III) antipapa, Gwibertus archiep. Ravenn. 4. 11.
Cluniacense coenob., Cluny 59.
Cohema, Cohina arx, Cochem 77.
Colomannus rex Ungariae 39; fil.: Boricius.
Colonia, Colonia Agrippina, Coloniensis civ. 47. 77. 78. 84. 204; eccl.: S. Gereonis, S. Petri principalis; Coloniensis eccl., archiepiscopatus 4. 82. 128; clerus 82; archiep.: Arnaldus I, Arnaldus II, Fridericus, Reinaldus. — Colonienses 82. 128.
Cominos, Comianus: Iohannes imp., Manuel imp.
Concordiensis (*Concordia*) episcopus 188.
Confluentia civ., opp., Coblenz 29. 78.
Conlatini 174. 223.

- Conradus, Chōnradus, Chōno.**
 Conradus archiep. Magunt. 278.
 Conradus archiep. Salzburg., episc. Patav., fil. Leopaldi III. march. Orient., 87. 199. 277. 279.
 Conradus episc. Augustensis 187. 227. 279.
 Conradus episc. Eistet. 159. 187. 197. 214.
 Chōno episc. Ratispon. 279. 280.
 Conradus II. imp. 124; fil.: Henricus III.
 Conradus III. rex, fil. Friderici I. ducis Suev., 4—7. 21. 22. 25. 29—34. 36. 37. 43. 44. 47—51. 71. 72. 75. 77—79. 82—84. 134. 136. 198; uxor: Gerdrudis; fil.: Henricus, Fridericus.
 Conradus de Zaringen dux Burgundiae, fil. Bertholfi II, 21. 35. 38. 124. 125; fil.: Bertholfus IV (*potius* nepos).
 Conradus comes de Dachowe, dux Croatiae et Dalmatiae 35. 164. 204.
 Conradus comes pal. Rheni, fil. Friderici II. ducis Suev., 29. 98. 158. 168. 278.
 de Consideratione liber Bernhardi Clarevall. 75.
 Constantia plaga, *Coutances* 11.
 Constantiensis (*Constanz*) episc.: Hermannus.
 Constantinopolis, Urbs regia, *Constantinopol* 8. 29. 30 (Roma nova). 31. 52. 109; imperator, princeps 3. 116. 133. 153. 212; imperatores, reges *v.* Graecorum imp., reges. — Constantinopolitana synodus 58. *Cf.* Neoroma.
 Constantinus imp. 36. 254. 262.
 Corbeiensis, Corbagensis (*Corvey*) abbas: Gwilbaldus.
 Corinthum 43.
 Corsica insula 183. 197. 220.
 SS. Cosmae et Damiani eccl. Rom. card. diac.: Boso; conventus monachorum 259.
 in Cosmidin S. Mariae eccl. Rom.
 Crema civ. 184—186. 228—234. 248—253. — Cremenses 178. 179. 184. 185. 235. 248—252; Cremensis: Gwido card. diac.
 Cremona civ. 152. 153; Cremonensis episcopus 187. 214. — Cremonenses 132. 178. 183. 184. 196. 225. 228. 229. 234. 252. 279. — Cremonenses fines 164; comitatus 224; c. et diocesis 228.
 Crescentii castrum Rom. 112. 113.
 Crisgowe, *Kiszkowo* 135.
 Crisogonus *v.* Chrisogonus.
 Crisostomus: Iohannes.
 Cristanus *v.* Christianus.
 Croatia 40; dux: Conradus comes de Dachowe.
 (S. Crucis) eccl. Rom. card. presb.: Hubertus.
 Cumae, Cuma civ., *Como* 2. 94. 104. 177. 217; Cumanus episcopus 187. — Cumani 178. 179; Cumanorum consules 95. — Cumanus lacus 158. 235; insula in eo 217.
 Cumanus quidam qui et Scitha 127.
 de Curte S. Salvatoris eccl. Rom.
 Cyprus 70.
 S. Cyriaci apud thermas Diocletiani cardinalia Rom. 259.
 Cyrus rex Persarum 8.
Dachowa castrum, *Dachau* 204; de Dachowe comes: Conradus dux Croatiae et Dalmatiae.
 Dalmatia 40; dux: Conradus comes de Dachowe. — Dalmaticum aequor 72.
 Damascus 71. — Damascena expeditio 72.
 Danaes 154.
 Dania, Datia; Datiae, Danorum regnum 31. 80. 85. 110. 133. 137. 246; Datiae, Danorum rex 276; reges: Petrus qui et Suevus (Suen), Gwito (Knut), Waldemar. — Daniae ducatus quidam 85.
 Daniel episc. Prag. 87. 159. 187. 214. 246. 247. 264. 266. 271. 279.
 Danubius fl. 26. 40. 41. 51—53. 78. 121.
 David 70. 211.
 Desiderius rex Longobard. 110. apud Diocletiani thermas S. Cyriaci cardinalia Rom.

- Dioscorus 58.
 Diunum, *Dijon* 144.
 in Dompnica S. Mariae eccl. Rom.
 S. Dyonisii monast., *St. Denis* 55;
 abbas 55; abbas: Sigerius.
- Eberacensis** (*Eberach*) abbas:
 Adam.
 Eberhardus archiep. Salzburg. 87.
 186. 219. 221. 262. 268. 269.
 271. 272. 277.
 Eberhardus, Everhardus, episc. Ba-
 benb. 84. 87. 116. 184. 186.
 187. 208—211. 214. 218. 219.
 268. 271. 280.
 Eberhardus episc. Ratispon. 279.
 Edissa civ., quae Germ. Rohais
 dicitur, *Edessa* 45; archiepisco-
 pus 45.
 Egyptus 39. — Egyptii 143.
 Eistetenses, Agestadenses (*Eich-
 städt*) episc.: Burchardus, Con-
 radus.
 Ekkebertus comes de Bütene 132.
 165. 166.
 Ellespontiacum v. Proponticum
 mare.
 Embrico episc. Herbipol. 29. 31. 34.
 Emicho comes de Leiningen 197.
 Emicho comes 23.
 Emilia, nunc Romaniola dicta, prov.
 92. 93. 153.
 S. Emmerammi monast. Ratispon. 86.
 Ephesina (*Ephesus*) synodus 58.
 Epiphanius episc. Salaminae Cypri
 70.
 Eporegiensis (*Ivrea*) episcopus 187.
 Eraclius archiep. Lugdun. 143.
 Erbipolensis v. Herbipolensis.
 Eridanus fl. v. Padus.
 E(skillus) archiep. Lunden. 139.
 Ethiops, Ethyops 73. 74.
 Eugenius III. papa 6. 7. 43. 44.
 52. 54. 55. 60. 64—66. 68—70.
 75. 84. 86. 87. 89. 107. 221.
 222.
 Eum (Pereum) hereticus 6. 65.
 Europa 91. 92. 121. 123.
 S. Eustachii eccl. Rom. card.
 diac.: Petrus.
 Eutices hereticus 62. — Euticianus
 synodus 58.
 Everhardus v. Eberhardus.
- Fagenses** (Faventini) 278.
 Falones 40.
 Fanum, *Fano* 116.
 Farum brachium maris, *Faro di
 Messina* 92.
 Faventinus (*Faenza*) episcopus 268.
Cf. Fagenses.
 Ferdensis, Fardensis (*Verden*)
 episc.: Herimannus.
 Ferentinus, Ferentinas (*Ferentino*)
 episcopus 240. 268.
 Ferrara, *Ferrara* 133. 155. 181.
 220.
 Ficorolium, *Figheruolo* 220.
 Firminus (*Fermo*) episcopus 268.
 Flandrensis comes: Theodericus.
 Flavianis v. Hyenis.
 Folco rex Hierosolim. 43.
 Forum Iulii, *Friaul* 158. 272.
 Fraiapanes, *Frangipani* 36.
 Francia; Francia occidentalis; Fran-
 corum regnum 31. 44. 51. 56.
 65. 247. 248. 271. 279; Franciae
 cor 65; Franciae, Francorum rex
 276; reges: Lodewicus VI,
 Lodewicus VII. — Franci 138.
Cf. Gallia.
 Francia; Francia orientalis; Fran-
 corum orientale regnum 6. 48—
 51. 124; Francorum regni sedes
 in S. Mariae eccl. Aquensi 83. —
 Franci 23. 51. 94. 109. 110.
 113. 123. 127. 158; proceres
 110; equites 110. — Francorum
 regum consuetudo 91. — Fran-
 corum vadum v. Franconefurde.
 Franco fidelis Eugenii III. papae 76.
 Franconefurde 51 (quod Francorum
 vadum dici potest). 82.
 Fresia 24.
 Fridericus archiep. Colon., fil. Adolphi
 com. de Altena, 4. 82. 127. 129.
 150. 158. 187. 204.
 Fridericus episc. Monaster. 79. 84.
 Fridericus electus Traiect., fil. Adulfi
 com. de Hovele, 77. 78.
 Fridericus I. imp., III. dux Suev.,
 fil. Friderici II. ducis Suev.,
 1—4. 6. 7. 34. 35. 38. 43. 48.
 52—54. 71. 72. 79—280;
 uxores: 1. Adelheida, 2. Beatrix.
 Fridericus I. dux Suev. 4.

19. 20; uxor: Agnes; fil.: Fridericus II. dux Suev., Conradus III. imp.
 Fridericus II. dux Suev., fil. Friderici I. ducis, 4—6. 20—27. 29. 34. 48. 82. 83; uxores: 1. Iuditha, 2. Agnes; liberi: Fridericus I. imp., Iuditha, Conradus, Claricia.
 Fridericus IV. dux Suev., fil. Conradi III. regis, 77. 79. 83. 136. 158. 168. 279.
 Fridericus comes pal., frater Ottonis com. pal. de Baioaria, 170. 278.
 Fridericus comes de Sarbur 29; liberi: Agnes, Albertus.
 Fridericus comes 155.
 Fridericus advoc. Ratispon. eccl. 71.
 Frisingia, Frisingensis civ., *Frising* 198. 202. 203; eccl. 183. 198; episc.: Otto, Adalbertus; diac.: Rahewinus; canon.: Albanus.
 Frixis 53.
 Frodezlau episcopium, *Breslau* 135.
 Fuldense coenob., *Fulda* 159.
- Gaietanus:** Iohannes.
 Gailarda, Gaila castrum, *Galliate* 2. 96.
 Gaisa, Gaiza v. Geiza.
 Galilea 71.
 Gallia, Galliae; Galliae partes 8. 10. 12. 21—23. 29. 38. 44. 47. 48. 54. 55. 65. 70. 71. 78. 83. 106. 123. 124; occidentalis 47. 84; Belgica 38. — Gallicana eccl. 68. 69; episcopi 7. 55. — Galli, Gallicani 21. 69. 119; G. Senones 116. — Gallicana levitas 9. *Cf.* Francia occidentalis.
 Garda castrum regale 181. — Gardestagnum, *Gardasee* 90.
 Garnerius, Garnherus, Werherus, marchio Ancon. 224. 229.
 Garzabanus civis Veron. 118. 122.
 Gaudius mons 112.
 Gaufredus v. Gotefridus.
 Gazimerus dux Poloniae 134. 136.
 Gebehardus episc. Herbipol. 159. 187. 204.
- Gebenna, *Genf* 125.
 Geiza, Gaiza, Gaisa, Goizo, rex Ungariae 39. 41. 42. 131. 144. 184. 213. 277; fratres 277; filius 277.
 Gentilis presb. 265.
 Genua civ. v. Ianua.
 S. Georgii Brachium v. Proponticum mare.
 Gerdrudis, uxor Conradi III. imp., 5.
 Gerdrudis, Gertrudis, filia Lotharii III. imp., uxor Heinrici (Superbi), 26. 227.
 Gerdruda, filia Leopaldi III. march. Orient., uxor Wladislavi II. ducis Boemiae, 199; filia: Richildis.
 Gerdrudis (*falso pro* Agnete), filia Leopaldi III. march. Orient., uxor Wladislai II. ducis Poloniae, 134.
- Gerhardus, Gerardus, Girardus.**
 Girardus cardinalis 89.
 Gerardus episc. Bonon. 237.
 Gerardus praepos. Bunn., electus Colon. 82. 127.
 Gerhardus praepos. Magdeburg. 80. 85. 86.
 Gerardus magister 265.
 Girardus Niger consul Mediolan. 95. 96.
 S. Gereonis eccl. Colon. praepos.: Herimannus episc. Traiect.
 Germania 10. 23. 38. 44. 47. 78. 83. 123. 158. 202; G. episcopi 147. — Germani 251. *Cf.* Almannia, Teutonia, Transalpiniae partes.
 Gertrudis v. Gerdrudis.
 Gervasius episc. de Castro-ferreo 145.
 de Gidocica: Wolframms.
 Gilebertus, Gisilbertus, episc. Pictav. 6. 7. 54. 59—61. 64. 66. 68—70. 201.
 Gimundus de domo Petri Leonis 261. 262. 265.
 Girardus v. Gerardus.
 Glogowa castrum, *Glogau* 135.
 Goizo v. Geiza.
 Goslaria opp. 90.
- Gotefridus, Gothefridus, Gaufredus.**
 Gaufredus episc. Avinion. 143.
 Gaufredus episc. Catalaun. 56.

- Gothefridus episc. Spir. 279.
 Gotefridus dux Lotharing 18; *cf.*
 281.
 Gotefridus (de Calw) comes pal.
 Rheni 22.
 Gozwinus comes 212. 235.
 Graecia; Grecorum regnum 12. 29.
 30. 33. 43. 72. 80. 81. 89. 106.
 116. 125. 146. 154. 186. 212;
 imperator 278; imperatores:
 Iohannes, Manuel Comnenus,
 Alexius II. Comnenus; princeps
 2. 59. 127; princeps: Michael
 Paleologus; ex Grecorum pro-
 ceribus: Opicius. — Greci 3—5.
 7. 29. 40. 43. 62. 63. 81. 82.
 110. 125—128. 131. 153. 154.
 184. 220; Greculus 109. — Gre-
 corum tumor 136; astutia 154;
 Grecum (= Grecus sermo) 120.
 — Grecia Maior 92.
 de Gravina comes: Alexander.
 S. Gregorii ad Velum aureum eccl.
 Rom. card. diac.: Oddo.
 S. Gregorius I. papa 70.
 Gregorius VII. papa, Hiltiprandus
 4. 10. 11. 18.
 Gregorius card. episc. Sabinensis
 240. 244. 261.
 Gregorius card. diac. tit. S. Angeli
 88.
 Gua-, Gue-, Gui- *v.* Wa-, We-,
 Wi-.
 Gurcensis (*Gurk*) episc.: Romanus.
 Gurfol castrum Graeciae 43.
 Gwa-, Gwe-, Gwi- *v.* Wa-, We-,
 Wi-.
 Gwito (Knut) rex Danorum 85.
Halberstadensis episc.: Ulricus.
 Haribertus *v.* Heribertus.
 Hartlieb, Hardelib, episc. Traiect.
 7. 77.
 Hartmannus episc. Brixin. 147.
 247. 262. 277.
 Hartwicus episc. August. 279. 280.
 Hartwicus, Artwicus, archiep. Brem.
 76. 87. 91. 267. 271.
 Hartwicus, Hardewicus, episc. Ra-
 tispon. 81. 121. 277.
 Harzeburch castrum, *Harzburg in*
Hercynia silva 12.
 Hasta *v.* Asta.
 Havelbergensis, Avelbergensis (*Ha-*
velberg) episc.: Anshelmus.
 Hebrus mons 52.
 Heidenricus, Heinricus, comes 145.
 Heinricus Pisanus card. presb. tit.
 SS. Nerei et Achillei 151. 155.
 208. 219. 244. 266. 271; eius
 germanus 155. 157.
 Heinricus archiep. Magunt. 89.
 Heinricus episc. Herbipol. 204
 n. ***.
 Heinricus episc. Ratispon. 38. 40.
 87.
 Heinricus episc. Senon. 56. 57.
 Heinricus episc. Trecensis 144.
 Heinricus episc. Tullensis 52.
 Heinricus praepos. de Berthersgadem
 270.
 Heinricus notarius sacri palatii 129.
 273.
 Heinricus II. imp. 79.
 Heinricus III. imp., fil. Conradi II,
 11. 124; fil.: Heinricus IV. imp.
 Heinricus IV. imp., rex, fil. Hein-
 ricus III, 4. 10. 21. 96. 199;
 uxor: Agnes; fil.: Heinricus V.
 Heinricus V. imp., fil. Heinricus IV,
 21. 22. 24; uxor: Mahtildis.
 Heinricus iunior rex, fil. Con-
 radi III, 6. 7. 33. 51. 65. 76. 77.
 Heinricus I. rex Anglorum 24;
 filia: Mahtildis.
 Heinricus II. rex Angliae, dux
 Normanniae et Aquitaniae, comes
 Andegavensis 131. 136. 137.
 184. 213. 268. 269. 272. 280;
 filia: Mathildis.
 Heinricus (Iasomirgott) dux Au-
 striae, *antea* Baioariae, fil. Leo-
 paldi III. march. Orient., 4. 5. 38.
 39. 41. 42. 49. 71. 72. 86. 89.
 90. 120. 124. 126. 132. 146.
 158. 171. 176. 181. 199. 278.
 Heinricus (Niger) dux Baioariae
 24. 83; liberi: Heinricus Su-
 perbus, Iuditha.
 Heinricus (Superbus) dux Baioariae
 et Saxoniae, fil. Heinricus Nigri,
 5. 25—27. 29. 49. 51. 86. 121.
 227; uxor: Gerdrudis; fil.:
 Heinricus Leo.
 Heinricus (Leo) dux Baioariae et
 Saxoniae, fil. Heinricus Superbi,

4. 6. 51. 80. 81. 86. 89. 90. 99.
100. 120. 121. 124. 128. 155.
157. 158. 184. 216. 220. 227.
228. 252. 278. 280; uxor:
Mathildis.
- Heinricus dux Carentanorum 116.
158. 273.
- Heinricus (de Groitsch) marchio
Saxoniae 28.
- Heinricus burgravius 278.
- Heinricus comes, fil. Theobaldi
Blesensis, 47. 52.
- Heinricus comes Namuc. 38.
- Heinricus comes de Wolfradeshusen
35.
- Heinricus comes 34.
- Heinricus comes 155.
- Heinricorum familia de Gueibelinga
83.
- Helle 53.
- Hellinus v. Hillinus.
- Herbipolis, Wirzeburch civ., *Würz-
burg* 25. 80. 86. 124. 126. 136.
204. 277; Herbipolensis, Erbi-
polensis, Wirzburgensis episc.:
Embrico, Gebehardus, Heinricus.
- Hercules 8. 110.
- Herena (Bertha de Sulzbach), uxor
Manuelis imp. Constant., 136. 182.
- Heribertus, Haribertus, praepos.
Aquensis 229. 257. 266.
- Heribertus (de Bosham) magister
137.
- Hermannus episc. Constant. 87.
- Herimannus episc. Ferdensis 159.
187. 205. 206. 214. 246. 247.
264. 266. 279.
- Herimannus episc. Traiect., praepos.
S. Gereonis Colon. 77. 78. 84.
- Herimannus comes pal. Rheni 81.
120. 121. 123.
- Hesperia 8. 29.; Hesperiae pro-
ceres 213.
- Hierosolima, Hierosolimae, Hieru-
salem; Civitas Sancta, 7. 18. 43. 65.
71. 278; loca: templum Domini
71; templum Salemonis; Templi
imlitiu cimiterium; Templario-
rum palatium. — sedes patriar-
chalis 44; patriarcha 71. — rex
71. 280; rex: Folco. — Hiero-
solimitana, Ierosolimitana expe-
ditio 5. 43.
- Hierosolimitani templi in monte
Aventino magister cum fratribus
259.
- Hillinus, Hellinus, archiep. Trever.
84. 87. 158. 268. 271.
- Hiltiprandus, Gregorius VII. papa.
de Horningen: Udalricus.
- Hostiensis v. Ostiensis.
- Hubaldus card. episc. Hostiensis
240. 244. 271.
- Hubaldus v. Wibaldus.
- Hubertus, Obertus.**
- Hubertus (Hubaldus) card. presb.
S. Crucis 244.
- Obertus archiep. Mediolan. 153.
177. 179. 187. 189; eius nepos
233.
- Obertus de Orto consul Mediolan.
95.
- Hugo de Campo-florido magister,
cancellarius Ludowici VI. regis
Francorum 60.
- Hugo doctor Bonon., iudex Fride-
rici I. imp. 191.
- Hugo comes Waidemotensis 52.
- Huni 40.
- Hybernia 133.
- Hyenis opp., Flavianis dictum,
Wien? 42.
- Hylarius Pictaviensis 59. 61. 64. 67.
- Hyspania 31. 95. 248; impera-
trix: Richildis; rex 78. 272.
276. — Hyspanus, Hyspani 138.
226.
- Hystria 40.
- Macinctus card. diac. S. Mariae in
Cosmidin 151 (in scola Greca).
155. 157. 206. 244. 271.
- S. Iacobi manus 137.
- S. Iacobi eccl. Magunt. 277.
- Iacobus senator Rom., fil. Syxti
procuratoris, 38.
- Iacobus doctor Bonon., iudex Fri-
derici I. imp. 191.
- Ianua, Genua, civ. 92. 197. 218.
266. — Ianuenses 95. 197.
- Ieremias propheta 255.
- Iericho 57.
- Ierosolimi v. Hierosolimi.
- Ildebertus, Adebaldus, Crassus card.

- presb. tit. duodecim Apostolorum 244. 256.
- Illiricum aequor 72.
- Inglinheim palatium 275.
- Innocentius II. papa 56. 57. 107. 269.
- Insulani 178.
- Io. card. diac. 244.
- S. Iohannes papa 58.
- SS. Iohannis et Pauli card. presb.: Iohannes.
- Iohannes card. episc. Alban., abbas Strumensis, Calixtus III. anti-papa.
- Iohannes card. presb. tit. S. Anastasiae 244.
- Iohannes card. presb. tit. SS. Iohannis et Pauli 244.
- Iohannes card. presb. tit. SS. Silvestri et Martini 240. 241. 245.
- Iohannes Neapolitanus cardinalis 256. 261. 271.
- Iohannes Anagninus cardinalis 266.
- Iohannes archipresb. Rom. 265.
- Iohannes presb., capellanus de cardinalia S. Marci. Rom. 261.
- Iohannes presb. 265.
- Iohannes Phizutus, Piozutus, subdiac. Rom. 260.
- Iohannes Crisostomus 70.
- Iohannes Porphirogenitus, Cominos, imp. Constantinop. 29. 30. 32; fil.: Manuel.
- Iohannes dux et maior de exarchatu Ravenn. 166.
- Iohannes de Bucca-Lata 260.
- Iohannes Gaietanus 261. 262.
- Iohannes de Romano 260. 261.
- Iohannes de Saxonia 99.
- Iohannes de Sancto Stephano 261. 262. 265.
- Iohelinus episc. Suession. 56. 60.
- Iordanus card., legatus Romanae sedis 78.
- Iordanus vexillifer Romanus, fil. Petri Leonis, 36.
- Iordanus fl., *Iordan* 40.
- Iosephus historiographus 130.
- Iovis mons, *St. Bernhard* 21. 116. 125. 158; Iulii Caesaris via 158.
- Israheliticus populus 75. *Cf.* Iudei.
- Ita marchionissa de Monte-ferrato, filia Leopaldi III. march. Orient., 199.
- Italia; Italicum regnum, imperium 4. 10. 20—22. 28. 31. 37. 45. 52. 79. 80. 82. 84. 85. 90. 94. 95. 104. 106. 107. 110. 117. 120. 121. 126. 131. 137. 141. 150—153. 158. 159. 170. 177. 178. 181. 182. 188—190. 193. 197. 212. 215. 226. 227. 242. 244. 268. 269. 273. 275. 278; It. citerior 11. 92. 105 (Tuscia vocata); interior 92; superior 95; ulterior 92. 127; Italici regni sedis: Modocum. — Italica eccl. 248; episcopi 221. — Italiae rex: Beringarius II; proceres, barones 100. 104; principes 192. — Italia 104. 120. 127. 131. 138. 180—183. 187. 191. 274. 279. — Italica expeditio 29. 86. 136. 146. 200; It. exercitus 225. — Italicus mos 97. 109.
- Iudas traditor 74.
- Iudei 6. 47. 48. 51. 74.
- Iuditha, filia Heinrici Nigri, uxor Friderici II. ducis Suev., 24. 26. 29. 83.
- Iuditha, filia Friderici II. ducis Suev., uxor Mathei ducis Lotharing. 24.
- Iulia lex maiestatis 154.
- Iulius card. episc. Prenestinus 240. 244.
- Iulius Cesar v. Caesar; Iulii Caesaris via v. Iovis mons.
- Iurus mons, *Iura* 21. 125.
- Iustinianus imp. 36. 38. 149. 246. 254.
- Iustula v. Vistula.
- Iuvavia, *Salzburg* 72 (nunc Salzburga). 125. 278. — Salzburgense episcopium 272; archiep.: Eberhardus, Conradus, Adilbertus.
- Madolus ex Baioaria 99.
- Kaira, Chera, *Chieri* 2. 95. 97.
- Kalo archidiac. Pictav. 54. 55. 59. 70.
- Karolus Magnus imp. 51. 83. 110. 138. 176. 246. 254. 275.

- Labezlaus**, Wladislaus (Bolislaus 146 n.) dux, rex Boemiae 49. 120. 146. 159. 164. 169. 176—179. 181. 268. 272.
- Lateranum**, Lateranense palatium 59. 141. — Lateranensis eccl., patriarchi sedis 279; prior et canonici 259.
- Latini** 62. 191. — Latinum eloquium 63; Latina lingua, sermo 191. 275; Latine 51; L. interpretes 63. Cf. Romani; Conlatini.
- Lauda civ.**, *Lodi* 2. 94. 123. 177. 276; Laudensis episcopus 187. — Laudenses 95. 178. 179. 182. 279. Cf. Nova Lauda.
- Laudunensis (Laon)**: Anshelmus. Laureacense monast., *Lorch* 20. 79.
- S. Laurentii patriarchiae Rom.** abbas 259.
- S. Laurentii in Lucina eccl. Rom. card. presb.**: Albertus. (de Leiningen) comes: Emicho.
- Lemanus fl.**, *Limmat* 20.
- de Lenzeburch** comes: Udalricus.
- Leo**: Petrus.
- Leodium civ.**, *Lüttich* 21.
- Leonina urbs**, Leoninum castrum Rom. 81. 112. 279.
- Leopaldus dux Baioariae**, IV. marchio Orient., fil. Leopaldi III. march., 86. 199.
- Leopaldus III. marchio Orientalis** 4. 21. 38. 86. 199; uxor: Agnes; liberi: Leopaldus, Otto, Bertha, Agnes, Heinricus, Conradus, Gerdruda, Ita.
- Leoprandus historiographus** 168.
- Letaldus magister Novariensis** 56.
- Licus fl.**, *Lech* 90. 151.
- Liguria prov.** 92. 223. 230; Ligures 172. 173. 187. 223. 229. 233. 235. Cf. Mediolanenses.
- Limellum opp. imperiale**, *Lomello* 104. 127.
- Lindburch**, Linburch castrum, *Limburg* 5. 24.
- Lithahe**, Litahe fl., *Leitha* 41. 42. 52.
- Lodewicus VI. rex Francorum** 56; fil.: Lodewicus VII.
- Lodewicus**, Ludewicus VII. rex Francorum, fil. Lodewici VI, 6—8. 43. 44. 47. 52. 56. 71. 72. 144. 184. 212. 269. 270. 272. 280; uxor: Alienor.
- Lodewicus comes Turingiae** 29; uxor: Claricia.
- Lolizlaus**, Bilizlaus, dux Polon. 65. 134—136; uxor: Agnes (*falso Gerdrudis*).
- Longobardia** 1. 2. 31. 32. 76. 92. 178. 261. 268. 270. 271. 273. 279. 280; L. occidentales partes 116. — Longobardus, Longobardi 12. 92 (92, n. q Barbatini). 110. 119. 222; reges: Alboin, Desiderius; Longobardorum regum palatium 105. — Longobardorum gesta a Leoprando conscripta 168. 173.
- Losanna**, *Lausanne* 125.
- Lotharingi**, Lotharingii 52. 158; Lotharingiorum legio 53; duces: Gotefridus, Symon I, Matheus I.
- Lotharius III. imp.**, dux Saxoniae 21. 24—29. 124. 141. 193. 227; filia: Gertrudis.
- Lou castellum** 217, n. *.
- Lucanus poeta** 10. 20. 114. 125.
- S. Luciae in Septa solis eccl. Rom. card. diac.**: Ro.
- Lucifer** 215.
- in Lucina S. Laurentii eccl. Rom.**
- Ludewicus v. Lodewicus.**
- Lugdunensis (Lyon) archiepiscopus** 268—270; archiep.: Eraclius.
- Lundenensis (Lund) archiep.**: Eskillus.
- Lutra domus regalis**, *Kaiserslautern* 147. 275.
- Lutre monast.**, *Königslutter* 29.
- Magdeburg civ.** 89. 136. 144; archiepiscopus, eccl., Saxoniae metropolis 1. 80. 85—89; archiep.: Gwicmannus; praepositus 209; praepos.: Gerhardus; decanus 85.
- Maguntia**, Mogontia civ. 4. 5. 22—24. 29. 47. 48. 51. 278; eccl.: S. Iacobi; Maguntini, Mogontini archiep.: Albertus, Heinricus, Arnaldus, Conradus, Christianus. — cives 23. — Maguntinae civ. territorium 121.

- Mahtildis, filia Heinrici I. regis Anglorum, uxor Heinrici V. imp., 24. (Mahtildis), filia Heinrici II. regis Angliae, uxor Heinrici Leonis ducis Baioariae et Sax., 280.
- Mahtildis, Mehtildis, comit. terra 11. 183. 220; domus 182. 198; dominus: Welfo VI.
- Malaspina: Opicius marchio.
- Maltraversar: Wilhelmus nobilis Ravenn.
- Manerbe opp., *Erba*? 235.
- Manerius, Magnerius, presb. Rom. 260. 265.
- Manicheus hereticus 58.
- Mantua civ. 152. 153; Mantuanus episcopus 268; episc.: Carsidonus. — Mantuani 279.
- Manuel Porphirogenitus Comianus imp. Graecorum, fil. Iohannis imp., 5. 29. 33. 34. 43. 72. 89. 116. 126. 182. 272. 273. 276; uxor: Herena (Bertha de Sulzbach).
- Maraha fl., *March* 41.
- Maravia 40; comes: Otto.
- S. Marcelli cardinalia Rom. 259.
- S. Marci cardinaliae Rom. card. presb.: Rolandus; capellani: Barro, Iohannes.
- S. Maria 3. 203.
- S. Maria Magdalena 47.
- S. Mariae eccl. Aquensis 83. 84; Francorum regni sedes in ea 83.
- S. Mariae basil. Remensis 65.
- S. Mariae in Capitolio eccl. Rom. conventus 259.
- S. Mariae in monte Celso eccl. Rom. archipresbiter 260.
- S. Mariae in Cosmidin, scola Greca eccl. Rom. card. diac.: Iacinctus.
- S. Mariae in Dompnica eccl. Rom. card. diac.: Sy.
- S. Mariae maioris patriarchae Rom. clerici 259.
- S. Mariae in Monasterio eccl. Rom. 259.
- S. Mariae in Palaria eccl. Rom. 259.
- S. Mariae in Porticu cardinaliae Rom. clerici 259.
- S. Mariae trans Tyberim cardinaliae Rom. clerici 259.
- S. Mariae in Via lata eccl. Rom. card. diac.: Reimundus.
- S. Mariae eccl. Spir. 21.
- Marinca villa regia, *Marengo* 216.
- Maroduca, Marodocus (Iohannes Ducas), socius Paliologi 3. 116.
- Martianopolis v. Merseburch.
- Martianus imp. 58.
- de S. Martino eccl. Rom. card. presb.: Iohannes.
- Martinus doctor Bonon., iudex Frederici I. imp. 191.
- Martusanus comitatus, *Martesana* 235.
- Massa 220.
- Mathatias 45.
- Matheus magister 213.
- Matheus I. dux Lotharing., fil. Symonis I. ducis 24; uxor: Iuditha.
- Mediolanum civ., *Mailand* 2. 80. 92 (metropol. Venetiae). 94. 98. 99. 102—104. 132. 161—170. 174—180. 212. 217. 220. 222. 224. 226. 228. 230. 277; loca: Arcus Rom. turris; insula 96; palatium imperiale 177. 178; porta 2. 96; Mediolanenses consules: Girardus Niger, Obertus de Orto; nobilis: Statius; civis: Gwido comes Blanderat. — Mediolanensis eccl. 177; archiep.: Obertus. — Mediolanenses 2. 20. 80. 82. 95—97. 122. 123. 126. 127. 131. 132. 162—169. 171. 172. 174. 176. 179. 180. 182. 184—186. 207. 212—219. 222—235. 252. 261. 263. 269. 271. 279. — Mediol. fines 95. 164; territorium 95; castrum 100; contubernium 196.
- Mehtildis v. Mahtildis.
- Merseburch, Martianopolis civ. 1. 85; eccl. 19.
- Mesia porta 41.
- Metensis episcopus 271; episc.: Stephanus.
- S. Michahelis eccl. Papiensis 105.
- Mifboset servus 70.
- Milvius pons 37.
- Misinensis (*Meissen*) episc.: Albertus.

- Modoicum, Modoicium, Modoycum
 civ., *Monza* 180. 197. 275.
 Moesia v. Mesia.
 Mogontinus v. Maguntinus.
 Mogus fl., *Main* 51. 83.
 Monasteriensis (*Münster*) episc.:
 Fridericus.
 in Monasterio S. Mariae eccl. Rom.
 Mons-Biliardi castrum, *Mömpelgard*
 125.
 Mons Sancti Iohannis 224.
 de Monte-ferrato, Montisferrati
 marchio: Gwilhelmus; mar-
 chion.: Ita.
 Moriannae (*Maurienne*) vallis 116.
 Morimundense monast., *Morimund*
 200; Moremundensis abbas 263;
 abbas: Otto episc. Frising.
 Mosella fl. 29. 77.
 Moyses 75.
 Mumma castrum, *Turris de Momo*
 2. 96.
 Munzun castrum, *Mousson* 21;
 Munzunenensis comes: Reginaldus.
 Mutina, Mutinum civ., *Modena*
 154. 155. 218; episcopus 187.
 Mutinum (in Graecia) 43.

 Naba fl., *Naab* 121.
 Namucensis (*Namur*) comes:
 Heinricus.
 Nar fl., *Nera* 114.
 Natura opp., *Atyra* 53.
 Neapolitanus: Iohannes cardinalis.
 Neimericus, fil. Petri Polani ducis
 Venet., 273.
 Neoroma 280. Cf. Constantinopolis.
 SS. Nerei et Achillei eccl. Rom.
 card. presb.: Heinricus.
 Nero imp. 257. 265. — Neronis
 cisterna 257. 263. 265.
 Nestorius hereticus 58. 62; Nesto-
 riana heresis 58.
 Nicena synodus 58.
 Nikoforus apocrisarius Manuelis
 imp. 33. 34.
 S. Nicolai in Carcere Tullii cardi-
 naliae Rom. card. diac.: Otto;
 clerici 259.
 Nycolaus clericus Rom. 265.
 Nycolaus senator Rom. 38.
 Niger: Girardus consul Mediolan.
 Nimpha, *Nimfa* 240.
 Ninive 215.
 Noricum, Norinberch opp., castrum,
Nürnberg 5. 25. 47. 51. 77. 126.
 127. 280.
 Noricus: Conradus dux Croatiae. —
 Noricus ducatus, prov., Norici,
 Noricorum duces v. Baioaria.
 Northamt, *Northampton* 137.
 Nortmannia, Normannia, *Normandie*
 11; duces: Robertus Gwiscardus,
 Heinricus II. rex Angliae. —
 Normannus, Nortmanni 4. 11.
 30; Nortmannus: Stephanus.
 Nova Lauda civ. 182. 184. 217.
 224—226. 231. Cf. Lauda.
 Novaria civ., *Novara* 2. 80. 96.
 97; territorium 97; comes 80;
 episcopus 187. 214. — Nova-
 rienses 96. 178; Novariensis:
 Letaldus magister.
 Noviomagum, Noviomagense pala-
 tium, *Nimwegen* 77. 78. 275.
 Nycolaus v. Nicolaus.

 Obertus v. Hubertus.
 Occidens 51.
 Octavianus card. presb. tit. S. Ceci-
 liae, Victor IV. papa.
 Oddera fl., *Oder* 133. 134.
 Oddo, Odo v. Otto.
 Odoacer marchio Stirensis 38. 49.
 116.
 Omnebonum episc. Veronensis 188,
 n.*.
 Opicius cognom. Malaspina marchio
 2. 98. 105.
 Ordelebus episc. Basil. 71. 72.
 Oriens 8. 9. 12. 29. 45. 49. 69.
 109.
 Orientalis marchia 38. 40. 51. 128;
 march.: Leopaldus III, Leo-
 paldus IV, Heinricus. Cf. Au-
 striae, Baioariae duces.
 Orion sidus 114.
 de Orto: Obertus consul Mediolan.
 Ostiensis, Hostiensis (*Ostia*) card.
 episc.: Hubaldus.

 Otto, Oddo, Odo.
 Otto card. diac. tit. S. Gregorii ad
 Velum aureum 238. 244. 256.
 Otto card. diac. S. Nicolai in Car-
 cere Tullii 244. 256. 260. 266.

- Otto episc. Frising., abbas Morimund., fil. Leopaldi III. march. Orient., 1. 49. 77. 87. 124. 126. 130. 146. 156. 183. 198-203. 276.
- Odo episc. Valentinus 143.
- Otto I. imp. 110. 176. 254.
- Otto comes pal. de (ex) Baioaria, vexillifer Friderici I. imp. 78. 98. 101. 118. 119. 124. 141. 149. 151. 153. 170. 181. 212. 229. 245. 247. 251. 257. 266. 278; filii 78.
- Otto iunior, frater Ottonis com. pal. de Baioaria, 170.
- Otto comes Maraviae 27. 28.
- Ólricus v. Udalricus.
- Paduani** 277.
- Padus vel Eridanus fl., *Po* 2. 91. 94. 96. 97. 117. 181. 182. 186. 187. 196. 198.
- in Palaria S. Mariae eccl. Rom.
- Palermum Siciliae metropolis 43.
- Paliologus, Palologus (Michael Palaeologus) princeps Graecorum 3. 4. 115. 125. 153.
- Palma locus, *inter Tyrum et Ptolomaidam* 72.
- Pannonia 38. 51. 52. 72. 92. 137.
- Papia; Ticinum, Ticinensis civ., *Pavia* 2. 80. 96-99. 102-104. 152. 186. 204. 246. 248. 253. 258. 262. 264-268. 270; eccl.: S. Michaelis. — Papiensis episcopus 187. 214; archidiaconus: Wilhelmus. — Papienses 2. 82. 96-100. 105. 127. 132. 173. 178. 230. 234; territorium 127.
- Parisius civ. 55. 60. 64; Parisiensis eccl. canon.: Adam de Parvoponte.
- Parmensis (*Parma*) episcopus 187.
- de Parrione, S. Thomae eccl. Rom. Parthi 135.
- de Parvoponte: Adam canon. Paris.
- Paschalis III. antipapa, Guido Cremensis card. presb. S. Calixti 187. 219. 238. 240. 241. 245. 261. 277. 279. 280.
- Pataviensis (*Passau*) episcopus 271; episc.: Reginbertus, Conradus, Robertus, Albanus (electus). S. Pauli patriarchiae Rom. abbas 259.
- Pecenati 40.
- Pentapolis 273.
- Peregrinus v. Piligrinus.
- Pereum v. Eum hereticus.
- Pergamum, *Bergamo* 204; Pergamensis episcopus 188. 268. — Pergameni, Pergamenses 210. 279.
- Persarum rex: Cyrus.
- S. Petri eccl. Colon. 78.
- S. Petri eccl. Rom. 3. 18. 81. 112. 113. 231. 237-239. 243. 256-258. 265. 267. 279; capitulum 258. 269; canonici 186. 254. 260. 270; decan.: Petrus Christianus.
- S. Petri ad Vincula cardinaliae Rom. card. presb.: Wilhelmus; clerici 259.
- S. Petri castrum Rom. 239. 243. 256.
- S. Petrus 38. 46. 57. 76. 143. 149. 236. 238; S. Petri patrimonium 245.
- SS. Petrus et Paulus apostoli 267; altare Rom. 3.
- Petrus card. diac. S. Eustachii 244.
- Petrus Christianus decan. S. Petri. Rom. 257. 265.
- Petrus Gwidonis camerarius Rom. eccl., subdiaconus. 258. 259.
- Petrus Abailardus magister 6. 55. 56. 58. 59. 106.
- Petrus qui et Suevus (Suen) rex Danorum 1. 85.
- Petrus Polanus dux Venetiae 32. 273; fil.: Neimericus.
- Petrus praefectus Romae 262. 265.
- Petrus Leo 37; filii 36; fil.: Iordanus. — de Petri Leonis domo: Gimundus.
- Petrus: Symon.
- Pharao rex Aegypti 75.
- Philippus, frater Lodewici VII. regis Franc., 43.
- Philippus de Surre 34.
- Phizutus, Piozutus: Iohannes.
- Pictavis, Pictaviensis civ., *Poitiers* 54; episc.: Gilebertus. — Pictaviensis: Hylarius magister.
- Piligrinus, Peregrinus, patr. Aquileg. 116. 187. 251. 264. 267. 271.
- (Pisa) civ. 197. — Pisani 105. 197.

- Piscina, *S. Benedetto in Piscinula* 113.
- Placentia civ., *Piacenza* 91. 105. 184. 196. 218. 233. 266; episcopus 187. 214; praepositus 271. — Placentini 183. 185. 196. 233. 235. 263. 269.
- Plato philosophus 13. 14; Platonitas 62.
- Pola civ., *Pola* 72.
- Polanus: Petrus dux Venetiae.
- Polimia, Polunia 38. 40. 131. 133. 134; Polimiae fratres (filii Boleslai III.) 65; duces: Bolizlaus *postea* rex, Gazimerus, Lalizlaus; ducissa: Agnes (*falso* Berhta). — Polani 130—136. 144. — Polimica expeditio 146.
- Pomerani 135.
- Ponticum mare 53.
- Porphirogeniti: Iohannes imp., Manuel imp., Alexius.
- in Porticu S. Mariae eccl. Rom.
- Portuensis (*Porto*) card. episc.: Bernhardus.
- Portus S. Symeonis locus, *in ostio Orontis fl.* 71.
- Poznan episcopatus, *Posen* 135.
- Pragensis, Bragensis (*Prag*) episc.: Daniel.
- Prenestinus (*Palestrina*) card. episc.: Iulius.
- Presburch, Bresburc, castrum, *Pressburg* 5. 39.
- Primogenitus magister 213.
- S. Priscae eccl. Rom. card. presb.: Astaldus.
- Proponticum, Ellespontiacum mare, Brachium S. Georgii dictum, 53.
- Provincia, *Provence* 125.
- Prusci 135.
- Ptolomaida, Tholomaida, quae et Achon vocatur, *Ptolemais, Akka* 71. 72.
- Pustellis: Senne.
- Pyreneus mons, Pyreneae alpes 10. 26. 91. 92. 94. 96. 98.
- Quitilimburch, *Quedlinburg* 147.
- Radolfus, Radulfus *v.* Rudolfus.
- Rahewinus, Ragewinus, Radewinus, diac. Frising. 10. 129. (praepositus 129, n.*).
- Raimundus cardinalis 271.
- Rama 40.
- Ratispona, Ratisbona, Norici ducatus metropolis, *Regensburg* 6. 32. 51. 72. 78. 81. 86. 89. 121. 124. 128. 131. 144; eccl. maior. 86; monast.: S. Emmerammi; episcopus 271; episc.: Henricus, Hardewicus, Eberhardus, Chõno; advoc.: Fridericus. — Ratisponensium confinium 120.
- Ravenna civ., metropolis Emiliae 92. 153. — Ravennas eccl., Ravennatensis archiepiscopatus 106. 205. 206; archiep.: Gwibertus, Anshelmus; electus: Gwido comes Blanderat. — Ravennates 278. — exarchatus 106. 153. 187; de Rav. exarchatu maior: Iohannes dux. — Ravennatensis nobilis: Wilhelmus Maltraversar.
- Regensis (*Reggio*) episcopus 187.
- Reginaldus, Reinaldus, Reinoldus.
- Reinaldus archiep. Colon., cancellarius Friderici I. imp. 141. 144. 149. 151. 212. 268. 271. 279.
- Reginaldus comes Burgundiae 124; uxor: Agathe; filia: Beatrix.
- Reinaldus comes Munzunensis 4. 21. 22. 52; uxor 21. 22; filius 21.
- Reginbertus episc. Patav. 49.
- Reginus fl., *Regen* 121.
- Regularum liber Boetii 74.
- Reimundus card. diac. S. Mariae in Via lata Rom. 241.
- Reinaldus, Reinoldus *v.* Reginaldus.
- Remis Galliae metropolis 65. 66; basil.: S. Mariae; episc.: Samson. — Remensis: Albericus magister.
- Retiae civ.: Augusta.
- Reuteni *v.* Rutheni.
- Rhenus fl. 22—25. 29. 47. 51. 77. 78. 83. 116. 123. 131. — Rheni, Reni partes 7. 123; inferiores partes 77. 84. 146; Rheni provincia 121; Rheni, de Rheno com. pal.: Gotefridus, Herimannus, Conradus.
- Rhodanus fl. 125.

- Ribuarii, Riparioli 158; Ribuariorum fines 146. *Cf.* Franci.
 (Richildis vel Rica) imperatrix Hispaniae, filia Gerdrudae ducissae Boemiae, uxor Alfonsi VII. imp., 199.
 Rinecca arx, *Rheineck* 77.
 Rivola castrum, *Rivoli* 152.
 Riwinus nobilis, frater Bernonis, 34.
 Ro. diac. card. S. Luciae in Septa solis Rom. 244.
 Robertus episc. Patav. 277.
 Robertus Gwiscardus dux Nortmannorum 4. 11; fil.: Boimundus.
 Robertus princeps Capuae 31. 34. 116.
 Robertus comes Cavillensis 125.
 Rodolfus *v.* Rudolfus.
 Rogerius, frater Roberti Gwiscardi, 11. 12; fil.: Rogerius rex Siciliae.
 Rogerius rex Siciliae, fil. Rogerii ducis, 5. 12. 29. 30. 36. 37. 43. 79. 86. 89. 90. 126. 151. 273; fil.: Gwilhelmus.
 Rogerius comes de Ariano 34.
 Rohais *v.* Edissa.
 Rolandus card. presb. tit. S. Marci, Romanae eccl. cancell., Alexander III. papa.
 Roma, Romana urbs, civ., respublica, Urbs 1—4. 9. 10. 11. 14. 18. 21. 30. 31. 35—38. 43. 54. 56. 57. 79. 81. 84. 86. 92. 93. 100. 106—114. 126. 129. 141—143. 185. 210. 220. 221. 229. 230. 239. 240. 242—246. 257—259. 261. 263. 265. 266. 279. 280; eccl. et monast.: S. Adriani, S. Agathae, S. Alexii in monte Aventino, S. Anastasiae, S. Angeli, S. Apollinaris, SS. Apostolorum, S. Bartholomei, S. Calixti, S. Catherinae, S. Celsi, S. Chrisogoni, S. Cirengii, SS. Cosmae et Damiani, S. Crucis, S. Cyriaci apud thermas Diocletiani, S. Eustachii, S. Gregorii ad Velum aureum, SS. Iohannis et Pauli Lateranensis, S. Laurentii in Lucina, S. Luciae in Septa solis, S. Marcelli, S. Marci, S. Mariae in Capitolio, S. Mariae in monte Celso, S. Mariae in Cosmidin, S. Mariae in Dompnica, S. Mariae maioris, S. Mariae in Monasterio, S. Mariae in Palatia, S. Mariae in Porticu, S. Mariae trans Tyberim, S. Mariae in Via lata, S. Martini, SS. Nerei et Achillei, S. Nicolai in Carcere Tullii, S. Pauli, S. Petri, S. Petri ad Vincula, S. Priscae, S. Sabilinae, S. Sabiniae, S. Salvatoris de Campo, S. Salvatoris de Curte, SS. Silvestri et Martini, S. Syxti, S. Theodori, S. Thomae de Parrione, S. Triphi, S. Valentini; loca: S. Angeli castrum, Aurea porta, Capitolium, Celsus mons, Crescentii castrum, Lateranum, Leonina urbs. — Romani 2. 3. 5. 11. 42. 81. 108. 109. 113. 116. 122. 131. 138. 141. 155. 220—222. 257. 258. 279; populus 2. 11. 111 (plebs). 112. 229. 236. 245. 256. 257; senatus populusque 36. 185. 220. 229. 231; senatores: Gwido, Iacobus, Nycolaus; princeps 10. 11. 29. 39. 111. 117. 119; praefectus 107; praefectus: Petrus; nobiles 107; nobilis, germanus Iacincti 155; scriptores 10; Romanus: Arnaldus. — Romana antiqui 93. 107. — Romana eccl., curia, sedes apostolica 1. 2. 10. 11. 18. 38. 44. 54. 56. 57. 59. 69. 76. 78—80. 87. 89. 138. 140. 141. 149. 150. 155—157. 185. 201. 206. 207. 211. 240—242. 245. 247. 248. 255. 257. 262. 267; episcopus, pontifex, 10. 44. 69. 78. 107. 147; pontificum decreta 248; cardinales 7. 237; clerus 147. 157. 236. 237. 245. 256—259. 265. 269. 270; clericus: Gwido subdiac.; R. eccl. defensor: Conradus III. imp. — Romanum imperium 3. 7. 10. 36. 37. 41. 82. 91. 94. 108. 126. 135. 141. 144. 145. 154. 188. 214. 236. 246—248. 268; Romanorum im-

- peratores 30. 155. 173. 189. 276; Romani imperii miles 187; Romana ditio 135. — Romanus orbis 1. 8. 19. 21. 83. 110. 203. 213. — Romanorum consuetudo 258; Romanae militiae antiqua consuetudo 186; Romana virtus 108; magnificentia 30; mansuetudo et sagacitas 93; Romana ingenia 43. — Romanus arcus turris Mediolan. 132; Romanum opus 173.
- Roma nova v. Constantinopolis.
- Romania, Romaniola 2. 93. 153. de Romano: Basso, Iohannes.
- Romanus episc. Gurcensis 262.
- Roncaliae campus, campestris 80. 91. 94. 133. 182. 183. 186. 192. 197. 224.
- Rosatium opp., *Rosate* 2. 96.
- Rossia v. Rutenia.
- Rotomagensis (*Rouen*) archiepiscopus 61.
- Rozelinus praeceptor Petri Abailardi 55.
- Rubea turris in Terdona civ. 98. 100. 101.
- Rudolfus, Rodolfus, Radulfus, Radolfus.**
- Rodolfus monachus 6. 47. 48.
- Radulfus Laudunensis, frater Anselmi, 59.
- Rudolfus rex, dux Suevorum 4. 12. 18. 19; filia 18.
- Rudolfus rex Burgundiae 124.
- Rutenia, Rossia 32. 40. — Rutheni, Reuteni 31. 34. 133. 135; Ruthenorum reguli 278.
- Sabellius, Sabellianus hereticus 56. 64. 67.**
- S. Sabilinae cardinaliae Rom. clerici 259.
- S. Sabinae cardinaliae Rom. clerici 259.
- S. Sabinae monast. Rom. conventus 259.
- Sabinensis (*Sabina*) card. episc.: Gregorius.
- Salaminae Cypri episc.: Epiphanius.
- Salemonis templum Hierosol. 71.
- Salumbria opp., *Selymbria* 53.
- S. Salvatoris de Campo eccl. Rom. archipresbiter 260.
- S. Salvatoris de Curte eccl. Rom. 260.
- S. Salvatoris eccl. extra Romam civ. 266.
- Salzeburga, Salzburgensis v. Iuvavia.
- Samaria 71.
- S(amson) archiep. Remensis 56. 57. 66.
- Samuhel pontifex 211.
- Sanbassan castrum, *San Bassano* 231.
- Sardinia insula 92. 183. 197. 220; princeps: Gwelfo.
- Sarepta opp. Sydoniorum, *Sarâfend* 71.
- Sarraceni 95. 280; Sarracenus 226.
- Saxonia 28. 77. 84. 86. 90. 144; opp., civ.: Goslaria, Merseburch; duces: Lotharius III. imp., Henricus Superbus, Henricus Leo; march.: Henricus, Albertus; de Saxonia: Iohannes. — Saxones, Saxonum gens 4. 6. 8. 12. 18. 28. 49. 51. 52. 158. 227. 278.
- Scanzia insula 92.
- Schiren monast., *Scheiern* 204.
- Scitha v. Cumanus.
- Sclavi 133; Sclavorum equi 169.
- Scythia 40. — Sciticum mare 133. (Sedunum) *Sitten* 125.
- Sefrensis, Sifriensis comitatus, *Seprio* 179. 235.
- Segnia, Signia, *Segni* 88. 237.
- Senae civ., *Siena* 54.
- Senegallia, *Sinigaglia* 116.
- Senne (?) Pustellis 34.
- Senonae, *Sens* 56; episc.: Henricus.
- Senones v. Galli.
- in Septa solis S. Luciae eccl. Rom.
- Serralonga 217.
- Sibillini libri 8.
- Sicilia insula 12. 43. 92; Siciliae comitatus 12; reges: Rogerius, Gwilhelmus.
- Sifriensis v. Sefrensis.
- Sigerius abbas S. Dyonisii 65.
- Signia v. Segnia.

- S. Silvester papa 113. 262.
 S. Silvestri eccl. Rom. abbas cum monachis 259.
 SS. Silvestri et Martini eccl. Rom. card. presb.: Iohannes; clerici 259.
 Silvio princeps de Claria 144.
 Sincichel villa regalis, *Sinzig* 83.
 Socrates philosophus 14. 15. 61.
 Soracte mons 113.
 Sowa fl., *Sau* 40.
 Spira, Spirensis civ. 21. 24. 25. 47. 48. 77 (Galliae civ.). 99. 204; eccl.: S. Mariae. — Spirensis eccl. 183. 204; episc.: Gothefridus. — Spirensis territorium 24.
 Spoletum civ. 3. 81. 115; Spoletanus ducatus 220; dux: Gwelfo. — Spoletani 114. 115.
 Stabulensis (*Stavelot*) abbas: Gwibaldus.
 Statius nobilis Mediolan. 171, n. *. de Sancto Stephano: Iohannes.
 Stephanus II. archiep. Viennensis, archicancellarius de Burgundia 143.
 Stephanus episc. Metensis 52.
 Stephanus capellanus Friderici I. imp. 128.
 Stephanus, frater Gaizae regis Ungar., 131. 145.
 Stephanus Nortmannus 262. 265.
 Stephanus de Thebaldo 262. 265.
 Stirensis marchio: Odoacer.
 Stöphe castrum, *Staufen* 19.
 Strumensis (*Struma*) abbas: Iohannes.
 Sublacensis (*Subiaco*) abbas 241.
 Suessionis, *Soissons* 56; episc.: Iohelinus.
 Suevia, Sueviae ducatus 4. 19. 20; duces: Rudolfus rex, Fridericus I, Fridericus II, Conradus III. imp., Fridericus I. imp., Fridericus IV. — Suevi 123. 158. 168. Cf. Alemannia.
 de Sulzbach: Berengarius.
 de Surre: Philippus.
 Sutrium, *Sutri* 2. 108.
 Sy. card. diac. S. Mariae in Dompnica Rom. 241.
 Sydon 71; Sydoniorum opp.: Sa-repta.
 S. Symeonis Portus v. Portus.
 Symon dux Lotharing. 125; liberi: Matheus, Agathe.
 Symon Petrus 263.
 Syria 71.
 S. Syxti cardinaliae eccl. Rom. clerici 259.
 Syxtus procurator Rom. 38; fil.: Iacobus.
 Tanais fl., *Don* 53.
 Tarentasinus (*Tarantaise*) archiepiscopus 263.
 Tarquinius Superbus rex 98. 100.
 Taurinum, *Turin* 2. 97; Taurinensis episcopus 187; comes: Amodeus.
 Tarvisini (*Treviso*) 277.
 Templi milites 71; Templariorum palatium in Hierosol. 71; eorum cimiterium ibid. 71.
 Terdona civ., *Tortona* 2. 80. 97—99. 101—104. 127. 178; loc.: Rubea turris. — Terdonensis episcopus 187. 214. — Terdonenses 80. 98. 100. 105. 178.
 Terracina 237. 244.
 Teutonicum regnum, imperium 1. 37. 142. 268; Teutonicae partes 76. 139. — Teutonici 39. 42. 110. 123, n. k. 176. 222; T. qui in Constantinopoli morantur 31. 34; episcopi 248. — Teutonicorum consuetudo 91; Teutonica lingua 41; ferrum 113; miliare 2. 42. 123. 128. Cf. Alemannia, Germania, Transalpina.
 Thebae 43.
 de Thebaldo, Tebaldo: Stephanus.
 Theobaldus comes pal. (de Francia) 56.
 Theobaldus comes Blesensis 47. 52; fil.: Henricus.
 Theodericus clericus 55.
 Theodericus rex Gothorum 274.
 Theodericus comes Flandrensis 47. 52.
 S. Theodori eccl. Rom. card. diac.: Ardenius.
 Theodoritus 67.
 Theodosius imp. 246. 254.

- Thessaliae fines 72.
 Tholomaida v. Ptolomaida.
 S. Thomae de Parrione eccl. Rom. archipresbiter 260.
 Thomas cancellarius Heinrici II. regis Angliae 137.
 Tiburtum, Tyburtum civ., *Tivoli* 114. 220.
 Ticinum civ. v. *Papia*.
 Ticinus, Tycinus fl., *Tessin* 2. 94. 96. 127.
 Toletanum (*Toledo*) concilium (VI.) 67.
 Tollensis v. Tullensis.
 Tolomeus archipresb. Rom. 265.
 Tolomeus 36.
 Tracia superior et inferior 52.
 Traiectum inferius civ., *Utrecht* 24. 77. 78. — Traiectensis eccl. 77; episc.: Hardelib, Herimannus. — Traiectenses 7. 78. 84.
 Transalpina, Transalpinae partes, Transalpinum regnum, imperium 82. 87. 93. 107. 109. 116. 117. 121. 123. 125. 127. 128. 147. 253. — Transalpina iudicia 20. Cf. *Alemannia*, *Germania*, *Teutonia*.
 Transtyberis regio Rom. 239. 257. — Transtyberini 113.
 Trecensis civ., *Troyes* 144; episc.: Henricus.
 Trecium castrum, *Trezzo* 132. 165. 184. 222. 223.
 Treverorum territorium 77. — Treverorum, Treverenses archiep.: Albero, Hillinus.
 Trica castrum, *Trecate* 2. 96.
 Tridentum, *Trient* 120; episcopus 90; episc.: Albertus. — Tridentinorum territorium 120; Tridentina vallis 10. 90. 120. 155.
 Tripartita hystoria (Cassiodori) 71.
 S. Triphi eccl. Rom. archipresbiter 259.
 Troia antiqua 53.
 Tuba fl., *Doubs* 138.
 Tullensis, Tollensis (*Toul*) episcopus 271; episc.: Henricus.
 in Tullii, Tulliano, carcere S. Nicolai eccl. Rom.
 Turci 65. 182.
 Turegum opp., *Zürich* 20. 35. 107.
 Turingiae comes: Lodewicus.
 Turisindus civis Veron. 181.
 Tuscia 2. 54. 76. 80. 92. 105. 197; Tusciae fines 107; montana 11; proceres 115; marchio: Gwelfo. — Tusci 138.
 Tusculanum, *Frascati* 77. 114. 279; card. episc.: Ymarus.
 Tyberis fl. 3. 107. 113. 114; Tyberinus pons Rom. 3; trans Tyberim S. Mariae cardinalia Rom. Cf. *Transtyberis*.
 Tycinus v. Ticinus.
 de Tyrol comes: Albertus.
 Tyrenum mare 91. 92. 197. Cf. *Adriaticum mare*.
 Tyrus 71. 72.
Udalricus, Ulricus, Ölricus.
 Ölricus patr. Aquileg. 280.
 Ulricus episc. Halberstad. 91.
 Ulricus sacri palatii cancellarius 129.
 Ulricus dux Boemorum 25. 28.
 Udalricus comes de Lenzeburch 144.
 Udalricus de Horningen 24.
 Ulixibona civ., *Lissabon* 95.
 Ulma, *Ulm* 127.
 Ulricus v. Udalricus.
 Ungaria, Ungariae regnum 5. 39. 145. 246. 248. 271; rex 268. 272. 276. 278; reges: Bela, Colomannus, Geiza. — Ungari 39—42. 80. 86. 127. 145. 158. 181. 278.
 Unstrüt fl., *Unstrut* 18.
 Urbanus II. papa 44. 46.
 S. Valentini eccl. Rom. abbas 259.
 Valentinus (*Valence*) archiep.: Odo.
 Vangionum partes 147. Cf. *Wormatia*.
 ad Velum aureum S. Gregorii eccl. Rom.
 Venetia, Venetiae civ. 116. 146; provincia 92; dux: Petrus Polanus. — Veneti 138.
 Vercellae, Vercellum, *Vercelli* 2. 97; Vercellensis episcopus 187. 205. 214. — Vercellenses 178.

- Verdunensis (*Verdun*) episcopus 271.
- Verona civ. 4. 117. 122. 123. 153. 155. 181. — Veronensis episcopus 122. 187; episc.: Omnebonum. — Veronenses 81. 117. 118. 120. 122. 133. 181. 277; Veronensis: Albericus; cives: Garzabanus, Turisindus, Ysaac; consuetudo 117. — Veronensis, Veronensium marchia 158. 272; Veronensium campestria 90. 117; clausura 152.
- Verruca 217.
- Verzelacum opp., *Vezelay* 47.
- Vetralle 47.
- in Via lata S. Mariae eccl. Rom.
- Vicentinorum civ., *Vicenza* 272. — Vincentini 277.
- Victor IV. papa, Octavianus card. presb. tit. S. Ceciliae 3. 78. 112. 186. 219. 231. 236. 238. 240 — 243. 245. 254—258. 260—271. 277.
- Viennensis (*Vienne*) archiepiscopus 268—270; archiep.: Stephanus. S. Vincentii eccl. Rom. archipresbiter 260.
- Vicentini v. Vicent. civ.
- ad Vincula S. Petri eccl. Rom.
- Vingevum opp., *Vigevano* 127.
- Virgilius poeta 10.
- Virvelt campus 41.
- Vischahe amnis, *Fischa* 42. 52.
- Vistula (Iustula?) fl., *Weichsel* 133.
- Vosagus, *Vogesen* 123.
- Waidemotensis (*Vaudemont*) comes:** Hugo.
- Gual fl., *Waal* 78.
- Waldemar rex Danorum 85. 131. 158. 268. 272.
- S. Walpurgis monast. (*prope Hagenau*) 48.
- Waltherus card. episc. Alban. 240. 244.
- Gualterus fidelis Conradi III. imp. 34.
- Warmatia v. Wormatia.
- Gwasconia 65.
- de Gueibelinga: Heinricorum familia.
- Gwelforum familia de Aldorfo 26. 83.
- Guelfo, Gwelfo, Welfo IV. dux Noricorum 4. 18; fil.: Heinricus Niger.
- Gwelfo, Welfo VI. princeps Sardiniae, dux Spoleti, marchio Tusciae, dominus domus domnae Mathildis, fil. Heinrici Nigri, 49. 53. 71. 72. 184. 198. 227. 228. 278; fil.: Welfo.
- Welfo, fil. Welfonis VI, 279.
- Werenza fl., *Wernitz* 26.
- Werherus v. Garnherus.
- Guerra, Werra: Gwido comes.
- Gwestfalia 84.
- Gwibaldus, Wibaldus, Hubaldus, abbas Corbeiensis et Stabulensis 116. 125. 212.
- Guiberti eccl., *Kaiserswerth* 147.
- Gwibertus archiep. Ravenn., Clemens III. antipapa.
- Gwicmannus, Wichmannus, archiep. Magdeburg., episc. Cicensis 1. 80. 85. 86. 88. 89. 268. 271.
- Gwido Cremensis card. presb. S. Calixiti eccl. Rom., Paschalis III. antipapa.
- Gwido archiep. Pisan., card. et cancell. curiae Rom. 38.
- Gwido subdiac. Rom., elect. Ravenn., fil. Gwidonis com. Blanderat., 205. 206. 268. 270.
- Gwido comes Blanderat. 97. 132. 175. 177. 205. 206. 212. 257. 279 (?); fil.: Gwido subdiac.
- Gwido comes cogn. Guerra, Werra, 3. 115.
- Gwido senator Rom. 38.
- Gwidonis: Petrus.
- Wilhelmus, Willelmus, Gwilhelmus, Gwillehelmus, Guillelmus.**
- Willelmus card. presb. tit. S. Petri ad Vincula eccl. Rom., archidiacon. Papiensis 219. 242. 244.
- Gwilhelmus Campellensis episc. Catalaun. 55.
- Wilhelmus clericus Heinrici II. regis Angliae 137.
- Gwillelmus rex Siciliae, fil. Rogerii regis, 3. 4. 12. 89. 106. 110. 125. 126. 151. 153. 220. 222. 237. 241. 242. 263. 271. 273. 279.

- Wilhelmus marchio de Monteferrato 52. 95. 97. 100. 127. 177.
 Gwilhelmus Puer comes Burgundiae 21. 124.
 Wilhelmus Maltraversar nobilis Ravennat. 153.
 Wirzeburch, Wirziburg. *v.* Herbi-
 polis.
 Wladislaus *v.* Labezlaus.
 Wolfradeshusen 5; de W. comes: Heinricus.
 Wolframms de Gidocica 261. 262.
 Wormatia, Warmatia civ., *Worms* 47. 89. 123. *Cf.* Vangionum partes.
 Ymarus card. episc. Tuscul. 2. 41. 256. 271.
 Ymula, *Imola* 116.
 Ysaac civis Veron. 118. 122.
 Ysara fl., *Isère* 125.
 Ysidorus historiographus 92.
 Zaringen castrum 35; de Z., Zeringen duces: Bertholfus, Conradus. *Cf.* Burgundiae duces.
 Zuerdebaldus, Zuentebaldus, dux Boemorum 18.
 Zwivelton monast., *Zwifalten* 26.
-

GLOSSARIUM.

SCRIPSIT L. DE HEINEMANN.

- (a)erarium publicum 134; sacrum 195. 197.
allodium 196. 221.
almutium 261.
amaricare 100. 101. 113.
ambo, *pulpitium ecclesiasticum* 48.
apocrisarius 29. 31. 32. 33.
baiolus 138. 210.
banda, *banner* 258. 265; bandona signa 257.
bannus imperialis 179.
barcha 8.
baro 34. 82. 95. 98. 100. 135. 222. 279.
beneficium, *lehen* 144. 156. 192; b. feudorum 273; imperiale 192. — beneficiati 91. *Cf.* feudum.
birsare 161. 275.
bonissimus 137.
bulla aurea 65; bullatae litterae 270.
burgravius 278.
burgus 2. 52.
caballarius 32.
camera regia 194. — camerarius 161.
campania 98. 99. — campani 239.
caniclinus, *cancellarius* 182.
capitaneus 93. 177. 194. 195. 237.
capitium manti apostolici 239.
carta regis 207. — cartularii 198.
castrum regale 181.
censura ecclesiastica 195.
census annuus de propriis capitibus 191.
chronographia 203.
cingulum militiae 35 *saepius*.
clientela regia 223.
coenobia regalia 159.
colones = coloni? calones? 10.
comitatus, *ius regale* 178.
compositio 121. 122.
consistorium 60. 108. 121. 128. 270.
corporeitas 62.
cubicularius 226.
dalmatica 37.
dextrarius 160.
diocesis, *districtus secularis* 97.
doctoris officium 107.
dominicalia apostoli 220.
domus regalis 147. 275; d. Mehtildis 198.
duellum 159. 160.
ecatontarchi 167.
edictum peremptorium 162.
effimera febris 274.
exactio 177; illicita 195.
exfestucare 20.
faleratus equus 112.
familia regalis 232. *Cf.* clientela regia.
farmatia 114.
feudum, feodum 46. 91. 156. 192 —194. *Cf.* beneficium.
fidelitatis sacramentum 22. 194. 220. *Cf.* hominium.
filiastinus 30.
fiscus regalis 40. 94. 198.
fodrum 94. 114. 177. 183. 191. 197. 205. 220.
fundibularius 99. 115.
funiculus hereditatis 134.
galea, *galeere* 43.
gatta, *machina* 250.
girator 12.
Giscardus, *Nortmannorum lingua oberrator vel girator* 12.
guerra 82; gwerrare 280.
harnascha 159. 160.
hominium 1. 28. 83. 85. 121. 144. 220. 221. — homo 141.

- hysteron, ἵστρογεν 120.
 infeudatus 193. *Cf.* feudum.
 inmantare 243. 244. 256. 259—
 261. 265. 270. — inmantatio
 269.
 inpremeditas 53.
 instrumentum 193; legitimum 191.
 investire regalibus 78. — investi-
 tura 158 193; feudi 193; rega-
 lium 77.
 iudex cinctus 78; maior et minor
 195; palatinus 192.
 iudicium curiae 122; districtum
 123; strictum 162; igniti ferri
 160.
 ius aeclesiasticum 177; feudorum
 192. *Cf.* lex.
 laudamentum 141.
 leporarii canes 161.
 lex edictalis 194; curiae 121.
 logotheta 153.
 macilentia 180.
 manga, *balista* 99. 233.
 mantum apostolicum 238. 239. 256.
Cf. inmantare.
 marca 194. 195. 197 *saepius*.
 marschalchus 160. 161.
 militem profiteri 136. *Cf.* cingulum.
 ministerialis 72. 123.
 mitra 37.
 moneta 40. 178. 191.
 nicromanticus 11.
 notarius regius 207; synodi 66.
 nundinae, *tirocini* genus 35.
 oberrator 12. *Cf.* girator.
 palatium regium 247; regale epi-
 scoporum 220. 221.
 palefridus 160. 172.
 pallium 89. 257. 261.
 parabola 179.
 pedaticum 178. 191.
 perendie, *vorgestern* 54.
 pilleus cardinalis 239.
 pilosi, quos satyros vocant, 204.
 piscaria 191.
 placitum 178.
 pontes = pontaticum 191.
 portus = portaticum 178. 191.
 potestates, *praefecti civitatibus* 198.
 preco curiae 91.
 premeditas 61.
 presul = princeps 99. 121.
 primicerius 240.
 primipilarius 23.
 privatum esse, *moram facere sine
 regni negotio* 124.
 privilegium 128.
 pupillorum sacramenta 195.
 redditus imperiales (qui dicuntur
 domus Mehtildis) 198.
 regalia, *reichskleinodien* 5. 24. 79.
 regalia iura 80. 85. 86. 91. 106.
 121. 129. 152. 178. 179. 182.
 183. 191. 192. 198. 205. 220.
 221.
 rogationum dies 77.
 saggitea, *navium genus* 43.
 scedula 66; sigillata 142.
 per sceptrum regalia suscipere 86.
 scriba instrumenti 193.
 scriniarius 240. 257. 258. 265.
 senatus cardinalium 68.
 servitium debitum 192.
 servus regalis 3.
 simbulum 69.
 simonia 258.
 solidarius 41. 153.
 stola 257. 261. 265.
 strepa 267.
 talentum 192. 218. 228.
 theoloneum 40. 178. 191.
 topografi 91. 121.
 transalpizare 91.
 treuga 23. 97. 105. 128. 161. 227;
 militum 80.
 trotannus = trutanus, *poeta vagans
 et auctor narrationum fictarum* 9.
 turneimentum, turnementum 25.
 196.
 usyosis 63. — usya, usia 63.
 utilitas ex decursu fluminum 191.
 vassallus 192—194.
 vavassor, valvassor 11. 93. 177.
 194. 195. 222.
 vectigal 104. 191.
 vexillum imperiale 180.
 viaticum 177.
 villa regalis 77. 88. 216.
 ypostasis 62. 63.
 zelotipus 55.

15-007 888
- 111

81821471

SCRIPTORES
RERUM GERMANICARUM

IN USUM SCHOLARUM
EX
MONUMENTIS GERMANIAE HISTORICIS
RECUSI.

OTTONIS ET RAHEWINI
GESTA FRIDERICI I. IMP.

HANNOVERAE
IMPENSIS BIBLIOPOLII HAHNIAN
1884.

Verlag der Hahn'schen Buchhandlung
in Hannover und Leipzig.

SCRIPTORES RERUM GERMANICARUM.

Von den wohlfeilen Hand-Ausgaben der interessantesten und wichtigsten Scriptores, aus dem Hauptwerke „Monumenta Germaniae historica“, liegen jetzt vor:

	N	S
Abbonis de bello Parisiaco libri III	—	45
Adami gesta Hammaburg. eccl. pontif. Editio altera	3	—
Annales Altahenses maiores. Editio altera	1	60
Annales Bertiniani	2	10
Annales regni Francorum et annales Q. D. Einhardi	2	40
Annales Fuldenses	2	20
Annales Hildesheimenses	—	75
Annales Poloniae	1	20
Arnoldi chronica Slavorum	1	80
Brunonis de bello Saxonico liber. Editio altera .	1	50
Burchardi et Cuonradi Urspergens. chronicon . .	—	90
Carmen de bello Saxonico	—	60
Chronica regia Coloniensis	4	50
Chronicon Moguntinum	2	—
Chronicon Novaliciense	1	25
Cnutonis regis gesta sive encomium Emmae reginae	—	60
Einhardi vita Karoli Magni. Editio quarta . . .	—	90
Gesta abbatum Fontanellensium	—	90
Federici I. imper. in Lombardia	1	40
Hilberti chronicon Hannoniense	1	80
Herardi Viterbiensis gesta Friderici I. et Heinrichi VI.		
imperat.	—	45
Harici chronicon Lyvoniae	1	80
Arnoldi chronica Slavorum	1	50
Herardi dialogus de vita Ottonis episcopi Baben-		
regensis	1	20
Herardi monachi Hersfeldensis opera	6	—
Herardi episc. Cremonensis, opera. Editio altera	2	70
Historia Erphesfurtensia Saec. XII. XIII. XIV.	9	—
Historia Welforum antiqua	—	45
Historiarum libri III. Editio altera	—	75

